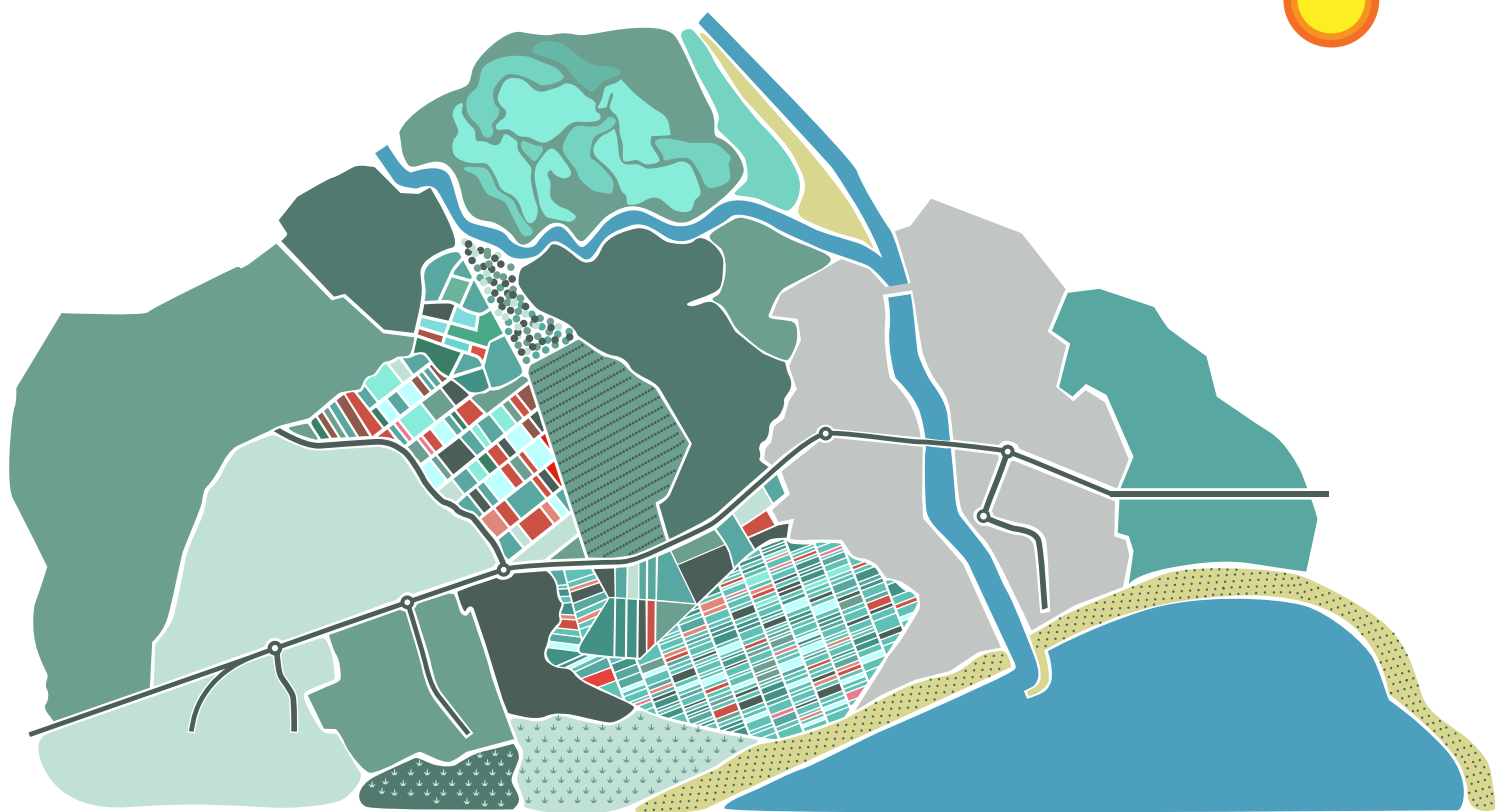

IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESPAIS D'INTERÈS NATURAL

UNA COMPARACIÓ INTERNACIONAL ENTRE LOCALITATS
DE L'ALT EMPORDÀ (ESPANYA) I L'ALENTEJO LITORAL (PORTUGAL).

Albert Mas Palacios

Tesi doctoral dirigida per
Ricard Morén Alegret

Departament de **Geografia**
Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
2014

Programa de doctorat en Geografia
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL

Una comparació internacional entre localitats de l'Alt
Empordà (Espanya) i l'Alentejo Litoral (Portugal)

Tesi doctoral realitzada per

Albert Mas Palacios

Dirigida per

Dr. Ricard Morén Alegret

Departament de Geografia
Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Febrer 2014

Il·lustració cobertes:
Jordi López Vila (www.jordidi.com)

Agraïments:

Vull agrair als membres del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM)¹ i en especial a l'Àngels Pascual i en Ricard Morén l'oportunitat que em van oferir d'entrar al grup i consegüentment al Departament de Geografia. Especialment al director d'aquesta tesi vull també agrair-li, a més de les hores dedicades i la seva insistència, totes les orientacions rebudes i l'oportunitat de participar en el projecte de recerca "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas" (2010-2013)², i en l'anterior projecte "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009)³. Continuant amb els agraïments, no poden ser deixades de banda totes aquelles persones que m'han acompanyat al llarg de tot el camí que ha suposat aquesta tesi: amics, companys de departament i sobretot família i d'una manera especial, la Susana. També vull agrair a les persones entrevistades i altres informants el fet que estiguessin disposades a compartir el seu temps amb mi, ja que sense elles aquesta tesi en cap cas hauria estat possible.

¹ El GRM ha estat reconegut com a grup de recerca consolidat per l'AGAUR durant els períodes 2005-2008 i 2009-2014. Actualment està coordinat per Ricard Morén Alegret (vegeu <http://geografia.uab.es/migracions>).

² Projecte dirigit pel doctor Ricard Morén Alegret i finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya (Projecte I+D CSO2009-13909).

³ Projecte dirigit pel doctor Ricard Morén Alegret i finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d'Espanya (Projecte I+D SEJ2006-14857).

ÍNDIX

ÍNDIX DE FIGURES, TAULES, QUADRES I IMATGES.....	9
RESUM / RESUMEN / ABSTRACT	12
CAPÍTOL 1: INTRODUCCIÓ.....	14
CAPÍTOL 2: MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ	19
2.1 LES MIGRACIONS INTERNACIONALS CONTEMPORÀNIES	19
2.1.1 Alguns conceptes preliminars.....	20
2.1.2 L'estudi de les migracions internacionals contemporànies	22
2.2 MIGRACIONS CAP A ÀREES 'RURALS' I 'SEMIRURALS'. MÉS ENLLÀ DE DICOTOMIES?	31
2.2.1 Algunes consideracions prèvies sobre la dicotomia rural – urbana.....	31
2.2.2 Migracions no-laborals, contraurbanització, migracions per preferències ambientals o d'estil de vida i altres conceptes relacionats.....	34
2.3 LA CREACIÓ D'ESP AIS NATURALS PROTEGITS. CONCEPTES I PROBLEMÀTIQUES	48
2.3.1 El concepte natura i la distinció natura-societat.....	48
2.3.2 Orígens i evolució de la protecció d'espais naturals.....	50
2.3.3 Alguns problemes derivats de la imatge social de les àrees protegides	58
2.3.4 L'atracció de població cap a espais naturals i el seu estudi.....	61
2.3.5 Immigració, paisatge, identitat i sentiment de pertinença	68
CAPÍTOL 3: OBJECTIUS DE LA RECERCA, ÀREES D'ESTUDI I ASPECTES METODOLÒGICS	74
3.1 OBJECTIUS DE LA RECERCA	74
3.2 LES ÀREES D'ESTUDI	83
3.2.1 Àrea d'estudi de l'Alt Empordà (Catalunya, Espanya): Garriguella/Rabós – Roses	84
3.2.2 Àrea d'estudi de l'Alentejo Litoral (Portugal): Odemira	105
3.3 METODOLOGIA, MÈTODES I TÈCNIQUES	118
3.3.1 Utilitat i obtenció de les dades estadístiques d'aquesta recerca.....	121
3.3.2 Les tècniques qualitatives utilitzades en aquesta recerca	124
3.3.3 Accés al camp i realització de les entrevistes.....	129
3.3.4 L'anàlisi de les dades	139

CAPÍTOL 4: IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL A LES LOCALITATS D'ESTUDI DE L'ALT EMPORDÀ (CATALUNYA, ESPANYA)	146
4.1 ALGUNES DADES ESTADÍSTIQUES SOBRE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A LES LOCALITATS D'ESTUDI DE L'ALT EMPORDÀ.....	146
4.2 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A GARRIGUELLA I RABÓS D'EMPORDÀ.....	158
4.2.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Garriguella i Rabós. La percepció dels informants de nacionalitat espanyola	158
4.2.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Garriguella i Rabós	174
4.2.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Garriguella i Rabós. La percepció dels informants estrangers entrevistats	185
4.3 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A ROSES.....	211
4.3.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Roses. La percepció dels informants de nacionalitat espanyola	211
4.3.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Roses	216
4.3.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Roses. La percepció dels informants estrangers entrevistats	221
CAPÍTOL 5: IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL AL CONCELHO D'ODEMIRA (ALENTEJO LITORAL, PORTUGAL).....	237
5.1 ALGUNES DADES ESTADÍSTIQUES SOBRE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA AL CONCELHO D'ODEMIRA	237
5.2 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A ODEMIRA.....	247
5.2.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Odemira. La percepció dels informants de nacionalitat portuguesa	247
5.2.2 La percepció dels informants de nacionalitat portuguesa sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Odemira	257
5.2.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Odemira. La percepció dels informants estrangers entrevistats	263

CAPÍTOL 6: CONCLUSIONS	300
6.1 REVISITANT ELS OBJECTIUS DE CONTEXTUALITZACIÓ	301
6.1.1 Sobre la relació del conjunt de la població amb els espais naturals	301
6.1.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa pel que fa a la relació dels residents estrangers amb els espais naturals.....	305
6.2 REVISITANT ELS OBJECTIUS PRINCIPALS DE LA RECERCA.....	308
6.2.1 La relació dels estrangers amb els espais naturals. Comparació entre les dues subàrees d'estudi de la comarca de l'Alt Empordà.....	309
6.2.2 La relació dels estrangers amb els espais naturals. Comparació internacional entre l'àrea d'estudi espanyola i la portuguesa	315
6.3 LA RELACIÓ DELS ESTRANGERS AMB ELS ESPAIS NATURALS. UNA VISIÓ DE CONJUNT	327
6.4 ALTRES OBJECTIUS DE LA RECERCA I FUTURES LÍNIES D'INVESTIGACIÓ ..	329
ANNEX.....	333
BIBLIOGRAFIA.....	347

ÍNDIX DE FIGURES, TAULES, QUADRES I IMATGES

Figures:

Figura 1. “Un model de contraurbanització expandit: Vista des de dalt”	41
Figura 2. Mapa de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà	84
Figura 3. Evolució de la població de fet a Garriguella (1857-1991).....	86
Figura 4. Evolució de la població de fet a Rabós (1857-1991).....	90
Figura 5. Mapa de l'Espai d'interès natural de l'Albera	93
Figura 6. Evolució de la població de fet a Roses (1857-1991)	98
Figura 7. Mapa del PN del Cap de Creus	101
Figura 8. Mapa de l'àrea d'estudi del <i>concelho</i> d'Odemira.....	105
Figures 9 i 10. Mapes del PNSACV i de la xarxa nacional d'ENP de Portugal.....	114
Figura 11. Garriguella. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers). Nombres absoluts.....	149
Figura 12. Garriguella. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts.....	150
Figura 13. Garriguella. Evolució de les principals nacionalitats 2000-2012. Nombres absoluts.....	150
Figura 14. Rabós. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers). Nombres absoluts.....	151
Figura 15. Rabós. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts.....	151
Figura 16. Rabós. Evolució de les principals nacionalitats 2004-2012. Nombres absoluts.....	152
Figura 17. Roses. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers). Nombres absoluts.....	153
Figura 18. Roses. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts.....	154
Figura 19. Roses. Evolució de les principals nacionalitats 2000-2012. Nombres absoluts.....	155
Figura 20. Evolució del percentatge de població de nacionalitat estrangera. Odemira-Alentejo-Portugal. 1991-2001-2011	240
Figura 21. <i>Concelho</i> d'Odemira. Evolució principals nacionalitats estrangeres (2008-2011). Nombres absoluts.....	240
Figura 22. Població estrangera que va sol·licitar estatut de resident al municipi d'Odemira per continent de procedència. 2000-2006.....	242

Taules:

Taula 1. Superfície, habitants i densitat de població. Àrea d'estudi Alt Empordà. 2012	87
Taula 2. Afiliacions a la Seguretat Social segons residència padronal de l'afiliat. Àrea d'estudi de l'Alt Empordà. Juny 2012.....	88
Taula 3. Figures de protecció i superfície. Garriguella i Rabós.....	91
Taula 4. Figures de protecció i superfície. Roses.....	100
Taula 5. Superfície, habitants i densitat de població. Àrea d'estudi d'Odemira. 2011	106
Taula 6. Superfície, habitants i densitat de població. Odemira i <i>freguesias</i> . 2011	107
Taula 7. Empreses i treballadors per sector d'activitat. Odemira (2011).....	111
Taula 8. Figures de protecció i superfície. Odemira	115
Taula 9. Quotes orientatives d'entrevistats (sexe i nacionalitat)	131

Taula 10. Quotes orientatives d'entrevistats (edat i nacionalitat).....	131
Taula 11. Quotes orientatives d'entrevistats (tipus d'organització)	131
Taules 12 i 13. Nombre de persones entrevistades municipis de Garriguella i Rabós (sexe, espanyols-estrangers, edat)	133
Taules 14 i 15. Nombre de persones entrevistades municipi de Roses (sexe, espanyols-estrangers, edat)	133
Taules 16 i 17. Nombre de persones entrevistades municipi d'Odemira (sexe, portuguesos-estrangers, edat)	133
Taula 18. Població total i percentatge de població estrangera Espanya, Catalunya, Província Girona, Alt Empordà, Garriguella, Rabós i Roses (2011).....	147
Taules 19, 20 i 21. Principals nacionalitats Garriguella, Rabós i Roses (2012)	148
Taules 22, 23 i 24. Principals nacionalitats UE15 a Roses, Garriguella i Rabós (2012)	156
Taula 25. Presència nacionalitats UE15 a Catalunya, Roses, Garriguella i Rabós (2011).	157
Taula 26. Població total i percentatge de població estrangera. Portugal, Alentejo, Odemira (2011). Sefstat	238
Taula 27. Població total i percentatge de població estrangera. Portugal, Alentejo, Odemira (2011). Cens.....	238
Taula 28. Principals nacionalitats Odemira (2011). Sefstat	239
Taula 29. Principals nacionalitats Odemira (2011). Cens	239
Taula 30. Comparativa principals nacionalitats Odemira 2011 (Cens) - 2001 (Sefstat)	241
Taula 31. Població estrangera del <i>concelho</i> d'Odemira per <i>freguesias</i> (2011). Ine.pt	243
Taula 32. Presència nacionalitats UE15 Portugal, Alentejo, Odemira (2011).....	244
Taula 33. Odemira. Principals nacionalitats UE15. Cens 2011.....	244

Quadres:

Quadre 1. Classificació de la IUCN per agrupar les figures de protecció a nivell mundial...	56
Quadre 2. Objectius del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas"	75
Quadres 3 i 4. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge dels Aspres	94
Quadres 5 i 6. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge Salines-Albera.....	95
Quadres 7 i 8. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge de la Plana de l'Empordà	97
Quadres 9 i 10. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge Cap de Creus	103
Quadre 11. Fragment del diari de camp. Reflexió sobre el desenvolupament urbanístic i turístic de la localitat de Vila Nova de Milfontes (<i>concelho</i> d'Odemira)	139
Quadre 12. Tipologia de les persones entrevistades a l'àrea de l'Alt Empordà	309
Quadre 13. Tipologia de la migració internacional cap a àrees amb espais naturals	315

Imatges:

Imatge 1. Nucli urbà de Rabós	89
Imatge 2. Vista de Garriguella amb el nucli urbà situat entre les unitats de paisatge de la Plana, dels Aspres i del Cap de Creus.....	95
Imatge 3. Vall del Torrent del Coll Pregón des del Veïnat de Requesens (PNIN de l'Albera, unitat de paisatge Salines-l'Albera)	96
Imatge 4. Vista de Roses i de part de les unitats de paisatge de la Plana de l'Empordà i Cap de Creus	103
Imatge 5. Cap de Norfeu (Roses, PN del Cap de Creus).....	104
Imatge 6. Costa del <i>concelho</i> d'Odemira (<i>freguesia</i> de Longueira-Almograve).....	109
Imatge 7. Riu Mira al seu pas per Odemira urbana.....	109
Imatge 8. Interior del <i>concelho</i> d'Odemira (<i>freguesia</i> de Bicos).....	110
Imatge 9. Parts d'un fulletó informatiu de l' <i>Odemira Horticultural Association / Associação de Horticultores do Sudoeste Alentejano (AHSA)</i>	113
Imatge 10. Fulletó Tren Turístic i Cultural Roses & Cap de Creus Expres	214
Imatge 11. Foto amb membres de la l'Associació Cultural dels drets del Poble Amazigh a Catalunya de Roses	224
Imatge 12. Fragments d'articles sobre les activitats del grup de <i>randonnée</i> de l'associació <i>Amical du Français</i>	235
Imatge 13. Hivernacles a la <i>freguesia</i> de S.Teotónio	264
Imatge 14. Seu de l'empresa Frupor (<i>perímetro de rega do Mira</i>)	268
Imatge 15. Guia de negocis de l'associació <i>Casas Brancas</i>	277
Imatge 16. Fragments d'un fulletó de la <i>Rota Vicentina</i>	278
Imatge 17. Fulletó d'un negoci turístic vinculat als valors naturals de l'àrea portuguesa...279	

RESUM / RESUMEN / ABSTRACT

Títol: Immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural. Una comparació internacional entre localitats de l'Alt Empordà (Espanya) i l'Alentejo Litoral (Portugal)

Resum:

Aquesta investigació està centrada en la immigració de nacionalitat estrangera que s'ha establert a l'entorn d'espais d'interès natural, a partir d'una comparació internacional entre localitats de l'Alt Empordà (Espanya) i l'Alentejo Litoral (Portugal). L'objectiu principal és, d'una banda, analitzar el paper que han tingut els espais naturals presents en aquests territoris (i les figures de protecció) en l'arribada i l'establiment d'aquests grups de població; i de l'altra, conèixer el tipus de relació que tenen els residents estrangers amb aquests espais naturals.

En aquest sentit, des d'un context ibèric, es pretén contribuir als debats vinculats al concepte de contraurbanització, al concepte de naturbanització, a les migracions per motivacions ambientals i a la, en ocasions, difusa distinció entre migracions econòmiques-laborals i migracions per qualitat-estil de vida, així com també, tot i que d'una manera més tangencial, al debat entorn els estudis sobre la integració de la població d'origen estranger en les societats d'acollida.

Aquests objectius han estat assolits a través d'una metodologia basada eminentment en tècniques d'anàlisi qualitativa que ha inclòs la realització d'un total de 101 entrevistes a informants clau, 52 dels quals són residents amb nacionalitat estrangera i la resta tenen nacionalitat espanyola o portuguesa respectivament.

La recerca posa de relleu, entre d'altres: la presència de diferents tipus de residents de nacionalitat estrangera (amb una important diversitat de motivacions migratòries) en cadascuna de les àrees; que el paper que tenen els espais naturals en els processos migratoris dels residents estrangers és orientat en bona mesura pels perfils d'aquests residents; i que algunes diferències entre les àrees d'estudi també són rellevants en el rol que juguen els espais naturals en aquests processos migratoris.

Més enllà dels residents de nacionalitat estrangera, la investigació també posa l'atenció en la relació que té la població local en general amb els espais naturals protegits propers a les seves localitats. En analitzar aquesta qüestió es posen de relleu, entre d'altres, tot un seguit de mancances o punts de millora que cal que siguin contemplats com a molt rellevants per al futur d'aquests espais.

Título: Inmigración extranjera entorno a espacios de interés natural. Una comparación internacional entre localidades del Alt Empordà (España) y el Alentejo Litoral (Portugal)

Resumen:

Esta investigación está centrada en la inmigración de nacionalidad extranjera que se ha establecido entorno a espacios de interés natural, a partir de una comparación internacional entre localidades del Alt Empordà (España) y el Alentejo Litoral (Portugal). El objetivo principal es, por un lado analizar el papel que han tenido los espacios naturales presentes en estos territorios (y las figuras de protección) en la llegada y el establecimiento de estos grupos de población; y por el otro, conocer el tipo de relación que tienen los residentes extranjeros con estos espacios naturales. En este sentido, desde un contexto ibérico, se pretende contribuir a los debates vinculados al concepto de contraurbanización, al concepto de naturbanización, a las migraciones por motivaciones ambientales, a la en ocasiones difusa distinción entre migraciones económicas-laborales y migraciones por calidad-estilo de vida, así como también aunque de una forma más tangencial, al debate en torno a los estudios sobre la integración de la población de origen extranjero en las sociedades de acogida.

Estos objetivos han sido alcanzados a través de una metodología basada eminentemente

en técnicas de análisis cualitativo que ha incluido la realización de un total de 101 entrevistas a informantes clave, 52 de los cuales son residentes con nacionalidad extranjera y el resto tienen nacionalidad española o portuguesa respectivamente.

La investigación pone de relieve, entre otras cuestiones: la presencia de diferentes tipos de residentes de nacionalidad extranjera (con una importante diversidad de motivaciones migratorias) en cada una de las áreas; que el papel que tienen los espacios naturales en los procesos migratorios de los residentes extranjeros es orientado en buena medida por los perfiles de estos residentes; y que algunas diferencias entre las áreas de estudio también son relevantes en el rol que juegan los espacios naturales en estos procesos migratorios.

Más allá de los residentes de nacionalidad extranjera, la investigación también pone la atención en la relación que tiene la población local en general con los espacios naturales protegidos cercanos a sus localidades. En analizar esta cuestión se ponen de manifiesto, entre otros elementos, una serie de carencias o puntos de mejora que deben ser contemplados como muy relevantes para el futuro de estos espacios.

Title: Foreign immigration around natural areas. An international comparison between localities of Alt Empordà (Spain) and Alentejo Litoral (Portugal)

Abstract:

This research is focused on the foreign nationality immigration settled around areas of natural interest, carrying out an international comparison between the localities of Alt Empordà (Spain) and Alentejo Litoral (Portugal). The main objective is, on the one hand to analyze the roles that the natural areas of these territories (and the forms of environmental protection) have played in the arrival and settlement of these population groups; and on the other hand, to learn about the relationship between foreign residents and the nearby natural areas.

In this regard, from an Iberian context, the research wants to contribute to the debates around the counterurbanization concept, the naturbanization concept, the environmental migration, the sometimes diffused distinction between economic-labour and lifestyle migration and also, although more tangentially, to the debate on foreigners integration in the receiving societies.

These aims have been achieved through a methodology principally based on qualitative analysis techniques which included interviews conducted with a total of 101 key informants, 52 of whom have foreign nationality and the rest have Spanish or Portuguese nationality respectively.

Among other issues, the research highlights the presence of different types of foreign residents (with an important variety of migratory motivations) in each area; that the role played by the natural areas in the migratory processes of the foreign residents is largely influenced by the profiles of these residents; and that some differences between the characteristics of the study areas are relevant in the role played by the natural areas in these migratory processes.

Beyond foreign residents, the research also draws attention to the relationship between the local population in general and the nearby natural areas. The analysis of this question, among other things, shows a number of deficiencies (or issues to be improved) that should be seen as very relevant for the future of these areas.

CAPÍTOL 1: INTRODUCCIÓ

Tal i com apunta el títol d'aquesta tesi, la investigació que s'exposa a continuació té com a objectiu estudiar la immigració de nacionalitat estrangera que s'ha establert a l'entorn d'espais d'interès natural duent a terme una comparació internacional entre localitats de l'Alt Empordà (Espanya) i l'Alentejo Litoral (Portugal). A través d'una metodologia basada eminentment en tècniques d'anàlisi qualitativa, es vol indagar en el paper que han tingut els espais naturals (i les figures de protecció) presents en aquests territoris, en l'arribada i l'establiment de població estrangera a les localitats estudiades, bé de manera directa (a través de l'atractiu que suposen els valors naturals i paisatgístics), bé de manera indirecta (per exemple a través del desenvolupament territorial que suposen). Per tal de dur a terme la comparació internacional es posa l'atenció en l'existència de diferents tipus de residents de nacionalitat estrangera en cadascuna de les àrees, i s'observa una diversitat pel que fa a les seves motivacions migratòries i d'assentament i al seu tipus de relació amb els espais naturals propers a les respectives localitats de residència.

D'acord amb l'objectiu general que s'acaba de presentar, la investigació s'emmarca, des d'un context ibèric, en una sèrie de debats com els vinculats al concepte de contraurbanització (e.g. Beale, 1975; Berry, 1976 i 1978; Champion, 1989; Buller i Hoggart, 1994; Halfacree, 1994 i 2008), al concepte de naturbanització (e.g. Prados, 2006, 2009 i 2010), a les migracions per motivacions ambientals (e.g. Ullman, 1954; Svart, 1976; Willimans i Jobes, 1990; McGranahan, 2008; Prados, 2010) i a la, en ocasions, difusa distinció entre migracions econòmiques-laborals i migracions per qualitat-estil de vida (e.g. Lardiés, 1999; Stone i Stubbs, 2007; Halfacree, 2008; Benson i O'Reilly, 2009; Benson, 2010), debats que seran introduïts al capítol 2.

Pel que fa a les àrees d'estudi, com es veurà al llarg dels propers capítols, presenten uns percentatges importants de població de nacionalitat estrangera en comparació als territoris que els envolten. En els dos casos, es tracta de població formada per grups amb uns orígens i unes motivacions diverses. Al mateix temps, les dues àrees d'estudi es caracteritzen, entre d'altres coses, per tenir uns atractius naturals i paisatgístics molt destacables, atractius que en bona mesura es troben protegits per figures de protecció que han adquirit una presència important en aquests territoris. A més, les àrees d'estudi inclouen tant parts de litoral amb localitats costaneres, com localitats interiors a tocar o envoltades de muntanya mitja-baixa. Finalment, a nivell econòmic, tot i les diferències existents entre els dos casos, en les dues àrees hi són relativament rellevants tant les activitats pròpies del sector primari com les del sector serveis, en

particular del subsector turístic, i poden ser així vistes com a àrees on conviuen aquests dos tipus d'activitats d'una manera destacable. Tot i aquestes similituds entre les dues àrees d'estudi que són les que permeten la comparació internacional, evidentment també existeixen diferències que possibiliten enriquir aquesta comparació i que s'aniran desgranant al llarg de la tesi.

En relació amb la temàtica de la investigació, es pot dir que es tracta d'una qüestió que ha estat poc estudiada fins al moment. D'una banda, les migracions cap a àmbits rurals i semirurals han estat relativament poc estudiades des del punt de vista de les migracions internacionals. En aquest sentit les àrees d'estudi que ens ocupen no en són una excepció. De l'altra, les migracions per motius ambientals (o vinculades directa o indirectament a la presència de valors mediambientals), també han estat relativament poc estudiades des del punt de vista de les migracions internacionals. També en aquest aspecte les àrees que ens ocupen no se surten del corrent general. És a dir, s'està davant d'una investigació en bona mesura innovadora i que abraça dues temàtiques que durant els darrers anys han estat adquirint un interès creixent tant a nivell social com acadèmic en l'àmbit portuguès i espanyol, però també a nivell europeu i fins i tot mundial. D'una banda, l'augment de l'arribada de població estrangera des de finals de la dècada de 1990 a l'Estat Espanyol (i tot i que en menor mesura també a Portugal), ha fet que la qüestió de la immigració esdevingui un tema de primer ordre als dos països (com ja ho era a nivell europeu). De l'altra, la bona conservació dels valors naturals i paisatgístics cada vegada és més vista arreu com un imperatiu, però especialment en un territori altament urbanitzat com el del continent europeu. En aquest sentit, la creació d'espais naturals protegits, tot i les controvèrsies que aixeca en la majoria de casos (qüestió que també ocuparà part de l'atenció d'aquesta tesi), és vista com una eina molt important per assolir aquesta conservació.

Per la seva vinculació amb els orígens de la recerca, val la pena fer esment en aquesta introducció d'alguns dels motius personals que es troben al darrere de l'elecció del tema de la investigació. Aquests motius estarien relacionats, d'una banda, amb el fet que l'interès pels processos migratoris amb les nombroses implicacions per les societats on tenen lloc, ha estat en els darrers anys un dels temes que més m'ha cridat l'atenció tant a nivell acadèmic com professional. De l'altra, també ha influït l'afició per la descoberta, el coneixement i la realització de diverses activitats en espais naturals, juntament amb una certa 'consciència ecològica-mediambiental' que em fa ser sensible a la bona conservació d'aquests espais. Així doncs, dur a terme un estudi centrat en la immigració estrangera a l'entorn d'espais naturals, a més de ser una temàtica relativament innovadora i amb un interès científic rellevant, m'ofereix l'oportunitat d'unir dos camps d'interès a nivell personal. Al mateix temps es tracta de dues temàtiques, immigració d'una

banda i espais naturals i la seva conservació de l'altra, que tenen una presència i una rellevància social força important. Fins i tot podrien ser considerades en alguns casos com a temàtiques mediàtiques o mediatitzades, factor que representa també un element important per l'elecció del tema en tant que li atribueix un cert caràcter d'interès general.

És l'interès pels processos migratoris i les seves implicacions el que em va portar el febrer de l'any 2008 a entrar a formar part del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM) del Departament de Geografia de la UAB com a tècnic de suport a la recerca. Al seu torn, la incorporació al GRM és la que em va obrir les portes, d'una banda, al món de la recerca a nivell professional amb la participació en diversos projectes d'investigació; i de l'altra, al món de la geografia, disciplina que m'ha permès poder complementar la visió adquirida uns anys abans amb la realització de la Llicenciatura de Sociologia (UAB any 2006).

Arran de la col·laboració amb el GRM, se'm va oferir la possibilitat de participar en el projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009)⁴, cosa que em va permetre realitzar l'enriquidora i engrescadora tasca de dur a terme treballs de camp a les províncies d'Alacant, Cáceres, Girona, Huelva i León entre els mesos de juny del 2008 i setembre del 2009. Parlar aquí d'aquests treballs de camp en cap cas suposa aportar detalls poc rellevants. Més enllà de despertar en mi l'interès per la recerca (i de manera especial per la recerca basada en tècniques d'anàlisi qualitativa), aquests treballs de camp van determinar les cinc àrees en les quals focalitzava l'antecedent d'aquesta tesi, és a dir el treball de recerca de màster titulat "Immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural. Estudi aproximatiu a cinc espais naturals protegits" (Mas-Palacios, 2009). En aquesta investigació es realitzava una exploració de cinc àmbits geogràfics concrets corresponents a cinc espais naturals protegits de cinc províncies de l'Estat Espanyol (Alacant, Cáceres, Girona, Huelva i León) i per extensió als municipis que formen part d'aquests espais de manera total o parcial.

Tot i que en un inici es tenia la idea de centrar la tesi que s'està presentant en les mateixes àrees d'estudi del treball de màster, la finalització de l'esmentat projecte R+D 2006-2009 i la posterior obtenció del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas" (2010-2013)⁵, va determinar un canvi en les àrees d'estudi de la investigació doctoral. Aquest

⁴ Vegeu nota al peu als agraïments en relació amb les dades d'aquest projecte. Entre d'altres resultats del projecte vegeu per exemple el vídeo-documental de divulgació científica "Iberiana. Procesos de integración de inmigrantes en cinco pequeñas ciudades de la España peninsular" (2009), dirigit per Ricard Morén i que va comptar amb la col·laboració d'Albert Mas (disponible a la pàgina web del GRM <http://geografia.uab.es/migracions>). Vegeu també la comunicació publicada a les actes del VI Congreso sobre las Migraciones en España coescrita per Ricard Morén-Alegret, Pap Sow i Albert Mas titulada "Foreign immigrants' integration in the United Kingdom and Spain. A comparative approach on participation in traditional cultural organisations" (Morén-Alegret *et al.*, 2009).

⁵ Vegeu nota al peu als agraïments en relació amb les dades d'aquest projecte.

darrer projecte del que he pogut formar part des de l'inici com a investigador i els objectius del qual seran presentats al capítol 3, ha estat la font de finançament dels treballs de camp que han possibilitat la realització d'aquesta tesi.

En parlar de la meua trajectòria personal vinculada a la recerca, no pot ser deixat de banda que la tesi va ser inscrita el mes de maig del 2010 i que entre aquest moment i el dia del seu dipòsit, no he pogut dedicar-me durant cap període a temps complet a la recerca doctoral ja que, al no comptar amb una beca doctoral, aquesta tasca sempre ha hagut de ser compaginada amb altres feines. Tot i això, algunes d'aquestes feines han estat vinculades al món acadèmic i al món de les migracions, com és el cas dels períodes en què he estat contractat com a tècnic de suport a la recerca del GRM, o com a tècnic de suport del projecte "Concordia Discors. Understanding Conflict and Integration Outcomes of Inter-Group Relations and Integration Policies in selected Neighbourhoods of Five European Cities"⁶. Sense que això serveixi d'excusa de res, el que es vol dir és que aquesta tesi cal que sigui vista com el resultat d'uns recursos econòmics i temporals que han estat força limitats.

Finalment i en relació amb l'estructura de la tesi, aquesta s'organitza entorn a sis capítols. En el capítol 2 i a mode de marc teòric i estat de la qüestió, es fa un repàs a algunes de les aportacions més rellevants pel que fa a les temàtiques vinculades amb els objectius de l'estudi, és a dir les migracions internacionals contemporànies, les migracions cap a àrees rurals i semirurals i la creació d'espais naturals protegits i els seus efectes. Al capítol 3, en un primer apartat es justifiquen i presenten els objectius de la recerca amb la hipòtesi de partida i les corresponents preguntes de la investigació; en un segon apartat es presenten les dues àrees d'estudi en les quals està centrada la tesi; i en un tercer punt s'aporta tota aquella informació relacionada amb la metodologia, els mètodes i les tècniques d'aquesta recerca. Els capítols 4 i 5 suposen els capítols centrals de la tesi ja que és on s'entra en l'anàlisi de les dades obtingudes en relació amb la immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural, a l'àrea d'estudi espanyola al capítol 4 i a l'àrea d'estudi portuguesa al capítol 5. Com es veurà, aquests dos capítols comencen amb una contextualització feta a partir de dades estadístiques, per posteriorment passar a analitzar les dades obtingudes principalment a partir de les entrevistes fetes amb informants clau tant de nacionalitat espanyola o portuguesa respectivament, com de nacionalitat estrangera. En el capítol 6 i a mode de conclusions, en primer lloc es revisiten els objectius de la recerca, per tot seguit ocupar-se de les futures línies d'investigació que deixa obertes aquesta tesi.

⁶ Projecte internacional finançat per la Comissió Europea amb la participació de grups d'investigació d'Alemanya, Romania, Regne Unit, Itàlia i Espanya, en el qual s'estudiaven dos barris a les ciutats de Barcelona, Budapest, London, Nürnberg, Torino. Director de la part espanyola: Ricard Morén-Alegret. Vegeu <http://www.concordiadiscors.eu/>. Entre els resultats en forma de publicacions, a més de les que es troben en procés d'elaboració, vegeu Morén-Alegret *et al.* (2012) i Morén-Alegret *et al.* (2011).

Per acabar amb aquesta introducció, només em cal dir que tot i intentar allunyar-me d'un ús sexista del llenguatge amb la utilització de formes neutres al llarg de la tesi, això no sempre ha estat possible. Demano disculpes i aprofito per dir que excepte en els casos en què es diu explícitament a quin dels dos sexes es fa referència, en la resta, tot i la utilització de la forma masculina es fa al·lusió tant al gènere masculí com al femení.

CAPÍTOL 2: MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'estudi de les migracions internacionals contemporànies ha estat tractat des de diverses disciplines científiques, inclosa la geografia. Partint de l'habitual interdisciplinarietat en la recerca sobre migracions, aquest capítol s'aproxima de forma general a diversos enfocaments teòrics rellevants per entendre millor les migracions internacionals. Degut a que aquesta tesi doctoral tracta el tema des d'un punt de vista molt específic, no s'ha cregut pertinent fer aquí un repàs extens de la literatura que s'ha generat al seu voltant. Sí que creiem necessari però, que aquest capítol teòric aportí algunes idees generals al respecte, per tal que posteriorment s'ocupi d'algunes de les especificitats del nostre enfocament i doni cabuda a diversos aspectes que van més enllà de la temàtica de les migracions internacionals.

2.1 LES MIGRACIONS INTERNACIONALS CONTEMPORÀNIES

Les migracions humanes han estat presents al llarg de tota la història de la humanitat. Tal com afirmen els membres del *Committee on South-North Migration* creat per la IUSSP -*International Union for the Scientific Study of Population*- l'any 1991, "a careful examination of virtually any historical era reveals a consistent propensity towards geographic mobility among men and women, who are driven to wander by diverse motives, but nearly always with some idea of material improvement" (Massey *et al.*, 1998: 1)⁷. Així doncs, tot i que en geografia de la població sovint es distingeixen els anomenats moviments naturals (natalitat i mortalitat) dels moviments migratoris, podria parlar-se de la inherència del fet migratori a l'espècie humana. Alhora però, també s'està davant d'un fenomen amb una presència molt rellevant en el món actual. Tal i com assenyalen autors com Castles and Miller (1993), les migracions poden ser considerades la qüestió social, política i econòmica més emblemàtica d'inicis del segle XXI i com a tal, es mereixen l'atenció més propera i la millor recerca i teorització que puguin oferir les ciències socials.

⁷ El *Committee on South-North Migration* creat per la IUSSP va estar format pels coautors de l'esmentada publicació. Aquests són Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, and J. Edward Taylor. En tant que representa un treball interdisciplinari relativament recent de referència en l'estudi de les migracions contemporànies, ocupa un lloc destacat en aquest primer apartat del capítol. L'objectiu dels autors és comprendre les causes (socials i econòmiques) de la migració, més que les seves conseqüències ("comprehensive theoretical understanding").

2.1.1 Alguns conceptes preliminars

És ben sabut que els **fenòmens migratoris** tenen a veure amb el comportament de les persones i els grups socials en relació amb l'espai en el sentit de desplaçar-s'hi o d'assentar-s'hi. El que no està tan clar és quin tipus de mobilitat pot ser considerat com a migració i quin no. Tal i com argumenten Àngels Pascual i Jordi Cardelús, la distinció entre mobilitat habitual i migració “planteja força problemes teòrics que se solen resoldre pragmàticament adoptant la convenció de considerar que la migració és un tipus particular de mobilitat que suposa un canvi de residència per part del subjecte del desplaçament” (Pascual i Cardelús, 1998: 187). Una altra distinció problemàtica i que està directament vinculada amb l'assentament dels subjectes però en referència a la temporalitat d'aquest assentament, és la que es fa entre migracions temporals i permanents o de llarga durada, essent les segones les que estaran al centre de la present investigació. Sobre aquesta distinció, l'Organització de les Nacions Unides estableix que “una persona migrant de llarga durada és aquella que es trasllada a un país diferent del de la seva residència habitual per un període mínim d'un any, de manera que el país de destí efectivament esdevé el seu nou país de residència habitual. Des de la perspectiva del país d'origen la persona serà un emigrant de llarga durada i des de la del país d'arribada serà un immigrant de llarga durada” (United Nations Statistics Division, 1998: 18)⁸.

Seguint amb Pascual i Cardelús, una forma d'aproximació clàssica als fenòmens migratoris seria la que agrupa els desplaçaments d'acord amb una zonificació geopolítica dels espais dintre o entre els que es produeixen (Pascual i Cardelús, 1998). Tenint en compte que els àmbits del present estudi són dues àrees concretes d'Espanya i Portugal, es distingirà entre immigració interna, és a dir, la procedent de dins de les fronteres dels estats en qüestió; i **immigració externa o internacional**, és a dir, la que té lloc entre l'estranger i els estats esmentats. Concretament les immigracions de caràcter extern, és a dir, les d'aquelles persones residents a les àrees analitzades dins de cadascun dels estats arribades des de l'estranger, seran les que centraran la investigació (aquesta qüestió serà represa a l'apartat 3.3 dedicat als aspectes metodològics de la recerca).

Un altre dels conceptes sobre el que es vol parar atenció en aquest apartat és el de **sistema migratori**. Prenent les paraules de Mary M. Kritz, Lin Lean Lim i Hania Zlotnik, per sistema migratori s'entén “a network of countries linked by migration interactions whose dynamics are largely shaped by the functioning of a variety of networks linking actors at different levels of agregation. The attention given to the role of institutional and migrant networks in channelling and sustaining migration is a key aspect of the systems approach” (Kritz *et al.*, 1992: 15). Des de finals del segle XX, de manera general

⁸ Text original en anglès. Traducció de l'autor.

s'identifiquen cinc sistemes migratoris diferenciats entre si. Aquests són el sistema migratori nord-americà, el sud-americà, el de la regió Àsia-Pacífic, el dels països del Golf Pèrsic i finalment, el sistema migratori europeu.

Anant al **sistema migratori europeu**, segons algunes veus com la de Hania Zlotnik (1992), es pot parlar d'un únic sistema migratori integrat pels països de l'Europa occidental a partir de diversos factors: hi ha congruència entre les seves polítiques migratòries; existeixen lligams polítics i econòmics estrets entre ells; presenten nivells comparables de desenvolupament econòmic; comparteixen *backgrounds* culturals similars; són propers entre ells geogràficament; i van passar recentment de ser països emissors d'emigrants a rebre immigrants. Al mateix temps, des d'altres posicions es defensa que el sistema Europeu està compost per diferents **subsistemes** (e.g. Massey *et al.*, 1998). Des d'aquest punt de vista, el fet que els països del sud d'Europa hagin seguit trajectòries migratòries diferenciades de les dels països del nord i l'oest del continent experimentant una emigració substancial fins a la dècada de 1970, suposa un element prou important per justificar aquesta separació. Per exemple Baldwin-Edwards (1991) identifica quatre subsistemes vinculats a diferents règims de polítiques. Un règim mediterrani semiperifèric; un règim continental; un règim escandinau; i un règim integrat pel Regne Unit i Irlanda. En aquest mateix sentit, són nombrosos els autors que destaquen la singularitat en termes migratoris dels països del sud d'Europa (e.g. Fonseca, 2008; Miguel Luken *et al.*, 2012).

En el cas concret de **Portugal**, tal i com exposa Maria Lucinda Fonseca (2008), entre 1950 i inicis de la dècada de 1990, aquest va ser un país exportador de mà d'obra cap a països de l'Europa nord-occidental, amb l'única excepció entre 1974 i inicis de la dècada de 1980 a causa de les restriccions en l'entrada de migrants imposades per països com França i Alemanya. Paral·lelament, durant aquestes mateixes dècades, importants fluxos migratoris tenien com a punt d'arribada Portugal procedents d'antigues colònies africanes (retorns i nous migrants), juntament amb retorns de ciutadans portuguesos procedents d'altres països europeus. És a finals de la dècada de 1990 quan es produeix una acceleració significativa en el nombre d'estrangers que s'estableixen a Portugal. A partir d'aquest moment Portugal reverteix el seu paper d'exportador de mà d'obra, de manera que entre 1995 i 2003 els guanys nets dels seus balanços migratoris se situen per sobre la mitjana dels països de la UE25 (Fonseca, 2008).

Pel que fa al cas d'**Espanya**, a excepció de la qüestió colonial, el canvi en les dinàmiques migratòries és força similar al que s'acaba de descriure per Portugal, tant en els termes com en els períodes en què té lloc. Tot i això, tal i com assenyalen alguns autors, el canvi que es dona en el cas espanyol és encara més espectacular. Per exemple Verónica De Miguel Luken *et al.* (Miguel Luken *et al.*, 2012) afirmen que "la rapidesa amb

la qual Espanya ha deixat de ser ‘un país d'emigració’ i s’ha convertit en ‘un país d’immigració’ no té precedents en la història demogràfica europea, ni potser mundial. Mentre que als països del nord d’Europa com França o Anglaterra, aquest canvi es va produir en diverses dècades (fonamentalment entre els anys cinquanta i setanta del segle XX), en el cas dels països del sud d’Europa, el panorama migratori ha canviat molt més ràpidament, i en particular a Espanya ho ha fet radicalment i inesperadament en menys de deu anys” (Miguel Luken *et al.*, 2012: 7).

Cal dir que la situació tant a Espanya com a Portugal ha fet un nou gir des de l’any 2008 a causa de la crisi econòmica que travessen aquests dos països. Es tracta d’un canvi molt recent en el qual ens trobem de ple, de manera que serà necessari esperar alguns anys per poder-lo analitzar amb major perspectiva. De tota manera tot indica que estem davant d’un gir inclús més marcat que el viscut a finals de la dècada de 1990 i que pot portar de nou a Espanya i Portugal a ser països emissors nets d’emigració⁹. El que sembla clar és que un cop més els països del sud d’Europa estan seguint dinàmiques diferenciades de la resta de països europeus, de manera que segueix sent apropiat parlar d’un subsistema migratori propi.

2.1.2 L’estudi de les migracions internacionals contemporànies

La història moderna de la migració internacional acostuma a ser dividida a grans trets en quatre períodes (e.g. Massey *et al.*, 1998):

- Període mercantil (1500-1800). Fluxos des d’Europa cap a les colònies impulsats per processos de colonització i creixement econòmic sota un capitalisme mercantilista. També tenen una gran importància en nombre les migracions forçoses dels esclaus africans.
- Període industrial (1800-Primera Guerra Mundial). Prové del desenvolupament econòmic d’Europa i la difusió de la industrialització a les antigues colònies del ‘nou món’. Fluxos des d’Europa cap a les amèriques i Oceania.
- Període de migració limitada (1914-1960). Disminució de l’emigració europea.
- Període de migració postindustrial (des de la dècada de 1960). Es produeix un trencament amb el passat en tant que la immigració esdevé un fenomen realment global (amb un increment tant dels països receptors com dels emissors) i que un gran nombre de migrants van de països poc industrialitzats a països molt industrialitzats (en els períodes anteriors aquests pràcticament només procedien d’Europa). A les dècades de 1970 i 1980 aquesta tendència s’accentua amb un increment dels països receptors (països del sud d’Europa i països del sud-est asiàtic).

⁹ Vegeu per exemple: Aja, E.; Arango, J.; Oliver, J. (2012) [eds.] *Inmigración y crisis: entre la continuidad y el cambio. Anuario de Inmigración en España*. Barcelona: CIDOB Edicions.

Durant el darrer quart del segle XX, tot i les grans diferències entre països i sistemes migratoris, és possible identificar alguns denominadors comuns del **sistema postindustrial** a nivell global i no només a Europa. En primer lloc, gran part dels migrants provenen de països caracteritzats per una escassetesa de capital, baixes taxes de creació d'ocupació i reserves abundants de mà d'obra. En segon lloc, les societats receptores són molt més intensives en capital i molt menys intensives en terra que els països d'acollida del passat. I en tercer lloc, existeix una enorme magnitud en les desigualtats que hi ha entre les societats emissores i receptores en termes de riquesa, renda, poder, mida, creixement i cultura (Massey *et al.*, 1998).

Pel que fa als darrers anys del segle XX i els **inicis del XXI**, la manca d'una major perspectiva encara no permet dir amb certesa si s'ha entrat en un nou període. Tot i això, existeix un cert consens sobre el fet que els processos migratoris a nivell internacional, estan en bona mesura relacionats amb el creixent procés de globalització ocorregut durant les darreres dècades. Així, per exemple Stephen Castles afirma que “The processes of social transformation that arise from globalisation are the crucial context for understanding twenty-first-century migration” (Castles, 2012: 29). Per aquest mateix autor, els fluxos i les xarxes que constitueixen la globalització prenen formes específiques a diferents nivells espacials. Aquests són el nivell regional, el nacional i el local.

Tal i com exposa Russell King, “*Migration studies* is the description, analysis, and theorisation of the movement of people from one place or country to another” (King, 2012: 136)¹⁰. Pel que fa a aquesta teorització, concretament en relació a les **teories aparegudes a l'entorn de les migracions internacionals contemporànies**, són nombroses les veus que durant els darrers anys han defensat que cal una renovació teòrica. Aquesta necessitat es fa evident per exemple en l'anàlisi de les idees d'Ernest Georg Ravenstein, publicades per primera vegada l'any 1876. Autors com D.B. Grigg (1977) o Vaughan Robinson (1996) afirmen que les idees de Ravenstein convertides en 'lleis' per Everett Lee (1966) encara dominaven la *mindset* dels estudis geogràfics sobre migracions després de més d'un segle d'haver aparegut. Cal dir que per autors com Joaquín Arango (2003), les idees de Ravenstein, tot i suposar un precedent important per la reflexió científica sobre les migracions, en la mesura que presentaven regularitats empíriques més o menys relacionades entre si, no es pot dir que constituïssin pròpiament una teoria (Arango, 1985 i 2003). Per aquest mateix autor, tampoc el posterior esforç de Lee per convertir-les en lleis, pot ser considerat una teoria (Arango, 2003). Anant a les idees de Ravenstein, segons Robinson, “central to Ravenstein's work was the belief that migration volumes are directly associated with distance, such that the majority of migrants move only short distances, and even when long distance migration does take place it is

¹⁰ Cursiva de l'autor.

often made up of a sequence of short distance moves” (Robinson 1996: xvi). Intrínsec a les idees de Ravenstein hi trobem que la majoria de les migracions tenen lloc per raons econòmiques i van dirigides cap a nuclis grans de població, especialment centres de comerç i indústria (Arango, 1985; Robinson, 1996). Així doncs, només per posar un exemple vinculat a la present recerca, la majoria de les migracions que tenen com a destí localitats situades als límits o a l'interior d'espais naturals quedarien molt al marge d'aquesta descripció de regularitats feta per Ravenstein.

Per tal de posar de relleu la necessitat de renovació teòrica, a continuació es presenten de manera molt breu les que han estat identificades com les principals teories contemporànies de la migració internacional. Amb aquesta presentació general es vol mostrar que per abordar l'objecte d'estudi d'aquesta recerca, és a dir les migracions internacionals cap a localitats a l'entorn d'espais naturals, aquestes teories vistes per separat presenten nombroses limitacions.

Pel que fa al període en el qual van aparèixer les teories en qüestió, tal com diu Arango (2003), la construcció de teories sobre les migracions és un assumpte recent, de la segona meitat del segle XX i especialment del darrer terç de segle. Així, seguint la distinció utilitzada pel *Comitee on South-North Migration* de la USSP, es pot diferenciar un primer grup de teories que fan referència al 'per què s'inicia la migració'; d'un segon grup de teories que es centren en 'per quins motius es perpetua el fenomen al llarg del temps' (Massey *et al.*, 1998). En les del primer grup, hi trobem:

- *Neoclassical Economics (macro-theory)*: Segons aquest model teòric la migració és causada per diferències geogràfiques en l'oferta i la demanda de feina i especialment i de manera més concreta, per les diferències salarials que es donen entre països. Per tant, per tal de regular els fluxos migratoris els governs cal que regulin el mercat laboral. A unes diferències salarials iguals a zero, migració internacional és també igual a zero. D'una banda, es tracta d'un model macroeconòmic molt difícil de poder ser posat a prova a nivell individual micro; i de l'altra, deixa fora de l'anàlisi aquells moviments migratoris que no tinguin com a objectiu el mercat laboral, obviant el paper que poden tenir, entre d'altres, factors mediambientals com els que s'analitzen en aquest estudi.

- *Neoclassical Economics (micro-theory)*: Vinculat amb l'anterior, trobem un model en aquest cas microeconòmic de decisió individual. Aquest parteix de considerar com a actor racional l'individu i està basat en el càlcul que aquest actor individual fa del cost-benefici que li reporta l'acció d'emigrar. Es tractaria d'un model que ens pot resultar parcialment útil per la present investigació sempre i quan es contempli el càlcul cost-benefici no només en termes estrictament econòmics (s'hi poden incloure també per exemple possibles beneficis derivats de viure en un entorn mediambiental més atractiu). Tot i la utilitat parcial del model, cal no deixar de tenir en compte el context, el qual pot

influir de múltiples maneres en les decisions individuals.

- *The New Economics of Migration*: Des d'aquest corrent es postula que les decisions migratòries no són preses per actors individuals aïllats, sinó per unitats més grans de gent relacionada entre si com poden ser unitats familiars o comunitats, en les quals la gent actua col·lectivament no només per maximitzar els guanys esperats, sinó també per minimitzar els riscos i les limitacions que suposen diferents tipus d'errors del mercat, a part dels propis del mercat laboral (Massey *et al.*, 1998). Un dels problemes d'aquesta teoria és que és molt difícil aïllar les imperfeccions del mercat com a variable. De tota manera, aquest model ens pot resultar útil en tant que factors com l'entorn familiar o el vincle amb la comunitat, poden jugar un paper en les migracions vinculades a factors mediambientals o climàtics, com ha estat apuntat per exemple en estudis sobre migrants jubilats al Mediterrani (e.g. King *et al.*, 2000) o sobre contraurbanització interna al Regne Unit (e.g. Bolton i Chalkley, 1989).

- *Segmented Labour Market Theory*: Aquest corrent s'allunya de les decisions preses pels individus i argumenta que la migració internacional prové de les demandes de feina intrínseques a les societats industrials modernes. D'aquesta manera, només es descriuen factors *pull* i no *push*, és a dir, factors que atrauen immigració cap a determinats països, però no factors que empenyen aquesta immigració fora dels països emissors. Des d'aquests postulats ni es nega ni s'afirma que els actors actuïn de manera racional (Massey *et al.*, 1998). En aquest cas, en tant que centrat en el mercat laboral, es tracta d'un marc que també deixa fora bona part dels processos migratoris que aquí seran analitzats.

- *Historical-Structural Theory and World Systems*: Aquests corrents neixen com a resposta a les teories funcionalistes i qüestionen una desigual distribució del poder polític entre les diferents nacions. Així, es concep la migració internacional com una conseqüència estructural de l'expansió dels mercats en el si d'una jerarquia política global (Massey *et al.* 1998). Es tracta d'una teoria que també pot ser d'utilitat per a la nostra recerca, però només d'una manera parcial en tant que s'ha centrat en l'anàlisi de la migració laboral o econòmica i que pot relegar en un segon o tercer pla les decisions dels individus. Seguint Nanda R. Shrestha, es tractaria d'una visió contraposada a la de Ravenstein en les seves 'lleis', on la migració era vista com una elecció lliure i intencionada duta a terme amb l'objectiu de maximitzar la utilitat d'uns recursos escassos: "although migration may appear to be 'voluntary' and 'rational', it is conditioned and manipulated, it is directly related to colonial – capitalist penetration" (Shrestha, 1988: 467).

Passant al segon grup de teories, les que se centren en per què la migració internacional es perpetua en el temps, els membres del *Comitee on South-North Migration* destaquen una diferència bàsica: "while the forces that instigate international migration

tend to be economic, those that perpetuate it across time and space tend to be social” (Massey *et al.*, 1998: 151). Dins d’aquest grup hi trobem:

- *Social Capital Theory*: Aquesta teoria basada en la ‘convertibilitat’ del capital social en altres tipus de capital (d’especial rellevància el capital financer), té dos dels seus millors exemples en les xarxes d’immigrants i en les institucions de suport als immigrants. Es tracta d’una teoria que pot resultar-nos aquí d’utilitat en tant que el capital social (i els altres tipus de capital en què aquest es pot convertir), pot influir en els processos migratoris tant si es tracta de migracions econòmiques-laborals, com si es tracta de migracions d’altres tipus com les vinculades a qualitat o estil de vida (*lifestyle migration*), és a dir, que cobreix el ventall de tipus de migracions que aquí seran tractades.

- *Cumulative Causation*: Aquesta teoria argumenta que al llarg del temps la migració internacional tendeix a sostenir-se ella mateixa, ja que de manera progressiva aquesta migració va fent més probable que es produeixin més migracions (Massey *et al.*, 1998). La teoria té associada uns límits força clars, ja que la migració no pot anar creixent fins a l’infinit. Com totes les teories anteriors, ha estat utilitzada majoritàriament per analitzar migracions econòmiques-laborals. De tota manera, en alguns estudis vinculats a migracions d’estil de vida també s’ha constatat la presència d’elements que poden reforçar aquesta teoria. Per exemple, en estudis sobre migrants jubilats en àrees del Mediterrani s’ha observat que la presència de comunitats de residents estrangers incentiva en alguns casos l’establiment de més població estrangera (e.g. O’Reilly, 1995 i 2007; King *et al.*, 2000).

Un cop fet aquest repàs, podem afirmar que si bé tots els cossos teòrics que s’acaben de presentar evidentment plantegen enfocaments interessants per a l’estudi de les migracions internacionals, presos cadascun d’ells per separat tots presenten algun tipus de limitació. Es tracta de limitacions generals, però que com s’ha vist, al mateix temps poden ser traslladades a objectes d’estudi concrets com el que aquí ens ocupa. Allò que es vol defensar des d’aquestes pàgines és que **les diferents teories no tenen perquè ser excloents entre si**, si més no en la seva totalitat. És a dir, que un ‘extremisme teòric’ excloent no pot ser útil a l’hora d’interpretar la realitat social, de manera que ni des d’una postura totalment individualista, ni des d’una postura totalment estructuralista, com tampoc des d’una postura totalment positivista ni des d’una postura totalment constructivista, es pot obtenir una visió el més completa possible dels fenòmens a estudiar, en aquest cas la migració internacional cap a àrees amb espais naturals.

Per tant, des d’aquestes pàgines s’està totalment d’acord amb els membres del *Comitee on South-North Migration* quan són escèptics tant amb les teories atomistes que neguen la importància de les coaccions estructurals en les decisions individuals, com amb les teories estructurals que deneguen agència a individus i famílies (Massey *et al.*, 1998).

Pel que fa al nivell de l'enfocament, la importància de combinar aproximacions micro i macro, actualment és una qüestió poc controvertida que és defensada des de nombrosos sectors acadèmics. Per exemple Castles (2012) argumenta que combinar l'anàlisi del comportament col·lectiu dels éssers humans, amb l'anàlisi de com aquest està relacionat amb les estructures i les institucions socials, esdevé una qüestió cabdal en els estudis sobre migracions: "This is particularly important for migration research: it is indeed important to carry out micro-level studies of specific migratory experiences, but they should always be embedded in an understanding of the macro-level structural factors that shape human mobility in a specific historical situation" (Castles, 2012: 16).

Tornant a l'afirmació que cal una renovació teòrica, són diversos els autors que sostenen que l'aproximació teòrica que ha prevalgut els darrers 50 anys no s'adapta a la complexitat de la realitat actual (e.g. Massey *et al.* 1998; Arango, 2003; Castles, 2012). En aquest sentit, Massey *et al.* (1998) afirmen que s'han començat a qüestionar els dos pilars sobre els que es fonamentava aquesta aproximació: a nivell micro, la conceptualització dels migrants com a actors racionals que responen a disparitats econòmiques entre països (les disparitats econòmiques no són suficients per si soles per explicar els moviments internacionals); i a nivell macro, tampoc es presenta ja com un marc de treball vàlid l'aproximació *push-pull*, que veu la immigració com un medi per establir un equilibri entre regions demandants i subministradores de mà d'obra (la migració internacional ja no pot ser vista com a resultat de dues forces igualades en importància, ja que hi intervenen altres elements com els estats o els ens supraestats).

En aquest sentit, es pot dir que tant les aproximacions positivistes com les constructivistes, són necessàriament parcials i en conseqüència presenten mancances importants, cosa que fa necessària la defensa d'una combinació d'aproximacions (micro i macro), que permetin ocupar-nos tant de 'què passa a la societat', com de 'com i per què' passa (Castles, 2012). D'aquesta manera es defensa que la investigació sobre migracions cal que adopti una aproximació holística (cosa que implica interdisciplinarietat) i una combinació de mètodes i aproximacions (cosa que implica l'ús de mètodes quantitius i qualitius) (Castles, 2012).

D'altra banda, l'augment de la complexitat de la realitat actual (Massey *et al.*, 1998) de manera paral·lela a la creixent diversitat dels processos migratoris (Smith i King, 2012) són els principals motius que fan que una renovació teòrica sigui necessària, al mateix temps que fan que des de les ciències socials sigui més adequat parlar de "migration theories, as opposed to migration theory" (Smith i King, 2012: 130). En aquest mateix sentit, Castles defensa que una dimensió clau de la teorització sobre la migració cal buscar-la en la manera en com els processos de transformació social actuen a diferents nivells espacials (local, regional, nacional i global), cosa que implica que no té sentit

buscar una única teoria de la migració, ja que aquesta seria necessàriament massa abstracta per ajudar a entendre processos migratoris reals (Castles, 2012; Portes, 1999).

Dins d'aquesta mateixa línia que defensa la necessitat d'un avenç teòric, són diverses les veus que apunten a la **disciplina geogràfica** com una de les més ben situades per impulsar aquesta renovació teòrica dels estudis de la migració. Un exemple el trobem en un text recentment publicat per Russell King en què s'afirma que "(human) geography –surely the most open and interdisciplinary of the social sciences– is best placed to appreciate and advance interdisciplinary thinking about migration" (King, 2012: 135). L'autor afegeix que "the intrinsic breadth and openness of geography give our discipline a uniquely strong position both to encompass the variety of migration studies as an interdisciplinary research field and to advance migration theory" (King 2012: 135). Tal com ens diuen autors com Vaughan Robinson (1996), els geògrafs sempre han estat involucrats d'una manera o d'una altra en l'estudi de la població tot i que l'especialització de la geografia en aquest àmbit d'estudi és més o menys recent. Aquest mateix autor destaca tres elements clau que diferencien la geografia de la població d'altres àmbits com per exemple el de la demografia: en primer lloc, des de la geografia de la població sempre s'ha mostrat més interès en com interaccionen les característiques i les dinàmiques de la població amb el medi ambient extern, que no pas en aquestes característiques i dinàmiques com a objectes d'estudi en si mateixos; en segon lloc, l'estudi s'ha centrat en com les variacions espacials en el medi extern produeixen variacions en les dinàmiques i característiques de la població; i en tercer lloc hi trobem la importància del lloc, ja que des de la geografia de la població s'investiga com llocs particulars determinen tendències demogràfiques més àmplies a produir variacions particulars i localment distintives (Robinson, 1996).

Anant als orígens de l'estudi de la migració des de la geografia, s'ha argumentat que la falta de tradició dins la demografia en l'estudi de les migracions va deixar el camp obert a altres disciplines. Això juntament amb la fascinació dels geògrafs per moviments, patrons, distàncies i fluxos, i el tema de com aquests influeixen i són influïts pels medis en quals tenen lloc, explica perquè els geògrafs han omplert aquest lloc (Robinson, 1996). Aquest mateix autor resumeix els focus d'atenció principals a la recerca geogràfica en migració humana a partir de tres nivells. Pel que fa a un primer nivell, en aquest cas de descripció macrosocial, l'atenció ha estat centrada en: identificar si els fluxos migratoris existeixen realment (i veure si n'hi ha de nous desenvolupant-se); en la cerca de regularitats en aquests fluxos (o de veure si realment hi ha regularitats); i en la cerca de regularitats en les persones que participen d'aquests fluxos. Pel que fa a un segon nivell, es posa l'atenció en els factors que han generat aquests fluxos tant a nivell micro com macrosocial. Es tracta d'intentar explicar patrons a través d'entendre les seves causes. En

aquest apartat s'hi trobaria la teoria econòmica neoclàssica de la mà del positivisme, corrent dominant durant part de la dècada de 1950 i tota la de 1960. Els dubtes en el si de la geografia sobre la creença en la racionalitat econòmica escrupolosa dels migrants van anar en augment a partir del moment en què el positivisme lògic va començar a deixar pas primerament al conductisme (*behavioralism*) i posteriorment a l'humanisme. Finalment, en un tercer nivell hi trobaríem els estudis centrats en els impactes de la migració. Impactes en els mateixos migrants, en les regions i en les societats d'acollida i de procedència d'aquests (Robinson, 1996).

Més enllà de la disciplina geogràfica i pensant en els estudis de les migracions en general, en un **inici de renovació teòrica**, al llarg de les dues darreres dècades s'ha pogut constatar un interès creixent en la **presa de decisions** dels migrants, en les seves **motivacions** i en el paper que juga **el context** en tot el procés. El pes creixent que estan adquirint el conjunt de **metodologies qualitatives** (tenint en compte enfocaments més micro), també és un element constatable i que cal prendre en consideració, sempre tenint present la necessària interrelació entre els nivells micro i macro (Massey *et al.*, 1998; Castles, 2012), així com de vegades tenint present també el nivell meso. En el si d'aquests corrents de renovació que es centren en el subjecte, però sense deixar de banda el context, és on d'alguna manera s'emmarca la present recerca. Tal i com afirmen Massey *et al.* (1998: 16) "the interaction between subject and environment [...] has become the central focus of the analysis". Es tracta d'enfocaments que s'emmarcarien en l'anomenat gir cultural en el si de les ciències socials o *cultural turn*.

Russell King (2012) situa com a punt d'inflexió de l'arribada del **cultural turn** en l'estudi de les migracions, un escrit de Tony Fielding en què s'argumentava que la migració cal que sigui considerada "an extremely cultural event" (Fielding, 1992a: 201). Segons King, l'esmentat escrit va marcar l'inici d'una transició "from an era in which migration was viewed as part of the economic and demographic response to structural forces shaping material production and spatial inequality to a different epistemology based more on culture and the role of consciousness and individual agency in human behaviour, including migration" (King, 2012: 142). Escrits com els dels geògrafs Keith Halfacree i Paul Boyle (1993) o Allan MacKay Findlay i Aileen Stockdale (2003), ambdós sobre l'ús de **tècniques biogràfiques en l'estudi de les migracions**, poden ser inclosos dins d'aquesta 'different epistemology' a què es refereix King. Es tracta de dues aportacions d'especial interès per la present recerca, de manera que val la pena fer-hi referència encara que sigui d'una manera breu.

Halfacree i Boyle (1993), després d'alertar del perill que la recerca en migracions es quedi enrere respecte dels avenços recents de la teoria social, proposen una nova conceptualització de la migració que emfatitza la seva 'situacionalitat' en la vida de cada

dia. Tant Halfacree i Boyle (1993) com Findlay i Stockdale (2003), destaquen la utilitat de la *structuration theory* d'Anthony Giddens (1984) i el seu concepte de ***practical consciousness*** a l'hora d'endinsar-se en la relació entre individu i societat en l'estudi de les migracions, argumentant que aquest concepte "provides a usefull framework for interpreting the relationship between agency and structure, a relationship which he describes as a duality" (Findlay i Stockdale, 2003: 5). Des d'aquest punt de vista s'argumenta que l'agència opera a tres nivells de consciència: l'inconscient, el pràctic i el discursiu, essent la *practical consciousness* la que expressa la manera a través de la qual sabem com hem d'actuar i què fer en la nostra vida diària sense haver de pensar activament en les nostres accions. Així, la *practical consciousness* apareix com un concepte crucial per entendre el manteniment de les rutines en la nostra vida diària (Halfacree i Boyle, 1993). Tal i com afirmen els geògrafs Cristóbal Mendoza i Ricard Morén-Alegret, en un article que revisa mètodes que han estat utilitzats per analitzar les complexitats de les relacions entre migració i lloc, "both daily life and practical consciousness would be crucial for understanding migration experiences, as they rely upon routines and structured forms of behaviour" (Mendoza i Morén-Alegret, 2013: 7).

Seguint amb Halfacree i Boyle (1993), com a conseqüència d'adoptar un "biographical approach" com a 'nou paradigma de conceptualització de la migració', destaquen tres qüestions:

- La importància de tenir en compte, juntament amb el concepte de *practical consciousness*, els múltiples factors que intervenen en cada migració (*multiple currents*);
- Que cal esperar trobar-se amb diverses raons de la migració, algunes de més formades i d'altres de menys definides;
- I citant l'esmentada aportació de Fielding (1992a), que cal concebre la migració com un constructe cultural.

Pel que fa als múltiples factors que intervenen en cada migració (*multiple currents*), aspecte sobre el que posen molta atenció Halfacree i Boyle (1993), es tracta d'una idea a la que es farà referència en diverses ocasions al llarg de la present recerca. Aquests autors creuen especialment rellevant il·lustrar com experiències passades tenen impacte en futures decisions de moure's (experiències prèvies, experiències d'infantesa, arrels d'avantpassats, la posició sociocultural, el bagatge cultural, valors, creences sobre l'idil·li rural, associacions entre viure en un entorn rural i llibertat, etc.). Halfacree i Boyle (1993) defensen l'adopció d'una posició realista crítica que els porta a afirmar que cal tenir en compte tant elements estructurals i diferents dimensions d'experiències de vida, com la interpretació de passat i present per part dels subjectes. De tota manera, puntualitzen que tots aquests constructes són per ells 'mediadors', i que no volen suggerir que el paper de

les condicions socials immediates sigui poc important en l'acte de migrar.

2.2 MIGRACIONS CAP A ÀREES 'RURALS' I 'SEMIRURALS'. MÉS ENLLÀ DE DICOTOMIES?

2.2.1 Algunes consideracions prèvies sobre la dicotomia rural – urbana

Degut a les característiques de les àrees en les quals se centra el present estudi, es fa necessari referir-nos a algunes qüestions entorn la dicotomia rural – urbana. Si anéssim unes poques dècades enrere les àrees analitzades en aquesta recerca haguessin estat considerades com a rurals o semirurals, però avui a Europa occidental definir una regió com a rural és una qüestió força complexa. Actualment, amb els canvis que han viscut aquestes àrees, caldria plantejar-se si poden seguir sent considerades com rurals. En qualsevol cas, aquesta dicotomia ha generat un debat amb multitud d'aportacions i d'aproximacions diferents. En aquesta tesi només s'apuntaran alguns dels aspectes bàsics que hi fan referència a mode de contextualització¹¹.

A l'hora de definir el medi rural i per contraposició l'urbà, habitualment s'han utilitzat nombrosos criteris, alguns d'ells demogràfics com la densitat o el nombre de població, el predomini de determinades activitats econòmiques, l'absència de ciutat o de medi urbà, etc. De fet, l'imaginari col·lectiu d'una societat, determinat per múltiples factors com puguin ser la literatura o l'art en general, està a la base de moltes de les distincions entre allò que pot ser considerat com a rural i allò que pot ser considerat com a urbà.

Tot i això, el cert és que recentment estan augmentant les veus que apunten cap a la cada vegada menor distinció entre els dos medis, o si més no les veus que destaquen la creixent 'urbanitat del medi rural'. Conseqüentment, una de les qüestions que dins del debat sembla que va guanyant pes, és la necessitat de donar pas a noves conceptualitzacions que permetin analitzar la dicotomia i les relacions entre els dos medis des d'una perspectiva molt més adequada a la situació actual, ja que les concepcions que han alimentat el debat en el darrer segle han quedat en bona mesura obsoletes. Les obres que fan referència a aquest tema són molt nombroses, però la publicació *New forms of Urbanization. Beyond the Urban-Rural Dichotomy* (Champion i Hugo, 2004) pot ser considerada com a especialment significativa. En la citada obra, a partir d'un enfocament global, es fa un recull de diverses aportacions entorn a aquestes noves conceptualitzacions, tant a nivell teòric com en la seva posada en pràctica, amb l'objectiu

¹¹ Per a una aproximació més extensa als diferents debats a l'entorn de la dicotomia rural-urbana, vegeu per exemple la tesi doctoral d'Aimada Solé (2013) titulada "Estrangers a la muntanya. El procés migratori i el procés d'assentament de la població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran".

d'anar més enllà de la dicotomia esmentada, tot i que alhora es posa en valor la utilitat de seguir emprant els conceptes rural i urbà amb noves perspectives.

Pel que s'ha estat dient fins ara, ja es pot intuir l'**enorme dificultat de trobar alguna definició de ruralitat o de món rural** més o menys satisfactòria i que tingui un nivell d'acceptació mínimament ampli. Tot i això, la necessitat a nivell tècnic i metodològic que es té des de les diverses administracions públiques, fa que existeixin un conjunt de criteris que permeten a aquestes acotar allò que és rural i allò que no (val a dir que els criteris varien entre països i entre administracions dins dels diferents països). Tal i com s'exposa a l'*Atles de la nova ruralitat* editat per la Fundació Món Rural i dirigit pel geògraf Ignasi Aldomà, "en la major part dels casos, el terme rural s'utilitza en un sentit purament estadístic, per definir realitats contrastades entre unes parts del territori i altres [...]. En la majoria de països occidentals la referència estadística més utilitzada és un determinat nombre d'habitants de la unitat local mínima de referència (menys de 10.000, de 5.000, de 2.000 o de 1.000 habitants), que té la claredat i la fiabilitat que no donen altres indicadors o variables compostes" (Aldomà, 2009: 34). Es podria pensar que des de la política de desenvolupament rural de la Unió Europea, hi hauria d'haver una definició del concepte rural, però tal com s'exposa a l'*Atles de la nova ruralitat*, les institucions comunitàries deixen un ampli marge perquè els estats defineixin la ruralitat de la manera que més els convingui. Tot això porta a que els Estats europeus defineixin la ruralitat de maneres molt diferents sense preocupar-se gaire de concretar el concepte.

Mentre que tant l'OCDE com l'*Instituto Nacional de Estadística* espanyol (INE)¹² deixen de considerar des de fa dècades una localitat com a rural quan aquesta acull més de 10.000 habitants empadronats (Morén-Alegret, 2005), a Espanya, la Llei Estatal 45/2007 de desenvolupament rural sostenible, estableix que "medi rural seria l'agregació de municipis o entitats menors, que compleix la condició de tenir una població inferior als 30.000 habitants i una densitat inferior als 100 habitants per quilòmetre quadrat" (Aldomà, 2009: 34). Així doncs, es fa evident que les administracions competents tenen força marge per redistribuir el territori de cara a complir aquestes condicions segons més els convingui. A més, en la mateixa llei també hi apareix el concepte d'àrea rural com a àmbit concret d'aplicació de les polítiques rurals. Aquest concepte és delimitat per les Comunitats Autònomes, de manera que són els criteris de cada una d'aquestes les que en defineixen els límits.

Per la seva banda, a Portugal, l'*Instituto Nacional de Estatística* portuguès (INE)¹³, distingeix entre tres tipus d'àrea segons sigui "área predominantemente rural", "área medianamente urbana" i "área predominantemente urbana". Les àrees considerades

¹² Pàgina Web de l'*Instituto Nacional de Estadística de España* (INE): <http://www.ine.es/>

¹³ Pàgina Web de l'*Instituto Nacional de Estatística de Portugal* (INE): <http://www.ine.pt/>

'predominantment rurals' són aquelles que no són considerades ni 'mitjanament urbanes' ni 'predominantment urbanes'. Tot i que les definicions en les que es basa aquest organisme inclouen diferents paràmetres, són considerades com a urbanes aquelles localitats o *freguesias* (entitat administrativa inferior a la municipal) que tinguin més de 5.000 habitants sempre i quan no resideixi més de la meitat de la població fora del nucli urbà de la mateixa¹⁴.

Com s'ha dit, les definicions i criteris són molt nombrosos i variats, i els que han estat presentats fins al moment no són els únics que s'apliquen a les àrees d'estudi d'aquesta recerca. Per exemple, l'oficina estadística de la Comissió Europea (Eurostat), des del 2010 i a partir d'algunes variacions introduïdes en una metodologia emprada per l'OCDE, diferencia entre regions "predominantly rural", "intermediate" or "predominantly urban" (Eurostat, 2010). Aquesta nova tipologia es basa en un enfocament de dues parts per identificar la població en les zones urbanes: d'una banda, un llinar de densitat de població (300 habitants per km²) que s'aplica a cèl·lules d'un km²; de l'altra, un llinar mínim (5.000 habitants) que s'aplica a cèl·lules agrupades per sobre del llinar de densitat¹⁵.

En el context d'aquesta varietat de definicions i classificacions, hom es pot preguntar: com s'han estudiat des de les ciències socials i la geografia en particular les migracions cap a àrees rurals en països de l'OCDE durant les darreres dècades? Quins han estat els principals conceptes emprats? Aquestes preguntes són algunes de les que s'intentaràn respondre en el següent apartat.

¹⁴ A continuació es presenten les definicions d'aquests tres tipus d'àrea donades per l'*Instituto Nacional de Estatística* de Portugal (Ine.pt):

- "Área predominantemente rural: Freguesias não classificada como "Área Predominantemente Urbana" nem "Área Medianamente Urbana".

- "Área medianamente urbana: Freguesia que contempla, pelo menos, um dos seguintes requisitos: 1) o maior valor da média entre peso da população residente na população total da *freguesia* e o peso da área na área total da *freguesia* corresponde a Espaço urbano, sendo que o peso da área de espaço de ocupação predominantemente rural ultrapassa 50% da área total da *freguesia*; 2) o maior valor da média entre o peso da população residente na população total da *freguesia* e o peso da área na área total da *freguesia* corresponde a espaço urbano em conjunto com espaço semiurbano, sendo que o peso da área de espaço de ocupação predominantemente rural não ultrapassa 50% da área total da *freguesia*; 3) a *freguesia* integra a sede da Câmara Municipal e tem uma população residente igual ou inferior a 5.000 habitantes; 4) a *freguesia* integra total ou parcialmente um lugar com população residente igual ou superior a 2.000 habitantes e inferior a 5.000 habitantes, sendo que o peso da população do lugar no total da população residente na *freguesia* ou no total da população residente no lugar, é igual ou superior a 50%."

- "Área predominantemente urbana: Freguesia que contempla, pelo menos, um dos seguintes requisitos: 1) o maior valor da média entre o peso da população residente na população total da *freguesia* e o peso da área na área total da *freguesia* corresponde a espaço urbano, sendo que o peso da área em espaço de ocupação predominantemente rural não ultrapassa 50% da área total da *freguesia*; 2) a *freguesia* integra a sede da Câmara Municipal e tem uma população residente superior a 5.000 habitantes; 3) a *freguesia* integra total ou parcialmente um lugar com população residente igual ou superior a 5.000 habitantes, sendo que o peso da população do lugar no total da população residente na *freguesia* ou no total da população residente no lugar, é igual ou superior a 50%."

¹⁵ Per més detalls sobre aquesta tipologia i la metodologia emprada, vegeu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Urban-rural_typology [visitada l'11/10/2013].

2.2.2 Migracions no-laborals, contraurbanització, migracions per preferències ambientals o d'estil de vida i altres conceptes relacionats

Com s'ha comentat anteriorment, tal i com apunta Vaughan Robinson (1996), després d'un període en què sovint es va 'creure' en la total racionalitat econòmica dels migrants (idea basada en la teoria econòmica neoclàssica), en el si de la geografia aviat apareixen dubtes sobre aquest posicionament. Aquest qüestionament va anar en augment a partir del moment en què el positivisme lògic, dominant en la geografia al llarg de part de les dècades de 1950 i 1960, va començar a deixar pas primerament al conductualisme (*behavioralism*) i posteriorment a l'humanisme.

Seguint al mateix autor, en el si de la literatura sobre migracions, aquesta tendència es va fer aparent per primera vegada l'any 1954, any en què Edward Ullman "noted that whilst 'modern writers on migration apparently agree that, except for forced shifts, economic opportunity is its motivating force', the reality in the United States was that some of the largest shifts in population had, as their cause, the search for improved quality of live. Ullman wrote of the draw of a conducive climate, scenic beauty and coastal locations and he pointed out that it was these factors which best explained the explosive population growth of California and Florida throughout the 1930s and 40s" (Robinson, 1996: xxi).

Tal i com afirma Julian Wolpert (1964), des del punt de vista de la *behavioral geography*, la migració de població pot ser considerada el resultat d'un procés de decisió que persegueix alterar d'alguna manera el futur i que reconeix diferències en l'avaluació de la utilitat per part dels individus. Robinson (1996) afegeix que al centre de la *behavioral geography* s'hi troba el fet de donar veu a través d'entrevistes als desitjos d'actors individuals per prendre decisions en les que hi intervenen tant factors econòmics com no econòmics. És per tant amb aquest corrent que entra en joc la utilitat (econòmica i no econòmica) dels llocs en la presa de decisions dels migrants.

Posteriorment a Ullman, la idea de ***environmental preference migration*** va ser explorada amb major detall per Larry M. Svart (1976), encara amb un escepticisme per part dels economistes força present. Mentre que aquests darrers desmentien la idea de la migració per preferències ambientals argumentant que la gent no pot alimentar-se amb llum solar ni pagar les seves factures amb un paisatge atractiu (Robinson, 1996), Svart afirmava que les "regional environmental preferences are a significant cause of migration, as established by survey research on individual attitudes and by empirical research on aggregate patterns" (Svart, 1976: 330).

Segons Svart, tot i que la tesi general presentada per Ullman no era nova ja que Ravenstein havia fet referència al tema a la fi del segle XIX, la d'Ullman pot ser considerada la primera discussió exhaustiva sobre aquesta qüestió (Svart, 1976). Així mateix Svart defensava la idea que, tot i la poca atenció rebuda, els factors de preferència mediambiental tenen un paper innegable en els fluxos migratoris i al centre d'aquests factors hi situava **el tema de la qualitat de vida**. És a partir d'aquest moment quan el tema comença a adquirir un pes més rellevant, en el si de la geografia en concret, i en el de les ciències socials en general.

Al llarg de les darreres dècades han estat nombroses les aportacions que han posat de relleu la importància de les consideracions vinculades amb el medi ambient en la tria de destinació per part dels migrants. Per exemple S. Williams i Patrick C. Jobes, a partir d'un estudi centrat en una regió de l'estat de Montana als EUA, afirmaven que "Urban-rural migration may indicate a new ethic in which occupation and income considerations are regarded as secondary or incidental to quality-of-life motivations among some persons. This ethic may involve a rejection of conventional economic goals for them. These choices may be especially observable in migration to desirable natural environments where ecological consciousness is high" (Willimans i Jobes, 1990: 192). D'aquesta manera Williams i Jobes vinculaven qualitat de vida amb preferències d'assentament en 'ambients naturals desitjables'.

Més recentment, en un estudi centrat entre els anys 1990 i 2005, David A. McGranahan ha trobat que el factor paisatge és un element de gran importància per la migració (interna) cap a àrees rurals dels EUA durant els darrers anys (McGranahan, 2008). Tot i aquest paper destacat del paisatge i sobretot de paisatges amb elements determinats com "a mix of open land and forest, water, and topographic variation", McGranaham també té en compte la influència que puguin jugar altres factors en la migració vinculada al paisatge. D'una banda creu que cal fixar-se en el mercat immobiliari (disponibilitat i costos d'habitatges), ja que és un element que pot fer variar l'atracció que pugui tenir un paisatge per si sol en l'arribada de migrants a àrees paisatgísticament atractives. De l'altra, creu necessari al mateix temps valorar la influència del paisatge en el mercat laboral (si es creen llocs de treball relacionats amb el paisatge es podria dir que aquest paisatge actua indirectament com a factor d'atracció).

També vinculades amb el tema de les migracions per preferències ambientals i/o qualitat de vida, són nombroses les aportacions que s'han fet en relació a la **idea de l'idil·li rural**, idea construïda socialment i segons la qual s'idealitza la vida al camp. Tal i com ens diu Solana Solana (2008), especialment en el context britànic i més concretament l'anglès, "la construcció històrica de este concepto se ha hecho a menudo desde planteamientos que han primado una visión conservadora, estable y ordenada del

mundo rural frente al caos, el desorden y la mezcla, términos que se asocian a las ciudades. En este sentido, lo rural sería uno de los mejores reflejos de la identidad del país y de la conservación de sus valores, una imagen de una Englishness mítica y bucólica, alejada de cualquier tipo de conflicto social o étnico” (Solana Solana, 2008)¹⁶. En relació a la idea de l'idil·li rural, a partir de la seva investigació doctoral Carles Guirado (2011) destaca el paper dels imaginaris relacionats amb aquesta idea en l'arribada de nous residents, en aquest cas no necessàriament de nacionalitat estrangera, a la comarca pirinenca del Pallars Sobirà. Concretament, entre alguns dels factors que generen atracció entre els habitants urbans que decideixen instal·lar-se a les àrees rurals, Guirado esmenta característiques i valors vinculats amb l'entorn físic (la proximitat a la natura, la tranquil·litat, la baixa densitat, la presència d'espais oberts i un menor grau d'antropització); amb l'entorn social (la solidaritat, el veïnatge, les relacions interpersonals més estretes que a la ciutat, la vida en comunitat); i amb el context cultural (la tradició, l'autenticitat i el retorn a les arrels) (Guirado, 2011: 520-521).

Val la pena esmentar també que durant els darrers anys s'ha popularitzat un nou terme per englobar tots aquests tipus de migracions vinculats a una millora en la qualitat de vida. Es tracta de la **migració per estil de vida o *lifestyle migration***, concepte definit de la següent manera per Michaela C. Benson i Karen O'Reilly: “lifestyle migration is the spatial mobility of relatively affluent individuals of all ages, moving either part-time or full-time to places that are meaningful because, for various reasons, they offer the potential of a better quality of life” (Benson i O'Reilly, 2009: 2). Molt proper al concepte de *lifestyle migration* hi trobem el terme d'***amenity migration***, el qual descriu un tipus de migració que “involves people moving to perceived desirable regions, usually for non-economic reasons, such as a physical or cultural environment that is seen as more beautiful, tranquil or inspirational than their current, usually urban environment” (Borsdorf *et al.*, 2012). Es tracta, per tant, de dos termes molt relacionats entre ells i amb un interès destacat per aquesta recerca. Tal i com diuen Benson i O'Reilly (2009), dins d'aquesta etiqueta hi entrarien nombrosos tipus de migrants: des de jubilats britànics a àrees rurals de França, visitants suecs de temporada a les costes espanyoles, ‘occidentals’ a l'Índia, etc. Tot i això, malgrat aquesta diversitat hi ha alguns elements que comparteixen tots ells. Per exemple, per Carles Guirado, alguns d'aquests elements compartits són “la cerca d'una vida ‘millor’, més senzilla, de qualitat i que els permeti assolir la felicitat i realitzar-se personalment. Són persones, la majoria d'elles amb una posició privilegiada i un poder adquisitiu mitjà-alt, que ‘construeixen’ espais residencials i de convivència en regions (i a vegades latituds) força distants dels seus llocs d'origen” (Guirado, 2011: 72). Es tracta d'un tipus de

¹⁶ En relació al concepte d'idil·li rural vegeu per exemple les aportacions de Bunce (1994); Fabes, Worsley i Howard (1983); Gorton, White i Chaston (1998); Halfacree (1996); o Mingay (1994).

mobilitat força relacionada amb l'activitat turística, ja que normalment els llocs de destí presenten un cert atractiu turístic i en moltes ocasions aquest tipus de migrants han visitat les àrees com a turistes, en viatges o com a residents temporals amb segones residències (e.g. King *et al.*, 2000; D'Andrea, 2007, O'Reilly, 2007; Benson, 2010).

En relació a les àrees d'estudi d'aquesta tesi cal dir que, amb la introducció a inicis de la dècada de 1990 de la llibertat de moviments per les persones a la UE, la mobilitat interna en el si de la Unió ha augmentat notablement (Favell, 2008; O'Reilly, 2007). D'acord amb això, els residents amb nacionalitats estrangeres provinents de la UE15¹⁷, com es mostrarà en els capítols 4 i 5, tenen una presència destacable en les àrees estudiades. Aquesta presència destacable, sumada al fet que a Espanya i a Portugal els residents d'aquestes nacionalitats acostumen a tenir un estatus socioeconòmic relativament elevat, fa que es pugui esperar que una part important d'aquests migrants UE15 presentin unes característiques molt properes als tipus de migració que s'acaben de descriure com a *lifestyle* i *amenity migration*.

Com s'ha dit, un dels tipus de migrant que poden entrar dins l'etiqueta de *lifestyle migrants*, són alguns **migrants jubilats** amb cert poder adquisitiu. Es tracta d'una 'categoria' sobre la que també cal aturar-se encara que sigui de manera breu, tant per la presència d'aquest tipus de migrants a les àrees d'estudi d'aquesta tesi, com per la quantitat de literatura generada al seu voltant. Deixant de banda els Estats Units, en el context europeu la literatura britànica és la que probablement ha tractat més el tema, ja sigui des del punt de vista de les migracions internes com internacionals. Per exemple Christopher M. Law i Anthony M. Warnes, a partir de dades de la dècada de 1970, analitzaven les característiques i els elements que intervenen en la decisió de migrar en la població britànica en edat de jubilació (Law i Warnes, 1982). Aquests autors es centraven en un tipus de *retirement migration* de caràcter intern, destacant que amb la proliferació del vehicle privat i l'extensió dels serveis públics bàsics a la major part de les àrees rurals al Regne Unit, la presència d'aquest tipus d'immigrants s'havia anat estenent des de les àrees costaneres més accessibles a àrees litorals menys accessibles i pobles de l'interior. Tot i centrar-se en migracions internes, aquests autors ja detectaven un creixent flux migratori internacional de jubilats, especialment cap a països del sud d'Europa.

En sintonia amb el creixement d'aquest flux, són nombrosos els estudis que s'han realitzat entorn la migració de jubilats procedents de països de l'Europa nord-occidental cap a països del sud d'Europa, establint un important vincle entre turisme i *retirement migration*. Una de les aportacions que se centra en l'arribada d'aquest tipus de migrants a Espanya, és la realitzada per Karen O'Reilly (1995a). En el citat escrit l'autora diferencia

¹⁷ La UE15 es correspon amb els estats membres de la Unió Europea entre els anys 1995 i 2004: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos, Portugal, Regne Unit i Suècia.

entre “expatriates”, “residents” (més o menys permanents), “seasonal visitors”, “returners” i “tourists”, basant-se en el vincle en un o altre lloc de residència per part dels subjectes. Dins d’aquesta temàtica, potser una de les publicacions més significatives ha estat la de Russell King, Tony Warnes i Allan Williams, en què s’analitzava l’arribada de britànics a la Toscana, Malta, la Costa del Sol i l’Algarve (King *et al.*, 2000). Entre les nombroses aportacions, els autors resumeixen els elements necessaris per tal que una àrea esdevingui una destinació popular entre els jubilats: “The first is an attractive climate and physical environment, closely followed by a minimum infrastructure in terms of roads, water and power supply, and a relatively secure and congenial social environment. A stock of suitable houses, or the means to provide these relatively quickly, is also important. Secondly [...] there have to be appropriate retailing, associations and mass media for the resident foreign communities” (King *et al.*, 2000: 30).

Tot i aquest seguit d’aportacions, en relació amb les esmentades migracions ambientals vinculades a una millora de la qualitat de vida i per la vinculació que té amb la present recerca, cal aturar-se en les idees aportades entorn al concepte de la **contraurbanització (counterurbanization)**. A partir de mitjans de la dècada de 1970, autors com Calvin L. Beale (1975) i Brian J.L. Berry (1976 i 1978), i posteriorment molts d’altres com Anthony G. Champion (1989) o Keith Halfacree (1994), després de diverses constatacions empíriques han descrit el fenomen de la contraurbanització com el resultat de la desconcentració de la població de les ciutats cap a espais perifèrics com ara els àmbits rurals. Aquests autors situaven el fenomen en països com els Estats Units o el Regne Unit a partir dels canvis en el comportament dels processos d’urbanització ocorreguts des de la segona meitat del segle passat. L’aparició d’aquestes constatacions indicava un canvi de tendència en les fins aleshores majoritàries migracions rurals-urbanes, sent substituïdes per les migracions urbanes-rurals¹⁸.

Posteriorment s’ha anat veient com el fenomen, que primerament semblava que estava restringit als països anglòfons, s’ha anat estenent a gran part dels països ‘occidentals’ com pugui ser el cas d’Espanya i Portugal. En aquest sentit, autors com Carlos Ferrás (2007) o Ángel Paniagua (2002 i 2005) s’han ocupat de l’estudi de la contraurbanització en el context de la península ibèrica. Aquest darrer autor, d’acord amb un article publicat per Keith Halfacree (1994), afirma que la dimensió rural de la contraurbanització havia quedat relegada a un paper secundari en els estudis realitzats fins al moment, cosa que explica la menor importància atribuïda als motius

¹⁸ Tot i que aquest canvi de tendència no es constata de manera rellevant fins entrada la segona meitat del segle passat, val la pena destacar que el geògraf francès Élisée Reclus, ja a l’any 1905 havia observat l’existència d’alguns indicis que el flux camp-ciutat podia aturar-se o capgirar-se per exemple per canvis de localització de les activitats econòmiques (Reclus, 1980 [1905]). De tota manera Reclus afirmava que el creixement dels grans nuclis d’atracció no s’aturaria fins l’època en què s’establís l’equilibri entre el poder atractiu de cada centre sobre els habitants dels espais intermedis (Reclus 1980 [1905]: 75).

mediambientals o relacionats amb el medi rural en l'estudi de les migracions cap a àrees rurals (Paniagua, 2002; Halfacree, 1994). Amb voluntat de contrarestar aquesta mancança, en un estudi sobre el paper d'una "new service class" o "self-employed professionals" en els processos de contraurbanització a Espanya, Paniagua troba que tot i la rellevància del motius mediambientals per alguns dels subjectes analitzats, "the environmental motives or the rural dimension was of secondary importance for most of the interviewees" (Paniagua, 2002: 11). El mateix Paniagua reforça aquesta constatació a través de noves dades en una publicació posterior (Paniagua, 2005). Referint-se a idees exposades per Halfacree (2003), destaca la utilitat de diferenciar entre medi ambient físic i social en l'analitzar les raons per 'migrar al camp', incloent entre els aspectes físics, l'estètica, la netedat o el caràcter obert; mentre que entre els aspectes socials hi inclou la tranquil·litat, l'existència de la comunitat, la seguretat, altres aspectes culturals i l'escassa diversitat racial (Paniagua, 2005; Halfacree, 2003).

D'acord amb les publicacions citades fins al moment, la majoria de les aportacions que s'han fet en relació al concepte de la **contraurbanització** han estat focalitzades en migracions de caràcter intern (Halfacree, 2008). Tot i això, existeixen alguns estudis en els quals s'ha parat atenció també a les **migracions internacionals**. És el cas per exemple del treball realitzat per Daniel Vining i Thomas Kontuly (1978), que, a més de fixar-se en les migracions internacionals, representa un dels primers intents per valorar l'abast de la contraurbanització més enllà dels països on es va detectar primerament. En l'estudi es constata que durant la dècada de 1970, en un important nombre de països d'Europa i l'est d'Àsia, d'una banda s'estava produint un canvi de tendència en les migracions internes cap a les grans ciutats; però de l'altra, que a les àrees urbanes analitzades hi seguia arribant població, en aquest cas estrangera, cosa que els portava a afirmar que "foreign immigration, on the other hand, appears to be counteracting, rather than reinforcing, the trends in interregional domestic migration in many countries" (Vining i Kontuly, 1978: 55).

Més enllà d'aquest precedent, l'estudi realitzat per Henri Buller i Keith Hoggart sobre migrants britànics cap a àrees rurals franceses (Buller i Hoggart, 1994), representa una aportació clau en el canvi de perspectiva que adopten moltes de les posteriors investigacions entorn el fenomen de la contraurbanització, obrint el concepte a les migracions de caràcter internacional (Halfacree, 2008). Més recentment, una aportació que s'ha fet al debat entorn de la contraurbanització i que resulta d'especial interès pel present estudi és la realitzada per Keith Halfacree en un article titulat "To Revitalise Counterurbanisation Research? Recognising an International and Fuller Picture" (Halfacree, 2008). Després de repassar i posar en entredit alguns dels arguments que es poden esgrimir (i s'han esgrimit) a l'hora de definir la contraurbanització com un tema de

recerca exhaurit, Halfacree proposa l'adopció d'un nou model general molt més obert i que tingui en compte el paper de les migracions internacionals per l'estudi dels processos que s'agrupen sota aquest concepte. És aquesta inclusió de les migracions internacionals en l'anàlisi de la contraurbanització, juntament amb la inclusió de la dimensió econòmica i de les migracions laborals, el que fa que el **nou model explicatiu de la contraurbanització de Halfacree** (2008) sigui molt rellevant per la nostra recerca.

En primer lloc, per Halfacree, el fet que la contraurbanització hagi estat analitzada àmplia i profundament al llarg de les darreres dècades; que es tracti d'un concepte que ha estat assumit per la consciència popular amb tota una sèrie de tòpics (alguns d'ells força allunyats de la realitat); que el seu estudi s'hagi desvinculat de l'anàlisi de classe, passant a ser vist com un fenomen de 'gent normal' (i per tant sense interès); i que a més s'hagi estès pràcticament a tots els països 'del nord' més enllà dels països anglòfons; són tots ells factors que no representen un motiu per l'abandonament de l'estudi d'aquest fenomen, sinó ben al contrari¹⁹.

En el seu article, Halfacree s'atura en aquesta expansió internacional ja que es tracta d'un element amb diverses implicacions. En primer lloc cal veure com es tradueix el fenomen en cada país analitzant-ne les característiques concretes i considerant si el llegat angloamericà existent sobre el tema, des dels mateixos conceptes a les metodologies emprades, resulta apropiat o no en la diversitat de contextos on es dona. En segon lloc, tot i que la contraurbanització ha estat vista normalment com un fenomen de migracions internes, val la pena adoptar una postura que no estigui centrada només en aquest tipus de migracions. En aquest sentit, Halfacree recorda que existeixen alguns treballs que han analitzat moviments de població catalogats com a contraurbanització que han implicat creuament de fronteres, referint-se per exemple a les migracions vinculades a la recerca d'un millor clima o a les migracions de retorn. Finalment i en tercer lloc, Halfacree afirma que tot i els debats existents, la contraurbanització "sempre ha presentat arguments de pes que no permeten oblidar la dimensió econòmica del fenomen" (Halfacree, 2008: 487)²⁰ i en aquest sentit situa les arrels de la contraurbanització en les dinàmiques espacials pròpies del procés de producció capitalista. Així, en el moment actual, tant una canviant 'divisió espacial del treball' com una canviant 'divisió social del treball', es troben al cor de la contraurbanització duta a terme per les classes mitjanes tant al Regne Unit com en molts altres països. D'aquesta manera, l'explicació que sovint s'ha donat dels

¹⁹ La popularització de tòpics entorn del fenomen, alguns d'ells allunyats de la realitat, ha estat una qüestió destacada per diversos autors. Per exemple, pocs anys després de les primeres aportacions entorn al concepte, Bolton i Chalkley (1989), en un article titulat "Counterurbanisation – Disposing of the Myths", destacaven que a finals de la dècada de 1980 hi havia una falta de fets empírics que va fer que proliferessin teories en el camp de la contraurbanització més riques en especulació que en evidències. L'article pretenia corregir aquest desequilibri aportant dades basades en un estudi d'unitats familiars fet a North Devon (UK) que desmentien algunes de les idees esteses a través de les creences populars entorn el fenomen.

²⁰ Text original en anglès. Traducció de l'autor. Serveixi aquesta nota per les demés cites literals de l'article de Halfacree (2008).

moviments de contraurbanització basada en 'l'idil·li rural', no acaba de ser apropiada en molts dels casos que es donen del fenomen, "en la mesura que des de molts punts de vista aquestes migracions encaixen bé en el si de la tradició 'econòmica' dominant de l'explicació de la migració" (Halfacree, 2008: 487, cometes de l'autor).

Un cop exposades aquestes reflexions, Halfacree presenta el seu nou model explicatiu de la contraurbanització sempre posant molt d'èmfasi en què vol que es tracti d'un model que permeti reflectir la mutabilitat, la diversitat i la interpretació que requereix la contraurbanització. En una primera part presenta un model de dues dimensions (Figura 1) a la que n'hi afegirà una tercera posteriorment.

Figura 1. "Un model de contraurbanització expandit: Vista des de dalt"

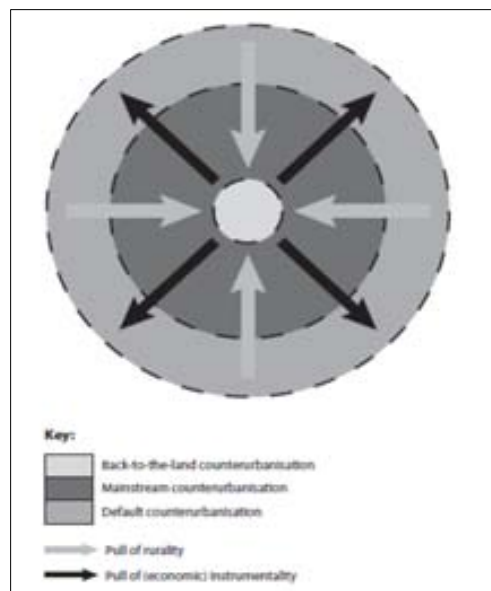

Figura extreta de l'article Halfacree (2008: 488)

En aquesta primera part del model hi apareixen **tres tipus de contraurbanització**: la de '**corrent principal**' ("mainstream counterurbanisation"), que en principi dóna lloc a la majoria dels moviments de contraurbanització a la Gran Bretanya i que és la que està més vinculada als estereotips que han anat arrelant a la cultura popular (gent de classe mitjana-alta que se'n va a viure al món rural).

En segon lloc la contraurbanització de '**retorn a la terra**' ("back-to-the-land counterurbanisation"), que té a veure amb el reposicionament que està vivint el món rural en l'actualitat, tant pel que fa al lloc que ocupa com a les funcions que li corresponen. Es tracta d'un tipus de contraurbanització més minoritari i molt divers, difícil de ser identificat a través de dades estadístiques, però que val la pena analitzar per separat per poder copsar les seves especificitats. La presència de residents estrangers procedents d'àrees

urbanes dedicats a sectors com l'agricultura o la ramaderia o a l'elaboració de productes derivats d'aquests sectors, els sovint anomenats 'neururals', es correspondria amb la idea del 'retorn a la terra' expressada per Halfacree²¹. També podria incloure a alguns estrangers arribats a les àrees de destí amb la intenció d'iniciar altres tipus de negocis, en alguns casos vinculats al turisme, però no necessàriament. Es tractaria d'alguns dels tipus de migrants internacionals que apareixen en estudis duts a terme per autors com Raül Lardiés (1999, 2000), Ian Stone i Cherrie Stubbs (2007) o Michaela C. Benson (2010) que seran tractats als llarg dels propers paràgrafs.

Finalment, el tercer tipus descrit per Halfacree, la contraurbanització '**per omissió**' ("default counterurbanisation"), estaria formada per "gent que s'ha mogut cap al medi rural sovint procedent de l'estranger, de manera que poden ser vistos com a part del corrent de contraurbanització internacional de migrants laborals, per als qui el caràcter rural del lloc és gairebé del tot incidental" (Halfacree, 2008: 489). En relació a aquest corrent de **contraurbanització internacional de migrants laborals**, d'acord amb Charalambos Kasimis (2010) es pot afirmar que els fluxos migratoris cap a les regions rurals són un fenomen relativament nou en el context europeu i han tingut un impacte significatiu i creixent, cosa que s'explica per diversos factors. D'una banda, la reestructuració de l'agricultura ha creat una demanda significativa de mà d'obra no satisfeta a causa dels canvis demogràfics desfavorables ocorreguts en moltes zones rurals relacionats amb l'èxode rural i l'envelliment de la població. D'altra banda, la mà d'obra 'nadiua' poques vegades té la motivació i la mobilitat necessàries per a aquest tipus de feines i no està disposada a treballar per salaris baixos i en condicions de treball precàries. A més, en els últims anys el camp europeu ha esdevingut un espai pel desenvolupament d'activitats no agrícoles (manufactura, turisme, construcció, nous patrons de consum), que han incrementat la demanda de mà d'obra. En aquest context, aquest tipus de migrants omplen els buits (socialment definits) existents (en mercats de treball segmentats), en funció de la seva ètnia, el seu gènere i la seva classe. Per als migrants, aquests sectors són principalment els de l'agricultura, la construcció, l'artesania familiar, l'hostaleria/turisme i el dels serveis domèstics, sectors en els que opten a les feines marginals, menys segures, altament explotadores, insuficientment remunerades i no assegurades (Kasimis, 2010)²².

²¹ Per tal d'aprofundir en el fenomen neurural, vegeu per exemple l'aportació de Joan Nogué (1988), o l'aproximació que en fa Carles Guirado (2011) a la tesi doctoral titulada *Tornant a la muntanya. Migració, ruralitat i canvi social al Pirineu Català. El cas del Pallars Sobirà*. Resulta molt interessant, d'una banda, l'aproximació als orígens històrics del fenomen que diversos autors situen en les anomenades 'migracions utòpiques' (tant de caràcter polític com religiós); i de l'altra, els antecedents més recents del vessant actual del fenomen. Aquests darrers se situen paral·lelament als EUA i a França a partir de la dècada de 1960, amb un tipus de moviments on el contingut polític i ideològic i la vida en comunitat van tenir un paper destacat.

²² En relació a aquest tipus de migrants, cal fer referència a la tesi realitzada per Aimada Solé sobre el procés migratori i el procés d'assentament de la població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran (Solé, 2013). Tot i tractar-se d'una àrea d'estudi amb valors naturals i paisatgístics molt destacables i amb diversos espais naturals protegits, Solé destaca el pes de les

Seguint amb la proposta de Halfacree (2008), com es podia veure a la Figura 1, també formen part de la primera part del model, d'una banda la creixent significació del caràcter 'rural' de la destinació, i de l'altra la creixent significació de les raons instrumentals econòmiques, forces d'atracció cap al medi rural que afecten a determinats grups més que a d'altres.

Passant ja a una tercera dimensió del model, Halfacree descriu tot un seguit de factors influents en el fenomen de la contraurbanització, en tant que es tracta d'elements que incideixen de manera important en les accions dels individus. En un primer grup s'hi situarien tots aquells relacionats amb llegendes, mites, anècdotes i novel·les, elements que caldrà tenir en compte a l'hora d'analitzar en profunditat els factors que hi ha al darrere dels processos de contraurbanització. Segons Halfacree cal conèixer un seguit de factors culturals i personals entrelaçats entre si, fins i tot elements totalment propis de cada individu, per tal d'entendre l'acció en el seu conjunt. Es tractaria d'una idea molt en la línia de les *multiple currents* defensada per Findlay i Stockdale (2003) o pel mateix Halfacree juntament amb Boyle (Halfacree i Boyle, 1993). En aquest cas, però, Halfacree classifica aquests elements a partir dels tres nivells descrits per Anthony Giddens a *The Constitution of Society* (1984), vinculats aquí a la contraurbanització. Aquests són el 'monitoratge reflexiu de la contraurbanització', format pels elements més socials del fenomen; la 'racionalització de la contraurbanització', que fa referència a l'habilitat rutinària de les persones per expressar les bases de la seva acció; i la 'motivació de la contraurbanització', és a dir les causes subjacents de l'acció que en alguns casos poden ser en part inconscients. Cal destacar que Halfacree remarca molt que per tal d'aplicar el model que ha presentat, es fa del tot necessari situar-lo en cada context espacial i històric en el que es vulgui aplicar. Així, alerta que el model està clarament influït pel coneixement de la migració interna de la contraurbanització al Regne Unit, de manera que es poden donar diferències importants pel que fa als tipus i als motius de contraurbanització en funció de cada context. Aquesta reflexió és tinguda especialment en compte en la present investigació per tal de veure l'aplicabilitat del model de Halfacree a les àrees objecte d'estudi.

Per acabar amb el repàs a algunes de les idees de Halfacree entorn al concepte de la contraurbanització, es vol fer també referència a una aportació més recent del mateix autor en la que defensa que aquest fenomen no té perquè ocupar-se exclusivament de migracions procedents d'àrees urbanes. És a dir, que la contraurbanització pot incloure, a més dels majoritaris **moviments urbans-rurals**, també

motivacions de tipus laboral-econòmic en les persones de nacionalitat estrangera entrevistades. En aquest sentit, val a dir que una gran majoria de les entrevistes van ser realitzades amb residents amb nacionalitats de fora la OCDE, amb les excepcions de nacionals de Portugal i de Polònia. També cal destacar les diferències entre l'àrea estudiada per Solé i les àrees d'estudi de la present investigació en termes de clima, proximitat a la costa i en el cas de l'Alt Empordà, en termes de comunicacions.

moviments rurals-rurals: “As a social scientific taxonomic concept, counterurbanisation can be regarded as strongly constructed. This construction presents it as predominantly encompassing migration into more rural areas – usually but not necessarily from urban areas – underpinned by a desire to live in such an area and access various aspects of its perceived physical and social environment” (Halfacree, 2012: 219).

Lligant amb l'article comentat en els paràgrafs anteriors, **l'anàlisi de les motivacions** que porten a la població a iniciar processos migratoris ha ocupat una part important en la recerca que es du a terme sobre migracions. En aquest sentit, les idees apuntades per Morén-Alegret (2008) entorn els conceptes de “**ruralphilia**”-“**urbophobia**” i “**urbophilia**”-“**ruralphobia**” són preses en consideració en el present estudi. A partir del concepte de ‘topofília’, neologisme encunyat pel geògraf Yi-Fu Tuan per parlar del lligam afectiu entre persona i lloc o assentament (Tuan, 1974 citat a Morén-Alegret, 2008), Morén-Alegret presenta els conceptes de *ruralphilia* - *ruralphobia* i *urbophilia* - *urbophobia*, utilitzats anteriorment per autors com l'historiador canadenc Malcolm McLeod, per expressar l'existència en determinades persones d'un sentiment d'atracció o estima d'una banda, o bé de por o aversió de l'altra, envers el món urbà o el món rural respectivament. A partir d'entrevistes realitzades a immigrants residents en diverses àrees d'Espanya, aquesta conceptualització és emprada per Morén-Alegret per agrupar les respostes segons si en elles s'hi manifesten els esmentats sentiments de ruralfília i/o urbofòbia o de ruralfòbia i/o urbofília. Aquests sentiments són alhora relacionats amb diferents tipus d'integració observables en les persones immigrades: “integració social” (per exemple processos relacionats amb dinàmiques socials i culturals); “integració sistèmica” (per exemple processos relacionats amb dinàmiques econòmiques, administratives i polítiques); i “integració d'hàbitat” (per exemple processos relacionats amb dinàmiques ambientals i d'hàbitat). D'aquesta manera els sentiments de *ruralphilia* i/o *urbophobia*; *urbophilia* i/o *ruralphobia*, apareixen al seu torn vinculats amb els tres tipus d'integració esmentats, la qual cosa permet establir una tipologia en la que es combinen els sentiments amb els tipus d'integració: per exemple “urbofòbia social”, “ruralfília sistèmica” o “ruralfília d'hàbitat”, on els factors relacionats amb la qualitat de vida vinculada a entorns tranquils o “naturals” poden jugar un paper important, etc. Es tracta per tant d'unes idees que caldrà tenir molt en compte a l'hora de reflexionar sobre les motivacions dels immigrants residents a les àrees naturals seleccionades i els seus entorns rurals o semirurals.

Anteriorment han estat esmentats els estudis de Raúl Lardiés (1999, 2000), Ian Stone i Cherrie Stubbs (2007) i Michaela C. Benson (2010), en tant que aquests estudis fan referència, entre d'altres, a persones de nacionalitat estrangera que han emigrat a àrees rurals o semirurals que poden entrar dins la contraurbanització ‘de corrent principal’

i/o de 'retorn a la terra' incloses dins la tipologia de la contraurbanització internacional proposada per Halfacree (2008). Aquestes aportacions resulten interessants per la present recerca en tant que s'ocupen de processos migratoris que formen part del fenomen de la contraurbanització internacional i, més enllà d'això, tracten el tema de les motivacions dels migrants. En els tres casos, els estudis tenen com a objecte migrants amb uns nivells socioeconòmics mitjans-alts, que en la seva gran majoria procedeixen de països de la UE i que han migrat cap a àrees del sud-oest del continent europeu. En els tres casos els autors s'ocupen directa o indirectament del tema de la moltes vegades **difusa frontera existent entre les migracions laborals/econòmiques i les migracions per estil/qualitat de vida.**

Lardiés (1999 i 2000), a partir del seu estudi centrat en residents comunitaris (UE12) que han iniciat negocis turístics en àrees costaneres de Catalunya i del Llenguadoc, troba que les raons donades pels subjectes entrevistats (raons tant de migrar com de crear negocis), vénen motivades molt més per qüestions vinculades amb l'estil de vida que no per necessitats laborals. Lardiés destaca que "the most striking feature of the results is the predominance of factors associated with the local environment, the family and prior knowledge of the area" (Lardiés, 1999: 485). El clima apareix de manera clara per sobre del factor 'natura/paisatge' com la raó més esmentada per establir-se a les àrees en qüestió. Tot i això, si es prenen per separat els resultats obtinguts per Lardiés al Llenguadoc, el factor 'natura/paisatge' apareix com a segona raó més esmentada juntament amb 'voler una nova experiència/canvi de vida', molt poc per darrere del clima. Aquestes diferències entre les dues àrees estudiades per Lardiés resulten molt interessants per la nostra recerca i seran recuperades en l'apartat final d'aquesta tesi.

Per la seva banda, Stone i Stubbs (2007: 434) centren la seva recerca en "lifestyle migrants who are self-employed" o "self-employed expatriates" que s'han establert en àrees rurals del sud d'Espanya i del sud de França. En l'article citat destaquen la importància que els subjectes entrevistats donen a factors com el clima i el paisatge, per damunt dels aspectes relacionats amb la creació del seu negoci. És a dir, observen una clara prioritització dels aspectes que tenen a veure amb construir un determinat estil de vida.

Les conclusions a les que arriben Stone i Stubbs (2007) i Lardiés (1999 i 2000) coincideixen en bona mesura. En els dos casos els processos migratoris i de creació de negocis que analitzats (i la presa de decisions que els acompanya), estan molt més orientats cap a consumir (un estil de vida, un clima, un paisatge, etc.), que cap a produir (Stone i Stubbs, 2007). Tot i això, Stone i Stubbs (2007), d'una banda destaquen que gairebé tots els seus entrevistats van exposar una influència principal sobre la decisió de migrar i sobre la tria del lloc per establir-se de "amenity factors such as climate and

landscape”, però de l'altra, al mateix temps constaten la importància del canvi de vida (i de feina), ja que prop de la meitat dels entrevistats “added that escaping the pressures of metropolitan life, including employment routines, was a further motivation” (Stone i Stubbs, 2007: 437). És en aquest sentit que les motivacions laborals – professionals, però també econòmiques, no poden ser deixades de banda.

Aquesta darrera qüestió ens porta al tercer dels estudis esmentats, el de Benson (2010). Aquesta autora, a partir de la seva recerca sobre *lifestyle migrants* britànics establerts al sud-oest de França, diferencia entre “family migrants”, “retirement migrants” i “mid-life migrants”. D'aquests tres grups, els “retirement migrants” són els únics als que, en general, no els cal treballar per mantenir-se un cop establerts al sud-oest de França. Per contra, els “mid-life migrants” arriben a l'àrea amb l'objectiu d'iniciar negocis i autoemplantar-se, de fer un canvi de vida cansats de treballar hores i hores. En paraules de Benson (2010: 51-52) “these mid-life migrants listed the decline of British society and the detrimental impacts of stress and pollution on their health as reasons for leaving Britain in search of a better, more relaxed, and healthier lifestyle. However, there was a further aspect of their decision to migrate, distinct from that of other migrants: their desire to be their own boss”. Es tracta d'una qüestió també observada per Stone i Stubbs quan, en relació als entrevistats del seu estudi, afirmen que “it was commonly remarked that working for others – and ‘foreign’ employers at that – was not part of the new life that they had envisaged” (Stone i Stubbs, 2007: 438).

No es pot tancar aquest apartat dedicat a migracions cap a àmbits rurals i semirurals sense fer referència, encara que sigui de manera breu, als **processos migratoris que tenen a veure amb raons matrimonials i de parella**, ja que es tracta d'un dels principals factors migratoris en la mobilitat interna en el si de la UE (Santacreu *et al.*, 2008) i en la migració internacional en general cap a àrees rurals (Morén-Alegret, 2011). Tot i la varietat de perfils que es troben en aquestes parelles i matrimonis (Gaspar, 2012), com es veurà en els capítols 4 i 5, aquest tipus de factor apareix com a molt important en les motivacions migratòries d'alguns dels subjectes estudiats en el present estudi.

Més enllà de qüestions relacionades amb les motivacions dels migrants, però seguint amb la literatura relacionada amb el fenomen dels processos migratoris cap a àmbits ‘rurals’ o ‘semirurals’, per tancar aquest apartat es podria dir que tot i l'ampli debat entorn a les causes que hi ha darrere d'aquests fenòmens, en canvi existeix un cert consens respecte d'algunes de les seves conseqüències sobre el territori. Com a resultat de tot aquest conjunt de dinàmiques que s'han descrit en les darreres pàgines, s'han generat en el territori un seguit de **situacions relacionades amb la urbanització** d'àrees que, amb anterioritat a aquests processos i sota la tradicional dicotomia rural-urbana,

haguessin estat considerades com a àrees rurals. Des de la geografia, Maria Dolors Garcia Ramon, Antoni Tulla i Núria Valdovinos (Garcia Ramon *et al.*, 1995) agrupen aquestes situacions en el territori sota cinc grans grups. Sent una aportació feta des de la península ibèrica i per tant tenint molt en compte els casos que es poden observar en aquest territori, es tracta d'una explicació potencialment útil per estudiar les àrees d'estudi de la present investigació. Els cinc grups es corresponen amb: a) La difusió urbana planificada (*urban planning*); b) El creixement urbà descontrolat (*urban sprawl*); c) Àrees de periurbà, barreja de la transició d'usos del sòl urbà i rural; d) El fenomen de la "rururbanització", concepte similar al de contraurbanització o urbanització difusa de l'àmbit rural, que inclou diferents processos, des de la relocalització d'activitats productives o de serveis fins a la proliferació de segones residències, passant per les noves àrees residencials e) Urbanització d'àrees rurals remotes (Tulla *et al.*, 2007).

Com es veurà al capítol 3, les àrees d'estudi d'aquesta tesi han estat objecte de diversos processos al llarg de les darreres dècades, alguns dels quals poden tenir cabuda dins els grups b), c), d) i e) que s'acaben de descriure. Cal tenir en compte que són diverses les aportacions que alerten dels elevats costos ambientals que tenen els desenvolupaments residencials en àrees amb importants valors mediambientals, fruit del desig de part de la població de viure més a prop de la natura. Per exemple Rachel Kaplan i Maureen E. Austin (2004), en aquest mateix sentit han fet notar que en algunes àrees atractives pels valors naturals i paisatgístics del seus entorns, el desenvolupament residencial que s'hi ha produït associat a l'establiment de nous residents, sovint ha destruït aquestes qualitats i valors que feien atractives les àrees en qüestió (Kaplan i Austin, 2004). Es tracta d'un aspecte molt rellevant per la present investigació que podrà ser observada en els capítols 4 i 5 i que caldrà que sigui recuperada al capítol 6.

Fins aquí aquesta aproximació a l'estudi de les migracions cap a àrees rurals i semirurals en la que s'ha començat a apuntar el paper que poden tenir els valors mediambientals en aquests processos. A continuació cal preguntar-se quin rol juguen els espais naturals protegits en el context anteriorment presentat. D'aquesta manera, en els propers apartats s'aprofundeix en algunes qüestions relacionades amb aquest tipus d'espais i les respectives figures de protecció, amb la finalitat d'analitzar el rol que poden jugar en l'atracció de població cap a determinats territoris com els estudiats en la present investigació.

2.3 LA CREACIÓ D'ESPAIS NATURALS PROTEGITS. CONCEPTES I PROBLEMÀTIQUES

2.3.1 El concepte natura i la distinció natura-societat

Segons *The Dictionary of Human Geography* (Gregory et al., 2009), el terme **natura** (*nature*) té tres significats principals que sovint es trepitgen entre ells i que en ocasions són contradictoris. Aquests serveixen respectivament per referir-se a “the essence or defining property of something”; a “a material realm untouched by human activity”; i finalment, a “the entire living world, of which the human species is a part” (Whatmore, 2009: 492). Aquesta diversitat de significats és la que ha portat alguns autors a definir el terme natura com una de les paraules més complexes del llenguatge (Whatmore, 2009).

Quan en la present investigació es parla d'espais naturals s'està fent referència principalment a la segona accepció tot i que aquests espais, de la mateixa manera que la major part del continent europeu, no poden ser qualificats ni de bon tros com a àrees no alterades per l'acció humana. De fet, tal i com argumenta Shahid Naeem (2011) en un text emmarcat en el debat sobre allò que pot ser entès com a natural des d'una perspectiva ecològica, “if one defines ‘natural’ nature as assemblages of native species that occupy large, unbroken areas without obvious human influence, and that exhibit normal (1,000-year average) rates of extinction, origination and ecosystem function, then there is no such thing on Earth today” (Naeem, 2011: 29)²³. Tot i això, quan aquí parlem d'àrees naturals ens estem referint a àrees on, més enllà de les figures de protecció que les puguin emparar, és possible identificar-hi la presència d'una sèrie d'elements (flora, fauna, relleu...) associables a aquesta noció d'una ‘primera natura’, ‘externa’, ‘no humana’. És en el sentit que els ‘elements naturals’ hi són força més presents que en d'altres àrees, per exemple les urbanitzades, que els esmentats espais poden ser qualificats com a ‘espais naturals’²⁴.

Fet aquest comentari en relació al concepte de natura, val la pena abordar algunes qüestions en relació a la **distinció entre natura i societat**. Són diversos els autors que han reflexionat sobre aquesta distinció, les seves causes i les seves conseqüències. Tot i que en menor nombre, també són diverses les propostes que han aparegut durant les dues darreres dècades per mirar de superar aquesta distinció. Dos exemples els trobem

²³ Segons l'oficina estadística de la Comissió Europea (Eurostat), de l'àrea total de la UE al 2009, un 39,1% era ocupada per boscos i altres superfícies forestals, un 24,2% corresponia a terres de cultiu, un 19,4% a prats i un 4,3% corresponia a àrees construïdes i altres àrees artificials (vegeu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Land_cover_land_use_and_landscape).

²⁴ Per tal d'aprofundir en la terminologia utilitzada per la Comissió Europea en qüestions de ‘Natura i biodiversitat’, vegeu http://ec.europa.eu/environment/nature/index_en.htm.

en les aportacions de Peter Dickens (1992) i Phil Macnaghten i John Urry (1998), els quals, en el cas d'aquests darrers, fan a més un repàs dels orígens històrics d'aquesta situació. Macnaghten i Urry argumenten que el fet que s'hagi deixat de banda el vessant 'social' en la literatura mediambiental té a veure en part amb la pròpia trajectòria de desenvolupament de disciplines com la sociologia, trajectòria basada "upon drawing a strong and undesirable distinction between 'society' and 'nature'" (Macnaghten i Urry, 1998: 4). Tot i algunes excepcions a aquesta ortodòxia sociològica, per exemple la de la sociologia ambiental apareguda als EUA, com a resultat d'aquesta concepció, les ciències socials han restat durant dècades allunyades de tot allò considerat natural. No ha estat fins a la dècada de 1990 en què hi ha hagut un desenvolupament de pensament alternatiu i recerca sobre natura i medi ambient en el si de disciplines molt diverses com l'antropologia, la història cultural, la geografia, estudis literaris, anàlisis de la modernitat i la postmodernitat, filosofia, política, sociologia, la sociologia de la ciència i els estudis de gènere (Macnaghten i Urry, 1998). En tant que les esmentades disciplines, tal i com diuen Macnaghten i Urry "have begun the development of what we will loosely take to be a more socio-culturally embedded analysis of nature" (Macnaghten i Urry, 1998: 7), es pot afirmar que es tracta d'una tendència paral·lela al 'gir cultural' presentat anteriorment en parlar de l'estudi de les migracions internacionals. La present recerca també s'emmarca de ple en aquest corrent, deixant enrere la distinció entre natura i societat com ho demostra el mateix objecte d'estudi de la investigació.

Tornant al concepte de natura, la proposta de Macnaghten i Urry resulta molt interessant per la present recerca en tant que en ella s'hi argumenta i es pren com a base la idea que **no existeix una sola natura, sinó una gran varietat de natures les quals són constituïdes socioculturalment**: "[...] there is no singular 'nature' as such, only a diversity of contested natures; and that each such nature is constituted through a variety of socio-cultural processes from which such natures cannot be plausibly separated [...] it is specific social practices, especially people's dwellings, which produce, reproduce and transform different natures and different values. It is through such practices that people respond, cognitively, aesthetically and hermeneutically, to what have been constructed as the signs and characteristics of nature. Such social practices embody their own forms of knowledge and understanding and undermine a simple demarcation between objective science and lay knowledge. These practices structure the responses of people to what is deemed to be 'natural'. We thus seek to transcend the by now rather dull debate between 'realists' and 'constructivists' by emphasising the significance of embedded social practices" (Macnaghten i Urry, 1998: 1-2). Per acabar amb aquests autors, la seva aportació també resulta interessant per la present recerca en tant que destaquen els avantatges de les metodologies qualitatives per l'estudi de les actituds de la població amb

la natura: “In recent years qualitative research studies have begun to address the limitations of survey research and to provide detailed and embedded accounts of environmental concern and value” (Macnaghten i Urry, 1998: 90).

El sorgiment dels espais naturals protegits i la seva evolució poden ser vistos en bona mesura com un dels resultats tant de la distinció natura-societat, com de la construcció sociocultural de determinades idees de natura. Al mateix temps, es tracta d'espais que poden ser de gran utilitat per l'estudi de les actituds de la població amb la natura. Tenint en compte això, a continuació es fixa l'atenció en l'aparició i l'evolució d'aquest tipus d'espais i les seves respectives figures de protecció.

2.3.2 Orígens i evolució de la protecció d'espais naturals

L'objectiu d'aquest subapartat és el de donar de forma breu alguns apunts sobre l'origen dels primers espais naturals protegits (ENP) i veure quina ha estat la seva evolució i en quin moment es troben en l'actualitat, fent especial referència als casos espanyol i portuguès²⁵.

Existeixen nombroses definicions d'allò que pot ser entès com a àrea protegida. La *International Union for Conservation of Nature* (IUCN) defineix les àrees protegides com “a clearly defined geographical space, recognised, dedicated and managed, through legal or other effective means, to achieve the long-term conservation of nature with associated ecosystem services and cultural values”²⁶. Un altre exemple de definició, en aquest cas d'espai natural protegit (ENP) és el que aporten José Antonio Corraliza *et al.* (2002: 25): “Como definición general, los ENP son áreas geográficas concretas, de extensión variable, que se declaran en razón de sus especiales características y valores naturales de diversa índole (paisajística, geológica, ecológica, florística, faunística, etc.). En ocasiones, a los citados aspectos naturales se suelen añadir otros de interés patrimonial (arqueológico, etnográfico, cultural, etc.)”. Tot i l'existència de matisos, la majoria de definicions són molt properes a les dues que s'acaben de citar.

Pel que fa a la importància dels ENP, aquesta queda demostrada, per exemple, veient que a finals de la dècada del 2000, segons la *United Nations Environment Programme* (UNEP) estava protegida aproximadament el 13% de la superfície terrestre (UNEP, 2011), dada que permet afirmar que l'evolució que han seguit aquest tipus d'àrees des de la seva aparició “represents what is almost certainly the largest and fastest conscious change of management objectives in history” (Stolton 2010a: 8).

Anant als **orígens dels espais naturals protegits**, cap a finals del segle XIX, però

²⁵ Una primera versió d'aquesta secció va donar lloc a l'article “La protecció d'espais naturals. Orígens i evolució” (Mas-Palacios, 2011), publicat a la revista *Excursionisme* i disponible a <http://geografia.uab.es/migracions/cat/albert.htm>

²⁶ Definició extreta de la pàgina web de IUCN (www.iucn.org), que és utilitzada en nombroses publicacions i documents.

sobretot a partir de principis del XX, es desenvolupa a alguns 'països occidentals' una preocupació per protegir i conservar els paisatges i els valors naturals que aquests contenen. Tal i com diu Nicolás Ortega Cantero, aquesta preocupació és resultat, d'una banda, dels processos d'urbanització, industrialització i creixement demogràfic que en termes geogràfics van acompanyats de riscos pel paisatge; i de l'altra, dels canvis produïts a nivell intel·lectual a principis del segle XIX de la nova concepció de la natura i el paisatge i de les seves relacions amb l'home (Ortega Cantero, 2000). Segons aquest mateix autor, entre els canvis a nivell intel·lectual s'hi troben l'aparició de la concepció romàntica de la natura i el paisatge, entesa com una unitat ordenada i amb sentit, alhora que amb connexions amb l'ésser humà. Aquesta concepció és la que porta als autors d'aquest corrent a veure amb mals ulls les actuacions que perjudiquen el paisatge i a elogiar les mesures de la seva protecció, de manera que les seves reflexions seran el primer pas de les argumentacions modernes en favor de la protecció de la natura. També en el pla intel·lectual és important l'aportació de la geografia moderna, la qual en iniciar-se a principis del segle XIX amb Alexander von Humboldt y Karl Ritter, ja incorpora i participa de la visió romàntica del paisatge i de les seves relacions amb l'home. Ja des dels inicis de la geografia moderna es van criticar les actuacions perjudicials pel paisatge i els éssers vius que en formen part, i en aquest sentit l'obra del geògraf francès Élisée Reclus és un exemple molt interessant (Ortega Cantero, 2000)²⁷.

Per la seva banda, José Antonio Corraliza *et al.* (2002) situen el llibre *Man and Nature* de George P. Marsh publicat l'any 1864, com un dels primers textos en què es defensa la necessitat de "preservar extensiones de terreno de la explotación y de la ocupación humana indiscriminada, de forma que sean utilizadas como reservas disponibles y despensa para el mantenimiento de la vida en el planeta", demanant que aquestes extensions de terreny fossin utilitzades com a parcs públics (Corraliza *et al.*, 2002: 4). Es tracta d'un llibre que segons aquests autors va tenir una important repercussió, especialment als Estats Units i que en certa mesura està vinculat a l'aparició dels primers ENP a nivell mundial. Tal i com diuen Corraliza *et al.* (2002), l'èxit d'aquesta idea de parc sorprèn en el si de la història del conservacionisme ja que poques propostes han estat tan penetrants i socialment tan acceptades en tan poc temps. Cal recordar aquí que la creació del primer parc nacional a nivell internacional va tenir lloc als EUA l'any 1872 a Yellowstone, fet que marca un punt d'inflexió. Tot i això, vuit anys abans de la declaració de Yellowstone, l'any 1864 el Congrés dels EUA havia cedit Yosemite Valley a l'Estat de Califòrnia declarant-lo 'parc públic'. A nivell europeu, l'aparició dels primers parcs nacionals té lloc a Suècia a l'any 1909 amb una ràpida difusió d'aquesta figura a

²⁷ Sobre l'obra d'Élisée Reclus vegeu per exemple l'obra citada anteriorment: Reclus (1980 [1905]).

d'altres països durant els anys posteriors²⁸.

En l'àmbit de la península ibèrica, tot i el cert retard respecte d'altres països, el geògraf Rafael Mata Olmo situa el **primer conservacionisme espanyol** a cavall entre els segles XIX i XX i destaca d'aquest corrent el seu interès en la conservació de sistemes naturals poc intervinguts per l'home, resultat de la idea d'un paisatge que té valor per si mateix independentment o fins i tot per sobre dels elements que el configuren. L'aspecte estètic i evocador també juga un paper molt important en els interessos d'aquests precursors (Mata Olmo, 2000). Tal com diu Ortega Cantero, en la configuració de tot aquest conjunt de característiques del primer conservacionisme espanyol, hi van tenir un paper destacat alguns viatgers i intel·lectuals romàntics tant europeus com espanyols; la *Institución Libre de Enseñanza* amb la *Sociedad para el Estudio del Guadarrama*; la *Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas*; així com també la *Sociedad Española de Historia Natural* i el *Cuerpo de Ingenieros de Montes* (Ortega Cantero, 2000). Així mateix, Mata Olmo destaca la influència que van exercir algunes associacions esportives, excursionistes i culturals de l'època, però sobretot la importància de les trajectòries personals de Pedro Pidal y Bernaldo de Quirós (Marqués de Villaviciosa) i la d'Eduardo Hernández-Pacheco per la seva influència en la política espanyola de conservació d'espais naturals (Mata Olmo, 2000).

Per tal de fer un repàs a les **primeres lleis, decrets i ordenances espanyoles** en matèria conservacionista, cal començar per la Llei de 1916 a partir de la qual es crea la figura de Parc Nacional a Espanya, acompanyada del corresponent Decret Reglamentari de 1917 pel que es crea la *Junta Central* de Parcs Nacionals i que dona lloc a l'aparició dels dos primers parcs nacionals de l'Estat Espanyol l'any 1918 a Covadonga i a Ordesa. Amb la *Real Orden* de 1927 s'introdueix la figura de "Llocs" i "Monuments" Naturals d'Interès Nacional. Amb la Segona República Espanyola s'intenta reactivar i desburocratitzar la política de parcs nacionals i es crea la *Comissaria de Parques Nacionales* en substitució de la *Junta Central*. Un dels aspectes més interessants del text de Mata Olmo, citat en el paràgraf anterior i on apareixen descrits aquests primers esdeveniments, és el de veure com des dels inicis de la protecció d'espais naturals, aquesta va molt associada a un interès de desenvolupament de les àrees protegides i els seus entorns. La idea d'apropar tots els ciutadans als paratges protegits com un exercici de cultura i civilització és bàsica en l'elaboració de les primeres lleis. Per tant queda clar que es tenia en compte el turisme i que aquest era vist com una via de compensació per la població de les àrees afectades. Segons l'autor, fins i tot en alguns casos es pot veure en el fons de la relació entre conservació i turisme, una concepció de desenvolupament

²⁸ En relació als primers parcs nacionals a Europa, vegeu per exemple el llibre en motiu de la celebració del 100 aniversari de la declaració del primer parc: Europarc Federation (2009) *Living Parks. 100 Years of National Parks in Europe*. Munich: Europarc Federation.

rural moderna (Mata Olmo, 2000).

Continuant amb aquest repàs històric, tal com diu Cabero Diéguez, amb la Ley de Montes de 1957 i amb la creació al 1971 del *Instituto para la Conservación de la Naturaleza* (ICONA), la protecció adquireix un biaix més forestal i biològic que es veurà enfortit amb la *Ley de Espacios Naturales Protegidos* de 1975 primer, i amb la llei de 1989 després (Cabero Diéguez, 2001: 208). Són fites també remarcables el traspàs de competències en aquestes matèries a les comunitats autònomes a partir del 1984 i la creació de les Reserves de la Biosfera per part de la UNESCO a partir de 1971. La nova Llei 42/07 del Patrimoni Natural i de la Biodiversitat, la qual estableix el règim jurídic bàsic de la conservació, l'ús sostenible, la millora i la restauració del patrimoni natural i la biodiversitat espanyola, va substituir l'any 2007 la fins aleshores vigent llei de 1989 (Tolón i Lastra, 2008). En relació amb aquesta llei del 2007 cal esmentar, d'una banda, el Reial Decret 1274/2011, amb el qual es va aprovar el *Plan estratégico del patrimonio natural y de la biodiversidad 2011-2017*, Pla que incorpora els compromisos adquirits per Espanya en l'àmbit internacional i comunitari²⁹. De l'altra, l'*Inventario Español del Patrimonio Natural y de la Biodiversidad* (IEPNB), el qual té com a objectiu principal oferir informació objectiva, fiable i comparable a nivell estatal que sigui útil per l'elaboració de polítiques, per la difusió de valors i com a font d'informació. Finalment, afegir que el mes de gener de 2014, el Consell de Ministres del Govern d'Espanya va aprovar la remissió a les Corts Generals del *Proyecto de Ley de Parques Nacionales* el qual inclou algunes modificacions en la gestió d'aquest tipus d'espais a nivell nacional.

Pel que fa a Catalunya, el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), aprovat l'any 1992, és l'instrument de planificació que estructura el sistema d'espais protegits de Catalunya i integra aquest sistema dins del conjunt del territori (el PEIN és un pla territorial sectorial enquadrat dins del Pla territorial de Catalunya). Segons la Generalitat de Catalunya, els objectius fonamentals del PEIN són dos: establir un sistema d'espais naturals protegits representatiu de la riquesa paisatgística i la diversitat biològica del territori de Catalunya; i donar una protecció bàsica a aquests espais (Gencat.cat³⁰). Tots els espais del sistema d'espais protegits de Catalunya estan inclosos al PEIN.

A part de tot aquest conjunt de dates i lleis, és necessari esmentar, d'una banda, el paper que van tenir els moviments cívics de les dècades de 1970 i 1980 vinculats a l'ecologisme en la defensa i la declaració d'algunes àrees protegides; i de l'altra, les aportacions fetes per personalitats com Manuel de Terán i el seu deixeble Eduardo Martínez de Pisón. Amb anterioritat als esmentats moviments cívics i fins i tot de manera prèvia a la preocupació de l'Administració pel medi ambient i la conservació d'espais

²⁹ Per més informació sobre aquest Pla estratègic i l'IEPNB vegeu la pàgina web del *Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente* <http://www.magrama.gob.es/>

³⁰ <http://www20.gencat.cat/portal/site/mediambient>, apartat dedicat a 'Patrimoni Natural'.

naturals, M. de Terán havia reclamat al 1966 una *ética de conservación y protección de la naturaleza* (Terán, 1966 citat a Cabero Diéguez, 2001), inspirada en l'herència intel·lectual de la *Institución Libre de Enseñanza*. Per la seva banda, E. Martínez de Pisón havia denunciat la desfiguració i el deteriorament dels paisatges naturals més representatius de la Península Ibèrica en el seu opuscle *La destrucción del paisaje natural en España* de 1972 (Martínez de Pisón, 1972 citat a Cabero Diéguez, 2001). Pel que fa als moviments cívics de les dècades de 1970 i 1980, en el cas de Catalunya cal destacar el pes que van tenir les associacions excursionistes, així com també el sorgiment d'algunes associacions o plataformes de caire més obertament ecologista. En el cas de l'Alt Empordà, és necessari esmentar el pes de l'associació IAEDEN-Salvem l'Empordà (www.iaeden.cat). Tal i com s'explica a la pàgina web de l'entitat, la Institució Alt Empordanesa per a l'Estudi i Defensa de la Natura (IAEDEN), fundada el 1980 és la segona entitat ecologista més antiga de Catalunya i ha constituït el nucli on s'ha organitzat el conservacionisme i l'ecologisme empordanès. La Plataforma Salvem l'Empordà va ser impulsada des de la IAEDEN l'any 2002 per canalitzar l'activitat reivindicativa de l'associació. Es tracta d'una entitat que va jugar un paper destacat en l'assoliment de la protecció legal dels espais naturals dels Aiguamolls de l'Empordà, l'Albera i el Cap de Creus³¹.

Respecte a la **protecció d'espais naturals a Portugal**, tot i la influència de l'Estat Espanyol, aquesta va seguir un altre ritme. De fet, tal i com ens diu Margarida Queirós (2002), el mateix concepte de conservació de la naturalesa és relativament recent a Portugal. Factors com no haver passat per un procés d'industrialització profund o la situació social i política derivada del règim autoritari que va donar lloc a l'*Estado Novo*, expliquen que no va ser fins a la dècada de 1970 que el debat sobre la conservació de la naturalesa va deixar d'estar restringit als àmbits acadèmics. Fins llavors la *Liga para a Protecção da Natureza* (LPN), associació mediambiental creada l'any 1948 pel professor Carlos Baeta Neves de l'*Instituto Superior de Agronomia* (la primera d'aquest tipus a la península Ibèrica), representava pràcticament l'únic corrent que no contemplava la natura com un recurs per ser conquerit i explotat per l'home (Queirós, 2012).

Va ser l'any 1970 amb l'aprovació de la *Lei n.º 9/70*, que es va donar el primer pas per concretar mesures de protecció introduint conceptes com els de conservació de la natura, protecció de paisatges i llocs o gestió racional dels recursos naturals. Tot i alguna iniciativa prèvia de caràcter privat com la *Reserva Ornitológica de Mindelo* creada el 1957, el *Parque Nacional da Peneda-Gerês* pot ser considerada la primera àrea protegida de Portugal (*Decreto-Lei n.º 187* de 1971). L'any 1975 va ser creat al país el primer organisme dotat d'autonomia administrativa i financera per dirigir i administrar les àrees

³¹ Sobre la història de IAEDEN-Salvem l'Empordà, vegeu les notícies aparegudes a la premsa en motiu del 30è aniversari de l'associació. Vegeu per exemple la notícia titulada "Guarda del paisatge" (*El Punt*, 7/1/2011).

protegides, el *Serviço Nacional de Parques, Reservas e Património Paisagístico* (SNPRPP): “a gestão dos parques e reservas será feita pelo SNPRPP, em colaboração com as comissões das autarquias locais, assembleias de compartes e departamentos do Estado, de acordo com legislação a aprovar” (Queirós 2002: 146). A partir de 1983 aquest organisme va tenir continuïtat en el *Serviço Nacional de Parques, Reservas e Conservação da Natureza* (SNPRCN), duent a terme la definició i gestió del patrimoni paisatgístic nacional, és a dir, la identificació dels parcs i reserves naturals. L'any 1993 aquestes competències passen a mans de l'*Instituto de Conservação da Natureza* (ICN), posteriorment anomenat *Instituto da Conservação da Natureza e da Biodiversidade* (ICNB) i actualment *Instituto de Conservação da Natureza e das Florestas* (ICNF). També l'any 1993 es crea i defineix la *Rede Nacional de Áreas Protegidas* (RNAP) amb la finalitat de “conservar a natureza, proteger os espaços naturais e as paisagens, e preservar as espécies da flora e da fauna e dos seus habitats naturais” (Queirós 2002: 147). En el mateix moment queda també establerta la definició de parc natural: “1. entende-se por parque natural uma área que se caracteriza por conter paisagens naturais, seminaturais e humanizadas, de interesse nacional, sendo exemplo da integração harmoniosa da actividade humana e da Natureza e que apresenta amostras de um bioma ou região natural; 2. a classificação de um parque natural tem por efeito possibilitar a adopção de medidas que permitam a manutenção e valorização das características das paisagens naturais e seminaturais e a diversidade ecológica”³².

Tal i com destaca Margarida Queirós (2012: 595), el ja esmentat *Decreto-Lei* n.º 142/2008 que institucionalitza i actualitza el marc legal per la conservació de la natura i la biodiversitat a Portugal, estableix també les diverses funcions de la conservació d'aquest patrimoni: “These include a social function (the natural heritage as basic infrastructure essential to the social and economic development and quality of life); sustainability (judicious use of natural resources, reconciling nature conservation and biodiversity through the creation of social and economic opportunities and ensuring their availability for future generations) and protection (safeguarding the values of the most significant natural heritage)”. Per acabar amb el cas de Portugal, afegir que a partir de l'esmentada llei del 2008, l'actual *Instituto de Conservação da Natureza e das Florestas* (ICNF) va ser reorganitzat en departaments, cinc dels quals estan descentralitzats per regions i dedicats a la gestió d'àrees protegides. Recentment aquestes han estat reorganitzades en: Norte, Centro, Lisboa e Vale do Tejo, Alentejo i Algarve. Es tracta d'una reorganització que en tant que descentralitza la gestió dels ENP de Portugal, ha estat valorada positivament des de diversos sectors que veien la gestió centralitzada com un dels obstacles per al bon

³² La informació sobre tota la legislació referent a la protecció i gestió d'espais naturals a Portugal, està disponible a la pàgina web de l'*Instituto de Conservação da Natureza e das Florestas* (ICNF), concretament a l'apartat '*Legislação*' (<http://www.icnf.pt/portal/icnf/legisl>).

funcionament d'aquests espais (Queirós, 2002 i 2012).

Abans de repassar les diverses figures de protecció presents en l'actualitat a Espanya i Portugal, pot ser d'utilitat mostrar la **classificació per agrupar les figures que existeixen a nivell mundial** que fa la *International Union for Conservation of Nature* (IUCN). Més enllà de les diferències que es donen entre els dos països que centren la nostra atenció, les àrees protegides existeixen sota dotzenes de noms i models de gestió, de manera que la IUCN ha acordat sis categories d'àrees protegides basades en els seus objectius de gestió que són presentades al Quadre 1 (Stolton 2010a: 6).

Quadre 1. Classificació de la IUCN per agrupar les figures de protecció a nivell mundial

- Category I: strict protection (la Strict nature Reserve and Ib Wilderness Area)
- Category II: ecosystem conservation and recreation (National Park)
- Category III: conservation of natural features (Natural Monument or Feature)
- Category IV: conservation of habitats and species (Habitat/Species Management Area)
- Category V: landscape/seascape conservation and recreation (Protected Landscape/Seascape)
- Category VI: sustainable use of natural resources (Protected Area with Sustainable Use of natural Resources)

Font: Stolton (2010a: 6)

Anant ja a dibuixar breument el panorama de les **figures de protecció que existeixen en l'actualitat als dos països que ens ocupen**, de major a menor nivell de restricció, a **Espanya** en primer lloc hi hauria una xarxa de 15 parcs nacionals en la que les àrees litorals i marítimes hi són poc presents i que intenta representar les àrees poc transformades per l'explotació humana. En segon lloc, trobem més de 130 parcs naturals que presenten dimensions i situacions de gestió ben diferents entre si. Es tracta d'espais de relativa extensió, notable valor natural i singular qualitat biològica, en els que es compatibilitza la coexistència de l'home amb el procés dinàmic de la natura i s'han convertit en models alternatius en les estratègies de conservació mediambiental i de desenvolupament de les pròpies comunitats autònomes (Cabero Diéguez, 2001: 214). En tercer lloc s'hi situen les aproximadament 600.000 hectàrees protegides per la legislació estatal o autonòmica en forma de Reserva Natural, Paisatge Protegit, Monument Natural o altres categories anàlogues que, tal com diu Cabero Diéguez, compleixen en alguns casos de manera dubtosa la seva funció d'instrument de preservació del medi i tenen una incidència territorial molt desigual. A més, el caràcter més o menys local o regional d'aquest tipus d'espais, amb localitzacions geogràfiques i denominacions administratives confuses, fa que sigui molt complicat equiparar espais protegits de diferents punts de l'Estat.

Pel que fa a **Portugal**, segons dades extretes de l'*Anuário ICNB 2009/10* (ICNB 2010), en el Portugal continental es poden comptar 46 àrees protegides que ocupen aproximadament 8,9 milions d'hectàrees. Tretze d'aquestes àrees estan classificades com

a parc natural i una com a parc nacional, figures que l'any 2011 representaven el 6% del territori continental del país i el 80% de les àrees protegides de Portugal. Aquestes catorze àrees formen part de la *Rede Nacional de Áreas Protegidas* (RNAP), establerta l'any 1993, xarxa que des de l'any 2008 està regulada a partir del *Decreto-Lei* n.º 142/2008. A més de les ja esmentades figures de *Parque Nacional* i *Parque Natural*, la RNAP inclou també les figures de *Reserva Natural*, *Paisagem Protegida* i *Monumento Natural*. Les àrees protegides poden ser de caràcter nacional, regional o local (regional en aquells casos que estigui involucrat més d'un municipi, local quan només es tracti d'un municipi). També es contempla la creació d'àrees protegides d'*estatuto privado*. Les àrees protegides d'àmbit nacional i les àrees protegides d'*estatuto privado* pertanyen automàticament a la RNAP, mentre que en el cas de les àrees protegides d'àmbit regional o local, la integració o exclusió a la RNAP depèn de l'avaluació de l'autoritat nacional.

Finalment, tant pel cas de l'Estat Espanyol com el de Portugal, amb la **Unió Europea** com a impulsora i sota la Directiva d'Hàbitats aprovada el 1992 per tots els estats de la Unió Europea, i la Directiva d'Aus aprovada l'any 1979, trobem els espais protegits designats sota la **Xarxa Natura 2000**. Aquesta està formada per dos tipus de figures: d'una banda les ZEC, o zones especials de conservació; i de l'altra les ZEPA, o zones d'especial protecció per a les aus. Aquests espais proposats pels respectius estats de la Unió, han estat aprovats per la Comissió Europea i, tal i com es pot llegir al lloc web d'aquesta institució en qüestions de natura i biodiversitat "Natura 2000 is the centrepiece of EU nature & biodiversity policy"³³.

Són diverses les fonts que han manifestat els seus dubtes enfront dels resultats de la implantació de la Xarxa Natura 2000. Per exemple, Corraliza *et al.* (2002), tot i les bones intencions que hi veuen, assenyalen mancances per ells molt importants en tant que s'ha tirat endavant d'una manera massa impositiva i que no s'ha dotat de recursos suficients pel seu manteniment. Es tracta de dos factors de gran importància que poden deixar en entredit el futur de la Xarxa Natura 2000 i que tenen molt a veure amb la qüestió que es tracta al punt següent, la imatge social de les àrees protegides.

³³ Sobre polítiques i legislació de la UE pel que fa a natura i biodiversitat, inclosa la Xarxa Natura 2000, vegeu el següent lloc web de la Comissió Europea: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm. Sobre les figures de les ZEC i les ZEPA, en anglès aquestes són denominades *Special Areas of Conservation* (SAC) i *Special Protection Areas* (SPAs); mentre que en portuguès *Zonas de Proteção Especial* (ZPE) i *Zonas Especiais de Conservação* (ZEC).

2.3.3 Alguns problemes derivats de la imatge social de les àrees protegides

Les funcions o finalitats que generalment s'atribueixen al conjunt de les àrees protegides poden ser resumides en cinc conceptes: **conservació** (o finalitat de protecció i conservació del medi biofísic i cultural); **investigació** (o finalitat científica); **educació**; **desenvolupament** (o finalitat socioeconòmica); i **recreació**, amb el perill que aquesta darrera adquireixi un pes creixent que posi en perill a les demés funcions (Cabero Diéguez, 2001; Tolón i Lastra, 2008). La major part de problemes i crítiques que han d'afrontar les àrees naturals protegides tenen a veure amb la superposició que moltes vegades es dona entre aquestes finalitats. A més, tal i com s'apunta en el següent fragment extret d'un editorial de la revista *Nature - The International Weekly Journal of Science*, algunes de les crítiques que reben aquests espais no són fàcils de justificar i menys quan en nombroses ocasions es fa difícil demostrar l'efectivitat dels ENP en termes de manteniment de la biodiversitat: "As a conservation mechanism, protected areas have a chequered history, and have faced particular criticism because some exclude poor local populations who want to gather food, wood and other resources from the forests on which they depend. Management of the thousands of protected areas varies around the world, and biodiversity scientists have long suspected that areas with better safeguards to stop illegal encroachment for logging, agriculture or other activities are more likely to be a safe haven for biodiversity. However, demonstrating that such exclusion is effective is not straightforward" (Nature Editorial, 2012). Tot i això, en paraules de Nigel Dudley però d'acord amb les de molts altres autors, a dia d'avui "protected areas provide the most effective tools yet developed to maintain natural habitats in the face of development pressures" (Dudley *et al.*, 2010: 254).

Si bé la falta de finançament per la gestió es pot situar entre el conjunt d'**amenaces pels ENP** que més apareixen en la literatura sobre protecció i gestió d'espais naturals, segurament el perill més esmentat té a veure amb l'oposició de les poblacions locals envers aquest tipus d'espais. Per exemple Liza Higgins-Zogib *et al.* (2010b: 168) afirmen que "many problems have been created or intensified because local human population oppose the protected area". O Margarida Queirós (2012: 610) assegura que "protected areas cannot coexist in the long run with populations who are hostile to them".

En aquest sentit resulta interessant l'aportació de Corraliza *et al.* (2002) en la que s'exposen els resultats d'un estudi sobre la **imatge social dels parcs naturals (PN) a Espanya**. Aquests autors argumenten que 'imatge' és un terme que defineix la representació d'una realitat, i per tant la imatge social dels PN pot ser entesa com la representació de la realitat dels PN que té una persona o grup de persones. Afirmen que

la imatge que es té dels PN influirà molt en la seva gestió. Una de les principals constatacions que mostra l'estudi fa referència a l'existència d'un acord entre la població pel que fa a les finalitats de la implantació dels espais naturals en termes de política de conservació, però un desacord pel que fa als mitjans emprats per posar en pràctica aquesta política. Aquesta constatació és vàlida tant pels visitants d'aquests espais, com per les poblacions que hi viuen als entorns. En paraules dels autors, l'estudi els porta a observar “las diferencias que hay entre estar de acuerdo y compartir un fin (la creación del parque) y no estar de acuerdo con las implicaciones instrumentales de este fin (la gestión del parque)” (Corraliza *et al.*, 2002: 152). Així mateix afirmen que les dades obtingudes permeten deduir que “la mayor parte de los conflictos sociales relacionados con los espacios naturales protegidos deben interpretarse más como consecuencia de los desacuerdos con la gestión de los espacios naturales protegidos, y no tanto como desacuerdos con el fin último de la política de conservación basada en la implantación de figuras de protección de espacios naturales” (Corraliza *et al.*, 2002: 152). Pels autors, es fa molt difícil explicar les reaccions d'una mateixa població que per un costat “en las encuestas manifiesta su acuerdo con la urgencia y prioridad de la protección del medio ambiente, pero que, cuando las medidas de protección afectan a su entorno, se opone abiertamente a las medidas consecuentes con la protección” (Corraliza *et al.*, 2002: 6). A partir d'aquest mateix estudi, els aspectes que mostren majors taxes d'insatisfacció amb els PN a Espanya estarien vinculats a: informació, participació i vies de reclamació, tres necessitats bàsiques del que els autors denominen 'enfocament cooperatiu'. La situació a **Portugal** no distaria massa de la detectada a Espanya tal i com indiquen les ja citades aportacions de Queirós (2002 i 2012).

Relacionat amb la **gestió dels ENP**, són diverses les veus que han destacat la necessitat que aquests espais mostrin que poden aportar un ventall ampli de beneficis, que aquests beneficis es distribueixin equitativament entre la població i que no es centri l'atenció només en un tipus de beneficis. En aquest sentit és totalment necessari treballar per tal de **donar a conèixer aquests beneficis**, no només entre les poblacions locals, sinó entre el conjunt d'actors implicats, entre els quals hi figuren governs locals i nacionals (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b). D'aquesta manera es veu com a imprescindible incorporar als ENP un **perfil de gestor** que no només hagi estat instruït en ecologia i en gestió tradicional: “at least some of their staff, still need a new range of skills both in understanding values and in negotiating and implementing their exploitation [the exploitation of the NPA]” (Dudley *et al.*, 2010: 263). En la mateixa direcció i emmarcant-se dins d'un canvi de percepció dels ENP allunyat d'antigues idees segons les quals les àrees protegides sempre eren equivalents a exclusió, s'han de posar en pràctica nous tipus de governança i de gestió. Ahora, el personal dels ENP “need to be trained not just

for their biological skills but also for awareness of how to manage appropriately for different cultures and cultural values and to be able to communicate the full range of protected areas values to a variety of audiences” (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b: 177). També Corraliza *et al.* (2002) consideren com a decisiu pel futur dels ENP i per tant com a necessari pel seu bon funcionament, assolir un **consens social** mínim amb les poblacions locals i usuaris pel que fa a la gestió d'aquests espais. En aquest sentit creuen que cal definir i disposar de “un perfil adecuado de las actitudes y actividades de las comunidades rurales integradas o que forman parte del área de influencia de un espacio natural protegido. Consecuentemente, es necesario que el gestor esté entrenado o cuente con el apoyo técnico necesario para poner en marcha la participación de los distintos tipos de usuarios o residentes” (Corraliza *et al.*, 2002: 11). Es tracta de qüestions vinculades a la **necessitat d'incorporar a la gestió dels ENP un perfil més social** al majoritari perfil més 'naturalista'.

Corraliza *et al.* (2002) justifiquen l'interès d'estudis que permetin obtenir informació sobre la imatge social dels ENP en tant que poden ser útils per superar les tensions socials que apareixen cada vegada que en algun país desenvolupat es proposa la declaració d'un territori com a espai protegit. Prenent aquest argument, juntament amb la idea que els ENP com a 'illes de conservació' ha desaparegut definitivament (e.g. Queirós 2012; Corraliza *et al.*, 2002), cobren molta importància els processos que es donen a les localitats que limiten amb aquests espais. Si s'accepta que conèixer la imatge social dels ENP és rellevant per solucionar o prevenir conflictes que dificulten la gestió d'aquests espais, conèixer la **imatge que en tenen les poblacions de nacionalitat estrangera** que hi resideixen als entorns, també adquireix una importància gens menyspreable.

Corraliza *et al.* (2002) asseguren que un consens mínim en general, però especialment la participació i implicació de les poblacions locals, són vistos com a elements necessaris pel futur dels ENP. En aquest sentit recullen una afirmació feta des de la IUCN segons la qual els **espais protegits europeus només sobreviuran i prosperaran si són recolzats pels seus paisans, i que la gestió compartida ha de ser el camí a seguir en el futur**. Així doncs, en localitats on la població immigrada de nacionalitat estrangera representa uns percentatges importants respecte del conjunt de la població, com és el cas de les localitats estudiades en aquesta tesi, aquests nous residents no poden ser deixats al marge d'aquest consens mínim i d'aquesta participació i implicació de les poblacions locals.

2.3.4 L'atracció de població cap a espais naturals i el seu estudi

“És un fet mil vegades demostrat que un entorn físic atractiu, net, afable i estèticament harmoniós genera una agradable sensació de benestar, que augmenta notablement la qualitat de vida dels ciutadans” (Nogué, 2005: 24). Aquesta afirmació tan rotunda que fa Joan Nogué pot ser directament vinculada amb la que ha estat anomenada com a **hipòtesis de la biofília**. Tal i com ens diu Helen E. Perkins (2010) el concepte de *biophilia* va ser utilitzat per primera vegada per Erich Fromm (1964) i posteriorment expandit per Edward O. Wilson. Wilson (1984) parla de les connexions que els éssers humans busquem inconscientment amb la resta de formes de vida per descriure el lligam que existeix entre els éssers humans i la resta d'éssers vius i que fa que el contacte amb la natura aportï beneficis per la salut i ens produeixi sensació de benestar. Són nombroses les aportacions que donen validesa a aquesta argumentació que caldrà veure fins a quin punt es pot constatar en les persones de nacionalitat estrangera que han anat a viure a les àrees d'estudi d'aquesta recerca.

Diverses publicacions que tracten aquest vincle existent entre els éssers humans i les demés formes de vida, destaquen les aportacions de Rachel Kaplan i Stephen Kaplan (1989). Aquests investigadors han subratllat l'impacte emocional generalitzat que té la contemplació de la naturalesa en l'ésser humà i divideixen les raons d'aquest impacte en tres grups: el sentit d'allò imponent, el sentit de la fascinació per la natura en el seu conjunt i el sentit de la relació de la vida humana amb altres formes de vida o “relatedness” (Kaplan i Kaplan, 1989). Un altre exemple el trobem en l'aportació de Sue Stolton (2010b), quan s'assegura que ja fa alguns anys que ha estat acceptada la idea que “beautiful landscapes and seascapes can also have important therapeutic benefits for the mind” (Stolton, 2010b: 15). Aquests mateixos autors agrupen els beneficis per la salut fortament vinculats amb el benestar general de les persones derivats del contacte amb la natura en: “i) those linked to the role of protected areas in providing a wide range of physical exercise, ii) issues related to mental health; iii) a range of other well-being benefits linked to therapeutic activities. These three issues are also strongly linked with and contribute to overall well-being” (Stolton, 2010b: 20). Seguint amb Stolton (2010b), veiem que recentment s'han dut a terme nombroses investigacions que donen validesa empírica a la idea que el contacte amb la natura té efectes positius per la salut i el benestar de les persones: “The link between physical exercise, mental well-being and exhilarating scenery has been recognized for centuries but it is only in the last 10 to 20 years that it has started to be codified by quantitative research and a precise terminology”

(Stolton, 2010b: 13)³⁴. A partir d'aquestes recerques quedaria demostrat, entre d'altres que: “there are some known beneficial physiological effects that occur when humans encounter, observe or otherwise positively interact with animals, plants, landscapes or wilderness; natural environments foster recovery from mental fatigue and are restorative; [...] ; having nature in close proximity, or just knowing it exists, is important to people regardless of whether they are regular ‘users’ of it” (Stolton, 2010b: 21). Especialment interessant resulta aquesta darrera constatació, ja que el fet de saber de la proximitat d'uns determinats atractius naturals sense necessitat d'interactuar-hi directament, pot tenir uns efectes igualment molt rellevants per la salut i el benestar de les persones. Es tracta d'un argument també defensat per Kaplan i Austin (2004) quan afirmen que “there is also indication that knowledge of the availability of nature plays an important role whether or not residents actively engage with it” (Kaplan i Austin, 2004: 236).

Anant als ENP, veiem que els arguments no difereixen massa dels ja exposats en els paràgrafs anteriors. Així, per autors com Corraliza *et al.* (2002) un dels factors que expliquen la importància d'aquests espais té a veure amb “los beneficiosos efectos que la contemplación y la experiencia directa de la naturaleza tienen para el funcionamiento psicológico y social de las personas” (Corraliza *et al.*, 2002: 7). Basant-se en les dades obtingudes a partir de la seva investigació a l'entorn de la imatge social de quatre parcs naturals espanyols, reforçades per les argumentacions d'autors com els ja citats Kaplan i Kaplan (1989), afirmen que “en efecto, puede decirse que un parque natural, vivir en él o visitarlo, constituye una experiencia personal, emocionalmente cargada, ya sea de sentimientos intensamente positivos o negativos” (Corraliza *et al.*, 2002: 134). Les dades permeten afirmar a aquests autors l'existència d'un “intenso y generalizado atractivo de los espacios naturales para la población, en general. [...] Puede decirse que, en general, los espacios protegidos tienen una buena imagen, y constituyen un factor que hace atractivo vivir o visitar una zona” (Corraliza *et al.*, 2002: 201). Es tracta d'una constatació que cal valorar juntament amb una de ja esmentada anteriorment: l'existència entre la població d'un acord força generalitzat pel que fa als objectius de la política d'espais protegits d'una banda; i de l'altra, l'existència d'un notable desacord o descontentament pel que fa als medis pels quals es posa en pràctica aquesta política.

Si acceptem, encara que sigui parcialment, la hipòtesis de la biofília, estarem d'acord amb el fet que l'existència d'ENP, més enllà de les figures de protecció que els puguin emparar, molt probablement atrauran població a residir o a visitar aquestes àrees. En aquest punt cal aturar-se en les diferents aportacions que Maria José Prados ha fet sobre el **concepte de naturbanització** en els darrers anys. En primer lloc cal dir que, tot i

³⁴ Una proposta recent que no apareix a Stolton (2010b) la trobem a Perkins (2010) “Measuring love and care for nature” *Journal of Environmental Psychology*, 30, 455-463. Es tracta d'una proposta per mesurar i quantificar la relació emocional de les persones amb la natura.

les diferències existents, la proximitat entre la idea inicial del projecte de tesi doctoral que es volia presentar i les investigacions dutes a terme per aquesta autora són força destacables. La lectura dels textos entorn el concepte definit per Prados com a naturbanització (Prados, 2006, 2009 i 2010), però especialment el marc metodològic i conceptual que duu a terme al llibre *Naturbanization. New identities and Processes for Rural-Natural Areas* (Prados, 2009), ha estat molt útil per reflexionar sobre algunes qüestions. L'autora defineix la naturbanització com l'atracció de poblacions cap a llocs els valors naturals dels quals són coneguts, així com també l'anàlisi dels canvis territorials i en el paisatge als que aquests processos donen lloc. A partir de la idea que la mobilitat de la població i els canvis en el paisatge estan fortament vinculats, Prados exposa que l'estudi de la naturbanització pretén demostrar l'existència d'un comportament selectiu dels nous habitants de les àrees naturals protegides; analitzar les motivacions i el perfil dels nous habitants i les noves activitats econòmiques; constatar els canvis en les cobertes i els usos del sòl; i fer un seguiment i una avaluació de la direcció i intensitat d'aquests canvis des de l'èxode rural fins a l'atracció de població.

Per Prados, portar a terme investigacions en aquesta direcció és important, en primer lloc per entendre els processos socials i de població que es donen en les àrees 'rurals-naturals'³⁵; en segon lloc per identificar el valor dels espais protegits en relació tant a les noves activitats econòmiques com a les inversions públiques en desenvolupament mediambiental; i en tercer lloc per avaluar els canvis en els usos del sòl entesos com un factor central en les dinàmiques del paisatge. De manera més general, preservar la natura i el paisatge a través d'una millor comprensió de les interrelacions existents entre població i medi ambient és l'objectiu principal que Prados associa a les investigacions vinculades a la naturbanització. Tot i que Prados no acaba de deixar clar en quines ocasions els fenòmens que ella anomena naturbanització poden ser considerats de manera positiva i quan no, altres autors com Antoni Tulla *et al.* (2007), distingeixen entre el que consideren 'naturbanització positiva' i 'naturbanització negativa'. D'aquesta manera es considera que la naturbanització serà un fenomen positiu per les àrees rurals sempre que l'increment de població es degui a l'existència d'activitats que no redueixin la qualitat del medi, físic i social, i del paisatge (Tulla *et al.*, 2007).

Tot i la relació i l'interès de les idees exposades per Prados per la recerca que s'està exposant, cal remarcar l'existència d'algunes diferències rellevants. En primer lloc, la investigació presentada a través d'aquesta tesi estaria centrada en ENP, alguns dels quals no es troben emparats sota la figura de parcs nacionals o parcs naturals. Això

³⁵ En l'obra de Prados potser seria recomanable un major aclariment de l'associació que es fa quan es parla d'àrees 'rurals-naturals'. La utilització d'aquest terme pot portar a pensar que s'estan assimilant els dos tipus d'àrea, les 'rurals' i les 'naturals', o que l'una implica a l'altra, la qual cosa no s'ajustaria a la realitat en nombrosos casos d'estudi. En altres paraules, hi ha ENP en àrees metropolitanes i hi ha àrees rurals sense cap mena d'espai natural (protegit o no), per tant, és necessari aclarir que 'rural' i 'natural' són conceptes ben diferents i que no sempre van associats.

representa un primer allunyament, ja que Prados considera que des del que ella anomena naturbanització, no és pertinent l'estudi d'àrees naturals que no entrin dins d'aquestes dues figures de protecció. L'argument que esgrimeix Prados té a veure amb que metodològicament això permet fer una comparació a escala internacional amb major facilitat, però bàsicament amb el fet que aquests espais gaudeixen d'un major reconeixement social entre la població (Prados, 2009: 12-17). La limitació a espais emparats sota aquestes figures de protecció i les seves àrees d'influència, és molt discutible pel fet d'excloure altres àrees susceptibles d'una anàlisi similar, com ara alguns espais que s'analitzen en aquesta investigació. L'argument aportat per Prados sobre la conveniència d'analitzar espais protegits amb un cert reconeixement social sembla en part justificat, però cal tenir en compte que el reconeixement social d'una determinada àrea pel seus valors naturals no té perquè anar sempre lligat a unes determinades figures de protecció administrativa com són els parcs naturals i parcs nacionals³⁶.

Malgrat l'allunyament del concepte de naturbanització pels motius que s'han exposat, no es vol dir que no sembli rellevant la distinció entre les diferents figures de protecció, ni que es negui el fet que aquestes puguin donar lloc a diferències en el grau de reconeixement social i conseqüentment tinguin una influència també diferent en els canvis socioeconòmics dels entorns de les respectives àrees protegides. És evident que no tindrà les mateixes repercussions pel territori del seu entorn, per exemple la presència d'un parc nacional, que d'una àrea protegida només emparada sota la figura d'espai d'interès natural-Xarxa Natura 2000. Tot i aquestes diferències, no es creu que d'entrada sigui apropiat excloure d'investigacions d'aquest tipus, se'n diguin o no naturbanització, territoris que acullen figures de protecció potser menys reconegudes que les dels parcs naturals i els nacionals. Anant més enllà, tampoc es veuria lògic que no pogués entrar en una anàlisi d'aquest tipus una àrea sense cap tipus de protecció, però que de fet podria ser objecte d'un important reconeixement social per les seves característiques naturals.

Cal dir que aquesta objecció a la limitació dels estudis realitzats per Prados és compartida per autors com Carles Guirado. Reflexionant sobre els escrits de Prados, Guirado (2011) argumenta que tot i la influència i l'atracció que generen els parcs nacionals sobre l'espai rural andalús, la influència del medi natural sobre les noves pautes de mobilitat residencial va més enllà de les figures de protecció, és a dir, pot afectar tant a ENP com a territoris sense una legislació específica sobre el medi natural. És més, aquests espais sense una normativa específica poden ser també els més vulnerables a accions que suposin la seva degradació i per tant val la pena parar-hi una especial atenció. Aquesta resulta una reflexió especialment interessant tenint en compte que en la

³⁶ Per exemple algunes de les àrees analitzades al treball de recerca de màster titulat "Immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural. Estudi aproximatiu a cinc espais naturals protegits" (Mas-Palacios, 2009), poden gaudir d'un elevat grau de reconeixement social a nivell local i regional tot i no estar catalogades com a parcs nacionals o naturals.

present investigació algunes de les àrees analitzades estan emparades sota figures de protecció molt poc restrictives i que algunes figures amb una forta protecció a nivell teòric-legislatiu, en el dia a dia sovint pateixen una falta real de protecció degut als recursos limitats dels que disposen els governs, especialment en moments de crisi econòmica com els actuals.

De la mateixa manera, tampoc sembla apropiat excloure d'entrada d'aquest tipus d'investigacions àrees de gran interès natural pel fet de ser properes o estar a tocar de la costa. Les dinàmiques que es generen en aquests espais no són les mateixes que es poden observar en àrees de muntanya més o menys remotes, però no per això deixen de ser àrees naturals susceptibles d'atraure població gràcies a les seves característiques naturals. Molt probablement els factors atractius seran diferents en les àrees properes a la costa que en les d'alta muntanya, ni segurament tampoc es trobaran els mateixos tipus de població en les primeres que en les segones, però no per això es considera justificat excloure aquest tipus d'espais. De fet, incloure espais naturals amb característiques diferents, com en el cas de les àrees protegides escollides a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà, pot enriquir enormement l'anàlisi fruit de comparar els resultats obtinguts. Les distincions entre els diversos graus de reconeixement social de cada espai natural i la seva relació amb les figures de protecció; les motivacions que hi ha al darrere dels moviments de població en cada àrea d'estudi; els diversos grups socials en relació amb les diverses motivacions i el tipus d'espai protegit; entre d'altres, seran camps sobre els que serà molt interessant indagar.

En relació a altres estudis propers, cal dir que aquesta tesi centra l'atenció en la població immigrada de nacionalitat estrangera que ha anat a viure a l'interior o als entorns d'àrees naturals. Aquest és un aspecte diferenciador ja prou important en si mateix per desmarcar la present investigació de les esmentades fins al moment.

Una de les qüestions en les que es vol posar èmfasi i que ja s'ha apuntat anteriorment, és la vinculada a les motivacions que porten a les persones immigrades a desplaçar-se a les àrees naturals. En aquest sentit, Fátima Velez de Castro introdueix els **conceptes de *environmental-seekers* i *landscape-seekers*** (Velez de Castro, 2013). Basant-se en els resultats de la seva investigació doctoral (Velez de Castro, 2011)³⁷, l'autora diferencia els migrants laborals d'aquells que poden ser etiquetats com a *sun-seekers* i, dins d'aquests darrers, hi destaca la presència dels migrants jubilats i el d'un subgrup de migrants actius laboralment. Pel que fa a les causes de l'establiment dels *sun-seekers* en tres municipis amb una part del seu territori dins el *Parque Natural da Serra de*

³⁷ La recerca doctoral de Fátima Velez de Castro (2011) analitza la importància de les migracions pel desenvolupament regional dels territoris a partir d'un estudi de cas d'alguns municipis fronterers de l'Alto Alentejo (Portugal) i de la Comunitat Autònoma d'Extremadura (Espanya). Per tant, es tracta d'una recerca amb força punts de coincidència amb la que s'està presentant a través d'aquesta tesi.

S. Mamede (Alto Alentejo, Portugal), hi observa un pes molt destacat (per darrere del factor climàtic com a causa d'àmbit general indicada per establir-se a Portugal), de la qualitat ambiental i el paisatge (amb una especial menció a la garantia que ofereix la figura de protecció en termes de preservació del medi ambient i d'ordenament del territori): “A qualidade ambiental e a paisagem são amplamente valorizadas, sendo a causa primordial para a escolha específica desta região do país como destino migratório” (Velez de Castro, 2013: 815). Aquesta constatació és la que porta a l'autora a veure el concepte de *sun-seeker* com a massa limitat per referir-se a bona part dels subjectes estudiats, de manera que proposa els conceptes de *landscape-seekers* i *environmental-seekers*, relacionant-los amb els conceptes tractats a la secció 2.2.2 de *lifestyle migration* (e.g. Benson i O'Reilly, 2009), *amenity migration* (e.g. Borsdorf et al., 2012), *retirement migration* (King et al., 2000) i ruralfília i urbofòbia (Morén-Alegret, 2008).

Pel que fa a la **migració laboral** (o amb motivacions eminentment laborals/econòmiques), es tracta d'un tipus de migració que en principi no tindria cabuda dins dels *landscape-seekers* i *environmental-seekers*. En aquest sentit, cal que sigui contemplada l'existència de motivacions no directament vinculades ni amb la ruralitat ni amb els elements naturals-paisatgístics del lloc de destí en alguns dels processos migratoris que tenen com a destí àrees com les estudiades en aquesta tesi. Aquestes motivacions fan referència a un tipus de migrant que encaixa amb la 'contraurbanització per omissió' descrita per Halfacree (2008) i tractada a l'apartat 2.2.2. Tot i que Halfacree creu que per aquest tipus de migrants internacionals laborals “el caràcter rural del lloc és gairebé del tot incidental” (Halfacree, 2008: 489), investigacions com la de Velez de Castro (2011) mostren que, en alguns casos, els 'migrants laborals' també valoren en major o menor mesura factors d'atracció com la qualitat ambiental i la seguretat de viure en un entorn 'tranquil'. Deixant de banda aquests matisos, en aquest tipus de migracions pot resultar interessant explorar en quin lloc queda la presència de l'espai natural en el si del procés migratori, ja que com exposa Prados, “los espacios protegidos designan territorios cuyos ecosistemas naturales y paisajes culturales ostentan una belleza singular, y, en conexión con éstos, son lugares donde pueden tener lugar procesos de desarrollo territorial, multifuncionalidad rural y generación de empleo” (Prados, 2010: 437). Per tant, aquests processos de desenvolupament territorial i de generació de llocs de treball i noves oportunitats de negoci per part d'emprenedors, en alguns casos són els que estan darrere l'arribada de població immigrada estrangera en aquestes àrees. D'aquesta manera la presència d'un espai natural (protegit o no), pot ser vist com un factor indirecte d'atracció. Per exemple autors com David A. McGranahan (2008) en un estudi en què analitza la influència del paisatge en la migració rural recent als Estats Units, destaca la necessitat d'explorar, més enllà de l'explicació que situa el paisatge com a factor d'atracció directe

per si mateix, “the alternative hypothesis that the associations between migration and landscape features reflect not the direct bearing of landscape on migration but indirect relationships. In particular, landscape features may be associated with changes in jobs, which then affect migration” (McGranahan 2008: 231).

Tal i com argumenta Paniagua (2002 i 2005), en els moviments de contraurbanització sovint es combinen factors de tipus ambiental, d'altres de vinculats amb el component rural i d'altres de tipus econòmic i social. En un sentit similar, Guirado defensa que més enllà de l'atracció que suposen els espais naturals per si mateixos, poden aparèixer altres factors “que estan lluny d'aquesta idealització de la ruralitat i de l'encís d'un entorn natural de qualitat” (Guirado, 2011: 67). Aquests altres factors “responen més aviat a determinades aspiracions de caire personal poc relacionades amb la idea d'idil·li rural o de contacte amb la natura” i que poden tenir a veure amb millores laborals, aspiracions professionals, propietats a preus més assequibles, impostos més baixos, major control sobre la vida personal o l'allunyament de ‘problemes’ urbans com la inseguretat o la immigració (Guirado, 2011: 67). Al mateix temps, diversos autors entre els quals la mateixa Velez de Castro (2011) han analitzat el paper positiu que acostuma a tenir l'arribada de migrants en el desenvolupament regional dels territoris d'acollida. L'autora destaca aquest paper positiu, especialment en territoris de baixa densitat i que han patit processos de despoblament importants, a partir de la posició dels migrants en les comunitats locals, on aquests residents exerceixen funcions de productors, de consumidors, de rehabilitadors (de patrimoni immobiliari i de paisatge), funcions demogràfiques i funcions socioculturals (Velez de Castro, 2011: 388).

Si en aquest apartat ens hem ocupat de l'atracció de població cap a espais naturals i el seu estudi, a continuació són tractades algunes qüestions que tenen a veure amb l'atracció de població de nacionalitat estrangera i la relació que tenen amb aquests espais.

2.3.5 Immigració, paisatge, identitat i sentiment de pertinença

Aquesta secció també s'inicia amb un adient paràgraf del geògraf Joan Nogué: “el lloc -el territori- proporciona el mitjà principal a través del qual donem sentit al món i a través del qual actuem en el món. Quan creem llocs en l'espai geogràfic, quan ‘vivim’ aquests llocs, creem identitats. Parlar de lloc, per tant, és parlar d'identitat, perquè la identitat no va només associada a característiques com el sexe, l'ètnia o la llengua, sinó també a l'espai geogràfic” (Nogué, 2005: 19).

Són nombroses les aportacions que han tractat el vincle que existeix entre la manera com ens relacionem amb els llocs i els processos de creació d'identitat dels individus (o grups d'individus). En aquest sentit, el **concepte de sentit del lloc** (*sense of place*) pot resultar de gran utilitat per tal d'indagar en aquestes complexes relacions que s'estableixen entre subjecte, lloc i identitat. Per exemple, els també geògrafs Cristóbal Mendoza i Ricard Morén-Alegret (2013), recollint les idees de diversos autors, argumenten que “in line with the idea of processes of identity construction, the concept of ‘sense of place’ conceives place as a key aspect of subjectivization. This concept is analytically powerful since it transforms ‘space’, understood as a generic abstraction, into ‘place’ through the actions and experiences of individuals” (Mendoza i Morén-Alegret 2013: 2). En la mateixa direcció, aquests autors també afirmen que el sentit del lloc, construït sobre les experiències del dia a dia i els sentiments subjectius, pot ser tan intens que esdevé un element central en la construcció de la identitat d'un individu.

Tot i que ha estat àmpliament estudiat i demostrat que la relació que tenim amb els llocs influeix enormement en la configuració de la nostra identitat, cal anar una mica més enllà per veure quin paper juguen els elements del paisatge i del mediambient natural en aquesta relació. Àngels Pascual, en una aproximació metodològica a l'estudi del sentit del lloc a través de les històries migratòries, situa els elements de l'entorn físic dels llocs (l'autora posa d'exemple elements com el clima, les olors, els sons o el paisatge geogràfic), com un dels factors destacats que afecten, positiva o negativament, la manera com ens relacionem amb aquests llocs (Pascual-de-Sans, 2004). D'altra banda, Mendoza i Morén-Alegret (2013) exposen que molt sovint des de l'urbanisme o la planificació territorial es creen o preserven elements singulars “applying the idea that attachment to a place increases with the distinctiveness of that place” Mendoza i Morén-Alegret 2013: 2).

Per tant, les anteriors reflexions ens porten a pensar que en aquells llocs on els **elements naturals i paisatgístics** destaquen i per tant són un tret distintiu, la presència d'aquests elements i la relació que hi tinguin els individus influirà molt en la **identitat**, el **sentit del lloc** i el **sentiment de pertinença** d'aquests individus. En aquest sentit Joan Nogué i Joan Vicente (2004) afirmen que el paisatge “acts as a centre of meaning and

symbolism, and creates a sense of belonging and a territorial identity that is particularly strong in some nations” (Nogué i Vicente, 2004: 113)³⁸. Seguint amb Nogué i Vicente (2004: 117), “a landscape does not only show us the world as it is, but it is also a construction, a composition of our world, a way of perceiving the world”. Per aquests autors, els **paisatges** no creen **identitat territorial** del no res, sinó del significat especial que se'ls hi ha conferit a través de la cultura. Cal diferenciar aquí entre paisatge i territori: “Landscapes imbue the territory with identity, but landscapes are not territory. Territory is a different concept, closely linked to the phenomenon of territoriality” (Nogué i Vicente 2004: 117). En el si de tota aquesta argumentació cal destacar el paper que tenen elements geogràfics destacats com les muntanyes o el mar: “Mountains are all this and much more besides. As we have seen, mountains have wide and varied material dimensions, but they are also endowed with a spiritual and symbolic dimension. Societies that have grown up in the vicinity of a mountain, observing it over the centuries, have generated a whole universe of myths, legends, fables and symbols comparable only in richness and diversity to those surrounding the sea and the desert, two other exceptional geographical areas. These types of landscape become true centres of significance and meaning, symbols that express different thoughts, ideas and emotions” (Nogué i Vicente, 2004: 118). Es tracta d'una especificitat rellevant pel paper que poden tenir, en el cas del mar en les dues àrees d'estudi d'aquesta tesi, i en el cas de les muntanyes en l'àrea d'estudi alt empordanesa i més concretament als pobles del peu de la serra de l'Albera i de la serra de Rodes.

Seguint amb la **relació entre identitat territorial i paisatge**, José Oliveira *et al.* (2010), a partir d'un estudi dut a terme a la *região Oeste* de Portugal, afirmen que entre els aspectes que reforcen una identitat territorial positiva, els valors paisatgístics hi ocupen un lloc destacat. És a dir, que un paisatge sigui valorat positivament és potencialment un element que enforteix la identitat territorial de la població propera a aquest paisatge. Així, defensen la conveniència de promoure la identitat territorial local o regional de la població, identitat que vinculen als conceptes de *topophilia* i *terrabilia* i al sentiment de pertinença a un territori: “The promotion and activation of terrabilia is important in the process of identification and assessment of strategically relevant elements of local and regional development, such as (i) sense of belonging to a territory, which reflects the levels of satisfaction with the environmental, social, economic, cultural and other conditions provided by that territory, and (ii) territorial attractiveness. [...] Specifically, the development strategies aimed at valorising local and regional identities should rely, inter alia, on the strengthening of the sense of territorial belonging, since it could, for example, promote

³⁸ Nogué i Vicente defineixen el concepte de 'paisatge' de la següent manera: “[Landscape] could be defined simply as the visible aspect of space. However, considering that we live in an extremely humanised world, landscape should be more specifically defined as the final, perceptive result of the dynamic combination of abiotic (geological substrata), biotic (flora and fauna) and anthropic (human intervention) elements, which convert the whole into a unique entity in continuous evolution” (Nogué i Vicente, 2004: 116).

environmental and socio-cultural consciousness; encourage protection of the natural and cultural heritage; improve social relations and community spirit; facilitate efficiency and effectiveness of local institutions; reinforce self-respect and the feeling of security and satisfaction” (Oliveira *et al.*, 2010: 813).

Per tant, són diverses les fonts que destaquen la importància dels valors naturals i paisatgístics d'un lloc en la configuració de l'identitat, l'identitat territorial, el sentit del lloc (*sense of place*) i el sentiment de pertinença (*sense of belonging*) de les persones que hi resideixen. Es tracta d'un conjunt de sentits o sentiments que si, com s'ha vist, la seva presència generalment és percebuda de manera positiva, recomanable i fins i tot necessària, encara ho és més en el cas de la població immigrada en relació al seu lloc de destí o d'assentament. Ara bé, per tal que aquest tipus de sentiments es vegin influenciats per la presència d'uns determinats elements naturals i paisatgístics, és necessari que aquests elements siguin coneguts per la població. I això no és sempre així, si més no en el cas de la població immigrada amb relativament poc temps de residència en el seu lloc d'assentament. La **relació de la població immigrada i/o estrangera amb els espais naturals** és un àmbit d'estudi poc explorat. Existeixen algunes recerques que han mostrat que la participació de migrants i minories ètniques en activitats recreatives en espais naturals és ostensiblement més baixa respecte de la que es pot detectar en la resta de la població, però el cert és que aquests estudis han estat centrats pràcticament de manera exclusiva als Estats Units d'Amèrica. Fora d'aquest àmbit, resulta molt interessant l'estudi dut a terme per Kirsten Lovelock *et al.* (2011) amb l'objectiu d'explorar la relació de la població immigrada a Nova Zelanda amb els espais naturals d'aquest país ubicat gairebé exactament a les antípodes de la pensínsula Ibèrica, però que comparteix amb Portugal i Espanya el fet de ser membre de l'OCDE. Segons aquests autors, en general les explicacions que s'han donat de la baixa participació de la població immigrada als espais naturals ha acostumat a anar lligada a factors com la marginalitat econòmica i social, la discriminació, l'aculturació i diferències en valors, però també a barreres com el cost, la distància i el temps que impliquen dur a terme activitats en aquests espais.

Tenint en compte que existeixen diferències importants entre la realitat nova zelandesa i les espanyola i portuguesa, pel seu interès pel present estudi creiem que val la pena entrar amb una mica més de detall en l'aportació de Lovelock *et al.* (2011). Assumint les idees citades a l'apartat 2.3.1 de Macnaghten i Urry (1998), Lovelock *et al.* asseguren que **no podem parlar d'una sola 'natura', sinó de moltes 'natures'**, ja que la **posició social dels individus** intervé directament en com “leisure time is shaped” i en com “nature is perceived, experienced and embodied”. La relació entre classe social i ambientalisme cal que també sigui tinguda en compte, ja que tal i com diuen aquests autors “class position determines proximity to nature and the ability to reflect or to

'objectify' nature. Thus, while the middle classes may reflect on nature, the working classes are considered too close to nature to have an evaluative relationship with it" (Lovelock *et al.*, 2011: 515). D'aquesta manera els ENP són vistos pels autors com a institucions socials que responen a la concepció que té la població majoritària d'aquests espais, de manera que moltes vegades, el poc ús per part de determinats grups de població immigrada, s'afronta des del punt de vista de l'assimilació. Per Lovelock *et al.*, "engagement with national and regional parks is a measure of the politics of integration for new settlers in New Zealand society. This engagement is shaped by prior socialisation, ethnicity/race, class and gender and the dominant forms of inclusion and exclusion in New Zealand society. Increasingly pluralistic societies, such as New Zealand need to embrace broader and more critically reflective understandings of these places and spaces as sites that produce and reproduce social inequity, particularly if these places remain central to sustaining our habitat" (Lovelock *et al.*, 2011: 514).

A partir del seu estudi, Lovelock *et al.* descriuen dos tipus d'immigrants que ens podran servir per establir alguns paral·lelismes amb les àrees d'estudi espanyola i portuguesa de la present investigació. D'una banda, situen un grup format per població procedent de països com el Regne Unit, Austràlia, Sud-àfrica i Amèrica del Nord, que troben un ambient natural que els hi és familiar en termes de les activitats que hi poden dur a terme, ja que, en definitiva i resumint, el seu bagatge de classe mitjana procedent d'un país occidental possibilita que visitin els ENP nova zelandesos, cosa que els hi provoca sentiments de benestar i de pertinença a Nova Zelanda: "These immigrants were also well educated and experienced reasonably quick integration into the New Zealand labour market. Significantly, their migration did not involve downward mobility in terms of status or class and their middle class background in their countries of origin had involved a socialisation that stressed the importance of engaging with nature [...] these immigrants related to these spaces because they had a shared conception of space. Parks can be discovered, maps used and a prior routine habit can be re-expressed in the new country without feeling 'out of place', all of these immigrants were white. This former knowing leads to local forms of knowing" (Lovelock *et al.*, 2011: 519).

D'altra banda, Lovelock *et al.* situen un altre grup de població procedent de països de l'est d'Àsia, del sud-est asiàtic, del sud d'Àsia i de l'Europa de l'Est: "societies undergoing rapid modernisation and development". Consideren que aquests nous nova zelandesos aprecien la presència d'ENP ja que fins i tot sovint ho esmenten com una de les raons per migrar a Nova Zelanda, però en general no acostumen a dur a terme activitats en aquests espais. Les barreres en termes d'economia i temps juguen aquí un paper important. Tot i això, a partir de les dades de l'estudi es pot afirmar que aquest tipus de residents creuen que és bo per als seus fills que puguin fer activitats a la natura, cosa

que fan a través de l'escola. Centrant-se en immigrants d'aquest segon tipus, però en casos que sí que han dut a terme activitats als ENP, Lovelock *et al.* detecten que molts d'ells se senten decebuts i no s'acaben de trobar a gust en aquests espais per una sèrie de raons. Entre aquestes hi situen la identificació dels ENP amb llocs poc 'civilitzats' o de classe baixa, trobant a faltar equipaments com espais on refugiar-se del sol i de la pluja, llocs per seure i taules, camins pavimentats, etc. Es tracta d'una qüestió que, a part de pràctica, té a veure amb el **bagatge cultural** dels individus. També en el mateix paisatge hi troben a faltar elements que indiquin que ha estat 'domesticat' o 'civilitzat' per trobar-lo estèticament atractiu per la visita. Finalment, els autors creuen que per aquest tipus d'immigrants també és important que els ENP siguin llocs on s'hi pugui anar amb la família, és a dir, que disposin per exemple d'equipaments i espais adequats per gent gran i nens, per preparar i/o comprar menjar, etc.

En aquest sentit pot ser interessant la reflexió que fa el geògraf mallorquí Macià Blázquez Salom sobre la utilitat de crear **parcs temàtics de natura** per treure pressió als espais naturals (Blázquez Salom, 2000). Blázquez afirma que "un dels pitjors problemes als que s'enfronta la gestió dels ENP és l'afluència massiva d'usuaris" i que "la captació de la demanda turística i recreativa" ha esdevingut un dels criteris per la designació d'espais naturals, criteri que porta a "considerar els espais naturals com a productes d'ús públic" que tenen com a objectiu no només conservar el Patrimoni, "si no de satisfer la demanda ciutadana de lleure a la natura". D'aquesta manera l'autor defensa la conveniència de "recrear entorns atractius per al lleure a la natura més a prop dels nuclis de difusió de la pressió demogràfica", que podrien ser considerats "parcs temàtics de natura". Tot i que hi ha hagut canvis durant els darrers anys, resulta interessant l'exemple que posava Blázquez a partir de la situació observada a Anglaterra a inicis de la dècada del 2000, on "els organismes de planificació i gestió del medi natural [eren] dos: la *English Nature* es [feia] càrrec dels espais de Conservació de la Naturalesa, mentre la *Countryside Agency* ho [feia] dels espais on la prioritat és satisfer les demandes de lleure dels ciutadans i dels visitants"³⁹. Més enllà dels canvis que hi ha hagut, allò que resulta rellevant del cas britànic és la distinció entre organismes més centrats en temes de conservació i d'altres més centrats en temes recreatius.

La proposta de parcs temàtics de natura de Blázquez Salom resulta interessant en el sentit que es tracta d'una opció per treure pressió als ENP i que alhora satisfà una

³⁹ Com s'ha dit, hi ha hagut canvis en aquesta organització. La *English Nature* va ser substituïda per la *Natural England*, assumint algunes de les competències de la *Countryside Agency*. Al seu torn, la *Countryside Agency* també desapareixia al 2005 i es creava la *Comission for Rural Communities*, també tancada el 2013 per crear la *Rural Communities and Policy Unit*. Entre d'altres competències, la *Natural England* és l'encarregada de "reducing the decline of biodiversity and licensing of protected species across England; designating National Parks and Areas of Outstanding Natural Beauty; managing most National Nature Reserves and notifying Sites of Special Scientific Interest". Al mateix temps també té entre els seus objectius "increasing opportunities for everyone to enjoy the wonders of the natural world", de manera que la separació de tasques, ja no existeix en els termes que descrivia Blázquez l'any 2000.

demanda d'ús que potser no cal que estigui focalitzada necessàriament als ENP. Molts dels usuaris dels ENP podrien satisfer les seves necessitats (per exemple fer un pícnic, passejar a l'aire lliure, fer un recorregut amb plafons, etc.), de la mateixa manera en un parc temàtic de natura que en un espai amb alt valor ecològic, fins i tot d'una manera més còmode i adaptada als seus gustos i necessitats. El dubte que es planteja en valorar la proposta de Blázquez Salom és si creant aquests llocs, a part de treure pressió als ENP s'estarien perpetuant i potenciant unes desigualtats (socials, econòmiques, culturals...) que es veuen reflectides en l'ús que es fa dels espais naturals i dels ENP. És a dir, cal fer-se la pregunta següent: per tal de treure pressió als ENP, la solució passa per crear uns parcs temàtics de natura als que molt probablement hi vagi un determinat tipus de gent (amb un estatus social determinat), al mateix temps que els ENP segueixen sent visitats per un altre tipus de públic amb un estatus social també determinat i diferent de l'anterior? Caldria tenir present que entre els efectes d'acostar els ENP al conjunt de la població, més enllà dels de divulgació i educació, també s'hi troben els de crear identitat i sentiment de pertinença, alhora que són espais on es reflecteixen i es reproduïxen les desigualtats socials (Lovelock *et al.*, 2011). D'aquesta manera, acostar la població als espais naturals pot reportar tot un seguit de beneficis en termes socials en el sentit dels que s'han exposat al llarg de les darreres pàgines. Tot i això, cal fer els esforços necessaris per tal d'evitar que aquest acostament tingui efectes negatius en els valors dels ENP. Des d'aquestes pàgines es defensen els efectes positius d'acostar la població a aquests espais, però sempre tenint en compte que cal buscar un equilibri entre les diferents finalitats dels ENP exposades a l'inici de l'apartat 2.3.3. En aquest sentit cal evitar que la funció recreativa d'aquests espais passi per damunt de les altres, convertint-los en mers espais recreatius o reclams turístics.

Fins aquí aquest repàs a algunes de les aportacions a nivell teòric i pràctic més rellevants en relació a la temàtica d'aquesta tesi doctoral. Evidentment aquest repàs s'ha dut a terme tenint en compte els objectius de la recerca i els àmbits geogràfics en els que se centra l'atenció. Tant aquests objectius com les àrees d'estudi i les qüestions metodològiques, seran presentades en el proper capítol.

CAPÍTOL 3: OBJECTIUS DE LA RECERCA, ÀREES D'ESTUDI I ASPECTES METODOLÒGICS

3.1 OBJECTIUS DE LA RECERCA

Aquesta investigació parteix de la **hipòtesi** que els espais naturals protegits poden actuar com a pol d'atracció per l'establiment de població de nacionalitat estrangera en aquests territoris i els seus entorns. La **pregunta principal de la investigació** és: **per quins motius han anat els residents estrangers presents a les àrees d'estudi a viure en aquestes àrees i quin paper han tingut els espais naturals en l'arribada i establiment d'aquests estrangers? A més es vol conèixer el tipus de relació i el grau de coneixement que tenen aquests estrangers dels espais naturals i dels ENP propers a les seves localitats de residència.** En relació a aquestes qüestions es pretén realitzar una anàlisi comparativa internacional entre dues àrees d'estudi.

a) Antecedents i sinèrgies de la investigació:

Aquesta investigació doctoral té els seus **antecedents** en el treball de recerca de màster titulat *Immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural. Estudi aproximatiu a cinc espais naturals protegits* (Mas-Palacios, 2009). En aquesta investigació es duia a terme una exploració de cinc àmbits geogràfics concrets corresponents a cinc ENP de cinc províncies de l'Estat Espanyol (Alacant, Cáceres, Girona, Huelva i León) i per extensió als municipis que formen part d'aquests espais de manera total o parcial. Es tractava d'un estudi fet principalment a partir de dades estadístiques, però on també s'incorporaven algunes reflexions fruit de l'aplicació de tècniques qualitatives i algunes aportacions de caire més teòric. Aquest treball estava vinculat al projecte d'investigació R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009), dirigit pel Doctor Ricard Morén i finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d'Espanya. Aquest projecte va comptar amb la col·laboració del doctorant en qualitat de Tècnic Superior de Suport a la Recerca del Grup de Recerca sobre Migracions.

A part dels antecedents directes i pel que fa a les **sinèrgies** amb aquesta investigació doctoral, cal fer referència al **projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and**

rural areas” (2010-2013) finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya i dirigit pel Dr. Ricard Morén Alegret. La tesi doctoral que s'està presentant comparteix part dels objectius i dues de les àrees d'estudi amb aquest projecte R+D, el qual ha finançat els treballs de camp que han permès dur a terme la recerca doctoral. Albert Mas ha format part com a membre de l'equip investigador d'aquest estudi que du a terme una anàlisi comparativa a nivell internacional amb la participació de diversos grups de recerca. Els principals objectius d'aquesta investigació principalment centrada a Espanya i que inclou una exploració comparativa internacional són presentats al Quadre 2:

Quadre 2. Objectius del projecte R+D “Immigrants’ integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas”

1. Identificar i aprendre de l'experiència d'organitzacions socials, econòmiques i mediambientals rellevants en àrees rurals i petites ciutats, en relació amb l'arribada d'immigració estrangera i els desafiaments mediambientals allí existents, inclòs el canvi climàtic.
2. Oferir un conjunt d'eines que puguin ser útils per aconseguir polítiques d'integració sostenibles a la Unió Europea i més enllà. En aquest sentit, un dels resultats d'aquesta recerca és la recopilació de pràctiques que puguin ser útils per inspirar regions i localitats tant a Europa com en altres llocs en la seva aposta per la sostenibilitat.
3. Estudiar fins a quin punt les organitzacions mediambientals, definides de forma àmplia com aquelles organitzacions dedicades a tenir cura (o molt directament relacionades amb) el medi ambient poden ser útils per aconseguir tant la integració com la sostenibilitat. En aquest sentit, s'estudia també com les àrees naturals protegides poden fomentar l'arribada de població immigrant que busca una major qualitat de vida i/o un canvi d'estil de vida, així com dinamitzar l'economia i la vida social.

b) Objectius principals:

En primer lloc cal dir que la present investigació pretén realitzar una anàlisi **comparativa internacional entre dues àrees d'estudi**. Aquestes àrees seran presentades, delimitades i caracteritzades amb major detall a l'apartat 3.2, de manera que aquí només seran breument introduïdes per tal de poder explicar clarament l'objectiu de la recerca. Es tracta d'una comparació internacional, d'una banda, entre una àrea situada al nord-est de l'Estat Espanyol, concretament a la comarca de l'Alt Empordà (Catalunya), formada pels municipis de Garriguella, Rabós i Roses. Aquests municipis tenen una part del seu territori comprès dins tres ENP: l'Espai d'Interès Natural de l'Albera (Garriguella i Rabós); i el Parc Natural del Cap de Creus i el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà (Roses). I de l'altra, una àrea d'estudi situada al sud-oest de Portugal, concretament a la subregió de l'Alentejo Litoral (Alentejo), formada pel municipi d'Odemira (*concelho de Odemira*)⁴⁰ el qual té una part del seu terme municipal inclòs dins el *Parque Natural do*

⁴⁰ La paraula *concelho* designa la divisió administrativa municipal a Portugal. En l'apartat 3.2 dedicat a presentar les àrees d'estudi, s'aprofundirà en les divisions administratives que afecten les dues àrees.

Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina. L'àrea d'estudi catalana s'ha dividit en dues subàrees amb característiques força diferenciades entre si per tal de poder comparar els resultats obtinguts en cada una d'elles i al mateix temps facilitar la comparació internacional. D'una banda s'analitzen els municipis de Garriguella i Rabós situats al peu de la serra de l'Albera, mentre que de l'altra s'analitza el municipi costaner de Roses.

Com s'ha vist als apartats 2.2 i 2.3 del capítol dedicat al marc teòric i l'estat de la qüestió, nombrosos autors assenyalen la presència d'un entorn amb uns valors naturals i paisatgístics destacats, com un factor que fa atractiu l'establiment de població en les àrees que contenen aquests valors (e.g. Ullman, 1954; Svart, 1976; Corraliza *et al.*, 2002; Prados, 2008; Elbersen, 2001, 2005; Stenbacka, 2012). Aquest atractiu pot venir donat, bé directament per la presència dels valors naturals-paisatgístics (e.g. Wilson, 1984; Kaplan i Austin, 2004), bé pel desenvolupament territorial que pot generar indirectament la presència d'aquests valors (e.g. McGranahan, 2008; Prados, 2008). Tenint en compte que els ENP es caracteritzen per estar situats en àrees on els elements naturals-paisatgístics ocupen un lloc destacat, al mateix temps que són figures a les que se'ls hi suposa la funció de salvaguarda i manteniment d'aquests valors, aquests espais protegits es presenten com a escenaris especialment idonis per analitzar l'establiment de població en àrees amb valors naturals i paisatgístics destacables.

Feta aquesta reflexió, la investigació parteix de la **hipòtesi** que els **espais naturals protegits poden actuar com a pol d'atracció per l'establiment de població de nacionalitat estrangera en aquests territoris i els seus entorns**. Aquesta hipòtesi s'ha restringit a la immigració de nacionalitat estrangera, d'una banda per tal d'acotar l'objecte d'estudi, però de l'altra, per tal de poder aportar un nou enfocament a una temàtica de la que no es té constància que hagi estat tractada des del punt de vista de les migracions internacionals. A més, cal recordar que com es deia a l'inici del capítol anterior, al llarg de les dècades de 1990 i 2000, Portugal i Espanya han viscut canvis que en molts pocs anys els han portat a passar de ser països emissors d'emigració a receptors d'immigrants, essent el cas espanyol un cas paradigmàtic del sud d'Europa (Miguel Luken *et al.*, 2012). Tot i que aquesta tendència podria estar canviant de sentit a causa de la crisi econòmica que des del 2008 travessen els dos països, en centrar la investigació en la immigració internacional, a més d'aportar originalitat a l'estudi, s'està tractant un tema del tot rellevant. A més, cal tenir en compte que la migració internacional cap a àmbits rurals i semirurals ha estat un objecte d'estudi relativament poc estudiat (Morén i Solana, 2006; Hugu i Morén-Alegret, 2008; Halfacree, 2008).

Així doncs, en primer lloc es vol mostrar la plausibilitat d'aquesta hipòtesi de treball a partir de dades estadístiques en relació amb les dues àrees d'estudi. No es tracta de confirmar o no la hipòtesi a partir de dades estadístiques, sinó de mostrar la presència

significativa de població estrangera en aquestes àrees i, tal i com s'argumentarà al punt 3.3, contextualitzar les dades obtingudes a partir de tècniques qualitatives. En segon lloc i com a resultat de la hipòtesi de treball, sorgeix la **pregunta principal de la investigació**, la qual està relacionada amb les motivacions migratòries dels estrangers residents en les dues àrees d'estudi analitzades. Aquesta és: **per quins motius han anat aquests estrangers a viure a les àrees d'estudi i quin paper han tingut els espais naturals en l'arribada i establiment d'aquests estrangers?** D'acord amb la literatura existent s'ha considerat un ampli ventall de factors que poden condicionar les motivacions per migrar. Sense perdre de vista els múltiples factors que cal esperar trobar en cada migració (Findlay i Stockdale, 2003; Halfacree i Boyle, 1993), destaquem els següents:

- La crida que suposa la figura de protecció (e.g. Prados, 2008).
- L'interès que desperten l'espai natural i els valors paisatgístics per si mateixos (e.g. Wilson, 1984; Prados, 2008; Elbersen, 2001, 2005; Corraliza *et al.*, 2002; McGranahan, 2008; Kaplan i Austin, 2004).
- L'interès o el desenvolupament territorial que pot despertar la figura de protecció (e.g. Gómez Mendoza, 1995; Prados, 2008).
- La percepció com una millora en la qualitat de vida el fet de viure en una àrea amb un important valor mediambiental (e.g. Wilson, 1984; Prados, 2008; Corraliza *et al.*, 2002; McGranahan, 2008; Elbersen 2001, 2005; Gude *et al.*, 2006; Kaplan i Austin, 2004).
- La percepció com una millora en la qualitat de vida factors no necessàriament vinculats de manera directa a la presència de l'espai natural, tot i que en alguns casos poden ser relacionats amb la presència d'aquests espais (tranquil·litat, estil de vida, espais oberts...), però també d'altres que més difícilment s'hi poden relacionar com el clima (e.g. Halfacree, 2008; King *et al.*, 2000; O'Reilly, 1995a, 1995b; Kaplan i Austin, 2004; Benson, 2010).
- Factors que poden condicionar la decisió de migrar com el cost de la vida, l'oferta immobiliària o la situació i les comunicacions de les àrees estudiades (e.g. King *et al.*, 2000; O'Reilly, 1995a, 1995b; McGranahan, 2008; Benson, 2010). També, però en aquest cas pel que fa als residents procedents de la UE, les facilitats en la mobilitat que va suposar, a inicis de la dècada de 1990 la lliure circulació de persones en el si de la UE (e.g. King *et al.*, 2000; O'Reilly, 2007; Favell, 2008).
- Motius laborals i/o d'oportunitats de negoci vinculats directa o indirectament a la presència de l'espai natural com puguin ser la importància de sectors relacionats amb el turisme (e.g. McGranahan, 2008; Prados, 2008; Lardiés, 1999 i 2000; Benson, 2010).
- Altres motius aparentment desvinculats de la presència de l'espai natural, com per exemple motius laborals (e.g. Halfacree, 2008), motius relacionats amb oportunitats de

negoci (Lardiés, 1999 i 2000; Stone i Stubbs, 2007; Benson, 2010) i altres motius desvinculats de la presència de l'espai natural com raons familiars, sentimentals i de parella (e.g. Santacreu *et al.*, 2008; Morén-Alegret, 2011; Gaspar, 2012).

A més dels factors que poden intervenir en les motivacions migratòries dels residents estrangers, es vol **conèixer el tipus de relació i el grau de coneixement que tenen els residents de nacionalitat estrangera dels espais naturals i dels ENP propers a les seves localitats de residència.**

Més enllà de conèixer i analitzar el ventall de motivacions migratòries i els tipus de relacions dels residents estrangers amb els ENP, **l'objectiu final és poder comparar les dues àrees d'estudi a partir d'aquestes qüestions.** En primer lloc, la comparació es vol dur a terme a nivell intern dins de cada una de les àrees d'estudi entre els perfils de resident estranger detectats (*within-case analysis*). En segon lloc, es volen comparar les dues subàrees situades a la comarca de l'Alt Empordà. I en tercer lloc es vol realitzar la comparació a nivell internacional entre l'àrea d'estudi espanyola i la portuguesa (*cross-case analysis*).

Tal i com s'argumentarà a l'apartat 3.3 (Metodologia, mètodes i tècniques), aquest objectiu es vol assolir principalment a través de l'anàlisi de les entrevistes semiestructurades dutes a terme, d'una banda amb informants de nacionalitat espanyola/portuguesa, i de l'altra amb informants de nacionalitat estrangera residents a les àrees d'estudi. Val la pena deixar clar que tot i aquesta distinció, tant els entrevistats de nacionalitat espanyola/portuguesa, com els entrevistats de nacionalitat estrangera, són considerats informants clau per la recerca d'acord amb els objectius de la mateixa⁴¹.

En el cas dels **informants de nacionalitat espanyola/portuguesa**⁴², es para especial atenció a les seves percepcions sobre:

- La relació del conjunt de la població amb els espais naturals de l'àrea i de manera especial amb el espais protegits i les respectives figures de protecció.
- Les motivacions migratòries i d'assentament dels residents de nacionalitat estrangera.
- El paper que té el factor natura-paisatge sobre aquestes motivacions migratòries.
- La relació d'aquests residents estrangers amb els espais naturals de l'àrea.

⁴¹ En aquest punt és necessari referir-nos a la distinció entre informants de nacionalitat espanyola/portuguesa i informants de nacionalitat estrangera, ja que l'ús de la mateixa pot plantejar alguns dubtes. Es tracta d'una distinció que cal que sigui considerada com a no 'natural', ja que està basada en l'existència dels estats nació, de manera que separar a les persones a partir d'aquesta distinció pot plantejar alguns problemes ètics. Tot i això, la distinció ha estat utilitzada al llarg de la recerca amb finalitats metodològiques i operatives. Basar la distinció 'estrangers – no estrangers' en la nacionalitat de les persones, permet clarificar quan s'està parlant de població estrangera i quan no (més enllà d'altres possibles etiquetes com persones d'origen estranger, o fins i tot persones nascudes a l'estranger), alhora que permet utilitzar i comparar les dades estadístiques amb les obtingudes a través de les entrevistes amb major facilitat. També es vol deixar clar que al llarg de la recerca en tot moment s'ha estat conscient que la distinció a partir de nacionalitats no dona lloc a categories en cap cas homogènies, i de fet els resultats de la recerca, en part, posen en dubte la idoneïtat d'utilitzar en alguns casos aquesta distinció.

⁴² Tenint en compte la reflexió exposada a la nota al peu anterior, al llarg de la tesi en algunes ocasions es farà referència a les persones de nacionalitat espanyola/portuguesa com a com a 'no estrangers'. Tot i els dubtes que pot plantejar el seu ús, en alguns casos també s'ha utilitzat el terme 'nadiu/s' per referir-se a persones de nacionalitat espanyola/portuguesa que resideixen i són originàries de les àrees d'estudi (o de localitats properes).

En el cas dels **informants de nacionalitat estrangera**⁴³, es para especial atenció a les seves percepcions sobre:

- Les pròpies motivacions migratòries i d'assentament i a la percepció sobre les d'altres residents de nacionalitat estrangera.
- El paper que tenen el factor natura-paisatge i els ENP sobre aquestes motivacions migratòries.
- La pròpia relació d'aquests residents estrangers amb els espais naturals de l'àrea i amb els ENP.
- La percepció sobre la relació d'altres residents de nacionalitat estrangera amb aquests espais.

c) Objectius de contextualització:

Els objectius principals esmentats fins al moment (respondre a la pregunta principal per cadascuna de les àrees i dur a terme la comparació interna i entre àrees), van acompanyats d'un seguit d'objectius que apareixen com a estretament vinculats amb els primers i que han estat anomenats 'de contextualització'. A més de tenir interès per si mateixos, els resultats que se n'espera obtenir són rellevants per la funció de contextualització que tenen dels resultats relacionats amb els objectius principals. Més enllà d'aquesta funció, les dades directament relacionades amb aquests objectius també han de servir per complementar, matisar i en alguns casos donar una major validesa a les dades directament relacionades amb els objectius principals. Els objectius de contextualització es detallen a continuació:

Es vol conèixer, a partir dels discursos exposats pels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa, la relació de la població local en general, amb els ENP presents en cadascuna de les àrees d'estudi. En aquest sentit es volen recollir les diverses postures i discursos existents entre la població local en relació a les respectives figures de protecció (Parc Natural, Paratge Natural d'Interès Nacional, Xarxa Natura 2000).

- En la línia del punt anterior, d'una banda l'objectiu és conèixer quina és la situació en cadascuna de les àrees d'estudi; i de l'altra, detectar punts forts i possibles mancances.
- Aquesta detecció de punts forts i possibles mancances vol servir per: aportar idees que serveixin per millorar la moltes vegades complicada relació que es dona entre població local i ENP; promoure un major reconeixement i una valoració positiva

⁴³ Tenint en compte les dues notes al peu anteriors, al llarg de la tesi en algunes ocasions es farà referència a les persones de nacionalitat estrangera com a 'estrangers' per tal d'evitar fer massa carregós i repetitiu el text.

d'aquests espais; i en definitiva servir de base per l'elaboració de les polítiques encaminades a promoure una gestió més satisfactòria dels ENP de les dues àrees d'estudi i d'aquest tipus d'espais en general. Com s'ha exposat al capítol 2, nombrosos autors han assenyalat la necessitat que la relació entre població local i ENP sigui bona com un element clau per al bon funcionament d'aquests espais (e.g. Corraliza *et al.*, 2002; Higgins-Zogib *et al.*, 2010b; Queirós, 2012).

- Es vol conèixer la percepció de la població de nacionalitat espanyola/portuguesa sobre els motius que tenen els residents estrangers per establir-se a les àrees d'estudi, parant especial atenció al paper que puguin tenir els valors naturals i paisatgístics i les figures de protecció allí presents. A partir d'això, també es vol dur a terme una comparació entre àrees.
- Es vol conèixer la percepció de la població de nacionalitat espanyola/portuguesa sobre la relació que creuen que tenen els residents estrangers amb els espais naturals i els ENP propers a les seves localitats de residència. A partir d'això, també es vol dur a terme una comparació entre àrees d'estudi.

d) Objectius secundaris:

Paral·lelament es pretén entrar en un grup d'objectius que poden situar-se en segon terme dins la present investigació. D'una banda, al mateix temps que es vol conèixer el tipus de relació i el grau de coneixement que tenen els residents estrangers dels espais naturals, es vol indagar, encara que sigui d'una manera aproximativa, en la possible **relació entre el seu coneixement dels espais naturals i el seu sentiment de pertinença al territori on resideixen** (Nogué i Vicente, 2004; Nogué, 2005), així com també els possibles **efectes d'aquest coneixement en la integració social d'aquests residents en les respectives localitats** (Lovelock *et al.*, 2011). En aquest sentit, es creu molt interessant contactar amb associacions, especialment les relacionades més directament amb l'espai natural com puguin ser les de caire excursionista, de defensa mediambiental o de caça i pesca, però també amb altres tipus d'associacions, per tal de determinar la presència de persones novingudes en les mateixes. Tal i com han apuntat alguns autors, aquestes organitzacions de la societat civil han tingut i podran seguir tenint, tot i les limitacions detectades, un paper destacat en aquests processos (Bruquetas-Callejo *et al.*, 2008).

D'altra banda, es vol indagar en els possibles **impactes de l'establiment dels nous grups de població** en les àrees d'estudi i com aquests efectes poden condicionar el **futur establiment de més grups de població i la permanència dels grups ja establerts**. Per exemple autors com Kaplan i Austin (2004), Gude *et al.* (2006) o Stone i

Stubbs (2007), han fet notar que en algunes àrees atractives pels valors naturals i paisatgístics del seus entorns, el desenvolupament residencial que s'hi ha produït associat a l'establiment de nous residents, sovint ha destruït o malmès aquestes qualitats i valors. També s'ha vist que en alguns casos de residents estrangers, amb l'assentament al país d'acollida es busca una integració o acostament a les comunitats locals (e.g. King *et al.*, 2000), cosa que implica evitar les àrees més turístiques o amb major presència de residents estrangers.

Cal tenir present que la possible arribada d'immigració, juntament amb el turisme, pot tenir efectes directes en dos dels objectius que autors com Plaza Gutiérrez (2006) destaquen de la política de desenvolupament rural pel segle XXI. D'una banda, el desenvolupament de l'economia rural i la seva diversificació poden veure's beneficiats, però de l'altra, també es pot veure afectat el manteniment i la millora del medi ambient, el paisatge i el patrimoni natural. En aquest punt també caldrà tenir en compte alguns dels aspectes negatius que s'han descrit entorn a la creació d'ENP concrets. En primer, lloc la figura d'espai protegit porta implícita la 'd'espai desprotegit' amb els efectes negatius que això pot comportar pels entorns d'aquestes àrees (Parra 1990; Ruiz Urrestarazu, 1999). En segon lloc, l'increment de la demanda d'aquests espais, en alguns casos està donant lloc a una sobresaturació amb els riscos que això comporta per al seu manteniment en bones condicions (Corbera Millán, 2006; Prados, 2009; Tulla *et al.*, 2007). S'està, per tant, davant d'una possible paradoxa en el sentit que la figura de protecció és la que pot comportar una major pressió sobre el territori protegit.

Es tracta doncs, de qüestions també relacionades amb un **concepte de sostenibilitat** contemplat des d'un punt de vista ampli i que inclou les dimensions ambiental, econòmica i social (Paehlke, 1997; Morén-Alegret, 2006). Aquesta darrera dimensió és la que ens remet a qüestions relacionades amb la cohesió social, el sentiment de pertinença dels diferents grups de població o els efectes dels possibles processos d'elitització o gentrificació com a resultat de l'arribada de població estrangera a les àrees d'estudi⁴⁴.

Val a dir que part d'aquests objectius que situem en un segon terme, inicialment havien estat inclosos en el projecte de tesi com a part dels objectius principals. De tota manera, un cop la recerca va anar avançant es va fer palès que no era possible entrar en tots ells en profunditat. Malgrat això, sí que serà possible i valdrà la pena presentar

⁴⁴ En aquest sentit també resulta interessant la contribució d'Egon Becker, Thomas Jahn i Emmanuel Stiess (Becker *et al.*, 1997) entorn el concepte de sostenibilitat. Segons aquests autors, "sustainability describes a field of investigation that is based on a society-oriented definition of problems [...]. From this point of view, sustainability refers to the viability of socially shaped relationships between society and nature over long periods of time. Thus environmental sustainability turns out to be closely linked to supposedly 'internal' problems of social structure, such as social justice, gender equality and political participation [...] In this sense, sustainability describes a topic of research that is basically social, addressing virtually the entire process by which societies manage the material conditions of their reproduction, including the social, economic, political and cultural principles that guide the distribution of environmental resources" (Becker *et al.*, 1997: 4).

algunes reflexions al respecte a partir de les informacions i les dades obtingudes.

e) Objectiu de contribució a debats relacionats amb la present investigació:

Finalment, abans de tancar aquest apartat 3.1, cal dir que més enllà del conjunt d'objectius més o menys específics que s'han estat exposant al llarg de les pàgines anteriors, amb la presentació dels resultats d'aquesta tesi es vol contribuir des d'un context ibèric a alguns dels debats que ja han estat presentats al capítol 2, concretament als debats vinculats al **concepte de contraurbanització** (e.g. Beale, 1975; Berry, 1976 i 1978; Champion, 1989; Buller i Hoggart, 1994; Halfacree, 1994 i 2008), al **concepte de naturbanització** (e.g. Prados, 2006, 2009 i 2010; Tulla *et al.*, 2007), a les **migracions per motivacions ambientals** (e.g. Ullman, 1954; Svart, 1976; Willimans i Jobes, 1990; McGranahan, 2008; Prados, 2010), a la, en ocasions, difusa **distinció entre migracions econòmiques-laborals i migracions per qualitat-estil de vida** (e.g. Lardiés, 1999; Stone i Stubbs, 2007; Halfacree, 2008; Benson i O'Reilly, 2009; Benson, 2010), així com també, tot i que d'una manera més tangencial, al debat entorn els estudis sobre la integració de la població migrant en les societats d'acollida (e.g. Morén-Alegret 2002 i 2008; Lovelock *et al.*, 2011).

3.2 LES ÀREES D'ESTUDI

Com ja s'ha exposat anteriorment, la present investigació du a terme una comparació internacional, d'una banda entre una àrea situada al nord-est de l'Estat Espanyol, concretament a la comarca de l'Alt Empordà (Catalunya), formada pels municipis de Garriguella, Rabós i Roses. I de l'altra, una àrea d'estudi situada al sud-oest de Portugal, concretament a la subregió de l'Alentejo Litoral (Alentejo), formada pel municipi d'Odemira (*concelho de Odemira*).

Les dues àrees presenten un seguit de característiques en comú que faciliten i fan molt interessant la seva comparació. D'entre aquestes podem destacar les següents:

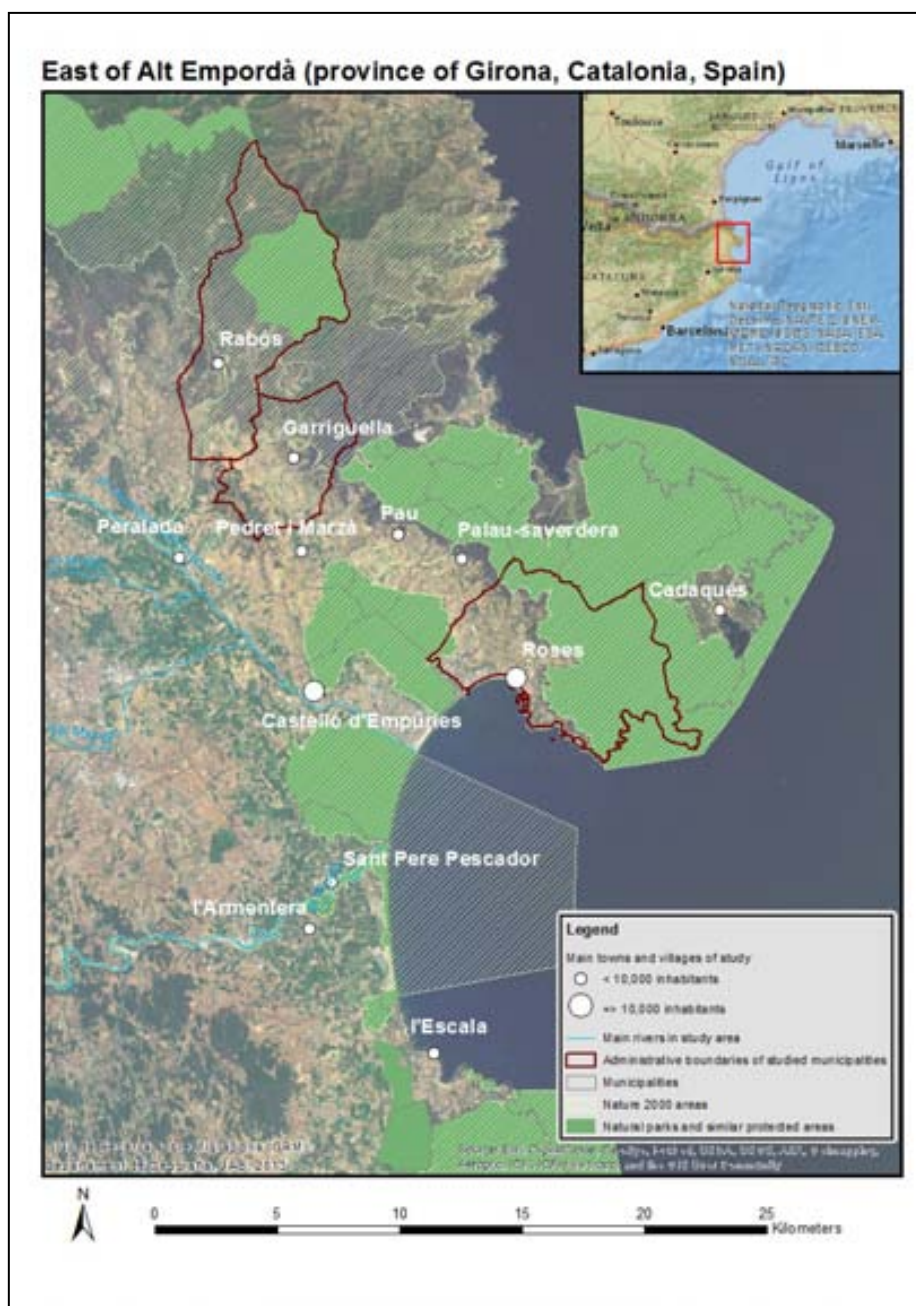
- Es tracta de dues àrees que es caracteritzen, entre d'altres coses, per conservar valors naturals i paisatgístics destacats al seu interior, tal i com ho demostra la presència de diversos ENP. Aquests ENP s'estenen per una part destacable del territori d'aquestes àrees.
- Es tracta d'àrees que inclouen una part de litoral i localitats costaneres, juntament amb localitats d'interior i parts més muntanyoses.
- En les dues àrees, tot i que en diferent mesura, el sector turístic té una presència destacada, especialment a les localitats costaneres i durant els mesos d'estiu. En les dues àrees, tot i que també en diferent mesura, aquest sector turístic conviu amb un sector primari que té un pes rellevant en les economies locals.
- En els dos casos es tracta d'àrees relativament allunyades de grans ciutats.
- Finalment i tal i com es veurà amb major profunditat als capítols 4 i 5, es tracta de dues àrees amb uns percentatges de població estrangera superiors als dels seus respectius països (Espanya i Portugal), als de les seves respectives regions NUTS II (Catalunya i l'Alentejo) i, en general, als de les seves respectives regions NUTS III (província de Girona i Alentejo Litoral)⁴⁵.

⁴⁵ La classificació NUTS (*Nomenclature d'unités territoriales statistiques - Nomenclature of territorial units for statistics*) és un sistema jeràrquic establert per Eurostat que divideix el territori de la UE. Vegeu el següent enllaç: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction

3.2.1 Àrea d'estudi de l'Alt Empordà (Catalunya, Espanya): Garriguella/Rabós – Roses

La primera de les dues àrees d'estudi està situada a l'Alt Empordà, comarca localitzada al nord-est tant de la província de Girona (NUTS III), com de Catalunya (NUTS II), com de l'Estat Espanyol. Concretament l'àrea d'estudi en el seu conjunt està formada pels municipis de Garriguella, Rabós d'Empordà i Roses (vegeu Figura 2).

Figura 2. Mapa de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà⁴⁶

⁴⁶ Mapa elaborat des del LIGIT pel projecte "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas".

Tant per les característiques diferenciades d'aquests municipis (les quals seran mostrades seguidament), com per facilitar l'anàlisi de les dades i la seva comparació (a nivell intern i a nivell internacional), el territori estudiat ha estat dividit en dues subàrees d'estudi. D'una banda, una subàrea integrada pels municipis de **Garriguella i Rabós**, municipis situats al peu de la serra de l'Albera, com a integrants de l'Espai d'Interès Natural de l'Albera (EIN de l'Albera), espai que al seu interior allotja el Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera (PNIN de l'Albera). De l'altra i com a integrant del Parc Natural del Cap de Creus (PN del Cap de Creus) i del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà (PN dels Aiguamolls de l'Empordà), el municipi costaner de **Roses**. A continuació ens ocupem de descriure les característiques de les dues subàrees d'estudi, fent especial referència als ENP dels que formen part.

a) Subàrea d'estudi de l'Albera (municipis de Garriguella i Rabós d'Empordà)

Els dos municipis que ens ocupen estan situats al peu de mont del vessant sud de la serra de l'Albera. La **serra de l'Albera** és el nom que rep el tram oriental dels Pirineus, des del Pertús fins al mar. Separa les grans planes de l'Empordà i del Rosselló i des del 1659 i pel Tractat dels Pirineus, la seva carena forma part de la línia fronterera francoespanyola. Té uns 25 quilòmetres de llargada i els seus cims principals són el Puig Neulós (1.257 m), el Puig dels Pastors (1.167 m), el Puig dels Quatre Termes (1.156 m) i el Pic de Sallafort (992 m). La serra de l'Albera té els colls més baixos de tots els Pirineus i ha estat històricament lloc de pas, però també lloc d'establiment humà, com ho demostra el fet que als seus vessants meridionals hi ha una de les concentracions més importants de monuments megalítics de Catalunya, restes de l'època romana i un ric patrimoni d'art romànic (Dept. Medi Ambient i Habitatge Generalitat de Catalunya, 2005a).

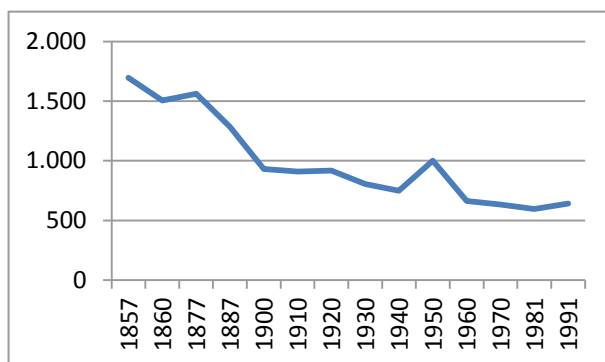
Segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya, el **municipi de Garriguella** apareix documentat com a *Garriguella*, derivat de *garriga*, al s.XII. En l'actualitat, del nucli medieval del poble pràcticament no en queda res, sent l'estructura actual del segle XVIII, temps de l'expansió del conreu de la vinya. El municipi està dividit en dos nuclis, Garriguella de Baix i Garriguella de Noves, sent Garriguella de Baix el primer nucli habitat. En aquest s'hi troben les restes de l'antiga capella de St. Sebastià (segle XVI) i la majoria dels seus habitatges són del s. XVI i XVII. Per la seva banda, Garriguella de Noves, sorgit a l'entorn de l'antiga església romànica de Santa Eulàlia (s. IX –X) és actualment el nucli més poblat. L'actual església parroquial de Santa Eulàlia va ser construïda al s. XVIII i la major part de les cases del nucli urbà daten del s. XVIII – XIX.

La part septentrional i de llevant del terme municipal de Garriguella presenta un relleu més muntanyós (serra de la Baga d'en Ferran amb el puig de Sant Silvestre de 304

metres). En canvi, la part meridional i de ponent es caracteritza per un terreny més planer amb alguns turons com el de la Mala Veïna (104 m). La part més muntanyosa presenta en general poca massa forestal (alguns pins i alzines), predominant els matolls i les garrigues, mentre que la plana es caracteritza per la presència de cultius principalment de secà (vinya i olivera). Aquesta diversitat fa que el terme municipal de Garriguella formi part de tres de les unitats de paisatge definides al *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* (OPC, 2010)⁴⁷. Aquestes unitats de paisatge són la dels Aspres, la de la Plana de l'Empordà i la del Cap de Creus, tot i que aquesta darrera ocupa una extensió del terme municipal molt menys important que les dues anteriors (vegeu mapa del terme municipal de Garriguella a la Figura A.1 de l'annex, pàgina 334).

En el capítol 4 s'aprofundirà en les característiques demogràfiques del municipi, principalment en relació a l'arribada de població de nacionalitat estrangera. De tota manera val la pena avançar algunes qüestions rellevants per la caracterització de l'àrea d'estudi. Així, pel que fa a l'evolució històrica de la població de Garriguella (Figura 3), segons dades de l'Idescat, la població de fet⁴⁸ d'aquesta localitat va arribar al seu màxim l'any 1857 amb 1.696 habitants. Durant les darreres dècades del segle XIX es va produir una important davallada que, tot i que de manera més suau, va seguir fins a 1940. Durant la dècada de 1940 es registra una recuperació, però a partir de 1950 el municipi segueix perdent habitants fins a l'any 1975, any en què es toca fons amb 593 habitants. Des d'aquest moment s'inicia una lleugera recuperació que arriba fins a l'actualitat. Com es podrà veure a la Figura 11 la qual serà presentada al capítol 4 (pàgina 149), el registre del padró municipal mostra que dels 666 habitants de 1996, es passa als 874 del 2012.

Figura 3. Evolució de la població de fet a Garriguella (1857-1991)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat i del Centre d'Estudis Demogràfics

Com podem veure a la Taula 1, els 874 habitants registrats l'any 2012 al padró

⁴⁷ En les següents pàgines serà presentada aquesta eina elaborada per l'Observatori del Paisatge de Catalunya i s'aprofundirà en les característiques de les diverses unitats de paisatge de les que formen part els municipis estudiats a l'Empordà.

⁴⁸ Població de fet: "residents presents i transeünts que en el moment censal o padronal es trobaven en un municipi. Les sèries històriques de població mostren l'evolució de la població de fet des de 1717 fins a 1991" (Idescat.cat).

municipal, juntament amb els 21 km² del seu terme municipal, fan que Garriguella tingui una densitat de població de 41,6 habitants per km², força més baixa que la que trobem per al conjunt de l'Alt Empordà i de Catalunya.

Taula 1. Superfície, habitants i densitat de població. Àrea d'estudi Alt Empordà. 2012

	Garriguella	Rabós	Roses	Alt Empordà	Catalunya
Superfície (km ²)	21,0	45,1	45,9	1.357,5	32.108,0
Habitants	874	206	19.896	141.517	7.570.908
Densitat (Hab/km ²)	41,6	4,6	433,4	104,2	235,8

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat (Padró municipal)

Pel que fa a l'economia dels nuclis de població de l'Albera, cal destacar els canvis que han tingut lloc al llarg del darrer segle. En aquest sentit es pot afirmar que "amb un segle, l'economia de l'Albera ha canviat completament [...]. Les fotografies de principi de segle [s.XX] ensenyen paisatges pelats, sovint amb vinyes, molta gent, matxos i ramats. Avui, en els mateixos llocs, hom veu erms, bardisses, boscos o urbanitzacions" (Albera Viva i APNACC, 2004: 40). Els autors d'aquesta completa guia excursionista elaborada conjuntament per les associacions Albera Viva i els Amics dels PN de l'Albera i Cap de Creus, assenyalen que aquests canvis no s'han donat de la mateixa manera a una banda i altra de la frontera, sent força més marcats a la part francesa, mentre que a la part espanyola, tot i la creixent pressió urbanística "les vinyes i els olivars, molt ben cuidats, continuen donant al paisatge una harmonia que fa goig. L'oli, el vi i el bestiar permet viure a moltes famílies" (Albera Viva i APNACC, 2004: 40).

Efectivament, pel que fa a l'agricultura, els cultius més representatius de les parts baixes de l'Albera són la vinya i l'olivera. El conreu de la vinya es va estendre molt entre els segles VIII i XIX, i l'arribada de la fil·loxera va suposar un daltabaix per alguns dels pobles d'aquesta àrea. Tot i això, un cop passada la plaga es van replantar moltes de les vinyes. En aquest sentit, els cellers cooperatius han tingut una presència molt destacada en la majoria dels pobles del peu de l'Albera. El d'Espolla va ser el primer en crear-se a l'Alt Empordà l'any 1931, seguit d'altres com el de Roses (1952), Rabós (1961) i Garriguella (1963). Tal i com explica Santi Puig a la revista *Alberes*, són nombrosos els cellers cooperatius que durant els darrers anys s'han vist obligats a tancar, fusionar-se o dependre de majoristes vehiculant la seva producció a través d'elaboradors privats. Actualment només estan en actiu com a tals els d'Espolla, Garriguella i Empordàlia (fusió dels de Pau i Roses i actualment principal productor de la DO Empordà, aprovada l'any 1975 com a DO Empordà-Costa Brava i actualment i des del 2006 DO Empordà) (Puig,

2010)⁴⁹.

Tornant al cas concret de Garriguella, a nivell econòmic, com es pot veure a la Taula 2, el sector serveis és el que l'any 2012 ocupa a una major part de la població del municipi, seguit del de la indústria, el de l'agricultura i el de la construcció. En analitzar aquestes dades cal tenir en compte que una part de les afiliacions corresponen a persones que treballen fora del municipi. En diverses de les entrevistes fetes amb residents de Garriguella, s'afirma que una part significativa de la població de la localitat es dedica a l'agricultura, però ho fa de manera parcial, havent de complementar els ingressos amb altres activitats. D'acord amb aquestes afirmacions, bona part de la dedicació al sector primari no quedaria reflectida a les estadístiques, cosa que reforça la rellevància que té el sector de l'agricultura i la ramaderia a Garriguella en relació al conjunt de l'Alt Empordà o Catalunya. Aquesta rellevància també es pot constatar a partir d'altres dades com la superfície agrícola utilitzada (1.603 hectàrees l'any 2009, 146 de les quals dedicades a l'olivera i 568 a la vinya) o les 60 explotacions agràries registrades al 2009 (Idescat.cat). Pel que fa al turisme, més enllà del pes exponencial que aquest sector ha adquirit a la comarca durant la segona meitat del segle XX, a Garriguella ha estat un sector que durant els darrers anys ha augmentat la seva presència amb l'obertura de diversos establiments hotelers i de turisme rural. Així, l'any 2012 comptava amb 2 hotels (36 places), 10 allotjaments de turisme rural (78 places) i un càmping amb 615 places (Idescat.cat).

Taula 2. Afiliacions a la Seguretat Social segons residència padronal de l'afiliat. Àrea d'estudi de l'Alt Empordà. Juny 2012.

	Nombre d'afiliacions	% Agricultura	% Indústria	% Construcció	% Serveis
Garriguella	337	7,42	10,98	6,53	75,07
Rabós	84	16,67	8,33	-	75,00
Roses	7.713	3,36	6,65	10,32	79,67
Alt Empordà	54.654	3,99	9,66	9,12	77,22
Catalunya	2.945.596	1,75	15,32	6,43	76,50

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat

El **municipi de Rabós**, segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya apareix en documentació del segle X com a *Rabidoso*, nom que probablement prové del llatí *rapidosus* en el sentit de 'ràpids fluvials'. L'església de Sant Julià de Rabós apareix documentada des del segle IX, però l'edifici actual és de l'any 1313. Pertanyent al municipi de Rabós i situat a uns tres quilòmetres del nucli principal, trobem el veïnat de Delfià. A

⁴⁹ Per tal d'aprofundir en el passat i el present dels sectors del vi i de l'oli als pobles de la serra de l'Albera, resulta molt interessant la lectura de dos dels 'dossiers' publicats per la revista *Alberes* "Dossier L'oli" (Pujol, 2012) i "Dossier El vi" (Puig i Pujol, 2010). D'aquest darrer "Dossier El vi", concretament de l'article titulat "Els cellers cooperatius" ha estat extreta la informació sobre els cellers cooperatius que s'exposa en aquesta pàgina (Puig, 2010). Vegeu <http://www.editorialgavarres.cat/>

uns 5 quilòmetres del nucli principal i en plena serra de l'Albera, trobem l'antic monestir benedictí de Sant Quirze de Colera, monument de gran valor històric i arquitectònic declarat monument nacional l'any 1931. Les notícies més antigues del monestir són del segle X.

Imatge 1. Nucli urbà de Rabós

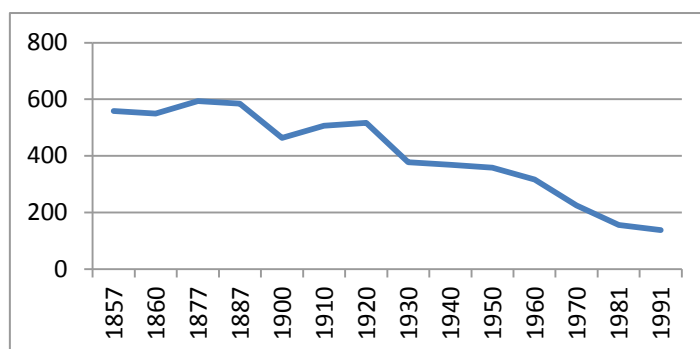
Albert Mas (octubre 2011)

El terme municipal de Rabós té una extensió considerable (45,1 km²) amb un relleu força accidentat, abraçant en el seu extrem nord la carena principal de la serra de l'Albera (línia fronterera amb França amb cims de més de 700 metres i colls com el de Banyuls, un dels més baixos de l'Albera i lloc de pas des de temps remots), i arribant a la plana de l'Empordà a l'extrem sud del terme. Al nord-est del municipi s'hi troba la serra de Balmeta, divisòria entre Rabós i Colera. També formen part del terme municipal de Rabós la capçalera i l'entrada a la plana del riu Orlina (vegeu mapa del terme municipal de Rabós a la Figura A.2 de l'annex, pàgina 335). Aquesta varietat fa que el terme municipal de Garriguella formi part de quatre de les unitats de paisatge definides al *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* (OPC, 2010). Aquestes unitats són la de Salines-l'Albera, la dels Aspres, la de la Plana de l'Empordà i la del Cap de Creus, tot i que aquesta darrera ocupa una extensió del terme municipal gairebé testimonial.

Pel que fa a l'evolució històrica de la població de fet de Rabós (Figura 4), tot i que en línies generals és similar a la que vèiem per Garriguella, presenta algunes particularitats. Aquesta va arribar al seu màxim l'any 1877 amb 594 habitants. Sembla ser que Rabós va ser el primer poble de la comarca que va rebre la plaga de la fil·loxera l'any 1879, la qual va acabar arrasant totes les vinyes i va determinar d'una manera important l'evolució demogràfica del poble. De tota manera no va ser fins a la darrera dècada del segle XIX que es va produir una disminució important en el nombre d'habitants de Rabós. Entre 1900 i 1920 es va produir una lleugera recuperació, però a partir de 1920 la pèrdua

de població va ser contínua (amb un relaxament entre 1930 i 1950), però clara fins a l'any 1991 (138 habitants). Tal i com mostrarem a la Figura 14 del capítol 4 (pàgina 151), les dades del padró indiquen una recuperació a partir de l'any 1998, passant dels 137 habitants, als 206 registrats l'any 2012. Com es podia veure a la Taula 1 (pàgina 87), aquests 206 habitants registrats l'any 2012 al padró municipal, juntament amb els 41,1 km² del seu terme municipal, fan que Rabós tingui una densitat de població de només 4,6 habitants per km², la més baixa de l'àrea d'estudi i molt més baixa que la que trobem per al conjunt de l'Alt Empordà i Catalunya.

Figura 4. Evolució de la població de fet a Rabós (1857-1991)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat i del Centre d'Estudis Demogràfics

En relació amb els sectors econòmics de Rabós, a la Taula 2 (pàgina 88) vèiem que el sector serveis és el que l'any 2012 ocupa a una major part de la població del municipi, però a diferència de Garriguella, el segon sector amb més afiliats és el de l'agricultura amb un percentatge comparativament molt destacable. La superfície agrícola utilitzada (799 hectàrees l'any 2009, 37 de les quals dedicades a l'olivera i 99 a la vinya) o les 48 explotacions agràries registrades al 2009 (Idescat.cat), corroboren el pes que té el sector primari al municipi. Pel que fa al turisme, d'una manera similar al cas de Garriguella, tot i que en menor mesura, durant els darrers anys ha augmentat la seva presència amb l'obertura d'alguns allotjaments de turisme rural. Segons dades de l'Idescat, l'any 2012 Rabós comptava amb tres establiments d'aquest tipus amb un total de 21 places.

Un cop feta aquesta presentació dels dos municipis de la subàrea d'estudi de l'Albera, a continuació ens ocupem dels **espais naturals protegits** presents al vessant sud de la serra de l'Albera, espais que inclouen part dels termes municipals de Garriguella i Rabós d'Empordà⁵⁰. Aquests són l'**espai d'interès natural (EIN) de l'Albera** (el qual forma part de la Xarxa Natura 2000), que al seu interior inclou el **Paratge Natural d'Interès Nacional (PNIN) de l'Albera**, és a dir, les dues figures se superposen entre

⁵⁰ Tot i que a la part francesa de la serra també existeix una figura de protecció, el present estudi està centrat exclusivament a la part espanyola de la serra i, per tant només ens ocupem dels espais protegits que afecten aquest vessant de l'Albera.

elles (vegeu el mapa de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà a la Figura 2 i el mapa del PNIN a la Figura 5). Tal i com es mostra a la Taula 3, Garriguella té protegit un 40,6% (853,27ha) de les seves 2.100ha per l'EIN Albera-XN2000. Per la seva banda Rabós té un 90,6% (4.088,97ha.) de les seves 4.510ha. protegides per l'EIN Albera-XN2000 i un 35,7% (1.502 ha.) protegides pel PNIN de l'Albera.

Taula 3. Figures de protecció i superfície. Garriguella i Rabós.

	Garriguella	Rabós
Superfície	2.100ha	4.510ha
Superfície del municipi protegida pel PNIN de l'Albera	-	33,3% (1.502 ha)
Superfície del municipi protegida per l'EIN Albera – XN2000	40,6% (853,27ha)	90,6% (4.088,97ha)
Superfície total protegida	40,6% (853,27ha)	90,6% (4.088,97ha)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de dades del Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (Gencat.cat)

El **PNIN de l'Albera** va ser creat per la Llei 3/1986, de 10 de març de 1986 del Parlament de Catalunya⁵¹. Posteriorment, el febrer de 1987 es va establir sobre aquesta llei la creació de dues reserves naturals parcials en el si del Paratge Natural. Aquestes són la Reserva Natural Parcial de la capçalera de l'Orlina, de 384 hectàrees, creada amb la finalitat de preservar la flora, especialment la fageda; i la Reserva Natural Parcial de la Vall de Sant Quirze, de 585 hectàrees, per a la protecció de la tortuga mediterrània. Un mesos més tard es crea la Reserva Natural Parcial de Sant Quirze, de 742 hectàrees. Per tant, els espais naturals de protecció especial de l'Albera ocupen una superfície total de 4.207 hectàrees, de les quals 3.465 corresponen al Paratge Natural pròpiament dit (i que inclou dues reserves naturals parcials) i 742 a la Reserva annexa de Sant Quirze. El PNIN de l'Albera es troba en el termes municipals d'Espolla, La Jonquera i Rabós (vegeu mapa del PNIN a la Figura 5).

Tal i com s'exposa al citat *Opuscle Informatiu* sobre aquest espai natural (Dept. Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005a), el PNIN de l'Albera. Constitueix una unitat ecològica i paisatgística de gran qualitat on pot observar-se la transició entre les espècies pròpies de la serralada pirinenca i les més típicament mediterrànies; tot plegat inserit en una àrea dominada per les roques metamòrfiques dels Pirineus: esquists i pissarres. El sector Requesens-Baussitges presenta les zones més humides i enlairades, amb una cobertura de bosc de gairebé el cent per cent i amb una vegetació extraordinàriament variada amb suredes, alzinars, castanyedes, rouredes, fagedes i els prats alpins de la part més elevada. El sector Sant Quirze de Colera-Balmeta

⁵¹ La informació referent als espais protegits de la serra de l'Albera ha estat extreta majoritàriament de l'*Opuscle Informatiu* del PNIN de l'Albera elaborat per l'antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (2005a) i que es troba disponible a <http://www.gencat.cat/parcs> [15/5/2012].

està vertebrat al voltant de monestir de Sant Quirze de Colera. Constitueix una zona de característiques plenament mediterrànies, molt castigada pels incendis forestals⁵². Pel que fa a la fauna, l'espècie animal més valuosa de l'Albera és, sens dubte, la tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*), que ha esdevingut el símbol de l'espai protegit. També destaca la gran varietat que hi ha d'altres espècies de fauna herpetològica (amfibis i rèptils) i la gran quantitat d'espècies d'aus i mamífers. Cal també fer esment de la raça bovina autòctona coneguda com a vaca de l'Albera, actualment en procés de recuperació (Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005a).

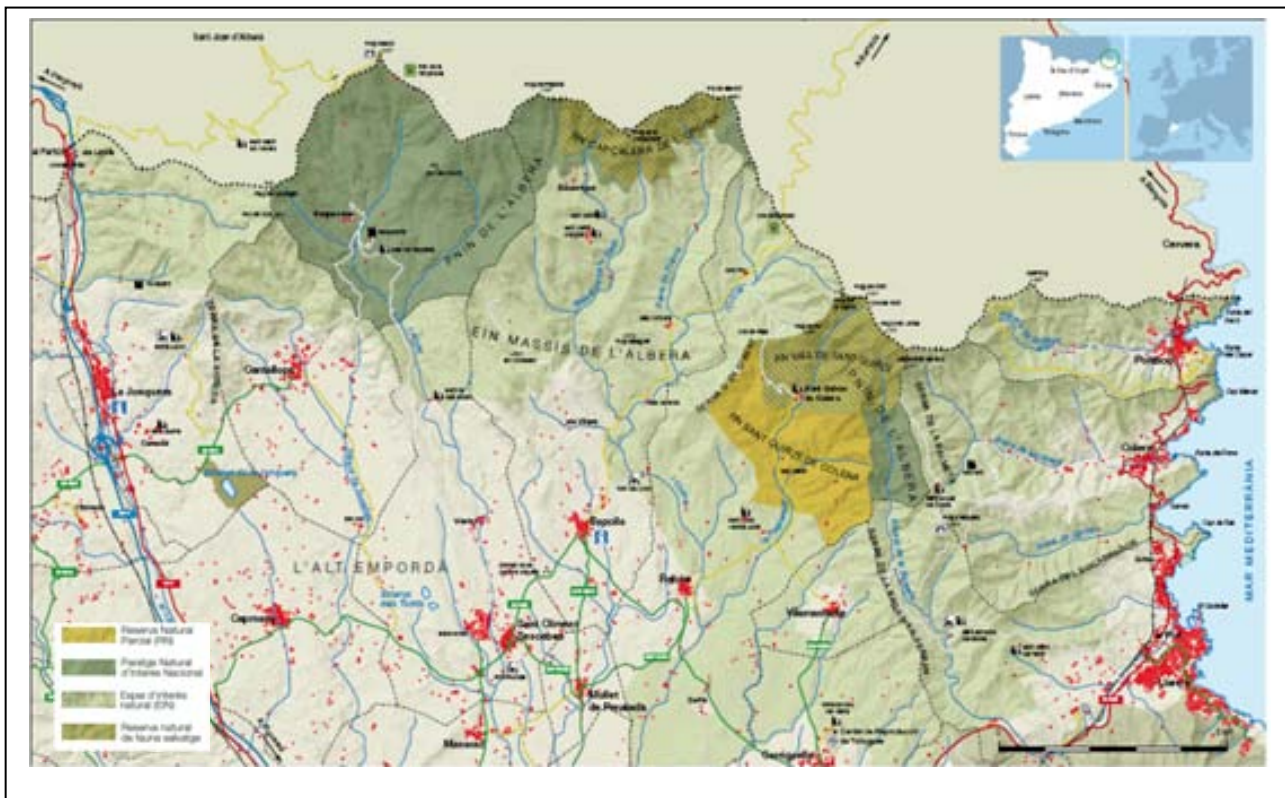
El PNIN i les esmentades reserves estan incloses des del 2006 a l'**EIN de l'Albera**, que forma part de la **Xarxa Natura 2000** en aplicació de la Directiva 92/43/CEE com a zona d'especial protecció per a les aus (ZEPA) i proposat com a lloc d'importància comunitària (LIC) (codi ES5120014). L'àmbit d'aquest nou espai protegit té una superfície de 16.302 hectàrees i s'estén pels municipis de La Jonquera, Cantallops, Peralada, Mollet de Peralada, Sant Climent Sescebes, Espolla, Rabós, Vilamaniscle, Garriguella, Vilajuïga, Llançà, Colera i Portbou (vegeu mapa a la Figura 5). A part del PNIN de l'Albera, l'EIN del massís de l'Albera acull també les 'forests' (finca forestal de propietat pública) catalogades d'utilitat pública (CUP) Muntanya de Portbou i Muntanya de Colera, ambdues propietat de la Generalitat de Catalunya.

Tal i com s'ha exposat al capítol 2 (apartat 2.3.2), des del 2006 la Comissió Europea ja ha aprovat totes les llistes de LIC (a excepció de la pannònica). Durant la redacció d'aquesta tesi, a la pàgina web de la Generalitat de Catalunya s'exposava que des del 2009 s'està en procés de redacció del Pla especial del PNIN-EIN de l'Albera⁵³. Alguns entrevistats en relació a aquesta àrea d'estudi han posat en dubte que s'estigui avançant en aquest sentit (tant per manca de voluntat política com per la complexitat a l'hora de posar d'acord a tots els actors implicats), tot i la obligació per llei de l'existència d'aquests documents vinculats als ENP catalans. Val la pena recordar que autors com Corraliza *et al.* (2002) afirmen que, per ordre lògic, aquest tipus de plans, inexistents en el 60% dels parcs naturals espanyols a inicis de la dècada del 2000, no haurien de ser redactats amb posterioritat a la declaració de la figura de protecció.

⁵² Algunes d'aquestes qüestions que fan referència al valor ecològic i paisatgístic de la serra de l'Albera, han estat exposades i remarcades per algunes de les persones entrevistades en relació a l'àrea d'estudi espanyola. Per exemple una portaveu de l'associació ecologista IAEDEN-Salvem l'Empordà, un representant de l'Associació Respectem l'Albera i especialment per part d'un dels responsables del Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera i del Director del PNIN de l'Albera.

⁵³ Amb data d'actualització 04-09-2009 [visitada el 4-02-2014], és a dir, des de feia quatre anys, a la pàgina web de la Generalitat de Catalunya apareixia: "En el moment d'escriure aquest text està en procés de redacció el Pla especial de protecció del medi natural i del paisatge de l'Albera. La seva aprovació permetrà gestionar adequadament els sectors ja declarats Xarxa Natura 2000, que inclou el Paratge d'Interès Nacional de l'Albera i altres sectors propers [...]". Clicar als següents enllaços per continuar llegint: [Pla especial](#) - [Instruments de planificació i gestió](#) del PNIN de l'Albera.

Figura 5. Mapa de l'Espai d'interès natural de l'Albera⁵⁴

Font: *Opuscle Informatiu* del PNIN de l'Albera
(antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005a)

En tant que en el present estudi volem estudiar l'atracció que suposen els valors naturals i paisatgístics de determinades localitats per l'arribada de població estrangera, resulta interessant per aquesta recerca l'aportació del *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* elaborat per l'Observatori del Paisatge de Catalunya (OPC, 2010). Aquest *Catàleg* defineix 26 unitats de paisatge per la província de Girona. Com s'ha esmentat anteriorment, els termes municipals de Garriguella i Rabós formen part de quatre **unitats de paisatge: Salines-l'Albera, els Aspres, la Plana de l'Empordà i Cap de Creus**. L'esmentat *Catàleg* resulta molt interessant per aprofundir en els elements que possibiliten que les localitats estudiades i els seus entorns, siguin atractius paisatgísticament⁵⁵.

⁵⁴ A partir de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya és possible consultar i descarregar-se aquest mapa amb un major detall a la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (<http://gencat.cat/parcs/albera>). Cliqueu al següent enllaç per accedir al mapa: '*Opuscle Informatiu*'. A partir de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya també és possible accedir i descarregar-se amb un major detall al mapa corresponent a la "Proposta catalana a la Xarxa Natura 2000" per l'EIN de l'Albera elaborat per l'antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya l'any 2006. Cliqueu al següent enllaç: '*Mapes i formularis oficials*'

⁵⁵ Per tal d'aprofundir més en aquestes qüestions, es recomana visitar la pàgina web de l'Observatori del Paisatge de Catalunya (<http://www.catpaisatge.net>) on s'explica que "els catàlegs de paisatge són les eines que ens permeten conèixer com és el nostre paisatge i quins valors té, quins factors expliquen que tinguem un determinat tipus de paisatge i no un altre, com evoluciona el nostre paisatge en funció de les actuals dinàmiques econòmiques, socials i ambientals i, finalment, defineixen quin tipus de paisatge volem i com podem assolir-lo". A més d'accedir a la informació detallada en relació al *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* i a les quatre unitats de paisatge esmentades, és possible descarregar la cartografia específica d'aquestes unitats al següent enllaç: '*Comarques Gironines*' [visitat el 13/09/2013].

L'esmentat *Catàleg* defineix la **unitat de paisatge 'dels Aspres'** com una unitat que s'estén en una àrea de transició entre la plana i la serra de l'Albera, però que va més enllà d'aquesta abastant també el peu de les serres de les salines. Entre d'altres, inclou els termes municipals de Rabós i de Garriguella. En el cas de Rabós, el nucli urbà està situat dins la unitat, mentre que en el cas de Garriguella, tot i que els dos nuclis urbans que formen part de la localitat estan situats dins la unitat limítrofa de la Plana de l'Empordà, aquests es troben al límit dels Aspres. Malgrat que aquest sector, a diferència dels dos anteriors, està molt poc representat dins el PNIN, sí que està en bona part protegit sota les figures d'EIN-Xarxa Natura 2000. Es pot destacar que es tracta d'un paisatge que pot ser qualificat com a força o molt antropitzat, però amb un percentatge de terreny urbanitzat força baix: "l'espai agrícola és el segon àmbit que caracteritza el paisatge dels Aspres, amb el 23% de la superfície. Dins d'ell la vinya (amb el 12%) i els conreus herbacis de secà (amb el 9%) són les categories majoritàries. Per tant, la suma de la vegetació espontània més els espais agrícoles ascendeix al 95,5% de l'espai. La resta s'atribueix a l'espai construït (2,63%) i a les aigües continentals (1,77%)" (OPC, 2010: 52). Tot i ser un paisatge eminentment de secà, el mateix document també destaca la presència de diversos cursos fluvials i el conjunt d'estanys presents a la unitat. A més, es posa molt d'èmfasi en l'elevat perill d'incendis forestals de l'àrea, que es corrobora pels incendis que van afectar l'Alt Empordà l'estiu del 2012. Als Quadres 3 i 4 presentem els principals trets distintius i els principals valors en el paisatge que el *Catàleg* destaca de la unitat de paisatge dels Aspres.

Quadres 3 i 4. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge dels Aspres

"-Relleu caracteritzat per un conjunt de serres baixes, suauament ondulades, que s'interposen entre la plana de l'Empordà i les serres de les Salines i l'Albera.
- Paisatge travessat per diversos cursos fluvials de dimensions modestes, com el Llobregat d'Empordà, el Ricardell, el Merdança i l'Orlina.
- Les suredes són un dels boscos característics dels Aspres i han estat aprofitades històricament.
- A l'entorn de Campmany, Cantallops, San Climent Sescebes, Rabós, Vilajuïga i Garriguella hi ha importants zones vitivinícoles. En aquests espais es concentren bona part de la producció de la Denominació d'Origen Empordà.
- Presència de petits nuclis de població d'origen medieval, agrupats al voltant de l'església parroquial.
- El corredor d'infraestructures format pel TAV, la A-2 i l'AP-7 i la MAT (soterrada), travessa els Aspres."
[Aquestes infraestructures queden relativament allunyades dels dos municipis estudiats].

(OPC, 2010: 47)

"-Els Espais d'Interès Natural situats als Aspres, com els penya-segats de la Muga i els estanys de la Jonquera-Capmany.
- Pel seu interès connector, els cursos fluvials del Llobregat, la riera de Torrelles, la riera d'Anyet, l'Orlina i el Merdança.
- La combinació entre boscos i conreus de vinya i olivera que colonitzen un territori de relleu ondulat.
- Les construccions de pedra seca pròpies de l'espai agrícola.
- Gran quantitat de monuments megalítics dispersos pel territori.
- El paisatge històric del suro i de la vinya dels Aspres."

(OPC, 2010: 47)

Imatge 2. Vista de Garriguella amb el nucli urbà situat entre les unitats de paisatge de la Plana, dels Aspres i del Cap de Creus

Albert Mas (octubre de 2011)

Pel que fa a la **unitat de paisatge Salines-l'Albera**, aquesta es correspon amb la part més elevada de les serres de les Salines i l'Albera. Aquestes dues serres “i principalment les Alberes constitueixen un fons escènic i molt visible des de qualsevol punt de l'Alt Empordà” (OPC, 2010: 52). El terme municipal de Rabós forma part d'aquesta unitat de paisatge, però no el de Garriguella. Als Quadres 5 i 6 presentem els principals trets distintius i els principals valors en el paisatge que el Catàleg destaca de la unitat de paisatge Salines-l'Albera.

Quadres 5 i 6. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge Salines-Albera

“Les serres de les Salines i l'Albera, fons escènics visibles des de qualsevol punt de l'Alt Empordà.

- La xarxa hidrogràfica formada per molts rius, rieres i torrents que neixen a les capçaleres de les serres i tributen a la Muga.

- Boscos d'alzina i d'alzina surera, que dominen el paisatge de la part baixa de les serres.

- Els boscos caducifolis, els matollars i els prats de pastura constitueixen la principal coberta dels nivells més elevats.

- Baix desenvolupament de l'agricultura, essent els conreus de secà i l'olivera els més remarcables.

- El poble de Maçanet de Cabrenys, de trama medieval, és l'únic que ha experimentat un creixement destacable.

- El coll del Pertús, caracteritzat per les dinàmiques relacionades amb les infraestructures de transports.”

(OPC, 2010: 395)

“Espais d'interès natural del massís de Les Salines i del massís de l'Albera.

- Els frondosos boscos de suros i alzines.

- El salt d'aigua del Fitó.

- Els monuments megalítics i els castells medievals.

- Els santuaris de la Mare de Déu de les Salines, Sant Martí de la Font del Vidre, Santa Maria de Panissars, Sant Pere del Pla de l'Arca, Santa Llúcia i Santa Maria de Requesens.

- El valor simbòlic del Coll de Manrella, de gran significat pel catalanisme.

- Els fons escènics de les carenes dels massissos de les Salines i l'Albera, on hi destaquen cims com el puig Neulós, el roc de Frausa i el puig de les Salines”

(OPC, 2010: 395)

Imatge 3. Vall del Torrent del Coll Pregón des del Veïnat de Requesens (PNIN de l'Albera, unitat de paisatge Salines-l'Albera)

Albert Mas (novembre 2007)

Pel que fa a la **unitat de paisatge de la Plana de l'Empordà**, aquesta “està disposada com un gran amfiteatre obert al mar. Les serres de l'Albera i de Rodes, la tanquen pel nord, el massís del Montgrí pel sud i les muntanyes de la Garrotxa d'Empordà i de l'Alta Garrotxa ho fan per l'oest. Aquestes serres constitueixen les principals visuals i els fons escènics de la Plana de l'Empordà” (OPC, 2010: 332). Una part important del terme municipal de Garriguella (sud-oest) i la part més meridional del terme de Rabós entren dins d'aquesta unitat. L'oest del terme de Roses també forma part de la unitat, de manera que l'explicació serveix ja per aquest municipi. Tal i com s'exposa a l'esmentat *Catàleg*, el paisatge de la Plana de l'Empordà es caracteritza actualment per un predomini de l'ús agrícola (principalment per conreus herbacis de secà i cereals combinats amb fruiters de regadiu i, al sector nord, olivera i vinya), amb una superfície amb cobertes forestals poc important. Pel que fa a les principals zones urbanes, aquestes se situen en tres sectors territorials: al voltant de Figueres, a la carretera de Figueres a Roses i al litoral. Farem referència a aquestes dues darreres zones urbanes de la Plana d'Empordà durant les properes pàgines, en ocupar-nos de Roses. Als Quadres 7 i 8 presentem els principals trets distintius i els principals valors en el paisatge que el *Catàleg* destaca de la unitat de paisatge de la Plana de l'Empordà.

Quadres 7 i 8. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge de la Plana de l'Empordà

“- Gran plana agrícola oberta al mar i envoltada per un amfiteatre de muntanyes.
- Els rius Muga i Fluvià han reblert la plana de sediments al·luvials i han possibilitat la seva orientació agrària.
- Un potent eix d'infraestructures de comunicació constituït per l'autopista AP-7, la carretera N-II, el ferrocarril de la línia Barcelona-Portbou i el tren d'alta velocitat (TAV) travessa la plana pel sector més occidental.
- L'eix viari Figueres-Roses articula el sector nord de la plana al temps que al seu voltant es configura una de les àrees més dinàmiques pel que fa als desenvolupaments urbanístics.
- Litoral amb domini de les platges llargues i rectil·linies en un sector de costa baixa que s'estén des de Roses fins a Sant Pere Pescador.
- Zona humida dels aiguamolls de l'Empordà, d'importància internacional i que figura en el conveni Ramsar de protecció de les aus.”

(OPC, 2010: 329)

“- Els aiguamolls de l'Empordà.
- Els valors estètics i productius de les closes i altres patrons agrícoles.
- La xarxa de nuclis compactes i històricament ben integrats amb la matriu agrària de la plana.
- El valor històric dels paisatges d'Empúries.
- El valor simbòlic i identitari de la tramuntana.
- La xarxa de camins que relliga la plana agrícola.
- Els paravents de xiprers.
- El fons escènic del Canigó.”

(OPC, 2010: 329)

b) Subàrea d'estudi de Roses

Al terme municipal de Roses s'hi han trobat nombrosos jaciments prehistòrics i dòlmens, cosa que mostra que ha estat poblat des de temps prehistòrics. Actualment no existeix un consens entre historiadors i arqueòlegs pel que fa a la fundació de Roses. Sembla ser que aquesta podia haver estat fundada per navegants procedents de l'illa grega de Rodes cap al segle VII aC. Les excavacions dutes a terme fins al moment daten dels segles V-IV aC.

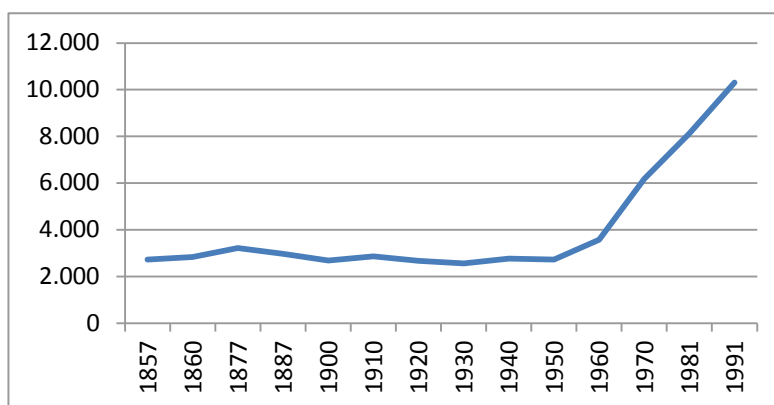
El que sí que sembla clar és que la bona situació marítima de Roses ha estat aprofitada des de l'antiguitat. D'aquesta manera, grecs, romans i posteriorment visigots, van edificar-hi assentaments. Damunt les ruïnes gregues i romanes va sorgir un antic monestir i un poble medieval. Al segle XVI es va construir una gran Ciutadella o fortificació que va encerclar la població. Aquesta es va estendre fora de les muralles a partir del segle XVII i XVIII, en el que acabaria donant lloc al nucli urbà actual.

El terme municipal de Roses és molt extens (45,9 km²) abraçant el sector sud-est de la península de cap de Creus, amb elevacions com la del Pení (606 m), la del puig de l'Àliga (463 m) o la de la carena del Serrat de Can Berta, juntament amb una costa força escarpada amb cales com la de Jòncols i la de Montjoï. D'altra banda, a l'oest, el municipi també abraça una part significativa de la Plana de l'Empordà. Aquest fet comporta que el municipi de Roses formi part de dues de les unitats de paisatge descrites pel *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* (OPC, 2010), la de la Plana de l'Empordà i la del Cap de Creus, de les que ens ocuparem posteriorment (vegeu el mapa de l'àrea d'estudi

de l'Alt Empordà a la pàgina 84 Figura 2; i el mapa del terme municipal de Roses a la Figura A.3 de l'annex, pàgina 336).

Pel que fa a l'evolució de la població, fins a la segona meitat del segle XX, Roses no va tenir un pes massa destacat en el si de la comarca, amb una població dedicada a la pesca, al cultiu de les vinyes i oliveres i a algunes indústries de salaó. Com es pot veure a la Figura 6, el nombre d'habitants de Roses creix fins a arribar als 3.219 l'any 1877. Tot i que es produeix un descens durant les darreres dècades del segle XIX (1900, 2690 habitants), el nombre d'habitants es manté força estable fins a la dècada de 1950. D'aquesta manera, cal destacar que Roses no va patir un procés de despoblament tan marcat com el d'altres nuclis de la comarca com Garriguella i Rabós. És a partir de 1950 amb l'inici del turisme de masses i l'arribada de població, principalment procedent d'altres parts de l'Estat Espanyol per treballar en aquest sector i en el de la construcció, quan Roses augmenta de manera espectacular el nombre d'habitants, passant dels 2.720 de 1950, als 10.303 de 1991. Tal i com mostrarem a la Figura 17 (capítol 4, pàgina 153), la població de Roses segueix augmentant durant les dècades de 1990 i 2000. Segons el padró municipal passa dels 11.483 de 1996, als 20.418 de 2010. Cal dir que entre 2010 i 2012 es produeix un descens de població arribant als 19.896 habitants. Aquests 19.896 habitants fan que Roses tingui la densitat de població més elevada de l'àrea d'estudi empordanesa amb molta diferència (433,4 Hab/km²), superant també amb escreix la densitat de població que trobem pel conjunt de l'Alt Empordà i de Catalunya (vegeu Taula 1, pàgina 87). Tant l'augment espectacular de població registrat entre 1996 i 2010, com la posterior pèrdua de població, són qüestions que seran tractades al capítol 4, ja que aquestes tenen molt a veure amb l'arribada de població estrangera al municipi.

Figura 6. Evolució de la població de fet a Roses (1857-1991)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat i del Centre d'Estudis Demogràfics

En parlar de Roses, cal tenir molt en compte que el municipi té una població fluctuant molt important a causa de l'estacionalitat del turisme que rep, multiplicant durant els mesos de juliol i agost els seus habitants permanents. Alguns informants situen

aquesta població estacional a l'entorn de les 100.000 persones en els períodes de major aflluència. Aquest fet, el qual converteix Roses en una de les poblacions turístiques més importants de la Costa Brava, ha estat subratllat per diversos entrevistats en relació a aquesta localitat.

Paral·lelament a l'inici del turisme de masses a la localitat, a partir de les dècades de 1960 i 1970 s'inicia la construcció de bona part de les **urbanitzacions** de Roses. Durant anys posteriors se'n crearan de noves i d'altres seran ampliades⁵⁶. Això fa que actualment Roses, a més del nucli urbà pròpiament dit, compti amb dotze entitats principals de població. Aquestes entitats de població són l'Almadrava, Canyelles Petites, la Garriga, els Grecs, Mas Boscà, Mas Fumats, el Mas Mates, Mas Oliva, Montjoi, la Muntanyeta, Santa Margarida i Santa Rosa de Puig-rom, les quals l'any 2012 tenien en el seu conjunt un nombre d'habitants registrats que pràcticament suposava la meitat de la població del municipi de Roses (Idescat.cat). Aquestes urbanitzacions estan formades per habitatges que van ser adquirits en bona mesura com a segones residències, que en part només resten ocupats durant una part de l'any, i que compten amb un nombre important de propietaris de nacionalitat estrangera. Per aquest darrer motiu, és un tema que serà reprès al capítol 4.

A nivell econòmic, ja s'ha apuntat la importància del sector del turisme en la història recent de la localitat. Lligat al turisme, també ha tingut molt de pes en l'economia local el sector de la construcció, sector que ha perdut molta importància des de l'any 2008. Si ens fixem en les afiliacions a la seguretat social per sectors (Taula 2, pàgina 88), veiem que el sector serveis és el que l'any 2012 ocupa a una major part de la població del municipi (79,67%), amb un pes més destacat que al conjunt de la comarca i de Catalunya. Aquest va seguir del de la construcció, la indústria i l'agricultura. En relació a aquest darrer, es pot destacar que, tot i tenir un pes força menor que en els municipis analitzats a l'Albera, encara conserva un pes superior al que es veu per al conjunt de Catalunya. Pel que fa al turisme, l'any 2012 Roses comptava amb 47 establiments catalogats com a hotels que oferien un total de 6.785 places i quatre càmpings que oferien un total de 2.520 places (Idescat.cat). En parlar del desenvolupament turístic de Roses, resulta adient fer referència al pantà de Boadella (des del mes de gener de 2014 anomenat oficialment pantà de Darnius)⁵⁷ pel paper que ha tingut en l'abastiment d'aigua de la localitat. Aquest embassament situat a la Conca de la Muga (principalment als municipis de Darnius, Sant Llorenç de la Muga i Terrades), té una capacitat de 61 Hm³. Va ser inaugurat l'any 1969 per tal d'evitar les avingudes de la Muga (mugades) i proveir d'aigua a part dels municipis

⁵⁶ Per aprofundir en els canvis urbanístics a l'Alt Empordà durant la segona meitat del segle XX, vegeu per exemple la Tesi doctoral de Sergi Cuadrado (2012) titulada *La metropolitanització a la plana de l'Alt Empordà. Exemple d'un nou model territorial per Catalunya* (Cuadrado, 2012).

⁵⁷ Sobre el canvi de nom del pantà acordat per la Comissió de Toponímia de la Generalitat de Catalunya, vegeu per exemple la notícia de premsa "Darnius aconsegueix canviar el nom del pantà" (*DiarideGirona.cat*, 9/01/2014).

de la comarca de l'Alt Empordà (entre ells la capital Figueres i Roses) i a bona part de les terres de regadiu de la plana (vegeu <http://www.regadius.cat/>).

Un cop feta aquesta presentació d'alguns dels aspectes del municipi, ens ocupem dels **ENP que inclouen part del terme municipal de Roses**. Aquests són el **Parc Natural del Cap de Creus** i el **Parc Natural dels Aiguamolls de l'Alt Empordà**, àrees que també formen part de la Xarxa Natura 2000. Com es pot veure a la Taula 4, Roses té protegit un 62,75% (2.880,19ha) de les seves 4.590ha. El PN del Cap de Creus protegeix un 61,6% del seu territori, mentre que el PN dels Aiguamolls de l'Empordà en protegeix un 1.14%. A causa de la presència desigual que tenen aquests dos espais en el municipi de Roses, l'estudi s'ha centrat més en la incidència del PN del Cap de Creus, però sense deixar de banda el PN dels Aiguamolls de l'Empordà.

Taula 4. Figures de protecció i superfície. Roses

	Roses
Superfície	4.590ha
Superfície del municipi protegida pel PN del Cap de Creus	61,6% (2.827,71ha.)
Superfície del municipi protegida pel PN dels Aiguamolls de l'Empordà	1.14% (52,47ha.)
Total superfície protegida del municipi	62,75% (2.880,19ha)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (Gencat.cat)

El **PN del Cap de Creus**, va ser creat el 1998 per protegir la península del cap de Creus i el seu entorn marí. Va ser el primer parc maritimoterrestre de Catalunya i, amb una superfície total de 13.843 hectàrees, s'estén pels municipis de Cadaqués, el Port de la Selva, la Selva de Mar, Llançà, Vilajuïga, Pau, Palau-saverdera i Roses⁵⁸. El parc es divideix entre la part terrestre (10.780 hectàrees) i la marina (3.064 hectàrees). A la zona terrestre s'estableixen tres paratges naturals d'interès nacional (PNIN): al nord, el de cap Gros-cap de Creus; al sud, el de la punta Falconera-cap Norfeu; i a l'oest, el de la serra de Rodes. Els dos primers inclouen, a més, dues reserves naturals integrals (RNI): la del cap de Creus, amb les illes de s'Encalladora i Massa d'Or, i la del cap Norfeu. Pel que fa a la zona marina, és parc natural l'entorn de la península del cap de Creus, des de la punta del Bol Nou a la cala Tamariua (el Port de la Selva), fins a la punta Falconera (Roses), amb l'exclusió de la badia de Cadaqués. L'amplitud de la zona marina protegida oscil·la entre

⁵⁸ Per més informació relativa a la creació del parc vegeu, per exemple, l'enllaç "[Història de protecció del Parc](#)" dins l'apartat dedicat al PN del Cap de Creus de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (Gencat.cat). En relació al paper jugat per la societat civil en la creació del PN del Cap de Creus, vegeu també algunes de les notícies aparegudes sobre la commemoració dels 20 anys de la campanya "Salvem els darrers mers al Cap de Creus". Es tracta d'una de les campanyes que van conduir a la protecció del Cap de Creus i la seva declaració com a parc natural. Vegeu per exemple les notícies de premsa "Celebren 20 anys de la campanya 'Salvem els darrers mers' del Cap de Creus que va permetre la protecció de la zona" (324.cat, 19/12/2012) i "Celebren 20 anys de 'Salvem els darrers mers del Cap de Creus" (DiarideGirona.cat, 19/12/2012).

0,2 i 1,3 milles. A l'interior d'aquesta zona marina s'estableixen tres reserves naturals parcials (RNP): els Farallons (entre el Brescó i la punta dels Tres Frares), el cap de Creus (entre l'illa de Culleró i la cala Jugadora) i el cap Norfeu. Finalment, es va crear una reserva integral marina (RNI) al nord de l'illa de s'Encalladora (Dept. Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005b) (vegeu mapa del PN de Cap de Creus a la Figura 7).

Figura 7. Mapa del PN del Cap de Creus⁵⁹

Font: *Opuscle Informatiu* del PN del Cap de Creus
(antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005b)

Per la seva banda, el **PN dels Aiguamolls de l'Empordà** es troba a les planes inferiors de la Muga i el Fluvià, rius que, abans d'arribar a la badia de Roses donen lloc a una sèrie de zones humides formades per un conjunt d'estanys, llacunes, basses i maresmes. L'any 1972 el Ministeri d'Educació i Ciència va declarar *Paraje Pintoresco* les zones dels estanys interiors (tocant a Palau-saverdera) i la platja de Can Comes a Castelló d'Empúries. Al llarg de la dècada de 1970 va prendre força la mobilització ciutadana que demanava la protecció dels aiguamolls amb diverses accions i la creació del Grup de Defensa dels Aiguamolls Empordanesos. L'any 1983 el Parlament de Catalunya va aprovar la declaració de paratges naturals d'interès nacional i de reserves

⁵⁹ A partir de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya és possible consultar i descarregar-se aquest mapa amb un major detall a la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat/parcs/cap_de_creus/). Cliqueu al següent enllaç per accedir al mapa: '*Opuscle Informatiu*'. A partir de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya també és possible accedir i descarregar-se amb un major detall al mapa corresponent a la "Proposta catalana a la Xarxa Natura 2000" per l'EIN Cap de Creus elaborat per l'antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya l'any 2006. Cliqueu al següent enllaç: '*Mapes i formularis oficials*'.

integrals zoològiques i botàniques dels Aiguamolls de l'Empordà, passant a classificar-se respectivament com a parc natural i reserves naturals l'any 1985. Posteriorment aquestes han estat incloses dins el Pla d'Espais d'Interès Natural (1992) i la Xarxa Natura 2000 (2006), donant lloc a l'espai dels Aiguamolls de l'Alt Empordà, que inclou, a més del territori corresponent al PN i el PEIN, alguns sectors del seu entorn, inclòs un nou àmbit marí. El PN té una superfície aproximada de 4.730 ha (825 són reserva natural integral), que per ordre de superfície protegida, s'estén pels municipis, de Castelló d'Empúries, Sant Pere Pescador, Palau-saverdera, Peralada, Pau, Pedret i Marzà, l'Escala, Roses i l'Armentera (Gencat.cat i Dept. Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, 2005c)⁶⁰.

Per acabar amb aquest apartat dedicat al municipi de Roses, volem tornar a les unitats de paisatge definides pel *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines* (OPC, 2010). Com ja s'ha esmentat, el terme municipal de Roses forma part de les unitats de la Plana de l'Empordà i del Cap de Creus. Pel que fa a la **unitat de paisatge de la Plana de l'Empordà**, aquesta ha estat tractada a les pàgines 96 i 97 en parlar de Garriguella i Rabós (als Quadres 7 i 8 presentàvem els principals trets distintius i els principals valors en el paisatge de la unitat). Més enllà del que s'ha exposat anteriorment, des de l'esmentat *Catàleg* es posa molt d'èmfasi en la urbanització que han sofert algunes parts d'aquesta unitat, especialment al litoral amb Roses, Empuriabrava i l'Escala "on el continu urbà només és interromput per l'espai del parc natural dels Aiguamolls de l'Empordà" (OPC, 2010: 335). Seguint amb l'esmentat *Catàleg* i els efectes que ha tingut sobre el paisatge aquest procés d'urbanització, "la façana litoral va ser objecte d'un procés molt intens d'edificació durant les dècades de 1960 i 1970, que en els darrers anys s'ha acabat de completar. En resulten alguns creixements urbanístics poc adients, mal integrats i amb una qualitat estètica molt baixa, aspectes que han degradat considerablement el perfil dels nuclis costaners i en especial les façanes marítimes. En són bons exemples, la urbanització de Punta Montgó, de l'Escala, o el Mas Boscà, de Roses, com també els diversos edificis aïllats de considerable alçada situats a prop del mar, com els quatre edificis de la urbanització Bon Relax, a Sant Pere Pescador. A més, cal esmentar la presència singular de les marines residencials d'Empuriabrava [Castelló d'Empúries] i Santa Margarida [Roses]" (OPC, 2010: 335).

⁶⁰ Per més informació relativa a la creació del parc vegeu, per exemple, el documental "Entre el cel i la terra. La guerra dels Aiguamolls" emès a TV3 el 4/12/2013 i disponible a l'enllaç <http://www.tv3.cat/videos/4793311/Entre-el-cel-i-la-terra-La-guerra-dels-Aiguamolls>. Vegeu també l'enllaç "Història de protecció del parc" dins l'apartat dedicat al PN dels Aiguamolls de l'Empordà de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat/parcs/aiguamolls_emporda/). A partir de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya també és possible accedir i descarregar-se amb un major detall al mapa corresponent a la "Proposta catalana a la Xarxa Natura 2000" per l'EIN Aiguamolls de l'Alt Empordà elaborat per l'antic Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya l'any 2006. Cliqueu al següent enllaç: '[Mapes i formularis oficials](#)'.

Imatge 4. Vista de Roses i de part de les unitats de paisatge de la Plana de l'Empordà i Cap de Creus

Albert Mas (juliol 2011)

En relació a la **unitat de paisatge Cap de Creus**, l'esmentat *Catàleg* destaca que es tracta d'una unitat de paisatge relativament homogènia formada a partir de les darreres estribacions de la serra de l'Albera, la serra de Rodes i el cap de Creus, i que per tant, es correspon amb la part més oriental dels Pirineus axials catalans (OPC, 2010). És un dels paisatges litorals catalans que presenten menor grau d'antropització i suposa el tancament natural pel nord-est de la plana empordanesa.

Quadres 9 i 10. Principals trets distintius i principals valors en el paisatge de la unitat de paisatge Cap de Creus

“- Un litoral rocós amb grans penya-segats, articulat per cales i petites badies. El color gris i negre dels afloraments rocosos té una textura i un cromatisme que contrasta amb el blau del mar.
- Muntanya mediterrània caracteritzada per relleus de poca alçada. La baixa densitat de la cobertura vegetal de molts sectors i el fet que els afloraments rocosos siguin continus fa que la rica constitució geològica condicioni directament el paisatge.
- Una vegetació caracteritzada per grans extensions de brolles com a resultat de l'efecte dels incendis repetits.
- Un paisatge agrícola de vinyes i oliveres, vinculat a les construccions de pedra seca, que va ser important en el passat i que actualment s'està recuperant.
- Els principals nuclis de població es localitzen a la costa. Alguns d'ells, de caràcter mariner, com Cadaqués i el Port de la Selva són avui importants centres turístics. Les seves façanes es caracteritzen pel predomini del color blanc.
- La tramuntana és un element sempre present en el paisatge del Cap de Creus i el condiciona.
- Una xarxa d'infraestructures viàries poc modificada al llarg del temps i formada per carreteres estretes i sinuoses que ressegueixen la topografia de les muntanyes.”

(OPC, 2010: 105)

“- Les formacions geològiques i les comunitats de vegetació litoral.
- El nucli antic de Cadaqués.
- El valor estètic de la combinació que formen el mar i les roques a les cales.
- Les restes megalítiques i els elements del patrimoni rural: barraques de vinya, murs de pedra seca, etc., escampats arreu.
- El monestir de Sant Pere de Rodes.
- El recorregut marítim de Cadaqués que, tret de les zones de platja, ressegueix el mar de manera molt pròxima.
- El valor històric i simbòlic de l'espai fronterer de Portbou.”

(OPC, 2010: 105)

Dins de la unitat del Cap de Creus es poden distingir dos espais ben diferenciats: d'una banda l'extrem oriental del massís de l'Albera i de l'altra el conjunt format per la serra de Rodes i el que és el Cap de Creus estrictament. Al primer espai hi entra una petita part dels termes municipals de Garriguella i Rabós, mentre que al segon hi és present d'una manera destacada el municipi de Roses. Als Quadres 9 i 10 presentem els principals trets distintius i els principals valors en el paisatge que el *Catàleg* destaca de la unitat de paisatge Cap de Creus.

Imatge 5. Cap de Norfeu (Roses, PN del Cap de Creus)

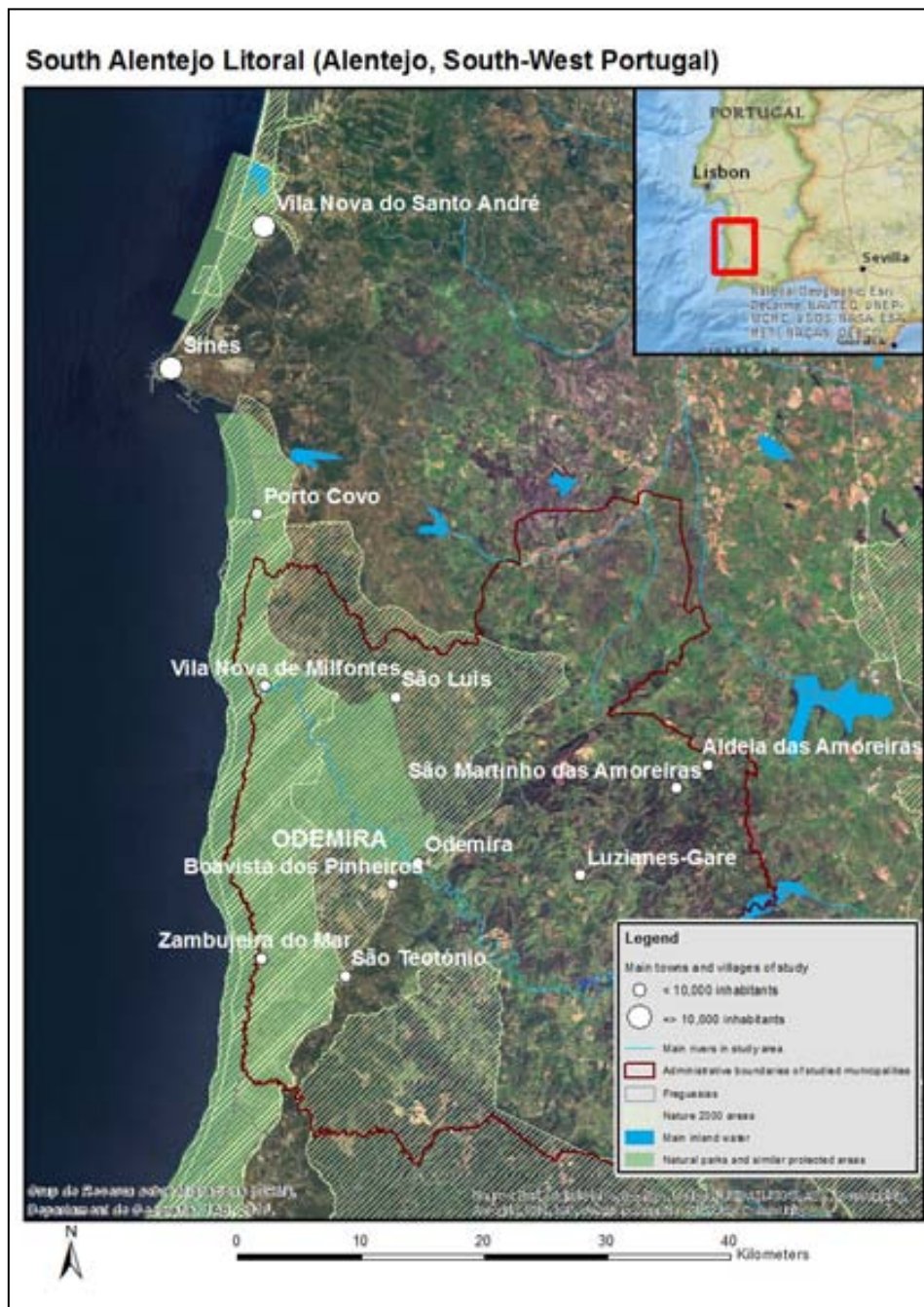

Albert Mas (juliol 2011)

3.2.2 Àrea d'estudi de l'Alentejo Litoral (Portugal): Odemira

La segona àrea d'estudi està situada al sud-oest de Portugal, a la regió de l'Alentejo (NUTS II), subregió de l'Alentejo Litoral (NUTS III). Concretament l'àrea d'estudi queda es correspon amb el municipi d'Odemira (*concelho* d'Odemira), el qual té una part del seu territori inclòs dins el *Parque Natural do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina* (PNSACV) (vegeu Figura 8).

Figura 8. Mapa de l'àrea d'estudi del *concelho* d'Odemira⁶¹

⁶¹ Mapa elaborat des del LIGIT pel projecte "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas".

El *concelho* d'Odemira està format per 17 *freguesias* (entitat administrativa inferior al municipi)⁶². Aquestes són Bicos, Boavista dos Pinheiros, Colos, Longueira/Almograve, Luzianes-Gare, Pereiras-Gare, Relíquias, Sabóia, Santa Clara-a-Velha, Santa Maria, São Luis, São Martinho das Amoreiras, de São Salvador, São Teotônio, Vale de Santiago, Vila Nova de Milfontes, i Zambujeira do Mar (vegeu mapa del *concelho* d'Odemira amb la situació de totes les *freguesias* a la Figura A.4 de l'annex, pàgina 337). L'anomenada *Odemira urbana*, nucli de població que dóna nom al conjunt del *concelho* i que és el centre administratiu de tot el municipi, es divideix entre les *freguesias* de Santa Maria i São Salvador⁶³.

Existeixen diverses versions de l'origen del topònim Odemira, però sembla que aquest té a veure, tant en àrab com en algunes llengües preceltes, amb la noció d'un curs d'aigua, cosa que denota la importància del riu Mira pel municipi. Tal i com argumenta António Martins Quaresma al seu llibre titulat *Odemira Histórica*, tot i que la història d'Odemira en tant que vila inclosa al regne de Portugal comença durant la Baixa Edat Mitjana i més concretament durant la primera meitat del segle XIII, "o *início* de Odemira nao partiu do 'nada', pois a ocupação humana do sítio onde ainda se estabelece a vila perde-se na 'noite dos tempos'. O próprio nome 'Odemira' tem gênese anterior ao século XIII" (Martins, 2006: 20). En aquest sentit, el mateix autor esmenta evidències de l'existència d'una muralla construïda a l'edat del Ferro entre els segles II i IV a.C. on avui en dia es troba Odemira urbana.

El *concelho* d'Odemira limita al nord amb els municipis de Sines i Santiago do Cacém, a l'est amb el d'Ourique, al sud-est amb el de Silves, al sud amb el de Monchique i Aljezur i a l'oest amb el litoral de l'oceà Atlàntic. El límit sud-oest (amb el *concelho* d'Aljezur i la regió de l'Algarve), ve marcat per la *ribeira* de Seixe. Actualment el *concelho* d'Odemira és el municipi portuguès més extens amb 1.720,20 km², superfície que sumada als 26.066 habitants registrats al cens del 2011, fan que sigui un dels municipis amb menor densitat de població de tot el país (Taula 5 i Taula 6).

Taula 5. Superfície, habitants i densitat de població. Àrea d'estudi d'Odemira. 2011

	Odemira	Alentejo Litoral	Portugal
Superfície (km ²)	1720,25	5.309,4	92.212
Habitants	26.066	97.925	10.562.178
Densitat (Hab/km ²)	15,15	18,4	114,5

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE Portugal (*Censo* 2011)

⁶² La paraula *concelho* designa la divisió administrativa municipal a Portugal. Els municipis o *concelhos* estan integrats per *freguesias*. Els *concelhos* estan governats per la *Câmara Municipal*, mentre que les *freguesias* estan regides per la *Junta de Freguesia*.

⁶³ La denominació *Odemira urbana* serveix per diferenciar a la localitat d'Odemira del *concelho* d'Odemira en el seu conjunt, és a dir, el municipi. Aquesta tesi centra l'atenció en tot el municipi, és a dir, el *concelho*, de manera que sempre que es parli de la localitat d'Odemira en concret ens hi referirem com a Odemira urbana. En la resta de casos s'estarà parlant del *concelho* d'Odemira com a municipi en el seu conjunt.

Taula 6. Superfície, habitants i densitat de població. Odemira i freguesias. 2011

	Població total	Superfície (km2)	Densitat de població (Hab./km2)
<i>Concelho</i> d'Odemira	26066	1.720,25	15,15
Bicos	549	52,62	10,43
Boavista dos Pinheiros	1633	37,88	43,11
Colos	1005	103,48	9,71
Longueira/Almograve	1356	91,72	14,78
Luzianes-Gare	429	94,21	4,55
Pereiras-Gare	271	63,85	4,24
Relíquias	931	120,11	7,75
Sabóia	1152	155,63	7,40
Santa Clara-a-Velha	602	99,78	6,03
Santa Maria	1301	59,24	21,96
São Luís	1989	146,60	13,57
São Martinho das Amoreiras	1006	144,25	6,97
São Salvador	1818	61,78	29,43
São Teotónio	5527	305,67	18,08
Vale de Santiago	554	65,82	8,42
Vila Nova de Milfontes	5031	76,53	65,74
Zambujeira do Mar	912	40,98	22,26

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE Portugal (*Censo* 2011)

Aquesta densitat de població és el resultat del marcat procés de despoblament que va patir el municipi al llarg de la segona meitat del segle XX. Des de finals del segle XIX i durant tota la primera meitat del segle XX, registra un creixement força important de població que el porta a passar dels 16.955 habitants de l'any 1890, als 43.999 de finals de la dècada de 1950 (Martins, 2006). Tal i com va succeir en bona part de la regió de l'Alentejo (Fonseca, 2008), és a partir de la dècada de 1960 que es produeix un descens molt important que amb només 30 anys suposarà una disminució de gairebé el 50% de la població arribant a tenir 26.106 habitants registrats l'any 1991 segons les dades del cens. No obstant això, entre 1991 i 2001, la disminució de la població va quedar força frenada, sent només de -1,2%, mentre que entre 2001 i 2011 la població resident va mantenir-se força estable, cosa que pot mostrar una tendència a l'estabilització o fins i tot a una lleugera recuperació demogràfica en el futur⁶⁴.

Cal dir que la disminució en el nombre d'habitants va anar acompanyada d'un fort envelliment de la població tant a la part inferior com a la part superior de la piràmide d'edats, com a conseqüència de la marxa de part dels habitants més joves, en edat de

⁶⁴ El procés de despoblament que va partir el municipi i la baixa densitat de població que presenta avui en dia amb els problemes que hi poden ser associats, és un tema que preocupa a l'administració local i a altres actors. Prova d'això ho és que el tema apareix en repetides ocasions a les entrevistes, com també la celebració del *Congresso sobre Desenvolvemento Sustentável de Territórios de Baixa Densidade* els dies 28 i 29 d'octubre de 2011. Vegeu la notícia i el programa del congrés a la revista municipal que edita la *Câmara Municipal de Odemira, Odemira em notícia* (núm. 7, octubre 2011). Hi podeu accedir a través del següent enllaç: [Boletim Municipal](#).

treballar, i de l'enorme reducció de les taxes de natalitat. Així doncs, l'any 2001 el 26,2% dels residents tenien 65 anys o més i només el 12,1% eren menors de 15 anys. A l'envelliment de la població, cal sumar-hi uns baixos nivells d'educació formal. Malgrat els avenços aconseguits en les últimes dècades, el 2011 la taxa d'analfabetisme era del 15,7% (la mitjana nacional era del 5,2%) i només el 10,8% de la població de 25 o més anys d'edat va arribar a l'educació superior (INE Portugal i CLASO, 2005).

Una de les característiques del *concelho* d'Odemira és la seva gran diversitat paisatgística, estenent-se entre la plana, la serra i el mar, cosa que fa que es pugui parlar de tres franges territorials clarament diferenciades. Aquestes tres franges es diferencien no només pel que fa al seu paisatge i orografia, sinó també respecte a les seves característiques socioeconòmiques. Es tracta d'una franja litoral, una franja central i una franja interior (Barros, 2010; CLASO, 2005).

La **franja litoral** discorre al llarg dels 55 quilòmetres de costa atlàntica del municipi, dotze dels quals són de platges. És en aquesta franja on s'han notat més els efectes del turisme, especialment en els nuclis urbans de Vila Nova de Milfontes, Almogrove i Zambujeira do Mar, amb la creació de negocis d'allotjament i restauració. Tal i com ho descriuen alguns autors, a partir de la segona meitat del segle XX es produeix a Odemira un fenomen de 'litoralització' de la població, provocat pel creixent pes del sector turístic i accentuat per la marxa de bona part de la població camperola de les parts interiors (Martins, 2006). A la costa també hi ha el gruix de la producció ramadera (principalment de bestiar boví) i la principal producció agrícola del territori, dedicada a l'horticultura, la fructicultura i la floricultura intensives, amb empreses principalment de capital estranger dedicades a l'exportació i que tenen un impacte molt important al municipi. Aquestes empreses es beneficien d'un clima, d'un sòl i d'una orografia idònies per aquest tipus d'explotacions, juntament amb l'existència d'una infraestructura com la del *perímetro de rega do Mira* (perímetre de regadiu del riu Mira) que els permet fer arribar aigua de bona qualitat i en abundància a les seves explotacions. Durant les properes pàgines dedicarem més atenció a aquesta infraestructura a causa de la importància que té pel municipi en termes econòmics.

Imatge 6. Costa del *concelho* d'Odemira (*freguesia* de Longueira-Almogrove)

Albert Mas (octubre 2011)

Per la seva banda, la **franja central** creua de nord a sud el municipi i suposa la transició orogràfica entre les planes del litoral i les parts muntanyoses de l'interior. En aquest espai hi ha situats els principals nuclis de població del *concelho* com S.Teotónio, Boavista dos Pinheiros, Odemira urbana i S.Luís. Al mateix temps també és on hi ha situats els principals serveis públics.

Imatge 7. Riu Mira al seu pas per Odemira urbana

Albert Mas (octubre 2011)

Finalment, la **franja interior** del municipi està caracteritzada per una orografia

força accidentada que acull la major extensió forestal del país, formada per espècies autòctones com l'alzina i l'alzina surera, i espècies exòtiques com l'eucaliptus. Associat a aquesta presència forestal, els sectors agrícola i ramader de secà extensiu (cria de bestiar boví, oví i cabrum) determinen el paisatge físic i econòmic d'aquesta àmplia part del municipi.

Imatge 8. Interior del *concelho* d'Odemira (*freguesia* de Bicos)

Albert Mas (octubre 2011)

A nivell econòmic, les principals activitats del municipi d'Odemira es troben en el sector primari, especialment en els ja esmentats negocis d'exportació dedicats a l'horticultura, la fructicultura i la floricultura intensives. En un segon terme trobem la importància del sector serveis (amb el turisme), seguit del de la construcció amb un pes destacable de l'obra civil (CLASO, 2005). Cal tenir en compte que l'ocupació en l'agricultura (en les grans explotacions hortícoles), en la silvicultura, en la construcció civil i en totes les activitats relacionades amb el turisme, comporta notables variacions estacionals (CLASO, 2005). Com es pot observar a la Taula 7 el sector primari agrupa més de la meitat d'empreses del municipi i ocupa pràcticament el 60% del total de treballadors.

Pel que fa al turisme, tal i com afirma António Martins (2006), localitats com Zambujeira do Mar o Almogrove no van aparèixer com a tals fins ben entrada la segona meitat del segle XIX. És a finals d'aquest segle XIX quan es comença a notar l'aparició del nou sector amb l'arribada d'alguns residents estacionals a les localitats costaneres. En un primer moment es va tractar de residents en bona mesura procedents de localitats d'interior més o menys properes. De tota manera no és fins a la segona meitat del segle XX que es registra un augment important en l'arribada de turistes amb els conseqüents efectes (Martins, 2006). A través de les dades de l'INE portuguès, veiem que l'any 2009

Odemira tenia un total de 1.466 places en allotjaments hotelers, sumades a les 4.235 places de càmping. L'any 2011 estaven registrades 479 "empreses d'allotjament, restauració i similars" que van ocupar a 1.429 persones. Conseqüentment podem dir que estem davant d'un sector rellevant per l'economia del *concelho*, però que té un pes relatiu i unes dimensions molt diferents de les que aquest mateix sector té a l'Alt Empordà i de manera especial a la localitat de Roses. Aquesta diferència es va poder copsar de manera clara durant els treballs de camp realitzats en aquesta àrea d'estudi.

Taula 7. Empreses i treballadors per sector d'activitat. Odemira (2011)

	Nº d'empreses per sector	% d'empreses per sector	Nº de treballadors per sector	% de treballadors per sector
Sector primari	4.624	51,75	12.505	59,49
Indústria	230	2,57	396	1,88
Serveis	3.472	38,85	6.691	31,83
Construcció	610	6,83	1.429	6,80

Font: elaboració pròpia a partir de dades de INE Portugal.

Com hem dit anteriorment, un dels aspectes als que cal que fem referència de manera especial, té a veure amb el ***perímetro de rega do Mira*** i el paper que ha tingut aquesta infraestructura en el sector de l'agricultura i concretament en la **importància del sector de l'agricultura intensiva**. Aquest impacte va més enllà del vessant estrictament econòmic, ja que ha tingut efectes notables en aspectes demogràfics, socials i mediambientals del municipi. D'especial interès per aquest estudi és el paper que ha tingut aquesta infraestructura en l'arribada de població estrangera atreta pel sector de l'agricultura intensiva, com també els impactes sobre els valors mediambientals de l'àrea que ha suposat el creixent pes d'aquest sector.

L'any 1957, l'Estado Novo portuguès (règim dictatorial també anomenat 'salazarisme', vigent a Portugal entre els anys 1933 i 1974) va llançar el *Plano de Rega do Alentejo*. Aquest pla incloïa el *perímetro de rega do Mira*, infraestructura que tenia com a objectiu l'aprofitament de les aigües del riu Mira per la transformació agrícola de bona part del *concelho* d'Odemira. Les obres del *Aproveitamento Hidroagrícola do Mira* van tenir lloc entre els anys 1963 i 1973, inaugurant-se el pantà de Santa Clara l'any 1969 (en aquell moment el pantà més gran de Portugal). El perímetre de regadiu del riu Mira s'estén en una àrea total de 12.000 hectàrees al llarg d'una franja de terres planeres, repartides entre els *concelhos* d'Odemira (10.670 ha) i d'Aljezur (1.330 ha). La xarxa de reg té 598.182 metres, dels quals 96.230 constitueixen la xarxa primària i 501.952 la xarxa secundària. L'exploació i conservació de l'obra es va iniciar l'any 1970 a càrrec de la *Direcção Geral dos Recursos Naturais*, a través de la *Brigada de Exploração e Conservação da Obra do Mira*. L'any 1991 la gestió va ser entregada a l'*Associação de Regantes e Beneficiários do*

Mira, amb seu a Odemira urbana⁶⁵.

L'aprofitament de la infraestructura durant els primer anys posteriors a la seva posada en marxa va anar a càrrec d'una gran empresa agrícola estatal. Amb la fallida d'aquesta els terrenys van passar a partir de mitjans de la dècada de 1980, en primer lloc a mans principalment de l'empresa Odefruta propietat de Thierry Roussel (CLASO, 2006). A mitjans de la dècada de 1990 aquesta empresa va fer fallida i va revendre els terrenys. D'aquesta manera, a partir de finals de la dècada de 1980 i inicis de 1990 es produeix l'establiment de diverses companyies (algunes d'elles multinacionals), d'inversors, de tècnics i d'altre tipus de personal qualificat majoritàriament de nacionalitat estrangera (un elevat nombre van ser de nacionalitat neerlandesa) (CLASO, 2005). Aquestes persones i empreses estaven interessades en el potencial de l'àrea per desenvolupar-hi explotacions agrícoles de caràcter industrial i altament intensiu. Tal i com ho han exposat diversos entrevistats directament vinculats a aquestes empreses, amb l'entrada de Portugal a la UE l'any 1986, a més de la infraestructura de reg i la disponibilitat de terrenys a bons preus, aquests inversors veuen una gran oportunitat en trobar un sòl idoni per aquest tipus d'agricultura intensiva, un clima perfecte sense gelades i moltes hores d'insolació, i disponibilitat d'aigua de molta qualitat a baix cost.

Pel que fa al personal no qualificat, els llocs de treball van ser coberts en primer lloc per portuguesos en molts casos provinents de les *freguesias* interiors del *concelho* d'Odemira, però a partir de l'any 2000 es comença a importar mà d'obra estrangera. En un primer moment es tractarà de nacionalitats com la ucraïnesa, i posteriorment seran treballadors de Bulgària i Romania (CLASO, 2006). Durant els darrers anys s'ha produït l'arribada de treballadors tailandesos.

Com a resultat de l'establiment d'aquest conjunt d'empreses de capital estranger, l'any 2004 es crea oficialment la *Odemira Horticultural Association / Associação de Horticultores do Sudoeste Alentejano* (AHSA). Aquesta associació agrupa les principals empreses del sector presents al *perímetro de rega do Mira*. Tal i com es pot veure al fullletó d'aquesta associació (imatge 9), les empreses que agrupa donen a feina a 2.500 empleats (efectius i temporals), sumen un volum de vendes de 65.000.000 d'euros anuals i tenen una àrea de producció de 2.000 hectàrees.

⁶⁵ La informació referent al *perímetro de rega do Mira* presentada en aquest paràgraf ha estat extreta de la pàgina web de l'*Associação de Beneficiários do Mira* <http://www.abmira.pt/> [visitada el 10/04/2013]

Imatge 9. Parts d'un fulletó informatiu de l'*Odemira Horticultural Association / Associação de Horticultores do Sudoeste Alentejano (AHSA)*.

Associação de Horticultores do Sudoeste Alentejano	Objectivos da AHSA
<p>A AHSA surgiu em 2004, da vontade de um grupo de empresas do perímetro de rega do Mira, no Sudoeste Alentejano na área da Horticultura e Floricultura. A AHSA tem um papel muito activo nas questões económica, social e ambiental.</p> <p>Características da AHSA:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Número total de empregados nas empresas associadas (efectivos e sazonais): 25002. Volume de Vendas das empresas associadas: 65.000.000€3. Área total em produção das empresas associadas: 2000 ha4. As empresas associadas são:<ul style="list-style-type: none">- Tecnologicamente inovadoras- Certificadas nas áreas de higiene e segurança alimentar, ambiental e processos produtivos- Especialistas em culturas de valor acrescentado- Especialistas em culturas nicho (não "commodity")	<ol style="list-style-type: none">1. A AHSA promove a SUSTENTABILIDADE no Sudoeste Alentejano, através de:<ul style="list-style-type: none">- Boas práticas agrícolas convencionais combinadas com Protecção Integrada;- Desenvolvimento de projectos de conservação no Sudoeste Alentejano;- Desenvolvimento de um esquema de certificação, a ser utilizado como selo de garantia de qualidade dos produtos produzidos na região.2. A AHSA promove um Crescimento Sustentado no Sudoeste Alentejano com a colaboração das entidades competentes:<ul style="list-style-type: none">- Melhoria da competitividade dos seus produtos no mercado Europeu;- Melhoria das infra-estruturas na região;- Incentivos fiscais e financeiros às empresas exportadoras e inovadoras da região.3. A AHSA promove a cooperação económica, social e cultural entre as empresas associadas e também entre a AHSA e a sociedade civil em geral no Sudoeste Alentejano.

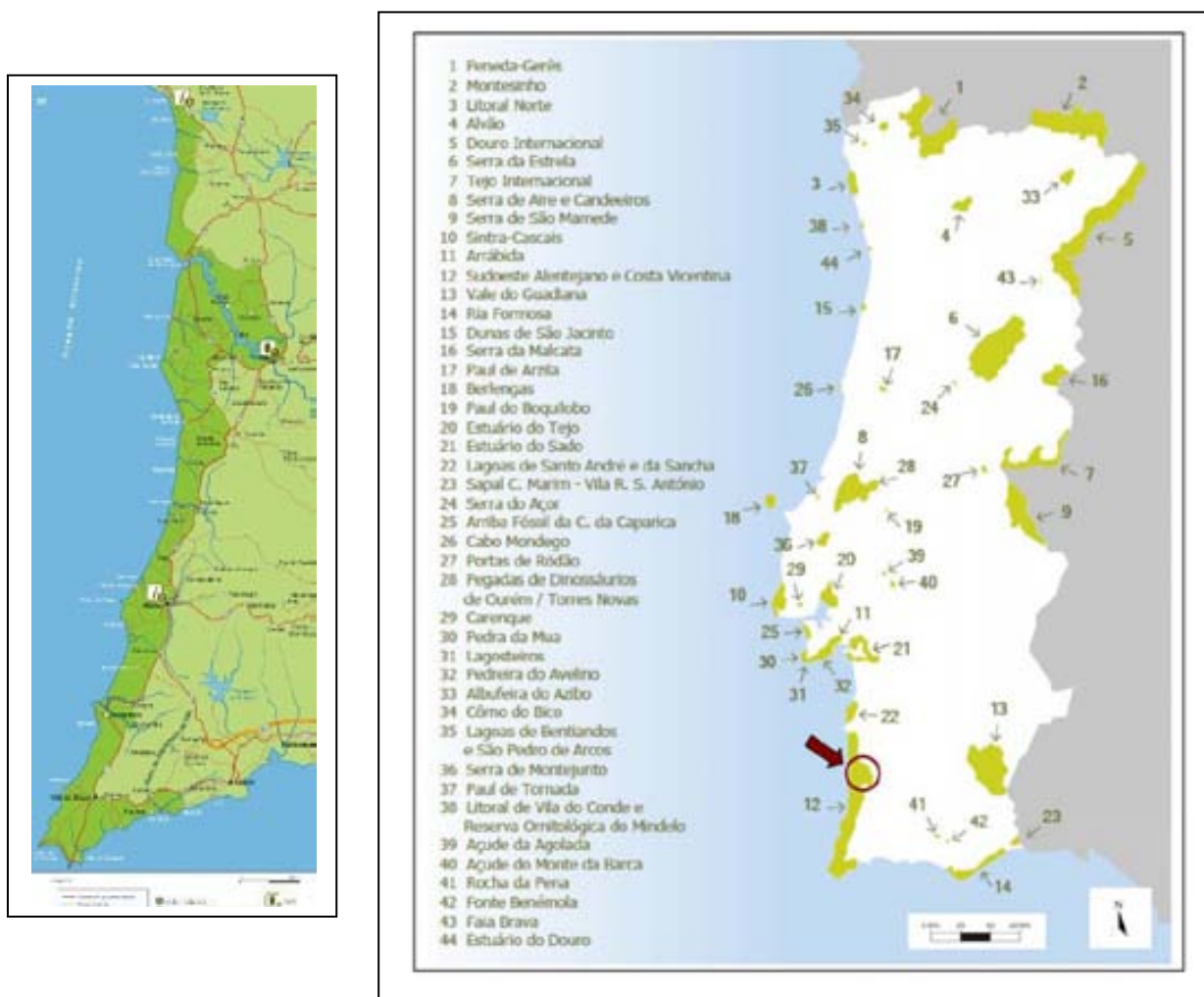
Segons la *Liga para a Protecção da Natureza* (LPN), l'aprofitament hidroagrícola del riu Mira ocupa aproximadament el 21% de l'àrea terrestre del *Parque Natural do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina* (PNSACV). D'aquesta manera, la convivència entre el *perímetro de rega do Mira*, el sector de l'agricultura intensiva i la conservació dels valors naturals i paisatgístics que pretén protegir el PNSACV no és gens fàcil, com ho demostra el conflicte generat al voltant de l'aprovació del nou *Plano de Ordenamento* d'aquest espai. Es tracta d'un tema que serà tractat al capítol 5, però ja podem avançar que des de l'esmentada associació AHSA, el parc natural es veu com una potencialitat més enllà de les restriccions que suposa per als seus negocis, mentre que des d'alguns grups ecologistes com la LPN, el sector de l'agricultura intensiva es contempla com la principal amenaça pels valors mediambientals de l'àrea.

Per acabar amb aquesta presentació de l'àrea d'estudi portuguesa, passem a ocupar-nos dels espais protegits que tenen una part del seu territori dins el *concelho* d'Odemira. Es tracta principalment del *Parque Natural do Sudoeste Alentejano e Costa*

Vicentina (PNSACV), juntament amb quatre **figures de protecció incloses a la Xarxa Natura 2000**, dues de designades com a *Costa Sudoeste* i dues més de designades com a *Monchique*.

En relació al **PNSACV**, l'any 1988 es va crear el que seria el seu antecedent, l'*Área de Paisagem Protegida do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina*. Set anys més tard i a partir de la necessitat d'adaptar la figura a la legislació europea, l'any 1995 es crea el *Parque Natural do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina*. El PNSACV s'estén al llarg d'una franja estreta del litoral sud-oest de Portugal, entre S.Torpes i Burgau, amb una extensió de 110 km i una àrea aproximada de 131.000 ha., de les quals 60.567ha corresponen a l'àrea terrestre que s'estenen per la franja litoral dels municipis de Sines, Odemira, Aljezur i Vila do Bispo (vegeu Figures 9 i 10). De les 60.567ha d'àrea terrestre del PN, el 52% pertanyen al *concelho* d'Odemira (Moreira, 2010) Tal i com es pot veure a la Taula 8, el 18,3% del municipi d'Odemira pertany al PNSACV.

Figures 9 i 10. Mapes del PNSACV i de la xarxa nacional d'ENP de Portugal

Font: ICNF-Instituto da Conservação da Natureza e das Florestas

Pel que fa a les dues figures incloses a la Xarxa Natura 2000 designades com a **Costa Sudoeste**, d'una banda, l'any 1997 es crea el *Sítio de Importância Comunitária (SIC) Costa Sudoeste* (codi PTCON0012). Aquest té una extensió de 118.267ha, 99.457 de les quals corresponen a àrea terrestre repartides entre els municipis d'Aljezur, Lagos, Odemira (48%), Santiago de Cacém, Sines i Vila do Bispo. El 33% del municipi d'Odemira es troba sota aquesta figura de protecció. De l'altra, l'any 1999 es crea la *Zona de Proteção Especial (ZPE) Costa Sudoeste* (proposada com a zona d'especial protecció per a les aus, codi PTZPE0015). Aquesta té una extensió de 74.415ha, de les quals 56.953 corresponen a àrea terrestre repartides entre els municipis d'Aljezur, Odemira (28%), Sines i Vila do Bispo. El 12% del municipi d'Odemira es troba sota aquesta figura de protecció (veure Taula 8). Les dues figures se superposen en bona mesura amb el PNSACV i entre elles. La ZPE queda més restringida a la franja costanera i el SIC s'estén també cap a l'interior (vegeu a la Figura 8 el mapa de l'àrea d'estudi del *concelho* d'Odemira).

Pel que fa a les dues figures incloses a la Xarxa Natura 2000 designades com a **Monchique**, el *SIC Monchique* i la *ZPE Monchique* (codis PTCON0037), a diferència de les dues figures anteriors se superposen totalment entre elles, de manera que es pot parlar com d'una única figura. Així, el *SIC-ZPE Monchique* està situat a la serra de Monchique i té una extensió total de 76.008ha distribuïdes entre els municipis d'Aljezur, Lagos, Monchique (45%), Odemira (24%), Ourique i Silves. Tal i com es mostra a la Taula 8, pràcticament l'11% del *concelho* d'Odemira es troba sota aquesta figura de protecció, concretament una part interior del límit sud del municipi (vegeu a la Figura 8)⁶⁶.

Taula 8. Figures de protecció i superfície. Odemira

Superfície del <i>concelho</i> d'Odemira	1.720,25 km ²
Superfície del municipi protegida pel PNSACV	18,3% (31.494,84ha)
Superfície del municipi protegida per la ZPE Costa Sudoeste	12,2% (21.025,06ha)
Superfície del municipi protegida pel SIC Costa Sudoeste	33% (56.891,65ha)
Superfície del municipi protegida pel SIC i ZPE Monchique	10,8% (18.569ha)
Total superfície protegida del municipi	43,8% (75.460,65ha)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de ICNF i *Câmara Municipal* de Odemira

Pel que fa a les característiques d'aquests espais naturals en el seu conjunt, la **Costa Sudoeste** representa una zona d'interfase mar-terra amb característiques molt

⁶⁶ Informació extreta de la pàgina web de l'ICNF-*Instituto da Conservação da Natureza e das Florestas*. <http://www.icnf.pt/>

específiques que li confereixen una elevada diversitat paisatgística, incloent alguns hàbitats amb una elevada biodiversitat tant florística com faunística. Pel que fa a la flora, el PN allotja una barreja de vegetació mediterrània, atlàntica i nord-africana, amb predominança de la primera. Aquesta confluència dels tres àmbits suposa un dels valors destacats de l'espai. Existeixen prop de 750 espècies, de les quals més de 100 són endèmiques, rares o localitzades i 12 no existeixen en cap altre lloc del món. Més enllà d'aquestes, la vegetació del parc està dominada per espècies del gènere *Quercus* com l'alzina surera (*Quercus suber*), el roure garriguenc o de fulla petita (*Quercus faginea*) o d'altres espècies com el cirerer d'arboç (*Arbutus unedo*). Pel que fa a la fauna, cal destacar la gran diversitat d'aus que nidifiquen als penya-segats costaners com l'àguila cuabarrada (*Hieraaetus fasciatus*), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) o la cigonya blanca (*Ciconia ciconia*), com també la importància del gran nombre d'aus migratòries que cada any viatgen entre el nord d'Europa i el continent africà. Pel que fa a la fauna terrestre, es pot destacar la presència d'espècies com la llúdriga (*Lutra lutra*), que habita als barrancs i penya-segats i utilitza el medi marí per alimentar-se, cosa molt poc comuna en el continent europeu. També trobem altres espècies com el toixó (*Meles meles*), la mangosta comuna (*Herpestes ichneumon*), o la fagina (*Martes foina*)⁶⁷.

Tal i com s'afirma des de l'*Instituto da Conservação da Natureza e das Florestas* (ICNF) i des de la *Liga para a Protecção da Natureza* (LPN), l'activitat agrícola intensiva que es realitza al *perímetro de rega do Mira* posa en perill algunes de les espècies de flora i fauna que s'acaben d'esmentar, especialment les que habiten en els nombrosos estanys temporals presents al llarg de l'espai protegit⁶⁸. En aquest sentit, cal dir que al voltant de la creació i la regulació del PNSACV s'ha generat un conflicte important entre diversos actors entre els que es poden destacar les empreses del sector agrícola, els empresaris del sector del turisme i la construcció, grups ecologistes, diverses administracions locals, l'Administració Central amb l'Administració del PNSACV i una població local que sovint s'ha vist molt influenciada per alguns dels actors que s'acaben d'esmentar. Es tracta d'un tema complex i que no es troba al centre dels objectius de la present investigació. De tota manera sí que és una qüestió força rellevant per la recerca i, com a tal, serà tractat al capítol 5 d'aquesta tesi, parant especial atenció a les percepcions que tenen d'aquest conflicte els principals actors que s'hi troben implicats a partir de les entrevistes realitzades amb informants clau.

Tenint en compte el que s'acaba d'exposar i per acabar, pot ser útil repassar de manera breu la **cronologia de la creació del PNSACV** destacant alguns esdeveniments

⁶⁷ La informació tècnica en relació a la flora i fauna del PNSACV ha estat extreta majoritàriament de la pàgina web de l'ICNF-*Instituto da Conservação da Natureza e das Florestas*. <http://www.icnf.pt/>

⁶⁸ La LPN afirma al seu *Memorando sobre o estado de degradação dos habitats e espécies na área do Perímetro de Rega do Mira*, que dels més de 300 estanys temporals documentats a inicis de la dècada de 1990 a la Costa Sudoeste, l'any 2009 només en quedaven 170 com a resultat de moviments de terres amb finalitats agrícoles (LPN, 2010).

que han marcat en bona mesura la definició de les diverses postures:

- 1988, creació de l'*Área de Paisagem Protegida do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina*.
- 1995, creació del *Parque Natural do Sudoeste Alentejano e Costa Vicentina*, el qual inclou una àrea marina adjacent. Pocs mesos després de la creació del PN, s'aprova el corresponent *Plano de Ordenamento* (PO).
- 1997, creació del lloc *Costa Sudoeste* (proposat com a Lloc d'Interès Comunitari per la Xarxa Natura 2000).
- 1999, creació de la *Zona de Protecção Especial para Aves Selvagens "Costa Sudoeste"* (zona integrant de la Xarxa Natura 2000).
- 2006, s'inicien els procediments per la revisió del PO del PNSACV de l'any 1995.
- Entre el 18 de març i el 30 d'abril del 2010 s'obre un període de discussió pública del nou pla d'ordenament.
- El mes de gener del 2011 el Consell de Ministres del Govern de Portugal aprova el nou POPNSACV.
- Poques setmanes després de la seva aprovació per part del Consell de Ministres, el POPNSACV va ser impugnat als tribunals de manera conjunta per part de les *câmaras municipais* dels quatre municipis afectats (Aljezur, Odemira, Sines i Vila do Bispo).
- Al seu torn, els municipis també van ser denunciats davant la justícia per no adaptar algunes regulacions municipals al nou pla d'ordenació.
- El POPNSACV també ha estat denunciat públicament a través de comunicats de premsa i informes per part d'associacions ambientalistes com la *Liga para a Protecção da Natureza*.
- En el moment de redacció d'aquesta tesi, el PO aprovat el 2011 estava vigent tot i l'enfrontament entre les parts i en espera de les resolucions de les impugnacions esmentades.

3.3 METODOLOGIA, MÈTODES I TÈCNiques

Un cop presentats els objectius i les àrees d'estudi d'aquesta recerca, a continuació s'exposa la manera com han estat assolits aquests objectius. A la secció 2.1.2 s'ha fet un repàs dels principals cossos teòrics que s'han ocupat de les migracions internacionals veient algunes de les mancances i potencialitats que aquests posicionaments tenen per la present investigació. En aquella secció s'ha defensat la pertinència de la renovació teòrica que s'ha vingut produint al llarg de les dues darreres dècades en el si de l'anomenat gir cultural (amb un interès creixent en la presa de decisions dels migrants, en les seves motivacions i en el paper que juga el context en tot el procés).

D'acord amb aquest canvi de tendència, la present investigació es fonamenta en l'opinió que ni un posicionament purament estructuralista (centrat en pautes explicatives basades en factors macrosocials en les quals les voluntats dels individus no tenen pràcticament transcendència), ni un posicionament basat estrictament en l'individualisme metodològic (que explica els fenòmens socials de manera gairebé exclusiva a partir de les accions i eleccions dels individus), resulten prou satisfactoris per aquesta recerca (vegeu referències a l'apartat 2.1.2 a Castles, 2012; Fielding, 1992a; Findlay i Stockdale, 2003; Giddens, 1984; Halfacree i Boyle, 1993; King, 2012; Massey *et al.*, 1998; Mendoza i Morén-Alegret, 2013; Portes, 1999; Smith i King, 2012). Així doncs, els mètodes i tècniques utilitzats en aquesta recerca han estat triats, a més de per la seva adequació als objectius exposats a la secció 3.1, en base a aquest compromís entre enfocaments micro i macro, és a dir combinant la transcendència d'estructura i agència en un enfocament, per tant, clarament interpretatiu.

Un cop dit això, val la pena en primer lloc distingir entre metodologia i mètodes. Mentre que quan parlem de mètodes ens estem referint a "specific research techniques", la metodologia "define how one will go about studying any phenomenon" (Silverman, 2005: 99). Mendoza i Morén-Alegret (2013) destaquen la necessitat de tenir clara aquesta distinció i fan referència a Stephen Castles quan exposa que "methodology and methods are often confused, or used as if they meant the same thing. [...] *Methods* are specific techniques used to collect and analyse information or data. [...] *Methodology*, by contrast, is about the underlying logic of research. It is closely linked to the branch of philosophy known as *epistemology* – literally 'the theory of knowledge' (Castles, 2012: 18-20)⁶⁹ i per tant té a veure amb qüestions d'estratègies de recerca i de validesa i naturaleaa del resultats.

⁶⁹ Cursiva i cometes de l'autor.

Sovint s'ha dit que no existeixen mètodes ni metodologies bones o dolentes, sinó que cal que aquestes siguin valorades en funció del seu grau d'adequació als objectius de la recerca. Anteriorment hem exposat que la present investigació parteix de la **hipòtesi** segons la qual els ENP poden actuar com a pol d'atracció per l'establiment de població de nacionalitat estrangera en aquests territoris i els seus entorns. Per tal de mostrar l'adequació d'aquesta hipòtesi a la realitat de les dues àrees d'estudi, s'ha cregut convenient en un primer moment presentar i analitzar un conjunt de dades estadístiques en relació amb l'establiment de població de nacionalitat estrangera. No es pretén confirmar o no la hipòtesi a partir d'aquestes dades, sinó mostrar la presència significativa de població estrangera a les àrees d'estudi i contextualitzar l'anàlisi de les dades obtingudes a partir de mètodes qualitius. S'aprofundirà en la utilitat de les dades estadístiques tot seguit al punt 3.3.1.

Seguidament a la hipòtesi de treball, es plantejava una **pregunta** relacionada amb les motivacions migratòries dels estrangers residents en les dues àrees d'estudi analitzades: **per quins motius van aquests estrangers a viure a les àrees d'estudi i quin paper tenen en aquests motius els ENP presents en aquestes àrees?** Per tal de respondre a aquesta pregunta, les tècniques qualitatives apareixen com les més adequades, especialment l'entrevista semiestructurada acompanyada d'altres mètodes com puguin ser l'observació directa i la realització d'un treball documental a partir d'una anàlisi de premsa i de la literatura existent relacionada amb les àrees d'estudi.

És per això que, tot i la combinació de mètodes, no es pot afirmar que la present investigació estigui basada en una metodologia mixta (que combini metodologia qualitativa i metodologia quantitativa), ja que en cap cas es pretenen validar hipòtesis o contestar preguntes a partir de dades quantitatives. Així doncs, tenint en compte els objectius exposats al punt 3.1, per dur a terme la present investigació s'ha optat per una **metodologia basada eminentment en tècniques d'anàlisi qualitativa**. Aquesta metodologia ha estat acompanyada d'una anàlisi bàsicament descriptiva de dades estadístiques centrades principalment en la població de nacionalitat estrangera resident a les àrees d'estudi.

A continuació ens ocupem d'alguns aspectes relacionats amb la utilitat i l'obtenció de les dades estadístiques de la present investigació, per seguidament aprofundir en aspectes relacionats amb l'obtenció de les dades qualitatives i finalment passar a exposar com les dades en el seu conjunt han estat analitzades i presentades. Abans però, s'ha cregut adient incloure una petita reflexió sobre la **posicionalitat** d'aquesta recerca que pot ajudar a comprendre millor aspectes com la tria de l'objecte d'estudi i la delimitació dels objectius de la investigació, el procés d'obtenció de les dades, i fins i tot la manera com aquestes han estat analitzades. Generalment s'entén per posicionalitat el fet que la

posició (social, cultural i com a subjecte) dels investigadors, afecta a tot un seguit de qüestions amb implicacions directes per les seves recerques com: les preguntes que fan; com emmarquen aquestes preguntes; les teories que utilitzen; com llegeixen; les seves relacions amb aquells a qui estudien en el camp o a través d'entrevistes; les interpretacions que fan de les evidències empíriques; l'accés a les dades; les institucions i els mitjans a través dels quals es dona sortida als resultats de les recerques; i les possibilitats que siguin escoltats i sentits (Pratt, 2009). Aportar detalls relacionats amb el gènere, l'edat, el bagatge i l'estatus social, l'ètnia o sobre la pròpia història migratòria dels propis investigadors, pot ser de gran utilitat, d'una banda, per tal de tenir en compte tant com sigui possible el biaix potencial de l'autor; i de l'altra, per tal de parar atenció a la diferència mentre es du a terme la recerca (Mendoza i Morén-Alegret, 2013).

És en aquest sentit que pot ser útil tenir en compte que l'autor d'aquesta tesi doctoral és un home de classe mitjana de nacionalitat espanyola, que té al voltant de 30 anys, que ha residit pràcticament al llarg de tota la seva vida a la ciutat de Mataró (Catalunya, Espanya) i que té el català com a llengua materna. Pel que fa a la història migratòria dels seus avantpassats, en relació a aquesta recerca també és rellevant dir que té arrels al nord de Portugal, concretament per part de la seva àvia paterna. La resta d'arrels familiars provenen, pel que fa a les darreres cinc generacions, de diversos indrets de Catalunya i Aragó. En la introducció ja han estat exposades algunes qüestions que ajuden a entendre la tria de la temàtica d'aquesta tesi i que tenen a veure amb l'evolució i les inquietuds acadèmiques i professionals de l'investigador. Pel que fa a les implicacions que ha tingut la posició de l'investigador tant en l'accés al camp i en la recollida de les dades, com en l'anàlisi posterior de les mateixes, al llarg dels propers apartats s'aniran aportant algunes qüestions al respecte. Tot i això, val la pena avançar que aquestes implicacions s'han tingut presents al llarg de tot el procés de la recerca, intentant d'una banda, evitar que aquestes perjudiquessin els objectius de la mateixa, i de l'altra, intentant treure el major partit possible d'aquelles implicacions que podien tenir efectes positius en l'assoliment d'aquest objectius.

3.3.1 Utilitat i obtenció de les dades estadístiques d'aquesta recerca

Una de les crítiques que acostumen a plantejar-se en relació a la recerca qualitativa té a veure amb la representativitat de les dades obtingudes i conseqüentment dels seus resultats. Tot i això, des d'aquestes pàgines defensem que la representativitat no figura entre els objectius de la recerca qualitativa. Per contra, sí que és important no limitar-se simplement a descriure casos d'estudi concrets sense intentar anar més enllà. En aquest sentit David Silverman (2005) assenyala quatre opcions per tal d'augmentar la 'generalibilitat' de les dades d'una recerca qualitativa. En primer lloc la combinació de recerca qualitativa amb mesures quantitatives de població, ja que aquestes mesures quantitatives poden servir per inferir, a partir d'un cas, a un grup de població més gran. També entra aquí la comparació amb estudis similars, és a dir, que la revisió de literatura influeix en la generalibilitat de les nostres dades i resultats. En segon lloc, elaborar un mostreig adequat als nostres objectius, sense oblidar la nostra disponibilitat de temps i recursos ("purposive sampling"). En aquest sentit és important que la tria de casos especialment interessants per la nostra recerca sigui feta reflexionant críticament al voltant dels paràmetres del conjunt de població que estem estudiant. En el nostre cas això s'ha fet a partir de la contextualització amb les dades estadístiques, juntament amb l'establiment d'unes quotes que han guiat la selecció de les persones a entrevistar i que seran exposades al llarg de les següents pàgines. En tercer lloc, la relació entre cos teòric i mostreig ("theoretical sampling") també ens pot servir per augmentar la generabilitat de la nostra recerca. És a dir, d'una banda ens centrem en aquells casos més rellevants d'acord amb la nostra pregunta d'estudi. De l'altra, és important evitar la tendència a triar només casos que sembla que poden corroborar les nostres hipòtesis, ja que també és important analitzar aquells casos que sembla que poden refutar-les, de manera que així posem a prova les hipòtesis i la teoria, que surt reforçada tant si l'hem de modificar com si no. Finalment i en quart lloc, Silverman, per tal d'augmentar la generabilitat de l'estudi, esmenta l'opció d'utilitzar un model analític que assumeixi que la generabilitat és present en l'existència de qualsevol cas.

Així doncs, la utilització de dades estadístiques, més enllà de permetre reflexionar a l'entorn de la hipòtesis principal de la recerca, també ens serveix en la part basada en tècniques d'anàlisi qualitativa de la investigació. Ens serveix tant a l'hora de 'guiar' l'anàlisi, com per poder-hi treure més suc. Tot i això, en aquesta **combinació de tècniques** cal tenir en compte el perill de posar categories a migrants i motius migratoris en base a dades estadístiques, per exemple quan parlem de migrants laborals o migrants per qualitat de vida. En aquest sentit, autors com Findlay i Stockdale afirmen que

categoritzar la migració a partir de categories de migrants i motivacions migratòries fonamentades en l'anàlisi de dades estadístiques o enquestes, no és un acte neutral. Com a conseqüència d'aquest tipus de categoritzacions estem separant l'acte de migrar del seu context ampli, buscant explicacions per als moviments de població en termes de categories 'causals' predefinides com pot ser 'qualitat de vida' (Findlay i Stockdale, 2003: 7). Aquesta idea té molt a veure amb la present recerca, ja que en els termes dels citats autors, es podria dir que s'utilitzen 'categories causals predefinides' (migrants econòmics/laborals – migrants no econòmics/laborals), que estan relacionades i deriven d'una anàlisi estadística inicial. Com apunten Findlay i Stockdale, aquest fet ens podria dur a 'separar l'acte de migrar del seu context ampli', però és aquí on entra el paper de combinar anàlisi estadística amb tècniques d'anàlisi qualitativa. Aquesta combinació té com un dels seus objectius intentar mantenir lligat l'acte (o actes) de migrar amb el seu context (o contextos), i d'aquesta manera poder fonamentar o des-fonamentar aquestes categories causals. Es tracta d'una idea que s'anirà veient al llarg dels propers capítols.

Per tot el que s'acaba d'exposar al llarg dels darrers paràgrafs, tot i que la present recerca està fonamentada en una metodologia basada eminentment en tècniques d'anàlisi qualitativa, l'ús de dades estadístiques contextualitza i enriqueix l'anàlisi. Tal com argumenten Mendoza i Morén-Alegret "a combination of methods may help to overcome the limitations associated with a specific methodology. For instance, before carrying out fieldwork, researchers might use censuses and other official statistical information sources to design qualitative interview quotas according to the interviewees' age, gender or nationality, whereas qualitative analysis of transcribed interviews can inform researchers about core hidden issues before preparing the questionnaire for a subsequent quantitative survey" (Mendoza i Morén-Alegret 2013: 16). En un sentit similar, les dades estadístiques permeten enriquir l'aproximació 'micro' obtinguda a través de tècniques d'anàlisi qualitativa, amb una visió 'macro'. Seguint a Stephen Castles (2012), aquesta visió macro ajuda a acostar-se als factors estructurals que modelen els comportaments col·lectius dels éssers humans, en aquest cas en relació a la mobilitat humana, en una situació històrica específica. Tot i que l'anàlisi d'aquesta recerca se centra principalment en el nivell micro, tal i com defensa Castles (2012), el nivell macro en el qual tenen lloc els processos observats no pot ser deixat totalment de banda.

Deixant ja la qüestió de la utilitat de les dades estadístiques utilitzades per aquesta recerca, cal recordar que tota investigació que tingui com a objecte d'estudi les migracions d'estrangers i que utilitzi dades estadístiques, es centra, o bé en les entrades i les sortides dels estrangers és a dir, els fluxos migratoris; en les característiques dels estrangers que resideixen per un període de temps al territori, és a dir els estocs; o finalment també es pot centrar en estimacions futures (e.g. Domingo i Brancós, 2000). Les dades

estadístiques utilitzades en la present investigació, tot i que també es fixen en l'evolució de la població de nacionalitat estrangera, tenen a veure principalment amb els estocs.

Pel que fa a les **fonts d'obtenció de les dades estadístiques** que apareixen en aquesta tesi, les dades han estat extretes principalment a partir de l'explotació de les pàgines Web de l'*Instituto Nacional de Estadística de España* (INE, www.ine.es), de l'*Institut d'Estadística de Catalunya* (Idescat, www.idescat.cat), de l'*Instituto Nacional de Estatística de Portugal* (INE, www.ine.pt) i del *Portal de Estatística del Serviço de Estrangeiros e Fronteiras* de Portugal (Sefstat, <http://sefstat.sef.pt>). Majoritàriament aquestes dades provenen dels registres municipals d'habitants i dels censos de població respectius.

Tot i la utilitat de les dades obtingudes a través dels registres municipals i dels censos de població, cal tenir present que aquestes tenen un seguit de limitacions que en alguns casos poden afectar a la seva fiabilitat. Un primer problema té a veure amb els anomenats empadronaments atípics o falsos empadronats. Aquests es produeixen quan la residència habitual d'un individu no coincideix amb aquella en la qual està empadronat i responen a motivacions diverses (laborals, estudis, segones residències...). Aquest fenomen pot tenir una especial incidència en municipis petits i en àrees amb una presència relativament important de segones residències (Sabater i Ajenjo, 2005).

En segon lloc, cal ser conscients que els desajustos de les dades que aporten els censos i els registres municipals respecte de la realitat, són especialment significatius en el cas de la població estrangera. Per exemple en el cas del padró, tot i que les distorsions s'han anat corregint durant els darrers anys, és coneguda l'existència de nacionalitats sobrerregistrades i d'altres subregistrades. D'una banda, la por a donar les dades sobretot en el cas dels estrangers sense els permisos de residència en regla; la no necessitat dels estrangers de la UE d'estar empadronats per accedir al mercat laboral i a serveis com la sanitat o l'educació; i les baixes causades per no renovació degudes a l'entrada en vigor a partir del 2003 de l'obligatorietat pels estrangers de renovar l'empadronament cada dos anys, serien les causes principals dels subregistraments. De l'altra, els requisits per adquirir els permisos de residència i de treball a Espanya, el poc ús del padró quan l'estranger abandona el país i el fet que alguns ajuntaments evitin les baixes per poder gaudir de més recursos per a la seva població, són les causes principals que donen lloc al sobrerregistrament (Solé, 2008). A partir de dades del cens de l'any 2001 i del padró de l'any 2002, Devolver, Gil i Forte (2006) indiquen que el grau de sobreestimació del padró varia en funció de la nacionalitat. Les nacionalitats d'Amèrica del Nord i les de la UE estarien força sobreestimades, mentre que les del nord d'Amèrica del Sud i les d'Amèrica Central estarien subestimades. La resta estarien més o menys ben representades. El grau d'error del padró es situaria a l'entorn del 5%, mentre que el del Cens arribaria al 16%

(Devolver, Gil i Forte, 2006). Tot i això, amb el pas dels anys, alguns canvis legislatius i noves mesures estadístiques han fet que millorés la cobertura i la fiabilitat d'aquestes fonts i s'ha aconseguit fer aflorar població estrangera abans estadísticament invisible (Solé, 2013)⁷⁰.

Cal dir també que més enllà de les dades estadístiques que apareixen en aquesta tesi, amb anterioritat a la fase en què es van realitzar els treballs de camp a les àrees d'estudi, durant els primers mesos del 2011 i en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas" (2010-2013), es va realitzar un exhaustiu **treball documental i de recollida de dades estadístiques** en relació amb les àrees d'estudi d'aquesta tesi, així com també de les demés àrees de l'esmentat projecte. Com a resultat, es van obtenir dos extensos informes de caràcter intern per cadascuna de les àrees: un primer informe dedicat a tot un seguit d'indicadors de sostenibilitat; i un segon informe centrat en dades referents a immigració (vegeu esquemes d'aquests informes als Quadres A.1 i A.2 de l'annex (pàgines 341 i 342). Aquesta feina va servir en un primer moment per poder preparar els treballs de camp, i posteriorment per poder contextualitzar i analitzar les dades obtingudes en els mateixos. Més enllà de les dades estadístiques, el treball documental també ha constatat d'un recull d'articles de premsa, alguns dels quals apareixen referenciats al llarg de la tesi, així com de literatura específica per les dues àrees d'estudi.

3.3.2 Les tècniques qualitatives utilitzades en aquesta recerca

Un dels aspectes més destacables de la recerca qualitativa és la importància que es dóna a veure allò remarcable en el que és mundà i no donar res per descomptat per òbvies, ordinàries, familiars o quotidianes que ens semblin les coses. Al mateix temps, des d'aquest tipus de recerques també cal parar atenció als elements 'mundans' d'aquelles situacions i contextos 'extraordinaris' (Silverman, 2007). Es tracta d'una premissa que s'ha volgut seguir en l'anàlisi de les dades d'aquesta recerca, parant atenció en aquestes possibles 'obvietats' per tal de poder anar una mica més enllà de qüestions que podrien ser donades per descomptat.

Com es pot veure en els títols i en l'estructuració dels apartats que integren els capítols 4 i 5, aquests estan basats principalment en les narratives i en les percepcions de les persones entrevistades a les localitats objecte d'estudi. D'una banda, es pretén mostrar les opinions d'aquestes persones. Diversos autors defensen que la recerca qualitativa té a veure amb les perspectives dels participants i la seva diversitat (Flick,

⁷⁰ En el cas d'Espanya, per exemple La llei 4/2000, la qual va convertir la inscripció padronal en requisit imprescindible per a l'accés i l'exercici de determinats drets, especialment en el cas dels immigrants en situació irregular. També la Reforma de la Llei d'Estrangeria de l'any 2003, la qual obligava als estrangers a renovar l'empadronament cada dos anys.

1998) i que intenta documentar el món des del punt de vista de la gent estudiada. Els següents capítols són un reflex del valor que es vol donar a aquesta idea. D'altra banda, tal i com destaquen autors com David Silverman, aquest camí comporta alguns perills, perills que tenen a veure amb creure que darrere tot acte hi ha una perspectiva o un punt de vista. Silverman destaca que sempre cal preguntar-se d'on prové aquest punt de vista o experiència que es vol documentar (Silverman, 2007: 126). Es tracta d'una qüestió que s'ha intentat tenir present al llarg de la recerca. En relació amb aquests dos arguments, pren especial rellevància per la present investigació la idea exposada al capítol 2 segons la qual no existeix una sola natura, sinó múltiples concepcions de natura, o múltiples natures, creades a partir de diversos processos socioculturals (Macnaghten i Urry, 1998). Per tant, la importància de centrar l'atenció en les percepcions i els punts de vista de les persones entrevistades també té a veure en el fet de voler copsar aquesta varietat de natures i, en la mesura que sigui possible, preguntar-se d'on provenen.

D'acord amb els objectius de la recerca, l'**entrevista** s'ha presentat com el mètode més adequat per acostar-nos a l'objecte d'estudi proposat, és a dir, la població resident en localitats situades a l'entorn d'ENP i, més concretament, la població de nacionalitat estrangera. Alguns autors critiquen l'obtenció de dades a partir d'entrevistes per tractar-se de 'dades manufacturades' que sempre s'hauran produït sota la influència de l'investigador, enfront d'aquelles que passen de manera 'natural'. Tot i això, per tal de poder entrar en les motivacions que han portat a la població de nacionalitat estrangera a establir-se a les àrees d'estudi, l'entrevista apareix com el mètode més adequat i més si tenim en compte les limitacions de temps i de recursos d'aquesta recerca.

Com argumenta Bridget Byrne "qualitative interviewing is particularly useful as a research method for accessing individuals' attitudes and values – things that cannot necessarily be observed or accommodated in a formal questionnaire. Open-ended and flexible questions are likely to get a more considered response than closed questions and therefore provide better access to interviewees' views, interpretation of events, understandings, experiences and opinions... [qualitative interviewing] when done well is able to achieve a level of depth and complexity that is not available to other, particularly survey-based, approaches" (Byrne, 2004: 182).

D'aquesta manera i també d'acord amb els objectius de la recerca, el tipus d'entrevista utilitzada ha estat l'**entrevista semiestructurada**. Les entrevistes que s'han dut a terme han estat entrevistes semiestructurades en tant que el grau d'estructuració de les mateixes ha estat més baix que el de les entrevistes estructurades, és a dir, aquell tipus d'entrevistes realitzades seguint un guió tancat i delimitat que convida a l'entrevistat a donar respostes tancades o concretes. Per contra, les entrevistes semiestructurades han permès un major grau de llibertat, tant per entrevistador com per entrevistat. Tot i

aquest grau de llibertat, les entrevistes que s'han dut a terme han estat **dirigides** (o semidirigides) en tant que l'entrevistador ha anat conduint la conversa cap a les qüestions o temàtiques que ha considerat més rellevants, sempre deixant un cert marge de llibertat i intentant mantenir en la mesura del possible una postura d'oient interessat. D'aquesta manera, va ser elaborat un guió d'entrevista per a cada grup de persones entrevistades, amb els temes que es volien tractar a l'entrevista. Les entrevistes tenien l'objectiu de comprendre als entrevistats i conèixer d'una manera detallada aspectes de la seva vida quotidiana i de la seva història personal a través de les seves pròpies narratives. Tot i això, no es pot dir que en el seu conjunt es tracti d'entrevistes en profunditat degut principalment a la curta durada d'algunes d'elles. Les entrevistes han estat, en la seva majoria **individuals** en tant que s'ha intentat que aquestes es duguessin a terme entre entrevistat i entrevistador. En diverses ocasions les persones entrevistades han estat acompanyades durant el moment de l'entrevista (familiars, amics o companys d'associació). En la majoria d'aquests casos s'ha optat per dur a terme una entrevista conjunta. D'aquesta manera es van poder recollir les explicacions i punts de vista d'aquests acompanyants que van passar a ser considerats també entrevistats. De tota manera no es pot dir que es tracti en cap cas d'entrevistes en grup o grups de discussió, ja que aquestes representen tècniques diferents. Cal dir que la proximitat existent entre les persones entrevistades de manera conjunta, ha suposat que aquest tipus d'entrevistes no es veiessin limitades per una manca de confiança a causa de la presència de persones alienes.

Tot i la utilitat de l'entrevista com a tècnica d'anàlisi, aquesta presenta algunes **limitacions** de les que cal ser-ne conscients a l'hora de dur a terme una recerca com la present. Una d'elles fa referència al fet que l'entrevista mai pot ser presa com a reflex directe de la realitat en tant que es tracta d'una situació influïda per nombrosos elements que cal que siguin tinguts en compte a l'hora d'analitzar-la. Per exemple Valles (2002) argumenta que l'entrevista en si mateixa és una situació social, amb elements organitzatius psicosocials propis, que actuen de modeladors de la informació que s'hi produeix, cosa que fa necessari que aquesta informació no sigui presa només com a simple resposta a preguntes, sinó com el producte resultant de les preguntes tal i com són percebudes pels informants i les circumstàncies sociosituacionals dins les quals les preguntes es van plantejar (Valles, 2002: 84-85).

Com s'ha dit anteriorment, una altra de les crítiques que sovint s'ha fet a la recerca qualitativa i a l'ús de les entrevistes, té a veure amb la **falta de representativitat** de les dades obtingudes. Tot i això, des d'aquí defensem que la representativitat no té perquè figurar entre els objectius d'aquest tipus de recerca i el que en algunes ocasions és tractat com un punt feble, pot ser reconvertit en potencialitat. És a dir, que les dades obtingudes

poden ser no representatives i fins i tot en alguns casos que van més enllà de la present investigació, poden aportar coneixement que no sigui objectiu, però si la representativitat i l'objectivitat no figuren entre els objectius de la recerca, es tracta de qüestions no rellevants. Tal i com argumenten Mendoza i Morén-Alegret (2013) “one possible shortcoming of this technique is that although researchers can interview dozens of people [...] at the end of the day the qualitative data obtained is not representative of all immigrants related to the places under study. This so-called shortcoming can be highlighted as a problem by positivist researchers but may be considered irrelevant by some humanist and feminist geographers if the aim of the research is to explore the processes producing a particular event and to promote a detailed understanding of sociospatial experiences. In fact, when research is conducted as a conversation rather than an interrogation, qualitative interviews can raise informants' awareness as they discuss, understand and come to terms with their own personal experiences and even become empowered. From a positivist point of view, researchers' engagement with participants may imply bias in questioning and answers. However, the aim of such research is not to obtain 'objective' knowledge, and consequently it might not make sense to talk about 'bias' in such cases” (Mendoza i Morén-Alegret, 2013: 5).

Seguint amb algunes de les limitacions de la recerca qualitativa, pel que fa al **disseny de les entrevistes**, Valles ens recorda que cal tenir en compte que el que volem obtenir amb l'entrevista en profunditat és l'experiència personal de l'entrevistat com a informant, que l'investigador social té altres fonts per tal de contrastar els fets i que “no son solo 'los hechos' lo que interesa estudiar, también como estos se viven y se relatan” (Valles, 2002: 55). Es tracta d'una idea interessant per la nostra recerca en la mesura que les opinions i les percepcions dels subjectes entrevistats seran molt tingudes en compte en l'anàlisi, sense perdre de vista el perill que comporta creure que darrere de tot acte hi ha una perspectiva o un punt de vista sense preguntar-se d'on prové (Silverman, 2007). En aquest sentit Silverman (2007) explica que “when people 'confess' to them, researchers should properly dismiss appeals to the 'immediacy' and 'authenticity' of their data”, afegint que l'investigador qualitatiu ha de tractar el que sent a les entrevistes “as simply a contingent narrative or account and examine the cultural resources which speakers skillfully deploy” (Silverman, 2007: 130).

Per tal que la **validesa de les dades obtingudes a través de les entrevistes** no quedi en entredit, cal que aquestes siguin complementades amb una documentació feta a partir de dades estadístiques, d'observació, d'altres estudis previs, de notícies de premsa o d'altres entrevistes. Un altre aspecte també relacionat amb la validesa de les entrevistes té a veure amb el tractament que es faci dels casos contraris (*contrary cases*) o que es desvien de la nostra hipòtesi. Tal i com diu Silverman “qualitative researchers, with their in-

depth access to single cases, have to overcome a special temptation. How are they to convince themselves (and their audience) that their 'findings' are genuinely based on critical investigation of all their data and do not depend on a few well-chosen 'examples'?" (Silverman, 2005: 211). Incloure els 'casos contraris' en l'anàlisi augmentarà la validesa dels resultats obtinguts. Cal que l'esquema analític sigui confrontat constantment amb 'casos desviats' fins que aquests puguin ser incorporats a l'anàlisi. Això serà, o bé perquè a través d'aquesta es veu alguna cosa en aquests casos que els fa entrar en l'esquema, o bé a través de canviar l'esquema analític. En els dos supòsits s'augmenta la validesa i s'enforteix la recerca.

Finalment i relacionat amb algunes dificultats per trobar aquests 'casos contraris', es vol fer referència a un altre tipus de problemes potencials que afecten a recerques com la que ens ocupa. Es tracta de limitacions en la mesura que poden suposar biaixos tant pel que fa a quines persones són entrevistades i quines no, com pel que fa a les explicacions que ens poden donar aquestes persones. En primer lloc, cal tenir present que l'explicació *a posteriori* del propi procés migratori pot haver patit un procés de transformació important alguns anys després de l'arribada al lloc de destí. Es tracta d'un problema que per exemple King *et al.* (2000) anomenen "the problem of **post hoc rationalisation**" i que té a veure amb una tendència dels subjectes que han migrat a convèncer-se a ells mateixos que migrar va ser la decisió correcta (vegeu també Halfacree and Boyle, 1993). En segon lloc, cal tenir en compte la **tendència a entrevistar persones en les que el procés migratori ha estat positiu**, ja que aquells casos en què aquest no ha estat satisfactori, o bé són més difícils de poder entrevistar, o bé han retornat als seus països d'origen. Tal i com ho exposen King *et al.* en el seu estudi sobre migrants jubilats al Mediterrani "people who have become unhappy, disenchanted, frail or sick will have returned to Britain, thereby removing themselves from the field survey; or, if still resident in southern Europe, will be reluctant to answer a questionnaire or to be interviewed" (King *et al.*, 2000: 117). En aquest mateix sentit resulta també molt interessant l'aportació que fa Karen O'Reilly (2007) sobre la situació d'exclusió en què viuen un nombre sorprenentment important de residents britànics a la província espanyola de Màlaga. En tercer lloc i relacionat amb els dos anteriors, el "**burnt bridges syndrome**", indueix als subjectes "to make the best of a problematic situation given that there is no turning back (or that turn back would be to admit failure)" (King *et al.*, 2000: 117). Com es veurà en els capítols 4 i 5, es tracta de limitacions que inevitablement han aparegut al llarg de la recerca, però ser conscients de la seva possible aparició amb anterioritat als treballs de camp, ha facilitat poder minimitzar el seu impacte negatiu en els resultats de la investigació.

3.3.3 Accés al camp i realització de les entrevistes

Centrant-nos en el nostre estudi en concret, el gruix de les dades que ha permès dur a terme aquesta investigació han estat obtingudes a partir de la realització **d'entrevistes a un total de 101 informants** repartits entre les dues àrees d'estudi, les quals inclouen tant a residents de nacionalitat estrangera com a persones de nacionalitat espanyola o portuguesa vinculades a les mateixes.

a) Recull estadístic i documental i preparació dels treballs de camp

Durant els primers mesos del 2011, es va realitzar un exhaustiu treball documental i de recollida de dades estadístiques en relació als municipis d'Odemira (Portugal) i Roses (Espanya), obtenint com a resultat dos informes per cada àrea d'estudi. Un primer informe dedicat a tot un seguit d'indicadors de sostenibilitat; i un segon informe centrat en dades referents a immigració (vegeu Quadres A.1 i A.2 de l'annex, pàgines 341-342). Aquesta feina realitzada en el marc del projecte d'investigació R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas", va servir per poder preparar els treballs de camp posteriors.

Durant el mes de març del 2011 i també en el si de l'esmentat projecte R+D, es va fer una visita exploratòria a l'Alt Empordà. Concretament, juntament amb quatre integrants més del projecte (Danièle Joly, Ricard Morén, Dawid Wladyka i Sandra Fatóri), es va visitar el nucli urbà de Castelló d'Empúries, Empuriabrava, algunes parts del PN dels Aiguamolls de l'Empordà i Sant Martí d'Empúries. Paral·lelament es van poder realitzar alguns contactes rellevants de cara al futur.

b) Elaboració del guió d'entrevista i establiment de quotes

Un cop elaborats els informes previs per les diferents àrees de l'esmentat projecte R+D i després de la visita exploratòria a l'Alt Empordà, es va iniciar la confecció dels guions per dur a terme les entrevistes previstes dins d'aquest projecte. En aquest punt cal tenir en compte que les entrevistes es van dissenyar i dur a terme en el si del projecte R+D i d'acord amb els objectius d'aquest projecte, els quals han estat presentats al capítol 3 (vegeu Quadre 2). Així doncs, el guió de les entrevistes va recollir els objectius de la investigació traduint-los en preguntes i temes de conversa. D'aquesta manera, tot i que alguns dels temes i qüestions tractades a les entrevistes coincidien plenament amb les que tenien a veure d'una manera directa amb la tesi doctoral, d'altres se separaven en major o menor mesura de l'objecte d'estudi de la mateixa. A l'annex (Quadre A.3, pàgina 343) es presenta el guió d'entrevista elaborat en el si de l'esmentat projecte, incloent algunes modificacions per tal d'acostar-lo una mica més als objectius concrets de la tesi.

En funció de si els entrevistats eren de nacionalitat estrangera o no, i si aquests pertanyien a associacions o no, el guió principal incloïa algunes variacions per tal d'adaptar-lo als diferents grups d'entrevistats.

Paral·lelament als guions d'entrevista es van **establir unes quotes** per tal de seleccionar les persones entrevistades. Miguel S. Valles explica de manera molt aclaridora la necessitat d'elaborar i posteriorment seguir aquestes quotes. Per aquest autor “[...] el muestreo cualitativo no pretende la representación estadística, sino la representación tipológica, socioestructural correspondiente a los objetivos del estudio” (Valles, 2002: 68). En una altra publicació, Valles defineix amb major detall aquest sistema d'elaboració de caselles tipològiques: “[...] dispositivo muestral, de carácter instrumental, del que se sirve el investigador para hacer operativa una selección de entrevistados orientada a controlar (garantizar mínimamente) la *heterogeneidad de la muestra*, en variables consideradas analíticamente relevantes” (Valles, 1997: 212)⁷¹. En l'elaboració d'aquest mostreig també cal que hi jugui un paper rellevant la disponibilitat de temps i de mitjans de cada recerca, de manera que el criteri d'heterogeneïtat cal que vagi acompanyat del d'economia com a criteris bàsics del mostreig (Valles, 2002). En el procés de selecció de les persones entrevistades en la recerca qualitativa es té en compte la rellevància dels casos més que la representativitat i es seleccionen grups o casos segons uns criteris concrets. D'acord amb Valles (1997), la selecció del mostreig no respon únicament a un sol criteri, sinó que és fruit de diversos criteris. Així, per exemple, s'entrevistarà a la població que tingui la informació rellevant, que sigui més accessible, que estigui més disposada a informar i que estigui més capacitada per proporcionar informació (Valles, 2002).

Com es pot veure a les Taules 9, 10 i 11, tenint en compte el criteri d'heterogeneïtat, els treballs de camp de la present recerca han estat guiats per quotes prèviament establertes a partir dels criteris de sexe (home/dona), nacionalitat (nacional/estranger), edat (menys de 50 anys/més de 50 anys) i tipus d'organització (econòmica/social /mediambiental/cultural/política) repartits equitativament entre el conjunt de persones entrevistades per cada àrea d'estudi. Es tracta de quotes orientatives, ja que els criteris d'accessibilitat i de casualitat han dificultat en alguns casos el compliment estricte d'aquestes quotes. Val a dir que no complir amb les quotes d'una manera estricta ja formava part de les previsions de la recerca. L'objectiu principal de les quotes era sobretot el de garantir una mínima presència de cada grup d'entrevistats, de manera que una aproximació a aquestes ja complia amb el fet de 'mantenir mínimament l'heterogeneïtat de la mostra'.

⁷¹ Cursiva de l'autor.

Taula 9. Quotes orientatives d'entrevistats (sexe i nacionalitat)

	Residents nacionals	Residents estrangers
Home	50%	50%
Dona	50%	50%

Taula 10. Quotes orientatives d'entrevistats (edat i nacionalitat)

	Residents nacionals	Residents estrangers
Menys de 50 anys	50%	50%
Més de 50 anys	50%	50%

Taula 11. Quotes orientatives d'entrevistats (tipus d'organització)

	No-governamental	Governamental
Econòmica	20%	20%
Social	20%	20%
Ambiental	20%	20%
Cultural	20%	20%
Política	20%	20%

Els objectius d'entrevistar a residents de nacionalitat estrangera resulten força clars si es tenen en compte els objectius d'una investigació que està centrada en aquest tipus de residents i en els motius que els han portat a viure a les àrees d'estudi. Han estat entrevistats, entre d'altres, membres d'associacions i treballadors o empresaris dels principals sectors econòmics de les àrees d'estudi. Com es veurà als capítols 4 i 5, s'ha intentat obtenir una diversitat d'orígens i de perfils socioeconòmics. Pel que fa a les entrevistes dutes a terme amb persones de nacionalitat espanyola o portuguesa vinculades a les àrees d'estudi, en primer lloc havia de servir per aproximar-nos a les àrees a través d'individus que en fossin bons coneixedors i durant un període relativament llarg. Aquests entrevistats han estat principalment representants d'associacions, membres de les administracions locals o altres institucions, gestors dels espais naturals o altres persones que per la seva vinculació amb les àrees d'estudi podien fer aportacions interessants per la recerca. En segon lloc, aquests informants podien ser-nos de gran utilitat per acostar-nos a persones de nacionalitat estrangera residents a les localitats estudiades. En tercer lloc, les percepcions i les opinions d'aquests informants espanyols i portuguesos, també són rellevants per si mateixes en la recerca. Això és així en tant que entre els objectius de la recerca hi ha, d'una banda, els de conèixer la percepció dels informants clau de nacionalitat espanyola/portuguesa sobre la relació del conjunt de la població amb els espais naturals; i de l'altra, conèixer la percepció dels informants clau de nacionalitat espanyola/portuguesa sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals (vegeu secció 3.1).

c) Els treballs de camp i les entrevistes

- Juliol 2011 (dies 4 a 8 de juliol). Treball de camp dut a terme principalment a Roses (entrevistes puntuals a Figueres, Port de la Selva, Cadaqués i Castelló d'Empúries). En total es va entrevistar a 15 persones en nou entrevistes diferents. Aquesta primera fase del treball de camp va servir per posar a prova el guió d'entrevista i poder-hi realitzar alguns retocs de cara a properes fases del treball de camp. També es van acabar de determinar les quotes d'entrevistes, tant per les àrees d'estudi d'aquesta tesi, com per la resta d'àrees d'estudi de l'esmentat projecte R+D.
- Octubre 2011 (dies 15 a 18 d'octubre). Treball de camp dut a terme principalment a Roses i a Rabós d'Empordà (entrevistes puntuals a Garriguella i Espolla). En total es va entrevistar a 11 persones en nou entrevistes diferents.
- Novembre 2011 (dies 10 a 15 de novembre). Treball de camp dut a terme a Portugal, principalment al *concelho* d'Odemira (una entrevista puntual a Lisboa). En total es va entrevistar a 24 persones en 20 entrevistes diferents.
- Març 2012 (dies 26 a 28 de març). Treball de camp dut a terme a Roses (una entrevista puntual a Figueres). En total es va entrevistar a 12 persones en 10 entrevistes diferents.
- Maig 2012 (dies 7 a 11 de maig). Treball de camp dut a terme a Garriguella i Rabós d'Empordà (una entrevista puntual a Figueres). En total es va entrevistar a 20 persones en 16 entrevistes diferents.
- Juliol-Agost 2012 (dies 28 de juliol a 2 d'agost). Treball de camp dut a terme a Portugal, concretament als municipis de Sines i Odemira. En total es va entrevistar a 23 persones. En relació al municipi d'Odemira es van entrevistar 16 persones en 12 entrevistes.

A aquestes entrevistes cal sumar-n'hi tres més realitzades durant el mes de setembre del 2009 per l'autor d'aquesta tesi en el marc del projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (dirigit per Ricard Morén i finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d'Espanya pels anys 2006-2009). Aquestes entrevistes van ser dutes a terme a Roses i han estat incloses en el present estudi en tant que aporten dades rellevants pel mateix. Una de les persones va ser entrevistada en relació al municipi de Roses, i les altres dues en relació a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà en el seu conjunt.

Així doncs i a mode de resum, per l'àrea espanyola han estat entrevistades un total de 61 persones (28 de nacionalitat estrangera), mentre que per l'àrea portuguesa s'han entrevistat 40 persones (24 de nacionalitat estrangera). És a dir, en conjunt **un total de 101 persones majors d'edat, de les quals 52 eren de nacionalitat estrangera** que

residien en una de les dues àrees d'estudi des de feia almenys un any. A continuació es presenta un resum més detallat en forma de taules d'algunes característiques d'aquestes persones entrevistades (Taules 12 a 17). Cal tenir en compte que pel cas de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà, diversos informants van ser entrevistats en relació a l'àrea d'estudi en el seu conjunt, però que en aquestes taules han estat comptabilitzades en la subàrea amb la que estaven més vinculades.

Taules 12 i 13. Nombre de persones entrevistades municipis de Garriguella i Rabós (sexe, espanyols-estrangers, edat)

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Homes	14	5	19
Dones	3	8	11
Total	17	13	30

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Menys de 50 anys	9	10	19
50 anys o més	8	3	11
Total	17	13	30

Taules 14 i 15. Nombre de persones entrevistades municipi de Roses (sexe, espanyols-estrangers, edat)

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Homes	8	4	12
Dones	8	11	19
Total	16	15	31

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Menys de 50 anys	9	8	17
50 anys o més	7	7	14
Total	16	15	31

Taules 16 i 17. Nombre de persones entrevistades municipi d'Odemira (sexe, portuguesos-estrangers, edat)

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Homes	12	14	26
Dones	4	10	14
Total	16	24	40

	Residents nacionals	Residents estrangers	Total
Menys de 50 anys	9	10	19
50 anys o més	7	14	21
Total	16	24	40

En relació a les taules que s'acaben de presentar, es pot observar que en alguns casos hi ha perfils més presents que d'altres. De tota manera, com ja s'ha dit en presentar les quotes que havien de guiar la tria de les persones a entrevistar (Taules 9, 10 i 11), aquestes tenien una funció orientativa per tal de mantenir mínimament l'heterogeneïtat de la mostra. Tot i alguns biaixos, s'ha considerat que pels objectius de la recerca, aquest objectiu quedava satisfet.

Pel que fa al **contacte amb les persones entrevistades**, aquest es va fer mitjançant cita prèvia, de manera espontània o bé seguint la tècnica de la 'bola de neu'. En el cas de membres d'associacions i institucions, la major facilitat d'obtenir un telèfon o un correu electrònic de contacte, va fer que les entrevistes amb aquestes persones fossin concertades amb anterioritat al desplaçament a les àrees d'estudi. A l'annex (Quadre A.4, pàgina 345) s'adjunta un model-tipus de la versió en català del correu electrònic que es va enviar a les persones candidates de ser entrevistades, el qual s'anava adaptant en funció dels destinataris (també va ser elaborat en castellà, anglès, i portuguès). També es pot consultar a l'annex una carta de presentació signada per Ricard Morén com a director del projecte R+D, amb el logotip de la UAB i les dades del departament de Geografia (Quadre A.5 de l'annex, pàgina 346). Aquesta carta, en cas de considerar-se oportú, era mostrada a les persones entrevistades per tal que tinguessin la certesa que si se'ls estava preguntant sobre les seves activitats professionals, les seves activitats associatives o sobre la seva vida privada, això es feia amb finalitats científiques i que hi havia una institució seriosa al darrere. És a dir, que podien estar tranquils que no hi havia objectius amagats i que la informació no es faria servir per res que els pogués perjudicar. Aquesta carta no era utilitzada en tots els casos, però sí que va ser molt útil amb moltes persones, especialment tot i que no només, amb aquelles que van ser contactades directament a l'àrea d'estudi durant els treballs de camp. Llegir la carta després d'escoltar l'explicació donada per l'investigador, donava l'oportunitat de poder reflexionar durant uns moments sobre si volien acceptar o no ser entrevistats, cosa que rebaixava la possible pressió i facilitava el posterior desenvolupament de l'entrevista. També en els casos d'empreses, administracions o associacions, la carta donava la certesa de no estar col·laborant amb 'segons qui', i fins i tot en alguns casos els entrevistats la fotocopiaven per tenir una major tranquil·litat o per guardar constància de la col·laboració. Paral·lelament a aquesta imatge de serietat, en alguns casos també va ser útil treure importància a aquesta serietat, deixant clar que en cap cas es tractava de preguntes complicades, per tal que els entrevistats es poguessin relaxar.

Pel que fa a la tècnica de la bola de neu, aquesta consisteix en demanar a les persones entrevistades el contacte amb altres entrevistats potencials. Tot i la utilitat de la tècnica per tal de poder arribar a persones de nacionalitat estrangera, aquesta presenta

un risc elevat de biaix, ja que determinades xarxes de relacions, poden quedar excloses de la investigació. Es tracta d'una qüestió que s'ha intentat minimitzar i que serà tractada en algunes parts dels capítols 4 i 5. Cal tenir en compte que a través d'aquesta tècnica també s'ha accedit a entrevistats que en moltes ocasions no tenien un lligam remarcable amb entrevistats previs. És a dir, que aquestes persones no han estat introduïdes o presentades directament a l'entrevistat, sinó que a partir de la informació que 'a tal lloc hi viu o hi treballa tal persona que et pot interessar', s'ha conegut de l'existència de residents estrangers. Aquesta és una de les maneres amb les que s'ha intentat minimitzar el possible biaix de la tècnica de la bola de neu. En aquest sentit és molt interessant diversificar els criteris de selecció dels entrevistats. Intentar diversificar al màxim en el moment de fer els contactes previs al desplaçament al camp, ja suposa un primer pas (representants de les administracions locals, associacions molt diverses, negocis de diferents àmbits, membres d'institucions educatives, etc.). També ha resultat important per tal de reduir el possible biaix la tria, podríem dir improvisada o a l'atzar, d'alguns dels interlocutors, per exemple a través 'd'abordar' a propietaris de comerços, a persones assegudes en terrasses de bars o directament a vianants passejant pel carrer. Tot i algunes respostes negatives, la majoria de persones contactades d'aquesta manera van acceptar ser entrevistades. La referència a intents d'entrevista no reeixits té una rellevància destacada, ja que diversos informants potencials de nacionalitat (o aparentment d'origen estranger) es van negar a ser entrevistats d'una manera formal i/o amb gravadora. En alguns casos es va poder dur a terme una entrevista en format reduït, informal i sense gravadora. En d'altres només es van poder intercanviar algunes preguntes. En tots els casos, però, l'intercanvi va aportar informació rellevant per la recerca més enllà de les impressions que es poden treure de la negativa a ser entrevistats per si mateixa. De tota manera, evidentment els informants en qüestió no han pogut ser inclosos com a entrevistats en la investigació.

Les entrevistes van ser gravades en format àudio i van tenir una **durada** mitjana d'uns 35-40 minuts, arribant en alguns casos als 70-80 minuts i quedant-se en d'altres en 20-25. Totes van ser realitzades per part de l'autor d'aquesta tesi⁷². Tot i la despesa que aquest fet suposa en termes de temps, cal destacar els beneficis que suposa per la recerca (proximitat a l'objecte d'estudi per part de l'investigador, possibilitats d'introduir canvis sobre la marxa al llarg dels treballs de camp i en les successives entrevistes, beneficis en el procés d'anàlisi i interpretació de les dades, etc.). Les entrevistes van ser realitzades en **llocs** diversos com a casa dels entrevistats, en bars i terrasses, en seus d'associacions, als llocs de feina dels entrevistats o en algunes ocasions a peu de carrer

⁷² Dues de les entrevistes dutes a terme a l'Alt Empordà van ser conduïdes conjuntament amb altres investigadors integrants de l'esmentat projecte R+D, Dawid Wladyka i Sandra Fatorić.

en algun banc d'un parc o plaça. Normalment es va intentar que el lloc fos decidit per l'entrevistat per tal que la persona en qüestió se sentís més còmode. Sempre es va intentar realitzar les entrevistes en llocs tranquils, però això en alguns casos no va ser possible, per exemple havent de fer entrevistes en bars una mica massa sorollosos.

Pel que fa a les **llengües utilitzades en les entrevistes**, aquestes van ser realitzades en català i castellà en el cas de les dutes a terme a la comarca de l'Alt Empordà (amb l'ús d'anglès i francès en alguns casos puntuals), mentre que en el cas de les dutes a terme a Portugal, van ser realitzades en portuguès, castellà i anglès. Cal dir que en la majoria de les entrevistes realitzades a l'àrea d'estudi portuguesa, tant entrevistador com entrevistats van utilitzar una barreja entre portuguès i castellà, barreja que de manera informal però força estesa es coneix amb el nom de 'portunyor'. Aquest fet no va suposar una barrera per conversar amb les persones de nacionalitat portuguesa i amb els estrangers que dominaven mínimament la llengua portuguesa, d'una banda, a causa de la similitud existent entre la llengua portuguesa i la castellana, i al fet que una part important de la població de Portugal parla i sobretot entén en major o menor mesura el castellà, i de l'altra, degut al fet que l'entrevistador entén força el portuguès tot i parlar-lo poc. En els casos d'altres entrevistats, l'ús de l'anglès va permetre dur a terme l'entrevista amb fluïdesa. Tot i això, la diferència idiomàtica sí que va suposar una barrera en altres casos, per exemple per tal d'entrevistar a alguns treballadors del sector de l'agricultura de nacionalitat búlgara o tailandesa a Odemira, amb un nivell de portuguès molt baix i que no parlaven anglès. Aquesta barrera va poder ser salvada amb l'ajuda d'altres persones de la mateixa nacionalitat amb un major nivell de portuguès (o 'portunyor'), o bé d'anglès. En el cas de les entrevistes dutes a terme a l'Alt Empordà, les principals barreres idiomàtiques van ser trobades en el cas d'alguns residents de nacionalitat francesa i algun resident de nacionalitat marroquina (amb baixos nivells de català i castellà i sense coneixements d'anglès). Pel que fa a aquests francesos, les entrevistes es van fer en castellà i francès, mentre que en el cas dels marroquins, es van dur a terme exclusivament en castellà; en ambdós casos amb algunes dificultats d'intercomprensió. Tot i que les entrevistes realitzades amb aquest tipus de dificultats van ser poques, sí que és cert que les dificultats idiomàtiques amb alguns d'aquests col·lectius van dificultar la realització de més entrevistes.

En relació amb les llengües emprades a les entrevistes, dir que les corresponents transcripcions han estat fetes respectant les llengües utilitzades originalment. Pel que fa als fragments d'entrevista inclosos al llarg de la tesi, també s'ha mantingut la llengua emprada originalment per tal de ser el màxim fidels possible als discursos dels informants. Això ha estat així també en el cas de les entrevistes realitzades en 'portunyor'. En aquests casos, cal dir que degut a la proximitat del castellà i el portuguès, l'edició ortogràfica

posterior a les transcripcions pot haver portat a espanyolitzar o 'portuguesitzar' algunes paraules molt similars en les dues llengües, sempre tenint molta cura de no alterar els significats de les mateixes.

Es vol fer també referència a la presència de la **gravadora** durant les entrevistes. Es tracta d'un element que, tot i que els entrevistats hagin acceptat que es gravi la conversa, genera certa desconfiança i pot condicionar les explicacions de la persona en qüestió. Per tal que això no passi o per intentar minimitzar-ho, es va posar èmfasi en l'anonimat de les dades. També per tal de generar un clima de confiança, un cop exposats de manera breu els objectius del projecte de recerca i donades les gràcies per accedir a col·laborar-hi, s'iniciava l'entrevista pròpiament dita amb algunes preguntes introductòries no directament vinculades amb el projecte de recerca. Un cop trencat el gel es passava a preguntes que requerien un grau no massa elevat de reflexió, com per exemple algunes dades personals dels entrevistats, en els casos de membres d'associacions qüestions relacionades amb el funcionament i els objectius de les mateixes, o algunes dades relacionades amb el procés migratori dels entrevistats estrangers. A mesura que l'entrevista anava avançant, s'anava entrant en temes que requerien una mica més de reflexió per part dels entrevistats. Al final de l'entrevista i un cop tocats tots els temes del guió, en alguns casos va resultar molt interessant demanar a les persones entrevistades que, si volien, comentessin o afegissin alguna cosa més relacionada amb l'entrevista o amb el projecte en general.

Pel que fa a alguns dels efectes de la **posició** (social, cultural i com a subjecte) **de l'investigador** en l'accés al camp i en la realització de les entrevistes, a més de les qüestions ja esmentades, val la pena aportar algunes reflexions més al respecte. En primer lloc cal fer referència a la desconfiança o estranyesa inicial que produïa en algunes persones el fet de ser entrevistades (o intentades d'entrevistar), per un 'jove universitari procedent de l'àrea metropolitana de Barcelona', en el cas de les entrevistes dutes a terme a l'Alt Empordà; i en el cas de les fetes a Odemira, per un 'jove universitari espanyol'. En aquest punt, el bagatge sociocultural i sobretot el nivell educatiu dels entrevistats, intervé d'una manera important, ja que en els casos dels entrevistats amb estudis universitaris, aquesta estranyesa es percebia com a menor. Pel que fa als entrevistats de nacionalitat estrangera, especialment en els casos en què la llengua actuava com a barrera d'una manera més o menys important, aquesta desconfiança es veia augmentada. Ja s'ha fet referència a alguns dels mecanismes utilitzats per disminuir aquesta desconfiança o estranyesa inicial (correu electrònic previ, carta de presentació, explicacions prèvies, preguntes inicials de l'entrevista...). Pel que fa als treballs de camp realitzats a Odemira, és necessari tenir present que els lligams històrics i culturals existents entre Espanya i Portugal, van facilitar força la recerca en el sentit que, tot i

tractar-se d'un país estranger, no és el mateix investigar a Portugal que a un altre estat de la UE o de fora del continent europeu. Les ja esmentades arrels portugueses de l'autor d'aquesta tesi també van jugar un paper important en aquest sentit.

Una altra qüestió a la que es vol fer referència té a veure amb les possibles implicacions per la recerca d'alguns posicionaments ideològics de l'investigador. Es tracta de posicionaments a nivell personal, de manera que les implicacions a nivell acadèmic evidentment s'han intentat minimitzar per tal que no influïssin ni en l'accés al camp ni en l'obtenció de les dades, ni tampoc en el posterior anàlisi. De tota manera, per una qüestió de 'sinceritat acadèmica', s'ha cregut convenient fer-les explícites. Aquestes tenen a veure bàsicament amb un posicionament ideològic d'esquerreres i ecologista que inevitablement genera uns certs sentiments de simpatia o antipatia envers algunes de les persones o organitzacions contactades. Pel que fa a casos que han generat una certa simpatia, han estat entrevistats membres d'organitzacions ecologistes, membres de moviments alternatius d'esquerreres, iniciatives que busquen revaloritzar el territori a través dels seus valors culturals, naturals i paisatgístics, etc. o persones a nivell individual que expressen idees properes a organitzacions o iniciatives com les anteriors. Per contra, pel que fa a casos de persones que han generat una certa animadversió, han estat entrevistats, per exemple, representants de determinats partits polítics, persones que manifestaven idees contràries a les exposades anteriorment (especialment a l'expressar idees xenòfobes o racistes), o també casos de migrants no laborals-econòmics que fan palès que han fet molt pocs esforços per integrar-se socialment a les seves localitats d'acollida i que per exemple no han fet cap esforç d'aprendre la llengua o les llengües pròpies del lloc on s'han establert. Ja s'ha dit que durant els treballs de camp i durant l'anàlisi de les dades, aquests sentiments han intentat deixar-se de banda. En favor d'això, en relació als casos que *a priori* podien generar una certa antipatia, cal dir que el fet de realitzar entrevistes amb persones concretes, genera una situació d'empatia i permet deslligar fàcilment l'entrevista de prejudicis i sentiments negatius envers aquestes persones. També cal tenir en compte els possibles efectes a la inversa del que s'acaba d'esmentar, és a dir, els sentiments d'antipatia o de simpatia per part d'alguns dels entrevistats (o possibles entrevistats) envers l'investigador. Tot i que per part de l'investigador es va evitar exterioritzar valoracions i judicis de valor, i que en la forma de vestir i de parlar s'intentava ser el més neutre possible, els prejudicis per part dels subjectes entrevistats (o intentats d'entrevistar), són inevitables al cent per cent. Es tracta de qüestions importants de tenir en compte a l'hora de dur a terme l'anàlisi de les dades.

3.3.4 L'anàlisi de les dades

Després de la realització de cada entrevista, i sempre que fos possible, acte seguit a la finalització de la mateixa, es va procedir a completar una fitxa amb les dades generals de l'entrevista i de la persona entrevistada. Juntament amb aquesta **fitxa**, es realitzaven algunes notes sobre la mateixa a partir de les primeres impressions juntament amb algunes observacions i valoracions de la trobada. Es tracta d'una tasca coneguda com a *self-debriefing*. Paral·lelament a aquestes fitxes i també durant el transcurs dels treballs de camp, s'anava confeccionant una primera versió del **diari de camp**, versió que seria passada a net i acabada de complementar just després de la finalització de cada estada al camp. Tant les anotacions preses just després de realitzar les entrevistes com el diari de camp, han adquirit un valor molt destacable al llarg de les diverses fases de l'anàlisi de les dades. En primer lloc per tal de poder ordenar-les d'acord amb el seu procés d'obtenció; en segon lloc per tal de poder retenir impressions i detalls que no quedaven recollits a les gravacions de les entrevistes, per exemple fruit de l'observació, de converses informals o d'intents d'entrevista formal no reeixits; i en tercer lloc, per desenvolupar algunes primeres reflexions fruit de l'avenç de la investigació derivades del contacte directe amb l'objecte d'estudi. A tall d'exemple sobre la utilitat d'aquestes notes, a continuació (Quadre 11) es presenta un petit fragment del diari de camp en què es reflexiona sobre el desenvolupament urbanístic i turístic de la localitat de Vila Nova de Milfontes, al *concelho* d'Odemira.

Quadre 11. Fragment del diari de camp. Reflexió sobre el desenvolupament urbanístic i turístic de la localitat de Vila Nova de Milfontes (*concelho* d'Odemira)

-Dijous 10 de novembre de 2011 [primer dia de la primera fase del treball de camp a Odemira]

Després d'una primera visita a la localitat de Vila Nova de Milfontes, es constata que hi ha més activitat de la que es pensava trobar tenint en compte l'època de l'any i les característiques de la localitat (localitat turística de costa). Es fan algunes fotos. Panells informatius del PNSACV al davant de la costa i la desembocadura del riu Mira. Es va al punt d'informació a recollir documentació. Al carrer principal s'identifiquen dos establiments que semblen regentats per asiàtics, probablement xinesos (veure fotos). Més endavant s'intentarà fer entrevista.

REFLEXIÓ boom urbanístic-turístic: Durant els propers dies s'acabarà de constatar, però tot i que sí que es pot observar que, urbanísticament, hi ha una part del poble que ha crescut durant les darreres dècades de manera força important en comparació a la mida del que es podria identificar com a nucli antic, i que hi ha una altra part que ha crescut durant els darrers anys i que està en ple procés d'expansió (alguns carrers planificats sense cases encara, algunes illes amb cases a mig acabar o tot just a punt per vendre's i d'altres de molt noves buides i que probablement només s'omplen alguns caps de setmana i mesos d'estiu), tot i això, a primer cop d'ull ja es fa evident que en aquest aspecte, V.N.Milfontes no es pot ni comparar amb altres casos de la costa de la península, ni del proper Algarve. Cal tenir en compte que és un dels principals nuclis turístics de l'àrea d'estudi. Es podria dir que V.N.Milfontes pot ser definit com un "poblet tranquil" de costa, m'atreviria a dir que fins i tot a l'estiu, tot i la presència d'un parell o tres de càmpings, alguns hotelets petits i alguns apartaments i edificis d'habitacions per llogar.

Un cop finalitzada cada una de les fases del treball de camp, a més de passar a

net i acabar de complementar fitxes, notes i diari de camp, es procedia a organitzar les entrevistes fetes en aquella fase com a pas previ a la seva transcripció. D'aquesta manera es van anar assignant uns **codis** a les persones entrevistades i es van elaborar unes taules amb les dades bàsiques de totes les persones entrevistades per tal de poder-les classificar (codi, fase del treball de camp, data de realització de l'entrevista, lloc en referència al qual va ser entrevistada, nom, posició o càrrec, tipus d'organització, sexe, edat, origen, lloc de naixement, nacionalitat, lloc i temps de residència, temps a la comarca, contacte i altres comentaris).

Pel que fa als codis que es van anar assignant a cadascun dels entrevistats, i amb els quals apareixen citats al llarg dels capítols 4 i 5, aquests es componen d'unes lletres inicials que indiquen si les entrevistes es van fer en relació a l'Alt Empordà (*AE*) o a l'Alentejo Litoral (*ALit*); seguidament s'hi troba un número que indica l'ordre en què la persona va ser entrevistada a la seva àrea d'estudi; i finalment, les lletres *NAD* (nadiu) o *IMM* (immigrant) indiquen si es tracta d'una persona de nacionalitat espanyola/portuguesa o bé de nacionalitat estrangera. Per exemple:

AE_57_NAD (entrevistat en relació a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà de nacionalitat espanyola)
ALit_18_IMM (entrevistat en relació a l'àrea d'estudi de l'Alentejo Litoral de nacionalitat estrangera)

En el cas dels codis amb els quals van ser identificats els entrevistats de nacionalitat no estrangera (codis acabats amb *_NAD*), aquests no han estat utilitzats al llarg de la redacció de la tesi. Això té a veure amb **qüestions d'anonimat**. D'una banda s'ha cregut convenient mostrar de manera conjunta tots els 'càrrecs o posicions' dels **informants de nacionalitat no estrangera** degut a la informació que aporten aquestes dades i al pes que tenen en la recerca. Aquesta informació (posició o càrrec, sexe i grup d'edat) es detalla en les **Taules A.1, A.3 i A.5 presentades a l'annex** (pàgines 338, 339 i 340) en relació a cada una de les àrees (i subàrees) d'estudi. De l'altra, en el moment de fer referència a determinats informants de nacionalitat espanyola/portuguesa o de presentar determinats fragments d'entrevista, per motius d'anonimat s'ha optat per no aportar aquesta informació (o aportar-la de manera parcial) a excepció dels càrrecs públics (bàsicament representants de governs locals). En el cas dels **informants de nacionalitat estrangera**, sí que s'ha considerat convenient l'ús dels codis anteriorment esmentats al llarg de la redacció de la tesi (codis acabats amb *_IMM*). Per aquests entrevistats, majoritàriament no s'aporta informació sobre el seu 'càrrec o posició' en organitzacions, administracions, etc. En una majoria dels casos també s'ha obviat la seva localitat exacta de residència. Les dades bàsiques dels entrevistats de nacionalitat estrangera (codi, sexe, grup d'edat, nacionalitat, àrea i temps de residència) es presenten a les **Taules A.2, A.4 i A.6 de l'annex** (pàgines 338, 339 i 340) en relació a cada una de

les àrees (i subàrees) d'estudi.

Un cop ordenades les dades de les persones entrevistades, es procedia a la **transcripció** de les entrevistes. Tenint en compte la gran quantitat de dades obtingudes en si del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas", la transcripció de les entrevistes no va ser literal sempre. Es van transcriure literalment les parts rellevants i es van resumir els fragments que no aportaven informació relacionada directament amb els objectius de la recerca doctoral. Tal i com afirma Valles (2002) en relació a la validesa i la fiabilitat de les transcripcions, aquestes no deixen de ser transcripcions interpretatives, eines útils per determinats propòsits, però que en cap cas són còpies o representacions d'una realitat original (Valles, 2002: 136). D'aquesta manera, les gravacions (arxius de gravació) són el document primari i les transcripcions cal que siguin considerades com a document secundari. Al llarg de l'anàlisi de les dades ha estat necessari tornar a les gravacions en diverses ocasions per tal de confirmar, enriquir o matisar fragments concrets d'algunes de les transcripcions.

Un cop elaborades i revisades les transcripcions, es va procedir a extreure la informació rellevant per a la recerca doctoral. Cal tenir en compte que les transcripcions incloïen un gran volum de dades relacionades amb els objectius generals del projecte R+D. En el cas dels entrevistats de nacionalitat espanyola i portuguesa, aquesta **reducció de dades** va incloure, a més de les dades generals dels entrevistats, bàsicament totes aquelles parts de les transcripcions que feien referència a:

- Qüestions vinculades amb els espais naturals propers a l'àrea d'estudi.
- Qüestions vinculades amb les motivacions migratòries que aquests informants atribuïen a l'arribada i establiment de població estrangera a l'àrea d'estudi.
- Qüestions vinculades amb la relació dels residents estrangers amb els espais naturals.

Pel que fa als entrevistats de nacionalitat estrangera, aquesta reducció de dades va incloure, a més de les dades generals dels entrevistats, bàsicament totes aquelles parts de les transcripcions que feien referència a:

- Qüestions referents al seu propi procés migratori i d'assentament (incloent qüestions relatives a la seva professió i al mercat de treball), però també impressions referents al procés migratori i d'assentament d'altres estrangers residents a l'àrea.
- Qüestions referents als espais naturals propers a l'àrea d'estudi (sobretot pel que fa a la seva relació i coneixement, però també pel que fa a la d'altres residents estrangers).

Com afirmen autors com Valles (2002), el procés de reducció de la informació es pot considerar part de l'**anàlisi intensa** de les dades. Aquesta anàlisi en profunditat es va

dur a terme principalment a partir dels documents secundaris generats (transcripcions), tot i que, com s'ha dit, de manera puntual es va anar retornant a les gravacions originals per tal d'aclarir o confirmar alguna informació⁷³.

En aquest punt cal esmentar una implicació del fet que les entrevistes estiguessin fetes amb quatre llengües diferents (a més d'una barreja de castellà i portuguès utilitzada en moltes de les entrevistes realitzades a Portugal), i en algunes ocasions amb l'ús de dues llengües en una mateixa entrevista. Aquesta va ser valorada com una qüestió que dificultava molt poder treure profit de programes informàtics per l'anàlisi d'entrevistes. Així doncs es va optar per fer una anàlisi 'manual' de les entrevistes centrat en les qüestions rellevants per la investigació doctoral.

A continuació s'exposa la manera com han estat organitzades les seccions 4.2 (subàrea d'estudi de l'Albera), 4.3 (subàrea d'estudi de Roses) i 5.2 (subàrea d'estudi d'Odemira). L'explicació d'aquesta organització ens serveix per fer alguns aclariments sobre l'abast de les dades obtingudes (i consegüentment sobre l'abast de l'anàlisi d'aquestes dades). Val la pena remarcar, d'una banda, que l'entrevista mai pot ser presa com a reflex directe de la realitat (vegeu secció 3.2.2); i de l'altra, que aquesta recerca no té com a objectiu dur a terme una etnografia (etnografia entesa com l'aplicació d'un conjunt de mètodes associats a l'observació participant i a involucrar-se en profunditat i durant un període de temps relativament llarg amb comunitats específiques o societats) (Hart, 2009). Dit això, les tres seccions s'estructuren de la següent manera (vegeu índex d'aquesta tesi):

a) En primer lloc s'aborda la **relació del conjunt de la població amb els espais naturals** (apartats 4.2.1, 4.3.1 i 5.2.1). Això es fa a partir de les entrevistes dutes a terme amb informants de nacionalitat no estrangera en cada una de les àrees. D'aquesta manera, allò que s'analitza és, d'una banda, les pròpies relacions (activitats, opinions, etc.) d'aquests informants (i la narració que fan d'aquestes relacions) amb els espais naturals; i de l'altra, les percepcions i les opinions que mostren pel que fa a la relació del conjunt de la població de l'àrea d'estudi amb els espais naturals. Així doncs, els apartats 4.2.1, 4.3.1 i 5.2.1 (i els respectius títols així pretenen anunciar-ho) aporten una visió de la relació del conjunt de la població amb els espais naturals. Aquesta està basada, d'una banda en dades que tenen a veure amb els propis comportaments dels informants no estrangers entrevistats, i de l'altra, amb les seves percepcions i opinions.

b) En segon lloc s'aborda la **percepció que té la població de nacionalitat espanyola/portuguesa sobre la relació dels residents estrangers amb els espais**

⁷³ Entre les nombroses estratègies existents per analitzar dades qualitatives, Geraldine Pratt basant-se en idees de Mike Crang (2005), distingeix tres enfocaments principals: "developing grounded theory, analysing the formal structure of the text or transcript or image, or reading qualitative data as a narrative" (Pratt, 2009: 606). L'estratègia utilitzada en aquesta recerca, com es veurà al llarg dels capítols següents, en bona mesura es basa en una combinació d'aquests tres enfocaments.

naturals (apartats 4.2.2, 4.3.2 i 5.2.2)⁷⁴. Com en els punts precedents, això es fa a partir de les entrevistes dutes a terme amb informants de nacionalitat no estrangera en cadascuna de les àrees. En aquests punts l'anàlisi es restringeix a les percepcions i les opinions que mostren els informants de nacionalitat espanyola/portuguesa en relació al comportament de tercers, en aquest cas la població de nacionalitat estrangera. En cap cas s'analitzen en aquests punts relacions amb els espais naturals 'per si mateixes' de manera 'directa' (i els respectius títols així pretenen anunciar-ho).

c) Finalment i en tercer lloc s'aborda la **relació de la població de nacionalitat estrangera amb els espais naturals** en cadascuna de les àrees (apartats 4.2.3, 4.3.3 i 5.2.3). Això es fa a partir de les entrevistes dutes a terme amb residents de nacionalitat estrangera. Allò que s'analitza en aquests apartats són les pròpies relacions (activitats, opinions, etc.) d'aquests informants de nacionalitat estrangera (i la narració que fan d'aquestes relacions) amb els espais naturals. D'altra banda, l'anàlisi d'aquestes dades que tenen a veure amb el comportament dels mateixos entrevistats estrangers, es complementa amb les percepcions i les opinions que mostren pel que fa a la relació d'altres residents estrangers amb els espais naturals.

Deixant de banda l'organització interna d'aquestes seccions, la recerca pretén realitzar una **anàlisi comparativa**. S'ha optat per una anàlisi comparativa, **en primer lloc entre casos dins de cada àrea d'estudi** (*within-case analysis*). És a dir, una comparació de les dades internes de la subàrea d'estudi de l'Albera (capítol 4, apartat 4.2); seguidament de les dades internes de la subàrea d'estudi de Roses (capítol 4, apartat 4.3); i finalment una comparació de les dades del municipi d'Odemira (capítol 5). Pel que fa als entrevistats de nacionalitat estrangera, per cada una d'aquestes àrees es van classificar aquests entrevistats en diversos grups a partir del seu perfil (país o regió de procedència, tipus d'activitat professional i de les principals motivacions migratòries exposades a l'entrevista).

Posteriorment a l'anàlisi comparativa entre els grups a nivell intern de cada àrea d'estudi, es du a terme una **comparació entre les àrees d'estudi** (*cross-case analysis*). Aquesta comparació creuada entre casos (capítol 6) es realitza, en primer lloc entre les subàrees d'estudi de l'Albera i de Roses (comparació interna de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà); per comparar posteriorment el conjunt d'aquesta àrea d'estudi de l'Alt Empordà amb l'àrea d'estudi del municipi d'Odemira (comparació internacional). Tal i com diu Valles, en la comparació creuada de casos i contextos, hi ha un esforç analític i interpretatiu per construir tipus descriptius, amb intenció de resumir i analitzar la complexitat de casos reals, inferencials, amb intenció -a més de descriure- d'inferir o

⁷⁴ Sobre la justificació i els dubtes que pot generar la distinció entre informants de nacionalitat estrangera i informants de nacionalitat espanyola/portuguesa, vegeu les notes al peu 41, 42 i 43 (pàgines 78 i 79).

generalitzar sobre l'objecte d'estudi (Valles, 1997: 226-227). Poder **construir 'tipus descriptius'** (amb les intencions apuntades per Valles) a partir de les esmentades comparacions de les motivacions que porten als subjectes a migrar a les àrees d'estudi, figura entre els principals objectius de la recerca.

En aquest punt es pot establir un cert paral·lelisme entre els passos que ha seguit aquesta recerca i la metodologia a través de la qual opera la *Grounded Theory*. Tal com argumenta Sharad Chari, durant les primeres dècades del segle XX els sociòlegs urbans de l'Escola de Chicago van veure en els estudis de cas el mètode ideal per produir hipòtesis. En sintonia amb aquests, l'enfocament sociològic de la *Grounded Theory* aparegut al cap a finals de la dècada de 1960, defensa construir teoria a través de d'estudis de cas (Chari, 2009)⁷⁵. L'anàlisi de les dades obtingudes en els estudis de cas de la present recerca, entre d'altres, ha portat a l'elaboració d'una tipologia de la migració internacional cap a àrees amb espais naturals. Tot i que en el nostre cas es partia d'una hipòtesi inicial i d'una pregunta principal clara, el paral·lelisme amb el posicionament de la *Grounded Theory* ve donat en tant que l'esmentada tipologia pot ser vista com una nova hipòtesi de treball de cara veure si aquesta s'ajusta a la realitat d'altres àrees d'estudi.

Un cop dit això, val la pena recordar que, tal i com diu José Ignacio Ruiz Olabuénaga, és en el moment immediat a la **redacció** (en aquest cas de la tesi) on recau la major intensitat de la tasca analítica (Ruiz Olabuénaga, 2003). És en aquesta redacció on es fa necessari mostrar la interpretació de les entrevistes, vinculant-les a més amb la resta de materials analítics, entre els quals hi ha les notes vinculades a les entrevistes, els diaris de camp, les observacions fetes durant les transcripcions, les dades estadístiques, juntament amb material analític complementari com articles de premsa, altres publicacions rellevants relacionades amb les àrees d'estudi o material fotogràfic. En aquest sentit, al llarg dels capítols 4, 5 i 6 es fa referència en nombroses ocasions a articles rellevants per la present investigació apareguts a la premsa, generalment local però no només. Pel que fa al material fotogràfic, durant els treballs de camp es van realitzar nombroses fotografies que han estat útils per emmarcar la resta de les dades. Finalment també és en aquesta fase de redacció on cal relacionar les interpretacions amb el cos teòric de la recerca, cosa que s'ha fet al llarg dels capítols 4, 5 i 6.

A mode de **recapitulació** dels passos que ha seguit a nivell metodològic la recerca, un cop delimitats els objectius de la investigació i feta una revisió de la literatura existent, l'entrevista semiestructurada complementada amb altres mètodes (treball documental, recull estadístic, seguiment de premsa, observació, etc.), ha estat la tècnica principal adoptada a partir dels objectius de la investigació i d'acord amb aquests. L'elaboració d'un guió d'entrevista va suposar traduir els objectius de la recerca en

⁷⁵ Vegeu també www.groundedtheory.com.

preguntes i temes de conversa. Paral·lelament a aquest guió, amb l'elaboració d'unes quotes es van definir els grups susceptibles de ser entrevistats. Un cop fet això es va procedir a la recollida de les dades centrals que havien de permetre dur a terme la investigació. A continuació, aquestes van ser organitzades, reduïdes i analitzades, tot amb l'objectiu de poder presentar els resultats de la recerca en forma de comparació interna i creuada de casos, juntament amb una revisió dels aspectes teòrics i de la literatura científica relacionada amb la recerca.

CAPÍTOL 4: IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESPAIS D'INTERÈS NATURAL A LES LOCALITATS D'ESTUDI DE L'ALT EMPORDÀ (CATALUNYA, ESPANYA)

En aquest capítol s'analitzen les dades obtingudes al llarg de la recerca a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà. Com ja s'apuntava al capítol 3, aquesta àrea ha estat dividida en dues subàrees: d'una banda, la formada per les localitats de Garriguella i Rabós, i de l'altra, la formada per Roses. L'estructura del capítol és la següent: en el punt 4.1, a mode d'introducció i de contextualització, s'analitzen algunes dades estadístiques sobre la població estrangera a les localitats d'aquesta àrea d'estudi; en el punt 4.2 s'aprofundeix en la relació amb els espais naturals de la població en general i de la població de nacionalitat estrangera a les localitats de Garriguella i Rabós; mentre que en el punt 4.3 es fa el mateix pel cas de Roses.

4.1 ALGUNES DADES ESTADÍSTIQUES SOBRE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A LES LOCALITATS D'ESTUDI DE L'ALT EMPORDÀ

És possible distingir tres onades migratòries diferents en la història recent d'aquesta àrea d'estudi i de la comarca de l'Alt Empordà en general. En primer lloc, durant les dècades de 1950 i 1960 una onada migratòria, en aquest cas interna, formada principalment per persones procedents de les regions del sud d'Espanya (Andalusia, Extremadura i Múrcia, principalment) cap a Catalunya. Aquests immigrants es van establir principalment en les àrees metropolitanes, però també en les altres regions del país com la província de Girona i l'Alt Empordà. De manera paral·lela, l'inici del turisme al litoral català va començar a transformar l'economia de les localitats costaneres com Roses. El creixement del sector serveis i del turisme va atreure cap a les zones turístiques un major nombre dels esmentats immigrants procedents del sud d'Espanya. En segon lloc, des de la dècada de 1980 i sobretot 1990, alguns dels turistes, principalment dels països del nord i l'oest d'Europa, també es van establir a l'àrea. En tercer lloc, a mitjans de la dècada de 1990 Espanya va ser testimoni de l'arribada d'una immigració laboral internacional procedent d'una varietat de països (nord d'Àfrica, Àfrica sub-sahariana, Amèrica del Sud i de països de l'Est d'Europa), i l'Alt Empordà no va ser una excepció.

Dit això, si s'observa la Taula 18 es pot veure que les localitats d'aquesta àrea

d'estudi presenten uns percentatges de població de nacionalitat estrangera considerablement més elevats que els del conjunt d'Espanya, però també que els de Catalunya (unitat territorial NUTS II). És especialment remarcable el cas de Roses on aquest percentatge arriba gairebé al 35% de la població, situant-se també força per sobre dels percentatges del conjunt de la província de Girona (unitat territorial NUTS III) i l'Alt Empordà. Pel que fa als percentatges de Garriguella i Rabós, tot i que es troben per sota dels del conjunt de l'Alt Empordà i en uns nivells similars als de la província de Girona, també superen d'una manera destacable els de Catalunya i Espanya en el seu conjunt.

Taula 18. Població total i percentatge de població estrangera Espanya, Catalunya, Província Girona, Alt Empordà, Garriguella, Rabós i Roses (2011)

	Població total	% Població estrangera
Espanya	47.190.493	12,19%
Catalunya	7.539.618	15,73%
Província Girona	756.810	21,36%
Comarca Alt Empordà	140.428	27,72%
Garriguella	863	19,47%
Rabós	196	22,45%
Roses	19.731	34,82%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE i l'IDESCAT.

Respecte a les nacionalitats presents a cada un dels municipis, les Taules 19, 20 i 21 mostren els nombres totals de residents de les principals nacionalitats i els percentatges que representen respecte del conjunt de la població estrangera. Aquestes taules permeten veure algunes similituds importants entre els tres municipis, però alhora algunes diferències que també valdrà la pena destacar. Com es pot observar, tant en el cas de Roses com el de Garriguella, la nacionalitat marroquina és la majoritària, seguida de la francesa i de la romanesa. Mentre que la marroquina se situa en aquestes dues localitats amb uns percentatges al voltant del 30% del total d'estrangers, la francesa es queda entorn del 15%. D'altra banda veiem que darrere la romanesa, se situen nacionalitats com la britànica, l'alemanya, l'argentina o l'equatoriana. Es pot argumentar que a Roses i a Garriguella hi conviuen tant nacionalitats a les quals, *a priori*, generalment s'atribueixen motivacions migratòries vinculades a la qualitat de vida, com nacionalitats a les quals generalment s'atribueixen motivacions migratòries vinculades al mercat laboral (vegeu secció 2.2.2, especialment les referències fetes en relació amb els conceptes de *lifestyle migration* i *amenity migration* i en relació amb el corrent de contraurbanització internacional de migrants laborals). Un cas lleugerament diferent ens trobem al municipi de Rabós, on tot i la presència de nacionalitats com la romanesa, l'equatoriana, l'argentina o inclús la italiana, els estrangers de nacionalitats a les que generalment s'atribueixen motivacions migratòries vinculades a la qualitat de vida són clarament majoritaris, amb

francesos i britànics al capdavant⁷⁶. En aquest punt, a més de les ja esmentades aportacions destacades al capítol 2, cal tenir en compte les observacions realitzades a l'apartat metodològic (3.3) sobre el perill de posar categories a migrants i motius migratoris com pot ser 'qualitat de vida', en base a dades estadístiques⁷⁷.

Taules 19, 20 i 21. Principals nacionalitats Garriguella, Rabós i Roses (2012)

GARRIGUELLA		
Població total: 874		
Població estrangera: 20,82%		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
Total UE	90	49,45
Marroc	53	29,12
França	30	16,48
Romania	20	10,99
Regne Unit	16	8,79
Alemanya	11	6,04
Bèlgica*	9	5,36
Equador	9	4,95
Brasil	6	3,3
Argentina	4	2,2
Uruguai	3	1,65

*Les dades referents a Bèlgica corresponen al 2011

RABÓS		
Població total: 206		
Població estrangera: 25,72%		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
Total UE	49	92,45
França	14	26,42
Regne Unit	12	22,64
Itàlia	7	13,21
Països Baixos*	5	11,36
Alemanya	4	7,55
Romania	4	7,55
Equador	2	3,77
Argentina	1	1,89

*Les dades referents als Països Baixos corresponen al 2011

ROSES		
Població total: 19.896		
Població estrangera: 34,48%		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
Total UE	2927	42,66
Marroc	2501	36,45
França	1190	17,34
Romania	459	6,69
Alemanya	360	5,25
Itàlia	210	3,06
Rússia	187	2,73
Argentina	170	2,48
Regne Unit	164	2,39
Països Baixos*	160	2,33
Bèlgica*	137	1,99

*Les dades referents als Països Baixos i Bèlgica corresponen al 2011

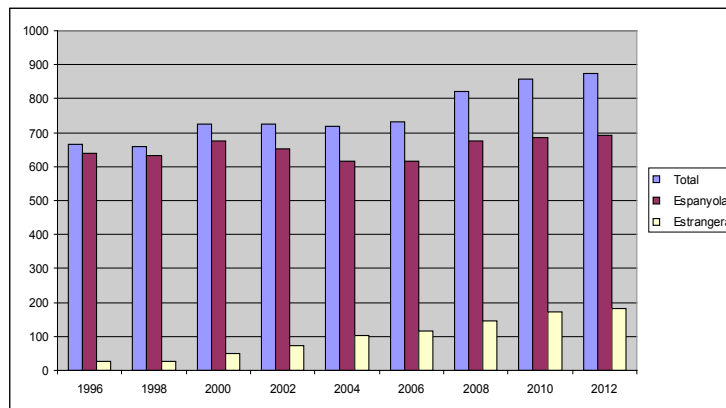
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró municipal publicades per l'INE i l'IDESCAT.

Repassem tot seguit algunes dades més en relació a la població de nacionalitat estrangera de cada un dels municipis estudiats. Començant per **Garriguella**, a la Figura 11 podem observar que des de mitjans de la dècada de 1990, la població total d'aquesta localitat ha crescut més o menys d'una manera sostinguda, passant dels 666 habitants de 1996 als 874 del 2012. Al llarg d'aquests anys la població de nacionalitat espanyola s'ha mantingut força estable entre els 600 i els 700 habitants, mentre que la població de nacionalitat estrangera ha augmentat d'una manera molt similar a com ho ha fet la població total. Així doncs, l'augment de la població total pot ser atribuït en bona mesura a l'augment de la població de nacionalitat estrangera.

⁷⁶ Són nombrosos els ciutadans d'origen argentí que han arribat a Espanya amb passaport italià a partir de lligams familiars, la qual cosa dificulta la distinció entre els estrangers procedents d'Itàlia i d'Argentina.

⁷⁷ Vegeu les reflexions fetes sobre aquesta qüestió al voltant de les idees de Findlay i Stockdale (2003) presentades en a l'apartat 3.3.1.

**Figura 11. Garriguella. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers).
Nombres absoluts.**

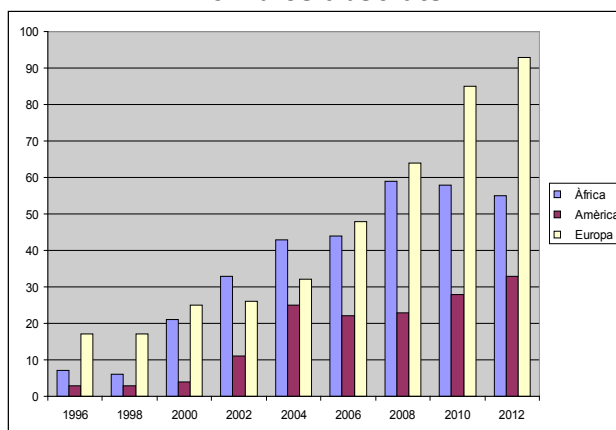
Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

Pel que fa a la procedència d'aquesta població de nacionalitat estrangera per continents (Figura 12), l'any 2012, les nacionalitats europees són les que tenen una major presència⁷⁸. De tota manera, des de finals de la dècada de 1990 i fins aproximadament l'any 2008, les nacionalitats europees i les africanes (aquestes darreres integrades bàsicament per la marroquina), tot i que amb algunes diferències, van augmentar de manera força paral·lela. A partir del 2004-2005 les nacionalitats europees augmenten el seu ritme de creixement, mentre que a partir del 2008, les africanes inicien una lleugera tendència a la baixa. Pel que fa a les nacionalitats americanes (bàsicament sud-americanes), després d'un estancament entre el 2004 i el 2008, a partir d'aquest darrer any apunten una tendència a incrementar el seu nombre.

Per tal de complementar les dades de les nacionalitats per continents, el gràfic presentat a la Figura 13 mostra l'evolució recent de les deu nacionalitats estrangeres amb major presència l'any 2012. Així, veiem que el descens de les nacionalitats africanes detectat a partir del 2008 no és degut a un descens de la presència de marroquins, ja que aquests no han baixat en nombre des de l'any 2006. La davallada és deguda al descens de la nacionalitat senegalesa, la qual no apareix al gràfic perquè l'any 2012 ja no tenia presència a Garriguella. També observem que l'augment tan important de nacionalitats europees és degut principalment a l'evolució sostinguda des del 2002 de la nacionalitat francesa, però també dels increments de les nacionalitats romanesa, britànica (fins al 2008), alemanya i belga. Pel que fa a les nacionalitats americanes, veiem que estan repartides entre diverses nacionalitats amb nombres força baixos, i que la nacionalitat amb major presència, l'equatoriana, segueix una lleugera tendència a la baixa.

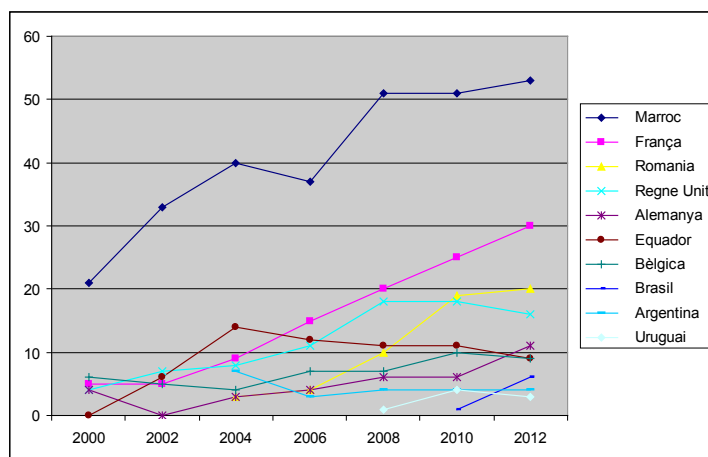
⁷⁸ Cal tenir en compte que les nacionalitats europees agrupen nacionalitats molt diverses com la francesa, la romanesa o la britànica. Desglossar les dades de cada continent només és possible a partir de l'any 2002 i no per totes les nacionalitats. D'aquesta manera, per tal de poder mostrar una sèrie temporal més llarga s'ha optat per mostrar dades agrupades per continents.

Figura 12. Garriguella. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

Figura 13. Garriguella. Evolució de les principals nacionalitats 2000-2012. Nombres absoluts⁷⁹

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE i l'Idescat (dades del padró municipal d'habitants)

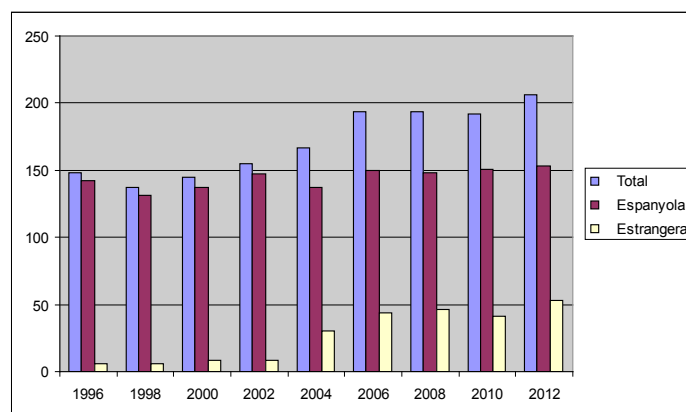
Pel que fa a les **edats** dels residents de les principals nacionalitats presents a Garriguella, segons les dades del padró del 2012 (Idescat), més del 94% dels 53 residents de nacionalitat marroquina tenien menys de 50 anys i aproximadament el 95% dels 20 residents de nacionalitat romanesa tenien menys de 50 anys. Per tant, els residents marroquins i romanesos, en la seva gran majoria es trobaven en edats laboralment actives. D'altra banda més del 63% dels 30 residents de nacionalitat francesa tenien 40 anys o més (un 30% en tenien 60 o més); aproximadament el 62% dels 16 residents de nacionalitat britànica tenien 40 anys o més (el 31% tenien 65 anys o més); i aproximadament el 72% dels 11 residents de nacionalitat alemanya tenien 40 anys o més (aproximadament el 27% en tenien 65 o més). Per tant, bona part dels residents

⁷⁹ Les dades desglossades per nacionalitat no estan disponibles per anys anteriors al 2000. Les dades referents a Bèlgica per al 2012 corresponen al 2011.

francesos, britànics i alemanys, corresponien a grups d'edat propers a la jubilació⁸⁰.

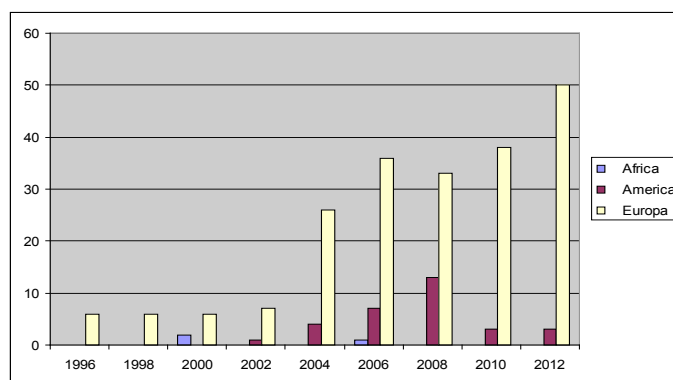
Passant a la localitat de **Rabós**, pel que fa a l'evolució de la població de nacionalitat espanyola i estrangera des del 1996 (Figura 14), veiem que la situació és similar a la de Garriguella. És a dir, mentre que la població espanyola, tot i algunes petites variacions, es manté estable al voltant dels 150 habitants, els residents estrangers augmenten, especialment al llarg de la dècada del 2000. D'aquesta manera, l'augment del total de població es pot vincular en gran mesura a l'evolució del nombre de residents estrangers. Una situació diferent a la de Garriguella és la que trobem si ens fixem en l'evolució des de l'any 1996 de les nacionalitats estrangeres per continent de procedència (Figura 15). En el cas de Rabós les nacionalitats europees són clarament majoritàries amb un increment molt marcat des de l'any 2002. Per la seva banda, les nacionalitats americanes, tot i que els nombres que presenten són baixos, segueixen una tendència a l'alça entre 2002 i 2008, però baixen a tres residents al 2010 i 2012.

Figura 14. Rabós. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers). Nombres absoluts

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

Figura 15. Rabós. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts

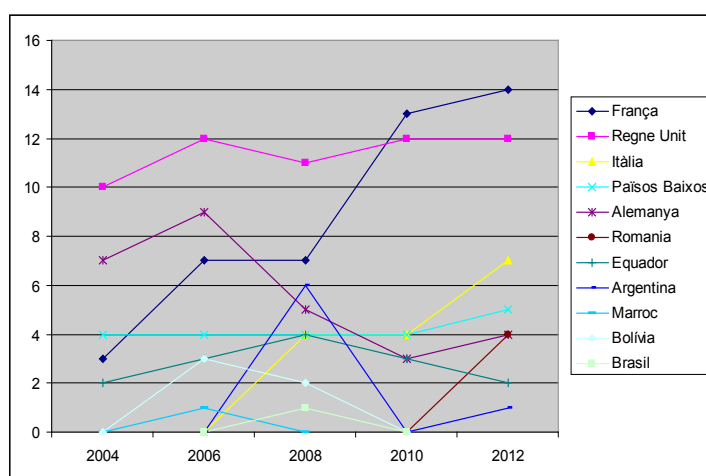

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

⁸⁰ En aquelles nacionalitats en què es fa referència als grups d'edat amb percentatges aproximats, això es deu al fet que el baix nombre de residents d'aquesta nacionalitat en aquesta població no permet a l'Idescat detallar els nombres exactes de residents per grup d'edat.

El gràfic de l'evolució de les nacionalitats amb major presència al 2012 (Figura 16), ens indica que l'augment de les nacionalitats del continent europeu és deguda, com en el cas de Garriguella, majoritàriament als residents de nacionalitat francesa, i encara que en menor mesura, també a italians i romanesos. Per la seva banda, els residents britànics i neerlandesos mantenen uns nombres força estables des del 2004, mentre que alguns alemanys han abandonat la localitat. Pel que fa a nacionalitats vinculades generalment a motivacions migratòries econòmiques/laborals com la romanesa, l'equatoriana, l'argentina, la marroquina, la boliviana i la brasilera, aquestes presenten uns nombres baixos amb variacions anuals que no permeten parlar de tendències.

Figura 16. Rabós. Evolució de les principals nacionalitats 2004-2012. Nombres absoluts⁸¹

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE i l'Idescat (dades del padró municipal d'habitants)

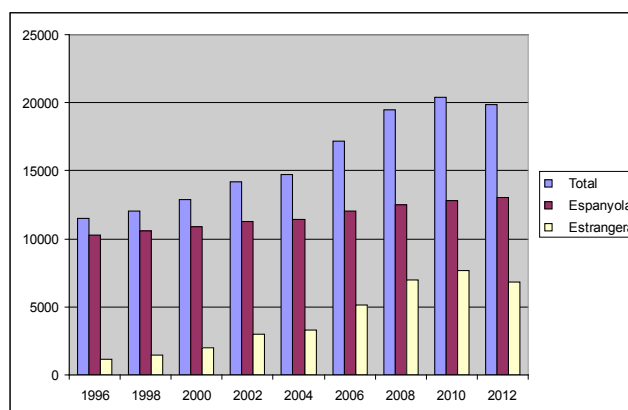
Pel que fa a les **edats** dels residents de les principals nacionalitats presents a Rabós segons les dades del padró del 2012 (Idescat), tot i que els nombres relativament baixos no permeten entrar en detall en les dades per motius d'anonimat (i per tant els percentatges són aproximats i poden estar allunyats de la realitat), és possible observar que: aproximadament el 80% dels 14 residents de nacionalitat francesa tenien entre 25 i 59 anys (cap resident tenia 60 anys o més); aproximadament el 65% dels 12 residents de nacionalitat britànica tenien 40 anys o més (aproximadament el 16% tenien 65 anys o més); pel que fa als 7 residents de nacionalitat italiana, aproximadament un 30% tenien entre 0 i 4 anys i aproximadament un altre 30% tenien 65 anys o més; i que cap dels residents de nacionalitat neerlandesa tenia 50 anys o més.

Passant ja a ocupar-nos del municipi de **Roses**, a la Figura 17 veiem que la població de nacionalitat espanyola creix d'una manera força regular entre els anys 1996 i 2012. Tot i això, l'augment de la població estrangera en aquests anys és força més

⁸¹ Pel cas de Rabós, les dades desglossades per nacionalitat no estaven disponibles per anys anteriors al 2004. Les dades referents als Països Baixos per al 2012 corresponen al 2011.

significatiu, de manera que mentre la població espanyola passa de 10.299 a 13.035 habitants, la població estrangera passa de 1.184 a 6.861. Així doncs, d'una manera similar a la de Garriguella i Rabós, l'augment del total de població de Roses pot ser atribuït en bona mesura a l'increment de residents de nacionalitat estrangera. Destaca en aquest cas que, entre els anys 2010 i 2012 es detecta un lleuger descens del nombre de residents estrangers (coincidint amb la crisi econòmica) que fa que també disminueixi la població total de Roses. Concretament, el descens es registra principalment entre les dades del 2010 i el 2011, ja que disminueix la xifra d'estrangers en 767 persones empadronades.

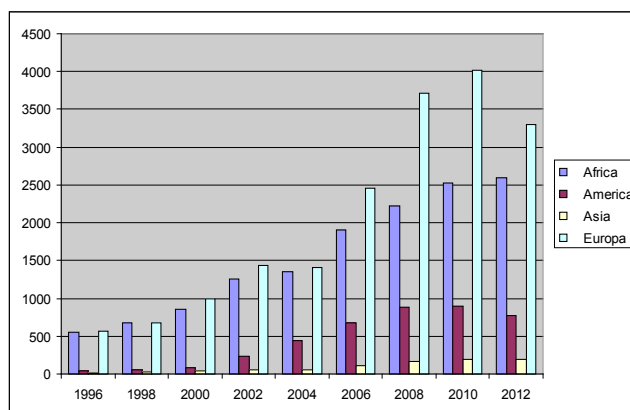
Figura 17. Roses. Evolució de la població 1996-2012 (espanyols-estrangers). Nombres absoluts

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

A la Figura 18 veiem que per continents, l'evolució de les nacionalitats europees i africanes (aquestes darreres gairebé de manera exclusiva integrades per la nacionalitat marroquina), és pràcticament paral·lela entre 1996 i 2002. A partir del 2002 i fins al 2010, les nacionalitats europees es distancien amb un augment més pronunciat, però baixen en nombre entre els anys 2010 i 2012. Aquesta pèrdua de residents de nacionalitats europees entre els anys 2010 i 2012, juntament amb el lleuger descens de les nacionalitats americanes i la relaxació en l'increment de les africanes, són les causants de la davallada del nombre total de residents estrangers a partir del 2010. Les nacionalitats asiàtiques, tot i que amb nombres relativament encara baixos, segueixen una tendència positiva al llarg de la darrera dècada.

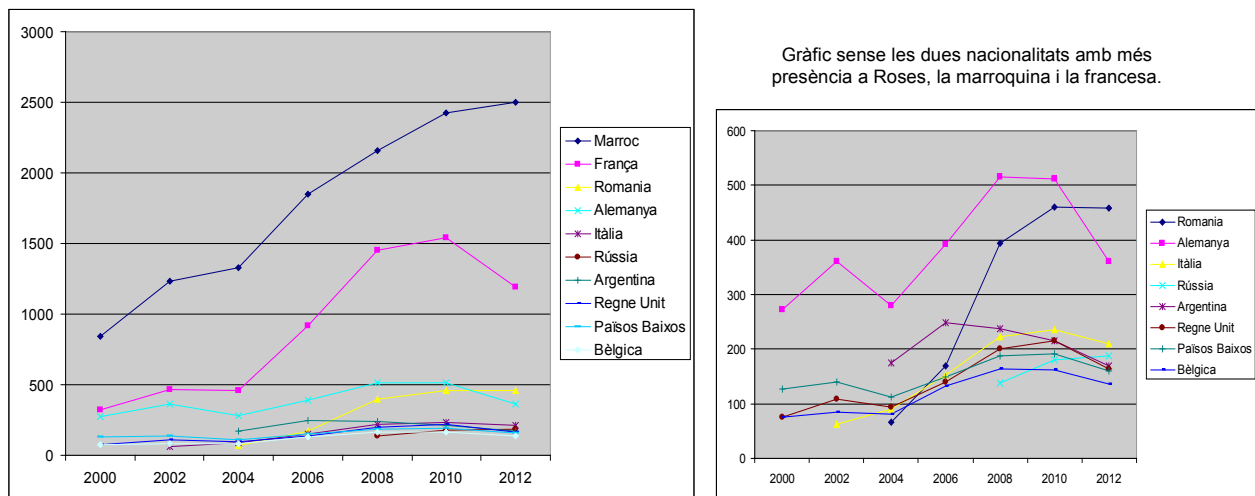
Figura 18. Roses. Evolució de la població estrangera per continents 1996-2012. Nombres absoluts

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

Pel que fa a l'evolució recent de les nacionalitats amb major presència a Roses l'any 2012, la Figura 19 ens permet veure el marcat augment de la nacionalitat marroquina al llarg de tot el període 2000-2012, i també el de la nacionalitat francesa especialment entre el període 2004-2010. El gràfic a més ens permet determinar quines són les nacionalitats que hi ha al darrere del descens del nombre de residents europeus en aquesta localitat a partir del 2010. Així doncs, s'observa que la nacionalitat francesa perd entre 2010 i 2012 un total de 349 residents, passant dels 1.539 als 1.190; la nacionalitat alemanya perd 152 residents, passant dels 512 als 360; la britànica en perd 52 passant dels 216 als 164; i tot i que amb unes xifres més reduïdes, també les nacionalitats belga i neerlandesa perden població. Les causes d'aquests descensos són difícils d'apuntar amb certesa, però les entrevistes dutes a terme a Roses indiquen alguns factors. En primer lloc, l'edat avançada de part dels residents d'aquestes nacionalitats fa que alguns d'ells retornin als seus països d'origen per motius de salut i de mobilitat, així com també hi han hagut algunes defuncions. En segon lloc, la crisi econòmica ha provocat que part d'aquests residents decidissin vendre les seves propietats davant d'una possible baixada important de preus dels immobles, juntament amb el tancament o traspàs d'alguns negocis regentats per estrangers d'aquestes nacionalitats. Finalment, la baixada esmentada per alguns informants en el nombre de turistes d'algunes d'aquestes nacionalitats, també podria estar relacionada amb aquesta davallada.

Figura 19. Roses. Evolució de les principals nacionalitats 2000-2012. Nombres absoluts⁸²

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE i l'Idescat (dades del padró municipal d'habitants)

Pel que fa a les **edats** dels residents de les principals nacionalitats presents a Roses, segons les dades del padró del 2012 (Idescat) és possible observar, d'una banda que: un 90,99% dels 2501 residents de nacionalitat marroquina tenien menys de 50 anys; en el cas dels 459 residents de nacionalitat romanesa aquest percentatge arribava al 94,11%. Per tant, una gran majoria dels residents de nacionalitat marroquina i romanesa es trobava en franges d'edat laboralment actives. D'altra banda s'observa que: pràcticament un 60% dels 1.190 residents de nacionalitat francesa tenien 50 anys o més (pràcticament un 45% tenien 60 anys o més), però al mateix temps un 31% tenien entre 20 i 49 anys; un 62% dels 360 residents de nacionalitat alemanya tenien 50 anys o més (un 43% tenien 60 anys o més); gairebé el 70% dels 164 residents de nacionalitat britànica tenen 50 anys o més (el 55% tenen 60 anys o més); gairebé el 80% dels 160 residents de nacionalitat neerlandesa tenien 50 anys o més (pràcticament el 50% tenien 65 anys o més); i més del 50% dels 137 residents de nacionalitat belga tenien 50 anys o més (el 36% tenien 60 anys o més). Per tant, tot i que bona part dels residents francesos, alemanys, britànics, neerlandesos i belgues corresponien a grups d'edat propers a la jubilació, també s'observa una presència destacable de residents d'aquestes nacionalitats en edats laboralment actives. Finalment també es pot observar que: els 210 residents de nacionalitat italiana es troben molt repartits entre els diferents grups d'edat (gairebé el 50% tenien entre 20 i 59 anys); gairebé el 60% dels residents de nacionalitat russa tenien entre 20 i 59 anys; i gairebé el 70% dels 170 residents de nacionalitat argentina tenien entre 20 i 49 anys. Per tant, tot i no tractar-se d'unes xifres tan clares com en el cas dels residents marroquins i romanesos, també una part majoritària dels residents de

⁸² Les dades referents als Països Baixos i Bèlgica per al corresponen al 2011.

nacionalitat italiana, russa i argentina es troben en franges d'edat laboralment actives.

Un cop fet aquest repàs general, a continuació ens centrem en les dades referents a la **població de nacionalitat estrangera provinent de països de la UE15**⁸³. Amb la introducció a inicis de la dècada de 1990 de la llibertat de moviments per les persones a la UE, la mobilitat interna en el si de la Unió ha augmentat notablement (Favell, 2008; O'Reilly, 2007). D'acord amb això, els residents amb nacionalitats estrangeres UE15 tenen una presència destacable en les àrees estudiades. A més, parlar una especial atenció a aquestes nacionalitats respon al fet que la població immigrada resident a Espanya i Portugal que procedeix d'altres països de la UE15, sovint té un estatus socioeconòmic relativament elevat i per això s'han considerat especialment interessants per a l'estudi de les migracions per motius ambientals i de qualitat de vida (vegeu apartat 2.2.2).

Així doncs, si ens centrem en la població de nacionalitat estrangera provinent de països de la UE15, tot i l'existència de certes diferències, trobem un patró semblant pels tres municipis analitzats. Les taules següents (Taules 22, 23 i 24) ens mostren que els residents de nacionalitat francesa són els residents estrangers de la UE15 més presents a les tres localitats. Tot i que en diferent ordre i proporció, els residents francesos són seguits per britànics, alemanys, neerlandesos, belgues i italians.

Taules 22, 23 i 24. Principals nacionalitats UE15 a Roses, Garriguella i Rabós (2012)

GARRIGUELLA			RABÓS			ROSES		
Població total: 874 Població estrangera: 20,82%			Població total: 874 Població estrangera: 25,72%			Població total: 19.896 Població estrangera: 34,48%		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers	Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers	Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
Total UE	90	49,45	Total UE	49	92,45	Total UE	2927	42,66
França	30	16,48	França	14	26,42	França	1190	17,34
Regne Unit	16	8,79	Regne Unit	12	22,64	Alemanya	360	5,25
Alemanya	11	6,04	Itàlia	7	13,21	Itàlia	210	3,06
Bèlgica*	9	5,36	Països Baixos*	5	11,36	Regne Unit	164	2,39
Les dades referents a Bèlgica corresponen al 2011			Alemanya	4	7,55	Països Baixos	160	2,33
			Les dades referents als Països Baixos corresponen al 2011			Bèlgica	137	1,99
						*Les dades referents als Països Baixos i Bèlgica corresponen al 2011		

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE i l'IDESCAT

⁸³ La UE15 es correspon amb els estats membres de la Unió Europea entre els anys 1995 i 2004: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos, Portugal, Regne Unit i Suècia.

D'altra banda, la Taula 25 és molt il·lustrativa per comparar el pes que tenen els residents de nacionalitats UE15 a l'àrea d'estudi i al conjunt de Catalunya. Mentre que pel conjunt de Catalunya els estrangers UE15 representen el 2,21% del conjunt de la població, en el cas de Roses aquest percentatge es multiplica per més de 5; en el cas de Garriguella es triplica; i en el cas de Rabós es multiplica per més de vuit⁸⁴. Si ens fixem en els percentatges que aquestes nacionalitats representen respecte del total de població estrangera, verifiquem que, també en aquest cas, hi ha diferències molt importants. Així, el 14,05% que trobem per al conjunt de Catalunya, per Roses i Garriguella es veu duplicat amb escreix, mentre que Rabós multiplica aquest percentatge per més de 6. D'aquesta manera, pels municipis de Roses, Garriguella i Rabós es constata la presència important d'immigració estrangera de països de la UE15, immigració a la qual generalment li són atribuïdes unes motivacions migratòries no econòmiques/laborals vinculades a una millora en la qualitat de vida .

Taula 25. Presència nacionalitats UE15 a Catalunya, Roses, Garriguella i Rabós (2011)

	Catalunya	Roses	Garriguella	Rabós
Població total nacionalitats UE15	166.649	2.323	58	38
%respecte del total de població	2,21%	11,77%	6,72%	19,39%
%respecte del total de població estrangera	14,05%	33,80%	34,52%	86,36%

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE (dades del padró municipal d'habitants)

Abans de passar als següents apartats dir que les dades estadístiques exposades fins al moment no són contràries a la hipòtesi de treball segons la qual els ENP poden actuar com a pol d'atracció per a l'establiment de població, concretament de població de nacionalitat estrangera, en aquests territoris i els seus voltants. És important recalcar que diem que les dades 'no són contràries' i que els ENP 'poden actuar', ja que no es contempla la possibilitat de confirmar o negar aquesta hipòtesi només a partir de dades estadístiques. En els següents apartats s'intentarà aprofundir en aquesta i altres qüestions a partir de l'anàlisi de les entrevistes realitzades en relació amb les localitats d'estudi de l'Alt Empordà. En primer lloc, l'anàlisi se centrarà en les dues localitats situades al peu de la serra de l'Albera, Garriguella i Rabós (4.2), i, seguidament, en la localitat costanera de Roses (4.3).

⁸⁴ Cal tenir en compte, especialment per al cas de Rabós, que tot i presentar percentatges elevats, els nombres de població estrangera que es manegen són relativament petits. Concretament es parteix d'un total de 44 estrangers el 2011, sobre un total de 196 residents registrats.

4.2 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A GARRIGUELLA I RABÓS D'EMPORDÀ

4.2.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Garriguella i Rabós. La percepció dels informants de nacionalitat espanyola

Aquesta primera secció dedicada a la subàrea d'estudi de l'Albera, a més de permetre conèixer algunes qüestions pel que fa a la relació del conjunt de la població de Garriguella i Rabós amb els espais naturals de la comarca, té com a objectiu introduir i contextualitzar els apartats posteriors (4.2.2 i 4.2.3), dedicats a l'anàlisi de les dades que fan referència a la població de nacionalitat estrangera resident en aquestes localitats⁸⁵.

La secció es fonamenta en entrevistes dutes a terme amb 21 persones que, tot i que no totes elles resideixen als municipis de Garriguella i Rabós, per la seva vinculació laboral o associativa han estat considerades informants clau per aquesta subàrea d'estudi. Es tracta de persones que, a excepció d'una dona de nacionalitat estrangera, són de nacionalitat espanyola⁸⁶. Aquestes persones es presenten a la Taula A.1 de l'annex (pàgina 338). Cal tenir en compte que alguns informants clau de nacionalitat espanyola han estat considerats informants clau tant per la subàrea d'estudi formada per Garriguella i Rabós com per la subàrea d'estudi formada per Roses. D'aquesta manera, a continuació s'aporta una aproximació a les percepcions d'aquests informants sobre la relació del conjunt de la població amb els espais naturals de la comarca. Degut al fet que abordar aquest tema en profunditat podria ser l'objecte d'una tesi doctoral per si mateixa, es repassen de manera breu les qüestions més rellevants per aquesta recerca.

Una de les primeres constatacions que es poden extreure de l'anàlisi d'aquestes entrevistes és que **totes les persones entrevistades de nacionalitat espanyola vinculades a aquesta subàrea d'estudi, valoren positivament els elements paisatgístics i 'naturals' de la comarca**. Apareix amb graus diferents, s'argumenta de diverses maneres i es pot interpretar amb nombrosos matisos, però el que es vol destacar és que aquesta valoració positiva s'observa en les 21 persones entrevistades. És més, els discursos dels informants indiquen que, al seu entendre es tracta d'una opinió força

⁸⁵ Vegeu la secció 3.3.4 dins l'apartat metodològic en relació a les dades que fonamenten aquestes tres seccions i com han estat estructurades dins l'apartat 4.2.

⁸⁶ Aquesta entrevistada de nacionalitat estrangera ha estat inclosa en tant que portaveu d'una associació ecologista arrelada al territori i integrada majoritàriament per persones de nacionalitat espanyola. D'aquesta manera, s'ha cregut oportú incloure les seves opinions com a portaveu de l'associació dins les opinions dels informants clau de nacionalitat espanyola. En relació a aquesta entrevistada de nacionalitat alemanya, cal tenir en compte que han estat utilitzats aquells fragments que fan referència a la seva posició de portaveu de l'associació ecologista, mantenint al marge els més estrictament relacionats amb la seva trajectòria personal. A més, aquesta entrevistada no entra en l'anàlisi en tant que resident estrangera ja que no resideix als municipis objecte d'estudi.

generalitzada entre la població de l'àrea i que, fins i tot entre una part important d'aquesta, existeix un cert orgull per a la presència d'aquests valors a la comarca.

Els fragments d'entrevista que exemplifiquen aquest argument són nombrosos i diversos. En aquest sentit es poden destacar les respostes a la pregunta de "*quines són per tu les principals característiques de la localitat i l'àrea*" d'estudi. A l'hora de respondre a aquesta pregunta, una part important dels informants fan referència de manera directa a l'element natura-paisatge, barrejat en nombroses ocasions amb aspectes com la tranquil·litat o els sectors econòmics més rellevants (vinya, olivera...), elements en certa mesura també vinculats a la presència d'un determinat paisatge i d'un entorn, sinó natural, sí poc urbanitzat. La tranquil·litat és un dels aspectes més esmentats⁸⁷. Altres informants mostren aquesta valoració positiva de l'element natura-paisatge en altres parts de l'entrevista. Per exemple, quan s'està conversant sobre els projectes de parcs eòlics a la comarca o quan es pregunta sobre els principals reptes a nivell mediambiental per la localitat i l'Alt Empordà.

Les paraules d'un entrevistat en relació a Garriguella ens il·lustren sobre dos possibles tipus de relació dels habitants d'aquesta localitat amb el massís de l'Albera. Es tracta d'una visió personal i subjectiva, però molt interessant per la distinció que fa entre la relació que tenen les persones que han viscut tota la vida al poble, i la que tenen les que hi han arribat procedents d'àrees més urbanes. A destacar la reflexió que fa sobre la inconsciència que moltes vegades tenen els residents de tota la vida sobre els seus sentiments i la seva relació amb el massís de l'Albera, el paisatge i els elements naturals de l'entorn.

"-Entrevistador: Tu creus que la gent d'aquí, de Garriguella i dels pobles del voltant, valora el paratge natural?"

-Jo crec que sí. De fet és com una mena de... Hi ha dues maneres suposo de valorar. El que ha viscut aquí tota la vida, que és com que forma part de..., de la seva..., de la seva vida diguéssim. Una mena de segona corrent sanguínia, forma part d'ell, està allí. I després el que arriba, no?, de fora, que té una altra relació més..., bueno, més de caire urbà i... amb un seguit de processos idealitzadors de la realitat del camp i del món rural. I bueno, una i/o l'altre conforma la mirada que es té sobre l'Albera. El que hi és de tota la vida i se sap tots els camins, i a més a més va amunt i avall perquè és la seva feina, perquè té terres, o perquè té una barraca més enllà, o perquè va a agafar bolets... I després el que arriba el cap de setmana, i va a caminar i arriba amb aquesta diguéssim necessitat d'aire nou, fresc... després de venir de Barcelona i tal. Però el que jo dic, almenys la sensació que tinc, és que aquestes dues percepcions, aparentment oposades, al final s'acaben barrejant, no?. I jo crec que si et deixes influir per unes i per les altres, jo crec que el conjunt d'això és el que dona la imatge de..., aquesta imatge mítica de l'Albera. Té un punt de mite que a mi m'agrada. Que no només és un espai físic, sinó que.... Jo no l'havia sentit mai, però una vegada que estàs a prop, sí que he arribat a descobrir, no, aquesta sensació de relació amb les muntanyes que tens a prop. Que ho havia vist molt en escrits i novel·les de gent que havia viscut a pobles... i bueno, des de la ciutat, la gran ciutat, costa entendre això. Però una vegada que vius aquí, si et deixes... si mires amb una mirada ample com jo dic, jo crec que pots arribar a sentir aquest efecte de..., d'atracció que té la natura i els grans paratges, sobre l'ésser humà. I jo crec que això en part... pues és escoltant als que han estat aquí tota la vida. Potser ells no se n'adonen, o tenen un altre tipus de relació. Però jo crec que escoltar a la gent que parla d'això i tal... Fer-ho teu envers lo que tu mires, es produeix aquesta mena de combinació que a mi em resulta força interessant. [...]" (Home resident a la comarca des de fa 15 anys, treballa a Garriguella des de fa 10 anys)⁸⁸

Aquest darrer fragment d'entrevista ens apunta la importància que pot tenir el massís de l'Albera pels habitants de les localitats objecte d'estudi. En aquest sentit, s'han

⁸⁷ Respecte a la tranquil·litat, vegeu les referències a Borsdorf *et al.* (2012), a Paniagua (2005) i a Halfacree (2003) al capítol 2 (apartat 2.2.2).

⁸⁸ La no utilització de codis en el cas dels entrevistats de nacionalitats no estrangeres, es justificava a la secció 3.3.4 dins l'apartat metodològic en parlar d'algunes qüestions en relació a l'anomimat de les persones entrevistades. En aquest sentit s'han obviat algunes dades en relació a determinats entrevistats.

assenyalat les aportacions d'autors com Joan Nogué i Joan Vicente (2004) en el sentit que les muntanyes, més enllà de les àmplies i variades dimensions materials que tenen, estan dotades amb una dimensió espiritual i simbòlica molt important⁸⁹. Es tracta d'una observació que cal tenir en compte a l'hora de valorar la relació de la població d'aquesta àrea amb els espais naturals de la comarca i especialment amb el de la serra de l'Albera, però també a l'hora de valorar una qüestió que es tractarà posteriorment: la relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença en les persones estrangeres residents a la subàrea d'estudi.

Un altre punt que apareix en algunes de les entrevistes fa referència al **procés de creixent valorització i reconeixement del massís de l'Albera i el seu peu de mont al llarg dels darrers 20 anys aproximadament**. Es tracta d'un tema que es fa palès per exemple amb la popularització del nom 'Albera' i amb el cada vegada major ús d'aquest nom com a etiqueta o amb objectius de màrqueting. Així, d'acord amb diversos informants com el Director del PNIN de l'Albera o un membre de l'associació Respectem l'Albera, el nom es va començar a popularitzar a l'Empordà després de la declaració de Paratge Natural d'Interès Nacional l'any 1986. Així ho confirmen altres entrevistats, per exemple una dona de 75 anys nascuda a Garriguella i propietària d'una casa de turisme rural i terres, que afirma que anteriorment *“s'utilitzaven diversos noms segons el tros [de serra], el nom d'Albera s'hi va posar després”*.

Es tracta d'un fet prou habitual que s'ha donat en d'altres indrets muntanyosos com el Montseny, el Montnegre o Collserola, on els noms actuals no eren utilitzats pels habitants de l'àrea fins que han estat introduïts des de fora. El que resulta més destacable és que sembli que el nom 'Albera' s'està posant de moda, essent utilitzat com a etiqueta, per exemple com a emblema d'alguns pobles (“Garriguella, les portes de l'Albera” o “Vilamaniscle, el poble de l'Albera”), incorporat a marques d'alguns productes (oli “Or de l'Albera”), l'aparició de la revista 'Alberes', la utilització del nom per un centre d'atenció primària (el CAP de Peralada) o fins i tot la utilització del nom 'Albera marítima' per designar els pobles situats al vessant costaner del massís. La utilització d'aquesta etiqueta és vista per alguns informants com una eina útil per la revalorització i el reconeixement i coneixement del territori i dels productes que s'hi fan, però també per la configuració d'una identitat entre els habitants de l'àrea. El fet que aquesta revalorització i la popularització del nom Albera s'hagi produït a partir de l'establiment de la figura del PNIN al 1986, pot ser vist com una qüestió a tenir en compte de cara a valorar la creació d'ENP com un factor important de desenvolupament territorial tal i com assenyalen alguns autors (e.g. Gómez Mendoza, 1995; Prados, 2009).

Fins aquí s'ha mostrat que es pot parlar d'un consens sobretot pel que fa a la

⁸⁹ Vegeu referències a aquests autors a l'apartat 2.3.5.

valoració positiva dels elements naturals i paisatgístics de l'àrea, però també respecte a la popularització del nom Albera i la seva creixent revalorització. Ara bé, ens trobem una qüestió ben diferent quan entrem a analitzar els **discursos dels informants clau de nacionalitat espanyola respecte a les figures de protecció que afecten al massís de l'Albera**. D'entrada, cal dir que la figura d'Espai d'Interès Nacional (EIN) inclosa dins la Xarxa Natura 2000 (XN2000) implantada el 2006, aixeca moltes més controvèrsies que la de Paratge Natural d'Interès Nacional (PNIN) creada el 1986. Això es pot atribuir principalment a diversos factors: la menor extensió dels terrenys emparats sota la figura del PNIN; la seva limitació a llocs més muntanyosos i allunyats dels nuclis urbans; el règim de propietat dels terrenys que afecta; i el procés d'implantació de les dues figures. Si en el cas del PNIN la pressió exercida des d'alguns sectors de societat civil va tenir un pes destacable en la declaració de la figura, en el cas de l'EIN-XN2000, tot i la presència de grups favorables, la pressió determinant pot ser atribuïda a la Directiva Hàbitats procedent de la Comunitat Europea.

Dit això, a continuació s'intenten resumir les diverses postures i percepcions en relació a aquestes figures de protecció a partir de les entrevistes dutes a terme amb informants clau de nacionalitat espanyola. Es tracta d'un tema controvertit en què el ventall de postures és ampli, trobant-ne d'enfrontades entre si, i que és força rellevant per aquesta subàrea d'estudi (especialment en el cas de Rabós). L'explicació de les diferents posicions detectades en relació a les figures de protecció s'ha estructurat a partir dels següents punts:

a) Percepció negativa del PNIN i sobretot de l'EIN-XN2000, bàsicament per part de propietaris i administracions locals. Existeix una postura força negativa envers les figures de protecció en tant que aquestes són vistes com a font d'obstacles, impediments, restriccions i problemes afegits per les persones que tenen propietats dins d'aquests espais. Entre les persones entrevistades, aquesta postura és compartida per propietaris de terres i per algunes persones que parlen en nom d'administracions locals. Tant unes com altres creuen que es tracta d'una opinió compartida per la majoria de persones que tenen propietats dins d'aquests espais, mentre que també tenen força clar que *“per les persones que no hi tenien terres és com si no hagués passat res”*. Algunes de les queixes fan referència a qüestions com: la impossibilitat de vendre les terres ja que després de la implantació de les figures *“ningú les vol comprar”*; a no poder recuperar camps que han quedat abandonats o ni tan sols poder canviar el tipus de cultiu; a haver de demanar permís per tallar un arbre; o a la impossibilitat d'aixecar cap mena de construcció per dur a terme tasques agrícoles. El següent fragment d'entrevista correspon a un propietari de

finques al terme municipal de Rabós situades dins l'EIN-XN2000⁹⁰.

"Sí. Ara, varen ampliar amb un..., Natura 2000, i amb això sí que ens inclouen a nosaltres. I això és vergonyós, perquè inclús, amb un que va venir de Barcelona amb una reunió, vaig dir, escolta, en aquell moment, es clar, era al 2000 i ara ja fa 11 o 12 anys d'això, 'si hi ha tants calers a Bèlgica o a Brussel·les o allà on sigui, per què no ens compreu una part del terreny i hi foteu el que vulgueu?'. Així ens l'han hipotecat, perquè a finques meves no hi puc fer-hi res allà. O sigui, que jo no puc disposar de lo meu. Ells han vingut aquí, han posat la Natura 2000, i en canvi, n'hi ha algun que està apartat d'aquí, pot fer una casa, pot fer lo que vulgui, i en canvi jo a les meves propietats no hi puc fer-hi res. Ni canviar el cultiu, si hi ha un pi, hi ha d'haver un pi. Home, jo això ho veig molt... perquè hipotequen al propietari. [...] Això sí que ens han perjudicat, perquè nosaltres tenim finques que poc que les pots vendre. Qui vols que ens les compri? És que no pots fer-hi res. Arròs, o blat de moro. No, no. Si ha quedat abandonat, ja no el pots tornar a tocar".
(Home resident a Rabós. Propietari de finques dins EIN Albera)

Pel que fa al govern municipal de Rabós (l'octubre del 2011), tot i mostrar-se favorable a la conservació dels valors mediambientals i paisatgístics del municipi, les figures de protecció són vistes com un impediment a la diversificació i el creixement econòmic de Rabós, alhora que tenen un efecte negatiu per les arques municipals. Són percebudes com un greuge compartiu enfront d'altres municipis similars sense o amb molt menys territori protegit, en tant que són figures que no generen ingressos de manera directa i dificulten la creació de noves vies de generació. El següent fragment correspon a un assessor del govern municipal que va ser entrevistat juntament amb l'alcalde i un regidor:

"[...] Perquè et limita molt. Estar a dins del Paratge Natural de l'Albera, no deixa de ser una llosa molt gran per un ajuntament tant petit, perquè limita molt l'expansió que pugui tenir econòmic o... generar riquesa, no? Que dius, estàs molt limitat. El gasto que té l'ajuntament és molt alt. Altres municipis amb la mateixa quantitat d'habitants, no tenen aquestes dues lloses econòmiques com és el Paratge Natural de l'Albera i el monestir, per tirar endavant [...]"
-Entrevistador: Això podria ser vist com una oportunitat pel poble, no? El fet que hi hagi aquest Paratge.
-Però i si no genera ingressos? si no genera ingressos, és una despesa."
(Home de 50 anys aproximadament. Assessor del govern municipal de Rabós)

Cal destacar que argumentacions com les exposades no impliquen necessàriament que la persona no s'expressi a favor de la conservació dels valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Ben al contrari, ja que tots els informants que entren dins d'aquesta postura es mostren partidaris de conservar aquests valors. Es tracta d'una contradicció destacada per estudis com el ja presentat de Corraliza *et al.* (2002) en relació a la imatge social dels PN de l'Estat Espanyol. Aquests autors posen de relleu l'existència d'un acord pel que fa a les finalitats, és a dir, la conservació dels valors naturals, però un desacord pel que fa al mètode per assolir aquesta conservació, és a dir, la figura de protecció i les seves implicacions, vistes des d'alguns sectors com una amenaça als usos tradicionals del territori (vegeu secció 2.3.3).

No es pot perdre de vista el fet que mostrar-se contrari a la protecció dels valors naturals i paisatgístics, és avui en dia molt políticament incorrecte, i que per tant, fins a cert punt és normal que cap entrevistat s'oposi a aquestes idees. Amb aquesta reflexió no es vol posar en dubte la bona fe o l'honestat de les respostes dels entrevistats. De tota

⁹⁰ La postura dels propietaris de finques entrevistats és força propera als punts de vista expressats a la pàgina web <http://www.xarxanatura2000.com/>, pàgina creada des de l'Institut Agrícola (Associació d'Empresaris Agraris), que es presenta a si mateixa com "una institució corporativa amb vocació de lobby" (<http://www.institutagricola.org>). El portal <http://www.xarxanatura2000.com/> és presentat com el lloc on trobar "tot el que heu de saber de la Xarxa Natura 2000 per defensar els vostres interessos".

manera es tracta d'una qüestió que cal tenir present ja que apareixerà en diverses ocasions al llarg de la recerca i per les dues àrees d'estudi. Sense entrar a valorar la sinceritat dels discursos dels informants clau entorn a la defensa de la conservació dels valors naturals i paisatgístics, per la present investigació resulta interessant que determinats informants contraris o escèptics amb les figures de protecció, ofereixin aquest tipus de discurs.

b) Les postures negatives envers les figures de protecció explicades per altres

informants. Alguns dels informants clau de nacionalitat espanyola aporten elements per explicar la postura exposada en el punt anterior, però anant més enllà dels arguments utilitzats pels informants directament implicats en la postura. En aquest sentit, les seves paraules són molt esclaridores i per tant, no serà necessari afegir massa comentaris als fragments que es presenten a continuació. En el primer fragment es destaca el factor generacional com un element important per l'arrelament d'aquesta visió negativa i el fet que una administració vista com a llunyana imposés la figura de protecció.

"[...] I a partir d'aquest moment [declaració de Paratge Natural el 1986], doncs tots aquests pobles, prenen consciència a poc a poc, sobretot les generacions joves prenen consciència molt ràpid, en canvi les generacions anteriors els hi costa assumir el fet de que una administració forana, que no els ha consultat per res, declari Paratge Natural una zona on ells coneixen, on ells han viscut, han mamat des de petits, i no se'ls ha consultat, no se'ls ha preguntat l'opinió. I se senten profundament ferits, no? És a dir... depenent dels graus, però..."
(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)

Al mateix temps aquest entrevistat destaca que les dificultats creixents de viure del sector de l'agricultura i la ramaderia durant les darreres dècades, d'alguna manera han anat provocant un malestar que fa que alguns propietaris de finques visquin la implantació d'aquestes figures de protecció "com una limitació més" a guanyar-se la vida a través del sector primari.

Un altre entrevistat destaca el sentiment de propietat i la voluntat "humanament comprensible" de treure rendiment econòmic d'unes finques de les quals l'Administració n'està fent un ús. Per aquest informant, amb la figura de protecció es veu atacat aquest sentiment de propietat sense rebre compensacions a canvi. Finalment, un tercer entrevistat va encara una mica més enllà i posa l'atenció en l'atac al sentiment de propietat (amb la manca de compensacions que perceben els propietaris), però a més planteja una distinció entre els mons rural i urbà pel que fa a la manera d'entendre el concepte de propietat vinculat a les regulacions dels usos del sòl:

"[...] [L'entrevistat diu entendre el punt de vista d'alguns propietaris que pensen:] si jo resulta que tinc una propietat que me l'han declarat paratge natural o que té un interès natural excepcional pel país, i aquests me'ls protegeixen i nosequè nosequantus, també es pot pensar, el país doncs que m'ho compensi. Això també es pot pensar. En altres països es fa. [...] Això és una falta de pedagogia, perquè de la mateixa manera que la gent del món urbà, té molt clar el concepte de la propietat... És a dir, tu pots ser propietari d'una finca urbana a Figueres, o a Roses, Girona o Barcelona, i tu saps que hi ha un pla d'urbanisme que et regula l'activitat d'aquesta finca urbana. Tu dius 'jo tinc una finca aquí, que jo puc construir segons el pla d'urbanisme planta baixa més tres pisos. Jo no puc construir planta baixa més deu pisos'. Això és absolutament..., la gent del món urbà és conscient d'això. En el món rural no passa. Per exemple, 'Jo tinc un tallet de bosc, o un tallet de vinya o olivera, d'una hectàrea, o mitja o de dues hectàrees. Jo en sóc el propietari. L'ús que jo en faig d'aquest terreny, ningú m'ho pot qüestionar, com si jo vull aquí construir emmm..., dues cases adossades per vendre-les'. Hòstia, clar, aquesta és la gran diferència. I llavors a la gent del món rural li falta aquest punt de consciència. De dir 'Val, sí,

si. Jo sóc propietari d'una vinya, d'un oliver i d'un bosc, i jo puc continuar fent aquí l'activitat aquesta tradicional sempre. Ara, si a mi se m'acudeix com a propietari, fer-me dos cases adossades per vendre-les o per no sé què, clar, jo això no ho puc fer'. I això és lo que a la gent els..., els encén.”
(Home de 50 anys aprox., resideix en un poble del peu de l'Albera i treballa a Garriguella des de fa 25 anys)

Aquest darrer informant està d'acord amb que la qüestió va més enllà de la figura de protecció implantada, ja que té a veure amb els plans d'usos del sòl i les diferents catalogacions del sòl com a urbanitzable o no. De tota manera, creu que si aquesta catalogació d'usos del sòl ja no s'entén o costa de ser entesa per si mateixa, s'ha vist agreujada per la implantació de la XN2000: *“I a sobre m'ho declaren XN2000”*.

Paral·lelament a aquestes explicacions que ajuden a entendre les postures negatives d'alguns propietaris, n'apareixen d'altres que desmunten part dels arguments que fonamenten les queixes en relació a l'EIN-XN2000. Aquests arguments indiquen un cert desconeixement o confusió respecte les implicacions d'aquesta figura per part d'alguns dels que es queixen.

D'aquesta manera, segons alguns informants, amb la legislació a la mà, les acusacions recollides contra la figura de la XN2000 perden bona part del seu fonament ja que ni el PNIN ni l'EIN de l'Albera disposen d'un Pla especial aprovat. Aquesta manca de Pla especial fa que per alguns d'aquests informants l'àrea corresponent a l'EIN-XN2000 no deixi de ser poca cosa més que un projecte i *“una taca al mapa”*. En aquest sentit el director del PNIN de l'Albera recorda que l'ampliació de la XN2000 a l'Albera es va fer per obligació de la Comissió Europea. Alguns entrevistats no creuen que els esmentats plans especials s'aprovin, tot i estar previstos, i parlen de diversos motius entre els que s'hi troben el rebuig de determinats grups de pressió i una certa manca de voluntat política⁹¹. Pel que fa a les restriccions que són motiu de queixa, s'afirma que aquestes no tenen a veure amb la legislació mediambiental, com molts creuen, sinó amb la urbanística. Per tant, es pot dir que existeix un desconeixement important en aquest sentit, desconeixement que segons alguns entrevistats ha estat utilitzat per algunes administracions locals per treure's problemes de sobre, sobretot en temes urbanístics conflictius amb alguns propietaris.

“[...] Si una casa es fa o no, no depèn de si és Paratge o Xarxa Natura. Amb això no s'hi fica, per res. És la legislació urbanística que ho mana. No la legislació mediambiental. Per tant, si a tu et deixen fer una casa o no en un lloc, dependrà del que et digui a urbanisme, no de lo què digui medi ambient, que no existeix ara. No sé si m'explico? Llavors, moltes vegades, l'excusa per no deixar fer una cosa, li donen l'excusa perquè és espai protegit. M'explico? I això ho he vist, ho he vist positivament, en pobles d'aquí.”
(Home resident a la comarca)

Alguns entrevistats assenyalen la importància que tenen aquestes irregularitats urbanístiques també en termes de gestió de l'espai protegit. Es posen com a exemple problemes derivats de l'existència de construccions aïllades en relació a la gestió d'aigües residuals o les dificultats a l'hora d'extingir incendis forestals. En cas d'incendi forestal els bombers han de prioritzar la protecció d'habitatges tal i com va passar en el cas d'un

⁹¹ En relació al Pla especial de l'Albera, vegeu a l'apartat 3.2 la nota al peu 53 (pàgina 92).

incendi ocorregut l'agost del 2011 al terme municipal de Rabós. Alguns informants van expressar el seu malestar arrel de constatar que el cos de Bombers va prioritzar la protecció d'algunes d'aquestes cases aïllades “de dubtosa legalitat”, enfront de limitar l'avanç de les flames per terreny boscos⁹².

c) Allunyament de bona part de la població en relació a les figures de protecció.

'S'havia d'assumir'. Desconeixement i certa indiferència. Les entrevistes a informants clau de nacionalitat espanyola també mostren que entre alguns sectors de la població resident a l'àrea existeix un cert grau de desconeixement i una certa indiferència cap a les figures de protecció, especialment la de l'EIN-XN2000, però també la del PNIN. No podem conèixer amb exactitud quina part de la població entraria dins d'aquesta categoria, però són diversos els informants que li donen un pes destacable. Són diversos els fragments d'entrevista que podrien ser utilitzats per il·lustrar aquest desconeixement i indiferència, per exemple les paraules d'un treballador i soci de la Cooperativa Agrícola de Garriguella, les de l'alcalde d'aquesta localitat o les del següent fragment:

*“-Entrevistador: Tu diries que la gent d'aquí del poble ho valora [la presència de les figures de protecció]?
-No, no ho valora. No ho valora ni per bé ni per malament. La gent ho va assumir, que hi havia la protecció aquesta i... Mai hi ha hagut cap... No.” [...] [Creu que aquesta actitud de no valoració, és deguda en part a] perquè tampoc es veu cap resultat, no? No pots edificar, no pots eee..., però no hi ha ningú tampoc que ho mantingui. Protegit, però ho deixem en plan salvatge... hi ha molt perill d'incendi, s'hauria d'intentar conservar-lo, fer tallafocs...”
(Home de 39 anys resident a Garriguella)*

Les paraules d'un altre informant clau també són prou rellevants en aquest sentit. Parlant del coneixement que poden tenir els estrangers de les figures de protecció, dubta del coneixement que en puguin tenir els ciutadans “autòctons” i destaca la resignació amb què s'ha assumit des d'alguns sectors:

*“[...] van ser molt pocs els que es van assabentar de l'arribada d'aquesta figura de protecció al 2006 [XN2000]. [...] Però clar, les figures de protecció tampoc les coneixen molt les persones de... El ciutadà mitjà, o el veí del poble, sí que ho pot arribar a saber, ho sap. Però... Bueno, no ho sé. [...] Però penso que no és una qüestió que en facin bandera els autòctons. És una qüestió que més aviat s'ha d'assumir, eh?, segons la seva visió, que s'ha d'acceptar, 'què hi farem'.”
(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)*

Finalment, un darrer entrevistat remarca el distanciament que existeix entre la població i les figures de protecció, assenyalant ja algunes de les causes principals que segons ell han portat a aquesta situació i que ens porten al següent apartat: la falta de comunicació i les mancances en la transmissió dels aspectes positius de les figures de protecció a la població de l'àrea en general.

*“-Entrevistador: La relació de la població local amb el PNIN, ha estat una relació difícil?
-No difícil, però molt distant. Però jo crec que és un dels errors que en certa manera ha comès, en general, el gestor dels espais naturals. No aquí, en general. Vull dir, en el nostre cas s'ha creat una figura de PNIN, amb un òrgan de gestió, amb una petita gestió tot i que com deïem abans deficient, però la gent del territori l'ha vist com una cosa allunyada. Això, 'han posat un director, uns d'allò, uns que dicten unes normes...'; però vull dir..., jo crec que la gent no s'hi ha involucrat. I també, una de les coses, també l'error que ha comès l'Administració és la falta d'informació. És a dir, no ha fet res, o ha fet molt poca cosa perquè la gent del territori, un espai natural protegit se'l senti seu. Eh? No ho ha fet, jo diria. A nivell d'informació, a nivell de participació, a nivell d'ús públic, a nivell de... S'ha fet un mínim, però res més. I això jo crec que és un handicap perquè..., si que la gent molt conscienciada, d'aquest territori, de gent autòctona molt conscienciada ja n'hi ha molts, grans*

⁹² Vegeu les notícies aparegudes en diversos mitjans de comunicació sobre l'incendi al terme municipal de Rabós l'agost de 2011. Vegeu per exemple les notícies “L'incendi de l'Empordà ha calcinat tots els voltants de la casa d'en Peter, un home alemany, i ha cremat dos vehicles” (9Diari, 13/08/2011) i “Extingit l'incendi de l'Alt Empordà” (9Diari, 16/8/2011).

defensors de l'ENP, grans defensors en aquest sentit de la natura i dels valors i nosequè. Però molta gent ho veu com una cosa... com una cosa distant, saps? Està allà...hòstia aquests i... però.. I sempre quan hi ha alguna actuació, potser que de vegades va en contra del propi territori, o de l'activitat o l'economia del territori... No sé 'no em deixen..., per problemes d'incendis, a l'estiu aquelles tres o quatre pistes, a l'estiu s'han de tancar'. Una cosa de sentit comú. Però és clar, un dels perjudicats és la gent del territori que diu 'Joestic acostumat a agafar el cotxe i anar-me'n allà, hòstia! ara l'han tancat!. Me cago'n la... nosequè'. Però això és fruit d'aquesta poca informació al llarg del temps, de conscienciació de la gent, de que aquí hi ha un EP amb uns valors i nosequè nosequantus, i que hòstia, no se li ha acabat de transmetre a la gent." (Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)

d) Falta de comunicació. No transmissió d'aspectes positius de les figures de protecció a la població de l'àrea en general.

Quan parlem de la relació entre àrees protegides i població que viu dins o a prop d'aquestes àrees, cal distingir entre costos i beneficis. Pel que fa als beneficis, tal i com afirmen alguns autors, en trobem de dos tipus. D'una banda, els derivats de 'mecanismes compensatoris': mecanismes a través dels quals es dóna suport a les comunitats com per exemple ajudes per educació, assegurances per collites, ajudes en forma d'equipaments, etc. o compensacions directes, és a dir diners. I de l'altra, els 'beneficis directes': beneficis potencials o reals derivats de l'àrea protegida i del fet que aquesta està mantenint un ecosistema natural o seminatural: per exemple aigua neta, manteniment d'un paisatge i d'uns valors, creació de llocs de treball, diners derivats del turisme, etc. (Higgins-Zogib *et al.*, 2010a). En el cas de les figures de protecció que afecten a la serra de l'Albera, els beneficis derivats de mecanismes compensatoris són pràcticament inexistent, sent aquesta una de les queixes d'alguns informants clau de nacionalitat espanyola. Pel que fa als beneficis directes, també són alguns informants clau de nacionalitat espanyola els que assenyalen que no s'han transmès de la millor manera possible a la població.

Cal que aquest sigui considerat un punt clau. Per diversos informants, l'allunyament entre figures de protecció i sectors importants de població té molt a veure amb una falta de comunicació i transmissió dels aspectes positius que poden comportar aquestes figures. A través del seu estudi presentat al capítol 2, Corraliza *et al.* (2002), destaquen que entre les principals queixes de la població local en relació als PN espanyols, hi figuren la manca d'informació, la dificultat de participació i la dificultat de fer arribar reclamacions. Es tracta de qüestions que potencien l'allunyament entre població local i figures de protecció. La manca de recursos dels òrgans gestors pot ser vist com un factor explicatiu de la dificultat de lluitar contra aquest allunyament, cosa que afegeix valor a les accions que es duen a terme en aquest sentit (per exemple des de la gestió del PNIN s'exposa que cada vegada s'estan duent a terme més activitats per acostar-se a la població local).

Pel que fa a la manca de comunicació i diàleg en el moment de la implantació de la XN2000 adduïda per alguns informants, també cal tenir en compte el fet que aquesta implantació fos un requisit de la Comissió Europea que deixava poc marge per a negociacions amb la població local. Tot i aquest poc marge, en més d'una entrevista

apareix que la manca de diàleg va influir força en la direcció del procés d'implantació de la figura, creant un malestar important entre alguns veïns. El posicionament de la població local cal que sigui vist com un element clau per al bon funcionament i l'èxit d'un ENP. En aquest sentit, d'una banda l'allunyament respecte d'alguns sectors de la població sembla ser evident, mentre que de l'altra, la percepció negativa per part de determinats grups és també innegable. Així doncs, es pot afirmar que la comunicació, el diàleg i la transmissió d'avantatges en relació a les figures de protecció d'espais naturals, són sens dubte qüestions millorables a la subàrea d'estudi. Cal afegir que no es tracta d'un problema exclusiu de l'EIN de l'Albera a la comarca. Sense anar més lluny, dos entrevistats membres de l'Associació d'Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà (<http://www.apnae.org/>) expliquen el cas d'aquest parc natural:

"Posar-se en contra al sector agrícola va ser un error. [...] [aquest error] encara avui té conseqüències, per exemple amb els problemes del recent projecte d'ampliació del parc. [...] És una oposició frontal que calia haver evitat intentant que no se sentissin marginats i perjudicats pel projecte. [...] [calia haver utilitzat] mano izquierda. Es decir, saber dialogar y ponerte a la altura de las personas que en principio van a ser perjudicadas. Y hacerles ver que no son todo perjuicios y que también hay ventajas"

(Home de 60 anys, membre d'una associació mediambiental vinculada al PN dels Aiguamolls de l'Empordà).

Es tracta d'un problema molt rellevant que pot tenir conseqüències molt negatives, i que per desgràcia no és exclusiu de la comarca de l'Alt Empordà. Tal i com assenyalen autors com Higgins-Zogib, Dudley i Kothari *"Many problems have been created or intensified because local human population oppose the protected area"* (Higgins-Zogib et al., 2010b: 168). Ara bé, aquest grup d'autors argumenten que els ENP no tenen perquè ser mecanismes d'opressió ja que poden oferir oportunitats úniques per continuar modes de vida tradicionals. Però en aquest punt es planteja un dubte important fruit de donar per descomptat que el manteniment d'un mode de vida tradicional és una bona opció per tots (o quasi tots) els actors implicats. I si la població local no vol seguir amb aquests modes de vida tradicionals? I si allò que volen les comunitats locals és canviar el seu mode de vida i veuen l'ENP com un obstacle cap al 'progrés', 'la modernitat', el desenvolupament i les possibilitats d'enriquiment? Es tracta d'un debat complex que apareixerà inclús amb més força en el cas de l'àrea d'estudi portuguesa.

e) Solucions/propostes per millorar l'opinió i la relació que té la població local amb les figures del PNIN i l'EIN-XN2000.

Pel que fa a les propostes o solucions que han aparegut a les entrevistes amb els informants de nacionalitat espanyola per millorar l'opinió i la relació que té la població local amb les figures del PNIN i l'EIN-XN2000, una d'aquestes aniria enfocada a la compra dels terrenys inclosos dins les figures per part de l'Administració. Aquesta proposta ha estat feta per alguns propietaris i tot i que actualment la donen per pràcticament impossible, si no fos per l'actual context econòmic tampoc seria descabellada ja que s'ha donat en d'altres països. En la pàgina anterior s'ha plantejat la

distinció dels beneficis derivats de les àrees protegides per la població local entre 'mecanismes compensatoris' i 'beneficis directes' (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b). En aquest sentit alguns informants plantegen compensacions en la línia d'intentar que els habitants de l'àrea se sentin orgullosos de les figures, per exemple invertint en els pobles que les acullen, inculcant qüestions com la revalorització que poden tenir els terrenys, creant marques que donin un valor afegit als productes locals, etc. Les paraules del director del PNIN de l'Albera van en aquesta línia, mentre que d'altres entrevistats destaquen que cal tenir present el fet que el procés de revalorització del paisatge i el patrimoni natural no necessàriament es veurà traduït en termes d'economia tangible.

Un altre tipus de solució seria incloure les comunitats locals en el procés de gestió dels ENP, el que Higgins-Zogib *et al.* anomenen "Collaboratively Managed Protected Areas" (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b: 177). Emmarcant-se dins d'un canvi de percepció dels ENP allunyat d'antigues idees segons les quals les àrees protegides sempre eren equivalents a exclusió, segons aquests autors han de ser posats en pràctica nous tipus de governança i de gestió.

Caldria tenir en compte que molts dels beneficis dels ENP passen o poden passar desapercebuts a primer cop d'ull. Per això és de gran importància que els ENP mostrin que poden aportar un ventall més ampli de beneficis, i al mateix temps que aquests beneficis siguin distribuïts equitativament. Sobretot cal que els beneficis arribin als sectors més desfavorits que són els que moltes vegades han carregat directament amb els costos de la creació dels ENP (Dudley *et al.*, 2010: 260). Aquests autors assenyalen la manca d'una metodologia àmpliament acceptada per dur a terme una anàlisi cost-benefici de les àrees protegides com un dels principals problemes per l'avenç del debat: "[There] is currently no agreed methodology for detailed cost-benefit analysis [of the NPA] that looks at all benefits and, critically, that compares these with alternative management options. This is currently hampering the debate" (Dudley *et al.*, 2010b: 260).

Com s'ha assenyalat, la manca de comunicació d'aquests beneficis a la població local, ha estat un dels elements que han destacat alguns dels informants clau de nacionalitat espanyola en relació a l'àrea d'estudi de l'Albera. En aquest sentit, a la gestió dels ENP cal incorporar-hi un perfil de gestor que no només hagi estat instruït en ecologia i en gestió tradicional (Dudley *et al.*, 2010). Amb altres paraules "protected areas staff need to be trained not just for their biological skills but also for awareness of how to manage appropriately for different cultures and cultural values and to be able to communicate the full range of PA values to a variety of audiences." (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b: 177).

f) 'La majoria silenciosa' (aquells als que els hi sembla bé però no diuen res) i visions positives del PNIN i la XN2000. La presència de malestar i conflicte entorn la implantació de les figures de protecció i més concretament de l'EIN-XN2000, és una realitat entre alguns sectors de població. Ara bé, cal tenir en compte que es tracta d'una postura (o grup de postures) en certa mesura més fàcilment visible que d'altres. Més visible per exemple que la d'aquelles persones a les que la situació de protecció els hi sembla bé, però que no acostumen a fer pública la seva postura (si no és, per exemple, en ocasió d'una entrevista d'un projecte de recerca on se'ls hi pregunta directament per la seva opinió al respecte).

Diversos informants de nacionalitat espanyola responen i/o parlen d'aquest perfil. Com s'ha dit anteriorment, dimensionar exactament la presència de cada grup de postures és molt difícil i tampoc és l'objectiu que ens ocupa, però en aquest cas les entrevistes indiquen un pes important d'aquestes opinions. Cal tenir en compte que estem agrupant aquí des de persones a les que simplement 'els hi va bé', a d'altres de més conscienciades. En certa mesura, també pot entrar en aquesta 'majoria silenciosa', no tota però sí part de la població a la que atribuïem 'desconeixement i certa indiferència' en relació a les figures de protecció (vegeu punt de més amunt).

Dins d'aquest grup hi entren també totes persones que en les entrevistes mostren un grau de consciència i de valoració positiva d'aquestes figures de protecció de manera explícita. Tal i com indiquen alguns informants, el factor generacional té un pes important en aquest sentit, sent les generacions joves les que tenen una major consciència dels avantatges de la protecció. Evidentment no tenir propietats dins l'àrea protegida també apareix com un factor determinant de l'aparició d'aquesta opinió.

g) Visió aportada per membres d'associacions ecologistes⁹³. Lligant amb l'anterior grup de posicionaments però anant un pas més enllà, ens trobem amb les opinions expressades pels informants de nacionalitat espanyola integrants d'associacions ecologistes o de defensa del medi ambient. Les persones entrevistades corresponents amb aquest perfil són una portaveu de l'associació IAEDEN-Salvem l'Empordà (<http://www.iaeden.cat/>) i un membre de les associacions Respectem l'Albera (<http://www.albera.eu/>) i Via Pirena Alt Empordà (<http://www.viapirena.org>). Es tracta d'opinions fonamentades en un discurs ben teixit i elaborat (vegeu pàgines web, etc. per més informació). En resum, es mostren favorables a la protecció i a les figures en qüestió, però al mateix temps són crítics amb la seva efectivitat i amb el plantejament que se'n fa des de l'Administració. En aquest sentit, la portaveu de IAEDEN-Salvem l'Empordà critica

⁹³ Aquests dos darrers apartats g) i h), engloben les visions d'informants clau per les dues subàrees d'estudi de l'Alt Empordà.

la manca de gestió, l'escassetat de recursos i el fet que des de l'Administració se sobreposi una finalitat recreativa o turística a la de conservació.

Per la seva banda, el representant de Respectem l'Albera afegeix que en nombroses ocasions *“aquestes figures de protecció al final no serveixen per gaire res, perquè moltes vegades és la mateixa Administració pública la que vulnera la protecció d'aquestes àrees”*. L'entrevistat aporta alguns exemples més enllà dels projectes d'implantació de parcs eòlics, com per exemple l'obertura de pistes forestals en zones d'alt valor ecològic⁹⁴. Per aquest entrevistat, el factor clau a nivell de plantejament més enllà de les figures de protecció concretes, rau en *“posar en valor d'una vegada per totes el paisatge i el patrimoni natural i cultural, d'una manera seriosa”*.

Dins d'aquesta postura han estat entrevistats membres d'altres associacions que, tot i que en menor mesura que les anteriors, també poden ser considerades ecologistes o de defensa del medi ambient. Aquestes associacions són els Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà – APNAE (<http://www.apnae.org/>), els Amics dels PN de l'Albera i Cap de Creus – APNACC⁹⁵ i l'associació excursionista Cabirols amb seu a Roses (<http://www.cabirols.com/>). Aquests informants en general mostren uns discursos menys crítics que els anteriors.

h) Visió dels directors dels ENP (i del responsable del CRT). Finalment, també recollim la visió de dos dels gestors d'ENP de la comarca: la del director del PNIN de l'Albera i la de la directora del PN del Cap de Creus. Per proximitat tant professional com d'opinió en relació als ENP, també s'han inclòs idees expressades per un responsable del Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera (CRT) situat a Garriguella (<http://www.tortugues.cat/>). Els tres informants coincideixen, d'una banda, a remarcar la necessitat d'una major regulació de les activitats que es duen a terme dins els ENP, ja sigui Cap de Creus o serra de l'Albera; i, de l'altra, a destacar els perills de protegir sense dotar de suficients recursos la gestió d'aquesta protecció.

El director del PNIN de l'Albera fa referència a la inexistència de Pla especial tant pel PNIN, com per l'àrea emparada sota la XN2000. L'entrevistat explica que aquesta darrera té un Pla especial redactat però que no s'ha arribat a aprovar. Com s'ha dit en un dels punts anteriors, alguns entrevistats no creuen que aquest Pla s'aprovi al llarg dels propers anys per diversos motius, com l'aparició probable de grups d'oposició o la manca de voluntat política tot i que per llei *“qualsevol espai protegit ha de tenir un Pla especial”*⁹⁶.

⁹⁴ L'entrevistat fa referència, entre d'altres, a actuacions concretes com l'exposada a l'article de premsa titulat "IAEDEN-Salvem l'Empordà alerta que es vol fer un pista forestal en una zona protegida de Cantallops" (9Diari, 31/1/2012).

⁹⁵ L'APNACC té la seva seu a a Roses. El programa d'activitats de l'associació, al ser organitzat conjuntament amb 'Albera Viva' (associació ubicada al vessant francès de la serra de l'Albera), es pot consultar juntament amb les dades de l'APNACC a la pàgina web d'aquesta associació francesa <http://alberaviva.cat>.

⁹⁶ En relació al Pla especial de l'Albera, vegeu la nota al peu 53 (pàgina 92) a l'apartat 3.2.

El responsable CRT destaca la *“manca de regulació que es fa de l'activitat humana”* com una de les principals amenaces per la preservació dels valors naturals dels ENP de la serra de l'Albera. També comenta que per llei tots els ENP han de tenir un Pla de Gestió, necessari per tal de poder gestionar a curt-mig-llarg termini aquests valors que es volen protegir. Assegura que són una minoria molt reduïda els espais naturals a Catalunya que tenen aquest Pla de Gestió aprovat i que en el cas de l'Albera no n'hi ha hagut mai⁹⁷.

“Això fa que entrin sovint en molta contradicció i molt d'enfrontament entre activitat lúdica, activitat agrària, activitat jo que sé... tot tipus d'activitat humana entri en contradicció amb els valors que s'intenta preservar aquí a l'Albera. Aquesta manca, de planejament, de gestió, de que volem... això clar, ho dificulta [manca de regulació de l'activitat forestal, de l'accessibilitat, la caça, urbanísticament...]”
(Responsable Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera-Garriguella)

Per la seva banda, la directora del PN del Cap de Creus veu com a amenaça més important per aquest parc la sobrefreqüentació que pateixen determinats espais durant els mesos d'estiu. Així, tot i que aquest espai disposa de Pla especial aprovat, destaca la necessitat de disposar del Pla Rector d'Ús i Gestió -PRUG- d'aquest PN, especialment en relació a la seva part marina. Aquest document es troba actualment en fase de redacció⁹⁸.

Parlant dels beneficis de potenciar el coneixement dels ENP entre aquells sectors de la població local que hi tenen poca relació, el director del PNIN de l'Albera està convençut que, especialment en el cas de l'Albera, seria positiu *“perquè al conèixer-ho [la gent] ho respectaria més i li donaria la importància que té”*. Explica que estan treballant en aquest sentit organitzant activitats com excursions, xerrades a les escoles, etc. Al mateix temps, també destaca els perills de protegir sense dotar de recursos suficients per la gestió. La directora del PN del Cap de Creus també assenyala aquesta qüestió:

“Clar, és el que et deia, perquè quan tu crees un espai, com aquí, i no el dotes prou, en aquest cas en el tema marí, clar, la gent et ve. Al principi del parc, la gent 'Oh, parc natural!', crida a més gent. Llavors per això, per mi una mica el perill de declarar un espai protegit sense recursos, és que és un efecte crida que després no saps com resoldre. I la gent demana i tu, es clar, et sents una mica atrapat, no? [...]”
(Directora del Parc Natural del Cap de Creus)

La manca de recursos per gestionar les figures de protecció és un tema que ha estat assenyalat per nombrosos autors com un dels perills més importants per la conservació de les àrees protegides a nivell internacional. Per exemple Sue Stolton afirma que *“In parallel with the problem that much important biodiversity remains unprotected, many areas that are protected are underfunded, poorly managed and, as a result, losing values”* (Stolton, 2010a: 3). Es tracta d'una problemàtica que la crisi econòmica fa preveure que s'agreugi notablement durant els propers anys als dos països objecte d'aquesta comparació internacional: Espanya i Portugal. En aquest sentit, una de les

⁹⁷ Corraliza et al. (2002) afirmen que a Espanya, *“un 60% de los PN carecen de instrumentos de planificación (Plan Rector de los Recursos Naturales o Plan Rector de Uso y Gestión) aprobados”*. Concretament respecte al PORN, *“[herramienta] prevalente sobre cualquier otro instrumento de ordenación territorial”* els mateixos autors creuen que, per ordre lògic, aquests plans no haurien de ser redactats amb posterioritat a la declaració de la figura de protecció (Corraliza et al. 2002: 240-241).

⁹⁸ Així consta a la pàgina web de la Generalitat de Catalunya, en l'apartat dedicat al PN del Cap de Creus, al menys fins al mes de febrer de 2014. Vegeu: [Instrumentos de planificación i gestió](#)

possibles solucions va en la direcció de fer pagar als visitants per entrar a les àrees protegides, qüestió que com es pot veure a la següent nota al peu, està sent objecte de debat a l'àrea d'estudi empordanesa ⁹⁹.

Finalment, s'ha cregut interessant destacar un fragment d'entrevista en què el director del PNIN de l'Albera parla de la poca importància (relativa) d'aquest espai protegit a nivell comarcal. Es tracta d'un element a tenir en compte a l'hora d'analitzar el coneixement i la relació dels entrevistats d'origen estranger amb els diferents espais naturals de la comarca i l'Albera en particular. El tema sorgeix quan l'entrevistador se sorprèn que al director del PNIN no se li hagi demanat l'opinió des de la Generalitat sobre els projectes de parcs eòlics a l'àrea:

"- Entrevistador: Vosaltres des d'aquí el parc, ho veieu [els projectes d'energia eòlica] com un perill per l'espai protegit, suposo. O no?"

-Bueno, jo m'intento mantenir al marge. Com que tampoc mai m'han demanat l'opinió, a nivell seriós.

- Entrevistador: És bastant significatiu que no us hagin demanat l'opinió...

-Potser deus tenir una idea molt romàntica d'un espai protegit. Hi han espais protegits, tots els fem al mateix sac, però tots són diferents, molt diferents. No només físicament, sinó el muntatge de la seva creació i la importància que té un parc determinat en una comarca. Llavors, la importància que té l'Albera a nivell comarcal, és tendent a 0. En canvi, el Delta de l'Ebre, per les comarques del Montsià i el Baix Ebre és importantíssim. I el Parc del Montsant pel Priorat ja no et dic..., molt. Però aquí diríem que la comarca està molt diversificada, entre la Costa Brava, el corredor de la Jonquera, el camp, això... Vull dir, això de l'Albera és..., és zero, el pes per la comarca, és zero."

(Director del PNIN de l'Albera)

Fins aquí el repàs a les diferents postures en relació a les figures de protecció detectades a través de les entrevistes amb informants de nacionalitat espanyola. Per acabar aquest apartat es vol fer esment de dues qüestions més aparegudes a les entrevistes, les quals en major o menor mesura també estan vinculades a la relació de la població amb els elements naturals-paisatgístics de la comarca. En primer lloc la qüestió de la **instal·lació de projectes de parcs eòlics per produir energia**. Sembla ser que és un tema que en el moment actual està aturat, d'una banda, pel canvi de legislació que afecta a les primes per la producció d'energia provinent de fonts renovables; i de l'altra, per l'oposició als macroprojectes que han manifestat durant els darrers anys la majoria dels governs dels municipis de la zona. Tot i això, aquests factors són força recents i es tracta d'una qüestió que ha portat molta polèmica durant força anys amb defensors i detractors, interessos econòmics pel mig, etc. És per tant un tema que apareix de manera important a les entrevistes amb informants clau de nacionalitat espanyola, però que

⁹⁹ Segons una enquesta duta a terme l'any 1990, aquell any el 50% de les àrees protegides del planeta feien pagar per entrar-hi i aquest percentatge anava en augment (Lindberg, 2001). En relació al pagament o copagament per visitar àrees protegides, vegeu la notícia "Els parcs naturals podrien cobrar alguns serveis" (*El PuntAvui*, 26/10/2011) en relació a la possibilitat que des dels parcs naturals gestionats per la Generalitat de Catalunya es cobri per alguns serveis de cara al futur. Vegeu també la notícia posterior "El paratge de Tudela, de pagament" (*El PuntAvui*, 9/1/2012) en relació al pagament de l'aparcament del paratge de Tudela al PN del Cap de Creus, mesura que ja s'aplica en altres espais naturals de Catalunya com el PN dels Aiguamolls de l'Empordà i que es preveu que s'estengui a d'altres espais i que reverteixi en la gestió i el manteniment dels espais en qüestió. Durant el mes de juliol de 2013, l'Ajuntament de Roses va fer públic que des del 2007 està estudiant la possibilitat de fer pagar per accedir en vehicle i vaixell al PN del Cap de Creus. Posteriorment, des del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, es va posar en dubte que aquest tipus d'actuacions es puguin dur a terme des d'un ajuntament. La notícia va aparèixer en diversos mitjans els dies 1 i 2 de juliol de 2013. Vegeu per exemple: 'Roses estudia fer pagar conductors i embarcacions per accedir al Parc del Cap de Creus' (*Ara.cat*, 1/7/2013) i 'Agricultura nega la possibilitat de fer pagar a conductors i embarcacions per entrar al parc del Cap de Creus com estudia fer Roses' (*La Vanguardia*, 2/7/2013).

pràcticament no és esmentat pels residents estrangers entrevistats. En segon lloc, i amb menor importància pel que fa al nombre d'aparicions a les entrevistes, trobem el **problema del sanejament d'aigües**. Ni Rabós ni Garriguella disposen actualment de depuradora d'aigües residuals. Pel que fa a Garriguella, l'alcalde de la localitat explica que estan en llista d'espera de l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA) des que ell va entrar com a regidor a l'Ajuntament fa 7 anys. Comenta que han tingut diversos problemes, per exemple alguns casos de contaminació de pous, i que tenen un pou de decantació, però que aquest "és *insuficient*". Creu que a nivell local es pot considerar com un "*tema dels més importants que hi ha*". No tots els informants clau de nacionalitat espanyola coneixen aquesta qüestió, però una part important d'aquests l'esmenta quan es pregunta per quins es creu que són els principals reptes mediambientals de la localitat de residència. Es tracta d'un problema de primer ordre pel que fa a la gestió mediambiental dels dos municipis. També és un tema que pràcticament no és esmentat pels residents estrangers entrevistats.

Si en el present apartat ens hem ocupat de les diferents relacions del conjunt de la població amb els espais naturals, a continuació passem a centrar-nos en la percepció de la població de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb aquests espais.

4.2.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Garriguella i Rabós

En aquest segon apartat dedicat a la subàrea d'estudi formada per les localitats de Garriguella i Rabós d'Empordà, ens disposem a abordar qüestions més directament relacionades amb la immigració estrangera resident en aquests municipis. L'objectiu és analitzar l'opinió dels informants de nacionalitat espanyola sobre la relació que tenen els residents estrangers amb els espais naturals de la comarca. També es tracta d'una anàlisi que, a més de ser interessant per si mateixa, adquirirà una major rellevància en el moment d'analitzar les respostes dels propis residents estrangers.

Basant-nos sempre en la percepció dels informants de nacionalitat espanyola i tenint en compte que no existeix una sola natura, sinó múltiples concepcions de natura, o múltiples natures creades a partir de diversos processos socioculturals (vegeu referències a Macnaghten i Urry, 1998 a l'apartat 2.3.1), l'explicació s'ha agrupat en set apartats:

a) Distinció segons tipus de migracions. En primer lloc, la gran majoria d'informants clau de nacionalitat espanyola fan una distinció entre dos grups de residents estrangers pel que fa al coneixement i la valoració dels espais naturals de la comarca. Per un costat parlen dels residents als que, per les seves nacionalitats, generalment s'atribueixen unes motivacions per migrar no laborals/econòmiques. I per l'altre costat, dels residents originaris de països als que generalment s'atribueixen unes motivacions per migrar laborals o econòmiques. Els informants associen el primer grup amb nacionalitats europees de la UE15, principalment la francesa, però també l'alemanya i la britànica; mentre que el segon grup el vinculen principalment a població de nacionalitat marroquina, però també a nacionalitats sud-americanes i de països de l'Europa de l'est com la romanesa. L'esment que es fa d'aquestes nacionalitats concretes pot ser vist en bona mesura com a resultat de la presència destacada d'aquests grups de nacionalitats als dos municipis, tal i com s'ha mostrat a través de dades estadístiques al punt 4.1.

D'acord amb aquesta distinció, els informants atribueixen als primers un poder adquisitiu més aviat elevat i unes motivacions migratòries vinculades al clima, al paisatge, a un tipus d'estil de vida o al cost de vida. També, tot i que no sempre, majoritàriament vinculen aquest primer grup a edats properes a la jubilació. Pel que fa als segons, els hi atribueixen un poder adquisitiu més aviat baix i unes motivacions migratòries vinculades a l'esfera laboral o econòmica. Les entrevistes mostren que els informants de nacionalitat espanyola creuen que els primers, en general coneixen força i valoren els espais naturals de la comarca, mentre que els segons generalment no els coneixen o els coneixen poc i

per tant tampoc els valoren massa.

Anteriorment s'alertava del perill de posar categories a migrants i motius migratoris a partir de dades estadístiques (Findlay i Stockdale, 2003), defensant la necessitat de complementar aquestes dades amb dades procedents de tècniques qualitatives. Doncs bé, sense haver arribat encara a les percepcions dels propis migrants, les percepcions dels informants de nacionalitat espanyola aporten ja una certa rellevància a l'ús de les 'categories causals predefinides' '**migrants amb motivacions laborals/econòmiques**' i '**migrants amb motivacions no laborals/econòmiques més vinculades a l'estil de vida**', categories que estan relacionades i en certa mesura deriven d'una anàlisi estadística inicial. Evidentment es tracta d'una generalització que pot semblar molt agosarada, però el cert és que els informants de nacionalitat espanyola fan aquestes generalitzacions i les explicacions no s'allunyen massa les unes de les altres i a grans trets no es contradien entre elles.

Pel que fa a la separació entre els dos grups, cal dir que en alguns casos la persona entrevistada fa de manera explícita i per ella mateixa la distinció. Tot i això, en un nombre més elevat d'entrevistes l'informant es refereix a un o l'altre tipus depenent de com estigui transcorrent la conversa (és a dir, o bé es parla d'europaus UE15 o de migrants laborals). D'aquesta manera l'informant no fa la distinció fins al moment en què l'entrevistador pregunta si es creu que passa el mateix en el cas d'una nacionalitat concreta del grup al que no s'està referint. El següent fragment correspon a un dels informants que distingeix entre els dos grups ja d'entrada i per si mateix:

*"-Entrevistador: [Parlant d'immigració laboral o econòmica] Vostè diria que coneixen els espais naturals de la comarca?
-En absolut. Els hi bufa. Els que sí que se'ls coneixen són els europeus diríem. L'immigrant que ve a treballar, aquest va a treballar i lo altre, l'entorn, li bufa bastant. Els europeus que han vingut aquí, inclús hi ha un americà que ha vingut de Nova York [...] [viu a Espolla], aquests sí que s'ho saben, perquè la majoria són jubilats, prejubilats, llavors aquests tenen molt de temps lliure, i els hi agrada voltar per aquí i estar... Aquests ho coneixen.
- Entrevistador: Ho coneixen abans de venir i tot, potser?
-Potser van venir de vacances, els hi agrada i es queden. Coneixen a algú, fan amistats i es queden. La majoria són jubilats o prejubilats, vénen aquí i ho troben barat i s'hi estan."
(Home de 53 anys, viu a la comarca i treballa a la subàrea d'estudi)*

b) Percepció de la relació de la migració laboral o econòmica. Pels informants clau de nacionalitat espanyola, les motivacions migratòries atribuïdes a cada grup juguen un paper molt important en el coneixement i el valor que creuen que donen els residents estrangers als espais naturals. Això és especialment clar en el cas de la migració laboral o econòmica. A causa de la seva presència a l'àrea, és la nacionalitat marroquina, seguida de la romanesa i les nacionalitats sud-americanes en general, a les que fan referència els comentaris. L'opinió estesa entre els informants és que les persones residents d'aquestes nacionalitats acostumen a desconèixer els espais naturals de la comarca, principalment degut a que per qüestió de necessitats bàsiques, aquest tipus d'espais no entren dins les seves prioritats. És a dir, que les necessitats laborals i econòmiques, vistes com a prioritàries, no deixen espai per altres activitats o interessos secundaris. Es tracta, per tant

i tot i que no es digui de manera explícita, d'una diferència que es vincula amb una qüestió de classe social. Són elements que, com s'ha vist al capítol 2, són destacats per autors com Lovelock *et al.* (2011) per parlar de diferències en l'ús dels espais naturals per part dels migrants. Doncs bé, les entrevistes mostren que aquests factors són també percebuts pels informants de nacionalitat espanyola com a determinants de la relació que tenen els migrants *a priori* laborals amb els espais naturals.

Els fragments d'entrevista que poden il·lustrar aquesta opinió són diversos, per exemple dient que, en els casos d'aquests residents *"l'activitat principal és la feina, i la feina de viure"*, destacant la manca de temps lliure per motius laborals o les dificultats de mobilitat per no disposar de vehicle privat com a factors determinants de la relació amb els espais naturals. També són diversos els informants que, en el cas de la migració laboral, esmenten el paper que poden tenir el fills i l'escola com a elements importants a través dels quals els pares és molt probable que acabin coneixent els espais naturals de l'entorn més proper. El pas del temps i l'assentament d'aquests residents són vistos com a elements cabdals en el seu millor coneixement de l'entorn.

"[...] De fet, clar, molts d'ells no tenen altre ocupació que la feina, i... la feina de viure. Un cop puguin tenir cobert, o una tranquil·litat més gran amb aquestes qüestions més..., més humanes, més primàries, més immediates, llavors podran accedir a tot un altre, diguem-ne univers o una altra manera de conèixer el territori on viuen.

- Entrevistador: Qüestió de temps, no?

-L'escola també fa molta feina [...]"

(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)

De tota manera, i en això sí que s'observen diferències entre els informants, en algunes entrevistes s'acompanya aquesta explicació dels motius que es creu que hi ha al darrere de la suposada baixa relació amb els espais naturals, amb d'altres elements com per exemple el fet de no haver-hi massa interacció amb la resta de població de la localitat. És a dir, s'assenyala *"la poca integració [social]"* de determinats grups, especialment referint-se a marroquins. Alguns informants també destaquen diferències culturals i de costums pròpies dels respectius països d'origen, com a factors que influeixen en el suposat poc coneixement dels espais naturals per part dels migrants laborals. Recordem que el factor cultural és també destacat per autors com Lovelock *et al.* (2011).

c) Percepció de la relació de la migració no laboral o no econòmica. Pel que fa a la percepció dels informants clau de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers originaris de països als que generalment s'atribueixen unes motivacions per migrar no laborals o no econòmiques, els entrevistats fan referència bàsicament a residents de nacionalitats UE15 en general i especialment a francesos, britànics i alemanys. Com s'ha mostrat a l'apartat 4.1 es tracta de les nacionalitats d'aquest tipus amb major presència als dos municipis analitzats. Tot i alguns matisos i els dubtes d'algun informant, l'opinió estesa és que aquests residents saben de l'existència dels espais

naturals de la comarca i, en general, més o menys els coneixen i els valoren. Els fragments d'entrevista que il·lustren aquesta opinió també són nombrosos. En alguns casos com el del següent informant, s'afirma que es tracta d'un element d'atracció perquè aquest tipus d'estranger s'estableixi a l'àrea:

“-Entrevistador: Vostè creu que coneixen l'espai natural de l'Albera?”

“-Sí. Ho admiren això!”

“-Entrevistador: Sí?”

“-Sí, sí. Això sí, uuii. Això de caminar, els veus. L'australià mateix, el veus amb una canya i camina com un desesperat. Els hi agrada això. Hi han uns alemanys que vénen aquí, amb els fills, tots quatre trempats, i els agafen i aquestes muntanyes d'aquí les foten totes. A vegades coneixen més ells que alguns del poble. Perquè ho han rodat tot. Sí, sí. Se'n van al mas tal i tornen per un altre cantó. Deuen tenir el plànol i ho roden tot. En canvi molts del poble, es clar, si no han sigut caçadors tampoc han voltat per dintre les muntanyes. Han fet les seves finques i ja està. Sí, sí, n'hi han que això..., els hi agrada.

“-Entrevistador: Pot ser un del motius perquè hagin triat venir aquí al poble?”

“-Prou! Prou!”

“-Que hi hagi l'Albera i el paisatge i tot això...?”

“-Sí, sí. Prou, prou. Perquè això, els hi encanta això.”¹⁰⁰

(Home de 70 anys de nacionalitat espanyola resident a Rabós)

El darrer fragment ens serveix per introduir, d'una banda, la importància que té per alguns residents estrangers de nacionalitats UE15 poder fer caminades pels entorns de les localitats. Es tracta d'una qüestió que apareixerà al llarg del punt 4.2.3 quan es centri l'anàlisi en les entrevistes amb estrangers. D'altra banda, les paraules d'aquest entrevistat de Rabós també ens serveixen per mostrar la diferent concepció de 'camp' (entès com a *countryside*) que pot tenir un resident de tota la vida de l'àrea o un resident britànic o francès. Mentre que el primer és probable que no hagi caminat més enllà de les seves propietats (en cas que en tingui), el segon és probable que ho valori com un espai de gaudi i lleure. Aquestes concepcions poden trobar-se encara més allunyades de les d'altres residents com puguin ser, per exemple, algun entrevistat de nacionalitat marroquina que veu aquest camp com el seu espai de treball. Es tracta d'observacions en sintonia amb les fetes per autors com Macnaghten i Urry (1998)¹⁰¹.

Alguns informants van encara més enllà i estan convençuts que aquest tipus de residents, a part de conèixer i valorar els espais naturals, en bona mesura estan força o fins i tot molt conscienciats amb els conflictes i problemes mediambientals de l'àrea, per exemple amb temes com el dels parcs eòlics. En el següent fragment un entrevistat equipara aquest tipus d'estrangers amb casos d'immigració interna procedent d'àrees urbanes (com pugui ser el seu cas), i els hi atribueix a tots plegats i en termes generals un elevat grau de consciència mediambiental. El mateix fragment ens serveix també per il·lustrar dos elements esmentats anteriorment: la distinció que es fa entre tipus de

¹⁰⁰ L'esmentat resident "australià" resultarà ser un home de nacionalitat britànica resident a Rabós amb la seva dona, ambdós d'uns 70 anys d'edat. No van accedir a ser entrevistats.

¹⁰¹ Macnaghten i Urry (1998) d'una banda examinen els factors pels quals al llarg del segle XIX a Anglaterra caminar va passar de ser una activitat de classe baixa que es feia per necessitat, a ser una activitat ben vista i valorada. Aquests autors afirmen que "Walkers and walking thus give shape to space, producing new spatial practices and spaces of representation" (Macnaghten i Urry, 1998: 204). De l'altra, també Macnaghten i Urry (1998), de la mateixa manera que creuen que no podem parlar d'una sola natura, afirmen que no existeix una sola idea de 'camp' o *countryside*. Així argumenten: "It is our broader claim here that there is no single abstract countryside – only the specific countrysides produced and consumed in some societies in the context of diverse spatial practices. These different countrysides often stand in stark contrast with each other" (Macnaghten i Urry, 1998: 200).

residents estrangers (laborals – no laborals) i el paper que poden tenir els fills i l'escola en la relació amb els espais naturals, especialment de les 'famílies migrants econòmiques':

“Entrevistador: Diries que els estrangers que han vingut, coneixen els espais naturals aquests que em comentaves?

-Sí, jo diria que els que més. [...] Són una mica neorurals en aquest aspecte. Són gent que ha anat venint buscant un entorn... Jo mateix estic aquí i no estic a Benidorm. Perquè és un lloc que encara, sent un lloc de mar i de costa i tot el tinglado, l'impacte turístic i tot això és moderat, respecte d'altres llocs. Si separem aquests, diguem-ne, no els que han vingut buscant feina perquè no en tenien a d'altra banda, sinó aquests que han vingut per canviar d'espai, aquests són... ecologistes. Tant amb els molins de l'Albera, i...vull dir...

- Entrevistador: Estan posats...

-Clar, estan posats en tot, i justament en mogudes d'aquestes.

- Entrevistador: I coneixen les figures de protecció i...?

-Clar, clar. Jo diria que hi ha població aquí que ja ho té... [...] Són gent amb consciència. En general.

- Entrevistador: I en el cas dels estrangers. Els europeus?

-Els europeus jo diria que sí. Que bàsicament sí. I els magrebins menys. I més que res que els magrebins tenen altra feina. Que els preocupa més.

- Entrevistador: Potser sí que a través dels fills [...]?

-Sí., van fent coneixement. No dic que estiguin al marge. Però possiblement com a militants no ho són perquè tenen altres prioritats. Però a través dels fills sí. Els fills això sí.

(Home de 58 anys de nacionalitat espanyola resident a la comarca, treballa a Garriguella des de fa 5 anys)

Pel que fa a l'elevat grau de consciència mediambiental, s'observa d'una forma força general que els informants atribueixen un nivell més elevat als residents estrangers de països de la UE15 que a la població espanyola. El següent fragment il·lustra aquesta qüestió i alhora ens serveix per parar atenció a la percepció que es té sobre la relació dels residents d'Empuriabrava amb el PN dels Aiguamolls de l'Empordà i els espais naturals en general¹⁰². Es tracta d'una qüestió rellevant en tant que diverses persones estrangeres entrevistades per la subàrea de l'Albera han residit durant un temps en aquest nucli de Castelló d'Empúries abans de traslladar-se a Garriguella o Rabós. La percepció general és que la relació dels habitants d'Empuriabrava amb els espais naturals de la comarca es limita a la seva part marítima:

“Entrevistador: ¿Crees que los habitantes de Empuriabrava se preocupan por el parque natural [dels Aiguamolls] a nivel de conservación?

-Yo creo que es un municipio básicamente abierto al mar. [...] yo creo que es un espacio natural, que más bien lo tiene en la espalda o en los lados, su horizonte es más el mar. Tomarían una conciencia si hubiera una amenaza sobre el litoral, del tipo que fuera, viveros, molinos de viento o un pozo. Creo que serían mucho más sensibles a este tipo de cosas que pudieran afectar al medio natural espacio-mar, que no... Pero claro, si hablamos de ingleses, alemanes, franceses..., su nivel cultural les permite ser sensibles también a estas otras cosas. Pero básicamente Empuriabrava yo creo, marina residencial, mar, barcos, agua... estarían mucho más sensibilizados por cualquier cosa que tú puedas mover en el mar. [...]”
(Home de 60 anys de nacionalitat espanyola resident a Castelló d'Empúries i representant d'una associació de tipus mediambiental vinculada als Aiguamolls de l'Empordà).

d) Qualitat de vida com a factor d'atracció: tranquil·litat i altres elements. Quan es pregunta l'opinió sobre els elements que es creu que actuen com a factors d'atracció perquè els migrants considerats no laborals s'estableixin a l'àrea, s'esmenten qüestions com el paisatge, la tranquil·litat, el clima i el cost de la vida. Aquests apareixen juntament amb d'altres factors com per exemple 'l'encant del poble' o la situació de la localitat (propera a la costa, a la muntanya, i ben comunicada amb ciutats com Figueres, Girona i fins i tot Barcelona). Es pot destacar que aquests elements esmentats pels informants clau

¹⁰² El PN dels Aiguamolls de l'Empordà pràcticament envolta Empuriabrava, un nucli de població pertanyent al terme municipal de Castelló d'Empúries. Considerada la marina residencial més gran d'Europa, Empuriabrava comptava l'any 2011 amb poc menys de 8.000 residents, més de la meitat dels quals són de nacionalitat estrangera. Vegeu la tesi doctoral de Dawid Wladyka, titulada *Inter-Ethnic Experiences of Polish Immigrants in South-Western European Neighborhoods. Comparing Sagrada Família, Barcelona, and Empuriabrava, Castelló d'Empúries* (Wladyka, 2013).

de nacionalitat espanyola, són molt similars als assenyalats per algunes de les recerques que han estat exposades al capítol 2 d'aquesta tesi, per exemple les centrades en migrants jubilats britànics al Mediterrani com la de King *et al.* (2000)¹⁰³. Aquests factors es poden agrupar, i de fet alguns entrevistats els agrupen, sota l'etiqueta d'elements que aporten una 'major qualitat de vida'.

En el fragment següent, un entrevistat destaca, a més del paisatge que és l'element al qual fa referència l'entrevistador, la tranquil·litat, el clima i el cost de la vida. També es fa referència a l'elevat grau de consciència mediambiental que s'atribueix a aquest tipus de migrants.

“Entrevistador: Coneixes casos d'estrangers que han vingut a viure a pobles de per aquí?”

“Sí, sí. En conec algun. Porto un pilot d'anys aquí i... clar, sempre te'n ve un, te'n ve un altre 'hòstia que visc aquí o que visc allà'. Per exemple uns irlandesos que viuen a Portbou, també de fa uns quants anys, molt combatius i actius amb el tema dels parcs eòlics precisament, amb el projecte que tenen a Portbou. Sí, sí, per això et dic, jo el que conec aquí de poblets, sí que és..., és molt conscient d'on viu i quina és en aquest sentit la seva lluita, no?”

“Entrevistador: Segurament han vingut aquí atrets per tot aquest paisatge...?”

“Probablement sí, i tranquil·litat, realment es viu bé..., un clima favorable, pots treballar... És a dir, una família de classe mitjana, belga per dir algo, pot viure molt bé aquí també. Pot viure molt bé”.

(Home de 50 anys aprox. resideix en un poble del peu de l'Albera i treballa a Garriguella des de fa 25 anys)

En l'element paisatge s'hi aprofundirà en el següent apartat (e), ja que aquí es vol posar l'atenció en la 'tranquil·litat'. La tranquil·litat és sense cap mena de dubte la paraula que més apareix a les entrevistes fetes amb informants clau de nacionalitat espanyola per parlar dels motius pels quals es creu que s'han establert els residents de nacionalitat estrangera de països pertanyents a la UE15 a les localitats de Garriguella i Rabós. Els fragments d'entrevista que il·lustren aquesta qüestió són molt nombrosos, però aquests mostren que es tracta d'un concepte, el de la tranquil·litat, que en alguns casos pot resultar força ambigu ja que la subjectivitat hi juga un paper molt important, i la seva utilització pot fer referència a diversos aspectes: silenci o pocs sorolls, poc trànsit, baix nivell d'inseguretat i delinqüència, confiança amb els veïns perquè els coneixes a tots, poder anar a comprar o a portar el fills a l'escola a peu, etc. També poden estar relacionats amb la tranquil·litat elements més directament vinculables a la presència d'un ENP: el fet de poder anar a fer un vol pels entorns boscosos del poble, sentir els ocells cantar, veure un determinat paisatge 'natural' cada matí, o com argumentava un entrevistat, la tranquil·litat de viure en un espai protegit i de *“saber que no se'm ficarà una fàbrica de xoriços al costat”* i de tenir *“una garantia que aquest paisatge que estic veient ara el veuré tota la vida i el veuran els meus fills”* (Home de 53 anys, viu a la comarca i treballa a la subàrea d'estudi).

Fins i tot existeix un vincle entre els pocs sorolls, el poc trànsit, etc., i la presència de l'espai protegit: en cas de no haver-hi grans infraestructures, polígons industrials, etc.,

¹⁰³ King *et al.* (2000), en una visió de conjunt de les àrees analitzades en el seu estudi, situen el clima com a raó principal adduïda pels propis migrants britànics: *“Climate clearly outstrips all other reasons as the main nominated reason; only pace of life and family links also exceed 10 per cent amongst first reasons”* (King *et al.*, 2000: 95). Aquests autors agrupen el factor clima amb d'altres aspectes *“climate and other aspects of the natural environment such as landscape and clean air”*. Entre les primeres raons, el clima és seguit pels factors ritme de vida (*pace of life*) i lligams familiars.

això pot ser vist com a conseqüència de la implantació de la figura de protecció; però també a l'inrevés, la implantació de la figura de protecció pot ser vista com a conseqüència de no haver-hi grans infraestructures, polígons industrials, etc.¹⁰⁴

El següent fragment mostra diverses de les opinions que s'han anat recollint: que els migrants de països de la UE15 estan més conscienciats que la població espanyola a nivell mediambiental; que coneixen i valoren els espais naturals propers; que hi realitzen activitats com el senderisme, activitats que com s'ha dit poden ser directament associables a la tranquil·litat; i que el coneixement, el valor, la proximitat i les activitats que poden dur a terme en aquests espais són vistes com un dels factors d'atracció a l'àrea.

"Sí que ho coneixen, perquè els estrangers, sobretot els de la part d'Anglaterra i tot això, els hi agrada molt tot això del senderisme i tot això, van molt a caminar [...] Penso que estan en aquest sentit, la natura..., estan molt més adelantats que nosaltres.

- Entrevistador: Penses que un dels motius per venir a viure aquí, té a veure amb això?

-Exacte."

(Home de 39 anys resident a Garriguella)

Els entrevistats no acostumen a deixar clar en quin tipus de tranquil·litat estan pensant quan utilitzen aquesta paraula. Això passa també en el cas dels entrevistats estrangers. Tot i això, en molts dels casos, s'està fent referència a una tranquil·litat que engloba un conjunt ampli d'elements que inclou una part o la majoria dels exposats anteriorment.

e) Paisatge i elements naturals més que espais naturals protegits com a factors valorats i d'atracció.

Diversos informants de nacionalitat espanyola que creuen que, per la 'immigració per qualitat de vida', els ENP de la comarca no es poden considerar un factor valorat i/o d'atracció tant com l'existència d'uns elements paisatgístics i naturals (independentment de les figures que emparen alguns d'aquests elements). És a dir, allò que és valorat és el paisatge i els elements naturals per damunt de la figura de protecció. Es tracta d'una qüestió que ja es podia entreveure en alguns fragments exposats fins al moment. De fet, el conjunt de les entrevistes aporta elements suficients per afirmar que es tracta d'una reflexió que en menor o major mesura és compartida per una majoria d'informants de nacionalitat espanyola, tot i que no en tots els casos s'exposa la reflexió de forma clara.

En aquest punt és necessari fer la següent reflexió: els informants d'una banda diuen que els residents estrangers valoren el paisatge i els elements naturals de la comarca; però de l'altra, creuen que aquests residents no valoren (o no valoren tant) la presència d'ENP, és a dir el PN del Cap de Creus, el PN dels Aiguamolls de l'Empordà o l'EIN-PNIN de l'Albera. Per tant, els informants de nacionalitat espanyola no creuen que

¹⁰⁴ En el capítol 2 s'ha exposat que autors com Halfacree (2003) i Paniagua (2005) diferencien entre medi ambient físic i social en analitzar les raons per 'migrar al camp', incloent entre les del segon grup elements com la tranquil·litat. En el mateix capítol també s'ha vist que la definició de *amenity migration* aportada per Borsdorf *et al.* (2012), incloïa, entre d'altres, l'atracció que suposa un ambient físic o cultural més tranquil.

els estrangers associïn la preservació d'un determinat paisatge i uns valors naturals amb l'existència d'aquestes figures de protecció.

f) Relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença. En algunes de les entrevistes amb informants clau de nacionalitat espanyola es preguntava l'opinió sobre la possible relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença en les persones estrangeres. És a dir, si creien que el fet de conèixer els espais naturals de la comarca podia influir d'alguna manera en què una persona de nacionalitat estrangera se sentís més arrelada al lloc de residència. És una pregunta que es va fer tant a persones de nacionalitat espanyola com estrangera, però que no es va fer en totes les entrevistes ja que en alguns casos, degut al desenvolupament de la mateixa, no es va creure oportú fer la pregunta. Això es tradueix en què el ventall de respostes per dur a terme l'anàlisi d'aquesta qüestió és més reduït. De tota manera s'ha cregut interessant fer-ne esment ja que totes les persones que van respondre a aquesta pregunta ho van fer en un sentit afirmatiu. És a dir, totes les respostes reforcen la idea que existeix una relació entre coneixement dels espais naturals (i del territori en general) i sentiment de pertinença, de la mateixa manera com ho han argumentat anteriorment diversos autors (vegeu apartat 2.3.5). Per exemple Nogué i Vicente (2004: 113) afirmen que el paisatge "acts as a centre of meaning and symbolism, and creates a sense of belonging and a territorial identity that is particularly strong in some nations" com pugui ser el cas de Catalunya. Nogué i Vicente (2004) assenyalen diversos autors que també defensen que determinats paisatges evocuen un clar sentiment de pertinença a grups específics, als quals confereixen un signe d'identitat¹⁰⁵.

En primer lloc es presenta un fragment corresponent a un entrevistat que tot i no residir a Garriguella, ha adquirit un lligam intens amb el massís de l'Albera. Veu el coneixement dels espais naturals de l'entorn com una necessitat per arrelar-se al territori:

"Jo crec que sí. Que sí. Jo crec que ajuda. De fet, jo quan vaig arribar va ser el primer que em vaig plantejar. És a dir, és que si no... els peus no acaben d'estar... Tens una necessitat jo crec. I d'una manera o d'una altra s'ha de fer per... la mirada s'ha de fixar en algun lloc, he de sentir-la, i bueno, jo crec que és una bona feina a fer. I a més el territori t'ho permet, és un territori amable, [...] hi ha coses per mirar, coses per fer i punts on col·locar-te. [...]"
(Home 65 anys, resident a la comarca des de fa 15 anys, treballa a Garriguella des de fa 10 anys)

El segon exemple correspon a les paraules d'un representant d'una associació mediambiental. A l'entrevistat se li pregunta si creu que el fet de conèixer millor el territori i els seus valors ajudaria a les persones novingudes a sentir-se més part d'aquest territori, d'alguna manera més catalans, més espanyols, més empordanesos o més del poble on resideixen.

¹⁰⁵ Els treballs citats per Nogué i Vicente (2004) són:

Clifford, S., & King, A. [eds.] (1993) *Local distinctiveness: place, particularity, and identity*. London: Common Ground.
Häkli, J. (1999) Cultures of demarcation: Territory and national identity. In: G. Herb, & D.H. Kaplan [eds.] *Nested identities. Nationalism, territory and scale* (pp. 123-149). Lanham: Rowman&Littlefield.
Williams, C. H. (1999) The communal defence of threatened environments and identities. *Geografski Vestnik*, 71, 105-120.

“Segurament. Tot i que cada persona és diferent. Cadascú té motivacions, anhels, inquietuds... diferents. Però és probable que sí. De fet, per estimar un territori primer l'has de conèixer.”
(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)

La frase clau del darrer fragment és que “per estimar un territori primer l'has de conèixer”. Si entenem que per sentir-se arrelat a un territori hi ha d'haver una certa estima, podem afirmar que per sentir-se arrelat cal conèixer, i en una comarca com l'Alt Empordà on s'ha mostrat que els espais naturals són vistos com una de les característiques més importants del mateix, conèixer aquests espais és una qüestió cabdal per sentir-se arrelat al territori. Amb això no volem dir que coneixent aquests espais una persona ja se senti arrelada. Evidentment fan falta molts altres factors. És més, una persona pot sentir-se arrelada al seu entorn més proper, al seu barri o a la seva localitat, sense necessitat de conèixer pràcticament res més enllà d'aquest entorn. Però quan parlem de sentir-se arrelat al territori, ens estem referint a un àmbit territorial que, tot i no tenir uns límits massa determinats, sí que va més enllà d'aquest entorn més proper, com pugui ser el barri o el nucli urbà.

g) Percepció sobre la participació i el coneixement d'associacions mediambientals¹⁰⁶.

Finalment i per acabar amb aquest punt 4.2.2, es vol fer també referència a algunes percepcions dels informants clau de nacionalitat espanyola pel que fa al coneixement i la participació dels residents estrangers en associacions ecologistes o vinculades a la defensa o divulgació dels valors mediambientals de l'àrea d'estudi. Es tracta d'una qüestió sobre la que tampoc es va preguntar a tots els informants ja que la gran majoria, en no formar part d'associacions d'aquest tipus, tampoc tenien coneixement suficient per poder parlar del tema. Així doncs, per abordar aquesta qüestió es compta amb les reflexions dels següents entrevistats: una portaveu de l'associació IAEDEN-Salvem l'Empordà; dos membres de l'associació d'Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà (APNAE); un membre de les associacions Respectem l'Albera i Via Pirena Alt Empordà; i dos membres de l'associació d'Amics dels PN de l'Albera i el Cap de Creus (APNACC).

En primer lloc dir que en bona mesura es reproduïx la distinció entre grups de residents estrangers feta per la majoria d'informants clau de nacionalitat espanyola pel que fa al coneixement i la valoració dels espais naturals de la comarca: d'una banda, els residents originaris de països als que s'atribueixen motivacions migratòries no laborals/econòmiques (bàsicament residents UE15); de l'altra els residents originaris de països als que s'atribueixen motivacions migratòries laborals/econòmiques (bàsicament marroquins i nacionalitats sud-americanes i de països l'Europa de l'est). El següent fragment explicita aquesta distinció:

¹⁰⁶ Serveixi aquest apartat g) per les dues subàrees d'estudi de l'Alt Empordà en el seu conjunt.

*-Entrevistador: I gent estrangera que ha vingut a viure als pobles de per aquí últimament, s'interessen pel que feu?
-A: [...] N'hi ha algun, però no masses... Gent francesa que s'estan aquí i ens coneixen i vénen a caminar i passem el dia junts. [...] [esmenta un parell de casos concrets que han participat en algunes sortides, un francès resident a Agullana i dos anglesos residents a Figueres]
-B: [...] Sí, però si tu preguntes a la gent, d'immigració actual, diguem-ne sud-americana i magrebina i tal, no.
-A: No, això no.
-Entrevistador: Més aviat francesos i anglesos, no?
-B: Francesos, anglesos o gent així de per aquí sí.
-A: Seria una immigració de qualitat per entendre'ns. D'aquests que diuen, entre aquí i allà, me'n vaig allà que almenys no fot fred allà. Però no apretats com vénen la majoria que ve, eh? Que allà no s'aguanta i han de venir aquí a guanyar-se la vida."
(Homes de 60 i 61 anys, residents a Figueres i a Roses respectivament, membres d'una associació de tipus mediambiental)*

També es desprèn aquesta distinció de les següents paraules:

*-Entrevistador: ¿Forman parte de la asociación personas de nacionalidad extranjera?
-A: No. Hay algunos simpatizantes. Franceses que observan las aves..., pero marroquíes no.
[...] Difondre el valor del medi ambient i la natura és l'objectiu de l'associació. [...] Una activitat molt específica al costat de la natura. I aquests col·lectius d'immigrants no participen en això. Però tampoc els sé veure amb els castellans..., amb el futbol sí.
-Entrevistador: ¿Por qué motivos creéis que no participan?
-B: Pienso que quizás no se sienten incentivados a venir aquí al parque a conocer los pájaros. [...]
-A: Y que luego, sus problemas están en otros sitios. Cuando una persona forma parte de una asociación en cierta manera de hobby, es que ya no está pensando en necesidades básicas. También es un problema cultural, las costumbres no son las mismas."
(Home de 60 anys i dona de 25 anys, membres d'una associació de tipus mediambiental, residents a l'Alt Empordà)*

Aquests darrers fragments, a més d'explicitar la distinció entre tipus d'estrangers, parlen d'una major participació a nivell associatiu dels residents de nacionalitats UE15. De tota manera, en general, la participació d'aquest tipus d'estrangers, tot i més elevada que la dels considerats migrants laborals, tampoc sembla que sigui elevada en la majoria de les associacions¹⁰⁷. En el moment de l'entrevista alguns dels entrevistats no troben una explicació clara de les raons d'aquest fet, ja que els motius adduïts per la baixa participació dels migrants econòmics no serveixen per la resta de casos:

*-Entrevistador: ¿Y europeos del norte, participan más en las actividades, o no?
-A los europeos tampoco los veo. No te sé decir por qué [...]"
(Home de 60 anys, membre d'una associació de tipus mediambiental, resident a l'Alt Empordà)*

Altres entrevistats, tot i no estar segurs de les causes d'aquesta baixa participació, creuen que es pot vincular amb els nivells relativament baixos de participació en la vida associativa i social que en general es poden observar en els residents d'aquestes nacionalitats. Per exemple, un dels entrevistats esmenta uns ciutadans belgues que tenen segona residència a Espolla (abans havien estat a Sant Climent), que són membres de l'associació a la que pertany l'entrevistat. L'informant creu que segurament això passa amb altres estrangers, però veu aquests casos gairebé com una excepció. Assenyala la poca "permeabilitat" social que es dona en alguns pobles de l'Albera entre "autòctons" i estrangers, com una de les causes d'aquesta baixa participació:

*"En termes generals crec que hi ha una certa..., impermeabilitat. O sigui, són com dos mons paral·lels. Tot i que coexisteixen, es troben al carrer... Però són dos mons que els hi costa diguem-ne d'imbricar-se social i culturalment. Sobretot estic pensant en els primers que van venir als anys 70-80, que eren bàsicament francesos i alemanys. Vivien allà..., però vivien amb dificultats sobretot de comunicació. No ja per llengüatge, sinó per qüestions de codi cultural. Com n'hi ha amb la gent de la ciutat, sobretot per la gent gran d'allà. [...]"
(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)*

¹⁰⁷ En el cas de Salvem l'Empordà, segurament per ser l'associació més coneguda, el nombre de socis de nacionalitat estrangera sembla ser més elevat que en la resta d'associacions. Això és el que es desprèn de les entrevistes, però no es pot afirmar amb claredat ja que no es disposen de dades concretes.

Tal i com exposa més d'un entrevistat, una altra possible explicació té a veure amb l'idioma de treball i de difusió de les activitats de les associacions, majoritàriament el català. El següent fragment mostra que aquest és un element a tenir en compte ja que, segons l'informant, bona part dels residents estrangers de la comarca no dominen suficientment el català com per acostar-se a associacions que el fan servir de manera gairebé exclusiva, sobretot pel que fa a la difusió de les seves activitats i idearis.

*“-Entrevistador: I de les associacions com la vostra, creus que tenen coneixement de la seva existència?
-Aaa... Això costa una mica més. [comenta que el diumenge anterior en una jornada de l'associació, una dona alemanya li explicava que] Com que tenen problemes amb el català [...], com que les nostres activitats surten sobretot a la premsa catalana, els hi costa una mica més seguir-ho. [...] O a la tele. Si no han fet el pas per aprendre el català... [...]”
(Resident a l'Alt Empordà, representant d'una associació de tipus mediambiental)*

L'informant del darrer fragment explica que des de la seva associació no es té intenció de treballar el tema de la llengua per tal d'acostar-se a residents estrangers, ja que creuen que han de ser aquests els que facin el pas d'aprendre el català.

Centrant l'atenció en els 'migrants laborals', els entrevistats creuen que aquest tipus de migrants, en general, no participen i coneixen poc les associacions vinculades a la defensa i la divulgació dels valors mediambientals de l'àrea d'estudi. Es creu que el nivell de coneixement i de participació és més baix que en el cas dels migrants no laborals. Els motius anirien en la direcció dels presentats en el punt b) d'aquest mateix apartat, és a dir, tenir unes necessitats prioritàries (laborals i econòmiques) que passen per davant de la participació en aquestes associacions, factors que cal sumar a la poca disponibilitat de temps lliure i a una certa influència de factors culturals i de tradició als respectius països d'origen. Aquests factors tenen a veure amb les explicacions presentades per autors com Lovelock *et al.* (2011) per parlar de diferències en l'ús dels espais naturals per part dels migrants.

*“-Entrevistador: I vosaltres intenteu acostar-vos a la gent aquesta que comentàveu, sud-americans, marroquins...? a nivell d'associació, explicar lo de les excursions...?
-A: Alguna vegada sí, alguna vegada n'han vingut. Amics meus... Una vegada van venir dos bolivians amics meus, i no els hi cobrem res.
-Entrevistador: I els hi va agradar?
-A: Bueno, sí. Els hi agrada però no s'hi identifiquen, no, no... No sé mai si vénen per compromís o per tenir-me content o que realment que els hi agrada. Tampoc és massa lo seu anar a caminar, no hi estan acostumats, és una cosa nova. En canvi tots juguen a futbol. Jo ara conec força bé a la colònia boliviana i poder a tota la comarca hi ha 15 equips de bolivians. [...] Passa que per exemple, aquí la geografia que tenim ens permet fer una excursió. La geografia de Bolívia no permet fer excursions. Estàs a 4.000 metres, des del poble a allà on començaries a caminar ja t'hi estaries 6 hores. I llavors... caminar...
-Entrevistador: Però potser seria una bona manera de que coneixent una mica més la zona d'aquí al voltant, se sentissin més d'aquí, coneguessin també cada vegada a més gent...
-A: Sí, sí, però no... Per mi costa”
(Homes de 60 i 61 anys residents a Figueres i a Roses respectivament, membres d'una associació de tipus mediambiental)*

Per acabar amb aquesta qüestió, el següent fragment parla d'alguns dels canvis a nivell social ocorreguts durant les darreres dècades als pobles del peu de l'Albera. L'entrevistat situa un creixent individualisme i una disminució en la intensitat de la vida social, com a elements que afecten les relacions del conjunt de la població i que, per tant, en els pobles del peu de l'Albera, també afecten a la participació de les persones estrangeres en associacions mediambientals, tant si es tracta d'immigrants amb

motivacions eminentment laborals com si no.

"Hi ha un mur, i més ara que l'individualisme és molt més fort que fa 25 anys. [...] [L'entrevistat explica que fins i tot els que com ell s'han criat en aquests pobles i han marxat, quan tornen veuen] que la vida social en aquests pobles ha anat perdent pistonada. I clar, si la vida social entre els autòctons ja falla, ja comença a grinyolar, doncs amb gent que té altres codis culturals, o altres... inquietuds, doncs... Són dos mons paral·lels, són compartiments estancs. Comparteixen un medi, un mateix àmbit territorial, però... I amb qüestions d'aquestes com les que parlàvem sobretot, els que s'han implicat [en associacions de caire mediambiental] són els que fa molts anys que hi són. Però els que tenen una segona residència o que fa poc que han vingut, les seves possibilitats d'integrar-se i de reivindicar qüestions socials i polítiques són molt difícils, o almenys jo no les percebo"

(Resident en un poble del peu de mont de l'Albera, representant d'una associació de tipus mediambiental)

4.2.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Garriguella i Rabós. La percepció dels informants estrangers entrevistats

En aquest tercer apartat dels dedicats a la subàrea d'estudi de l'Albera s'analitzen les entrevistes dutes a terme amb tretze persones de nacionalitat estrangera residents a les localitats de Rabós i Garriguella. Aquests informants clau de nacionalitat estrangera són presentats a la Taula A.2 de l'annex (pàgina 338). Els entrevistats han estat agrupats en tres grups creats a partir dels perfils detectats:

a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE¹⁰⁸.

b) Residents (dones) de nacionalitats de l'OCDE-UE25¹⁰⁹ que van arribar a l'Alt Empordà viatjant o de vacances amb uns 30 anys i van establir relació de parella amb residents locals. Motivacions migratòries no laborals. Atretes per varis elements, incloses les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea.

c) Residents (homes) d'entre 45 i 60 anys amb negocis a la comarca o amb possibilitat de gestionar negocis des de la comarca. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15¹¹⁰.

Cal tenir en compte que la classificació en grups ha estat creada a partir de l'anàlisi de les entrevistes i és només una eina per presentar les diferents posicions detectades en les mateixes, seguint una lògica que faciliti tant seva presentació com la possibilitat d'elaborar reflexions i extreure conclusions. En cap cas es persegueix ordenar les persones per poder-les catalogar i classificar d'una manera definitiva. Tal i com

¹⁰⁸ Estats membres de l'OCDE (Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, OECD segons les sigles en anglès): Alemanya, Austràlia, Àustria, Bèlgica, Canadà, Corea, Dinamarca, Eslovènia, Espanya, Estats Units, Estònia, Finlàndia, França, Grècia, Hongria, Irlanda, Islàndia, Israel, Itàlia, Japó, Luxemburg, Mèxic, Noruega, Nova Zelanda, Països Baixos, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Eslovaca, República Txeca, Suècia, Suïssa, Turquia i Xile. Vegeu <http://www.oecd.org/>

¹⁰⁹ La UE25 està integrada pels països de la UE15 més els que es van incorporar l'1 de maig de 2004, és a dir la República Txeca, Xipre, Eslovàquia, Eslovènia, Estònia, Hongria, Letònia, Lituània, Malta i Polònia.

¹¹⁰ La UE15 es correspon amb els estats membres de la Unió Europea entre els anys 1995 i 2004: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos, Portugal, Regne Unit i Suècia.

argumenten autors com Miguel S. Valles, en la comparació creuada de casos i contextos, hi ha un esforç analític i interpretatiu per construir tipus descriptius, amb intenció de resumir i analitzar la complexitat de casos reals, inferencials, amb intenció -a més de descriure- d'inferir o generalitzar sobre l'objecte d'estudi (Valles, 1997: 226-227). És important deixar clar que aquests grups d'entrevistats estrangers (en aquesta i en les altres àrees d'estudi), han estat creats a partir dels perfils detectats i no al revés. És a dir, que els grups van ser creats posteriorment al treball de camp i a partir d'una primera anàlisi de les entrevistes.

a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE.

Durant el treball de camp han estat entrevistades sis persones que han donat lloc aquest grup: una dona de nacionalitat romanesa, un home de nacionalitat marroquina, una dona de nacionalitat hondurenya, una dona de nacionalitat equatoriana i un matrimoni de nacionalitat romanesa. Es tracta per tant de residents originaris de països no pertanyents a l'OCDE. La nacionalitat marroquina i, tot i que en menor mesura també la romanesa, són nacionalitats amb una presència destacable a la subàrea d'estudi a partir d'inicis de la dècada del 2000, especialment en el cas de la localitat de Garriguella (vegeu Taula 19 i Figura 13 a l'apartat 4.1 d'aquest mateix capítol, pàgines 148 i 150). Per la seva banda, el conjunt de nacionalitats sud-americanes, tot i que amb nombres menors, també hi tenen una certa presència. Els sis entrevistats inclosos dins d'aquest grup fa entre tres i vuit anys que resideixen a l'Alt Empordà (cosa que es correspon amb el període de major arribada d'aquestes nacionalitats als municipis estudiats), i tenen edats compreses entre els 22 i els 42 anys, de manera que, com la gran majoria dels residents d'aquestes nacionalitats a Garriguella i Rabós, es troben en edats laboralment actives per sota dels 45 anys (vegeu apartat 4.1)¹¹¹.

Pel que fa a les motivacions migratòries i d'assentament a la localitat o àrea de residència exposades a l'entrevista, **en tots els casos excepte un, les motivacions laborals i/o econòmiques són situades al capdavant i de manera totalment principal pels entrevistats per parlar de les seves motivacions migratòries.** Només l'entrevistada *AE_48_IMM (dona de 35 anys de nacionalitat equatoriana resident a l'Albera)*, exposa raons familiars al país d'origen per emigrar, però també argumenta raons laborals per establir-se a l'àrea d'estudi.

En cap cas els entrevistats fan referència a l'element natura-paisatge com a raó

¹¹¹ Els temps de residència dels entrevistats als quals es fa referència al llarg de la tesi, sempre tenen com a punt de partida el moment de realització de l'entrevista (juliol del 2011- agost del 2012).

per establir-se o com a element d'atracció. Ara bé, sí que existeix una **relació entre les feines de diversos entrevistats i la presència d'uns determinats elements naturals i paisatgístics** en l'entorn de la seva localitat de residència. Al capítol 2 s'ha vist que autors com Padros (2009) o Gómez Mendoza (1995), han assenyalat el desenvolupament territorial que pot comportar la figura de protecció. Per la seva banda, McGranahan destaca la necessitat de valorar la influència del paisatge en el mercat laboral: si es creen llocs de treball relacionats amb el paisatge es podria dir que el paisatge actua indirectament com a factor d'atracció (McGranahan, 2008).

En aquest sentit, val la pena comentar alguns exemples com el de l'entrevistada *AE_45_IMM (dona de 42 anys de nacionalitat romanesa)*. En primer lloc, el fet que aquesta dona pugui treballar netejant en algunes de les cases de turisme rural del poble, té a veure amb l'existència d'un turisme que valora molt l'entorn natural i paisatgístic dels voltants de la localitat. En segon lloc, l'entrevistada també treballa netejant i despatxant en una botiga del poble. Molt probablement la subsistència de la botiga no seria possible si no s'hagués produït l'establiment de població estrangera al poble durant els darrers anys. Com es veurà especialment amb els grups b) i c), el factor natura-paisatge ha jugat un paper important en l'assentament de determinats tipus de migrants a Garriguella. D'aquesta manera és possible establir una relació entre l'assentament d'aquesta dona i el factor natura-paisatge com a element d'atracció.

Un altre exemple el trobem en l'entrevistat *AE_40_IMM (home de 26 anys de nacionalitat marroquina)*. Els motius migratoris exposats per l'entrevistat són eminentment laborals (i familiars), ja que tenia lloc de feina i família a l'Albera abans de migrar-hi. Tot i que en les motivacions exposades no hi apareix de manera directa l'element natura-paisatge, es pot establir una relació força clara entre aquest element i el seu lloc de feina, ja que des de la seva arribada l'home treballa en una empresa vitivinícola i de producció d'oli que dóna molta importància a l'enoturisme i l'oleoturisme. Els sectors vitivinícoles i de producció d'oli a la comarca de l'Alt Empordà i concretament a l'àrea del peu del massís de l'Albera, han estat vivint un procés de transformació i revalorització importants durant els darrers anys. Amb aquests canvis, l'enoturisme i l'oleoturisme estan adquirint un paper destacat (visita d'instal·lacions i camps per veure tot el procés de producció, xerrades i audiovisuals, tastos, etc.) i tot indica que aquest paper anirà a més durant els propers anys. De fet, una de les persones entrevistades com a informant clau per aquesta subàrea d'estudi (director de l'empresa on treballa aquest entrevistat de nacionalitat marroquina), explica que des de fa ja alguns anys, un dels objectius principals de l'empresa és enfocar-se i potenciar l'enoturisme i l'oleoturisme. La inversió que estan fent en aquest sentit és molt destacable, i donen a aquest tipus de turisme un pes estratègic molt important en el futur de l'empresa i del sector. Cal tenir en compte, en primer lloc, que bona part d'aquest

tipus de turisme arriba a l'Alt Empordà no només atret pels sectors del vi i de l'oli, ja que entre d'altres activitats també ve a gaudir de la costa, a visitar museus i monuments o a fer activitats als espais naturals. En segon lloc, s'intenta establir un vincle entre procés de producció, producte i paisatge, un vincle que juga un paper molt important en aquest tipus de negocis (vegeu per exemple Nogué, 2005). Així doncs, si s'ha vist que les motivacions migratòries de l'entrevistat són eminentment laborals, es pot afirmar que existeix una relació entre el seu assentament i la presència d'uns determinats valors naturals i paisatgístics a l'entorn de la localitat de residència¹¹².

Altres exemples de relació entre lloc de feina i presència d'uns determinats elements naturals i paisatgístics podrien ser el de l'entrevistat *AE_55_IMM (home de 35 anys de nacionalitat romanesa)* que també treballa en el sector del vi. Tot i que d'una manera més indirecta, també el de l'entrevistada *AE_48_IMM*, que regenta un negoci que difícilment podria ser viable sense que s'hagués produït l'establiment de població estrangera al poble durant els darrers anys que, com es veurà amb els grups b) i c), pot ser relacionat en part amb l'element natura-paisatge.

Seguint amb les motivacions migratòries exposades a l'entrevista, cal parar atenció al valor que donen els entrevistats d'aquest grup a les característiques de les localitats on resideixen. Tot i que cap d'ells fa referència directa i de manera explícita a l'element natura-paisatge, **en diverses ocasions es fa referència a la tranquil·litat com a element molt destacat i valorat, i a similituds amb les respectives localitats del país d'origen en termes de mida, àmbit rural, etc.**

Pel que fa a la tranquil·litat, la coincidència és molt important en aquest grup d'entrevistats. Cinc de les quatre entrevistades situen la tranquil·litat com a element principal i destacat quan es pregunta per les principals característiques de les localitats de residència. Es tracta d'un element que curiosament els informants clau de nacionalitat espanyola creien que era valorat pels estrangers, però sobretot pels immigrants no laborals, és a dir, aquells procedents de la UE15. En canvi han estat els migrants amb motivacions eminentment laborals els que han esmentat molt més aquesta idea en les entrevistes. A l'apartat d) del punt 4.2.2 ja s'ha parlat de la relació que es pot establir entre tranquil·litat i el fet que el poble estigui envoltat o al límit d'un ENP.

Pel que fa a les similituds amb les localitats del país d'origen (localitats petites en un ambient més o menys rural, tranquil·les...) també apareix com un element molt valorat per alguns entrevistats. La similitud entre la localitat d'on és originària la persona i la localitat d'acollida (dimensions, tranquil·litat, entorn més o menys rural, etc), és assenyalada per nombrosos entrevistats com un dels factors per sentir-se còmodes al seu

¹¹² En relació als sectors del vi i de l'oli a l'àrea del peu del massís de l'Albera i el paper de l'enoturisme i l'oleoturisme, vegeu la secció 3.2.1a. En aquella secció, a la nota al peu 49 (pàgina 88) es feia referència als números de la revista "Alberes" (www.editorialgavarres.cat) 3 dossier "El vi", i 6 dossier "L'oli".

lloc de residència actual i per tant pot ser vist com un factor rellevant en el seu procés d'assentament. Es tracta d'una de les conclusions assenyalades per Morén-Alegret (2008) entorn els conceptes de *ruralphilia* i *ruralphobia* tractats a l'apartat 2.2.2. També en aquest sentit ja s'ha fet referència a Findlay i Stockdale (2003) quan defensen que la decisió de migrar està influenciada per múltiples factors o *multiple currents*. Per aquests autors resulta especialment interessant il·lustrar com experiències passades tenen impacte en futures decisions de moure's. En aquest sentit destaquen, entre d'altres, experiències prèvies i d'infantesa. Així, per exemple, l'entrevistada *AE_53_IMM* (dona de 22 anys de nacionalitat hondurenya), presenta raons migratòries i d'assentament eminentment laborals, però destaca factors que fan que se senti a gust a l'Albera com la tranquil·litat i la semblança amb seu poble natal, petita localitat d'una àrea més o menys rural d'Hondures. L'entrevistada té familiars a Girona ciutat, lloc on passa els caps de setmana.

"El pueblo aquí es muy tranquilo, y no me quejo. Y decir, vivir, vivir, preferiría vivir acá [que en Girona ciudad]. Más tranquilo, más cómodo, más... no sé. Me gusta. Porque claro, yo soy de pueblo, y yo estoy acostumbrada a estos sitios que no, que no hay tanta bulla..."

(*AE_53_IMM*, dona de 22 anys de nacionalitat hondurenya resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

També valoren el fet de poder portar una vida similar a la que duïen al seu país d'origen els entrevistats *AE_55_IMM* i *AE_56_IMM* (matrimoni de 35 anys de nacionalitat romanesa). Aquests viuen en una masia separada del nucli urbà, on tenen hort i animals. Valoren el fet de poder viure una vida semblant a la que duïen al seu país d'origen, segons ells amb més tranquil·litat, més **llibertat i avantatges per l'educació dels fills** ja que aprenen qüestions relacionades amb l'agricultura, bricolatge, etc., que els poden ser útils de cara al futur. El valor que es dona a viure en un entorn no urbà per l'educació dels fills és un element que apareixerà amb força en els grups d'entrevistats posteriors, els dels entrevistats procedents de l'OCDE, especialment els del grup b). Es tracta d'un element destacat per autors com Benson (2010) en parlar de les migracions per estil de vida i dels "family migrants"¹¹³. Més enllà de la divisió de tipus de migracions, aquesta parella romanesa mostra que també pot ser un element destacat en el cas de migrants amb motivacions eminentment laborals. Ho expressen amb les següents paraules:

"Vivir aquí apartados del pueblo, ¿cómo lo veis? ¿Más difícil?"

AE_IMM_56: No. Mucho mejor...

AE_IMM_57: Más tranquilos.

AE_IMM_56: Más tranquilos y ellos [los hijos] tienen más libertad. En [x localidad], cuando iban en bici se tenía que ir con cuidado con los coches...

AE_IMM_57: En [x localidad] solo iban al cole, llegaban y ordenador... y ya está.

AE_IMM_56: Y ya está. Aquí mejor aprender de todo. Se van conmigo a la viña un rato, o abajo al caballo, o a coger una gallina. Mejor aprender de todo."

(*AE_55_IMM* i *AE_56_IMM*, matrimoni de 35 anys de nacionalitat romanesa resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Finalment, en el cas de l'entrevistada *AE_48_IMM* (dona de 35 anys de nacionalitat equatoriana), si bé el principal motiu adduït per iniciar el procés migratori fa

¹¹³ Benson (2010) troba que la idea que viure al camp (*countryside*) serà bo pels fills apareix força en el que ella anomena "family migrants". L'autora destaca que es tracta d'una idea que ha aparegut molt en la literatura relacionada amb les migracions cap a àrees rurals.

referència a factors familiars, juntament amb una oferta de feina en origen al País Basc, segons les seves paraules, la presència d'una familiar i un **clima** més benigne la van portar posteriorment a Figueres. Després, una oferta de feina la va portar a l'Albera i una oportunitat de negoci a establir-se en una de les localitats d'estudi. Aquesta valoració del clima com a element d'atracció, d'acord amb nombrosos autors, es veurà que és molt present en els següents grups d'entrevistats (residents amb motivacions no laborals procedents de països pertanyents a l'OCDE). Així doncs, amb l'exemple d'aquesta entrevistada veiem que el clima també pot jugar un paper destacat en 'migrants laborals'. En el cas d'aquesta dona, tot i que l'element natura-paisatge no apareix de manera explícita en les motivacions migratòries i d'establiment, el valor que dóna a la tranquil·litat de la localitat i la valoració positiva que fa dels espais naturals de la comarca, porten a pensar que l'entorn del poble també pot haver jugat un cert rol en el fet que l'entrevistada s'hi senti a gust.

Pel que fa al **coneixement i la relació amb els espais naturals** de la comarca dels integrants d'aquest grup, tot i que **en termes generals es pot dir que no és elevada, s'observen diferències entre els sis entrevistats**. Així, mentre que una persona no hauria visitat mai cap dels ENP de la comarca; dues n'haurien visitat en algunes ocasions concretes sense ser-ne plenament conscients (per dur-hi a terme activitats més enllà de la visita de l'espai); una quarta hauria visitat els principals espais de la comarca, però no els tenia gaire presents en el moment de l'entrevista; i els dos restants també n'haurien visitat sense tenir-los massa presents, a més de creure tenir una relació amb aquests espais més baixa de la que apareixerà al llarg de la seva entrevista. En termes generals el grau de coneixement i de relació és força més baix que el dels entrevistats dels grups 'b' i 'c', però contràriament al que es podria pensar a partir de les opinions de la majoria d'infomants clau, existeix un cert coneixement i una certa valoració d'aquests espais.

Val la pena repassar un seguit de qüestions, concretament cinc, pel que fa a la relació d'aquests entrevistats amb els espais naturals de la comarca.

En primer lloc, **la posició socioeconòmica** dels entrevistats d'aquest grup, en general notablement més baixa que la dels integrants dels dos grups següents, apareix en algunes de les entrevistes com un factor de pes en les causes d'aquesta menor relació amb els espais naturals. Un exemple el trobem en l'entrevistada *AE_45_IMM (dona de 42 anys de, nacionalitat romanesa)*, quan argumenta de manera directa que el fet de no tenir vehicle propi és la causa principal per no haver visitat aquests espais. Es tracta d'un factor lligat a la seva posició socioeconòmica. Un altre exemple el trobem en l'entrevistat *AE_40_IMM (home de 26 anys de nacionalitat marroquina)*, quan ens parla de la seva feina sense horaris fixos que no depenen d'ell mateix. En aquest cas apareix la barrera de

la manca de temps lliure lligada a la seva posició socioeconòmica. També els entrevistats *AE_55_IMM* i *AE_56_IMM* (*matrimoni de 35 anys de nacionalitat*) fan referència a la manca de temps lliure lligada, en part, a les respectives obligacions laborals.

Diversos dels entrevistats com a informants clau de nacionalitat espanyola ja apuntaven a una qüestió de necessitats bàsiques i prioritats vinculades a factors socioeconòmics per parlar de la menor relació amb els espais naturals dels migrants 'laborals'. Com s'ha vist a l'apartat 2.3.5, es tracta d'un grup de factors destacats per estudis com els de Lovelock *et al.* (2011) com a determinants de l'ús i de la relació de la població immigrada amb els espais naturals. Aquests autors afirmen que la posició social dels individus (estatus socioeconòmic/classe) intervé directament tant en com "leisure time is shaped" com en "how nature is perceived, experienced and embodied" (Lovelock *et al.*, 2011: 515)

En segon lloc s'ha pogut observar que la primera reacció de diversos entrevistats d'aquest grup davant la pregunta de si coneixen els espais naturals de la comarca, és respondre **indicant un nivell inferior de relació al que acabarà apareixent al llarg de l'entrevista**. És a dir, que d'alguna manera subestimen o infravaloren el seu nivell de coneixement i de relació amb els espais naturals de la comarca. Es tracta d'una qüestió interessant pel nombre de vegades que es repeteix. Les causes que es poden situar darrere d'aquesta resposta inicial són variades. D'una banda, pot tenir a veure amb el fet que els entrevistats no valorin massa aquests espais. De l'altra, es pot apuntar a la idea difusa d'espai natural i d'ENP que tenen moltes de les persones entrevistades¹¹⁴. Per espais naturals o ENP es poden entendre diverses coses per qüestió de bagatge cultural (o idiomàtica) com ho demostra el fet que són diversos els entrevistats que esmenten en un primer moment espais com el Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera situat a Garriguella, o la *Reserve Africaine de Sigean*. Aquesta reserva, tot i que està situada enmig del *Parc Naturel Régional de la Narbonnaise en Méditerranée* (regió francesa de Llenguadoc-Rosselló), no deixa de ser un parc zoològic amb animals africans en semilibertat. El fet que aquest tipus de confusions es donin molt més en el grup d'estrangers amb motivacions eminentment laborals procedents de països no pertanyents a l'OCDE, reforçaria el pes de l'argument vinculat al bagatge cultural com a factor també determinant en la relació de la població estrangera amb els espais naturals (Lovelock *et al.*, 2011). Es tractaria d'exemples clars per reforçar la idea que no existeix una sola natura, sinó múltiples concepcions de natura o múltiples natures creades a partir de diversos processos socioculturals en la línia del ja apuntat per autors com Macnaghten i Urry (1998).

¹¹⁴ Molts dels entrevistats no tenen la mateixa idea d'espai natural i d'ENP que la que pugui tenir l'entrevistador. Determinar les causes d'aquesta diferència pot ser complicat. Pot ser vist com un tema d'investigació de cara a explorar en el futur.

En tercer lloc i també com una de les causes que poden estar darrere d'aquesta tendència dels entrevistats a exposar un nivell de coneixement inferior al que realment tenen, ens ocupem del **paper que pot tenir el tipus d'activitat que es du a terme als espais naturals**. En alguns residents estrangers passaria una cosa similar al que s'assenyalava pels residents de nacionalitat espanyola quan dèiem que en nombroses ocasions no acaben de ser conscients de la relació que tenen amb els espais naturals de la comarca. En aquest sentit, moltes vegades les visites a espais naturals o ENP no tenen com a objectiu principal el contacte o la visita d'uns atractius naturals-paisatgístics determinats (per exemple quan es va a prendre el sol o banyar-se a la platja, a pescar en un riu, a fer un pícnic o qualsevol altre activitat en família). En la majoria d'ocasions aquestes visites no són concebudes pels entrevistats com a visites a espais naturals o ENP. Creiem que això pot tenir a veure, d'una banda, amb alguns dels factors esmentats anteriorment (poc valor o poc coneixement d'espais naturals; idea difusa d'espai natural per bagatge cultural); però de l'altra, creiem que el tipus d'activitat que es va a fer també influeix en aquesta qüestió. És a dir, que l'ús que es fa d'aquest espai, més lúdic i potser deslligat de l'entorn natural-paisatgístic, juga un paper significatiu. De tota manera, en la majoria d'aquests casos es segueix valorant l'entorn natural, ja que del contrari s'aniria a fer l'activitat en qualsevol parc urbà amb taules o bé en una platja o tram de riu urbà amb serveis més accessibles. Així doncs, el que probablement es busqui sigui la possibilitat de dur a terme una activitat lúdica en un lloc que ofereix tranquil·litat, o bé un cert aïllament, o bé un trencament amb la rutina, etc. I alhora en un entorn paisatgísticament 'agradable' i més o menys 'natural', però en el que el contacte amb la natura pot ser més o menys secundari (o no). És a dir, l'objectiu primer de l'activitat no és visitar un lloc pels seus valors naturals-paisatgístics, sinó dinar, banyar-se, pescar, etc. en aquest entorn.

Són diversos els exemples que ens proporcionen els entrevistats en aquest sentit. Així, l'entrevistat *AE_40_IMM* (home de 26 anys de nacionalitat marroquina), mostra un coneixement més aviat baix dels espais naturals de l'Alt Empordà. Sembla que l'entrevistat desconeix si existeixen espais emparats sota alguna figura de protecció. Tampoc sap dir el nom d'algun d'aquests espais. En canvi visita més o menys regularment un indret concret situat en ple PN del Cap de Creus que forma part del municipi de Vilajuïga, localitat situada a menys de 5 quilòmetres de Garriguella. Es tracta d'una àrea de pícnic que l'entrevistat visita amb la seva família. Representa una dada que lliga amb algunes de les idees apuntades per Lovelock *et al.* (2011) quan aquests autors comparen els usos recreatius de diferents tipus de població immigrada a Nova Zelanda, situant darrere d'algunes diferències, entre d'altres, els diferents bagatges socioculturals, i assenyalant els menjars en família com una de les activitats preferides per alguns grups (en el cas de Nova Zelanda grups de població procedents de les illes del pacífic entre

d'altres).

Un altre exemple el trobem en l'entrevistada *AE_53_IMM* (dona de 22 anys de nacionalitat hondurenya). Aquesta mostra un mínim coneixement de l'existència dels ENP, reconeixent tenir poc interès per aquestes qüestions. Explica que les persones amb les que viu i per les que treballa, sovint li han explicat coses en relació a la serra de l'Albera, però que se n'oblida. Destacar que durant els mesos d'estiu l'entrevistada visita platges de la Costa Brava, algunes de les quals estan incloses o limiten amb ENP com el cas de les de Colera (EIN de la serra de l'Albera) i Llançà (PN del Cap de Creus) o la de Tossa de Mar. Tot i això l'entrevistada no identifica aquestes platges com a espais naturals i per tant tampoc percep les visites que hi fa com a visites a espais naturals.

-Entrevistador: ¿Y conoces un poco los espacios naturales, parques naturales, de la comarca?

-Si te soy sincera, no. No, no. Porque yo..., como ves, no salgo. Si salgo, es a caminar un poco, pero aquí alrededor y nada más. No sabría decirte.

-Entrevistador: ¿Y durante el fin de semana? ¿Desde Girona excursiones...?

-Tampoco. Me quedo en Girona... Hago una vida, como decirte, tranquila..., nunca salgo.... En verano sí suelo salir, pero a la playa y ya está.

-Entrevistador: Y a la playa ¿a dónde vas?

-Voy a Llançà, a Tossa de Mar, que me gusta mucho. Y otra en un sitio que se llama Colera o algo así. Estas playas las he conocido con la señora con quien yo trabajo, porque ella en verano suele ir mucho a las playas."

(AE_53_IMM, dona de 22 anys de nacionalitat hondurenya resident a la subàrea d'estudi de l'Albera).

També en el cas del matrimoni de nacionalitat romanesa (*AE_55_IMM* i *AE_56_IMM*), tot i l'afirmació inicial de desconeixement i poca relació amb els espais naturals, acabarà apareixent, juntament amb els seus fills, han estat al PN dels Aiguamolls de l'Empordà per anar a la platja, han fet una visita amb vaixell pel cap de Creus, han estat en indrets de l'interior de la serra de l'Albera (per exemple fent una barbacoa) i han estat pescant nombroses vegades en diversos trams dels rius propers. A més, la masia on viuen està situada completament dins l'EIN de l'Albera.

No es vol dir amb això que l'element natura-paisatge no sigui rellevant en aquestes visites a espais naturals que tenen com a objectiu banyar-se, pescar o fer un pícnic. De fet, és gairebé impossible poder determinar amb certesa en quines visites el contacte amb la natura es tracta d'un element principal i en quines suposa un element secundari. Tampoc es vol transmetre en cap cas que aquest tipus de relacions amb els espais naturals puguin ser considerades de valor inferior, o com diuen Macnaghten i Urry (1998) que siguin menys 'naturals'¹¹⁵. Simplement es creu que val la pena tenir en compte aquest factor, tenint present que es tracta d'un fet que es dona més en el cas dels estrangers considerats immigrants laborals. Aquesta qüestió coincideix amb les constatacions fetes per altres recerques que atribueixen a determinades nacionalitats i tipus de residents estrangers una relació amb els espais naturals basada en gran part en activitats com les esmentades. En aquest sentit Lovelock *et al.* (2011) destaquen pel cas de Nova Zelanda

¹¹⁵ En aquest sentit Macnaghten i Urry, referint-se a algunes de les pràctiques que es duen a terme al 'camp' en el sentit de *countryside* afirmen que "Such spatial practices are not 'natural' to the countryside. It is no more natural to go walking up a hillside just for the sake of it than it is to drive a speedboat along Lake Windermere or to go skiing in the Alps, even if such practices have hugely divergent physical effects" (Macnaghten i Urry, 1998: 199).

les activitats que prefereixen dur a terme als espais naturals part de la població originària de països asiàtics o del pacífic. Aquests grups opten especialment per activitats en família com puguin ser menjars, i trobarien a faltar equipaments com llocs on refugiar-se del sol i de la pluja, llocs per seure i taules, camins pavimentats, equipaments i espais adequats per gent gran i nens, llocs per preparar i/o comprar menjar, etc.; cosa que per aquests autors té a veure amb una qüestió, a part de pràctica, també cultural.

El cas dels residents estrangers a l'Alt Empordà no és totalment equiparable al de Nova Zelanda, però sí que és possible establir-hi alguns paral·lelismes¹¹⁶. Per exemple, es pot pensar que a determinats usuaris dels espais naturals, tant a Espanya com a Nova Zelanda, d'alguna manera els hi agradaria o se sentirien més còmodes amb uns ENP amb més comoditats i equipaments (per exemple amb més àrees recreatives, majors serveis, etc. Aquesta visió es contraposa a les opinions que creuen que els ENP ja estan massa artificialitats i que vénen a ser parcs temàtics que funcionen com a reclams turístics sense assegurar uns mínims de conservació. Per exemple, aquest darrer seria l'argument defensat per l'informant clau entrevistada com a portaveu de l'associació IAEDEN-Salvem l'Empordà. En aquest sentit pot ser interessant la reflexió que fa el geògraf mallorquí Blázquez Salom (2000) sobre la utilitat de crear parcs temàtics naturals per treure pressió als espais naturals. El dubte que es planteja és si creant aquests parcs temàtics de natura, a part de treure pressió als ENP s'estarien perpetuant i potenciant unes desigualtats (socioeconòmiques, culturals...) que ja es veuen reflectides en l'ús que es fa dels espais naturals (vegeu les referències a Blázquez Salom a l'apartat 2.3.5 per tal d'aprofundir en aquesta reflexió i en l'aportació d'aquest autor).

En quart lloc, cal esmentar **el paper que poden jugar els fills** en el coneixement dels espais naturals de la comarca per part dels pares. Més enllà del coneixement d'aquests espais que puguin adquirir els nois i noies a l'escola, tenir fills pot ser vist com un incentiu pels pares a l'hora d'organitzar activitats a l'aire lliure, moltes vegades en espais naturals propers. Es tracta d'un factor que pot afectar al conjunt dels residents estrangers, però que, pel menor grau de coneixement d'aquests espais dels residents procedents de països no-OCDE, adquireix un pes més rellevant en aquest grup. Un exemple clar el trobem en la família de nacionalitat romanesa (entrevistats *AE_55_IMM* i *AE_56_IMM*). Aquests entrevistats mostren una clara voluntat de conèixer més els espais naturals de la comarca. Òbviament la predisposició dels pares és indispensable, però els entrevistats justifiquen la seva voluntat de visitar espais naturals en el futur, en part amb les ganes que en tenen els seus fills. Quan el pare parla de la seva afició a la pesca i comenta que ha adquirit una llicència, explica que ho fa sobretot pels fills:

¹¹⁶ Val la pena dir que l'autor d'aquesta tesi té un cert coneixement de la realitat nova zelandesa degut a una estada de 6 mesos que hi va fer entre els anys 2006 i 2007.

“-Entrevistador: ¿Y sitios... espacios naturales, parques naturales, conocéis de la comarca?

AE_IMM_56: No, todavía no nos ha dado tiempo de ir, con los niños. Ellos tienen ganas de ir, pero nosotros hemos dicho que si este año da tiempo de ir, poco a poco así...”

(AE_55_IMM i AE_56_IMM, matrimoni de 35 anys de nacionalitat romanesa resident a la subàrea d'estudi de l'Albera).

En cinquè lloc, per alguns dels entrevistats s'ha observat que el **nivell de relacions personals amb la població local 'nadiua', ha influït positivament en el coneixement dels espais naturals de la comarca**. Estem pensant en casos com el de l'entrevistada AE_48_IMM (dona de 35 anys de nacionalitat equatoriana) quan explica que una amiatat de l'àrea li va fer de “*guia turística*” pels principals ENP de la comarca, però també amb d'altres com el del matrimoni de nacionalitat romanesa AE_55_IMM i AE_56_IMM. Es tracta d'un factor que en aquests casos pot ser vist com facilitador: a més relacions personals amb persones 'nadiues', més possibilitats d'haver visitat els espais naturals, que al seu torn impliquen una major possibilitat que valorin aquests espais i a la llarga que hi puguin sentir un lligam. Tot i aquests casos, cal tenir present que no necessàriament té perquè passar el mateix en altres persones. La manera de ser de cada persona, però també el temps que fa que resideix en un lloc, juguen aquí un paper cabdal.

L'entrevistada AE_48_IMM (dona de 35 anys de nacionalitat equatoriana), la que porta més anys residint a la subàrea entre els estrangers d'aquest grup, creu que en general els espais naturals són coneguts i, sobretot i més important, afirma que val la pena que la gent els conegui. Això ens indica que ella mateixa hi dóna força valor. Esmenta dos casos, concretament parla d'una romanesa i d'una equatoriana, és a dir migrants *a priori* laborals, que visiten els espais naturals. Pel que fa als nacionals del Marroc, té clar que no coneixen els espais naturals de la comarca, opinió que sembla molt estesa entre els entrevistats tant de nacionalitat estrangera (sense tenir en compte els entrevistats marroquins) com espanyola.

Un cop repassats els cinc punts anteriors i a la llum del que s'acaba d'exposar en relació a les entrevistes amb els estrangers no-OCDE, la distinció que fan els informants espanyols queda reforçada només parcialment. Només parcialment perquè les entrevistes mostren que si bé és cert que una part d'aquests coneixen i els valoren menys (o d'una manera diferent) aquests espais del que ho fan els procedents de l'OCDE, en general també els coneixen i els valoren. Per reafirmar aquesta idea es vol recordar que dels sis entrevistats en aquest grup, tots ells saben que hi ha espais naturals a la comarca (amb idees difuses, variades, etc., però tots en saben alguna cosa), i sobretot que dels sis, cinc n'han visitat algun o més d'un en més d'una ocasió. L'única entrevistada que explica que no n'ha visitat cap, de seguida afirma que és perquè no té cotxe i que hi anirà quan en tingui.

Es pot destacar aquí un cop més la importància que té la recerca qualitativa per veure aspectes remarcables en allò que és considera 'mundà' i de no donar res per

descomptat per òbvies, ordinàries, familiars o quotidianes que ens semblin les coses (e.g. Silverman, 2007). Es podria donar per descomptat que els residents estrangers d'aquests grups no tenen relació amb els espais naturals o, com ha dit un dels informants clau de nacionalitat espanyola entrevistats, que “els hi bufa”, però les entrevistes han mostrat que aquesta idea es troba força allunyada de la realitat en un bon nombre de casos.

Finalment, i abans de passar al següent grup d'entrevistats, pel que fa a la **relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença**, degut a que el coneixement dels espais naturals per part d'aquests entrevistats no és massa elevat, la relació d'aquest coneixement amb el sentiment de pertinença és pràcticament inexistent. Només en alguns casos es pot aventurar l'existència d'una mínima relació.

b) Residents (dones) de nacionalitats de l'OCDE-UE25 que van arribar a l'Alt Empordà viatjant o de vacances amb uns 30 anys i van establir relació de parella amb residents locals. Motivacions migratòries no laborals. Atrètes per varis elements, incloses les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea.

Durant el treball de camp han estat entrevistades quatre persones que han donat lloc a aquest grup. Es tracta de quatre dones: una de nacionalitat txeca, una de nacionalitat estoniana i dues de nacionalitat britànica. Per tant es tracta de residents originàries de països europeus pertanyents a l'OCDE i integrants de la UE25¹¹⁷. Tot i que les seves edats en el moment de l'entrevista eren de 31, 32, 36 i 51 anys respectivament, totes elles van arribar a la comarca quan tenien uns 30 anys. Totes quatre van arribar a l'Alt Empordà viatjant o estant de vacances, tenien previst fer estades més o menys temporals, van conèixer a les seves parelles (les quals residien a l'àrea) i es van acabar establint a la comarca. Tot i que aquest grup es podia haver deixat obert a homes i dones, s'ha restringit a dones per la coincidència d'aquestes quatre entrevistades en un perfil molt concret, sense haver estat entrevistat cap home que s'hi ajustés¹¹⁸.

Una característica destacada d'aquest grup és que les quatre entrevistades, tot i les seves nacionalitats, estan molt **allunyades de l'estereotip de resident europeu jubilat** que ve a retirar-se a la costa del Mediterrani. Totes elles s'han establert amb edats molt allunyades a la jubilació i totes treballen fora de casa de forma remunerada excepte la dona de nacionalitat estoniana. Aquesta darrera va estar treballant després d'establir-se

¹¹⁷ La presència d'una entrevistada de nacionalitat estoniana i una de nacionalitat txeca, és la raó per la qual s'ha utilitzat l'etiqueta UE25 en comptes d'UE15. Els països integrants de la UE25 han estat descrits a l'inici del present apartat 4.2.3. Tot i que els residents d'aquestes nacionalitats no estant tant associats a un tipus de migració no laboral/econòmica com els residents UE15, tampoc acostumen a estar vinculats a una immigració de tipus econòmic com sí que ho estan els residents de nacionalitat búlgara i romanesa, dos estats que al 2007 van donar lloc a la UE27.

¹¹⁸ Tal i com s'explica en l'apartat metodològic, la tècnica seguida al llarg dels treballs de camp per dur a terme les entrevistes amb residents estrangers, va ser principalment la de la bola de neu. Es podria pensar que les coincidències que s'acaben d'exposar són fruit d'una mala gestió o d'una excessiva influència d'aquesta tècnica, que va portar a entrevistar persones del mateix entorn i amb un perfil similar. Però el cert és que només les entrevistades AE_54_IMM i AE_58_IMM van ser contactades a través de la mateixa font.

a la comarca, però des que va tenir el seu fill de dos anys no treballa de forma remunerada. De tota manera no descarta fer-ho en el futur ja que és mestra de professió. El factor parella, al que s'ha fet referència al capítol 3 (apartat 2.2.2) per mitjà de les aportacions de diversos autors (Santacreu *et al.*, 2008; Morén-Alegret, 2011; i Gaspar, 2012), apareix en les quatre entrevistades.

Les entrevistades *AE_54_IMM* (dona de 32 anys de nacionalitat estoniana) i *AE_58_IMM* (dona de 31 anys de nacionalitat txeca), responen a un perfil molt similar (edat propera; van arribar a la comarca viatjant o de vacances; hi van trobar la seva parella actual que en els dos casos és de nacionalitat francesa i tenia negoci a la comarca; han viscut a Empuriabrava durant els seus primers anys de residència a l'Alt Empordà; tenen un fill menor de 5 anys; i feia un any i pocs mesos que vivien en una petita urbanització d'unes 15/20 cases adossades i unifamiliars, construïda recentment a l'àrea d'estudi i que es troba pràcticament unida al nucli urbà.

Pel que fa a les altres dues entrevistades del grup, l'entrevistada *AE_18_IMM* (dona de 51 anys de nacionalitat britànica), tot i que actualment es troba en un punt diferent de la seva vida, el seu procés migratori i d'assentament a l'àrea manté moltes similituds amb les dues anteriors: va residir en un poble a prop de Girona on havia arribat amb inquietuds de viatjar; al voltant dels 30 anys va trobar parella resident i originària de l'àrea; es va establir a l'Albera; i actualment té dos fills adolescents i feina en el seu camp professional. L'entrevistada *AE_49_IMM* (dona de 36 anys de nacionalitat britànica), tot i que de moment no té fills, també respon al mateix perfil: va arribar a l'Albera de vacances, va conèixer a la seva actual parella i amb uns 30 anys s'hi va quedar a viure.

S'acaba de veure que trobem força similituds pel que fa al perfil i al procés migratori de les quatre entrevistades. Ara bé, tot seguit es mostra que existeixen diferències rellevants pel que fa a les **motivacions que van intervenir en la seva arribada i assentament i en el paper que van tenir les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea**. Les entrevistades de nacionalitat estoniana i txeca (*AE_54_IMM* i *AE_58_IMM*) presenten moltes similituds pel que fa a les motivacions migratòries i d'assentament exposades a l'entrevista. D'una banda trobem les motivacions que les van portar a arribar a la comarca, una estant de vacances visitant família establerta a Empuriabrava i l'altre viatjant 'per conèixer món'. Després d'establir una relació de parella amb un home resident a la comarca, van viure un temps a Empuriabrava. Posteriorment, havent tingut fills, es van establir a l'Albera. D'aquesta manera, per explicar el seu establiment a l'Albera fan referència a factors relacionats amb la cria dels fills i trobar un ambient idoni perquè aquests hi creixin, la tranquil·litat, la qualitat de vida, l'oportunitat d'un **habitatge i un barri adequat** a les seves expectatives, la proximitat a serveis bàsics i, contraposant-ho tot plegat amb allò que els oferia

Empuriabrava. Anteriorment es feia referència al pes que s'ha donat a la qüestió dels fills des de la literatura sobre migracions urbanes-rurals (vegeu referències a Benson 2010 en la nota al peu 113, pàgina 189). D'altra banda, tal i com assenyala Miguel Solana (2008), són nombrosos els autors que han assenyalat el factor de l'habitatge com un element important dels processos migratoris cap a àrees rurals (e.g. Fielding, 1992b). Per Solana, aquestes explicacions destaquen que "la población buscaría un nuevo tipo de vivienda que se acomode a unas determinadas características de calidad y localización. En numerosos casos, como respuesta a los cambios producidos a lo largo del curso de vida de las personas y la formación de las familias, con la consiguiente demanda de más espacio y la aparición de otro tipo de aspiraciones residenciales y ambientales" (Solana, 2008: 5).

El **factor natura-paisatge no apareix de manera explícita** en les motivacions migratòries i d'assentament a la localitat de residència (o al subbarri en concret) de les dues entrevistades. Tot i això, **per cap de les dues es tracta d'un element irrellevant**. En el cas de l'entrevistada de nacionalitat estoniana (*AE_58_IMM*) no es tracta d'un element irrellevant com a mínim pel que fa a la tria de l'àrea, ja que valora l'entorn (els pobles propers i el cap de Creus), i per tant aquesta valoració positiva pot ser vista com un factor d'atracció. Més enllà d'això, quan se li pregunta directament què pensa sobre el possible paper de l'element natura-paisatge en l'establiment de població estrangera a la localitat, tot i no posicionar aquest factor en un primer pla, té clar que aquest juga un cert paper en la decisió d'establir-se. La seva resposta il·lustra el propi procés de decisió, però alhora també l'opinió que té sobre el procés de decisió de gran part dels seus veïns d'urbanització. És força representativa l'afirmació que fa dient que de fet viuen dins de la natura:

*"-¿Tú crees que a parte de la oferta de la casa, y el barrio y que hay casas bonitas, crees que hay gente que ha venido a vivir aquí para estar cerca de la naturaleza o no? ¿O no es importante?
-No, no.... Claro que cerca de la naturaleza, hay un bonito bosque... es agradable. Y también caminos para andar y... todo esto. Es estar cerca de la naturaleza, dentro de la naturaleza.
-¿Crees que esto es importante para la gente que ha venido a vivir aquí?
-Sí.
-¿Para escoger el sitio?
-Pienso que sí. [Breu pausa de reflexió] También. [Breu pausa] Quizás.
-¿Muy importante? ¿Poco importante?...
-Poco...Medio importante.
-Medio importante.
-Sí. Lo importante, al menos para mi, primero es ver... bueno, claro, ver como la casa está situada, como es la casa... Claro, naturaleza también, pero..."*
(*AE_54_IMM*, dona de 32 anys de nacionalitat estoniana resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

En el cas de l'entrevistada *AE_58_IMM*, la informant destaca el seu lligam amb l'àrea de la República Txeca d'on és originària, marcada per un relleu força muntanyós. Quan se li pregunta directament per la influència del factor natura-paisatge en el l'elecció del lloc, la seva resposta és clara quan fa referència al propi procés d'assentament, però també quan dona l'opinió sobre el procés d'altres residents estrangers que ella coneix.

L'entrevistada creu que els residents estrangers valoren l'entorn del poble i estar a tocar de la serra de l'Albera, però per sobre d'això valoren la **ubicació del poble**. És a dir, estar en un entorn natural com el del peu de l'Albera i alhora a un pas d'una costa com la de l'Alt Empordà, amb uns elements naturals i paisatgístics molt valorats.

*“-¿Y tú crees que el hecho que haya estas montañas aquí, el paisaje... es importante para venir a vivir aquí también? A parte de la tranquilidad, y que sea un pueblo pequeño.
-Yo creo que sí, que la gente... lo que escucho la gente dice 'que suerte que tenemos mar y la montaña'. Yo creo que sí, siempre lo dicen, la gente 'aquí tenemos todo, el mar y la montaña'.”*
(AE_58_IMM, dona de 31 anys de nacionalitat txeca resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Pel que fa a les dues entrevistades de nacionalitat britànica (AE_49_IMM i AE_18_IMM), tot i que en menor mesura que en el cas de les dues entrevistades anteriors, també presenten algunes similituds en relació a les motivacions migratòries i d'assentament i el paper del factor natura-paisatge. L'entrevistada AE_49_IMM exposa com a principal motivació per establir-se el fet que la seva actual **parella** residia al poble. L'entrevistada va conèixer a la seva parella estant de visita a casa d'uns amics estrangers residents a l'àrea. Per l'entrevistada eren vacances en que, a part de visitar als seus amics, ajudar-los a fer la **verema** ocupava un lloc molt destacat. Val la pena subratllar que es tracta d'una activitat on el contacte amb la terra i, en certa mesura amb la natura, són força presents. Cal tenir en compte que es tractava d'una activitat no professional, aspecte rellevant a l'hora de poder gaudir d'aquest contacte amb la terra. També resulta interessant que, com a característiques de la localitat, l'entrevistada esmenta la tranquil·litat, la situació i l'entorn natural del poble. Es tracta d'elements que poden ser considerats també en certa mesura rellevants pel seu procés d'assentament. Quan se li pregunta directament si creu que el fet que hi hagi un entorn com el de l'Albera és un motiu d'atracció de nous residents, l'entrevistada destaca l'atractiu que representa la **ubicació del poble**:

“-AE_49_IMM: Aquí, para mí, yo veo aquí muy perfecto, porque tienes muy cerca la playa, para el verano. Tienes aquí para andar. Y las montañas para esquiar. Tienes un poco de todo muy cerca. Y Barcelona, si quieres una ciudad grande”
(AE_49_IMM, dona de 36 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Pel que fa a l'entrevistada AE_18_IMM, les seves reflexions mostren que **els processos migratoris moltes vegades no tenen una única explicació** o una explicació que vagi sempre en la mateixa direcció, que s'aparegui de manera clara, i que se li puguin identificar uns factors determinats amb un pes quantificable. És més, depenent de la situació des d'on el subjecte expliqui la història (moment, lloc, persona a qui li expliqui, etc.), una mateixa explicació podrà variar substancialment. Aquesta és una qüestió que s'està intentant no perdre de vista en aquestes pàgines quan es parla del pes que té l'element natura-paisatge en els processos migratoris i d'assentament. Ara bé, també com deixa clar l'entrevistada en el proper fragment, **“el paisatge evidentment va influir”**. Les paraules de l'entrevistada poden ser interpretades, ja que tot i reconèixer explícitament el paper d'aquest element en la seva arribada i permanència a la localitat, no el fa aparèixer

d'entrada, l'introdueix a la conversa l'entrevistador i l'entrevistada el situa en un segon pla darrere **l'atzar** i les situacions a les que porta la vida. També en aquest sentit, trobar una parella de la localitat pot ser interpretat com un fet decisiu tot i que tampoc s'esmenta directament:

"-Entrevistador: I com va ser que finalment vas venir a l'Albera?"

-Bueno, això, no sé, són coses que..., que no saps ben bé perquè passen. A vegades hi han oportunitats que es presenten i camins que els agafes i... de fet jo vaig anar a l' per passar un any i al final m'he quedat. No va ser una cosa... gaire meditada, sinó...

-Entrevistador: Una cosa porta a l'altra, no?"

-No, és que a vegades la vida et porta per un cantó i no per un altre i no saps ben bé perquè. [...]

-Entrevistador: I Creus que el fet que hi hagin tots aquests espais naturals, t'ha influït, o pot influir a que vingui població estrangera a pobles com aquests?"

-Home, si es cuida l'entorn, evidentment això és un impacte que tindrà més positiu. Si estàs buscant per viure en un lloc rural...

-Entrevistador: En el teu cas va influir? que hi hagués uns espais, o un paisatge o uns valor naturals...?"

-Home, el paisatge evidentment va influir. Si és un lloc molt lleig, evidentment que no hi vaig. Segur que no. Hagués anat a un altre lloc [riu], poder a Itàlia, a la Toscana. De tota manera, la vida... és que aquestes coses estan molt bé, però l'element de l'atzar hi fa molt. Si abans de venir a Catalunya hagués anat a Itàlia i conec gent allà, potser m'hagués quedat allà. Vull dir, les ganes de moure't hi són, no? Però. No sé, són coses difícils de... de dir."

(AE_18_IMM, dona de 51 anys de nacionalitat britànica resident a l'àrea d'estudi de l'Albera)

Passant a analitzar el **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca, existeixen diferències encara més importants entre les quatre entrevistades**. Des d'un cert coneixement, existent però no massa elevat per part de les entrevistades de nacionalitat estoniana i txeca; fins al bon coneixement i ús recreatiu regular dels espais naturals de la comarca de les entrevistades britàniques.

Les entrevistades de nacionalitat estoniana i txeca presenten similituds importants també en aquest aspecte. De manera similar al que s'observava per alguns entrevistats del grup anterior, **inicialment indiquen un coneixement més baix i menor relació amb els ENP de la comarca del que tenen realment**. En el cas de l'entrevistada de nacionalitat estoniana (AE_54_IMM), no té una idea clara del concepte d'ENP (hi ha confusió amb el CRT i l'entrevistador ha d'esmentar noms concrets d'ENP). Tot i això, si es va una mica més enllà d'aquesta aparença es pot observar que, potser **sense ser plenament conscient d'estar en espais protegits** i amb uns valors naturals destacables, l'entrevistada ha tingut una relació notable amb aquest tipus d'espais al llarg dels cinc anys que fa que resideix a l'Alt Empordà. D'alguns n'ha sentit a parlar sense haver-los visitat tot i viure'n envoltada (Aiguamolls de l'Empordà); d'altres els ha visitat conscientment (Cap de Creus, del qual dona per descomptada la visita); i pel que fa a les muntanyes properes a la localitat, és a dir les del massís de l'Albera, tot i que inicialment diu no haver-les visitat massa, dirà que valora que hi hagin camins per caminar prop del poble i que ha visitat, coneix i li agraden pobles propers com Rabós, Espolla, Vilajuïga o Palau-saverdera, envoltats totalment o parcialment per l'EIN de la Serra de l'Albera o del PN del Cap de Creus.

En el cas de l'entrevistada de nacionalitat txeca (AE_58_IMM), té coneixement de l'existència del PN dels Aiguamolls de l'Empordà i del PN del Cap de Creus, però hi ha

tingut més aviat poca relació (ha visitat només els Aiguamolls, tot i que no ho esmenta d'entrada). De tota manera apareixen elements que indiquen que **dóna un valor rellevant (en comparació a la relació que hi té) a aquest tipus d'espais** en general i als de la comarca en particular. És destacable el fet que s'avergonyeixi de no haver visitat massa els entorns del seu lloc de residència. Aquest element pot ser pres com a indicador de diverses qüestions, com ara que l'entrevistada té coneixement de l'existència d'indrets propers que val la pena que siguin visitats i valorats, o que d'alguna manera percep el fet de conèixer aquests indrets, en part, com una 'obligació moral' en tant que rellevants en el si de la seva àrea d'acollida. En aquest sentit el seu bagatge cultural i el vincle important amb l'àrea d'on és originària (àrea muntanyosa de la República Txeca), probablement tenen molt a veure amb aquest sentiment de 'vergonya' i d' 'obligació moral'. L'entrevistada comenta que no té coneixement que la serra de l'Albera estigui protegida i per les seves paraules sembla que tampoc percep aquest espai a rellevant en el si de la comarca o la província de Girona:

"-Entrevistador: ¿Conoces un poco los espacios naturales de aquí de la comarca?

-Espacios ¿cómo el Cap de Creus...?

-Entrevistador: Sí.

- ¿Cap de Creus...Cadaqués... Portbou...? Nunca he estado, nunca lo he visitado ¿eh? [ríe]. Lo conozco de ver en el mapa, de los libros, pero nunca lo visité. Siempre cuando me voy, me voy más por Francia, a visitar. Pero aquí de verdad, no mucho... es una vergüenza ¿eh? [ríe].

-Entrevistador: ¿Los Aiguamolls?

-Sí, conozco, he estado, es verdad. Sí, sí.

(AE_58_IMM, dona de 31 anys de nacionalitat txeca resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Pel que fa a l'entrevistada britànica *AE_18_IMM*, afirma **conèixer i visitar sovint** els espais naturals de la comarca i de fet ho dona per descomptat. Concretament esmenta espais emparats sota algun tipus de figura de protecció com la serra de l'Albera i els Aiguamolls de l'Empordà. Explica que bàsicament hi fa caminades. En relació a la importància que dona a l'entorn natural de la seva localitat, val la pena dir que l'entrevistada considera el turisme sostenible un dels actius més destacats del poble¹¹⁹.

Per la seva banda, l'entrevistada de nacionalitat britànica *AE_49_IMM*, coneix, valora i fa **activitats regularment (caminades)** als espais naturals de la comarca, especialment a la serra de l'Albera, activitats que li permeten conèixer i valorar cada vegada més aquests espais. Juntament amb altres residents estrangers, entre ells un dels entrevistats del proper grup (*AE_50_IMM, home de 47 anys de nacionalitat britànica*), es dediquen a fer excursions per l'Albera i altres indrets propers un o dos cops al mes. Expliquen que aquesta activitat té entre els seus objectius dur a terme una **activitat social** i, més concretament, dur a terme una activitat amb un grup d'iguals, ja que els integrants del grup són de nacionalitats estrangeres, europees i en la seva gran majoria britàniques.

¹¹⁹ La IUCN (International Union for Conservation of Nature) defineix ecoturisme de la següent manera: "environmentally responsible travel and visitation to relatively undisturbed natural areas, in order to enjoy and appreciate nature (and any accompanying cultural features -both past and present-) that promotes conservation, has low visitor impact, and provides for beneficially active socio-economic involvement of local populations" (Ceballos-Lascuráin, 1996: 14).

Esmenten que els hi agrada conèixer llocs nous i que quan han d'organitzar les sortides agafen el mapa i trien un indret concret. Aquesta qüestió ens permet il·lustrar perfectament un dels arguments defensats per Lovelock *et al.* (2011) quan afirmen que per tal de dur a terme activitats de lleure als espais naturals i sentir-s'hi còmode, cal compartir uns determinats codis i un determinat bagatge cultural amb la societat receptora que permeten, per exemple, tenir la capacitat i la motivació d'adquirir un mapa, saber interpretar-lo i aventurar-se a organitzar una ruta per un lloc desconegut.

“-Entrevistador: ¿Vais con un grupo de gente de aquí de [la localidad]?”

-AE_49_IMM: Sí, los ingleses que vivimos aquí [ríe].

-AE_50_IMM: Los ingleses. Un holandés...

-Entrevistador: ¿Alguien que os ha enseñado o...?

-AE_49_IMM: No, con el mapa. Miramos el mapa y decimos, ‘esto parece interesante, vamos allí el domingo que viene’. Vamos con el coche y aparcamos y hacemos un poco. Y volvemos y buscamos un restaurante o un bar y ya está.

(AE_49_IMM, dona de 36 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera; AE_50_IMM, home de 47 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Quan es pregunta a aquests dos entrevistats si creuen que dur a terme activitats de lleure als espais naturals de la comarca els fa sentir més vinculats al territori, tenen clar que se senten britànics o irlandesos i no pas espanyols, catalans o empordanesos (fins i tot més des que resideixen a l'Alt Empordà). Tot i això, sí que creuen que el fet de conèixer més l'entorn i els seus valors naturals i paisatgístics, fa que s'enforteixi el lligam amb el lloc on viuen, que d'alguna manera els ajuda a sentir-se més a casa, més a gust i amb un major vincle, és a dir, que **influeix positivament en el seu sentiment de pertinença al lloc, però no en la seva pertinença nacional**. De fet diuen sentir-se a casa i tenen intenció de quedar-se a la localitat de cara al futur.

“-Entrevistador: ¿Y vosotros creéis que, como en vuestro caso que hacéis las excursiones estas por la montaña, esto ayuda a sentirse de [la localidad], o del Alt Empordà o catalán?”

-AE_49_IMM: Sí. Sí, porque vas conociendo más cada fin de semana.

[...] [Traducción al inglés] If when we go walking this starts feel more home-being, I've said yes.

-Entrevistador: Feel more Catalan, or Alt Empordà, or Spanish, or more from [la localidad].

-AE_50_IMM: Yo no me siento Español. No me siento catalán. Yo me siento Irlandés. Pero me siento bien aquí.

-AE_49_IMM: No, no. [ella está de acuerdo]

-Entrevistador: But more linked to here.

-AE_50_IMM: Sí.

-AE_49_IMM: Sí. Yo como más tiempo llevo aquí, me siento más inglesa. [ríe] Pero me siento más cómoda aquí, o más asentada aquí. Más conectada. Sí.

-AE_50_IMM: Aquí el campo, para mirar, es muy muy similar a Irlanda. Montañas, verde... Sí. Para mi es hogar.”

(AE_49_IMM, dona de 36 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera; AE_50_IMM, home de 47 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Cal tenir en compte que a al Regne Unit i a Anglaterra hi ha una llarga tradició excursionista¹²⁰. En aquest sentit autors com Darby (2000), centrant-se en el context anglès han destacat que la pràctica d'activitats com l'excursionisme, més enllà de la relació d'aquesta pràctica amb un sentiment nacional, simbòlicament i materialment possibilita pertinença. Es tractaria d'una argumentació en bona mesura extrapolable al cas català ja que durant molts anys ha estat ben present la relació entre bona part del món

¹²⁰ Vegeu per exemple la pàgina web de *The Ramblers Association* (<http://www.ramblers.org.uk/>). En el marc del projecte R+D en el que s'inscriu aquesta tesi, durant el treball de camp dut a terme a Warwickshire (Anglaterra), membres del projecte van entrevistar una representant del grup local d'aquesta associació a Stratford upon Avon, Stratford Ramblers (www.stratfordramblers.com/).

excursionista català i el sentiment nacional (Roma, 2010; Nogué i Vicente, 2004). Tot i això cal tenir en compte que la relació entre sentiment nacional i excursionisme a Catalunya ha canviat molt durant els darrers anys, sobretot per una diversificació molt gran dels perfils d'excursionista (Roma, 2010). D'altra banda, en el cas que ens ocupa, el dels entrevistats *AE_50_IMM* i *AE_49_IMM*, el fet que les caminades les facin en el si d'un grup integrat principalment per estrangers, fa que aquest sentiment de pertinença hagi de ser valorat de manera diferent. Si les caminades les fessin en el si d'un centre excursionista o d'un grup format per residents majoritàriament originaris de l'àrea, el lligam es podria establir amb el territori a través d'un grup que ja el coneix prèviament, al mateix temps que es podrien establir lligams amb el grup mateix, possibilitant un major sentiment de pertinença local, regional-empordanès o potser nacional. Per contra, els entrevistats estableixen el lligam directament amb el territori local, podríem dir que sense intermediaris, i amb el grup d'iguals amb els que realitzen l'activitat.

Per tancar l'explicació referent a aquest grup, només afegir que al poble de Rabós també es va establir contacte amb una dona de nacionalitat estrangera UE15. Sense disposar de massa dades ja que finalment tampoc se la va poder entrevistar, semblaria presentar un perfil força similar al de les dones incloses en aquest grup.

c) Residents (homes) d'entre 45 i 60 anys amb negocis a la comarca o amb possibilitat de gestionar negocis des de la comarca. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

Durant el treball de camp han estat entrevistades tres persones que han donat lloc a aquest grup. Es tracta de tres homes: un de nacionalitat britànica, un de nacionalitat austríaca i un de nacionalitat francesa. Dos d'ells tenen negocis a l'Alt Empordà, mentre que el tercer gestiona un negoci al seu país d'origen.

En primer lloc trobem a l'entrevistat *AE_26_IMM* (*home de 58 anys de nacionalitat austríaca resident entre l'Albera i Alemanya*). Aquest entrevistat en certa mesura podia haver estat inclòs en el grup anterior en tant que el seu primer contacte amb l'àrea va ser per mitjà de vacances (en aquest cas amb els seus pares a la dècada de 1970); des de la dècada de 1980 hi ha residit de forma no continuada; va trobar parella a la comarca (en aquest cas de nacionalitat alemanya); i té un fill que resideix a Roses i que és un dels motius adduïts per residir a la comarca durant parts de l'any. L'entrevistat és propietari d'un negoci de restauració a la comarca, el qual té llogat, fa inversions immobiliàries, però no té una feina que permeti dir que es tracta d'un resident laboralment actiu.

Anant als altres dos integrants del grup, aquests són l'entrevistat *AE_50_IMM*

(home de 47 anys de nacionalitat britànica) i l'entrevistat AE_42_IMM (home de 50 anys aprox. de nacionalitat francesa). Aquests dos entrevistats presenten molta similitud pel que fa als respectius processos migratoris. Els dos buscaven un canvi de vida: l'home francès un canvi tant de feina com de lloc de residència; i el britànic sobretot de lloc de residència, però implícitament també de manera de gestionar els seus negocis. Els dos volien viure fora de la ciutat (el britànic ja hi vivia al seu país d'origen); els dos van dur a terme el procés migratori amb les respectives parelles; i tant un com l'altre van establir-se a l'àrea buscant un lloc no massa turístic (que no fos un lloc de vacances) i intentant estar en contacte amb la vida del poble. Es tracta de dos entrevistats que amb les seves explicacions s'acosten a la idea d'idil·li rural, o al 'corrent principal' de contraurbanització descrit per Keith Halfacree (2008), idees tractades al capítol 2. Al mateix temps també es troben propers a algunes de les conclusions a les que arriben autors com Stone i Stubbs (2007), Lardiés (1999 i 2000) o Benson (2010), en tant que els processos migratoris que analitzen de migrants que han creat negocis als seus llocs d'acollida, estan molt més orientats al gaudi d'un estil de vida, d'un clima, d'un paisatge, etc, que a la creació del propi negoci per si mateix (vegeu referències a aquests treballs a l'apartat 2.2.2).

La voluntat per integrar-se en la vida social de la localitat de residència també és un punt en comú entre aquests dos entrevistats. Tot i que cap dels dos està jubilat, és possible establir similituds amb alguns dels "early retired migrants" descrits per King, Warnes i Williams (King *et al.*, 2000), tant per la seva edat com pels tipus de negocis que dirigeixen. Aquests autors afirmen que el desig o la necessitat d'integrar-se i la mateixa idea d'integració, varia molt entre els britànics jubilats al sud d'Europa: mentre que per molts la integració és molt irrellevant i la tria del lloc està basada en preferències individuals en termes de clima, paisatge, l'ambient residencial i el fet de trobar una propietat (relativament bé de preu); també hi ha molta gent, especialment jubilats relativament joves "who were making determined efforts to integrate with the host community and to explore the culture of the Mediterranean" (King *et al.*, 2000: 137).

El **nivell adquisitiu alt** seria una de les característiques d'aquest grup d'entrevistats. No es vol dir amb això que les entrevistades del grup anterior no puguin tenir també un nivell adquisitiu alt, però el cert és que aquests tres entrevistats destaquen en aquest sentit (especialment pels seus negocis o propietats). El nivell adquisitiu elevat i el tipus de professions/negocis, també fan que el seu perfil s'acosti al descrit per King, Warnes i Williams quan afirmen que "as might be expected, social class is an important determinant of who becomes and international retirement migrant [...] The data show a wide spread of occupations across the mainly higher-status sectors of the employment spectrum" (King *et al.*, 2000: 76).

Si en el cas del grup anterior s'ha vist que els perfils de les entrevistades estava

allunyat de l'estereotip més estès de migrant europeu que es jubila al Mediterrani, aquests tres entrevistats, tot i que més propers a aquest perfil, tampoc s'hi acaben d'ajustar. Els entrevistats de nacionalitat francesa i britànica estan actius professionalment. L'entrevistat austríac *AE_26_IMM*, si ve en el moment de l'entrevista tenia 58 anys, explica que s'hi va establir amb uns 30 anys. L'allunyament que en moltes ocasions es dona entre alguns dels estereotips vinculats a la contraurbanització i els casos concrets, es tracta d'una qüestió ja constatada en nombroses ocasions (e.g. Halfacree, 2008). Per exemple Bolton i Chalkley afirmen que "Clearly the stereotypes of counterurbanisation may be colourful but they are largely fanciful" (Bolton and Chalkley, 1989: 283).

Amb això no es vol dir que no resideixin a l'àrea persones que s'ajustin a aquest patró de 'jubilat a la recerca del sol del Mediterrani'. Les dades presentades a l'apartat 4.1 han mostrat que sí que existeixen. De tota manera, el que és cert i queda clar, és que hi ha altres patrons molt allunyats d'aquest, els quals podrien tenir un pes important a localitats com Garriguella i Rabós (i també en altres pobles propers i amb característiques similars). És força significatiu que no s'hagi pogut entrevistar a cap persona que s'ajusti a aquestes característiques en cap dels dos pobles. Les causes que podrien explicar aquest fet són diverses. En primer lloc es pot explicar per qüestions com la relativa poca interacció d'aquest tipus de residents amb la resta de la població (e.g. O'Reilly, 1995b, 2007; King *et al.*, 2000). En segon lloc, es justifica per la menor presència, tant en nombre com en percentatge, de residents amb edats properes a la jubilació respecte de localitats com Roses. Aquesta menor presència es pot explicar, al seu torn, per factors com el menor pes del sector del turisme i la menor presència d'urbanitzacions a l'àrea d'estudi de l'Albera, factors vinculats a la presència de migrants jubilats (e.g. O'Reilly, 1995b; King *et al.*, 2000). Com a causes d'aquesta menor presència d'estrangers jubilats a l'Albera, també resulten interessants les paraules de l'entrevistat *AE_50_IMM* quan diu que fer el pas d'establir-se en un poble més o menys petit i no massa turístic, moltes vegades implica sentir-se amb la suficient confiança (idiomàtica, de coneixement de les convencions socials, l'entorn, etc.), per tal de poder integrar-se mínimament en la vida del poble. L'edat avançada pot ser vist com un obstacle en aquest sentit. Respecte d'aquesta qüestió, només afegir que a la localitat de Rabós es va establir contacte amb una parella de residents estrangers amb nacionalitat UE15 al centre del poble d'entre 70 i 80 anys. Es va intentar entrevistar-los en un parell d'ocasions, però no van acceptar.

Anant a les **motivacions migratòries i d'assentament** a la localitat o àrea de residència exposades a l'entrevista, els tres entrevistats presenten tres **tipus d'explicacions diferents**. Pel que fa a l'entrevistat de nacionalitat austríaca *AE_26_IM*, és necessari tenir en compte, d'una banda, els dubtes per poder etiquetar-lo com a

immigrant degut a que actualment no resideix permanentment a la comarca¹²¹. De l'altra, la mobilitat al llarg de la seva vida: nascut a Hamburg, ha viscut a Viena, Atenes, en una illa grega i actualment viu entre Alemanya i l'Alt Empordà. Findlay i Stockdale (2003) argumenten que existeix una clara relació entre experiències migratòries i percepció de la pròpia identitat, cosa que cal que sigui presa en consideració en analitzar les paraules d'aquest entrevistat. Pel que fa a les seves motivacions migratòries i d'assentament, cal parlar d'una **multiplicitat de factors**. L'entrevistat **estiueja a la comarca des de la dècada de 1970** i des de la de 1980 hi resideix durant parts de l'any. És propietari d'un negoci de restauració a la comarca que té llogat. De tota manera, com a motiu principal per residir a l'Alt Empordà exposa **raons familiars** ja que té un fill que viu a Roses amb la seva exdona, de nacionalitat alemanya. Pel que fa a les raons per residir a l'Albera, exposa el fet d'haver trobat una **oportunitat de negoci** per adquirir un immoble per rehabilitar. Més enllà d'aquests elements, el paisatge i l'entorn natural també es poden situar entre els factors d'atracció. Com es veurà en parlar de la relació d'aquest entrevistat amb els espais naturals de la comarca, el seu discurs i el valor que dóna a aquests espais, són els que permeten fer aquesta afirmació.

Pel que fa a l'entrevistat de nacionalitat francesa *AE_42_IMM*, també exposa **diverses motivacions i elements d'atracció** a l'àrea. Com s'ha dit anteriorment, els processos migratoris moltes vegades no tenen una única explicació amb uns factors clars i no és el nostre objectiu ara quantificar de manera exacte el pes d'aquests factors. Cal tornar a fer referència aquí a les *múltiple currents* que poden influir en la decisió de migrar destacades per Findlay i Stockdale (2003). En aquest cas, les diverses motivacions semblen variar el seu pes a mesura que va avançant l'entrevista, amb un augment de la importància donada a l'entorn natural, cosa que demostra la complexitat de parlar d'aquestes qüestions. L'entrevistat comença destacant la voluntat d'un **canvi de vida** per iniciar el procés migratori; posteriorment van apareixent amb força els seus **vincles familiars i d'infantesa amb l'àrea**. Però com s'ha dit, paral·lelament adquireix molt de pes en el seu discurs la seva estima pel paisatge i l'entorn natural, pel de l'Empordà en general, i pel de l'Albera i el Cap de Creus en particular. El **paisatge i l'entorn natural poden ser considerats un factor cabdal** per aquest entrevistat, però que venen acompanyats d'altres elements que també adquireixen un pes important. D'alguna manera podrien ser vistos com un element potser no suficient per si sol, però sí necessari per dur a terme el procés migratori. De fet, tot i la superposició de factors i motivacions, un

¹²¹ Aquesta qüestió ja ha estat tractada en el capítol 2 d'aquesta recerca, amb les aportacions d'una banda de Pascual-de-Sans (1998) pel que fa a la distinció entre mobilitat habitual i migració; de l'altra, la definició de la United Nations Statistics Division (1998) que permet distingir entre migracions temporals i permanents o de llarga durada; i les tipologies presentades per autors com King *et al.* (2000) que diferencien entre "Long-stay international tourist" – "Second-home owners" – "Seasonal migrants" – i "Permanent residents", o O'Reilly (1995), que distingeix entre "expatriates" – "residents" – "seasonal visitors" – "returners" – i "tourists".

element que permet pensar que el factor natura-paisatge pot ser situat en una posició cabdal, és que l'entrevistat no resideix ni a la localitat on estiuejava i on hi tenia amistats d'infantesa i joventut (Port de la Selva), ni a la localitat on té les seves arrels familiars històriques (província de Lleida), sinó que s'ha establert en un poble del peu del massís de l'Albera. La identificació i l'atracció que sentia per aquests elements queda molt clara quan se li pregunta per les principals característiques de la localitat de residència.

"-No, si. Para mí, lo que me encantó en [l'Albera] es..., el pueblo y la zona, la naturaleza.

-Entrevistador: La naturaleza.

-Sí, es que hay sitios mágicos, entre el mar y la montaña... Es que es increíble, sumamente increíble. La vegetación me encanta. Me gustan más los olivos que... los pinos de la montaña, por ejemplo. Son más..., me atrae más. Y para mí siempre fue el... el panorama que me gustaba de pequeñito, porque... ahora no hablo el catalán, pero lo hablaba de pequeñito."

(AE_42_IMM, home de 50 anys aprox. de nacionalitat francesa resident a l'Albera)

Pel que fa l'entrevistat de nacionalitat britànica *AE_50_IMM*, la seva explicació en relació a les motivacions migratòries i d'assentament s'aproxima força a un tipus de resident estranger descrit en diverses ocasions per altres entrevistats estrangers: una persona amb una **feina que no el lliga a un indret** concret, que després d'un temps de residir en un 'lloc de vacances' com **Empuriabrava**, ha vist que aquest no és un bon lloc per residir-hi permanentment i s'ha **traslladat a un poble menys turístic**. Per aquest entrevistat, viure en un poble **tranquil**, però proper a la costa, envoltat de **natura** (*"en el campo"*) i amb tots els **serveis bàsics**, va ser important a l'hora de triar Garriguella després de passar per Pau i Empuriabrava. Entre els serveis bàsics l'entrevistat esmenta la presència de farmàcia, botiga de queviures, banc i restaurants. Aquest tipus de serveis són destacats per autors com King *et al.* (2000) com un dels elements rellevants per tal que migrants jubilats britànics, s'estableixin en una localitat o àrea concreta. Tot i que aquest entrevistat no està estrictament jubilat, bàsicament pel tipus de feina que té, té un perfil que s'acosta força al d'aquest tipus de migrants. Gaudir d'un **entorn similar al lloc on residia al seu país d'origen** (poble petit al camp) també apareix com un element que va jugar un paper important per sentir-s'hi a gust. Quan se li pregunta directament si creu que un entorn com el de **l'Albera és un element d'atracció de nous residents**, la seva resposta és clarament afirmativa, però puntualitza que no es tracta d'un motiu d'atracció vinculat a la realització d'activitats en aquests espais, sinó només al fet de tenir-los a prop i poder-ne gaudir a través de la vista. L'entrevistat realitza caminades de forma regular pels espais naturals propers amb un grup de residents estrangers entre els que s'hi troba l'entrevistada *AE_49_IMM*, inclosa en el grup anterior.

"-Entrevistador: ¿Y vosotros creéis que el hecho de que haya estas montañas aquí, con el parque natural y todo esto, es un motivo para que la gente venga a vivir aquí y que le guste vivir aquí?"

-AE_50_IMM: Sí, pero solo para mirar, no para andar. Para mí.

(AE_50_IMM, home de 47 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

En aquest sentit resulta interessant un cop més una cita de Findlay i Stockdale (2003: 20) en què es destaca que el sentiment de 'llibertat' vinculat a viure en un entorn

'rural', no té perquè ser experimentat en la vida del dia a dia de manera directa. Aquests elements presenten una vinculació important amb argumentacions fetes a l'entorn de la hipòtesis de la biofília, tractada a la secció 2.3.4, com la de Sue Stolton. Aquesta autora es basa en diverses investigacions dutes a terme a l'entorn de l'esmentada hipòtesis per assegurar que "having nature in close proximity, or just knowing it exists, is important to people regardless of whether they are regular 'users' of it" (Stolton, 2010a: 21).

En l'explicació d'aquest entrevistat també s'observen elements que ens remetien a la **distinció entre residents de costa i d'interior**. L'entrevistat, després d'haver viscut a Empuriabrava i a dos localitats d'interior, té clar que prefereix la tranquil·litat de la seva localitat actual tot i que li agrada estar a pocs quilòmetres de la costa per poder-ne gaudir, especialment fora de temporada alta. Valora la **ubicació de Garriguella**. La proximitat a la costa sobretot, però també a àrees muntanyoses, apareix de forma rellevant com a element d'atracció vinculat al factor natura-paisatge. També ocupen un lloc destacat la tranquil·litat i l'**autenticitat** del poble, veient-se els llocs turístics com a desvinculats de la realitat del país (o com a no reals). Pel que fa al procés de passar de residir en una localitat de costa a una localitat d'interior al cap d'un cert temps, a part dels elements esmentats anteriorment, l'entrevistat ho vincula també a la creixent confiança que es va adquirint amb el pas del temps en relació a l'àrea i l'idioma (o idiomes). Aquesta confiança permet veure's a si mateix vivint més o menys integrat en localitats amb menys turistes i residents estrangers. Creu que, en termes generals, els estrangers residents a la costa són més propers als turistes en el sentit que interactuen menys amb la resta de la població o fan menys esforços per aprendre la llengua del lloc d'acollida, etc.¹²²

-Entrevistador: ¿Cómo fue que te estableciste concretamente en Garriguella?

-AE_50_IMM: We researched. Buscamos un pueblo con muchas cosas. Tienda para comida, banco, farmacia, restaurantes... todo. Cerca de la costa, pero tranquilo. Buena gente [ríen].

-Entrevistador: Cerca de la costa pero no en la costa.

-AE_50_IMM: Exacto. Sí. No me gusta. En verano la costa es de locos. Pero en invierno, bien, la costa es bien. Sí, no gente, playas... Nosotros, bien.

-Entrevistador: ¿Empuriabrava es muy diferente de Garriguella?

-AE_50_IMM: Completely different. Pero no, me gusta Empuriabrava. Está bien para vacaciones, para visitar, para andar por la playa... Bien. Me gusta Empuriabrava. Pero me gusta vivir aquí, en el pueblo en el campo."

AE_50_IMM (home de 47 anys de nacionalitat britànica resident a la subàrea d'estudi de l'Albera)

Els altres dos entrevistats inclosos en aquest grup també fan referència a la **distinció entre residents de costa i d'interior**. L'entrevistat *AE_26_IMM* destaca la proximitat dels residents de la costa amb els turistes, i creu que els residents d'interior valoren més la presència d'un entorn natural. Per aquest entrevistat es tracta d'una qüestió d'interessos que no necessàriament té a veure amb els nivells socioeducatius.

Per la seva banda, l'entrevistat *AE_42_IMM* és un bon coneixedor de la població estrangera a l'àrea, principalment aquella procedent de països de l'OCDE, gràcies a un

¹²² En aquest sentit, alguns treballs com els de King *et al.* (2000) destaquen per l'establiment de *retirement migrants* en una àrea, entre d'altres, elements com la presència d'un "congenital social environment", o més en un segon terme "appropriate retailing, associations and mass media for the resident foreign communities" (King *et al.*, 2000: 30).

dels seus negocis. Creu que, en més o menys mesura, l'element paisatge-natura juga un paper rellevant en el procés migratori i d'assentament dels residents estrangers procedents de la UE15. Un dels arguments que presenta per justificar aquesta idea es basa en el mateix procés d'assentament a la comarca de molts d'aquests estrangers, havent residit en nuclis com Empuriabrava abans d'establir-se a localitats com les del peu de la serra de l'Albera (més petites, més tranquil·les, més a prop de la natura, d'alguna manera més dins del paisatge i d'una vida quotidiana que forma part d'aquest paisatge i d'aquesta natura). Aquest argument coincideix en gran mesura amb el que s'ha vist en les tres persones entrevistades que van residir a Empuriabrava abans de traslladar-se a les localitats d'estudi (AE_54_IMM, dona de nacionalitat estoniana; AE_58_IMM, dona de nacionalitat txeca; i AE_50_IMM, home de nacionalitat britànica).

-Entrevistador: ¿Y tu crees que conocen el Paraje Natural de la Albera...?

-Sí. Los que viven aquí sí.

-Entrevistador: ¿Y les gusta?

-Sí.

-Entrevistador: ¿Es una de las razones por las que escogieron vivir aquí a lo mejor y no en Empuriabrava por ejemplo? ¿O es un perfil distinto?

-Es que antes vivían en Empuriabrava, estos, por ejemplo.[...]

Después vienen más para aquí. Porque aquí se ven las estaciones, se ve la vendimia, se ve el aceite, se ve... Hay una vida. En Empuriabrava no, no hay esta vida, para mí. Incluso que a los ingleses les gusta la piedra, las casas de piedra, les gusta el campo... Más que un piso.

(AE_42_IMM, home de 50 anys aprox. de nacionalitat francesa resident a l'Albera)

Resulta interessant el comentari que fa sobre bona part dels residents britànics que han estat vivint al poble durant els darrers anys, els quals creu que viuen l'estada com una cosa més o menys temporal. L'entrevistat afirma que es tracta d'una nacionalitat amb força presència a l'àrea, però que durant els darrers anys s'ha vist molt reduïda en nombre degut a diversos factors. Aquests serien la crisi econòmica, el mateix caràcter temporal de les seves arribades i algunes de les motivacions que el mateix entrevistat atribueix a aquest tipus de residents: oportunitat de compra d'un immoble a bon preu en un lloc vist com "*un lugar de vacaciones, que pueden cambiar. No pasa nada*" i on l'entorn representa un valor afegit, potser sense massa importància, juntament amb el fet de tenir feines desvinculades d'un lloc de treball físic¹²³.

Pel que fa al **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca** dels entrevistats d'aquest grup, tot i que **en tots tres el nivell de coneixement i relació són molt destacables**, trobem diferències que val la pena esmentar. Pel que fa a l'entrevistat de nacionalitat britànica AE_50_IMM, ja s'ha comentat que els coneix, els valora i en fa **un ús recreatiu regular** que li permet **conèixer i valorar cada vegada més aquests espais**.

En el cas de l'entrevistat de nacionalitat austríaca AE_26_IMM, queda clar

¹²³ Les dades del padró mostrades al punt 4.1 indicarien que el descens de britànics a Garriguella no ha estat tant marcat com podria semblar. Aquesta nacionalitat passa de 8 a 18 residents entre 2004 i 2008, mentre que pel 2010 manté aquests ¹⁸ residents i el 2012 passa a 16. De tota manera cal tenir en compte el possible biaix d'aquestes dades respecte de la realitat, del qual s'alertava a la secció 3.3.1.

d'entrada que **coneix i visita aquests espais** més o menys regularment i també sembla que **veu aquest fet com a normal**. Aquesta 'normalitat' que ja s'ha vist per exemple a l'entrevistada *AE_18_IMM*, pot ser atribuïda al grau de sensibilitat mediambiental dels entrevistats, però també al fet que es tracta dels dos residents entrevistats que fa més temps que viuen a la comarca. L'entrevistat de nacionalitat austríaca mostra un **grau de sensibilitzat mediambiental elevat**, sobretot pel que fa la temàtica vinculada a la **conservació del paisatge i l'especulació urbanística**. Té força clar que el fet de ser propietari (o no) de terrenys situats en àrees protegides, determina la postura enfront les figures de protecció. Creu que és bàsicament població de nacionalitat espanyola 'nadiua' la que està (o ha estat) en contra de la protecció i la que fa pressió a favor de la requalificació de terrenys no urbanitzables. Això el porta a pensar que bona part d'aquesta població, no aprecia massa els espais naturals del seu entorn. Creu que en aquests casos s'anteposen els interessos econòmics individuals a interessos col·lectius com puguin ser el manteniment d'un paisatge o d'uns valors naturals i està convençut que des d'alguns ajuntaments no es defensen aquests interessos col·lectius. Un altre element a destacar de les seves paraules és que **creu que bona part dels estrangers que resideixen a l'àrea comparteixen una certa sensibilitat** i inquietuds envers la conservació del paisatge i del medi natural.

Finalment, l'entrevistat *AE_42_IMM* coneix i du a terme activitats als espais naturals de la comarca, especialment a l'Albera i sobretot al Cap de Creus. És practicant habitual d'esports en aquests espais ha estat impulsor de campanyes de conscienciació mediambiental des d'una associació ecologista, com la duta a terme a la serra de l'Albera destinada a reduir les deixalles que produeixen els caçadors amb les seves municions. Es pot destacar que tot i la relació de l'entrevistat amb els espais naturals de la comarca, parla del PNIN de l'Albera com a parc natural. Tot i tractar-se d'un matís, aquesta dada indica un fet habitual entre els estrangers com és el desconeixement de la figura de protecció específica d'aquest espai natural. L'entrevistat no coneix amb gaire profunditat la polèmica existent a l'entorn de la implantació de la figura de la XN2000. A diferència dels entrevistats de nacionalitat espanyola, pràcticament cap dels estrangers entrevistats coneixia aquesta qüestió. Per mostrar la importància que l'entrevistat dóna a l'entorn natural i paisatgístic de l'àrea, resulten molt il·lustratives les paraules amb què es tanca l'entrevista:

"-Hay que proteger, de verdad. Porque entre aquí y Cabo de Gata, ... esta zona de verdad... para concluir, la primera vez que me fui de vacaciones viviendo aquí, fue también la primera vez que estaba contento de volver a casa. Y antes siempre quería marcharme de vacaciones, pero ahora ya no. Cuando voy de vacaciones tengo ganas de volver a casa, porque... es aquí donde me encuentro mejor".

(AE_42_IMM, home de 50 anys aprox. de nacionalitat francesa resident a l'Albera)

4.3 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A ROSES

4.3.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Roses. La percepció dels informants de nacionalitat espanyola

Aquesta primera secció de la subàrea dedicada a Roses, a més de permetre conèixer algunes qüestions pel que fa a la relació del conjunt de la població d'aquesta localitat amb els espais naturals de la comarca, té com a objectiu introduir i contextualitzar l'anàlisi dels apartats que fan referència directa a la població de nacionalitat estrangera resident en aquest municipi (4.3.2 i 4.3.3)¹²⁴. La secció es fonamenta en entrevistes realitzades amb 18 persones de nacionalitat espanyola que, tot i que no totes elles resideixen a Roses, per la seva vinculació laboral o associativa han estat considerades informants clau per aquesta subàrea d'estudi. Aquestes persones són presentades a la Taula A.3 de l'annex (pàgina 339).

El primer que cal dir és que les 18 persones entrevistades, tot i que amb diferències entre elles, **totes valoren positivament els elements paisatgístics i naturals dels entorns de Roses**. El PN del Cap de Creus és l'espai al que es fa referència gairebé de manera exclusiva, deixant en un segon terme el PN dels Aiguamolls de l'Empordà. Aquest fet cal que sigui vist com una conseqüència del percentatge de territori que ocupen els dos espais dins el municipi de Roses (vegeu secció 3.2.1), però també com a conseqüència de la major facilitat d'accés que es té des de les parts urbanes de Roses al PN del Cap de Creus. Per tal de presentar les opinions i les percepcions dels informants, s'han organitzat les argumentacions en sis punts:

a) Idea que “dins del que cap, el patrimoni natural encara està força ben conservat”.

Alguns informants destaquen el relatiu bon estat de conservació del patrimoni natural de la localitat, comparant-lo amb d'altres municipis o regions. No es passen per alt els efectes del boom urbanístic de la segona meitat del segle passat, qualificant-la en alguns casos de *“disbaxa de la construcció”*, ja que com diuen alguns entrevistats *“sobretot als anys 60/70 es van fer verdaderes barbaritats, que han fet malbé moltes coses”*. De tota manera sembla força comú relativitzar aquests efectes o si més no, argumentar que no s'han arribat a malmetre gran part dels encants naturals de Roses i l'Alt Empordà. Aquesta idea queda reflectida en afirmacions com *“encara n'hem sortit prou ben parats”* o *“dintre del que cap, encara està força ben conservat”*. Per exemple, a continuació es mostra un

¹²⁴ Vegeu la secció 3.3.4 dins l'apartat metodològic en relació a les dades que fonamenten aquesta secció i com s'han estructurat les tres seccions que donen lloc a l'apartat 4.3.

fragment d'entrevista a un representant d'una associació d'àmbit econòmic:

"Malgrat el boom dels anys 80, tot i que Roses és turístic i tothom es queixa, però es queixa per tot, hi ha zones que estan molt més cascades que aquí la Costa Brava. Només has d'anar cap a Itàlia i la zona aquella d'Amalfi i tot allò d'allà. Per no parlar de la Costa Brava i tot el voltant de Niça... És a dir que encara aquí, bahh, si féssim un balanç una mica tranquil, pues encara ens n'hem sortit força bé. Tenim una zona súper protegida, que és la gran..., per mi eh!, un altre et donarà una altra valoració, que és el gran tresor que tenim en aquest moment, que és la preservació de l'espai aquest, també formem part dels 11 municipis del PN del Cap de Creus, i tot lo que és la zona de després de les cales, doncs allà tenim un paratge, una cosa que és una cosa divina. I poder anar cap allà, bueno, doncs no tothom ho pot dir."
(Home de 57 anys resident a Roses, representant d'una associació d'àmbit econòmic)

b) Divergència d'opinions respecte del valor que es creu que dona la població als espais naturals. Si bé tots els informants de nacionalitat espanyola valoren positivament els elements paisatgístics i naturals dels entorns de Roses, aquests mateixos informants mostren opinions diferents a l'hora de parlar del valor que dona la població en general als espais naturals del voltant del municipi. D'una banda, trobem opinions que expressen que els espais naturals són poc coneguts i poc valorats per bona part de la població local (juntament amb opinions que afirmen que aquests espais no són prou potenciats per part de l'Administració municipal). De l'altra, trobem informants que creuen que els espais naturals són força valorats per part de la població (juntament amb opinions que afirmen que l'Administració local els hi dona suficient importància).

Així, per exemple, per demostrar la importància que tenen aquests espais, dues entrevistades com són la directora del mateix PN del Cap de Creus i la Primera Tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Roses en el moment de ser entrevistada, destaquen el paper jugat per la societat civil en la creació d'aquest parc natural¹²⁵:

"-Entrevistador: La gent ho valora, el fet de tenir tanta superfície protegida?"

"-Molta gent de Roses va lluitar molt, perquè fos això parc natural i perquè no s'edifiqués. Temps enrere hi va haver-hi una forta especulació amb els terrenys que hi havien després de l'Almadrava i es volien fer allà unes urbanitzacions. I llavors hi va haver gent de Roses que es va aixecar i que van ser els primers que van reclamar que allò fos parc natural. No sols ho volia només, sinó que ho defensa".
(Primera tinent d'alcalde de Roses, CiU)

"-I pensa que aquest parc es va crear molt a petició dels municipis. Entitats ecologistes també, però els municipis van estar molt d'acord, entre d'altres coses per evitar les urbanitzacions, per evitar urbanitzar. O sigui, ara, tots els nuclis urbans queden fora, però tota la resta és sòl no urbanitzable. I fins i tot pues hi ha algunes obres il·legals, a Cadaqués el tema de les barraques... Doncs els municipis estaven d'acord, en protegir-ho. Inclús pensa que a Norfeu, es volia fer una gran urbanització, que ara és reserva integral, no?"
(Directora del PN del Cap de Creus)

Cal dir que diversos informants expliquen que determinats espais com les cales de Montjoi, la Pelosa i Jòncols, que formen part del terme municipal de Roses i del PN del Cap de Creus, han estat utilitzats habitualment per part de determinats col·lectius del municipi, com a lloc de trobada i amb un valor destacat per una part de la població. Tanmateix, altres entrevistats destaquen que una part molt important de la població de Roses coneix i valora poc els espais naturals de l'entorn del municipi. Per exemple, un representant d'una associació excursionista des de la que s'organitzen regularment activitats en aquests espais, creu que tret del camí de Ronda i bàsicament les cales

¹²⁵ En relació al paper jugat per la societat civil en la creació del PN del Cap de Creus, vegeu la nota al peu 58 (pàgina 100).

urbanes, la resta de camins i espais, són ben poc coneguts. En un sentit similar va l'opinió d'un representant d'una associació juvenil, o la de l'ex-alcalde de Roses i cap de l'oposició en el moment de ser entrevistada (PSC). Aquesta darrera creu que tot i que gran part de la població coneix l'existència del PN del Cap de Creus, no s'acaba de ser conscient del valor que té aquest i els demés ENP de la comarca.

Altres entrevistats com el representant d'una associació d'àmbit econòmic, ens porten a pensar que durant els darrers anys s'ha estat produint un canvi en aquesta qüestió. És a dir, que bona part de la població local, durant anys potser no ha estat conscient de la importància d'aquests espais, però el valor que se'ls hi dona cada vegada és més gran. Aquesta valoració en augment té força a veure amb les argumentacions del següent punt.

c) Importància que es creu que cal donar al patrimoni natural per tal de diversificar l'oferta del sector turístic. La necessitat de diversificar l'oferta turística de Roses més enllà del model de sol i platja, és una qüestió que apareix en una gran part de les entrevistes com un dels principals, sinó el principal, repte de futur de la comarca, però especialment del municipi. Aquesta diversificació és vista com un imperatiu tant amb l'objectiu de desestacionalitzar el turisme (que l'arribada de visitants no estigui tan concentrada en els mesos de juliol i agost), com amb l'objectiu d'atraure un públic més familiar o amb un nivell adquisitiu més elevat.

En aquest sentit, els informants estan convençuts que cal fomentar l'arribada de visitants atrets pel patrimoni del municipi, de la comarca i fins i tot de la província. Es posa l'atenció en el patrimoni cultural i arquitectònic (la ciutadella i el castrum visigòtic de Roses, el romànic de l'Albera, l'obra i llegat de Dalí, etc.), el patrimoni gastronòmic (amb Ferran Adrià i el Bulli), l'atractiu que suposen els sectors tradicionals (la pesca, el vi i l'oli), juntament amb la promoció dels esports nàutics¹²⁶. Paral·lelament i amb el mateix objectiu, també es té molt en compte el valor que cal donar (i la promoció que cal fer) del patrimoni natural proper a la localitat amb els ENP de la comarca al capdavant. Cal dir que durant els darrers anys s'observa un pes creixent dels valors naturals i paisatgístics en la promoció turística de Roses. Un exemple d'això es pot trobar en la promoció d'un tren turístic que ofereix diverses rutes pels entorns i l'interior del PN del Cap de Creus (vegeu

¹²⁶ Vegeu algunes notícies de premsa relacionades amb la promoció d'aquest patrimoni i d'aquests sectors com a atractiu turístic:

·En relació al sector pesquer, vegeu per exemple les notícies "Roses crea un nou Centre de Turisme Pesquer al port" (*Emporda.info*, 2/5/2013), i "Roses estrena les sortides turístiques amb pescadors" (*Ara.cat*, 1/7/2013).

·En relació al patrimoni arquitectònic de Roses vegeu per exemple la notícia "Roses projecta una Ciutadella oberta com a espai urbà" (*Emporda.info*, 1/6/2013).

·En relació a la promoció de la gastronomia com a atractiu turístic vegeu per exemple la notícia "Llum verda a l'ampliació del 20 % d'El Bulli Foundation. Roses aprova part del projecte de la fundació de Ferran Adrià perquè les obres puguin començar a principis d'any" (*DiarideGirona.cat*, 14/12/2012).

·En relació a la promoció dels esports nàutics a Roses vegeu per exemple la notícia "L'Estació Nàutica Roses-Cap de Creus és presenta en societat" (*El 9 Diari*, 12/01/2011).

Imatge 10), o en la difusió de diverses rutes de senderisme¹²⁷. Aquesta voluntat d'aprofitament dels ENP com a recurs turístic, pot portar a l'aparició d'alguns conflictes entre la defensa d'un major proteccionisme i la crítica a un proteccionisme excessiu. Es tracta d'un conflicte que ens porta directament als següents dos punts d'argumentacions.

Imatge 10. Fulletó Tren Turístic i Cultural Roses & Cap de Creus Express

<http://www.trenrosesexpres.com/>

d) Crítica a un “proteccionisme excessiu” del PN del Cap de Creus. Els dos representants polítics a nivell local entrevistats, critiquen el suposat “proteccionisme excessiu” que implicaria en determinats aspectes el PN del Cap de Creus. Aquests són, d'una banda, l'alcalde de Roses durant el període 2007-2011 (PSC) i cap de l'oposició en el moment de ser entrevistada. De l'altra, la Primera Tinent d'Alcalde de Roses i Regidora de Turisme i de Participació Ciutadana en el moment de ser entrevistada i des del juliol del 2013 alcaldessa de Roses (CiU). Ambdues argumenten que, al seu entendre, i d'acord amb diversos empresaris turístics de Roses, el PN suposa alguns impediments a l'explotació del patrimoni natural com a recurs turístic. Segons elles, aquests suposats impediments tindrien a veure amb les limitacions d'accés a alguns espais del parc o amb les limitacions d'alguns usos (bicicleta tot terreny, vehicles a motor...):

“Hem passat a un extrem, de... reserva, que a la gent tampoc li agrada. [...] A nivell per exemple de turisme, alguns empresaris turístics, doncs valoren que sigui una reserva, però no valoren que no es permeti que sigui un recurs turístic. Llavors, hi han zones del PN que estan tancades fins i tot a que la gent pugui anar a fer senderisme o pugui anar caminant. I llavors, si no ho podem explotar des d'aquest punt de vista turísticament, què tenim? Ara que està de moda. O nosaltres tenim una zona que podem potenciar realment per fer en BTT, i per fer caminant. Sempre considerant que aquest tipus de turisme ja és molt respectuós amb la natura, i que és un tipus de turisme que si va a caminar no fa malbé allà on va. Doncs molts no entenen que es tanqui l'accés. D'aquest tipus de turista. I llavors es crea com una mena de conflicte... No és només de part de Roses, també de tots aquells pobles que donen accés al PN, comencen a reclamar que està molt bé que hi hagi un PN, però que no fa falta que sigui tan restrictiu. Val? Es dona un conflicte entre administracions [...] Jo et parlo de part d'empresaris, no?”
(Primera tinent d'alcalde de Roses, CiU)

¹²⁷ Vegeu per exemple les 'Rutes a peu' que es proposen des de la Pàgina oficial de Turisme de Roses: visit.roses.cat/ca/cb/descobreix-rutes-a-peu/

Aquestes crítiques que tenen a veure amb l'explotació del patrimoni natural com a recurs turístic, es barregen amb d'altres que tenen a veure amb la possibilitat que es restringeixi l'accés a espais d'ús habitual per part de determinats col·lectius de rosincs, com les cales Montjoi, la Pelosa i Jòncols¹²⁸.

Com s'ha dit, la crítica a un suposat proteccionisme excessiu dels espais naturals, té l'altre cara de la moneda en la crítica a un suposat proteccionisme insuficient d'aquests espais, representada en bona mesura per la visió de les associacions ecologistes. Entremig d'aquestes dues crítiques hi trobem la visió dels gestors dels espais naturals. Es tracta de dos grups de visions vàlides per al conjunt de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà i que han estat presentades en l'apartat anterior dedicat a les localitats d'estudi de l'Albera (4.2.1), de manera que a continuació només se n'aporta l'enunciat i un breu resum.

e) Visió aportada per membres d'associacions ecologistes. Tal i com s'exposava a la secció anterior (4.2.1) referint-nos a les dues subàrees d'estudi en el seu conjunt, els membres d'associacions ecologistes entrevistats, en resum, es mostren favorables a la protecció a través de figures com les de PN i PNIN, però al mateix temps són crítics amb la seva efectivitat i amb el plantejament que se'n fa des de l'Administració, ja que al seu entendre aquests espais són massa sovint contemplats com a recurs turístic (vegeu secció 4.2.1).

f) Visió dels directors dels espais naturals (i CRT). Necessitat de més recursos, més personal i de major regulació de les activitats. Tal i com s'exposava a la secció anterior (4.2.1) referint-nos a les dues subàrees d'estudi en el seu conjunt, aquests informants subratllen la necessitat de més recursos per la gestió dels espais naturals, més personal i major regulació de les activitats en aquests espais. En el cas del PN del Cap de Creus, la sobre freqüentació en determinades èpoques de l'any, especialment per via marítima, és vista com la principal amenaça per aquest espai natural (vegeu secció 4.2.1).

¹²⁸ Anteriorment s'ha esmentat que durant el mes de juliol de 2013 va aparèixer als mitjans de comunicació la polèmica en relació la intenció de l'Ajuntament de Roses de fer pagar per accedir amb vehicle per mar o terra al PN del Cap de Creus (vegeu nota al peu 99, pàgina 172). Sobre els usos i accessos a aquestes cales, recentment s'ha reobert la polèmica en relació amb l'ampliació del restaurant El Bulli, dirigit per Ferran Adrià i situat a la cala Montjoi (Roses), en ple PN del Cap de Creus. Veure per exemple el número 350 del setmanari *Directa* (19/2/2014) que titula a la seva portada: *La Generalitat cuina una llei a mida per Ferran Adrià. El Projecte del Bulli 1846 pretén plantar un edifici de 4.000 m2 al bell mig d'un espai protegit del cap de Creus.*

4.3.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Roses

Pel que fa a la **percepció dels informants clau de nacionalitat espanyola sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals**, les entrevistes realitzades en relació a Roses mostren, amb algunes variacions, qüestions similars a les observades per les dues localitats de l'Albera. D'aquesta manera, l'explicació s'organitza pràcticament a partir dels mateixos punts que l'apartat 4.2.2, a excepció del punt d). Per tal d'evitar caure en repeticions innecessàries, aquelles qüestions que coincideixen amb les localitats de l'Albera es presentaran de manera resumida per tal de centrar-nos en les principals diferències.

a) Distinció segons tipus de migracions. La gran majoria d'informants clau de nacionalitat espanyola entrevistats fan una distinció entre residents als que atribueixen unes motivacions migratòries laborals/econòmiques (principalment marroquins però també nacionalitats sud-americanes i de països l'Europa de l'est); d'aquells residents als que atribueixen unes motivacions migratòries no laborals/econòmiques o vinculades a un estil de vida (nacionalitats EU-15, principalment francesos, però també britànics i alemanys). Es creu que els primers generalment no coneixen (o coneixen poc) els espais naturals de la comarca i per tant tampoc els valoren massa, mentre que es creu que els segons, en general, en menor o major mesura els coneixen i els valoren.

b) Percepció de la relació de la migració laboral o econòmica. Dins aquest grup es fa referència principalment als residents de nacionalitat marroquina, els quals representen més d'una tercera part dels estrangers registrats a Roses el 2012 (vegeu secció 4.1). També es fa referència a nacionalitats sud-americanes i de països l'Europa de l'est (els informants acostumen a parlar d'aquestes nacionalitats en general). El poc coneixement dels espais naturals que s'atribueix a aquests residents es vincula amb les seves motivacions migratòries. És a dir, que les necessitats laborals i econòmiques no deixen espai per altres activitats o interessos secundaris. Alguns informants també esmenten el bagatge cultural d'aquests residents com a element que influeix en aquest poc coneixement. Com a la subàrea d'estudi de l'Albera, diversos informants esmenten el paper dels fills i l'escola en el coneixement dels espais naturals i els ENP per part dels pares.

Val la pena esmentar que una part important dels residents marroquins de Roses són originaris de la regió del Rif. Les relatives similituds paisatgístiques de caire

mediterrani i d'entorn natural entre algunes localitats costaneres d'aquesta regió del nord del Marroc i Roses (si les comparem amb altres possibles destinacions europees), en alguns casos poden ser vistes com un al·licient per assentar-se a Roses. Tot i això, el factor laboral és vist sens dubte com el principal motiu migratori i d'assentament pels residents d'aquesta comunitat, tal i com ho descriuen les paraules d'un agent d'acollida de l'Ajuntament de Roses, de nacionalitat espanyola i d'origen marroquí, resident a la comarca des de fa 19 anys:

"-Clar que et sents a gust, si tens feina. Si tens feina i tens aquest paisatge..., vull dir, et sents més a gust perquè, 'hòstia, he canviat allò per això, doncs està molt bé, perquè jo vivia al mediterrani, al sud del mediterrani, ara visc al nord del mediterrani, tinc lo que és la muntanya, tinc la platja, tinc una plana, està molt bé, vegetació, el Cap de Creus...'. Però si no tens feina, el paisatge passa a un terme molt.... Crec eh".
(Home de nacionalitat espanyola, d'origen marroquí, de 23 anys, fa 19 anys que resideix a l'Alt Empordà)

Un tret diferencial respecte l'Albera el podem trobar en el comentari de determinats entrevistats sobre l'ús que fan alguns grups de 'migrants laborals' de les cales de la localitat. Així, per exemple, un tècnic de Medi Ambient i Litoral de l'Ajuntament de Roses creu que els residents d'aquestes nacionalitats en general no són usuaris dels ENP de l'entorn de Roses, tret d'algunes cales, "on van a menjar sovint". Un altre entrevistat, professor de secundària a Roses, fa referència concretament a residents de nacionalitats sud-americanes:

"- [...] I el sud-americà, el que normalment té és que, també continua lligat als seus i amb les seves tradicions. Per exemple, és molt freqüent, surten a fer el pícnic, aquí a la costa. Si tu vas pel camí de ronda et trobes moltes vegades a famílies que estan fent el pícnic, amb les neveres, tots junts.
(Home de 55 anys aprox. de nacionalitat espanyola resident a Roses)

Es vol recordar que es tracta d'una percepció en sintonia amb l'aportació de Lovelock *et al.* (2011) ja expressada anteriorment, quan aquests autors comparen els usos recreatius dels espais naturals de diferents tipus de població immigrada a Nova Zelanda, situant darrere d'algunes diferències, entre d'altres, els diferents bagatges socioculturals, i assenyalant els menjars en família com una de les activitats preferides per alguns grups de població, que en el cas de Nova Zelanda serien principalment grups procedents de les illes del pacífic.

c) Percepció de la relació de la migració no laboral o no econòmica.

Es fa referència bàsicament a residents de nacionalitats de la UE15, especialment francesos, però també alemanys i britànics, és a dir, les nacionalitats d'aquest grup amb major presència a Roses (vegeu apartat 4.1). Tot i els dubtes d'algun informant, la majoria d'entrevistats creuen que aquests residents saben de l'existència dels espais naturals de la comarca i que en general més o menys els coneixen i els valoren. Són nombrosos els informants que pensen que aquest coneixement s'ha produït quan els residents en qüestió portaven alguns anys establerts al municipi. Com es veurà en el punt següent, majoritàriament s'associa aquest grup amb un perfil de resident jubilat de nacionalitat francesa, alemanya

o britànica.

Paral·lelament, alguns informants també destaquen la presència de residents francesos que han obert negocis al municipi. En força casos es tractaria de residents establerts des de fa uns quants anys a Roses, que han iniciat negocis relacionats amb l'establiment de població francesa o amb el sector turístic. En d'altres casos es tractaria de residents més temporals que obren botigues de roba (segons alguns entrevistats de baixa qualitat) durant els mesos d'estiu. Segons les explicacions dels informants espanyols, aquests estarien propers al tipus de migrants descrits a la secció 2.2.2 a partir de les aportacions d'autors com Lardiés (1999 i 2000) o Stone i Stubbs (2007).

d) Segones residències i jubilació com a factors per l'establiment, però amb el paisatge com a element d'atracció. En preguntar per quins es creu que són els motius que han portat als residents UE15 a establir-se a la localitat, pràcticament tots els informants parlen del procés de jubilació com un dels principals motius. Es tracta d'una diferència important respecte de l'Albera, ja que tot i que aquesta percepció també apareixia entre alguns dels informants de Garriguella i Rabós, en el cas de Roses apareix amb molta més força. Tal i com es mostrava a l'apartat 4.1, segons dades de l'Idescat a partir de l'explotació estadística dels padrons, l'any 2012 bona part dels residents francesos, alemanys, britànics, neerlandesos i belgues corresponien a grups d'edat propers a la jubilació.

Pràcticament tots els informants esmenten els residents jubilats com un perfil destacat entre els residents procedents de la UE15 i, tot i que amb matisos, vinculen el procés migratori d'aquests estrangers amb diversos factors entre els que hi figuren de manera destacada: el fet d'haver adquirit una **segona residència** durant el "boom turístic" de les dècades de 1960 i 1970; la construcció de bona part de les **urbanitzacions** de Roses; l'atracció que suposa el **clima**; el **cost de la vida**; l'**estil de vida**; i en el cas dels francesos la **proximitat a la frontera**. Són nombrosos els informants que asseguren que els residents estrangers d'aquestes nacionalitats viuen majoritàriament en les esmentades urbanitzacions dels entorns del nucli urbà de Roses¹²⁹. Un exemple el trobem en les paraules d'un membre d'una entitat juvenil:

*"Evidentment hi ha una mica de tot, però..., van començar a venir des del boom turístic dels anys 60 i més o menys s'ha anat repetint. Sobretot vénen a jubilar-se. Molts. [...] N'hi ha molts que tenen aquí segones residències. Tenim molt de residents d'Europa: França i Alemanya bàsicament, a les urbanitzacions".
(Home de nacionalitat espanyola de 19 anys, resident a Roses)*

Tot i el pes que puguin tenir aquests factors, alguns dels informants clau de nacionalitat espanyola no els deslliguen de l'**atractiu que representen els valors paisatgístics** de Roses. Per exemple, un entrevistat amb molta relació amb bona part de

¹²⁹ Anteriorment s'ha fet referència a la Tesi doctoral de Sergi Cuadrado (2012) per tal d'aprofundir en els canvis urbanístics que han tingut lloc a l'Alt Empordà durant la segona meitat del segle XX.

la comunitat francesa, esmenta els elements que s'acaben d'exposar destacant l'atractiu que suposen les cales del municipi i les vistes que ofereixen algunes urbanitzacions:

"Es van fer unes urbanitzacions, com ara era Puig Rom, que està a dalt d'una muntanya que hi ha molt bones vistes. Roses tenia molt de terreny. I clar, té la badia, i té un lloc privilegiat, i té unes cales petites doncs com són Canyelles i Aladrava, i això sol ja li dona..., i el fet de que està tan a prop de la frontera. Això a ells els hi soluciona molts problemes. Sembla ser que hi ha molta gent de Tolouse i dels voltants que estan afincats aquí a Roses. I gent que van comprar apartaments per passar l'estiu, es jubilen i llavors vénen a viure aquí. Inclús francesos que es jubilen i llavors compren una cosa aquí, perquè diuen que el clima, és clar, és molt més bo que a França, la vida és una mica més barata i diuen que els hi agrada l'animació que hi ha aquí, la manera de viure, la manera de relacionar-se les persones, i això els hi agrada. I si volen beneficiar-se del que tenen a França, doncs hi van amb una hora. És la primera població important que troben després de la frontera a prop de la costa".

(Home de nacionalitat espanyola de 60 anys, molt vinculat a la comunitat francesa de Roses)

Per la seva banda, l'ex-alcalde de Roses (2007-2011) i cap de l'oposició en el moment de ser entrevistada, situa l'atractiu paisatgístic de Roses, especialment abans del gran creixement urbanístic, com a element d'atracció pels residents francesos.

"Van venir aquí a buscar un espai verge. Sempre m'ho diuen, no? Ara perquè s'ha construït molt, però ells van venir aquí a disfrutar del paisatge i a viure del paisatge. I deien doncs que era un espai preciós i perfecte per viure-hi, no? Que et donava aquest plus, de parc natural, que vol dir doncs sostenibilitat 100%, que la tenen molt més clara que nosaltres."

(Dona de nacionalitat espanyola de 48 anys, ex-alcalde de Roses)

e) Paisatge i elements naturals més que espais naturals protegits com a factors valorats i d'atracció.

Es tracta d'un element ja observat pels informants clau de nacionalitat espanyola de Garriguella i Rabós: per la immigració no laboral, els ENP de la comarca no es poden considerar un factor valorat i/o d'atracció tant com l'existència d'uns elements paisatgístics i naturals, independentment de les figures que emparen alguns d'aquests elements. Un dels exemples el trobem en les paraules de la directora del PN del Cap de Creus:

"Jo crec que la gent que s'ha establert aquí, que hagin vingut a partir de que és parc, que algú hagi dit anem allà que és un parc natural, no ho sé, no ho crec molt. Jo crec més aviat que la gent que ha vingut aquí és perquè ja és una zona que li agradava, perquè té antecedents familiars o perquè ha vingut de petit i li ha agradat quedar-se aquí. O perquè són francesos i els hi agrada més aquesta costa, tot i que aquí està menys poblat jo crec també, perquè és més lluny. [...]. Pot ser que algú hagi dit, oh, mira hi ha un parc o hi han tres parcs naturals. Ara, que a la comarca en si, puguin haver vingut perquè és una comarca amb valors naturals molt interessants i amb un medi natural..., diguéssim una comarca una mica despenjada"

(Directora del PN del Cap de Creus)

Reprenem la reflexió que fèiem en l'apartat dedicat a Garriguella i Rabós quan dèiem que els informants clau de nacionalitat espanyola no creuen que els estrangers associïn el manteniment d'un determinat paisatge i uns valors naturals amb la presència de figures de protecció (els informants diuen pensar que d'una banda els residents estrangers valoren el paisatge i els elements naturals de la comarca; però de l'altra, que no valoren, o no tant, la presència d'ENP). En el cas de Roses ens trobem amb una cosa similar. Tot i això, algun entrevistat com l'autor del següent fragment creu que els residents francesos valoren els espais protegits per l'efecte de frenada que han tingut en una major urbanització del municipi i la comarca:

"-Entrevistador: I vostè creu que el fet que hi hagi aquests espais naturals protegits, ho valoren?"

-Sí, jo crec que també.

-Entrevistador: Ho coneixen?"

-Sí, sí. I ho valoren. I saben que no s'ha construït, lo últim... perquè si no s'hagués protegit potser encara es seguiria construint [...]. Però vaja, sí que ho deuen valorar també, el fet d'estar en un entorn natural."

(Home de nacionalitat espanyola de 60 anys, molt vinculat a la comunitat francesa de Roses)

f) Relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença. D'una manera molt similar a les observacions fetes per l'àrea d'estudi de l'Albera (4.2.2f), en les entrevistes en què va aparèixer aquesta qüestió, les respostes reforcen la idea que existeix una relació entre coneixement dels espais naturals (i del territori en general) i sentiment de pertinença. Es tracta d'observacions en la línia de les argumentacions fetes anteriorment per diversos autors (e.g. Nogué i Vicente, 2004)¹³⁰. A continuació es mostren dos dels fragments que il·lustren aquesta idea i que cal sumar al fet que, com van dir altres informants, les activitats de lleure acostumen a ser una de les millors vies per la integració de la immigració en la societat d'acollida.

“Sí, el coneixement [dels espais naturals] sí que influeix. Influeix bastant. Perquè és un lligam que vas formant, aleshores ja no és únicament un lloc, és tot. Hi ha gent que està molt orgullosa de l'entorn que té aquí.”
(Home de 55 anys aprox. de nacionalitat espanyola resident a Roses, professor de secundària)

“Bueno, en part jo crec que el sentiment de pertinença en un territori, no és la terra, sinó que són les persones. Des del meu punt de vista. Però sí que és cert que quan et coneixes el terreny i te'l sents teu en part, ja fas un gran pas endavant per sentir-te teva aquella terra, no? Tot i que sempre crec que sense les persones que viuen en aquella terra, un no se sentirà mai part d'aquella terra.”
(Home de nacionalitat espanyola de 19 anys, resident a Roses, membre d'entitat juvenil)

g) Percepció sobre la participació i el coneixement d'associacions mediambientals.

Aquest darrer apartat ha estat tractat anteriorment de manera conjunta per les dues subàrees d'estudi de l'Alt Empordà (vegeu apartat 4.2.2).

¹³⁰ Per una major profunditat vegeu l'apartat dedicat a aquesta qüestió en relació a la subàrea d'estudi de l'Albera (punt 'f' de l'apartat 4.2.2).

4.3.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Roses. La percepció dels informants estrangers entrevistats

En aquest tercer apartat dels dedicats a la subàrea d'estudi de Roses s'analitzen les entrevistes dutes a terme amb catorze persones de nacionalitat estrangera residents en aquesta localitat. Aquests informants clau de nacionalitat estrangera són presentats a la Taula A.4 de l'annex (pàgina 339)¹³¹. Els entrevistats han estat agrupats en tres grups creats a partir dels perfils detectats:

a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE¹³².

b) Residents (homes i dones) laboralment actius. Motivacions migratòries varies. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de països europeus pertanyents a la UE15.

c) Residents (homes i dones) jubilats. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

Com en el cas de les localitats d'estudi de l'Albera, aquests grups són només una eina amb finalitats analítiques que en cap cas persegueix ordenar les persones per poder-les catalogar i classificar d'una manera definitiva. Dit això, a continuació s'exposen les principals qüestions compartides en cada un dels grups, fixant l'atenció d'una banda en el paper de l'element natura-paisatge en les motivacions migratòries i d'assentament dels integrants de cada grup, i de l'altra, en el seu grau de relació amb els espais naturals de la comarca.

a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE

Durant el treball de camp han estat entrevistades vuit persones que han donat lloc a aquest grup: cinc de nacionalitat marroquina (quatre homes i una dona) i tres de nacionalitat romanesa (tres dones). Tal i com s'ha vist a l'apartat 4.1 (Taula 21), segons les

¹³¹ Juntament amb aquestes 14 persones de nacionalitat estrangera residents a Roses, han estat entrevistades altres persones que per diversos motius no han pogut ser incloses directament en l'anàlisi, però que aporten matisos interessants a la investigació. És el cas de les següents entrevistades:

-AE_12_IMM. Dona de nacionalitat boliviana de 40 anys resident a Cadaqués des de fa 10 anys. Presidenta d'una associació d'immigrants. Tot i que ella no resideix a Roses, té dos germans que es van traslladar des de Cadaqués a aquesta localitat amb l'objectiu de trobar una feina més regular al llarg de l'any.

-AE_31_IMM. Dona de 23 anys resident a Roses des de fa 16 anys. Nascuda al Marroc, havia adquirit la nacionalitat espanyola poc temps abans de realitzar l'entrevista i per tant no pot ser considerada resident de nacionalitat estrangera. Treballa en una botiga de Roses propietat d'una dona de nacionalitat francesa.

-AE_29_IMM. Home de 23 anys resident a Castelló d'Empúries des de fa 19 anys. Nascut al Marroc, però amb nacionalitat espanyola des de fa alguns anys. Agent d'acollida de l'Ajuntament de Roses des del 2008.

¹³² Els països integrants de l'OCDE, la UE15 i la UE25, han estat detallats en notes al peu a l'inici de la secció 4.2.3.

dades del 2012 del padró municipal de Roses, la marroquina és la nacionalitat estrangera amb més presència al municipi (2.501 residents, 36,45% del total d'estrangers). Per la seva banda, la romanesa es situa en la tercera posició (459 residents, 6,69% del total d'estrangers).

Aquests vuit entrevistats tenen edats que van dels 18 als 45 anys i fa entre 6 i 16 anys que resideixen a Roses. Es tracta d'unes dades que es corresponen amb el perfil majoritari de resident d'aquestes nacionalitats al municipi, ja que segons el padró, l'any 2012 tenien menys de 50 anys un 90,99% dels residents de nacionalitat marroquina, mentre que en el cas dels romanesos aquest percentatge arribava al 94,11%. A les Figures 18 i 19 (apartat 4.1) es mostrava com és a finals de la dècada de 1990 i inicis de la del 2000 quan es produeix de manera més pronunciada l'arribada de població marroquina a Roses. En el cas dels residents romanesos aquesta arribada es registra sobretot a partir del 2004 i fins el 2010.

Com es veurà en les pàgines següents, els entrevistats ocupen majoritàriament llocs de feina poc qualificats. De tota manera no és així en tots els casos. Alguns entrevistats han obert negocis; d'altres no treballen fora de casa de manera remunerada, però la seva parella té una feina qualificada (o semiquificada); i en alguns casos els entrevistats tenen formació universitària. També coincideixen amb el primer dels grups de residents estrangers de la subàrea d'estudi de l'Albera (4.2.3a) amb el fet que **les motivacions laborals i/o econòmiques són situades al capdavant i de manera totalment principal pels entrevistats per parlar de les seves motivacions migratòries i d'assentament** en aquest cas a Roses.

En cap cas els entrevistats fan referència directa a l'element natura-paisatge com a raó o motiu per establir-se o com a element d'atracció, però com en el grup de l'Albera sí que es pot establir una certa **relació entre les feines de diversos entrevistats i la presència d'uns determinats elements naturals i paisatgístics**. Recordem que autors com Padros (2009) o Gómez Mendoza (1995), han assenyalat el desenvolupament territorial que pot comportar la figura de protecció. Per la seva banda, autors com McGranahan (2008) han assenyalat la necessitat de valorar la influència del paisatge en el mercat laboral (vegeu secció 2.3.4).

Un primer exemple el tenim en el cas d'una dona de nacionalitat romanesa de 30 anys i que en fa 10 que resideix a Roses. Tot i que actualment treballa de cuinera en el sector de la restauració, durant els primers mesos posteriors a la seva arribada a Roses, va trobar feina com a treballadora del sector de la neteja, entre a d'altres llocs a les oficines del PN dels Aiguamolls de l'Empordà.

Els demés exemples els trobem vinculats directa o indirectament al sector del turisme: tres dels entrevistats treballen en hotels o bars-restaurants (en un quart cas és el

marit d'una entrevistada el que hi treballa); una regenta una botiga de queviures que en part ven a turistes o a residents temporals (està situada just al costat d'un hotel); mentre que els dos restants es dediquen al sector de la construcció, sector que a Roses ha estat molt enfocat a la construcció d'hotels i segones residències.

Cal dir que els exemples que s'havien aportat en el cas de l'Albera, mostraven potser d'una manera més clara aquesta relació entre paisatge-valors naturals i lloc de treball. Diem això ja que, tot i que evidentment una part dels turistes i residents temporals de Roses se senten atrets pel paisatge i l'entorn natural de la localitat, tal i com han exposat molts dels informants clau de nacionalitat espanyola, tot i el canvi que s'està intentant fer durant els darrers anys per diversificar-lo, el turisme de Roses ha estat molt enfocat a un 'turisme de sol i platja'. Alguns informants fins i tot asseguren que una part important dels turistes només coneixen l'hotel on s'allotgen, la platja de davant de l'hotel i el passeig marítim. De tota manera, fins i tot en aquests casos, les vistes que aquests turistes tenen de la badia de Roses fan que també es pugui pensar que se senten atrets en menor o major mesura pel paisatge que els ofereix la localitat (a més del clima, l'aire 'net', el vent de tramuntana...). D'aquesta manera, també es pot establir una certa relació entre el paisatge i els llocs de treball en el turisme i fins i tot i encara que sembli paradoxal, en la construcció. A més, com ja s'ha esmentat a la secció 4.3.1, cal dir que durant els darrers anys es pot observar un pes creixent dels valors naturals i paisatgístics en la promoció turística de Roses.

Val la pena esmentar que alguns informants han parlat de l'existència de residents estrangers ocupats en el sector pesquer de Roses, concretament de nacionalitat marroquina i romanesa. Tot i que no han estat entrevistats directament, la recent promoció turística d'aquest sector, d'una banda com a atractiu turístic per l'àrea, i de l'altra, com a opció per fer-lo més rendible econòmicament, l'equipararia als sectors de l'oli i el vi ja assenyalats en el cas de l'Albera (vegeu secció 4.3.1 apartat 'd' en relació a la diversificació turística de Roses).

Seguint amb les motivacions migratòries exposades a les entrevistes, a les localitats de l'Albera s'ha vist que la tranquil·litat i les **similituds amb les respectives localitats del país d'origen** (localitat petita, àmbit rural...) eren elements valorats i que havien influït positivament en l'assentament d'alguns entrevistats. Es tracta de dos aspectes que a Roses no apareixen amb tant de pes a les entrevistes. Pel que fa a la tranquil·litat, apareix en algunes entrevistes com a característica de la localitat, però no sembla un element especialment valorat. Pel que fa a les similituds amb les localitats del país d'origen d'alguns entrevistats, tot i no aparèixer en la mateixa mesura que a l'Albera, sí que es pot destacar en el cas d'alguns residents marroquins. Una part important de la població d'origen marroquí de Roses és de cultura amazigh i prové de la regió del Rif. Les

característiques d'aquesta regió i d'algunes de les seves localitats (costa mediterrània amb parts muntanyoses i importància de la pesca), fa que les similituds amb Roses i el Cap de Creus puguin ser vistes com a elements que faciliten sentir-se còmodes al seu lloc de residència actual i per tant com un factor rellevant en el seu procés d'assentament. De tota manera, tal i com s'expressa en el següent fragment, no es pot perdre de vista que les oportunitats laborals, juntament amb les xarxes migratòries, són alguns dels principals factors d'atracció de residents de nacionalitat marroquina a Roses. Ens trobem altra vegada amb les *multiple currents* que influeixen la decisió de migrar (Findlay i Stockdale, 2003), fins i tot quan hi ha un motiu clarament principal com pugui ser en aquest cas el laboral. El fragment il·lustratiu correspon a una entrevista realitzada amb tres homes de nacionalitat marroquina procedents de la província de Nador, membres de l'Associació Cultural dels drets del Poble Amazigh a Catalunya:

“Entrevistador: ¿Por qué dices que te gusta a ti Roses?

-AE_7_IMM: Porque se parece un montón a mi pueblo, ¿sabes?. El mar, la playa, la pesca, y..., y la montaña, y... Se parece mucho, mucho, a mi pueblo. De verdad. El parque natural...

-AE_8_IMM: La provincia de Nador es casi igual.

-Entrevistador: Con montañas cerca de la costa...

-AE_8_IMM: Y la pesca, y las playas... Pero la gente que está aquí de nuestra zona de Marruecos, es gracias al sector del ladrillo. Ofertas de trabajo en el ladrillo.

-AE_7_IMM: Y por razones familiares.”

(AE_6_IMM, AE_7_IMM, AE_8_IMM, homes de nacionalitat marroquina de 43, 32 i 40 anys)

Imatge 11. Foto amb membres de l'Associació Cultural dels drets del Poble Amazigh a Catalunya de Roses

Albert Mas (juliol del 2011)

Altres diferències que trobem respecte dels entrevistats de les localitats de l'Albera tenen a veure amb el fet de viure, en el cas dels residents de Rabós i Garriguella, en localitats petites en un entorn més o menys rural. Poder portar una vida similar a la que duïen al seu país d'origen, o la llibertat i avantatges educatius dels que poden gaudir els fills. Són elements que per les mateixes característiques de la localitat, no apareixen a Roses.

Pel que fa al **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca dels integrants d'aquest grup**, en termes generals es pot dir que és inferior a la que s'observa en els integrants dels grups que seran presentats posteriorment. De tota manera, tots saben de l'existència d'espais naturals propers (tots esmenten com a mínim un espai natural) i tots han estat de manera més o menys conscient als dos ENP amb una part del seu territori dins el terme municipal de Roses: el PN dels Aiguamolls de l'Empordà i el PN del Cap de Creus. Com en el cas de l'Albera, el nivell de coneixement i la valoració d'aquests espais que apareix a les entrevistes és superior al nivell atribuït per part de la majoria d'informants clau de nacionalitat espanyola.

A continuació es repassen sis qüestions pel que fa a la relació d'aquests entrevistats amb els espais naturals de la comarca. Aquestes han estat tractades en el cas dels entrevistats del grup 'a' l'Albera, de manera que en el present apartat no hi dedicarem tanta atenció per evitar repeticions.

En primer lloc, de la mateixa manera que en els entrevistats de l'Albera, **la posició socioeconòmica** dels entrevistats apareix en alguns casos com un factor de pes en les causes de la menor relació amb els espais naturals dels integrants d'aquest grup. La qüestió de les prioritats vitals és assenyalada per diversos entrevistats. Resulta interessant que aquestes prioritats generalment no són assenyalades en parlar d'ells mateixos, sinó per referir-se als residents de les seves pròpies nacionalitats en general:

"-Entrevistador: Vosaltres creieu que la població d'origen estranger que ha arribat els darrers anys coneixen els espais naturals de la comarca?"

- AE_4_IMM: No.

-Entrevistador: Per que creieu que no?"

-AE_4_IMM: Perquè treballen aquí, viuen aquí. A l'immigrant, la part de l'oci no està molt cuidada. Es basen més en treballar, en passar els dies com es pot... L'oci està molt oblidat".

(AE_4_IMM, home de nacionalitat marroquina de 18 anys resident a Roses)

"-Entrevistador: ¿Vosotros creéis que la población de nacionalidad extranjera que vive en Roses conoce estos sitios? ¿El Parc Natural del Cap de Creus, els Aiguamolls...?"

-[...] Algunos están aquí para trabajar, y comer... y luego no conoce, no se entera de nada de lo que está pasando aquí, sabes."

(AE_7_IMM, home de nacionalitat marroquina de 32 anys resident a Roses)

Relacionat amb l'anterior qüestió, alguns entrevistats esmenten la seva feina i la manca de temps lliure que comporta, com a factor important per no conèixer més aquests espais. Apareix de manera més clara en el cas de les feines a l'hosteleria. Es tracta d'explicacions vinculades a factors socioeconòmics, ja apuntades per informants clau de nacionalitat espanyola i destacades per estudis com els de Lovelock *et al.* (2011).

En segon lloc, una altra qüestió que també s'observava en els entrevistats de l'Albera, era respondre **indicant un nivell inferior de relació amb els espais naturals al que acabarà apareixent al llarg de l'entrevista**. La idea difusa d'espai natural i d'ENP també s'observa en algunes de les persones entrevistades d'aquest grup (per exemple es fa referència a un parc aquàtic amb animals proper a Roses). De tota manera, aquesta tendència a indicar un nivell de relació inferior al real no es dona (o es dona menys) en el

cas dels entrevistats de Roses. Un dels motius seria que tots els entrevistats han estat al PN dels Aiguamolls de l'Empordà. Sembla que aquest espai és més propens a ser visitat sent conscient d'estar visitant un ENP (com a mínim algunes parts d'aquest espai amb miradors d'aus, plafons informatius, animals en llibertat i semillibertat, entrades i camins ben delimitats, etc.) En canvi, pel que fa al PN del Cap de Creus, malgrat tots els entrevistats n'han visitat parts (per exemple les cales de la Pelosa i de Jòncols, Cadaqués i els seus entorns, la punta del Cap de Creus, Sant Pere de Rodes o una àrea de pícnic propera a aquest monestir), no està tan clar que amb aquestes visites a indrets concrets es tingui consciència d'estar visitant un ENP.

Això ens porta a aturar-nos, també en el cas de Roses i en tercer lloc, en el **paper que té el tipus d'activitat que es duu a terme als espais naturals en la relació i la valoració que es fa d'aquests espais**. Sense estendre'ns massa en un tema ja tractat en l'apartat dedicat a l'Albera, en els casos de menjars en família, jornades de platja o fins i tot visites a monuments, l'ús que es fa d'aquests espais (més lúdic i potser deslligat explícitament de l'entorn 'natural') juga un paper significatiu. Les cales de la Pelosa i de Jòncols, les més allunyades del nucli urbà de Roses dins del seu terme municipal, són indrets que han estat visitats per la majoria d'entrevistats. No es vol donar a entendre que aquest tipus de relacions amb els espais naturals puguin ser considerades de valor inferior, o com diuen Macnaghten i Urry (1998) que siguin menys 'naturals' que d'altres. Simplement es creu que val la pena tenir en compte aquest factor que es dona més en el cas dels estrangers considerats immigrants laborals i que coincideix amb les constatacions fetes per altres recerques com la de Lovelock *et al.* (2011) pel cas de Nova Zelanda.

En quart lloc, un altre aspecte tractat per les localitats de l'Albera i que també s'observa a Roses, té a veure amb **el paper que poden jugar els fills** en el coneixement dels espais naturals de la comarca per part dels pares. Un exemple el trobem en l'entrevistada *AE_IMM_33* dona de nacionalitat marroquina de 43 anys, que fa 14 anys que resideix a Roses i és membre d'una associació d'aquesta localitat:

"-Entrevistador: Creus que la gent que ha vingut d'altres països, coneix els espais naturals del voltant de Roses?"

-Emmm..., no sé si ho coneixen o no. Perquè..., no, la gent no, però els seus fills sí, perquè com que van d'excursió, clar. Cada trimestre o cada dos mesos..., més o menys coneixen les... no sé.

-Entrevistador: Tu ho coneixes una mica?"

-Una mica, clar. Perquè el cap de setmana sempre fem bicicleta, de tot això, caminem, fem una mica d'esport. Amb els nens, sí [riu]. Tota la família, més o menys.

-Entrevistador: S'han de buscar activitats per fer exercici, no?"

-No només per això, perquè també pels nens, si els nens es queden el cap de setmana a casa, sempre busquen les màquines. I jo intento d'evitar això. [...] Jo intento sempre sortir a fora. [...]. Nosaltres el cap de setmana, per exemple fem un pícnic, menjar a fora... Fem de tot una mica, sí."

(AE_IMM_33 dona de nacionalitat marroquina de 43 anys, resident a Roses)

En cinquè lloc, aquesta darrera entrevistada també destaca el paper del **bagatge cultural** i l'estatus socioeconòmic com a factor determinant en la relació de la població estrangera amb els espais naturals. Es tracta també d'una qüestió tractada per autors

com Lovelock *et al.* (2011) que ja ha estat destacada en l'apartat dedicat a l'Albera.

"-Entrevistador: I creus que la demés gent ho coneix?"

-Encara no tenen aquesta..., cultura de... Jo parlo dels del meu país. Quan parlem no tenen aquesta..., la majoria no. Aquesta cultura d'anar a descobrir, per exemple..., o anar a veure un museu, tot això. No tenen aquesta cultura. Clar, perquè al Marroc tampoc, gent de ciutat i..., no tenen sempre això. La majoria no la tenen, una mica de..."
(AE_IMM_33 dona de nacionalitat marroquina de 43 anys, resident a Roses)

L'elevat coneixement que mostra aquesta darrera entrevistada ens porta a fixar-nos, en sisè lloc, en la **relació que es dóna entre major temps de residència al municipi i major coneixement i valoració dels espais naturals propers**. En aquest cas es tracta d'una de les entrevistades del grup que fa més temps que resideix al municipi. Fa 14 anys que es va establir a Roses, però el seu marit hi havia arribat vuit anys abans. Els altres dos entrevistats amb més temps de residència, també de nacionalitat marroquina, l'entrevistat AE_4_IMM (15 anys vivint a Roses) i l'entrevistat AE_6_IMM (16 anys vivint a Roses), també mostren un bon coneixement dels espais naturals de la comarca.

El cas de l'entrevistat AE_4_IMM (*home de nacionalitat marroquina de 18 anys resident a Roses*) resulta interessant en tant que va arribar a Roses quan tenia dos anys. L'entrevistat coneix perfectament l'existència dels ENP propers a Roses i els ha visitat en diverses ocasions. Pot servir com a exemple del paper positiu de l'escola en el coneixement d'aquests espais. De tota manera, també trobem altres entrevistats que tot i haver estudiat a Roses, en tenen un coneixement molt més baix i una idea molt més difusa d'espai natural. Seria el cas de l'entrevistada d'origen marroquí AE_31_IMM (aquesta entrevistada no ha estat incorporada a l'anàlisi directament en tant que havia adquirit la nacionalitat espanyola recentment). Té 23 anys i viu a Roses des dels 8, però des que va deixar l'escola no ha visitat aquests espais. Tampoc ho va fer amb els seus pares i no sembla tenir del tot clara la idea d'ENP. A les entrevistes apareix molt la idea que l'escola i les activitats amb els fills potencien molt el coneixement dels espais naturals entre els residents estrangers. Per aquest motiu s'ha volgut incloure aquest apunt en tant que mostra que aquesta relació positiva no es dóna sempre de manera tan clara com pot semblar a partir d'opinions o dels 'casos d'èxit' mostrats, ja que hi intervenen molts altres factors.

Finalment es vol aportar un apunt sobre la **relació entre coneixement de l'entorn natural i sentiment de pertinença**. Alguns dels entrevistats que mostren major coneixement dels espais naturals, reforcen amb les seves paraules l'existència positiva d'aquesta relació. És el cas de l'entrevistada AE_IMM_33 (*dona de nacionalitat marroquina de 43 anys resident a Roses*) o dels tres membres de l'Associació Cultural dels drets del Poble Amazigh a Catalunya, que argumenten que el coneixement del patrimoni natural del lloc és molt positiu en aquest sentit:

"-Entrevistador: ¿Vosotros creéis que el hecho de conocer estos sitios, de hacer actividades, ir de excursión, visitar o pasar

el día, hace que uno se sienta más de aquí?

-AE_8_IMM: Claro. Y quiero decir que nuestra gente, particularmente de la provincia de Nador, pues que sin llegar casi a Roses, tenemos un costumbre de visitar estos sitios. [...] Siempre hacemos estas excursiones. Estamos acostumbrados. Y cuando las hacemos, nos sentimos más...

-Entrevistador: Más de aquí. ¿Ayuda?

-AE_8_IMM: Claro."

(AE_6_IMM, AE_7_IMM, AE_8_IMM, homes de nacionalitat marroquina de 43, 32 i 40 anys)

Un cop repassats els sis punts anteriors, es vol tornar a la distinció que feien els informants de nacionalitat espanyola entre residents estrangers segons el seu grau de coneixement i relació amb els espais naturals. Aquests distingien entre migrants laborals-econòmics i migrants no laborals-econòmics. De la mateixa manera que en el cas de l'Albera, pels entrevistats de Roses, la distinció dels informants de nacionalitat espanyola **queda reforçada només parcialment**. Només parcialment perquè les entrevistes realitzades mostren que si bé és cert que els coneixen i els valoren menys (o d'una manera diferent) del que ho fan els entrevistats dels altres grups d'estrangers, en general també els coneixen i els valoren.

b) Residents (homes i dones) laboralment actius. Motivacions migratòries varies. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

Durant el treball de camp han estat entrevistades quatre persones que han donat lloc a aquest grup: es tracta de quatre dones de nacionalitat francesa d'entre 47 i 60 anys d'edat, que fa entre 12 i 28 anys que resideixen a Roses. Segons dades de l'Idescat a partir de l'explotació estadística del padró, l'any 2012, dels 1.190 residents de nacionalitat francesa registrats a Roses (17,34% dels estrangers de Roses) un 55,79% tenien menys de 60 anys i un 23,11% tenien entre 45 i 59 anys (vegeu secció 4.1). Tot i que dins d'aquest grup només han estat entrevistades dones, l'etiqueta del grup s'ha deixat oberta a homes i dones ja que s'ha considerat que es tracta d'un perfil prou obert. El mateix podem dir de la nacionalitat, ja que tot i que només han estat entrevistats francesos, podien haver entrat al grup altres nacionals de la UE15.

Les quatre entrevistades presenten uns perfils força diferenciats les unes de les altres, però tenen en comú que totes estan laboralment actives i treballen fora de casa amb una feina remunerada. Les diferències que trobem entre elles tenen molt a veure amb les motivacions migratòries que expliquen que les van portar a Roses. En primer lloc tenim a dues entrevistades que argumenten que van arribar buscant feina, és a dir, amb motivacions laborals. En segon lloc trobem una altra entrevistada que exposa raons sentimentals i de parella. I en tercer lloc trobem una entrevistada que ha obert el seu propi negoci a Roses, però que atribueix la seva arribada a 'coses del destí'. Malgrat aquestes diferències i tot i que en les motivacions migratòries i d'assentament **el factor natura-**

paisatge no apareix en un primer moment, com es veurà a continuació, **en cap dels casos es tracta d'un element irrellevant**.

En primer lloc trobem a dues entrevistades de nacionalitat francesa. Van arribar durant la primera meitat de la dècada de 1980, moment en què tenien poc més de 20 anys d'edat. Argumenten que van emigrar de Perpinyà cap a Roses amb l'objectiu de trobar feina, és a dir, amb **motivacions laborals**. Van trobar feina al sector serveis, cosa que va determinar el seu assentament. En aquest sentit, pel que fa a les motivacions migratòries, podien haver estat incloses dins el grup anterior. De tota manera i més enllà de la nacionalitat, a l'entrevista apareixen alguns elements que diferencien la decisió de migrar d'aquestes entrevistades de les dels anteriors entrevistats. En aquest cas, les entrevistades tenen arrels familiars a Catalunya. També hauria determinat la seva decisió de migrar la proximitat de Roses amb la **frontera francesa**, amb Perpinyà i amb una localitat propera, on hi tenen familiars. Es tracta d'elements que ens porten a parlar altra vegada dels múltiples factors que hi ha darrere les decisions de migrar. A més, tot i que el laboral és presentat com el motiu principal per migrar, expliquen que van preferir buscar feina a Roses i no a d'altres llocs com París *“perquè allà a Perpinyà no hi havia res, de feina. Tenies que pujar a París i s'està millor aquí”*. També el valor que donen a l'**atractiu paisatgístic** i a la **presència del mar**, cal que siguin vistos com a elements destacats tal i com es mostra quan defineixen quines són per elles les principals característiques de Roses:

“-Entrevistador: Si li haguéssiu d'explicar a algú que no ho coneix les característiques de Roses, quines li diríeu que són?”

-AE_13_IMM: Jo li diria que està molt ben situat, perquè està a prop de la frontera, tens Barcelona al costat, tens la muntanya... és molt acollidor.

-Entrevistador: Molt acollidor, per quins motius?

-AE_13_IMM: Perquè té el seu paisatge... hi ha feina...

-AE_14_IMM: [...] [localitat propera a Perpinyà] que està a prop d'aquí, és semblant a Roses i està al costat del mar, és molt més petit per això. Ja sempre hem viscut al costat del mar i no volíem anar a un lloc que estigui lluny del mar. Ens agrada molt.

-AE_13_IMM: I l'avantatge també és que pots estar entre dos països. Pots anar a comprar a Perpinyà i viure aquí. Vull dir, tens doble... cultura”.

(AE_13_IMM i AE_14_IMM, dones de nacionalitat francesa de 50 i 47 anys residents a Roses)

En segon lloc trobem l'entrevistada **AE_24_IMM** que exposa **raons sentimentals i de parella** per migrar a Roses. La seva resposta a la pregunta *“Com és que vas venir a viure a Roses?”* no deixa lloc a dubtes ja que contesta de manera directa i concisa *“per amor”*. Va conèixer el seu marit, originari de Roses i es van establir a la localitat. En aquest sentit es tracta d'una entrevistada que pot ser vinculada a les aportacions d'autors com Santacreu *et al.* (2008), Morén-Alegret (2011) i Gaspar (2012) a les que es feia referència a l'apartat 2.2.2. Aquesta dona originària de Pau i de 55 anys d'edat, en fa 12 que resideix a la localitat. En el moment de l'entrevista feia tres anys que s'havia mort el seu marit i des de feia set mesos treballava a l'hoteleria. Així doncs, el fet que tres anys després de la mort del seu marit, l'entrevistada seguís vivint a Roses, ja indica que se sent a gust a la localitat. L'entrevistada destaca la **qualitat de vida** de la que es gaudeix a

Roses i el fet que s'hi pugui **gaudir de mar i muntanya** al mateix temps. A més, dóna valor als espais naturals propers i per aquest motiu afirma que cal que els residents estrangers els coneguin. Quan se li demana per les principals característiques de Roses respon:

“Li explicaria, la platja. I tot lo que és el parc natural. I que estem bé perquè tenim un peu al mar i un peu a la muntanya. És una ciutat turística”
(AE_24_IMM, dona de nacionalitat francesa de 55 anys resident a Roses)

En tercer lloc trobem a l'entrevistada AE_IMM_37 que ha obert el seu propi negoci a Roses i que atribueix la seva arribada a 'coses del destí'. Aquesta dona de nacionalitat francesa de 60 anys aproximadament, viu a Roses des de fa 13 anys i en fa nou que hi va obrir una perruqueria. Tot i que no vol donar massa explicacions sobre els motius que la van portar a Roses més enllà de *“le destin, c'est pas prémédité, c'est come ça”*, es tracta d'un perfil que es pot acostar força al descrit en aportacions com les de Lardiés (1999 i 2000) o Stone i Stubbs (2007), sobre migrants, principalment procedents de la UE15, que han creat negocis en àrees del sud-oest del continent europeu, situant les motivacions laborals o econòmiques en un segon terme per darrere de motivacions de tipus personal, familiar, climàtic i mediambiental (vegeu referències a aquests treballs a l'apartat 2.2.2).

D'una banda, quan l'entrevistada assegura que els residents francesos en general valoren molt el clima, el mar i també el paisatge de Roses, en certa mesura dóna a entendre que ella mateixa dóna un valor important a la presència d'aquests elements. Es poden considerar, per tant, elements que han jugat un paper destacat també en el seu procés migratori. D'altra banda, el fet de poder viure del seu propi negoci, encara que potser sigui una raó secundària pel seu assentament a Roses, no pot ser menystinguda. En aquest sentit, tot i que l'entrevistada assegura que té clients de diverses nacionalitats, també d'espanyols, diversos elements indiquen que els francesos representen una part molt important de la seva clientela (l'entrevistada només parla francès i el rètol de l'establiment està escrit en francès). Si estem d'acord amb què el paisatge ha suposat un element d'atracció important per bona part dels turistes i dels residents francesos (permanents i temporals), podem dir que aquest factor també ha jugat un paper important en l'establiment d'aquesta entrevistada a Roses de manera indirecta a través de la seva feina/negoci.

Passant a analitzar el **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca** d'aquestes quatre entrevistades, tot i les diferències que hi ha entre elles, en tots els casos coneixen, han visitat i valoren aquests espais naturals. En primer lloc, les entrevistades AE_13_IMM i AE_14_IMM (motivacions eminentment laborals), tot i tenir força dubtes sobre el coneixement dels espais naturals de la comarca per part dels residents francesos de Roses (especialment dels del perfil de resident jubilat), donen per descomptat el seu propi coneixement del PNIN de l'Albera, del PN dels Aiguamolls de

l'Empordà i del PN del Cap de Creus:

"-Entrevistador: Vosaltres creieu que coneixen els espais naturals de la comarca [els francesos]?"

-AE_13_IMM: Jo diria que no.

-AE_14_IMM: Poc.

-Entrevistador: Vosaltres els coneixeu?"

-AE_14_IMM: Sí. [riuen] [...]

-Entrevistador: [...] L'Albera, els Aiguamolls, el Cap de Creus...?"

-AE_13_IMM: Però això és la visita obligatòria, quan tens amics que vénen a veure't... Sant Pere de Rodes i Port de la Selva no pot faltar. Cap de Creus no pot faltar. Anar a Cadaqués amb barco també. I són coses que quan tens nens, això per descomptat".

(AE_13_IMM i AE_14_IMM, dones de nacionalitat francesa de 50 i 47 anys residents a Roses)

Pel que fa a l'entrevistada *AE_24_IMM* (motivacions eminentment sentimentals i de parella), d'una manera similar a les anteriors, també dubta del coneixement dels espais naturals de la comarca per part de bona part dels residents francesos de Roses (pensant especialment en els del perfil de resident jubilat). En el seu cas assegura conèixer el Cap de Creus i bona part de les platges de la comarca (cosa que inclou el PN dels Aiguamolls de l'Empordà), com també algunes parts muntanyoses de la comarca. La seva resposta a si creu que els residents estrangers de Roses coneixen els espais naturals de la comarca, mostra que l'entrevistada dóna un valor destacable a aquests espais i el seu coneixement:

"-Entrevistador: En el teu cas coneixes els espais naturals d'aquí la comarca ? M'has dit abans el cap de Creus.... ?

-Oh, sí, el Cap de Creus, detrás..., en fin, tota la playa del Empordà y la muntanya d'aquí darrere, sí.

-Entrevistador: ¿Creus que els estrangers que viuen aquí ho coneixen, el Cap de Creus, l'Albera, els Aiguamolls... ?

-No ho sé. Espero que sí. Espero que sí, perquè és tan preciós que...que hem de conservar-ho, y cuidar-lo. La natura debe... [...]"

(AE_24_IMM, dona de nacionalitat francesa de 55 anys resident a Roses)

Finalment, l'entrevistada *AE_IMM_37* (propietària de negoci a Roses) afirma que coneix els parcs naturals dels Aiguamolls i del Cap de Creus. A més creu que el resident estranger que viu a Roses tot l'any sí que coneix i visita aquests espais, i que per tant els valora. De tota manera creu que potser els ENP no són molt valorats en tant que parcs, però sí que són importants en tant que atractiu paisatgístic de l'àrea. És a dir, que sense oblidar el paper cabdal del sol i la platja, el que realment és valorat és la presència d'un determinat paisatge més que els ENP.

c) Residents (homes i dones) jubilats. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

Durant el treball de camp han estat entrevistades dues persones que han donat lloc a aquest grup: es tracta de dues dones de nacionalitat francesa de més de 65 anys. D'una banda, ha estat entrevistada una dona de 70 anys que fa 16 anys que resideix permanentment a Roses, però que en el moment d'establir-s'hi feia 30 anys que hi venia de vacances. De l'altra, una dona de 88 anys que en el moment de ser entrevistada l'any 2009 feia 24 anys que residia a Roses de manera permanent, però que tenia una segona residència a la localitat des de l'any 1962¹³³. Com en el grup anterior, tot i que dins

¹³³ Aquesta dona va ser entrevistada el setembre del 2009 en el marc del projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de

d'aquest només s'hi han inclòs dones de nacionalitat francesa, s'ha considerat pertinent deixar l'etiqueta oberta a homes i a dones i a altres nacionalitats de la UE15.

Anteriorment s'ha mostrat que els informants clau de nacionalitat espanyola feien força referència al perfil de resident europeu jubilat de nacionalitats com l'alemanya o la britànica, però sobretot francesa. S'ha vist també a través de les dades estadístiques presentades a l'apartat 4.1 que bona part dels residents francesos, alemanys, britànics, neerlandesos i belgues corresponen a grups d'edat propers a la jubilació. Per contra, tot i que en el cas de Roses van ser entrevistades cinc persones de nacionalitat francesa durant els treballs de camp realitzats entre el juliol del 2011 i el maig del 2012, només una d'elles s'ajusta a aquest perfil de resident jubilat. L'altre informant inclosa dins el grup va ser entrevistada l'any 2009 (vegeu nota al peu del paràgraf anterior). Es tracta d'un aspecte que en certa mesura pot ser vist com una mancança de la investigació. De tota manera, d'una banda, l'objectiu de la investigació no perseguia entrevistar a una mostra representativa i proporcional de cadascun dels perfils de residents estrangers presents a les àrees d'estudi (vegeu capítol 3, secció 3.3). De l'altra, es volen esmentar dos qüestions que justifiquen i minimitzen aquesta possible mancança. En primer lloc i com a justificació o explicació del perquè del baix nombre de persones entrevistades amb aquest perfil, cal dir que es tracta d'un tipus de resident difícil d'entrevistar. Ja s'ha anat mostrant que en moltes entrevistes fetes tant a informants clau de nacionalitat espanyola com a estrangers, aquests grups es descriuen com a residents que tenen poca (o molt poca) relació amb la resta de població, que viuen a les urbanitzacions més o menys disperses dels entorns del nucli urbà de Roses, que moltes vegades només resideixen una part de l'any a Roses i que en la majoria de casos només parlen francès. Es tracta d'una qüestió analitzada per diversos autors, per exemple O'Reilly (2007) en el cas de residents britànics al sud d'Espanya. En segon lloc i com a minimització de la possible mancança, cal dir que les dues entrevistades que formen part del present grup han estat molt implicades en l'associació *Amical du Français du Haut Ampurdan et Leurs Amis*, associació amb seu a Roses i que segons aquestes entrevistades (i altres informants) està formada en bona mesura per persones d'aquest perfil de resident jubilat, majoritàriament de nacionalitat francesa, però també procedent d'altres àrees europees de parla francesa. Es tracta per tant d'informants especialment rellevants en relació a aquest perfil. A més, també va ser entrevistat el fundador i actual president honorari de l'associació, que va ser cònsol honorari de França a Figueres entre els anys 1988 i 2009. Aquest entrevistat, tot i ser de nacionalitat espanyola, és un molt bon coneixedor de la comunitat francesa establerta a Roses i a l'Alt Empordà en general. En definitiva, el que

lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009) . És per això que se li ha assignat el codi AE_2009_1_IMM.

es vol dir és que tot i que durant els treballs de camp duts a terme entre el 2011 i el 2012 només es va entrevistar una persona que s'ajusta al perfil de resident jubilat procedent de països europeus pertanyents a l'OCDE amb motivacions migratòries no laborals, el perfil ha quedat suficientment cobert.

Tornant a l'informant clau entrevistada el març del 2011 (*AE_IMM_27*), es tracta d'una dona de nacionalitat francesa de 70 anys originària de Calais. Fa 16 anys que resideix a Roses de manera permanent en una de les urbanitzacions que envolten el nucli urbà, però anteriorment feia 30 anys que venia de vacances al municipi. Des del seu establiment l'entrevistada està molt implicada en l'associació *Amical du Français du Haut Ampurdan et Leurs Amis* i confirma que la majoria dels membres de l'associació són persones d'edat avançada, que són pocs els que parlen castellà (i menys encara català) i que *“hay mucha gente que viven la mitad del año aquí y la mitad en Francia”*. La qüestió de la llengua apareix clarament exemplificada en l'altra entrevistada del grup (*AE_2009_1_IMM*), ja que aquesta dona de 88 anys que en el moment de ser entrevistada feia 24 anys que residia a Roses de manera permanent i que hi tenia una segona residència des de l'any 1962, no parla ni català ni castellà i, tot i les paraules que es mostren a continuació, el seu nivell de comprensió en aquestes dues llengües és molt limitat:

“Et pourquoi je ne parle pas espagnol? Parce que mes petites-filles parlent espagnol, elles parlent catalan, elles parlent français, moi je comprends tout le monde, je lis tout, je n'ai pas fait d'effort. Je lis le catalan, je lis l'espagnol, ça me suffit”
(*AE_2009_1_IMM*, dona de 88 anys de nacionalitat francesa resident a Roses)

Tornant a l'entrevistada el 2011, quan se li pregunta pel factor que la va portar a residir permanentment a Roses, respon que *“encontré un hombre y vine aquí para vivir con él”*, de manera que com una de les entrevistades del grup anterior, presenta com a principal motivació migratòria **raons sentimentals i de parella**, elements destacats per aportacions com les de Santacreu *et al.* (2008), Morén-Alegret (2011) i Gaspar (2012). De tota manera, quan se li pregunta per quines són al seu entendre les principals característiques de Roses, l'entrevistada fa referència al **paisatge**, a la **qualitat de vida** i al **clima**, elements que considera que són els que han atret a una majoria dels francesos establerts a Roses, juntament amb la proximitat amb la **frontera francesa**. Es tracta de qüestions reflectides en el següent fragment:

“-Entrevistador: ¿Cuales diría usted que son las principales características de Roses?”

“-Que hay un paisaje muy bonito. Que la vida está muy agradable. Que el tiempo es estupendo [ríe]. Todo, todo está bien, me parece.”

“-Entrevistador: ¿Usted cree que estos son los motivos por los que la gente de otras partes de Europa vienen aquí?”

“-Sí. Y también que está muy cerca de la frontera y esto va muy bien a los franceses que pueden volver a Francia muy rápidamente si quieren, para ir al médico o cosas así. Eso es importante, que sea muy cerca de la frontera”.

(*AE_IMM_27*, dona de 70 anys de nacionalitat francesa resident a Roses)

Aquesta mateixa entrevistada explica que entre els residents francesos, deixant de banda els que hi tenen negocis, *“hay muchos que son jubilados, que vienen aquí después de terminar de trabajar”*. Creu que entre els jubilats, *“la mayoría habían venido de*

vacaciones antes de comprarse un inmueble” en alguna de les urbanitzacions de fora el nucli urbà de la localitat. Es tracta de dos qüestions amb les que també coincideixen les dues entrevistades incloses dins d'aquest grup: les dues **resideixen en urbanitzacions** situades fora del nucli urbà; i les dues van tenir una **llarga relació amb Roses com a resultat de passar-hi períodes de vacances** prèviament a establir-se a la localitat. Aquesta darrera qüestió referent a les estades de vacances, ha estat descrita en nombroses ocasions com a factor destacat tant de les migracions de jubilats (e.g. King et al., 2000), com de les migracions per estil de vida en general (e.g. O'Reilly, 2007; Benson, 2010).

Pel que fa al **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca**, l'entrevistada *AE_IMM_27* afirma que ella els coneix perfectament ja que s'ocupa d'organitzar els viatges que es fan des de l'associació *Amical du Français*. Respecte al coneixement i la relació que tenen amb aquests espais la resta de membres de l'associació, l'entrevistada creu que la majoria dels francesos que resideixen a Roses i que hi tenen una propietat, coneixen i valoren l'existència dels ENP propers a la localitat, a diferència dels turistes, que majoritàriament van a la platja i poca cosa més. Vincula aquest coneixement i valoració per part dels francesos a una **qüestió cultural i de major tradició** de conservació i valoració dels espais naturals a l'Estat Francès, en comparació a la que hi pugui haver per exemple a Espanya.

El fet de residir en algunes de les urbanitzacions de Roses, com és el cas de les dues entrevistades, també és una qüestió rellevant a l'hora d'analitzar la relació d'aquests estrangers amb els valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Per exemple l'entrevistada *AE_2009_1_IMM*, l'any 1962 va adquirir una casa a la urbanització Canyelles Petites, situada a la platja homònima i una de les urbanitzacions més properes a les platges del municipi que formen part del PN del Cap de Creus. Quan l'entrevistador li pregunta pels avantatges de viure en una localitat com Roses en comparació a viure en una ciutat més gran, l'entrevistada destaca la facilitat de conèixer gent i afegeix:

“Et en plus il y a la mer, c'est jolie notre côte. Canyelles c'est magnifique”
(*AE_2009_1_IMM*, dona de 88 anys de nacionalitat francesa resident a Roses)

Respecte a l'associació *Amical du Français* i a la relació dels seus membres amb els espais naturals, cal dir que uns quants membres de l'associació han organitzat un **grup de randonnée** i fan sortides de manera regular, majoritàriament pels entorns de Roses, tot i que en ocasions es desplacen amb cotxes per fer les caminades. Es tracta d'una activitat en la qual el contacte amb la natura i el gaudi del paisatge hi tenen un component destacat (vegeu a la Imatge 12 articles de les activitats d'aquest grup a la revista de l'associació *Le Petit Poisson*).

Imatge 12. Fragments d'articles sobre les activitats del grup de *randonnée* de l'associació *Amical du Français*

Excrets de la revista *Le Petit Poisson* editada per l'associació *Amical du Français* (www.lepetitpoisson.es).

Com a contrapunt a les opinions d'aquesta entrevistada, val la pena fer referència a les explicacions donades per altres entrevistats. D'una banda, les de l'entrevistat de nacionalitat espanyola, fundador de l'associació *Amical du Français*, actual president honorari i antic cònsol honorari de França a Figueres entre els anys 1988 i 2009. De l'altra, les opinions d'algunes de les entrevistades de nacionalitat francesa incloses dins el grup 'b'. Pel que fa al fundador de l'associació, vincula el procés migratori d'aquest perfil de resident jubilat de nacionalitat francesa amb diversos factors com haver adquirit una segona residència a Roses durant el 'boom turístic' de les dècades de 1960 i 1970; la construcció de bona part de les urbanitzacions de Roses; l'atracció que suposa el clima; el cost de la vida; l'estil de vida; i en el cas específic dels francesos, la proximitat a la frontera. Tot i el pes que puguin tenir aquests factors, l'entrevistat no els deslliga de l'atractiu que representen els valors paisatgístics de Roses. A més, l'entrevistat creu que els residents francesos valoren els espais protegits, és a dir, les figures de protecció, per la contenció que han suposat al procés d'urbanització del municipi i la comarca.

Pel que fa a les opinions d'algunes de les entrevistades de nacionalitat francesa

incloses dins el grup 'b', tot i no pertànyer al perfil de residents jubilats i no formar part de l'associació *Amical du Français*, al ser de nacionalitat francesa, se'ls pot suposar un cert coneixement del perfil que ens ocupa. Les opinions d'aquestes entrevistades contrasten amb les anteriors en tant que creuen que, en general, els residents francesos d'aquest perfil coneixen poc els espais naturals propers a Roses. Dues entrevistades destaquen el paper del factor generacional i el fet de viure amb els fills o néts, com a elements que influeixen en el coneixement d'aquests espais. Com a elements d'atracció d'aquest tipus de residents, destaquen el clima i la proximitat a la frontera per davant del paisatge. En un sentit similar, una altra entrevistada de nacionalitat francesa relaciona els membres de l'associació *Amical du Français* amb el perfil que ens ocupa de resident francès jubilat. Com a elements d'atracció per aquests residents destaca "el sol, el mar, la vista bonita", juntament amb el cost de la vida i la proximitat a la frontera. Tot i l'esperança que té que aquests residents coneguin els espais naturals propers a Roses, té dubtes sobre aquest coneixement.

Amb el repàs a aquest darrer grup de residents estrangers es tanca el capítol 4 centrat en l'àrea d'estudi espanyola. D'aquesta manera es deixa pas al cinquè capítol de la tesi dedicat a presentar l'anàlisi de les dades referents a l'àrea d'estudi portuguesa.

CAPÍTOL 5: IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'ENTORN D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL AL CONCELHO D'ODEMIRA (ALENTEJO LITORAL, PORTUGAL)

5.1 ALGUNES DADES ESTADÍSTIQUES SOBRE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA AL CONCELHO D'ODEMIRA

En la història recent de la migració estrangera cap a aquesta àrea d'estudi, és possible distingir tres onades migratòries diferents integrades per individus amb trets econòmics i socials distintius en cada una d'elles (CLASO, 2005). La primera es va iniciar a la dècada 1960, quan alguns joves "hippies" procedents de països europeus com Alemanya i els Països Baixos es van establir en algunes parts muntanyoses de l'interior del *concelho* d'Odemira. La segona onada va estar formada per enginyers i altres professionals qualificats, principalment europeus, que van començar a establir-se a l'àrea a mitjans de la dècada de 1980. L'arribada d'aquests residents es va produir de la mà de l'establiment a l'àrea d'empreses, principalment tot i que no només, multinacionals dedicades a la producció de fruita i verdura en hivernacles (vegeu secció 3.2.2). En tercer lloc, l'onada més recent es va produir a partir de finals de la dècada de 1990 i va estar formada per treballadors, principalment procedents de països de l'est d'Europa (búlgars, ucraïnesos, moldaus i romanesos), per brasilers i, més recentment, per tailandesos. També cal destacar que a finals de la dècada de 1980 i principis de la de 1990 hi havia molts immigrants marroquins que treballaven en l'agricultura intensiva al municipi. No obstant això, després de la fallida de l'empresa Odefruta, gairebé tots els marroquins van abandonar la regió¹³⁴.

Dit això, si s'observen les Taules 26 i 27, es pot veure que l'any 2011 el *concelho* d'Odemira presenta un percentatge de població de nacionalitat estrangera considerablement més elevat que el del conjunt de Portugal i que el de les respectives regions NUTS II (Alentejo) i NUTS III (Alentejo Litoral). Cal destacar el contrast existent entre algunes dades extretes de la pàgina web de l'*Instituto Nacional de Estatística de Portugal*. D'una banda trobem les dades de l'*Anuário Estatístico da Região Alentejo – 2011* (INE, 2012) que, pel que fa a població de nacionalitat estrangera, es basa en dades del *Serviço de Estrangeiros e Fronteiras* (Sefstat) i registra 3.160 residents de nacionalitat estrangera al *concelho* d'Odemira, és a dir, un 12,16% del total de la població (Taula 26). D'altra banda, tenim les dades procedents del cens del 2011, que registra 2.287 residents

¹³⁴ Les dues darreres onades migratòries que s'acaben de descriure estan molt vinculades al sector de l'agricultura intensiva i al *perímetro de rega do Mira*. Vegeu referències a aquesta infraestructura i a la importància del sector de l'agricultura intensiva a l'apartat apartat 3.2.2.

de nacionalitat estrangera, és a dir, un 8,77% del total de la població (Taula 27).

Taula 26. Població total i percentatge de població estrangera. Portugal, Alentejo, Odemira (2011). Sefstat

	Total Població	% població estrangera
Portugal	10.541.840	4,12%
Continente	10.028.234	4,23%
Alentejo	754.497	3,64%
Alentejo Litoral	97.697	6,54%
<i>Concelho</i> Odemira	25.981	12,16%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'*Anuário Estatístico da Região Alentejo – 2011* (INE, 2012)

Taula 27. Població total i percentatge de població estrangera. Portugal, Alentejo, Odemira (2011). Cens.

	Total Població	% població estrangera
Portugal	10.562.178	3,41%
Continente	10.047.621	3,51%
Alentejo	757.302	2,87%
Alentejo Litoral	97.925	5,20%
<i>Concelho</i> Odemira	26.066	8,77%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del *Censo* 2011 (Ine.pt)

Si ens fixem en les principals nacionalitats estrangeres (Taules 28 i 29), veiem també importants diferències entre les dades del Sefstat i les dades del cens. Mentre que els residents de les nacionalitats alemanya i britànica presenten nombres més elevats al cens que a les dades del Sefstat, amb les altres nacionalitats passa el contrari, sent superiors els nombres del Sefstat (per exemple en els casos de nacionalitats com la búlgara, la brasilera o la neerlandesa). Les dades del cens presenten un problema afegit ja que no hi apareixen totes les nacionalitats desglossades. És el cas, per exemple, de les nacionalitats tailandesa o ucraïnesa, nacionalitats amb una presència destacada al municipi. Per contra, les dades del cens permeten desglossar les diferents nacionalitats per grups d'edat i per les *freguesias* que integren el municipi d'Odemira. Així doncs, al llarg de les següents pàgines es combinarà l'ús de les dues fonts.

Prenent tant les dades del Sefstat com les del cens, s'observa que al municipi d'Odemira l'any 2011 hi conviuen nacionalitats a les quals, *a priori*, generalment s'atribueixen motivacions migratòries vinculades a la qualitat de vida (per exemple l'alemanya, la britànica i la neerlandesa), amb nacionalitats a les quals generalment s'atribueixen motivacions migratòries vinculades al mercat laboral (per exemple la búlgara, la tailandesa, la ucraïnesa o la brasilera) (vegeu secció 2.2.2, especialment les referències fetes en relació amb els conceptes de *lifestyle migration* i *amenity migration* i en relació

amb el corrent de contraurbanització internacional de migrants laborals). A més de les ja esmentades aportacions presentades al capítol 2, cal tenir en compte les observacions realitzades a l'apartat metodològic (3.3) sobre el perill de posar categories a migrants i motius migratoris com pot ser 'qualitat de vida', en base a dades estadístiques (Findlay i Stockdale, 2003).

Taula 28. Principals nacionalitats Odemira (2011). Sefstat

ODEMIRA Població estrangera: 3.160 (12,16%)		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
UE	1.926	60,95
Bulgària	1.057	33,45
Alemanya	396	12,53
Tailàndia	344	10,89
Ucraïna	245	7,75
Brasil	234	7,40
Moldàvia	177	5,60
Romania	125	3,95
Països Baixos	115	3,64
Regne Unit	90	2,85
Cap Verd	64	2,02

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Sefstat

Taula 29. Principals nacionalitats Odemira (2011). Cens

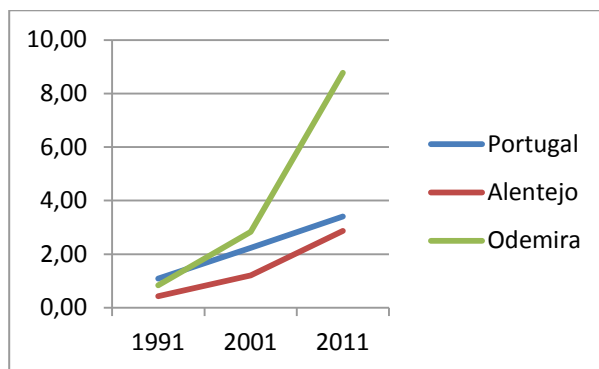
ODEMIRA Població estrangera: 2.287 (8,77%)		
Nacionalitat	Núm.	% sobre estrangers
UE	1.608	70,31
Bulgària	676	29,55
Alemanya	435	19,02
Brasil	176	7,69
Altres països (Àsia)	153	6,69
Regne Unit	130	5,68
Països Baixos	96	4,20
Romania	84	3,67
Bèlgica	44	1,92
Irlanda	42	1,83
França	29	1,27

Font: elaboració pròpia a partir de dades del cens 2011 (Ine.pt)

Pel que fa a l'evolució del percentatge de població estrangera al llarg de les dues darreres dècades, al *concelho* d'Odemira aquest ha augmentat significativament per sobre del que ho ha fet al conjunt de Portugal. Aquesta evolució es pot veure al següent gràfic elaborat a partir de les dades dels darrers tres censos de població (Figura 20). L'any 1991 el percentatge d'Odemira (0,83%) es troba per sota del de Portugal (1,09%); l'any 2001 ha superat lleugerament el del conjunt del país (2,83% enfront de 2,24%); i entre el 2001 i el

2011 el percentatge d'Odemira es dispara respecte del percentatge estatal. D'aquesta manera, el percentatge de població estrangera que trobem a Odemira l'any 2011 (8,77%), multiplica per més de 2,5 el percentatge que s'obté per al conjunt de Portugal (3,41%). Cal recordar que aquest 8,77% és un percentatge inferior al que mostren les dades del Sefstat.

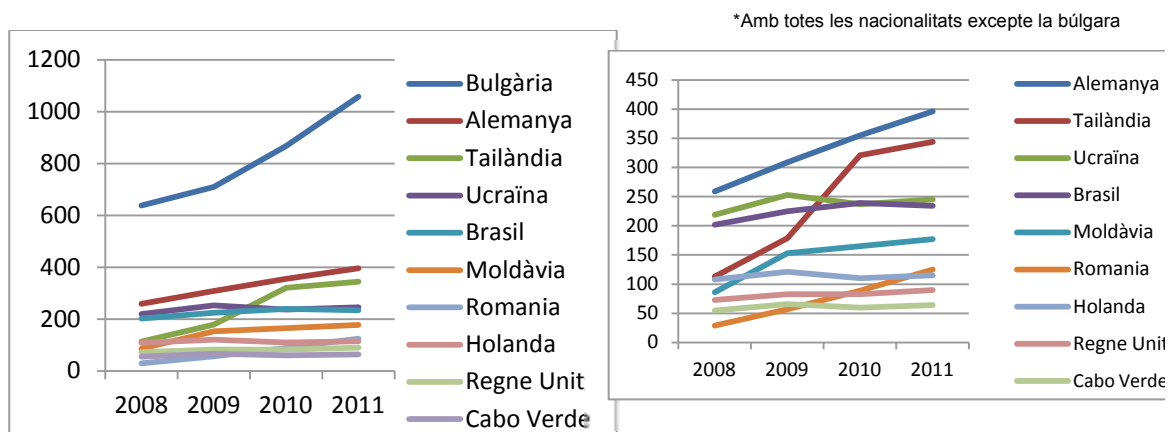
Figura 20. Evolució del percentatge de població de nacionalitat estrangera. Odemira-Alentejo-Portugal. 1991-2001-2011

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Censos (Ine.pt)

Analitzar l'evolució de les principals nacionalitats presents a Odemira no és una tasca fàcil en tant que només les dades del Sefstat desglossen totes les nacionalitats, però aquestes únicament estan disponibles pels anys 2008, 2009, 2010 i 2011. A la Figura 21 podem observar l'important increment de les tres nacionalitats amb major presència al 2011 (la búlgara, l'alemanya i la tailandesa) al llarg d'aquests quatre anys. També cal destacar l'augment de les nacionalitats moldava i romanesa, així com un cert estancament de les nacionalitats ucraïnesa, brasilera, neerlandesa, britànica i capverdiana.

Figura 21. *Concelho* d'Odemira. Evolució principals nacionalitats estrangeres (2008-2011). Nombres absoluts

Elaboració pròpia a partir de dades del Sefstat

Per tal d'anar més enllà d'aquests quatre anys analitzats a la gràfica anterior, tot i que amb algunes limitacions, és possible comparar les dades del 2001 (dades del cens del 2001) amb les del 2011 (dades del Sefstat). La Taula 30 mostra la comparació. Recordar que segons les dades del cens, al llarg d'aquesta dècada, Odemira multiplica per més de tres el percentatge de residents estrangers registrats. D'acord amb això, totes les nacionalitats amb major presència al 2011 registren augments entre 2001 i 2011. Deixant de banda el cas de la nacionalitat búlgara que passa de no tenir presència a ser la més nombrosa, s'observa que les majors diferències es troben en les nacionalitats tailandesa, ucraïnesa, brasilera, moldava i romanesa. Per la seva banda, la presència de residents dels Països Baixos, sense arribar als augments de les anteriors, s'incrementa significativament. Les nacionalitats alemanya i britànica registren augments més moderats.

Taula 30. Comparativa principals nacionalitats Odemira 2011 (Cens) - 2001 (Sefstat)

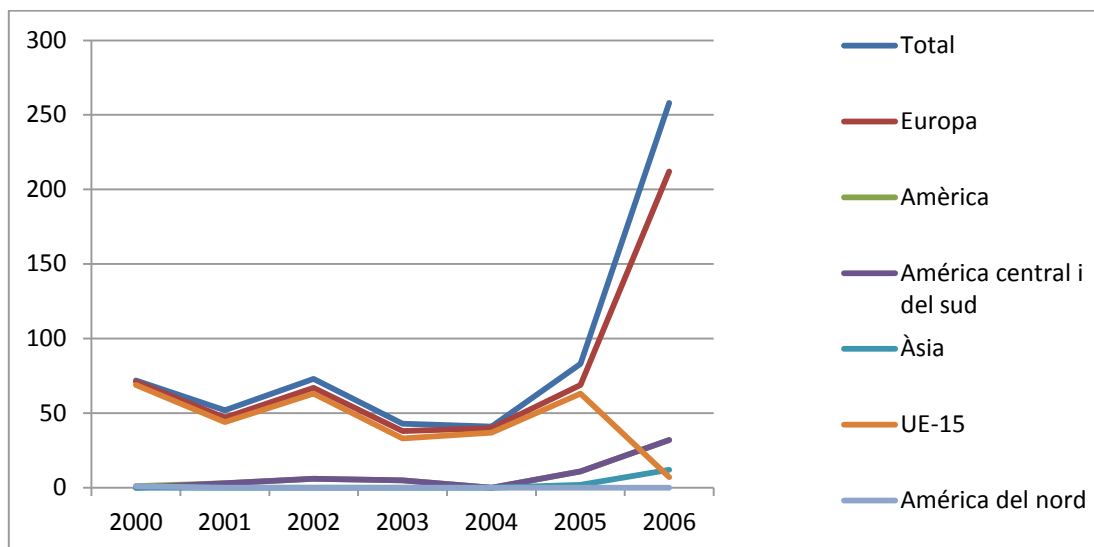
	Censo 2001		Sefstat 2011
Bulgària	0	Bulgària	1.057
Alemanya	367	Alemanya	396
Total Àsia	1	Tailàndia	344
Altres països europeus ¹³⁵	51	Ucraïna	245
Brasil	24	Brasil	234
Altres països europeus	51	Moldàvia	177
Altres països europeus	51	Romania	125
Països Baixos	49	Països Baixos	115
Regne Unit	62	Regne Unit	90
Cap Verd	24	Cap Verd	64

Elaboració pròpia a partir de dades del cens 2011 (Ine.pt) i del Sefstat.

Per tal de complementar aquesta darrera taula i aportar dades pels anys 2002 a 2008, poden ser d'utilitat les dades de població estrangera que va sol·licitar estatut de resident al municipi d'Odemira (Figura 22). Tot i que aquestes dades només estan disponibles per als anys 2000 a 2006, serveixen per determinar que l'arribada de nacionals d'Ucraïna, Bulgària i en menor mesura de Moldàvia, es produeix (o en tot cas es registra) a partir de l'any 2006. És a partir d'aquest any quan al gràfic es separen les línies corresponents a les nacionalitats UE15 de les del conjunt del continent europeu.

¹³⁵ Les dades del cens del 2001 no especifiquen el nombre de residents de nacionalitats com la ucraïnesa, la moldava o la romanesa. El grup 'altres països europeus' inclou tots els països europeus no pertanyents a la UE15 exceptuant Rússia, Suïssa, Bulgària i Noruega, nacionalitats que sí que apareixen desglossades.

Figura 22. Població estrangera que va sol·licitar estatut de resident al municipi d'Odemira per continent de procedència. 2000-2006

Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE portuguès

Resulta també interessant analitzar la presència de residents de nacionalitat estrangera en funció de les *freguesias* que componen el municipi d'Odemira, ja que com es pot observar a la Taula 31 les diferències són molt importants. Cal tenir en compte que es tracta de dades del cens del 2011, que com s'ha vist anteriorment presenten divergències notables respecte les dades del Sefstat. Així doncs, aquestes diferències internes podrien ser encara més importants de les que es presenten a continuació. Cal destacar, en primer lloc, la importància que té São Teotónio tant pel que fa a nombre de residents estrangers, com pel que fa a percentatge de població estrangera. São Teotónio registra gairebé la meitat dels residents estrangers del municipi d'Odemira (46,79%) i és de lluny la *freguesia* amb un percentatge de població estrangera més elevat (19,36%). En segon lloc, podem destacar que de les cinc *freguesias* amb major nombre de residents estrangers, quatre són costaneres (São Teotónio, Vila Nova de Milfontes, Longueira/Almograve i Zambujeira do Mar) i una cinquena, São Luís, està situada molt propera a la costa¹³⁶. Dues d'aquestes cinc, São Teotónio i Vila Nova de Milfontes, amb més de 5.000 habitants, es corresponen amb les *freguesias* amb major nombre de població. Tot i això, no passa el mateix en el cas de São Luís, Longueira/Almograve i Zambujeira do Mar, les quals es troben entre les mitjanament poblades. Aquestes cinc *freguesias* amb major nombre de residents estrangers tenen bona part del seu territori protegit pel PNSACV.

Si en comptes de fixar l'atenció en els nombres absoluts de residents estrangers

¹³⁶ Vegeu el mapa de l'àrea d'estudi portuguesa a la secció 3.2.2 (Figura 8) i el mapa del *Concelho* d'Odemira amb la situació de totes les *freguesias* a la Figura A.4 de l'annex.

l'atenció es fixa en els percentatges, les *freguesias* amb majors percentatges es troben distribuïdes entre la costa i l'interior i entre *freguesias* més poblades i menys poblades. En aquest sentit, Luzianes-Gare i Pereiras-Gare, situades a l'interior i amb els nombres més baixos de residents totals, presenten percentatges de població estrangera superiors als de la mitjana del *concelho*. Es tracta de dues localitats amb estació ferroviària, com indica el seu topònim.

Taula 31. Població estrangera del *concelho* d'Odemira per *freguesias* (2011). Ine.pt

	Població total	Població de nacionalitat estrangera	% de la població estrangera del <i>concelho</i> d'Odemira	% població nacionalitat estrangera a la <i>freguesia</i>
<i>Concelho</i> d'Odemira	26.066	2.287	100	8,77
São Teotónio	5.527	1.070	46,79	19,36*
Vila Nova de Milfontes	5.031	270	11,81	5,37
Longueira/Almograve	1.356	161	7,04	11,87*
São Luís	1.989	107	4,68	5,38
Zambujeira do Mar	912	102	4,46	11,18*
Relíquias	931	95	4,15	10,20*
Sabóia	1.152	77	3,37	6,68
Boavista dos Pinheiros	1.633	66	2,89	4,04
Luzianes-Gare	429	59	2,58	13,75*
Santa Clara-a-Velha	602	58	2,54	9,63*
Odemira (São Salvador)	1.818	52	2,27	2,86
São Martinho das Amoreiras	1.006	42	1,84	4,17
Colos	1.005	38	1,66	3,78
Odemira (Santa Maria)	1.301	34	1,49	2,61
Pereiras-Gare	271	27	1,18	9,96*
Bicos	549	18	0,79	3,28
Vale de Santiago	554	11	0,48	1,99

*Percentatges que superen la mitjana del conjunt del municipi

Font: elaboració pròpia a partir de dades del cens 2011 (Ine.pt)

Un cop fet aquest repàs general, a continuació es focalitza en les dades referents a la **població de nacionalitat estrangera provinent de països de la UE15**¹³⁷. La Taula 32 il·lustra l'important pes de les nacionalitats dels països de la UE15 al *concelho* d'Odemira. Mentre que per al conjunt de Portugal aquestes representen el 0,5% de la població (a la regió de l'Alentejo aquest percentatge és lleugerament inferior), en el cas de l'Alentejo Litoral el percentatge estatal és multiplicat més de 2,5 vegades, mentre que en el cas d'Odemira és multiplicat per més de 6.

Si es fixa l'atenció en els percentatges que aquestes nacionalitats representen respecte del total de població estrangera, es verifica que també en aquest cas hi ha

¹³⁷ El fet de parar una especial atenció a les nacionalitats de la UE15 ha estat justificat a l'apartat 4.1. en parlar de la presència d'aquestes nacionalitats a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà.

diferències molt importants. Així, el 14,61% que es troba per al conjunt de Portugal, en el cas de l'Alentejo Litoral es multiplica per més de 1,6 i en el cas d'Odemira es veu multiplicat per 2,45, arribant al 35,90%¹³⁸. En tot cas, es pot afirmar que també pel *concelho* d'Odemira es constata la presència important d'immigració estrangera de països de la UE15, immigració a la qual li són atribuïdes generalment unes motivacions migratòries vinculades a una millora en la qualitat de vida.

Taula 32. Presència nacionalitats UE15 Portugal, Alentejo, Odemira (2011)

	Portugal	Continent	Alentejo	Alentejo Litoral	Odemira
Població total nacionalitats UE15	52.583	50.509	3.646	1.250	821
% respecte total de població	0,50	0,50	0,48	1,28	3,15
% respecte població estrangera	14,61	14,33	16,77	24,56	35,90

Font: elaboració pròpia a partir de dades del cens 2011(Ine.pt)

Pel que fa a les diferents nacionalitats, la Taula 33 (basada en les dades del cens del 2011) mostra que alemanys, britànics i neerlandesos representen més del 80% dels residents UE15 d'Odemira i gairebé el 29% del total dels residents estrangers. D'aquesta manera, les nacionalitats que els segueixen (per aquest ordre belgues, irlandesos, francesos, espanyols, austríacs, italians, suecs, i danesos), ocupen un lloc quantitativament secundari entre els residents estrangers de la UE15.

Taula 33. Odemira. Principals nacionalitats UE15. Cens 2011.

	Núm.	% sobre el total d'estrangers
UE27	1.608	70,31
UE15	821	35,90
Alemanya	435	19,02
Regne Unit	130	5,68
Països Baixos	96	4,20
Bèlgica	44	1,92
Irlanda	42	1,84
França	29	1,27
Espanya	17	0,74
Àustria	10	0,44
Itàlia	9	0,39
Suècia	6	0,26
Dinamarca	3	0,13

Font: elaboració pròpia a partir de dades del cens 2011(Ine.pt)

¹³⁸ Si prenem les dades del Sefstat, els residents estrangers de països UE15 representen un 2,64% del total de població del municipi i un 21,7% respecte de la població estrangera.

A continuació s'aporten algunes dades pel que fa a la **distribució per freguesias i per grups d'edat** de les principals nacionalitats estrangeres registrades al *concelho*. En el cas dels residents de **nacionalitat alemanya**, els 435 registrats al cens del 2011 residien majoritàriament a les *freguesias* de São Teotónio (20,46%), Relíquias (14,02%), Sabóia (11,72%), Luzianes-Gare (10,11%) i Santa Clara-a-Velha (9,89%). Pel que fa als grups d'edat, si per al conjunt del *concelho* veiem que un 9,31% dels residents estrangers tenien 60 anys o més, en el cas dels 435 residents alemanys aquest percentatge augmenta fins al 19,31%. Pràcticament la meitat (49,4%) tenien 45 anys o més.

En el cas dels 130 residents de **nacionalitat britànica**, aquests residien majoritàriament a les *freguesias* de São Luís (17,69%), São Teotónio (13,08%), Sabóia (9,23%), Vila Nova de Milfontes (9,23%) i Longueira/Almograve (7,69%). D'aquests 130 britànics, el 33,84% tenien 60 anys o més (percentatge per sobre del que trobem per alemanys i neerlandesos). Més del 61% tenien 50 anys o més.

En el cas dels 96 residents de **nacionalitat neerlandesa**, aquests residien majoritàriament a les *freguesias* de São Teotónio (23,96%), Longueira/Almograve (15,63%), São Luís (12,50%), Relíquias (10,42%) i São Martinho das Amoreiras (7,29%). D'aquests 96 residents neerlandesos, el 29,16% tenien 60 anys o més (percentatge lleugerament inferior al dels britànics i notablement superior al dels alemanys). Més de la meitat (51,04%) tenien 50 anys o més.

Pel que fa a la distribució per sexes dels residents de nacionalitat alemanya, britànica i neerlandesa, apareix com a pràcticament equilibrada tot i una lleugera major presència d'homes en el cas dels nacionals dels Països Baixos.

Finalment també repassem algunes dades en relació amb tres nacionalitats no UE15 que figuren entre les més presents al *concelho* d'Odemira. Pel que fa als residents de **nacionalitat búlgara**, dels 676 registrats al cens del 2011, la seva gran majoria (81,95%) residien a la *freguesia* de São Teotónio, tot i que també en trobem a Vila Nova de Milfontes (7,99%) i a Zambujeira do Mar (5,77%). El 70,4% tenien entre 20 i 44 anys. Per sexes els homes representen un 61% i les dones un 39%.

En el cas dels 176 residents de **nacionalitat brasilera**, aquests residien a les *freguesias* de Vila Nova de Milfontes (32,38%), São Teotónio (27,27%) i Longueira/Almograve (10,79%). Un 69,8% tenien entre 20 i 44 anys i per sexes els homes representen un 44% i les dones un 56%.

La darrera nacionalitat en la qual val la pena entrar en detall és la **tailandesa**. En el cas dels residents que apareixen al cens com a "Altres països – Àsia", si es comparen les dades del cens del 2011 amb les del Sefstat, es pot comprovar que aquesta etiqueta es correspon, en la seva gran majoria, amb els nacionals provinents de Tailàndia (l'etiqueta podria incloure també 5 residents d'Israel, 3 de Kazakhstan i 2 de Filipines). Cal

dir que la tailandesa és una de les nacionalitats en les quals trobem una major disparitat entre dades del Sefstat (344 residents) i dades 'deduïdes' del cens (153 residents). Deixant de banda això, dels 153 nacionals d'"Altres països – Àsia", registrats al cens del 2011, la seva gran majoria residien a São Teotónio (81,7%); un 91,5% tenien entre 20 i 44 anys; i estaven distribuïts en un 86% d'homes i un 14% de dones. Cal tenir en compte que la xifra total de residents reals tant d'aquesta nacionalitat com del total d'estrangers, sembla que seria molt més elevada del que ens diuen els registres. Com s'exposarà en seccions posteriors, alguns informants clau parlen d'aproximadament un miler de treballadors tailandesos residint al municipi. D'altres entrevistats han comentat que des de la Cambra Municipal es treballa amb dades no oficials que indicarien que el percentatge de població estrangera respecte del total de població del *concelho* d'Odemira podria arribar al 44%.

Un cop feta aquesta contextualització estadística de la població resident a l'àrea d'estudi portuguesa, un territori ocupat de forma significativa pel PNSACV, hom es pot preguntar sobre les percepcions i les relacions de la població amb el seu territori de residència. En la següent secció d'aquesta tesi s'analitza la percepció existent i la relació amb els espais naturals de la població d'Odemira, parant especial atenció a la relació que hi té la població de nacionalitat estrangera.

5.2 LA RELACIÓ AMB ELS ESPAIS NATURALS DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A ODEMIRA

5.2.1 Emmarcant la relació: la relació del conjunt de la població amb els espais naturals a Odemira. La percepció dels informants de nacionalitat portuguesa

Aquesta secció, a més de permetre conèixer algunes qüestions pel que fa a la relació del conjunt de la població d'Odemira amb els espais naturals de l'àrea, té com a objectiu introduir i contextualitzar els apartats que fan referència directa a la població de nacionalitat estrangera resident en al municipi (5.2.2 i 5.2.3)¹³⁹. La secció es fonamenta en entrevistes dutes a terme amb 16 persones de nacionalitat portuguesa, en la seva gran majoria residents al *concelho* d'Odemira, o que, per la seva vinculació laboral o associativa, han estat considerades informants clau per aquesta àrea d'estudi. Aquestes persones es presenten a la Taula A.5 de l'annex (pàgina 340).

Al llarg dels treballs de camp sobre el terreny i de la feina de documentació feta a partir de premsa i altres fonts, es va poder copsar ben aviat que la creació d'un ENP en aquesta àrea d'estudi ha comportat una controvèrsia molt important involucrant a institucions i a població local. Si en el cas dels municipis analitzats a l'Alt Empordà van aparèixer opinions diverses, algunes d'elles crítiques amb la implantació dels ENP allí presents, al municipi d'Odemira, el nivell de conflicte i d'enfrontament al voltant d'aquesta qüestió apareix com a força més important. El nombre d'actors directament implicats és més elevat i les posicions estan més allunyades les unes de les altres, de manera que el grau de complexitat de la qüestió és elevat.

D'aquesta manera, es va constatar que la discussió a l'entorn de la implantació i la regulació del PNSACV ha estat present entre la població del conjunt del municipi d'Odemira, però sobretot a les *freguesias* de la franja costanera, que són les directament afectades pel parc (vegeu el mapa de l'àrea d'estudi portuguesa a la Figura 8). Ha estat un tema objecte de debat tant públic com privat que ha aparegut als mitjans de comunicació locals. Pràcticament tota la població originària de l'àrea resident al municipi n'ha sentit a parlar i la majoria en té una opinió poc o molt formada al respecte. Aquest darrer fet és sens dubte la qüestió més rellevant per la present investigació. Ara bé, més enllà d'aquesta constatació, val la pena fer un repàs a les diferents posicions detectades en les entrevistes amb informants clau de nacionalitat portuguesa, tot apuntant a alguns dels factors que es troben darrere aquestes posicions. S'ha de tenir en compte que és un tema d'una gran complexitat i que entrar-hi amb detall no és l'objectiu principal de la

¹³⁹ Vegeu la secció 3.3.4 dins l'apartat metodològic en relació a les dades que fonamenten aquestes tres seccions i com han estat estructurades dins l'apartat 5.2.

investigació¹⁴⁰.

En aquest sentit, pot ser útil repassar la cronologia de la creació de la figura de protecció del PNSACV que ha estat presentada a la secció 3.2.2. En aquesta cronologia es destacaven alguns esdeveniments que han marcat la definició de les diverses postures. Per tal d'entendre millor la situació, a més de l'esmentada cronologia, cal tenir en compte que, d'acord amb les paraules d'un dels directors adjunts del *DGAC Sul* (òrgan gestor de les àrees protegides del sud de Portugal), de les 60.567ha de l'àrea terrestre del PNSACV, més del 90% corresponen a terrenys de propietat privada. A més, a diferència del que trobàvem a l'Alt Empordà on el PN del Cap de Creus i el PNIN de l'Albera no inclouen nuclis de població molt rellevants, dins el PNSACV trobem nombroses localitats i nuclis dispersos.

Un cop aportats aquests apunts, es passen a descriure les posicions detectades en les entrevistes dutes a terme amb informants clau de nacionalitat portuguesa al *concelho* d'Odemira. En primer lloc cal dir que més enllà de les diferències entre postures, de les entrevistes es desprenen **tres generalitats**:

a) Tots els entrevistats de nacionalitat portuguesa valoren positivament les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea.

b) Independentment de la seva opinió sobre el PNSACV, tots els informants clau de nacionalitat portuguesa es mostren favorables a la protecció del paisatge i dels elements naturals de l'àrea i, en major o menor mesura, estan d'acord amb la implantació de figures de protecció amb aquesta finalitat.

c) Tots els entrevistats de nacionalitat portuguesa veuen aspectes negatius en la manera com s'ha implantat el PNSACV i la seva regulació.

Com s'acaba d'exposar, **totes les persones de nacionalitat portuguesa entrevistades valoren positivament els elements naturals i paisatgístics de l'àrea.**

Anant més enllà, diverses persones entrevistades situen aquests elements en un lloc important en les que per elles són les principals característiques de l'àrea. Un dels exemples el trobem en una dona originària de Lisboa que resideix des de fa 3 anys en una de les *freguesias* interiors del municipi:

“-Entrevistador: ¿Cuales dirías que son para ti las principales características del concelho de Odemira?

-Bonitas paisagens. Com, com... una variedade... para ou turismo, muito rica, porque tens a serra, a serra selvagem. E ainda muito, por trabalhar. Y a parte do mar, um recurso natural, com praias lindíssimas. E é um sitio que acolheu a partir dos anos 80 muitos estrangeiros. [...]”¹⁴¹

¹⁴⁰ Les notícies de premsa relacionades amb el conflicte generat al voltant del PNSACV i el nou *Plano de Ordenamento*, han estat molt nombroses. Tot i això, es pot destacar el tractament que se'n fa des del *Magazine Fundação Odemira* en el seu número inaugural. Vegeu a la bibliografia Moreira (2010).

¹⁴¹ Sobre l'ús del castellà, el portuguès i el la barreja de les dues llengües utilitzada en una majoria de les entrevistes realitzades a Portugal, vegeu l'explicació que es donava a l'apartat metodològic (secció 3.3.3c "llengües utilitzades en les entrevistes"). Pel que fa a la transcripció de les entrevistes que barregen aquestes dues llengües, s'ha intentat respectar al màxim la barreja utilitzada en cada cas per entrevistat i entrevistador.

(Dona de nacionalitat portuguesa, resideix i treballa en el sector social en una freguesia interior del concelho d'Odemira)¹⁴²

Els contrastos que es poden trobar dins el *concelho*, per exemple entre el paisatge litoral i el de la part més muntanyosa, són un element destacat en aquestes respostes:

“-Entrevistador: Which are for you the main characteristics of the *concelho*?
-I guess it's the nature. The river, the beaches... all these is very good. I guess the most beautiful place in Portugal, what I know, is here. We have everything. River, beaches, mountains, small mountains but we have, a damp that is beautiful. [...]”
(Home de nacionalitat portuguesa, nascut i resident en una freguesia de la franja central, representant d'una associació esportiva)

També apareix com a element destacat per diversos entrevistats el fet que es tracti d'una àrea relativament poc explotada i que s'ha mantingut ben conservada, especialment en el cas de la costa, amb unes platges “*ainda selvagens, vamos a ver por quanto tempo*” tal i com diu un integrant del *Centro de Convergencia da Aldeia das Amoreiras*¹⁴³ i membre de l'associació ecologista *Gaia*¹⁴⁴ (home de 35 anys aprox. de nacionalitat portuguesa i resident a *S.Martinho das Amoreiras*).

Precisament aquesta bona conservació del litoral i la presència “*de unas playas bonitas y más o menos naturales*” és un dels components més importants de la imatge del festival de música *SW Festival*, tal i com ho expressava una de les seves organitzadores. Es tracta d'un festival que l'any 2012 ha arribat a la seva setzena edició atraient entre 30.000 i 40.000 persones durant la primera setmana d'agost. Segons aquesta entrevistada, les platges més o menys naturals representen un dels principals factors que van fer decantar els promotors per uns terrenys situats a la *freguesia* de São Teotónio, tot i que per motius de màrqueting es publicita que el festival té lloc a *freguesia* veïna de Zambujeira do Mar (Dona de 35 anys aprox. de nacionalitat portuguesa, membre de l'empresa organitzadora del festival de música *SW Festival*).

En aquest sentit una representant de *TAIPA (Org. Cooperativa para o Desenvolvimento Integrado do concelho de Odemira)*¹⁴⁵ destaca el potencial en termes de natura i paisatge que té el municipi:

“*Há uma palavra que define muito bem o concelho de Odemira: diversidade. O concelho de Odemira tem uma paisagem litoral fantástica. Tem uma paisagem interior fantástica. As populações do concelho também são mui diferentes, cada vez mais pela população imigrante que ha llegado de outros países. Também já somos diversos em este sentido [...] Diversidade*”
[*Insisteix en la diversitat i en les potencialitats del municipi en termes turístics*] “*potentialities to be exploited, but exploited in a careful way, we don't want to be like Algarve*”.
(Representant de l'organització *TAIPA*).

En aquest darrer fragment apareix un element molt a tenir en compte, la comparació amb la costa de l'Algarve com a exemple negatiu d'urbanització desmesurada i massificació turística. Es tracta d'una comparació que fan diversos entrevistats, tant de nacionalitat portuguesa com estrangera.

¹⁴² La no utilització de codis en el cas dels entrevistats de nacionalitats no estrangeres, es justificava a la secció 3.3.4 dins l'apartat metodològic en parlar d'algunes qüestions en relació a l'anonimat de les persones entrevistades. En aquest mateix sentit també s'han obviat algunes dades en relació a determinats informants.

¹⁴³ Pàgina web del *Centro de Convergencia*: centrodeconvergencia.wordpress.com

¹⁴⁴ Pàgina web de *GAIA (Grupo de Acção e Intervenção Ambiental)*: <http://gaia.org.pt/>

¹⁴⁵ Pàgina web de *TAIPA*: <http://www.taipa-desenvolvimento.pt/>

Els fragments anteriors ens serveixen per mostrar la importància que tenen les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea per bona part de la població local de nacionalitat portuguesa. També ens serveixen per entendre que **totes les persones entrevistades es van mostrar favorables a la conservació d'aquestes característiques** i que, malgrat tot el rebombori i l'oposició generada al voltant del PNSACV, cap d'elles es va mostrar contrària a la seva conservació a través d'algun tipus de figura de protecció. Al llarg de les següents pàgines es veuran quines són les principals crítiques que es fan al PNSACV. De moment, però, es pot avançar que algunes de les postures més contràries van ser trobades entre els representants de l'Administració local, concretament en alguns dels presidents de *junta de freguesia* de les *freguesias* que formen part del parc. Doncs bé, fins i tot en aquests casos els entrevistats reconeixien no estar en contra de la implantació d'un parc natural, sempre i quan aquesta implantació no es dugués a terme de la mateixa manera que el PNSACV.

Com es posava de relleu per l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà, no es pot perdre de vista el fet que mostrar-se contrari a la protecció dels valors naturals i paisatgístics, és avui en dia molt políticament incorrecte, i que per tant, fins a cert punt és normal que cap entrevistat s'oposi a aquestes idees. Amb aquesta reflexió no es vol posar en dubte la bona fe o l'honestedat de les respostes dels entrevistats, però es tracta d'una qüestió que cal tenir present. Sense entrar a valorar la sinceritat dels discursos dels informants clau entorn a la defensa de la conservació dels valors naturals i paisatgístics, per la present investigació ja resulta prou rellevant que determinats informants contraris o escèptics amb les figures de protecció, ofereixin aquest tipus de discurs. Una altra qüestió són les diferents concepcions de PN i ENP que puguin tenir els entrevistats, que en alguns casos i tal i com apunten alguns informants, poden distar molt de figures que compleixin amb els objectius que se suposen als PN (vegeu secció 2.3).

Avançant en l'explicació, anteriorment s'ha afirmat que **tots els entrevistats de nacionalitat portuguesa veuen aspectes negatius en la manera com s'ha implantat el PNSACV i en la seva regulació**, més enllà de l'opinió general que puguin tenir sobre el PN. Es tracta d'una qüestió que podria ser tractada àmpliament, ja que la majoria dels entrevistats de nacionalitat portuguesa, especialment els que resideixen a les *freguesias* incloses dins el PN, van fer palès que tenien moltes coses a dir sobre el tema. De tota manera només resumirem els principals punts de crítica detectats.

Com ja s'ha dit, el grup de crítiques més dures correspon principalment a **representants dels governs locals**. Concretament als entrevistats com a presidents de les *juntas de freguesia* de Vila Nova de Milfontes, São Teotónio i São Salvador. També van ser força crítics el president de la *Junta de Freguesia* de Zambujeira do Mar i el vicepresident i regidor de diverses àrees a la *Câmara Municipal* d'Odemira. Aquestes

crítiques van més enllà del seu color polític ja que es tracta d'integrants de partits polítics diferents (vegeu Taula A.5 de l'annex, pàgina 340).

A continuació es resumeixen de manera esquemàtica les principals crítiques que fan aquest grup d'entrevistats, les quals, tot i que amb matisos, són compartides, en la seva majoria, per tots ells:

- Es creu que el PN només ha aportat restriccions i prohibicions, però cap benefici directe per la població local. En aquest sentit, s'assenyala la manca tant de mesures financeres compensatòries, com de mesures per augmentar la competitivitat del territori a través de la imatge del PN i de plans d'actuació.
- Algunes d'aquestes restriccions són vistes com a impediments econòmics per la població local, ja sigui amb mesures restrictives a la construcció, o amb mesures que afecten les microeconomies familiars (e.g. pesca).
- S'afirma que algunes d'aquestes normes i prohibicions són innecessàries, absurdes i fruit de la imposició per part de persones "de fora" no prou coneixedores de la realitat local de l'àrea.
- Es comparteix la visió que el PN i la seva regulació és fruit d'una imposició per part de l'Estat (s'assenyala concretament que prové de Lisboa). Alguns entrevistats parlen d'actitud autoritària i d'arrogància. Dues idees acompanyen aquesta visió: d'una banda el fet de sentir-se d'alguna manera com en una mena de 'reserva d'indis' similar a les dels indis americans als EUA; i de l'altra, el fet de percebre el PN com a fruit d'una ideologia ecologista pròpia de les àrees urbanes que és imposada a les àrees rurals.
- S'argumenta que la població local és la millor coneixedora de com cal conservar els valors naturals de l'àrea i, que en termes de conservació, el PN no ha fet res que no vingués fent la població local al llarg de dècades.
- S'afirma que existeix una desigualtat davant les normes i restriccions, una doble vara de mesurar per part del PN i l'Administració central: mentre que s'és molt estricte per exemple amb els pescadors o amb els petits propietaris que volen construir edificacions, les empreses d'agricultura intensiva gaudeixen de força llibertat per construir, per cultivar noves terres o, fins i tot, per utilitzar productes químics. També s'esmenten casos d'alguns propietaris que han pogut construir edificacions, quedant al marge de les restriccions.

El vicepresident de la *Câmara Municipal* d'Odemira fa referència a un tema molt important a l'hora de parlar de tot el conflicte a l'entorn del PNSACV: la **superposició del perímetro de rega do Mira i el PNSACV**¹⁴⁶. Aquest entrevistat explica que el fet que el

¹⁴⁶ A l'apartat 3.2.2 dedicat a la presentació de l'àrea d'estudi portuguesa, s'aportaven alguns detalls sobre la creació del *perímetro de rega do Mira* i les seves implicacions.

perímetre de regadiu del riu Mira (amb tota la seva infraestructura i la inversió que va suposar per part de l'estat), existís prèviament a la implantació de l'espai protegit, ja representa un xoc inicial molt important. Aquest mateix entrevistat assenyala també la **propietat privada de la gran majoria dels terrenys on es situa el PN** com una de les causes del conflicte:

“Sí, e um conflito importante. [Compara amb alguns ENP de l'estat Espanyol] donde los espacios son públicos, natureza pública, y de propiedad pública. Y aqui no, aqui hay un conjunto de propiedades privadas. Inclusive hay algunos que son propietarios de praias, de partes de praias. O dominio público marítimo aqui, y o domínio público em Portugal, e uma confusão muito grande. Ese é o principal problema: e quando tú tienes uma propriedade que e tua, e alguien aplica medidas de restrição fortes sobre lo que tú podrias fazer. Cuando además el estado, el mismo estado que más tarde viene a aplicar medidas restritivas, es el que construye uma obra muito pesada, muito pesada desde el punto de vista financeiro, y con las expectativas del potencial produtivo del perímetro de rega do Mira. [...] Y después fazes um parque natural en medio del perímetro de rega que restringe la utilização del propio perímetro. Isto fue um primer choque importante”. (Home de 45 anys aprox. de nacionalitat portuguesa, resident a São Teotónio, Vicepresident i regidor de diverses àrees a la Câmara Municipal de Odemira).

Les crítiques exposades al llarg dels darrers paràgrafs no són exclusives dels gestors dels governs locals, ja que en part també les comparteixen altres actors clau entrevistats. Tot i això, es tracta d'**informants amb postures crítiques però no tan contràries al procés d'implantació del PNSACV com les vistes anteriorment**. Per exemple, un representant d'una associació esportiva d'Odemira (esports a l'aire lliure) destaca les restriccions que ha comportat el PN, la doble vara enfront aquestes restriccions i la imposició des de Lisboa, i lamenta la manca d'*inputs* positius que ha suposat la figura.

Per la seva banda, una treballadora de l'àmbit sociocultural d'una *freguesia* de l'interior del *concelho*, nascuda a Lisboa i resident a Odemira des de fa alguns anys, també destaca les contradiccions de les restriccions que ha suposat el PN, afectant de manera desigual a uns sectors de població que a d'altres. Al mateix temps creu que sense el PN o algun tipus de protecció, la Costa Vicentina en poc temps es convertiria en un Algarve, amb turisme intensiu, golfs, etc.

En alguns casos, les crítiques provenen d'**informants amb opinions favorables a la implantació d'una figura de protecció com la del PN**. Es tracta de persones que, tot i ser crítiques (o en alguns casos fins i tot molt crítiques) amb el PNSACV i el seu procés d'implantació, en destaquen coses positives (bàsicament contenció de la construcció al litoral), i hi veuen potencialitats (conservació del patrimoni natural i paisatgístic, oportunitat valoritzar el territori a mig i llarg termini, diversificar i atraure a un turisme de qualitat, etc.). Es tracta d'opinions en la línia d'algunes de les idees destacades per Oliveira, *et al.* (2010) en situar els valors paisatgístics com un dels aspectes destacats que poden reforçar una identitat territorial positiva i el sentiment de pertinença a un territori (vegeu referències a Oliveira *et al.*, 2010, a la secció 2.3.5).

En aquest sentit, per exemple la representant de l'organització TAIPA destaca que no es va dur a terme un treball de valorització paral·lel a la implantació del PN i que les

restriccions no han deixat percebre els avantatges potencials del PN a una gran part de la població. El mal inici de la implantació de la figura n'ha determinat tot el procés, situant una part important de la població en contra del PN sigui quina sigui la seva actuació:

"El PN debe ser una potencialidade, mais a forma como fue instituído aquí, este PN, no es igual en todo el país, hay exemplos buenos de introducción de PN, pero este no es bueno. Porque entraron a proibir. Para nos, el PN solo proibe. Y esto no es bueno. Ellos no fazeron, no supieron fazer um trabalho de valorização, de aquello que debe ser un PN. Un PN debe potenciar una região, não deve ostracizar, não deve limitar. Nós debemos perceber, todos deberíamos perceber, la importância de que estamos dentro de um parque natural. Y esto no fue trabalhado desde un inicio. El error es de inicio. Por tanto, qualquer coisa del PN, estamos todos em contra. Y esto es malo. Sin pensar, las personas están em contra sin pensar. Porque solo ven las restricciones. Porque siempre nos fueron presentadas muito mais las restricciones, y las reglas, que las ventajas. De manera que es mucho más difícil de ver las ventajas. Aunque yo consiga verlas, la gente tiene dificultades de verlas, porque vamos todos em defensa... Y es un error. Porque al principio, la forma como fue hecho inicialmente, fue errónea.

-Entrevistador: ¿Cómo se podría fazer para intentar que la população vea las ventajas?

-Ahora ya es muy difícil, si te soy sincera. Es un proceso que es muy difícil. Porque el PN entró en este território a proibir. Proibir construir, solo dejaron construir en los terrenos que eran de ellos. Solo dejaron cultivar los terrenos que eran de ellos... Qualquer autorización que precise, pague, pague..."

(Representant de l'organització TAIPA).

També un dels membres de l'*Associação de Defesa do Património e Ambiente "GESTO"* coincideix en algunes d'aquestes crítiques. Des d'aquesta associació es defensa una postura favorable a la presència del PN en tant que creuen fermament en els avantatges i la necessitat de preservar el patrimoni natural en tant que patrimoni col·lectiu. Aquest entrevistat destaca diversos factors com a causes del posicionament contrari al PN de bona part de la població: el trencament de les expectatives de negoci de bona part de la població local (posades en la construcció i el turisme); el fet que sigui una institució forània la que ha imposat restriccions (sumat a un sentiment d'autonomia de la regió molt fort per motius històrics); la desigualtat enfront les normes i restriccions; la manca de compensacions; i creu que també elements com el baix nivell educatiu de bona part de la població, han contribuït a dificultar tot el procés.

Alguns d'aquests elements coincideixen amb els que s'havien vist per les localitats d'estudi de l'Albera, on el sentiment de propietat dels propietaris de finques es veia d'alguna manera atacat per una figura de protecció imposada per una administració forània. En aquest cas es destacava que diversos autors han assenyalat la necessitat de fer veure els avantatges potencials dels ENP a la població local o la importància d'establir algun sistema de compensacions, com a molt rellevants per al bon funcionament dels ENP (e.g. Dudley *et al.*, 2010; Corraliza *et al.*, 2002).

Cal destacar que en aquests casos no tot són crítiques i que també apareixen aspectes positius i potencialitats que es vinculen a la implantació de la figura del PNSACV. Algunes de les opinions expressades pels representants dels governs locals entrevistats, especialment en el cas del vicepresident de la *Câmara Municipal*, també podrien entrar en aquestes potencialitats.

En motiu d'aquesta recerca van ser entrevistats un representant del PNSACV i el que durant els treballs de camp era un dels directors adjunts del *DGAC Sul*, òrgan gestor

de les àrees protegides del sud de Portugal¹⁴⁷. Aquests **gestors del PNSACV comparteixen o accepten algunes de les crítiques** esmentades fins al moment. Reconeixen per exemple que el PN és poc restrictiu amb les empreses d'agricultura intensiva i que en certa mesura el parc sempre ha estat supeditat al Ministeri d'Agricultura, i per tant, al poder de les companyies situades al *perímetro de rega do Mira*¹⁴⁸. Tot i els avenços que s'han fet durant els darrers anys, destaquen la dificultat de controlar qüestions com els moviments de terres o l'ús de productes químics. En aquest sentit posen molt d'èmfasi en les dificultats de finançament, del PN en concret i de la conservació de la naturalesa a Portugal en general, no sent massa optimistes de cara al futur. Més enllà d'aquestes dificultats, també reconeixen la poca participació que hi ha hagut en el procés d'implantació del parc i de les seves regulacions, i una manca d'autonomia del PN degut a un model molt centralista com és el portuguès¹⁴⁹. Fins i tot s'accepta que moltes de les accions que el PN hauria d'impulsar, més enllà de restringir i prohibir, no s'han dut a terme. Així, s'esmenta per exemple la manca d'un pla estratègic socioeconòmic previ a la implantació de la figura. De tota manera, s'afirma que moltes d'aquestes accions de promoció, de compensació, de posada en valor i de dinamització, no s'han pogut tirar endavant, en gran part, a causa de les dificultats de finançament. Amb tot, creuen que és comprensible que bona part de la població local no vegi com a seu, és a dir com a propi, el PNSACV. Aquests gestors defensen en certa mesura la necessitat que els PN siguin més autònoms i permetin una major participació de la població i les institucions locals. Es tracta de qüestions assenyalades al capítol 2 com a molt rellevants per al bon funcionament dels ENP (vegeu seccions 2.3.2 i 2.3.3).

D'altra banda, els gestors del PNSACV parlen d'un desconeixement de les restriccions que suposa realment el nou PO. Creuen que bona part de la població no té un coneixement real d'una part d'aquestes restriccions. Així mateix, creuen que moltes vegades la idea que es té sobre en què consisteix realment un PN i quines implicacions té, no s'ajusta a la realitat. Afirment que el PN ha trencat expectatives de negoci (construcció-turisme), i que costa molt fer entendre que els beneficis del PN no són immediats. També creuen que, tot i que les compensacions promeses a les *câmaras municipais* han estat rebaixades notablement, aquestes fan un doble joc, ja que es troben entre els seus votants d'una banda, i l'Administració central i el PN de l'altra.

Finalment, en termes de futur econòmic de l'àrea vinculat al PN, apareixen alguns factors que poden dificultar la creació d'un projecte turístic potent compatible amb el PN. En primer lloc, l'allunyament respecte de centres urbans importants fa difícil l'arribada d'un

¹⁴⁷ Per qüestions d'anonimat es fa referència a aquests dos informants com a representants del PNSACV de manera indistinta.

¹⁴⁸ Els ministeris d'Agricultura i de Medi Ambient han estat units sota el *Ministério da Agricultura, do Mar, do Ambiente e do Ordenamento do Território* (<http://www.portugal.gov.pt/pt/os-ministerios/ministerio-da-agricultura-e-do-mar.aspx>).

¹⁴⁹ Vegeu referències a Queirós (2002 i 2012) a la secció 2.3.2 sobre la "protecció d'espais naturals a Portugal".

flux constant de visitants. En segon lloc, el despoblament de l'àrea i el nivell educatiu (falta de formació en turisme, idiomes...), de bona part de la població, es presenten com a *handicaps* per oferir un projecte turístic atractiu i compatible amb el PN

En un altre extrem hi trobem l'opinió defensada per **grups ecologistes com la Liga para a Protecção da Natureza**, associació mediambiental creada l'any 1948 sent la primera d'aquest tipus a la península Ibèrica (Queirós 2012). Durant els treballs de camp va ser entrevistat un representant d'aquesta associació a la comissió del *Plano de Ordenamento* del PNSACV aprovat el 2011. L'entrevistat també havia participat en la redacció de l'anterior pla de 1995 formant part d'un equip de biòlegs. Des d'aquesta associació es veu l'agricultura intensiva industrial com la principal amenaça per la conservació dels valors que hauria de protegir el PNSACV. Aquesta és situada clarament per davant d'altres amenaces com el turisme i la construcció, les quals han perdut força amb l'arribada de la crisi econòmica (LPN, 2010). Des de l'associació s'afirma que el *perímetro de rega do Mira* ha tingut un paper molt destacat, tant en la redacció del nou PO, com en l'opinió de la població local. De la mà d'aquest argument es posa en dubte que les opinions contràries al PN i al PO siguin majoritàries entre la població i s'alerta del fet que bona part d'aquestes opinions contràries serien resultat de manipulacions (es posa com a exemple la mala interpretació que sovint es fa de les restriccions a la pesca lúdica).

Així doncs des d'aquesta associació són contraris al PO per poc restrictiu. L'entrevistat destaca l'especial dificultat que presenta el PNSACV, amb les seves característiques, per tal de compaginar satisfactòriament desenvolupament local i protecció. De tota manera afirma que des de la seva associació no són totalment contraris a l'agricultura intensiva, sempre i quan s'assoleixin uns compromisos de conservació 'vàlids'. En opinió de l'informant, entre les poblacions locals hi ha una manca d'informació molt important en torn aquesta qüestió, de manera que per tal d'acostar posicions cal més educació i sensibilització, juntament amb estudis socioeconòmics que analitzin com compaginar desenvolupament territorial i conservació. Reconeix que es tracta d'un dels punts febles de la *Liga para a Protecção da Natureza*, molt enfocada a qüestions de conservació i biodiversitat.

A la secció 2.3 vèiem la força de l'argument segons el qual la complicitat de la població local és indispensable per al bon funcionament d'un espai protegit. Partint d'aquesta idea es pot afirmar que caldria que fos una prioritat treballar per un acostament de posicions, per tal que la població local s'apropés a l'espai i a la figura de protecció. D'aquesta manera, una de les preguntes que es feia als informants de nacionalitat portuguesa era com veien ells **el futur del conflicte**. Les opinions aparegudes es reparteixen entre les optimistes i les pessimistes. Tot i que les opinions optimistes potser són les que més apareixen, bona part van en el sentit que el temps tot ho posarà al seu

lloc i que la crisi econòmica i l'aturada del boom immobiliari han ajudat a rebaixar les expectatives de negoci de la població local, suavitzant posicions. Apareixen com a elements que ajudaran a aquesta millora de la situació, l'arribada d'una nova generació que no hagi viscut el conflicte en primera persona o una visió dels efectes positius del PN més a mig i llarg termini. Tot acompanyat d'un possible treball de sensibilització i educació que segons alguns entrevistats mai s'ha arribat a fer.

En aquest sentit i per acabar amb un apunt positiu, les entrevistes dutes a terme amb informants de nacionalitat portuguesa han posat de relleu que fins i tot aquells informants amb una postura més crítica amb el PNSACV, no es mostraven contraris a la implantació de figures de protecció. Fins i tot veien en la implantació d'aquestes figures potencials efectes positius. Les entrevistes dutes a terme amb els presidents de les *juntas de freguesia* de Vila Nova de Milfontes, São Teotónio i São Salvador són exemples clars en aquest sentit. Així, el president de la *Junta de Freguesia* de V.N. De Milfontes, després de criticar durament la implantació del PNSACV, accepta que la presència del PN podria haver estat positiva pel territori i afirma:

"Ninguém é contra do PN, todos estamos a favor do PN. Agora, nós conhecemos melhor que ellos aquello que debemos fazer para mantener, conservar y defender a biodiversidade dentro do nosso parque, dentro do parque que nós queremos. No es el parque que ellos quieren [...]"
(Home de 57 anys de nacionalitat portuguesa i resident a São Luis, Presidente de la Junta de Freguesia de V.N. De Milfontes)

D'una manera similar, el president de la *Junta de Freguesia* de S.Teotónio argumenta:

*"-Entrevistador: ¿El PN afecta a S.Teotónio?
-Muito. Muito. El parque natural podría acabar. No faz falta ninguna. Solo crea problemas. Y después a arrogância do PN. Nos concordamos, em parte, que haya um PN, que las cosas sean preservadas, e uma zona lindíssima, las pessoas gustan... y el PN.. Sí. Mais en outras medidas [...]"*
(Home de 60 anys aprox. de nacionalitat portuguesa, Presidente de la Junta de Freguesia de S.Teotónio)

Es tracta de fragments d'entrevista que, tot i tenint en compte el fet que mostrar-se contrari a la protecció dels valors naturals i paisatgístics és avui en dia molt políticament incorrecte, permeten ser mínimament optimistes de cara a una evolució positiva del conflicte generat al voltant de la implantació i regulació del PNSACV. En aquest sentit, també cal tenir present que la crisi econòmica iniciada al 2008, ha rebaixat notablement les expectatives que tenia una part de la població d'enriquir-se amb negocis relacionats amb el sector de la construcció i el turisme (venda de sòl, construcció de petits habitatges o habitacions per vendre o llogar, etc).

Fins aquí l'apartat dedicat a la percepció dels informants clau sobre la relació del conjunt de la població amb els espais naturals. A continuació s'aborden ja qüestions més directament relacionades amb la immigració estrangera resident a l'àrea d'estudi portuguesa.

5.2.2 La percepció dels informants de nacionalitat portuguesa sobre la relació dels residents estrangers amb els espais naturals a Odemira

Si en l'apartat anterior s'ha fixat l'atenció en la percepció dels informants clau pel que fa a la relació del conjunt de la població amb els espais naturals, ara el focus es situa en la percepció d'aquests mateixos informants sobre la relació dels residents estrangers amb aquests espais. Tenint sempre present que no existeix una sola natura, sinó múltiples concepcions de natura, o múltiples natures, creades a partir de diversos processos socioculturals (vegeu referències a Macnaghten i Urry, 1998 a l'apartat 2.3.1), l'exposició s'ha agrupat en els següents tres apartats:

a) Distinció segons tipus de migracions. En primer lloc i de la mateixa manera que a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà, es fa present la distinció entre dos grups de residents estrangers pel que fa al coneixement i la valoració dels espais naturals de la comarca. Tot i la similitud amb la distinció observada a l'àrea d'estudi empordanesa, pels informants portuguesos és conegut que un nombre important de residents de nacionalitats europees s'han assentat a l'àrea atrets pels llocs de feina qualificada i les oportunitats de negoci en el sector de l'agricultura industrial. D'aquesta manera la distinció es fa entre **residents procedents de països europeus pertanyents a l'OCDE** (principalment alemanys, holandesos i britànics); i **residents estrangers que han migrat com a mà d'obra no qualificada** (principalment búlgars i tailandesos, però també romanesos, ucraïnesos i brasilers). Tal i com s'ha vist amb les dades estadístiques presentades a la secció 5.1, aquesta percepció de les principals nacionalitats es correspon en bona mesura amb les dades presentades. Mentre que **als del primer grup se'ls atribueix un major coneixement i una major valoració dels espais naturals**, es creu que **els del segon en general coneixen i valoren poc, o menys que els anteriors, els espais naturals propers**. De tota manera i com es veurà a continuació, la divisió presenta més complexitat que en el cas empordanès degut a les distincions que es fan dins d'aquests dos grups.

b) Percepció dels informants clau de la relació dels residents estrangers migrats com a mà d'obra no qualificada. A causa de la seva presència a l'àrea, són les nacionalitats **búlgara i tailandesa**, seguides de la ucraïnesa, la brasilera i d'altres com la romanesa, les més esmentades pels informants clau. Tot i que alguns d'aquests residents treballen al sector serveis, principalment al sector turístic i al de la construcció, majoritàriament estan ocupats al sector de l'agricultura, i concretament a les **empreses d'agricultura intensiva** ubicades al *perímetro de rega do Mira* (sobre aquesta

infraestructura vegeu l'apartat 3.2.2). Com alguns informants han indicat, fins a finals de la dècada de 1990 era població portuguesa la que ocupava aquests llocs de treball, però a partir d'aleshores, amb l'entrada de noves empreses i nou capital, es va començar a importar mà d'obra primerament de països de l'Europa de l'est com Ucraïna, Romania, posteriorment Bulgària i més recentment de Tailàndia.

Els informants clau creuen que les persones residents d'aquestes nacionalitats **acostumen a desconèixer els espais naturals de la comarca**. Les raons que situen darrere d'aquest poc coneixement tenen molt a veure amb les ja observades a l'Alt Empordà. És a dir, que per una **qüestió de necessitats bàsiques i d'escala de prioritats** amb un pes central de les preocupacions econòmiques i laborals, no queda espai per a altres activitats o interessos com puguin ser els que tinguin a veure amb aquest tipus d'espais. En el cas de l'àrea d'estudi catalana ja es veia que la influència d'aquest tipus de factors en la relació amb els espais naturals de la població immigrada ha estat destacada per diversos autors (e.g. Lovelock *et al.*, 2011). Tot i que en el cas dels informants clau de l'Alt Empordà aquest tipus de reflexions apareixien d'una manera més clara, també s'observen en les entrevistes amb informants clau portuguesos. El següent fragment n'és un bon exemple:

*“-Entrevistador: Y los trabajadoras de las empresas, extranjeros, búlgaros, rumanos, tailandeses... ¿cree usted que conocen el PN, los valores, sitios...?
-No, no. No creo. Ellos trabajan todos los días. Sábados, domingos... No tienen tiempo. Y cuando tienen tiempo se juntan y se van 2 meses a Bulgaria.”
(Home de nacionalitat portuguesa de 40-60 anys, resident en una freguesia costanera del *concelho*, representant del PNSACV)*

Diversos fragments d'entrevista il·lustren aquesta idea i **en cap cas es creu que el factor natura-paisatge pugui haver intervingut en la decisió d'aquest tipus de residents per migrar a l'àrea**. Tot i això, també s'han trobat persones que creuen que aquest tipus de migrants tenen un cert coneixement i fan un cert ús d'alguns dels llocs del PNSACV, en especial de les platges. Cal no oblidar que la majoria d'aquests residents treballen dins del PNSACV i viuen en nuclis que també en formen part, i fins i tot en el cas de molts dels treballadors tailandesos, resideixen en cases situades fora dels nuclis urbans i en ple espai natural.

El següent fragment d'entrevista corresponent a una dona originària de Lisboa que fa més de tres anys que resideix permanentment a l'àrea. Les seves paraules aporten un matís interessant en el sentit que, tot i afirmar que aquest tipus de residents coneixen i visiten d'una manera més o menys habitual espais que formen part del PNSACV, la concepció que en tenen pot diferir força de la que en tinguin altres tipus de residents, **potser no valorant-ho com a patrimoni natural, però sí com a lloc de lleure**, en un sentit similar al que han apuntat Lovelock *et al.* (2011):

*“-Entrevistador: ¿Y en el caso de los trabajadores de las estufas crees que lo conocen [conocen los valores naturales]?
-Conocen, mais no tienen la noción de patrimonio natural... El concepto de patrimonio natural, pienso que no es muy importante... Son personas..., muitos vienen de... no es Vietnam... asiáticos... Trabajan muchas horas en las estufas, y*

cuando terminan van a la playa, descontraídos..”

(Dona de nacionalitat portuguesa de 35 anys aprox., resideix i treballa en el sector social en una freguesia interior del concelho d'Odemira)

Resulta molt interessant el **projecte de sensibilització i educació ambiental adreçat a la comunitat tailandesa que s'ha dut a terme des del PNSACV**. Degut a que s'havien detectat membres d'aquesta comunitat realitzant activitats il·legals dins de l'espai protegit (caça d'ocells i altres animals, pesca sense llicència, etc.), l'Administració del parc va tirar endavant un projecte per tal de fer arribar la normativa i alhora conscienciar als membres d'aquesta comunitat. El projecte va comptar amb la col·laboració de l'ambaixada de Tailàndia a Portugal i també la d'algunes empreses agrícoles. Es van editar fulletons amb diferents llengües i paral·lelament es van fer visites amb un traductor. Tot i la mobilitat de bona part d'aquests residents, els representants del PNSACV entrevistats es van mostrar força satisfets amb el projecte. Existeix també la idea de dur a terme una acció similar amb la comunitat búlgara de cara al futur.

Pel que fa al conflicte a l'entorn del PN, els informants clau no creuen que els residents búlgars i tailandesos en tinguin massa coneixement. A l'element ja apuntat de l'escala de prioritats i interessos, cal sumar-hi factors com el nivell d'integració o la temporalitat d'aquests grups de població. L'entrevistat com a representant de la *Liga para a Protecção da Natureza* a la comissió del pla d'ordenament del PNSACV, introdueix una dificultat afegida a l'hora de transmetre'ls els paràmetres del conflicte: **la majoria d'aquests residents viuen de negocis que són una part important del conflicte:**

"[...] Pienso que el principal problema es decirles que su jefe está destruyendo la diversidad y los intereses del PN. Este pienso que es el principal problema en este caso concreto, si es gente cuyo empleo depende de las actividades agrícolas intensivas. Allí los principales a sensibilizar son sus jefes, y esos posiblemente lo saben todo, lo saben todo y saben bien lo que quieren."

(Home de nacionalitat portuguesa de 30-45 anys aprox., membre de la Liga para a Protecção da Natureza i representant d'aquesta associació a comissió del PO do PNSACV)

c) Percepció dels informants clau de la relació de la migració procedent de països europeus pertanyents a l'OCDE. En contraposició a la 'migració laboral', els informants portuguesos fan referència bàsicament a residents de nacionalitats europees de l'OCDE en general i especialment a **alemanys, neerlandesos i britànics**, és a dir, de la UE15. Com s'ha mostrat anteriorment, es tracta de les nacionalitats d'aquest tipus amb major presència al municipi d'Odemira (vegeu Taules 28 i 29 a l'inici del present capítol 5). En un segon terme també s'esmenten residents d'altres nacionalitats com belgues, suïssos o francesos. L'opinió estesa és que aquests residents en menor o major mesura **coneixen els espais naturals** del municipi, concretament que saben de l'existència del PNSACV, i que **en general valoren la presència d'aquests elements** a la seva localitat de residència. Del conjunt d'entrevistes s'extreu una triple distinció dins d'aquest grup.

En primer lloc es fa referència a grups de població estrangera, majoritàriament de nacionalitat alemanya, que van establir-se en àrees muntanyoses del *concelho* durant les

dècades de 1970-1980 que són descrits per diversos informants com a **'hippies alemanys'**. S'explica que són persones que 'fugien d'una vida urbana', que porten un estil de vida *'hippy'* o *'post-hippy'*, que van arribar per 'viure al marge de la llei', en alguns casos plantant cànnabis. Pels entrevistats portuguesos, el component d'aïllament (físic i social) en les parts muntanyoses d'una àrea vista com a encara més o menys 'salvatge', va ser un factor clau d'atracció d'aquests residents. Així doncs, a partir d'aquestes explicacions s'atribueix una relació entre l'arribada d'aquests grups i la presència d'uns elements naturals en certa mesura lligats a l'aïllament de l'àrea, al despoblament i a seu caràcter 'salvatge'. Es tracta d'elements que van més enllà de la presència o no d'un ENP, però que hi estan vinculats. De fet, d'acord amb les paraules d'alguns informants, en el moment de l'establiment de molts d'aquests grups, l'actual PNSACV encara no s'havia constituït com a parc natural ni com a *Área de Paisagem Protegida* (any 1988). En aquest sentit, un dels representants del PNSACV creu que la població estrangera que s'ha establert darrerament a l'àrea valora molt més la presència del PN del que ho feien aquets residents establerts en dècades anteriors, els quals 20 anys enrere, veien el PN com una *"terra selvagem, sem lei"*.

En segon lloc es parla de tot el conjunt de **tècnics, personal qualificat, empresaris i inversors** atrets a partir dels inicis de la dècada de 1990 pel **sector de l'agricultura industrial** que s'estava desenvolupant al *perímetro de rega do Mira*. Principalment s'esmenten neerlandesos, però també alemanys, britànics, belgues, francesos i algunes nacionalitats escandinaves. En aquests casos els informants situen les oportunitats laborals i de negoci com a principal motivació migratòria d'aquests residents. De tota manera creuen que també han estat importants pel seu assentament al municipi elements que vinculen a una major qualitat de vida com el clima i les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. El següent fragment il·lustra aquesta postura. Quan es pregunta a l'entrevistada si creu que els residents estrangers coneixen els valors naturals de l'àrea, respon referint-se a aquests grups:

"Las personas [norte europeos] que yo conozco sí [que lo conocen]. Acaban siendo razones para ellos vivir aquí. Yo pienso que sí. Estamos hablando de una zona que no tenemos unos accesos espectaculares. Salud tampoco, estamos lejos de los centros hospitalarios. Y educación también, en fin, es normal. No hay nada que... Lo que tenemos que los puede traer para acá son los recursos naturales. Por tanto, a partir de allí es que ellos valoran, y se preocupan. Aquellos que yo conozco, de alguna forma ya tienen una vida ya acá con muchos años. Tienen su trabajo, su empresa... Valoran. Y quieren acreditar que las empresas agrícolas, de las que algunos de ellos forman parte, que tienen los cuidados necesarios. La gente quiere acreditar que sí. Y que se valore que... que el terreno de ellos está dentro de un PN, y que ellos lo explotan, quieren acreditar que sí."

(Representant de l'organització TAIPA).

Pel que fa al PNSACV, tot i el conflicte d'interessos del sector de l'agricultura amb el parc i amb els grups ecologistes, diversos informants destaquen que aquests residents vinculats al sector de l'agricultura intensiva han vist una oportunitat en el parc en tant que pot donar un valor afegit als productes que s'elaboren des de l'àrea. És a dir, que es creu que aquest tipus de residents veu amb molt bons ulls el PN sempre que no perjudiqui

massa a les empreses agrícoles en termes de restriccions i limitacions, i que al mateix temps pugui aportar als seus productes algun tipus de segell de qualitat associat a la presència del parc. En aquest sentit, entrevistats com el representant de la *Liga para a Protecção da Natureza*, veuen una actitud perversa en alguns d'aquests residents en tant que al mateix temps que estan duent a terme una agricultura altament intensiva perjudicial pels valors mediambientals de l'àrea, es volen aprofitar del PN en termes de màrqueting.

Finalment, en tercer lloc els informants fan referència a diversos tipus de residents estrangers que aquí situarem en un mateix grup, ja que tot i ser més heterogeni que els anteriors, presenta alguns trets comuns. Tot i que les nacionalitats a les que es fa referència són les mateixes que les del grup tractat anteriorment (països europeus pertanyents a l'OCDE, principalment de la UE15), dins d'aquest hi entrarien principalment les referències que es fan a **residents jubilats** i a **persones que tenen ingressos provinents dels seus països d'origen**, i tot i que amb menor mesura, també les referències que es fan a persones amb feines sense base en un lloc fix i que durant les darreres dècades s'han establert a l'àrea. Es tracta de residents que s'haurien establert al llarg de les dues darreres dècades. Segons els informants clau, els motius que han atret a aquests residents a establir-se a l'àrea tenen a veure amb una sèrie d'elements vinculats a gaudir d'una major qualitat de vida: el clima, la tranquil·litat, el menor cost de la vida, viure en una àrea no massa poblada ni urbanitzada, però també el fet de poder viure en una àrea amb unes característiques naturals i paisatgístiques com les del *concelho* d'Odemira. En general es creu que aquest tipus de residents coneixen l'existència del PNSACV i valoren positivament la figura de protecció en tant que representa una garantia que aquests valors seran preservats de cara al futur, però tot i això no es creu que la presència de la figura hagi tingut a veure amb el seu establiment a l'àrea.

Cal dir que en algunes entrevistes apareix que l'establiment d'aquest tipus de residents pot anar associat a la construcció de 'macro urbanitzacions', construccions que poden malmetre els valors naturals i paisatgístics de l'àrea. En aquest sentit són nombrosos els informants que fan comparacions amb l'Algarve. Especialment rellevant resulta el cas de la urbanització *Vale da Telha*, situada a Aljezur, municipi veí d'Odemira¹⁵⁰. Segons alguns informants, aquesta 'macroubanització' situada a tocar de la costa, està habitada per nombrosos residents britànics:

"¿Cómo es posible que un presidente de câmara argumente que no quiere transformar el área en un Algarve, cuando Vale da Telha es una área sintomática? Cuando esté totalmente desarrollada va a ser la ciudad más grande entre Sines y Lagos. [...] Fue empezada de forma totalmente ilegal, clandestina y es uno de los problemas de ordenamiento actuales. Con una presión, muito interés turístico para acabar de destruir esto aquí y de intentar construir todo. Todo lo que está en medio de las casas, son matorrales rarísimos"

(Home de nacionalitat portuguesa de 35 anys aprox., membre de la Liga para a Protecção da Natureza i representant d'aquesta associació a comissió del PO do PNSACV)

Dins d'aquest tercer grup també hi entrarien les referències a residents que s'han

¹⁵⁰ Vegeu <http://www.vale-da-telha.eu>

establert en forma de **comunitats** i que comparteixen una sèrie **d'inquietuds amb un fort component espiritual**. L'exemple més conegut entre la població local és el grup anomenat *Tamera*, definit a la seva pàgina web com a: "Healing biotope community, an international training and experimental site for the development of peace research villages and healing biotopes worldwide" ¹⁵¹. Es tracta d'una comunitat establerta a la part interior del municipi i allunyada de nuclis urbans. A la seva pàgina web es pot veure que aquesta va ser creada per persones originàries de països centre i nord-europeus, i que la relació del projecte amb els elements naturals és una part important de la seva imatge externa. Els informants clau que fan referència a la comunitat expliquen que estaria formada majoritàriament per persones de nacionalitats europees OCDE, moltes d'elles de nacionalitat alemanya. La presència de grups com el de *Tamera* i d'altres que hi tenen algunes característiques en comú (e.g. *Osho Garden* ¹⁵²), en la mesura que estan integrats en bona part per residents de nacionalitat estrangera seran tractat a l'apartat 5.2.3.

Deixant de banda aquestes comunitats, volem tancar aquest apartat fent referència a les paraules d'un dels representants del PNSACV. Quan se li pregunta pel futur del *concelho* i del territori que ocupa el PN en general, respon que és optimista, sobretot per la qualitat ambiental que té l'àrea, les seva bellesa paisatgística, els valors de flora i fauna, etc. En opinió seva, malament ho tenen aquelles regions en les quals aquests valors han estat destruïts i afegeix que ja hi ha molta gent que fuig d'àrees com el sud d'Espanya o l'Algarve més tradicional "*i procura d'uma qualidade que aqui tem*".

¹⁵¹ Vegeu <http://www.tamera.org>

¹⁵² Vegeu <http://oshosgarden.wordpress.com/>

5.2.3 La relació dels estrangers amb els espais naturals a Odemira. La percepció dels informants estrangers entrevistats

En aquest tercer apartat dels dedicats al municipi d'Odemira s'analitza la relació dels residents de nacionalitat estrangera a partir de les percepcions dels propis estrangers entrevistats. La secció es basa en les entrevistes realitzades amb 23 persones, les quals són presentades a la Taula A.6 de l'annex (pàgina 340) i que han estat agrupades en sis grups creats a partir dels perfils detectats. Com en els casos anteriors, aquesta classificació vol ser només una eina per presentar les diferents posicions detectades en les entrevistes seguint una lògica que faciliti tant la seva presentació com la possibilitat d'elaborar reflexions i extreure conclusions. Els sis grups són els següents:

a) Residents (homes i dones) treballadors no qualificats del sector de l'agricultura intensiva. Motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE¹⁵³.

b) Residents (homes i dones) treballadors qualificats i empresaris (o familiars) del sector primari, principalment de l'agricultura intensiva. Atrets per les oportunitats professionals i de negoci d'aquest sector. Nacionalitats de la UE25.

c) Residents (homes i dones) empresaris amb un negoci turístic vinculat als valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Relació del negoci amb aquests valors com a motiu per establir-se a l'àrea. Nacionalitats de països europeus de l'OCDE.

d) Residents (homes i dones) jubilats. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

e) Residents (dones) laboralment actives que treballen per compte propi. Atretes per una multiplicitat de factors, entre els que hi figuren les característiques naturals de l'àrea. Nacionalitats de l'OCDE.

f) Residents (homes i dones) 'alternatius' o amb ideologies i estils de vida relativament allunyats dels estàndards majoritaris de la societat capitalista europea.

a) Residents (homes i dones) treballadors no qualificats del sector de l'agricultura intensiva. Motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE.

Durant el treball de camp han estat entrevistades sis persones que han donat lloc a aquest grup: es tracta de cinc residents de nacionalitat búlgara i un resident de nacionalitat tailandesa. Segons els informants de nacionalitat portuguesa, els residents d'aquestes nacionalitats ocupen majoritàriament els llocs de treball no qualificats a les empreses

¹⁵³ Els països integrants de l'OCDE, la UE15 i la UE25, han estat detallats en notes al peu a l'inici de la secció 4.2.3.

d'agricultura intensiva del *perímetro de rega do Mira*. Es tracta de dues nacionalitats que amb les dades presentades a l'apartat 5.1 d'aquest capítol, apareixen com a força nombroses. Segons les dades del Sefstat, el 2011 aquestes dues nacionalitats representaven el 5,37% del total de població d'Odemira i el 44,34% dels residents estrangers del municipi (vegeu Taules 28 i 29). Probablement els nombres de residents reals siguin força més elevats ja que alguns informants clau parlen d'uns 1.000 treballadors tailandesos enfront dels 344 que hi ha registrats. Segons les dades del cens del 2011, més del 70% dels residents búlgars del municipi té entre 20 i 45 anys, percentatge que arriba al 90% en el cas dels tailandesos. Per *freguesias* més del 80% dels búlgars i dels tailandesos registrats residien a São Teotónio. Els sis entrevistats tenen entre 30 i 45 anys i resideixen en aquesta *freguesia* des de fa menys de 10 anys, cosa que també coincideix plenament amb la informació aportada pels informants clau de nacionalitat portuguesa entrevistats segons la qual l'arribada de treballadors búlgars es va produir majoritàriament entre els anys 2005 i 2010¹⁵⁴.

Imatge 13. Hivernacles a la *freguesia* de S.Teotónio

Albert Mas (juliol 2011)

Anant al contingut de les entrevistes amb els **residents búlgars**, en totes elles queda clar que les **motivacions migratòries tant per migrar a Portugal com per establir-se a l'àrea d'estudi van ser de caràcter laboral**. La xarxa de contactes previs, el poder començar a treballar pràcticament de manera immediata després de la seva arribada sense necessitat d'aprendre portuguès i el fet de poder guanyar un sou més

¹⁵⁴ Sobre els treballadors de nacionalitat tailandesa del sector de l'agricultura a la *costa alentejana*, vegeu la notícia "Da Tailândia, com suor" (*Visão*, 28/8/2009). Al subtítol de la notícia s'hi pot llegir: "Os campos agrícolas da costa alentejana estão a ser invadidos por centenas de trabalhadores tailandeses - trabalham de sol a sol e ainda imploram horas extraordinárias". <http://visão.sapo.pt/da-tailandia-com-suor=f527175>

elevat que en altres sectors i de manera més o menys regular al llarg de l'any (a l'agricultura tenen possibilitat de fer hores extres i treballar en caps de setmana), són tots ells elements esmentats a les entrevistes. El següent fragment n'és un bon exemple:

“Cosas mais importantes era que esta é uma zona muito tranquila. Esta zona é muito boa. Não há cosas malas. Ninguém não te faz nada mal. E mais importante, o dinheiro que nos ganhamos em esta zona de S. Teotónio, porque trabalhamos muito, sábados, domingos, horas extras... e isso era para nos importante também. E fácil de começar a trabalhar também, porque si no sabes língua já mesmo podes começar a trabalhar. [...]”.
(ALit_22_IMM, dona de nacionalitat búlgara de 44 anys resident a São Teotónio)

Com en l'anterior fragment, tots els entrevistats de nacionalitat búlgara valoren explícitament la **tranquil·litat del lloc**. Aquesta qüestió es pot vincular en alguns casos amb el fet que els entrevistats procedeixin d'àrees rurals o semirurals del nord de Bulgària. La similitud entre la localitat d'on és originària la persona i la localitat d'acollida (dimensions, tranquil·litat, entorn més o menys rural, etc), ha estat assenyalada com a factor rellevant en el procés d'assentament per Morén-Alegret (2008) entorn els conceptes de *ruralphilia* i *ruralphobia* tractats a l'apartat 2.2.2 d'aquesta tesi.

Més enllà de les oportunitats laborals i la tranquil·litat, en un segon terme i pel que fa a les característiques naturals i paisatgístiques, la **presència del mar i de platges** a poca distància són elements també valorats. Per exemple, quan es pregunta a un dels entrevistats quines són per ell les coses importants de São Teotónio (a part dels llocs de treball), respon que té costa i que li agrada anar a mirar el mar. Un altre entrevistat respon el següent quan se li pregunta pel paisatge del municipi:

*“-Entrevistador: Y el paisagem... ¿tu conoces un poco de Odemira?
-Si, si. Milfontes, aqui, Odemira... Todos lados e bom. Tem mar, tem praia, tem muitos turistas. Tem muitas coisas que são boas”.*
(ALit_16_IMM, Home de nacionalitat búlgara de 31 anys resident a São Teotónio)

Resulta interessant el comentari que fa un dels entrevistats sobre la presència de residents estrangers de nacionalitats europees de l'OCDE. El comentari mostra que aquest entrevistat atribueix motivacions vinculades a la qualitat de vida als residents estrangers de nacionalitats europees-OCDE, i relaciona la seva arribada amb característiques de l'àrea com la tranquil·litat i el paisatge.

*“-Há muitas pessoas que chegaram por turismo. Alemanha, Holanda, Inglaterra... turismo.
-Entrevistador: ¿Que moram aqui...?
-Si, moram. Muitas pessoas. Suíça... muitas.
-Entrevistador: ¿Tú por qué crees que vienen aquí?
-Eu e falado com algumas e dizem que a vida e boa. Calma. Aqui e muito calmo, no há stress. E por isso elos queriam aqui. Para mi, eu gosto, porque para mi é bom, trabalho, ganho dinheiro, tenho la família aqui já...
-Entrevistador: ¿El paisagem también?
-Si.
-Entrevistador: ¿El mar?
-El mar, todo. Si.”*
(ALit_16_IMM, home de nacionalitat búlgara de 31 anys resident a São Teotónio)

Pel que fa al coneixement del PNSACV, les cinc persones entrevistades de nacionalitat búlgara afirmen saber de la seva existència. Tot i això cal preguntar explícitament perquè aparegui el tema i no en saben dir gairebé res al respecte. Quan es demana per llocs concrets s'esmenta sobretot el Cabo Sardão, però també localitats com Milfontes i Zambujeira. No tenen coneixement del conflicte entorn l'espai protegit.

Passant als **residents de nacionalitat tailandesa**, cal dir que l'única persona entrevistada d'aquesta nacionalitat no pot ser situada directament per si mateixa dins del grup, en tant que no es tracta d'un treballador no qualificat del sector de l'agricultura. Tot i això, l'entrevistat treballava com a intèrpret dels residents tailandesos que treballen per les empreses agrícoles, de manera que ha estat inclòs en el grup com a coneixedor d'aquest tipus de resident. L'informant en qüestió, en el moment de l'entrevista feia poc més de quatre mesos que residia a l'àrea d'estudi. Va arribar a través d'una gran empresa de reclutament de mà d'obra tailandesa i estava contractat per un despatx que gestiona els contractes laborals d'aquests treballadors i que fa d'intermediària entre l'empresa de reclutament i les empreses agrícoles. Tenint en compte la feina de l'entrevistat, la qual li ha permès en poc temps conèixer la situació de molts i variats compatriotes residents a Odemira, i la dificultat de poder entrevistar satisfactòriament, per motius d'idioma, altres tailandesos amb un temps de residència a l'àrea més elevat, s'ha considerat oportú en aquest cas fer una excepció en el mínim d'un any de residència establert com a útil per les entrevistes.

Segons aquest entrevistat els residents tailandesos tenen **motivacions migratòries estrictament laborals**, tenen com a objectiu enviar remeses a les seves famílies i en un gran nombre de casos es plategen la seva estada a Portugal com un primer pas per poder emigrar a d'altres països de la UE amb sous més elevats. Pel que fa a la seva relació amb els elements naturals de l'àrea, la gran majoria resideixen en cases aïllades compartides amb altres treballadors tailandesos, situades a tocar dels camps agrícoles i totalment enmig del PNSACV. L'entrevistat explica que tenen coneixement dels entorns de l'àrea i, com mostra el següent fragment, afirma que saben de l'existència del PNSACV:

"-Entrevistador: And they like going to the beach, enjoy de landscape...?"

-Yes. For fishing." [...]

-Entrevistador: Do you know that this is a natural park?

-Yes, I know.

-Entrevistador: And do they know [about it]?

-They know."

(ALit_41_IMM, Home de nacionalitat tailandesa de 45 anys aproximadament, resident a São Teotónio)

Destaca que una de les activitats habituals dels residents tailandesos és anar a la costa a **pescar** i que en més d'una ocasió membres d'aquesta comunitat han tingut problemes amb les autoritats competents per pescar sense tenir la llicència corresponent, per la qual cal pagar. Comenta que ja no cacen aus, però que durant els primers temps en què es van establir treballadors tailandesos a l'àrea sí que se'n caçaven, juntament amb altres animals com porcs senglars. Explica que els hi han cridat l'atenció, però no té coneixement que des del PN s'elabori algun tipus d'informació en tailandès sobre restriccions de pesca i caça. Diu que abans de la seva arribada ningú els hi havia explicat allò que es podia fer i allò que no. Tenint en compte el projecte adreçat a la comunitat

tailandesa exposat pels representants del PNSACV al qual es feia referència a la secció 5.2.2, es fa evident que la gran mobilitat d'aquests treballadors juga en contra d'aquest tipus de projectes.

Per tancar l'anàlisi d'aquest grup, tot i que els elements naturals i paisatgístics no apareixen com a factor determinant per l'arribada d'aquest tipus de població al municipi, no es pot dir que es tracti d'un factor totalment irrellevant. Tant en el cas dels residents de nacionalitat búlgara com en el dels de nacionalitat tailandesa, encara que en una posició totalment secundària per darrere els llocs de treball, es valoren els elements naturals i paisatgístics de l'àrea. Els entrevistats d'aquestes comunitats tenen coneixement de l'existència del PNSACV. En el cas de les entrevistes amb búlgars, la tranquil·litat de l'àrea és molt valorada.

b) Residents (homes i dones) treballadors qualificats i empresaris (o familiars) del sector primari, principalment de l'agricultura intensiva. Atrets per les oportunitats professionals i de negoci d'aquest sector. Nacionalitats de la UE25.

Durant el treball de camp han estat entrevistades cinc persones que que han donat lloc a aquest grup: dues de nacionalitat neerlandesa, una de nacionalitat britànica, una de nacionalitat belga i una persona amb una nacionalitat UE25. Per tant, es tracta de persones originàries de la UE i excepte en el cas d'una dona amb una nacionalitat UE25, de països de la UE15 (val a dir que aquesta dona amb nacionalitat UE25 està casada amb un home d'origen britànic). Totes tenen entre 40 i 55 anys i excepte una, les demés van establir-se a l'àrea entre finals de la dècada de 1980 i inicis de la de 1990. Es tracta de tres homes i dues dones. En el cas dels tres homes es presenten ells mateixos com a empresaris o personal tècnic qualificat, mentre que les dues dones es presenten com a familiars de treballadors qualificats i empresaris, és a dir, com a 'acompanyants de'.

A l'apartat dedicat a la presentació de les àrees d'estudi, ja s'han aportat algunes dades històriques en relació al *perímetro de rega do Mira* (vegeu secció 3.2.2). L'arribada de residents estrangers d'aquest grup a l'àrea d'estudi està totalment vinculada a aquesta infraestructura. Com s'ha dit aleshores, l'arribada d'inversors i companyies de capital majoritàriament estranger, es produeix a partir de finals de la dècada de 1980 atretes pel potencial de l'àrea per desenvolupar-hi explotacions d'agricultura intensiva juntament amb l'entrada de Portugal a la UE l'any 1986. Els tres entrevistats d'aquest grup dedicats directament al sector de l'agricultura intensiva, coincideixen a assenyalar les condicions del sòl, el clima (temperatura i hores de llum), i la disponibilitat, qualitat i preu de l'aigua. Aquests factors sumats al fet que hi hagués molta extensió de terreny disponible i a bon preu, amb la infraestructura de reg ja feta i que en aquell moment hi hagués disponibilitat de mà d'obra barata a les localitats properes, va fer que l'àrea fos molt valorada pel seu

gran potencial per establir-hi aquest tipus d'explotacions.

Imatge14. Seu de l'empresa Frupor (*perímetro de rega do Mira*)

Albert Mas (novembre 2011)

Tots els entrevistats d'aquest grup situen com a raó principal per migrar a l'àrea raons professionals o oportunitats de negoci. El potencial de l'àrea per l'agricultura intensiva és un element que es repeteix en les entrevistes. En aquest sentit es pot dir que s'està davant d'un perfil de 'migrant emprenedor' relativament allunyat del destacat per Stone i Stubbs (2007) o Lardiés (1999 i 2000) tractat a la secció 2.2.2. Els perfils i trajectòries professionals dels entrevistats són molt significatius, amb trets que es repeteixen en tots els casos: estudis vinculats al sector agrícola o empresarial i una alta mobilitat internacional fins al moment d'establir-se al *concelho* d'Odemira lligada a la seva carrera professional.

Es tracta d'un grup de residents amb un perfil força homogeni. En aquest sentit un dels entrevistats explica les seves raons per establir-se a l'àrea a finals de la dècada de 1980 i les equipara amb les de molts altres residents amb un perfil i unes motivacions similars. El cas d'aquest home de nacionalitat neerlandesa que va arribar a l'àrea l'any 1986, resulta especialment interessant no només per ser un dels que porta més temps al *concelho*, sinó perquè és el representant d'una associació d'empresaris que agrupa les principals companyies establertes a l'àrea. A més, recentment ha iniciat un projecte empresarial enfocat a atraure més inversors estrangers al sector de l'agricultura ja que està convençut que l'àrea encara té molt de potencial per oferir. L'entrevistat explica que l'any 1987, moment en què a l'àrea només hi havia una o dues companyies estrangeres, va començar a treballar per una companyia internacional:

“Entrevistador: You came here looking for a job?”

“Well, I came here looking for opportunity, yeah? I finished college in Holland, Portugal just joined the EU. So, yes, there was..., looking for potential. To look around, and I found it and that's why I stayed. And obviously later came a lot of people, a lot of companies followed, so you have in the area at least, 12-13 bigger international companies, and they obviously employ a lot of foreigners so... Or 'foreigner' Portuguese, from outside the area, or from Dutch..., we've got French, English, Spanish,

*everything. Mexicans, Americans..., all working in the horticulture industry here.
(ALit_3_IMM, home de nacionalitat neerlandesa de 55 anys aprox, resident a en una freguesia de la franja central)*

L'explicació de les motivacions i del procés d'arribada és similar en tots els casos. Un altre dels entrevistats, en aquest cas d'origen belga i amb la doble nacionalitat belga i portuguesa establert al *concelho* des de 1989, explica que:

*"20 years ago the area it was very underdeveloped, especially in the farming business. Then qualified immigrants like engineers, licensed... arrived in the area. Most of them were the typical expat and after a while probably they moved and now probably they are in South-America or Africa. Some other rooted in the area, like me."
(ALit_1_IMM, home amb la doble nacionalitat, belga i portuguesa, de 49 anys, resident a Odemira)*

La causa principal de l'arribada a l'àrea dels entrevistats d'aquest grup queda clara en les entrevistes. Tot i això, i **encara que en un segon terme, al mateix temps tots valoren en major o menor mesura les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea com un factor important pel seu establiment al municipi**. Juntament amb aquests elements, hi situen altres característiques del lloc com la tranquil·litat, l'estil de vida o en alguns casos també el caràcter de la població local. Es tracta d'elements que, tot i les diferències, acosten als entrevistats inclosos en aquest grup als 'migrants empresaris' analitzats per Stone i Stubbs (2007) i Lardiés (1999 i 2000). Aquests autors assenyalaven que els elements com el canvi d'estil de vida, el clima o el mediambient social i natural, passaven per davant dels negocis creats pels subjectes estudiats a l'hora de valorar les seves motivacions migratòries (vegeu referències a aquests autors a la secció 2.2.2). En alguns casos es tracta d'elements que poden haver jugat un paper significatiu en els processos migratoris d'aquests entrevistats, però sempre per darrera dels factors professionals.

Per exemple, un dels entrevistats, quan se li pregunta pel paper de les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea en el seu assentament, deixa clar el paper secundari d'aquests elements tot i la seva presència:

*"-Entrevistador: Do you think that nature, landscape... are among the reasons for migrating in the area for North-Europeans, in addition to business and job opportunities?
-Yes, always. But not the main factor. The main factor it's been the business opportunity.
[...] You always have to like the area where you live, and you have to like the Portuguese."
(ALit_3_IMM, home de nacionalitat neerlandesa de 55 anys aproximadament, resident en una freguesia de la franja central)*

Un altre dels entrevistats en la seva resposta aprofundeix en aquests elements que vincula a la **qualitat de vida** que ofereix l'àrea, esmentant el ritme de vida, l'entorn natural, el menjar, les possibilitats d'activitats a l'aire lliure, el clima, etc.

Un altre aspecte que no pot ser deixat de banda, té a veure amb el fet que dos dels entrevistats s'han casat amb dones portugueses. Tot i que en les entrevistes no situen aquest factor com un dels principals motius per establir-se a l'àrea, pot ser vist com un element que evidentment ha influït en el procés d'assentament dels dos entrevistats en la línia del ja apuntat per autors com Morén-Alegret (2011) en el cas de petites ciutats i àrees rurals d'Espanya.

Resulta també interessant que tots aquests elements poden ser vistos des de

l'òptica contrària. Dos dels entrevistats destaquen que durant els anys que porten vivint a l'àrea, han vist marxar molts residents estrangers amb un perfil similar al seu, principalment degut a que no els hi agradava l'àrea i no s'hi sentien a gust. El fragment que es presenta a continuació té molt a veure amb els conceptes de *ruralphilia* i *ruralphobia* presentats al capítol dedicat al marc teòric i l'estat de la qüestió (Moren-Alegret, 2008):

"If you want a final note [...]. My experience for the..., I would say the educated, I would say the university diploma expat, who come to this area, is that there's no middle ground. Or you come and love it, or you cannot stand it. It's just like it is. And you have people, I think some people are what I call urbano-depressive. If they are outside the city, they just..., they need to have McDonald's, they need to have the confusion. It's like that. All people are different. They are not happy here. They cannot live here. It's too quite, or something like that."

(ALit_1_IMM, home amb la doble nacionalitat, belga i portuguesa, de 49 anys, resident a Odemira)

Com s'ha comentat, dins d'aquest grup d'entrevistats també hi entren dues dones en tant que es presenten com a **'acompanyants' dels seus respectius marits**, que són els que van arribar a l'àrea pròpiament per motius professionals. Es tracta d'un perfil òbviament molt vinculat a l'anterior, però que presenta alguns matisos interessants.

Les entrevistes indiquen que es tractaria d'un subperfil majoritàriament format per dones i que acostumen a ser els marits els que tenen l'incentiu professional o empresarial per establir-se a l'àrea. És per això que en els casos d'aquestes 'acompanyants', les motivacions relatives a les característiques naturals-paisatgístiques, però també les culturals-socials, poden jugar un paper més determinant en el procés d'assentament (a aquestes 'acompanyants', si no els agrada el lloc on van, difícilment ho podran suportar durant força temps).

A continuació es presenta un fragment bastant il·lustratiu de l'entrevista realitzada a dues dones d'uns 45 anys que responen a aquest perfil, una de nacionalitat britànica i l'altra amb una nacionalitat UE25, residents al *concelho* d'Odemira des de fa 21 i 12 anys respectivament. Es pot veure el valor que donen a l'entorn natural de l'àrea:

-ALit_18_IMM: I came here with my husband, and we were fish-farming.

-ALit_19_IMM: OK, and the same with me. I came because of my husband's work. We were living in England. And my husband was working for a salad business, a salad production, growing. And the company has a base here, as well, so we moved here with his job. [...]

-Entrevistador: But do you like living here?

-ALit_18_IMM: Yes. Sometimes it's bit boring, but... [...]

-ALit_18_IMM: The quality of live is good here. We like.

-ALit_19_IMM: Yes, it's basic, a beautiful coastline, you know, in our doorstep..., so we enjoy the beaches...

-ALit_18_IMM: And the weather and the...

-ALit_19_IMM: Yes it's very pristine still, you know, not very commercial... But that has also its drawbacks. You know. It's nice, it's like a bit of a paradise, in some [...]

-ALit_18_IMM: A paradise for that people coming from an urban environment. For they have space...

-ALit_19_IMM: A paradise, you know, idealistic lifestyle. And the space, yes.

-Entrevistador: But you didn't come looking for that.

-ALit_18_IMM and ALit_19_IMM: No. No.

-ALit_18_IMM and ALit_19_IMM: We came for work.

-ALit_18_IMM: So, it's different."

(ALit_18_IMM, dona de nacionalitat britànica de 45 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central; ALit_19_IMM, dona amb una nacionalitat UE25 de 45 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central)

Pel que fa al PN, tots els entrevistats d'aquest grup es mostren favorables a la conservació de les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea i a

l'existència del PNSACV. En aquest punt cal distingir entre els entrevistats que es presenten directament com a tècnics o empresaris, de les dues familiars o acompanyants.

En el cas dels **tècnics i empresaris** (entrevistats *ALit_13_IMM*, *ALit_3_IMM* i *ALit_1_IMM*), les entrevistes mostren no només que coneixen perfectament l'existència del PNSACV, sinó que estan **totalment al corrent del conflicte que s'ha generat a l'entorn de la figura de protecció**, que coneixen molt bé el procés d'aprovació del nou PO i els aspectes que regula. Tenen a més una opinió clara i ben definida respecte d'aquestes qüestions, opinió totalment lligada als interessos del sector econòmic al qual pertanyen. Val la pena aturar-se, encara que sigui breument, en algunes especificitats d'aquestes opinions.

En el seu conjunt, els tres entrevistats creuen que el nou PO del PNSACV afegeix al sector de l'agricultura intensiva algunes restriccions i més burocràcia, fruit de la superposició de figures i d'administracions. En aquest sentit, tot i que el PN pugui ser vist com element positiu per la conservació d'uns valors naturals que aporten qualitat de vida als residents, no deixa de ser un element que va en detriment de la competitivitat de l'àrea:

"-Entrevistador: It's a big discussion here the Natural Park?

-Yes, yes. It's a sweet and sour problem. One thing, the sweet thing, is that is very good to have a park. For me... I love living here and know that during the next 5 years you don't get a big industry coming there, or a huge apartment building, or a thing like that. Not, that's very good, also I love nature and animals, so it's very good to be a... Come to work and see an eagle, or... You have that. You have a lot of wild live, which is very nice. However, what is not working is the administration of the park, and the rules."

(ALit_1_IMM, home amb la doble nacionalitat, belga i portuguesa, de 49 anys, resident a Odemira)

Tot i aquestes restriccions, dos dels entrevistats valoren el PNSACV més com una potencialitat pel sector de l'agricultura que un impediment. Per aquests dos entrevistats, la presència del PN pot donar valor afegit als seus productes en termes d'imatge, per exemple respecte d'altres àrees competidores com la de la província espanyola d'Almeria. Produir en una àrea amb un alt valor mediambiental i paisatgístic preservada per un PN, els permet transmetre una imatge de qualitat i de respecte al medi ambient cap als seus consumidors molt valorada. Des de la *Odemira Horticultural Association / Associação de Horticultores do Sudoeste Alentejano*, de la qual l'entrevistat de nacionalitat neerlandesa *ALit_3_IMM* n'és un representant, s'està intentant aconseguir un certificat que acrediti la producció dins de l'espai protegit a partir d'uns paràmetres determinats. A més, un dels entrevistats explica que fruit d'un treball al llarg dels anys previs a l'aprovació del PO, el sector de l'agricultura ha pogut negociar algunes de les regulacions, de manera que aquestes no han estat tan negatives pel sector respecte de les que es proposaven inicialment. Creu que la situació, tot i alguns problemes, ha millorat molt amb el nou PO¹⁵⁵.

Encara que d'acord amb aquests arguments, un tercer entrevistat creu que caldria

¹⁵⁵ Vegeu referències a l'associació AHSA a l'apartat 3.2.2. Entre d'altres, es presentava un fullletó informatiu de l'associació (Imatge 9, pàgina 113).

separar el PN del *perímetro de rega do Mira*, ja que amb la situació actual de mitges tintes, n'estan sortint perjudicats el sector de l'agricultura, la conservació del medi ambient i el sector del turisme. De tota manera, els representants del PNSACV entrevistats asseguren que des del sector de l'agricultura es va insistir per tal d'incloure l'àrea del *perímetro de rega* dins el PN en el moment de la creació de la figura.

Cal remarcar que la **defensa del medi ambient que fan aquests entrevistats no està exempta de contradiccions**. Al mateix temps que es defensa la conservació dels valors naturals de l'àrea, es persegueix un augment de la superfície dedicada a l'agricultura intensiva, reconeixent que les parcel·les que actualment no són utilitzades, necessiten treballs de moviments de terres i de drenatge. Aquest tipus d'actuacions han estat la major causa de pèrdua de diversitat i d'hàbitats al llarg dels darrers anys segons informes de la *Liga para a Protecção da Natureza* (LPN, 2010) (vegeu secció 5.2.1).

A més de defensar la seva posició, es tracta d'un grup d'entrevistats que coneix altres postures en el conflicte, per exemple l'opinió negativa que té bona part de la població local de nacionalitat portuguesa respecte el PNSACV. En aquest sentit, en primer terme la manca de comunicació de l'Administració central amb la població des d'un inici, però també la manca de pressupost per la gestió de la figura, són assenyalats pels entrevistats com a parts importants del problema. Pel que fa a l'oposició de la població, aquesta és vista com un problema difícil de solucionar, ja que per tal de canviar la percepció de la gent caldria un pressupost que no existeix.

Tot i això, en general creuen que amb el temps el conflicte s'anirà calmant. També atribueixen algunes de les crítiques que parlen d'un tracte de favor per part del PN al sector de l'agricultura, al fet que des d'altres sectors com el turístic, no es va fer un treball amb suficient antelació per negociar la implantació del PO.

El cas de les 'acompanyants' familiars presenta algunes diferències. Aquestes es mostren favorables a la conservació dels elements naturals i paisatgístics de l'àrea i coneixen de l'existència del PNSACV. Tot i això mostren un coneixement molt més limitat de les implicacions del PN que els tècnics i empresaris. Argumenten que han sentit a parlar del conflicte generat al voltant d'aquesta figura de protecció, però que no en poden dir massa més. Es pot veure com un fet paradoxal, ja que aquestes entrevistades semblaven valorar més que els tècnics i empresaris la presència d'un entorn natural per establir-se a l'àrea. Fins i tot una de les entrevistades explica que un cop va haver comprat el terreny i construït la casa on viu, el tema ha deixat d'interessar-li. Deixa clar així, que es tracta d'un interès totalment instrumental lligat a interessos particulars. En bona mesura és un fet que s'observa pel conjunt del grup: **l'interès i el coneixement de les qüestions relacionades amb el PN responen a interessos instrumentals particulars**.

Finalment, i abans de passar al següent grup, val la pena aturar-nos en les

referències que es fan des d'aquests entrevistats a **d'altres grups de residents estrangers a l'àrea**. Concretament es fa referència a: treballadors no qualificats del sector de l'agricultura; “hippies” alemanys arribats a la dècada de 1980; i jubilats principalment europeus.

Pel que fa als treballadors no qualificats del sector de l'agricultura, ja es tracti d'ucraïnesos, búlgars, romanesos o tailandesos, les raons que els porten a establir-se a l'àrea creuen que són 'purament econòmiques'. No creuen que aquests treballadors coneguin ni valorin massa l'entorn natural i paisatgístic de les localitats on viuen.

Pel que fa als grups definits pels mateixos entrevistats com a 'hippies alemanys arribats principalment a inicis de la dècada de 1980', diverses explicacions coincideixen en la menor presència d'aquest tipus de residents al llarg dels darrers anys. Viure en àrees relativament aïllades i 'salvatges', és vist com un factor important en l'atracció d'aquest tipus de residents, i per tant es veuen les característiques naturals de l'àrea com un element rellevant en aquest sentit.

Finalment també es fa referència a residents jubilats de nacionalitats europees que durant la darrera dècada han anat augmentant en nombre. Es creu que en bona mesura es tracta de persones que han adquirit una propietat per passar-hi els mesos d'hivern i retornar als seus països d'origen durant els mesos d'estiu. Per tant, tot i que s'atribueix un cert paper al component natura-paisatge, el clima és vist com el factor determinant.

Un dels entrevistats introdueix una reflexió interessant parlant sobre aquest darrer perfil. Primerament diferencia entre els residents jubilats que s'han establert a l'àrea i els que resideixen a l'Algarve. Creu que els establerts a l'Algarve busquen més la presència d'altres residents amb un perfil similar al seu, és a dir, busquen 'més comunitat'. Posteriorment i en relació amb l'atracció que poden representar les característiques naturals de l'àrea per aquests jubilats, argumenta que tot i el component d'atracció que poden tenir aquestes característiques, no creu que es tracti d'un element suficient perquè aquests residents s'acabin quedant a viure a l'àrea. Apunta l'aïllament social com una barrera important:

“-Entrevistador: ¿Se podría decir que es un perfil diferente la gente que va al Algarve de la que viene aquí a vivir?”

“-Sí. En el Algarve van principalmente ingleses de bajo nivel... Los que vienen aquí es porque es barato, fue barato. Pero los ingleses de este bajo-medio nivel, no quieren vivir aquí porque no hay otros ingleses, o no suficientes. Quieren comunidad. Completamente diferente.

“-Entrevistador: ¿Los que vienen aquí buscan otra cosa?”

“-Sí, buscan más... muchas veces vuelven para su país, porque no encuentran. Pienso que la naturaleza, que es bonita y no sé que más..., al final estás muy solo. Vivir aquí en el campo... Con los portugueses solo tienes una cosa para hablar y después nada más, porque ellos tienen otros intereses”.

(ALit_13_IMM, home de nacionalitat neerlandesa de 50 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central)

Alguns treballs com els de King *et al.* (2000) o O'Reilly (2007) apunten la importància que poden tenir aquest tipus de qüestions per l'establiment de migrants jubilats en una àrea. Es destaquen, per exemple, la presència d'un “congenital social environment”, o més en un segon terme l'existència de “appropriate retailing, associations

and mass media for the resident foreign communities” (King *et al.*, 2000: 30). Es tracta d'elements molt més presents a l'Algarve, on aquest tipus de migrants tenen una major presència, que al municipi d'Odemira. També pot resultar útil fer referència a les idees de *ruralphilia* i *ruralphobia* (Morén-Alegret, 2008) que han estat presentades a la secció 2.2.2. Segons Morén-Alegret, l'atracció o repulsió per les àrees rurals pot tenir molt a veure amb les característiques i els orígens personals i familiars de cada individu. En aquest sentit, el fet que l'Algarve presenti un territori, en general, més urbanitzat que el del municipi d'Odemira, cal que sigui vist com un element rellevant¹⁵⁶.

El darrer fragment permet afegir una reflexió sobre els diversos comentaris que apareixen a les entrevistes d'aquest grup, **diferenciant la seva àrea de residència de l'Algarve**, especialment de les parts litorals d'aquesta regió portuguesa. La qüestió apareix majoritàriament en parlar del sector turístic d'Odemira i del potencial que té el municipi. Mentre que el litoral de l'Algarve és presentat com un litoral explotat i massificat, el litoral d'Odemira, es mostra com a preservat d'aquesta explotació i massificació. Fent aquesta distinció s'està mostrant el valor que es dona a les característiques naturals i paisatgístiques del *concelho* d'Odemira. En el següent fragment, les entrevistades parlen de l'augment del turisme que hi ha hagut a Odemira durant els darrers anys i afegeixen:

“-Entrevistador: [...] But it is not comparable to the Algarve, for example.

-ALit_18_IMM: No, not at all. And it's a different...

-ALit_19_IMM: It's a different market, I would say. It attracts a different market.

-ALit_18_IMM: And nobody wants to be the Algarve. You know, people come here because it's still natural beauty and no high rise flats and...

-ALit_19_IMM: And it's protected also now, so. It will always be like that.”

(ALit_18_IMM, dona de nacionalitat britànica de 40 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central; ALit_19_IMM, dona amb una nacionalitat UE25 de 40 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central)

Acabem amb aquest grup fent referència a la qüestió del **sentiment de pertinença** d'aquests tipus de residents a partir d'un comentari fet per les que han estat definides com a 'acompanyants de' tècnics i empresaris. Mentre s'està parlant sobre la relació (o no relació) entre els diferents grups de residents del municipi, una de les entrevistades afirma que la seva identitat té molt a veure amb la seva història migratòria i el fet d'haver viscut més de la meitat de la seva vida fora del lloc on es va criar. No cal dir que no es tracta d'un cas únic, ja que com s'ha dit, la mobilitat lligada a les seves trajectòries professionals, és una característica d'aquest perfil de residents.

“-ALit_18_IMM: [...] We have Portuguese friends, German friends, Dutch friends...

-ALit_19_IMM: Swedish friends....

-ALit_18_IMM: Swedish friends, Spanish friends, Danish friends... I suppose we consider ourselves Europeans, so...

-ALit_19_IMM: In our group we are particularly mixed.

-ALit_18_IMM: I mean, when you live... I mean, I've lived abroad more than half my live, or lived in Europe more than half my live, so I consider myself European even though I'm British. Britain is part of Europe, but you know...”

(ALit_18_IMM, dona de nacionalitat britànica de 40 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central; ALit_19_IMM, dona amb una nacionalitat UE25 de 40 anys aprox., resident en una freguesia de la franja central)

El darrer fragment té molt a veure amb l'afirmació que fan Findlay i Stockdale

¹⁵⁶ Sobre migracions de jubilats a l'Algarve, vegeu el treball de màster de Dora Sampaio *Migrações pós-reforma em áreas de baixa densidade do Algarve: um olhar da geografia na perspectiva do desenvolvimento local* (Sampaio, 2011).

(2003) quan parlen de la relació entre experiències migratòries i percepció de la pròpia identitat, afirmant que en alguns casos “the accumulation of moves in a person’s past can shape a person’s self-consciousness. The status of being a migrant constitutes the core of many people’s identity, rendering past, current and future moves the essential ingredients of their existence” (Findlay i Stockdale, 2003: 24).

c) Residents (homes i dones) empresaris amb un negoci turístic vinculat als valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Relació del negoci amb aquests valors com a motiu per establir-se a l'àrea. Nacionalitats de països europeus de l'OCDE.

En tercer lloc trobem a residents de nacionalitat estrangera que han iniciat negocis al municipi d'Odemira, però en aquest cas es tracta de negocis que tenen una relació directa amb les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. A les entrevistes presenten com a principal raó per establir-se les oportunitats que els oferia l'àrea per engegar negocis amb aquest component de natura-paisatge. Es tracta d'un perfil vinculat al de l'anterior grup d'entrevistats en tant que les raons per establir-se tenen a veure amb les oportunitats de negoci, però s'ha considerat oportú presentar-los de manera separada, precisament per la importància que tenen les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea en els respectius negocis i, per tant, en el seu procés migratori.

Durant el treball de camp han estat entrevistades dues persones que han donat lloc a aquest grup. D'una banda, va ser entrevistat un home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-60 anys aproximadament, que fa 30 anys que resideix a Portugal i 14 que viu al *concelho* d'Odemira (*ALit_32_IMM*). De l'altra, va ser entrevistada una dona de nacionalitat UE15 de 35-45 anys que resideix de manera permanent al *concelho* d'Odemira des de fa 4 anys (*ALit_42_IMM*). Es tracta per tant de dos persones originàries de països europeus de l'OCDE. Es van establir a l'àrea quan tenien uns 35 anys aproximadament. El primer és propietari d'un negoci de turisme rural amb un pes important de les activitats a l'aire lliure en la seva oferta, mentre que la segona és propietària d'un negoci dedicat a organitzar 'activitats esportives a la natura'. Els dos entrevistats **exposen motivacions directament vinculades a la creació dels respectius negocis per establir-se al *concelho* d'Odemira**. En els dos casos van trobar a l'àrea les condicions idònies per iniciar els seus projectes actuals.

Es tracta d'un perfil d'entrevistat que té molt a veure amb algunes referències aportades al capítol 2 com les de Prados (2010) i McGranahan (2008), que destacaven la relació que hi pot haver entre espais naturals i processos de desenvolupament territorial i creació d'ocupació. També, tot i algunes diferències, es troben propers als casos estudiats per Stone i Stubbs (2007) i Lardiés (1999 i 2000), de migrants que han iniciat negocis en àrees del sud-oest del continent europeu (vegeu secció 2.2.2). Tot i això, a diferència d'allò

observat en bona part dels migrants estudiats per aquests darrers autors, no es pot afirmar que elements com el canvi d'estil de vida, el clima o el medi ambient social i natural, passin per davant dels negocis a l'hora de valorar les pròpies motivacions migratòries.

En el cas de l'home d'aquest grup, el fet de casar-se amb una dona de nacionalitat portuguesa va ser determinant per establir-se a Portugal. Altra vegada apareix el factor sentimental i de parella. Durant els anys posteriors a la seva arribada va treballar de guia turístic principalment en activitats a la natura en una altra regió del país. Anys més tard va voler iniciar un negoci de turisme rural, cosa que va ser determinant per establir-se al *concelho* d'Odemira:

"He venido aquí porque he comprado una finca para hacer turismo rural, hace 14 años [...] quise cambiar y quise hacer un turismo rural o algo parecido. Entonces fue aquí que encontré la casa."
(ALit_32_IMM, home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-60 anys, resident a la franja central del *concelho*)

Val la pena fer referència a la pàgina web del negoci de l'entrevistat, ja que amb la presentació inicial no queda dubte de la importància que es dóna a les característiques naturals de l'àrea com a reclam per passar uns dies al seu allotjament:

*"Ir à praia, andar de bicicleta por montes e vales perdidos, surfar nas famosas ondas da Costa Vicentina, caminhar sobre as falésias da mais bela costa europeia, ou simplesmente repousar à beira da piscina...
O Monte [xxx] é campo e praia, descanso, espaço, BTT, caminhadas, surf e bodyboard durante todo o ano."*

En el cas de l'entrevistada de nacionalitat ALit_42_IMM, també situa el seu negoci com a principal motiu per establir-se a l'àrea. Explica que tenia la idea d'iniciar un projecte a Portugal, que coneixia la regió fruit d'haver-hi viatjat anys enrere, que algú li va parlar del riu Mira i que en visitar-lo de nou li va interessar perquè va creure que tenia un gran potencial per engegar-hi un negoci vinculat amb el turisme de natura:

"Pero hablando de las razones, se puede decir que yo tuve la sensación de que aquí me podía hacer un futuro. Porque hay mucha cosa que está a la espera, digamos, que espera ser conocido"
(ALit_42_IMM, dona de nacionalitat UE15 de 35-45 anys, resident a la franja central del *concelho*, fora del nucli urbà)

Aquest potencial que té l'àrea com un lloc encara per descobrir, amb possibilitats per a iniciar-hi negocis d'aquest tipus és destacat pels dos entrevistats d'aquest grup com un element d'atracció. És a dir, van **veure l'àrea com un lloc en bona mesura encara per descobrir turísticament, amb molts atractius per oferir al visitant en termes de natura-paisatge**, i que a més es troba dins del continent europeu. L'argument es pot vincular amb la idea d'àrea remota, relativament aïllada i salvatge expressada per entrevistats de diversos perfils. En el cas dels tècnics i empresaris del sector de l'agricultura, en part es feia referència a aspectes negatius, com algunes de les dificultats polítiques, administratives i tècniques per desenvolupar l'àrea en termes d'agricultura intensiva. Un dels entrevistats esmentava que sovint es parla de l'àrea com del "*far west*", diferenciant-lo de la regió *Oeste*, situada al nord de Lisboa i coneguda pel seu potencial agrícola. En el cas dels entrevistats del present grup, aquest aïllament i caràcter salvatge és vist com a element positiu. En aquest sentit, l'entrevistat ALit_32_IMM comenta que en

aquesta àrea de Portugal “*Aún se puede ser pionero en algunas cosas*”. El cert aïllament i el relatiu poc desenvolupament econòmic són vistos com a factors que han possibilitat aquest potencial.

La relació dels entrevistats i dels seus negocis amb les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea va més enllà de la mera presència d'aquestes, ja que es pot parlar d'una **clara relació també amb la figura de protecció del PNSACV**.

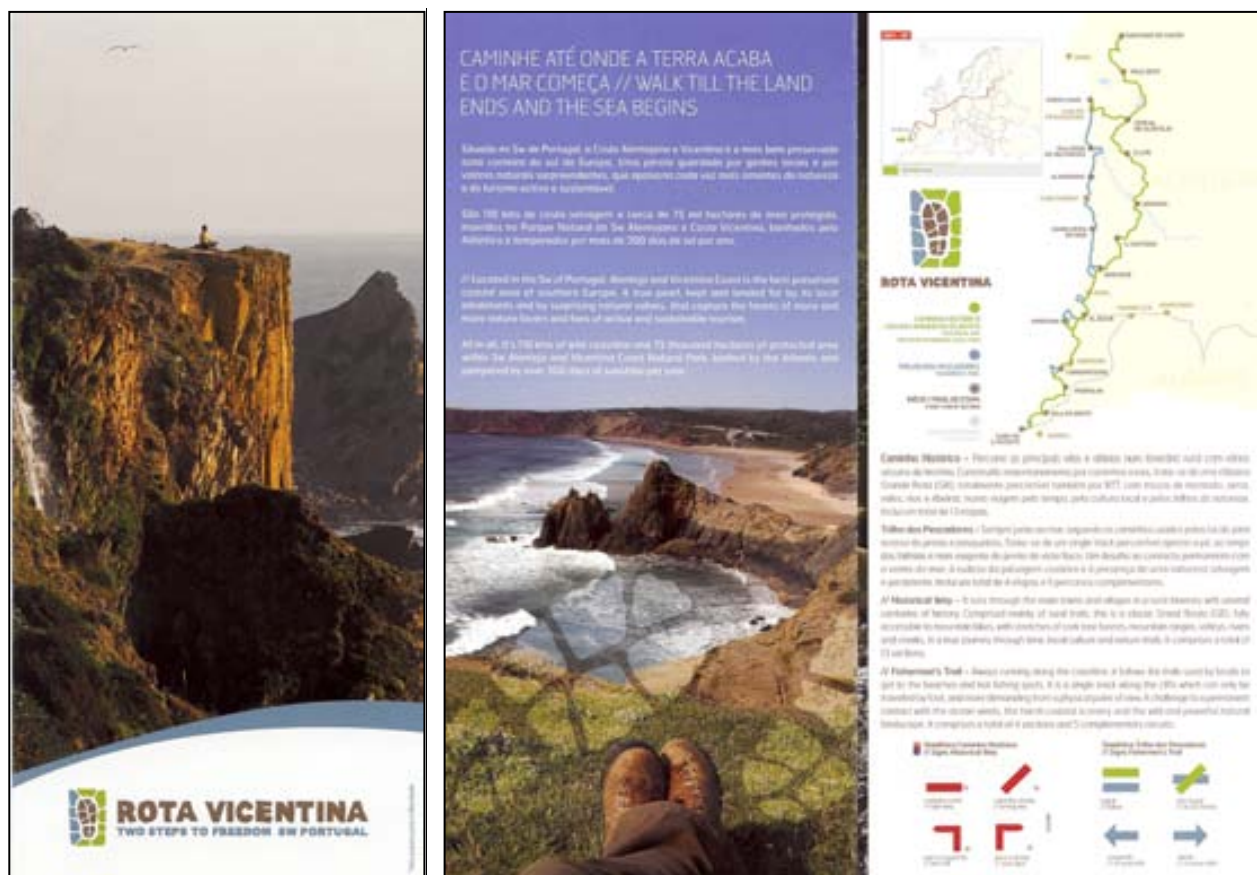
Per exemple, l'entrevistat *ALit_32_IMM* és un dels fundadors i un dels membres més actius de l'associació *Casas Brancas (Asociación de Turismo de Calidad del Litoral Alentejano y Costa Vicentina)*, associació amb una destacada presència a l'àrea. Com es pot veure a la pàgina web de l'associació (www.casasbrancas.pt/), es presenta el PNSACV com un dels majors reclams turístics de l'àrea. Paral·lelament s'aposta d'una manera clara per activitats respectuoses amb el medi ambient, com puguin ser el senderisme i el cicloturisme. Per exemple, la ruta senderista *Rota Vicentina* ha estat impulsada per l'associació, amb el suport econòmic dels municipis implicats i de la UE a través del programa Proder, amb l'objectiu de desestacionalitzar el turisme a l'àrea (vegeu www.rotavicentina.com i Imatge 16). Tal i com diu l'entrevistat:

“El senderismo es una apuesta fuerte. Queremos que nuestra área se desarrolle en el sentido del turismo de la naturaleza, un turismo ‘outdoor’ y con todo menos motores. Casas Brancas, lo motorizado no lo queremos. [...]” (*ALit_32_IMM*, home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-50 anys, resident a la franja central del concelho)

Imatge 15. Guia de negocis de l'associació *Casas Brancas*

Imatge 16. Fragments d'un fulletó de la Rota Vicentina

L'entrevistat *ALit_32_IMM* juntament amb un altre entrevistat que serà presentat dins el grup següent, argumenta que al sud de Portugal, el **senderisme** com a activitat turística, fins al moment s'havia deixat de banda, oblidat:

"La gente en Portugal era muy pobre y caminar era algo para los pobres. Y ahora está cambiando. Y esto no lo digo por decir, es así. Lo investigué y la gente sigue pensando que caminar es para los pobres. Y los portugueses lo hacen muy poco, pero los extranjeros tienen otra mentalidad. Y es importante porque se puede desarrollar fuera de las épocas tradicionales. [...]"

(*ALit_31_IMM, home de nacionalitat francesa de 66 anys resident a la franja central del *concelho* fora del nucli urbà*)

En el cas de l'entrevistada *ALit_42_IMM*, apareix com una de les poques entrevistades que situa la presència del PNSACV, és a dir, de la figura de protecció, com un element decisiu per establir-se a l'àrea. Creu que els ENP són una base pel turisme i que serveixen com a reclam ja que molta gent s'interessa pels parcs. Ella busca un turisme de naturalesa i per això creu que és necessari estar situat en un PN. Tot i que el PN li suposa més tràmits, a ella personalment li reporta més beneficis que perjudicis. Afirmar que la figura de protecció també li aporta una mica de seguretat que en els propers 10 anys el *concelho* no es convertirà en una àrea massificada:

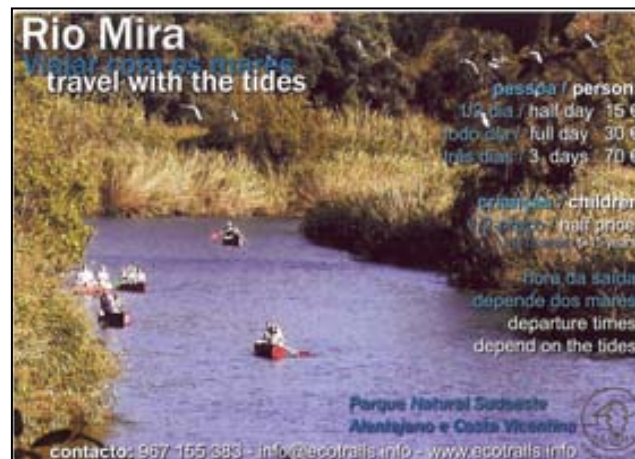
"-Nosotros queremos un turismo de naturaleza y tenemos que ser un PN para ofrecer un turismo de naturaleza. Entonces estoy muy contenta de que sea un PN. [...]"

-Entrevistador: ¿Fue este uno de los motivos por los que viste que era una buena zona para intentar...? Que hubiera un parque natural...

-Sí, sí, se puede decir esto. Sí. También para tener un poco de seguridad que en los próximos 10 años no van a construir muchos hoteles... [...] [el PN] Son más trámites que ayuda. Pero el nombre va muy bien. El nombre: parque natural."

(*ALit_42_IMM, dona de nacionalitat UE15 de 35-45 anys, resident en una freguesia de la franja central*)

Imatge 17. Fulletó d'un negoci turístic vinculat als valors naturals de l'àrea portuguesa¹⁵⁷

Els dos entrevistats coneixen força bé els valors naturals de l'àrea i la seva protecció. També en els dos casos tenen una opinió formada sobre el PNSACV, la seva implementació i el conflicte que s'ha creat al voltant de la figura (sobretot en el cas de l'entrevistat que porta més temps residint al territori ja que té una major perspectiva de tot el procés). Tot i que es mostren favorables a la protecció i a la figura del PN, els entrevistats expliquen que **s'han mantingut al marge del conflicte tot el que han pogut**, sense posicionar-se ni enemistar-se amb cap de les posicions i en aquest sentit són una mica reticents a l'hora de donar la seva opinió al respecte.

L'entrevistat *ALit_32_IMM* explica que per a ell ha estat un avantatge no ser originari de l'àrea. Això li ha facilitat poder mantenir-se al marge del conflicte i, al mateix temps, que la seva opinió sigui escoltada. Sempre s'ha mantingut (ell i l'associació) al marge de la política local i el màxim d'imparcial possible, cosa que els ha afavorit per exemple a l'hora de tirar endavant projectes com el de l'esmentada *Rota Vicentina*:

"[...] el máximo imparcial posible en todo. Lo mismo en ambiente, que a mí... [...] pero... tomamos posición únicamente cuando nos incumbe directamente. A mí el PN me da respeto, porque mis clientes quieren un PN. Entonces con esto se queja gente de la agricultura, gente de la pesca. A mí, como empresario del turismo, el PN me importa. Y eso lo aceptan mucho mejor que cuando digas 'aaahh, el PN es muy bonito y hay unas florecitas y...'. No, ya, para mí el PN significa mi subsistencia, y es un muy buen argumento decir que creo que un día puede marcar la diferencia. Claro que hay conflictos de intereses entre agricultura y naturaleza y el turismo. Este tipo de turismo necesita de la naturaleza, sino es..."
(*ALit_32_IMM*, home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-60 anys., resident en una freguesia de la franja central del concelho, fora del nucli urbà)

Per tant, tot i voler mantenir-se al marge del conflicte en l'arena pública, els dos són **favorables a la protecció i a la figura de protecció** i destaquen alguns **aspectes positius que ha tingut el PNSACV**: frenada de la construcció i del turisme descontrolat, conservació d'hàbitats i biodiversitat, etc. Al mateix temps **en critiquen algunes mancances** com la burocràcia que afegix a molts processos administratius, la manca de

¹⁵⁷ Negoci creat i gestionat per una resident de nacionalitat estrangera. El negoci forma part d'*Ecotrails* "a union of local independent tourism enterprises attaching great importance to a gentle handling of nature" <http://www.ecotrails.info/>.

mitjans del parc que en dificulta la gestió del dia a dia, i vinculada a aquesta darrera, la necessitat que des del PNSACV es duguin a terme moltes més accions i projectes enfocats a valoritzar el territori, a promocionar les activitats en el medi natural, a oferir recursos als visitants, etc.

Entre aquestes mancances del PNSACV s'hi troba la manca de comunicació i la incapacitat per fer veure els efectes positius (actuals o potencials) de la creació del PN a la població local, qüestió que ha estat assenyalada per diversos autors com un dels principals problemes que apareixen a l'entorn de la creació d'ENP (vegeu apartat 2.3 i especialment secció 2.3.3).

L'entrevistada *ALit_42_IMM*, coneixedora de casos d'ENP al continent sud-americà, destaca que conflictes similars com a resultats d'interessos contraposats, es donen en la majoria d'ENP del planeta. Per la seva banda, l'entrevistat *ALit_32_IMM* creu que seria molt positiu per suavitzar el conflicte, com a mínim, que el PN escoltés l'opinió de la població. Juntament amb l'esmentat entrevistat francès, també destaca la conveniència que el personal del PNSACV no estigui format només per persones amb un perfil 'naturalista', sinó també incorporar alguna persona amb un perfil més social. Es tracta d'una qüestió també esmentada a l'apartat 2.3 (vegeu referències a Dudley *et al.*, 2010; Higgins-Zogib *et al.*, 2010b):

"-ALit_32_IMM: El parque, tiene que tener a un tío que no haga nada más que oír al pueblo. El pueblo hablando, hablando, hablando... y ya está mucho mejor. No cambias nada, pero al menos le puede decir 'es que tú eres un hijo de puta', 'eres un...'. Después de hablar te sientes mucho mejor y se puede... [...]"

-ALit_31_IMM: Claro, si uno habla con el parque... Yo fui a hablar frecuentes veces con la gente del parque, y defienden su idea. Pero la defienden con biólogos. Porque son todos. La intención principal es la biología. Y claro, un biólogo tiene muchas dificultades en entender lo que es las necesidades de la gente. [...]"

-ALit_32_IMM: Necesitarían algún sociólogo. No solo biólogos."

*(ALit_32_IMM, home home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-60 anys, resident a la franja central; ALit_31_IMM, home de nacionalitat francesa de 66 anys resident a la franja central del *concelho* fora del nucli urbà)*

Tot i el conflicte i l'opinió negativa de bona part de la població, l'entrevistat *ALit_32_IMM* creu que **l'opinió de la població en relació al PN està canviant durant els darrers anys**, essent cada vegada més persones les que valoren la figura de manera positiva. Per aquest informant, això es pot veure, entre d'altres, en el fet que la gent no dóna tant les culpes d'algunes situacions al PN (per exemple, del poc control en l'ús d'adobs per part de les empreses agrícoles).

"[...] Normalmente el malo es el PN. Pero está cambiando, porque ahora hay reuniones, que hay mucha gente que dice que sí. Pero hace 10 años, nadie decía que defendía el PN. Ahora ya está cambiando un poco"

*(ALit_32_IMM, home originari d'un país europeu de l'OCDE de 40-60, resident a la franja central del *concelho*)*

Aquests dos entrevistats també fan **referència a la resta de residents de nacionalitat estrangera establerts a l'àrea distingint entre diversos grups**. La distinció que fan és pràcticament la mateixa que la que feien els del grup anterior: 'hippies' majoritàriament alemanys establerts al voltant de la dècada de 1980; europeus jubilats; i treballadors principalment del sector de l'agricultura. Tot i això s'inclou algun matís interessant.

Pel que fa als *'hippies alemanys'*, els dos entrevistats expliquen que va ser el primer grup d'estrangers a establir-se a l'àrea i que en molts casos la seva arribada va estar vinculada a l'accident nuclear de Chernobyl de l'any 1986. L'entrevistat *ALit_32_IMM*, relaciona l'arribada d'aquests grups també amb la Revolució dels Clavells que va tenir lloc a Portugal l'any 1974 i el pes que va adquirir el partit comunista a l'Alentejo, factors que van influir en què el preu de les terres baixés molt. Aquest fet va propiciar la compra de finques per part d'estrangers, com ara alemanys, que podien viure bé a l'àrea amb pocs ingressos. Amb l'entrada de Portugal a la UE l'any 1986, el preu de terra va anar augmentant any rere any fins a l'actualitat. D'aquesta manera l'entrevistat creu que ja no és possible viure igual per aquests estrangers, cosa que n'ha aturat l'arribada.

Per la seva banda, l'entrevistada *ALit_42_IMM*, parla del poc contacte que tenen aquests grups d'*"extremistas hippies"* amb la resta de la població i de l'aïllament en què viuen a les parts muntanyoses de *freguesias* com la de Santa Clara. Afirmar que la majoria han viscut de subsidis per desocupació procedents de l'Estat Alemany, però que el sistema de subsidis ha canviat i actualment és necessari personar-se per poder seguir rebent-lo. És interessant destacar que, poc després de la seva arribada a Odemira, l'entrevistada es va tallar les *rastes* que duia per evitar que la relacionessin amb aquest tipus de residents. Segons ella, aquest tipus de residents també estarien presents en altres parts de Portugal com ara a les proximitats de Melides i la serra de Grândola.

Pel que fa als residents estrangers atrets com a treballadors no qualificats del sector de l'agricultura intensiva, l'entrevistat *ALit_32_IMM* destaca que al 1998 quan ell va arribar tots els treballadors de l'agricultura eren portuguesos, però al cap de pocs anys van arribar búlgars, romanesos i més tard tailandesos. Més recentment destaca l'arribada d'alguns estrangers de més poder adquisitiu, que es vénen a jubilar amb 50-60 anys.

L'entrevistada *ALit_42_IMM* introdueix algunes característiques d'un nou tipus de resident estranger en el que ella mateixa s'hi inclou, que en certa manera podria considerar-se un perfil diferenciat. Es tractaria d'un perfil que en certa mesura tindria també algunes coses en comú amb els grups de *'hippies'* en el sentit de buscar **allunyar-se de la societat urbana** i perseguir un **model de vida més o menys alternatiu**, o si més no d'una **major senzillesa i amb menys comoditats i necessitats creades**. L'entrevistada explica que hi ha molts estrangers que s'han establert a l'àrea en llocs on els portuguesos ja no hi volen viure per la manca de serveis i comoditats com l'electricitat, l'aigua corrent, cobertura de telèfon mòbil, o no haver-hi accessos per camins asfaltats. Segons ella la població local s'ha cansat d'això, però en canvi a molts residents estrangers *"nos gusta"*. Entre els residents d'aquest perfil hi situa majoritàriament alemanys i neerlandesos i creu que també poden incloure alguns jubilats. En parlar dels

residents britànics creu que, a l'àrea, aquests residents es diferencien de la resta de nacionalitats perquè tenen un major poder adquisitiu, busquen majors comoditats i valoren molt menys la interrelació amb la resta de residents (tant locals com estrangers no britànics). Val a dir que aquest tema pot anar més enllà d'una qüestió de nacionalitat, tenint molt més a veure amb una qüestió de classe i d'estatus socioeconòmic:

"Mucha gente que han venido a vivir en sitios donde los portugueses ya no quieren vivir, porque no hay electricidad, no hay agua, solo hay tierra batida... todo muy simple y la gente de aquí ya se han cansado mucho de esto. Todos han crecido así. Y ya no quieren esto. Y los alemanes y los otros de... nos gusta mucho. 'Oh! No hay telemovel! Oh que bom! [...]'"
(ALit_42_IMM, dona de nacionalitat UE15 de 35-45 anys, resident a la franja central del *concelho*, fora del nucli urbà)

Per acabar amb aquest grup, la identificació d'aquest perfil ens porta a fer una reflexió que introdueix un tema complex. Aquesta té a veure amb la **major facilitat que poden tenir alguns estrangers per iniciar negocis a l'àrea en comparació amb la població local**. Concretament en el cas d'estrangers procedents de països on la renda mitjana és força més elevada que la de l'àrea d'estudi i la de Portugal, a l'hora d'iniciar un negoci que requereixi inversió econòmica. L'entrevistada ALit_42_IMM introdueix la qüestió afirmant que pels residents estrangers és més fàcil iniciar negocis que pels portuguesos:

"Entonces yo he decidido que tengo que salir de Alemania, entonces yo he pensado donde podría vivir. Y... he elegido Portugal, porque no quería salir de Europa, pero no quería vivir en España. Yo creo que aquí es más fácil para los extranjeros. Nos podemos instalar aquí, porque hay muchas posibilidades, y dentro de los portugueses no hay mucha gente que pueda hacer estas inversiones. Hay gente muy pobre que no tiene nada para invertir; y luego hay gente con mucho dinero que podría invertir pero no quieren trabajar. Resumiendo y generalizando yo tengo esta impresión"
(ALit_42_IMM, dona de nacionalitat UE15 de 35-45 anys, resident a la franja central del *concelho*, fora del nucli urbà)

La mateixa entrevistada creu també que les dificultats burocràtiques-administratives fan tirar enrere a molts portuguesos que voldrien iniciar negocis, mentre que en el cas dels estrangers, quan s'adonen de l'abast d'aquestes dificultats, ja han invertit massa esforços com per fer-se enrere.

Es tracta d'una qüestió complexa vinculada a **processos de gentrificació o elitització** que es poden donar com a conseqüència de l'arribada de població amb un nivell adquisitiu més elevat que el de la majoria de la població local, amb el resultat d'un encariment del cost de la vida. D'una banda cal valorar positivament el fet que residents estrangers inverteixin a l'àrea iniciant projectes respectuosos i compatibles amb la conservació del medi ambient i que a més valoritzen el territori. Seria el cas, per exemple, de negocis dedicats als esports d'aventura, guies de natura i de senderisme, allotjaments de turisme rural, etc. Aquests negocis poden ajudar a atreure un tipus de turisme que interessa a l'àrea, poden crear directa o indirectament més llocs de feina, etc. En definitiva, ajudarien a millorar la manca de recursos humans i d'oferta de qualitat a la que es referia un dels gestors del PNSACV en parlar dels *handicaps* de l'àrea per enfocar-se a un turisme de qualitat. D'altra banda, també es pot pensar que la població local es troba en una situació de desavantatge comparatiu important en termes de nivell adquisitiu, i que el fet que petits inversors o empreses més potents creïn negocis d'aquest tipus, impedeix

en certa mesura que la població local en pugui crear de propis amb possibilitats d'èxit. És a dir, que aquests inversors poden ser vistos d'alguna manera com una competència deslleial per la població local que vulgui iniciar negocis (com en el cas d'un dels entrevistats de nacionalitat portuguesa, representant d'una associació esportiva, que té el projecte d'iniciar un negoci dedicat als esports d'aventura). Tot i això, al capítol 2 s'ha destacat que diversos autors han analitzat el paper positiu que acostuma a tenir l'arribada de migrants en el desenvolupament regional dels territoris d'acollida, especialment si es tracta d'àrees que han patit processos importants de despoblament (veure referències a Velez de Castro, 2011 a la secció 2.3.4)

D'altra banda, també s'ha defensat clarament la idea segons la qual, l'èxit del funcionament d'un ENP depèn en bona mesura de la percepció que en tingui la població local i la posició que adopti envers aquests espais. En un cas com el del PNSACV en el qual bona part de la població mostra una percepció negativa i adopta una posició contrària a l'ENP, és molt important que la aquesta població pugui veure els avantatges que pot suposar a mig i llarg termini la figura de protecció. També i al mateix temps, és necessari que part d'aquesta població se'n pugui beneficiar directa o indirectament. Per un cantó els negocis regentats per estrangers poden ser vistos com una dificultat afegida en aquest sentit, però per l'altre, també poden ser vistos com una ajuda a l'hora de fer visibles aquests beneficis, beneficis dels que no necessàriament n'ha de quedar exclosa la població local encara que no siguin propietaris dels negocis. Es tracta d'un tema complex que es reprendrà a l'apartat final de la tesi.

Només afegir que en aquest cas s'està parlant de negocis turístics vinculats a la presència de l'element natura-paisatge, però que es pot fer una reflexió similar en el cas dels inversors que han arribat atrets per les potencialitats de l'àrea en el sector de l'agricultura intensiva. És a dir, la presència d'inversors estrangers pot ser vista com un impediment a l'aprofitament de les potencialitats de l'àrea per part de la població local. De fet són diversos els entrevistats que posen en dubte els beneficis que aporta el sector de l'agricultura, tant a curt com a mig i llarg termini a la població local i a l'àrea en general.

d) Residents (homes i dones) jubilats. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15 (més una nacionalitat sud-americana).

Durant el treball de camp han estat entrevistades vuit persones que han donat lloc a aquest grup. Es tracta d'un home de nacionalitat neerlandesa, un home de nacionalitat francesa i tres matrimonis: un de nacionalitat britànica, un de nacionalitat alemanya i un d'una nacionalitat sud-americana. D'aquesta manera contemplem un total de cinc casos

dins d'aquest grup. En tots ells es tracta de persones amb una edat al voltant dels 65 anys (concretament entre 60 i 70 anys), que fa entre 2 i 7 anys que resideixen permanentment al *concelho* d'Odemira, que ja no estan professionalment actius i que tenen uns ingressos regulars com a resultat de la seva jubilació. Tots els entrevistats resideixen en cases situades fora de nuclis urbans: en un cas viuen als afores d'un petit nucli urbà, mentre que la resta viuen en cases més o menys aïllades (en dos casos resideixen en finques allunyades més de 15 kms d'algun nucli urbà). Els entrevistats que viuen més allunyats de nuclis urbans resideixen en parts interiors del *concelho*.

Pel que fa a les nacionalitats, en tots els casos excepte en el dels entrevistats *ALit_39-40_IMM*, es tracta d'estrangers procedents de països de l'OCDE i de la UE15. Tot i això, l'explicació que donen els entrevistats *ALit_39-40_IMM* (amb una nacionalitat sud-americana) dels seus motius migratoris i el perfil socioeconòmic que presenten, fa que no es pugui parlar d'una migració com a mà d'obra no qualificada¹⁵⁸. Torna a aparèixer, per tant, la classe/estatus socioeconòmic dels subjectes analitzats, com un aspecte que va més enllà de la nacionalitat dels migrants a l'hora de situar-los en els grups creats a partir dels perfils detectats en cada àrea d'estudi.

Tot i les diferències existents entre ells, en tots els integrants del grup és possible identificar un pes destacable de les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea en les motivacions migratòries i d'assentament exposades a les entrevistes. En alguns casos aquestes característiques es presenten com el principal motiu migratori o d'assentament, mentre que en d'altres ocupen un lloc més secundari. Però en cap cas aquestes característiques representen l'única motivació, ja que sempre van acompanyades d'altres explicacions en la línia de les *multiple currents* apuntades per autors com Findaly i Stockdale (2003).

És possible distingir entre **dos grups de casos**. D'una banda els que van decidir migrar sense tenir una idea clara del lloc concret (municipi o regió) on es volien establir. En aquests casos, tot i que alguns ja tenien la idea d'establir-se a Portugal i d'altres en algun país del sud d'Europa, no va ser fins que van decidir migrar i van haver començat a buscar ofertes de propietats per comprar, que es van decantar pel *litoral alentejano* i pel *concelho* d'Odemira. De l'altra, els que en el moment en què van decidir migrar ja tenien força clara la idea que volien establir-se a l'àrea del *concelho* d'Odemira.

Els primers (podem dir-ne '**els oberts a altres àrees**'), coneixien Odemira molt menys que els segons abans de decidir establir-s'hi. Per explicar la seva decisió posen més èmfasi en el fet de trobar una propietat (casa amb terreny) amb unes característiques que s'adequaven a allò que estaven buscant. Com es veurà, el fet de trobar una propietat

¹⁵⁸ Els entrevistats tenen formació universitària, van marxar del seu país amb uns 30 anys, i per motius professionals han viscut a nombrosos països amb llocs de feina qualificades relacionats amb les respectives formacions.

adequada també acostuma a tenir molt a veure amb les característiques naturals, però també socioculturals de l'àrea. Els segons (podem dir-ne '**els ja decidits per l'àrea**'), coneixien Odemira amb major profunditat abans de decidir establir-s'hi. Tenien un cert vincle previ amb l'àrea i hi tenien amistats que hi vivien. Aquests entrevistats fan referència de manera més clara a les característiques naturals, però també socioculturals de l'àrea, com a element d'atracció.

Centrant-nos en els **entrevistats 'oberts a altres àrees'**, com s'acaba de dir, en la seva explicació donen un gran pes al fet d'haver trobat una finca que s'ajustés a les seves expectatives. Serien els casos de l'home de nacionalitat neerlandesa (*ALit_5_IMM*), del matrimoni de nacionalitat britànica (*ALit_33-34_IMM*) i del matrimoni de nacionalitat alemanya (*ALit_35-36_IMM*). Recordem que són nombrosos els autors que han assenyalat el factor de la vivenda com un element important dels processos migratoris cap a àrees rurals (e.g. Fielding, 1992b; Solana, 2008).

El preu de les finques és un factor que apareix en els tres casos i que cal sumar-lo al menor cost de la vida respecte dels països d'origen com a factor important per establir-se al *concelho*¹⁵⁹. Diversos entrevistats fan referència a característiques de l'àrea com el procés de despoblament i la baixa densitat de població, el menor desenvolupament turístic en relació a altres parts de Portugal com l'Algarve, i un cert aïllament, com a causants que els preus de les finques siguin força més baixos que a d'altres zones. De tota manera, en les explicacions d'aquest grup d'entrevistats, el **preu** de les propietats i el cost de la vida va acompanyat del **clima**, la **tranquil·litat** i del fet de poder viure en un **entorn natural** atractiu i amb **espais oberts**. Un exemple el trobem en les paraules de l'entrevistat de nacionalitat neerlandesa:

"I think it is the quiet and the climate. But also that... it's cheaper here, to live, especially when you have income from Holland, or one of the other countries they are. [...] I don't work here much [laugh]. Here I don't have to. The nice thing is that I don't have to work here. I got my money from Holland, based on the situation in Holland. And from that you can live here very good"
(*ALit_5_IMM*, home de nacionalitat neerlandesa de 61 anys resident a la franja interior del *concelho*, fora de nucli urbà)

En un dels casos s'argumenta que el preu va ser l'element que va fer inviable establir-se en una propietat similar al país d'origen, en aquest cas Alemanya, però també a Espanya i a França. És molt destacable que en els altres **dos casos la primera intenció fos establir-se a l'Algarve** i que fossin els motius econòmics els que els fessin desistir i canviar de destinació. El fragment que es presenta a continuació correspon a la

¹⁵⁹ Cal dir que no ha estat possible dur a terme una anàlisi comparativa dels preus de les vivendes i del sòl urbanitzable a l'Algarve i a Odemira amb suficient profunditat. Això ha estat així degut a una manca de temps i als nombrosos factors que poden influir en els preus de les propietats (situació, accessos, orientació, tipus de terreny, etc.). De tota manera, elements com la major popularitat de l'Algarve, la seva major tradició turística amb un nombre molt important de quilòmetres de platges, o la presència d'infraestructures com l'aeroport de Faro i nuclis urbans més importants (amb més diversitat de serveis com ara centres hospitalaris), porta a pensar que els discursos dels informants que parlen d'uns preus més baixos a l'Alentejo Litoral no tenen perquè ser posats en dubte. De tota manera, es tracta d'una qüestió que amb la crisi econòmica iniciada al 2008, pot canviar de cara al futur. Vegeu en aquest sentit les notícies "Casas de luxo no Algarve à espera de turistas com Vistos Gold" (diari *Expresso*, 25/5/2013); i "Governo quer convencer estrangeiros a comprar casa em Portugal" (diari *Expresso*, 25/1/2013).

parella britànica:

*"We wanted to buy on the Algarve, that was... we didn't know even this area existed. We wanted to buy on the Algarve, because that's the area we knew, and felt comfortable in. We like the sun, and the sea..., and the... relaxed live. But we couldn't afford to buy a property on the Algarve, very expensive."
(ALit_33-34, matrimoni de nacionalitat britànica de 65 anys aproximadament, residents en una freguesia interior del *concelho* d'Odemira)*

El preu del sòl es presenta per tant com un factor important d'atracció. De tota manera, es pregunta a aquests darrers entrevistats si creuen que els britànics que resideixen a l'àrea van acabar establint-se a Odemira perquè les propietats eren més barates, malgrat haguessin preferit viure a l'Algarve. Creuen que en alguns casos sí que el preu hi va influir, però que molts d'altres no volien viure a l'Algarve *"because there's too many English people on the Algarve. They wanted to integrate with the local people. Here it's more relaxed. Algarve it's more busy, lots of cars, lots of tourists"*. Com ho demostra la frase anterior, el fet que es busqués una propietat adequada independentment del país o regió on estigués ubicada, no implica que aquests residents no vulguin establir relació amb la població local.

És destacable que de manera més o menys explícita, tots els entrevistats dels dos subgrups de residents jubilats, manifesten que no volen que l'àrea canviï massa durant els propers anys. En aquest sentit, un element que apareix a l'entrevista amb l'home neerlandès i que resulta força interessant té a veure amb la preocupació que l'àrea canviï durant els propers anys com a resultat de l'arribada de més població estrangera amb unes característiques similars a les seves, cosa que creu que afectaria la tranquil·litat de l'entorn. En preguntar-li per problemes mediambientals respon:

*"Yes, I'm a bit concerned about nature and things, but living in Alentejo, there are not much industries or something, so I'm glad is like that. I know there are more and more people like me, coming from other countries. And I think in a way is good, but I wish not many will come here in [the specific valley where he lives] [laugh]"
(ALit_5_IMM, home de nacionalitat neerlandesa de 61 anys resident a la franja interior del *concelho*, fora de nucli urbà)*

El preu dels terrenys cal que sigui vist com un factor important d'atracció, però aquests entrevistats, més enllà del preu, valoren unes determinades característiques de les finques que han adquirit. Les característiques de les finques estan lligades implícitament a les de l'àrea. En dos dels tres casos es tracta de **finques aïllades**, molt apartades de nuclis urbans, amb accessos no asfaltats, envoltades de bosc i amb una extensió important de terreny dins la propietat. La tranquil·litat que els ofereixen aquests llocs és vista com un dels elements més importants. El cas del matrimoni alemany és destacable en aquest sentit, ja que abans de trobar el seu lloc de residència actual van visitar molts terrenys, no només a Portugal, sinó també a d'altres països com França i Espanya i tots tenien algun inconvenient: massa petits, línies elèctriques creuant el terreny, preu massa elevat, camins o carreteres massa properes..., fins que van trobar un terreny que complia tots aquests requisits, amb un únic camí d'accés i totalment envoltat per bosc. Tant la parella alemanya com la parella britànica buscaven a més, una finca amb

espai suficient per poder cultivar, i en el cas dels britànics per poder criar animals. El component de **canvi d'estil de vida** està molt present en aquests dos casos.

A més, la importància que donen els entrevistats a les característiques de les finques té molt a veure amb l'entorn on estan ubicades. Quan es pregunta als entrevistats directament per l'entorn natural i paisatgístic, les seves respostes mostren que aquest entorn és molt valorat, juntament amb factors com el clima i la tranquil·litat:

*“-Entrevistador: The natural landscape it was important for you to come here to live in the area? Apart from the quietness.
-Yes, and the climate. Yes, in Holland it's always raining [laughs]. And here it's very good. I always liked the sun, but there wasn't much in Holland”*
(ALit_5_IMM, home de nacionalitat neerlandesa de 61 anys resident a la franja interior del concelho, fora de nucli urbà)

La parella d'entrevistats britànics valoren també juntament amb el clima, l'entorn natural, element que associen amb un altre característica molt valorada: “the openness”.

*“-Entrevistador: If somebody that doesn't know this area asks you which ones are its main characteristics, what would you say?
-ALit_33_IMM, Glynn: Mmm... Open beautiful countryside.
-ALit_34_IMM, Julie: There's good walking...
-ALit_33_IMM, Glynn: Yes, good walking also. Lots of nature. I mean, we saw an eagle the other day, flying out over our farm. I've never seen an eagle before. It was beautiful. I think the weather is the... To be quite honest, the openness and the weather is the two things that most English people want.
-Entrevistador: And also these are the things that you value most?
-ALit_34_IMM, Julie: Yes.
-ALit_33_IMM, Glynn: Yes.”*
(ALit_33-34, matrimoni de nacionalitat britànica de 65 anys aprox., residents en una freguesia interior del concelho d'Odemira)

Aquesta “**openness**” té a veure amb la voluntat de viure en un lloc amb espais oberts i no densament poblat en oposició als països d'origen (idea de “*very crowded country*”). Es tracta d'un element que apareix tant en els tres casos de jubilats 'oberts a altres àrees', com en els 'ja decidits per l'àrea'. Juntament amb el clima, es tracta d'un punt clar en comú, ja que és valorat d'una manera molt destacable per uns i altres.

Passant a ocupar-nos dels **entrevistats 'ja decidits per l'àrea'**, és a dir, aquells que en el moment en què van decidir migrar ja tenien clar que volien establir-se al *concelho* d'Odemira, trobem el matrimoni d'una nacionalitat sud-americana (ALit_39-40_IMM) i un home de nacionalitat francesa (ALit_31_IMM). Com s'ha comentat, en els dos casos coneixien prèviament l'àrea i hi tenien amistats. A més, els primers havien residit anys enrere a l'interior de l'Alentejo, mentre que el segon, al llarg dels darrers 30 anys havia passat temporades d'una manera més o menys regular al *concelho*, amb estades que anaven dels pocs dies o setmanes fins als sis mesos de durada. A més el seu pare era portuguès¹⁶⁰.

A diferència dels anteriors, en aquests dos casos no apareix el fet de trobar la casa desitjada entre les motivacions migratòries i d'assentament. Això permet que les **característiques naturals i paisatgístiques** juntament amb **alguns trets socioculturals** de l'àrea, s'exposin d'una manera **més directa i explícita com a element d'atracció**. El

¹⁶⁰ L'entrevistat ALit_31_IMM, de pare portuguès i mare francesa, és nascut a França i havia tingut la doble nacionalitat portuguesa i francesa. Actualment només té la francesa.

següent fragment corresponent al matrimoni de nacionalitat sud-americana, mostra aquest valor que es dóna a les característiques naturals i socioculturals de manera conjunta. Al mateix temps, la baixa densitat de població, juntament amb un entorn amb un alt valor natural, s'associa a un sentiment de llibertat. Aquest **sentiment de llibertat** també es podia observar en els anteriors entrevistats jubilats, tot i que no s'expressava de manera tan explícita. El **clima** també ocupa un lloc destacat en l'explicació. El major coneixement previ de l'àrea és el que els porta a descriure amb una certa profunditat algunes de les característiques com a motivacions migratòries i d'assentament.

-ALit_40_IMM: "Una cosa que nos atrae, y que es una característica de aquí, es que hay muy poca gente. No hay mucha gente. Y entonces, es un medio muy... campesino. Es muy rural. No es medio rural. Es muy rural.

-Entrevistador: ¿Esto fue una de las cosas que os atrajo...

-ALit_40_IMM: Sí.

...para instalaros aquí?

-ALit_40_IMM: Sí. La naturaleza... Es muy... Es el concelho menos habitado de Europa.

-Entrevistador: Y el más grande, en extensión.

-ALit_40_IMM: El más grande y con menos gente. Densidad. Entonces te sientes muy libre aquí. Es diferente.

-ALit_39_IMM: Las personas, el clima... Las personas, son muy buenas, muy interesantes. Con un senso cívico muy grande.

-Entrevistador: ¿Especialmente aquí...?

-ALit_39_IMM: Aquí, en el Alentejo."

(ALit_39-40_IMM, matrimoni amb una nacionalitat sud-americana de 60 i 61 anys residents en una freguesia de la franja central del concelho d'Odemira)

El fet que en aquests dos casos es valorin juntament amb les característiques naturals, les socioculturals com un tot, resulta molt interessant. No es tracta dels únics casos en què això passa, però sí que són segurament els que ho expressen de manera més clara. Es pot veure com a resultat del coneixement de l'àrea des de fa algunes dècades, del perfecte domini de la llengua portuguesa, però també de la formació i el nivell educatiu d'aquests entrevistats. El matrimoni, a part de la seva formació acadèmica universitària, abans d'establir-se al *concelho* d'Odemira va realitzar una formació en un centre situat al Regne Unit, concretament un curs en 'ciències holístiques' a l'escola Schumacher College. Es tracta d'un centre internacional proper a l'anomenat *transition movement* que ofereix "aprenentatge transformatiu per a una vida sostenible i cursos d'educació integral per persones interessades en qüestions socials i mediambientals"¹⁶¹.

D'altra banda, l'entrevistat de nacionalitat francesa, de formació és antropòleg i va cursar un màster en ecologia humana. Aquest també combina en la seva explicació les característiques naturals i socioculturals de l'àrea com a elements d'atracció. El fet que es tracti d'una àrea relativament allunyada de nuclis urbans, relativament poc 'desenvolupada' i poc densament poblada, d'alguna manera i com en els casos d'altres entrevistats, també la fa atractiva per aquest entrevistat. En la seva explicació dóna molt de pes als valors naturals, però en aquest cas es va una mica més enllà i l'entrevistat fa referència directa a la **protecció que representa la figura del parc natural com a element també d'atracció**.

¹⁶¹ Per informació sobre Schumacher College vegeu: <http://www.schumachercollege.org.uk/> Per informació sobre el 'transition movement' vegeu: <http://www.transitionnetwork.org/>

“-Entrevistador: ¿Qué es lo que le gusta de esta zona?

-Pues la protección del ambiente. Y por allí entiendo pues que estamos en un PN, que está en el litoral. Y así se puede preservar el litoral. Por ejemplo conozco muy bien la zona de la Abufeira, del Algarve, que era muy, muy, muy, fantástica. Perfecta. Y con el desarrollo pues se fue. Está completamente destruida, no hay nada. Y aquí pues se puede preservar un poco mejor. Porque la idea principal fue la preservación del ambiente. Y después claro, que es un hábitat disperso, lo que quiere decir que no hay mucha gente, y hay mucha gente diversa. Con formaciones muy diversas, y eso es muy interesante porque permite establecer contactos muy distintos. Y como antropólogo me interesé mucho por la historia local. Por lo que hace la gente, como lo decían... También contó un poco para quedarme aquí.”

(ALit_31_IMM, home de nacionalitat francesa de 66 anys resident a la franja central del concelho fora del nucli urbà)

És en relació a la figura de protecció del PNSACV on es troba una de les principals diferències entre els dos subgrups d'entrevistats jubilats. S'ha dit que en tots els casos es valoren positivament les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea, i també en tots els casos aquestes característiques han jugat un cert paper com a atractiu per establir-se al *concelho* d'Odemira. Tot i això, en els entrevistats **'ja decidits per l'àrea'**, **les característiques naturals de l'àrea com a element d'atracció són presentades d'una manera molt més directa i explícita**, i pel que fa a la figura del PNSACV, tenen un **coneixement molt més elevat de la figura de protecció**.

Els entrevistats **'oberts a altres àrees'**, tot i que saben de la presència del PNSACV, **el seu coneixement es limita pràcticament a conèixer l'existència de la figura** i poca cosa més. Aquest baix nivell de coneixement pot ser atribuït a una diversitat de factors. En primer lloc cal dir que els tres casos d'entrevistats etiquetats com a 'oberts a altres àrees', resideixen en *freguesias* interiors del *concelho*, que per tant, no pertanyen al PNSACV. Des d'aquestes *freguesias* que en alguns casos es troben allunyades força quilòmetres de l'espai protegit, la qüestió del PN pot ser vista com una qüestió que no va amb ells, tot i que afecta una part important del municipi, i que el govern del *concelho*, és a dir la *Câmara Municipal*, ha estat molt involucrada en el conflicte. En segon lloc, cal tenir en compte també el menor coneixement previ de l'àrea per part d'aquests entrevistats abans de decidir establir-s'hi. En tercer lloc, els entrevistats de l'altre subgrup parlen perfectament portuguès, mentre que aquests no el parlen gaire, de manera que els és més difícil copsar les opinions de la població i interessar-se per la política del govern municipal. Finalment, aquest baix coneixement sobre la localitat pot ser vist també com a resultat d'una insuficient comunicació del PNSACV cap a la població del conjunt del *concelho*. De fet, s'ha constatat que el coneixement del PN entre la població és degut en gran mesura al conflicte que s'ha generat al voltant de la figura de protecció.

Pel que fa als **entrevistats 'ja decidits per l'àrea'**, presenten un nivell de coneixement sobre les qüestions relatives al PN molt elevat, fins i tot molt per sobre del nivell que es va poder observar en diversos informants clau de nacionalitat portuguesa. En aquest cas es tracta de residents que viuen en *freguesias* pertanyents al PNSACV, que coneixen l'àrea des de fa més anys i que tenen el portuguès com a llengua materna (o paterna). També cal tenir en compte la qüestió ja esmentada de la formació que han rebut aquests entrevistats, cosa que ha influït en el seu interès pel tema i en poder tenir una

opinió molt formada i crítica respecte la qüestió del PNSACV.

Per exemple, el matrimoni amb una nacionalitat sud-americana es mostra molt crític amb el tracte de favor que segons ells reben els grans propietaris agrícoles i les empreses exportadores enfront la legislació mediambiental. Creuen que la gran majoria de la població local no està en contra del PN, sinó a favor, això sí, sempre i quan les mesures que comporta la figura s'apliquin a tothom per igual. Opinen que des de l'antic ministeri de medi ambient portuguès es va cometre un greu error d'estratègia en el moment en què van perdre el suport dels governs locals dels municipis afectats pel PNSACV.

Per la seva banda, l'home de nacionalitat francesa també compara el *litoral alentejano* amb l'Algarve per parlar de la seva atracció per l'àrea i el valor que dóna a la seva conservació. Defensa la presència del PN com a garant de la conservació, però al mateix temps i com a bon coneixedor de les qüestions a l'entorn de la seva implementació i regulació, es mostra crític amb alguns aspectes de la figura de protecció. L'entrevistat creu que entre la població local hi ha gent a favor i gent en contra del PN. Creu que el problema, o part del problema, és que el PN va ser imposat des de dalt. Aquest entrevistat, juntament amb l'entrevistat *ALit_32_IMM* esmentat anteriorment, destaca la necessitat que l'Administració del parc incorpori un perfil social. L'entrevistat de nacionalitat francesa situa els inicis del conflicte en el moment en què el PN va voler prohibir la construcció de porqueres, afectant una activitat tradicional. A partir d'aquí es va anar creant una mena de bola de neu a la que s'hi va sumar l'oposició dels pescadors i mariscadors en veure afectades les seves pràctiques tradicionals. També veu el trencament de les expectatives de negoci fruit de la construcció, com un dels motius de l'oposició al PN per part de governs locals i particulars. Finalment aquest entrevistat destaca la falta de finançament que té el PNSACV, ja que la funció del PN és la de conservació, però que no té els mitjans per aconseguir-la.

Arribats a aquest punt, es vol tractar un tema relacionat amb les **males experiències** que poden viure els residents estrangers en els seus processos migratoris i d'assentament i amb algunes de les implicacions que poden tenir aquests casos per estudis com el present. Alguns entrevistats han fet referència a persones que han abandonat l'àrea per no sentir-s'hi prou a gust¹⁶². D'altres han parlat de les pròpies dificultats per integrar-se en la vida social de les seves localitats d'acollida. En aquest sentit, en estudis centrats en jubilats britànics al Mediterrani (King *et al.*, 2000), s'ha observat que alguns grups d'immigrants valoren la seva integració en les comunitats locals d'acollida com un objectiu important del seu procés migratori.

Es tracta d'un tema que, tot i que no és exclusiu dels entrevistats jubilats, ha estat

¹⁶² Vegeu per exemple les paraules de l'entrevistat *ALit_1_IMM*, que es mostraven a l'apartat 'b' d'aquesta secció on l'informant parlava de persones 'urbano-depressive'.

detectat de forma més clara en entrevistes realitzades amb aquest tipus d'informants. Per aquest motiu la qüestió ha estat inclosa dins el present grup de residents estrangers. Entre les persones que han estat entrevistades al *concelho* d'Odemira, el cas més clar de 'mala experiència' és el del matrimoni britànic agrupat dins el perfil de residents estrangers jubilats professionalment. Aquests parlen de la seva molt mala experiència amb la població local, veïns en qui van confiar abans d'establir-se definitivament per tal de cuidar la seva propietat mentre ells encara només hi residien temporalment. Exposen que es volien integrar, però no han pogut, ja que els van robar, estafar, etc. Expliquen que quan van decidir migrar, no volien viure només amb gent anglesa "*we wanted to be part of Portugal, to integrate in the village and to be part of the village*", però que amb 18 mesos han vist que podrien estar 30 anys i encara no serien part del poble. "*All we are is rich foreigners*". Resulta especialment rellevant el fet que creuen que molts dels anglesos i altres estrangers a l'àrea, comparteixen en major o menor mesura una experiència similar, però que gairebé cap en parlarà per una qüestió d'orgull, ja que a ningú li agrada explicar males experiències com la seva. Evidentment cal tenir en compte, d'una banda el perill que comporta generalitzar, i de l'altra, que en aquest cas concret, el fet que la parella no parlés portuguès abans de la seva arribada, pot ser vist com un impediment molt important. En aquest sentit, en voler-se integrar sense parlar la llengua, potser es pot atribuir una certa ingenuïtat a aquests informants.

Aquest tipus de casos recorden la importància de tenir en compte algunes dificultats que afecten estudis similars al present. A més de la ja citada aportació de Morén-Alegret (2008) entorn els conceptes de *ruralphilia* i *ruralphobia* (vegeu apartat 2.2.2), cal tenir en compte, almenys tres possibles problemes als que es refereixen King *et al.* (2000): en primer lloc, el problema de la *post hoc rationalisation* (vegeu també Halfacree i Boyle, 1993), que indueix els subjectes que han migrat a convèncer-se que la migració era la decisió correcta. En segon lloc, cal tenir en compte que una part important de les persones amb males experiències, probablement han tornat als seus països d'origen, o si s'han quedat, serà més difícil que puguin ser entrevistats. En tercer lloc i en relació amb els dos anteriors, la "burnt bridges syndrome", indueix als individus a "make the best of a problematic situation given that there is no turning back (or that turn back would be to admit failure)" (King *et al.*, 2000: 117). Tenir en compte aquestes qüestions, és molt important per tal d'aportar més solidesa als resultats d'aquest estudi¹⁶³.

¹⁶³ Aquestes qüestions, degut a la seva rellevància, han estat tractades amb major profunditat a la secció 3.3.2 dins l'apartat 3.3 dedicat a la metodologia. En aquell apartat es destacava l'aportació de Karen O'Reilly (2007), on tracta la situació d'exclusió en què viuen un nombre sorprenentment important de residents britànics a la província espanyola de Màlaga.

e) Residents (dones) laboralment actives que treballen per compte propi. Atretes per una multiplicitat de factors, entre els que hi figuren les característiques naturals de l'àrea. Nacionalitats de l'OCDE (més un cas d'una nacionalitat sud-americana).

Encara que una gran majoria dels entrevistats barregen diferents factors i elements quan expliquen les seves raons migratòries i d'assentament, aquesta barreja és especialment destacable en alguns dels subjectes com els que han estat inclosos en aquest grup. Una varietat de factors i d'històries personals i individuals ha portat a aquestes persones a establir-se a les àrees d'estudi. Des d'històries de parella, fills de per mig, aprenentatges d'oficis, amistats del present o del passat, vacances, etc. fins a explicacions que es refereixen a coincidències de l'atzar. Però el més rellevant és que sempre, en major o menor mesura, en totes aquestes històries es poden trobar factors relacionats amb les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea d'estudi. Dificilment es pot determinar la importància de cada un d'aquests factors en les decisions personals, però els elements naturals apareixen en les narratives de les persones entrevistades, en alguns casos amb un pes destacable.

Durant el treball de camp han estat entrevistades dues persones que han donat lloc a aquest grup: es tracta de dues dones, una amb una nacionalitat europea de l'OCDE de 30-50 anys, i l'altra originària d'un país sud-americà, de 40-55 anys, recentment ha obtingut la doble nacionalitat. La primera fa 10 anys que resideix permanentment a Portugal i set al *concelho* d'Odemira, i la segona en fa 17 que resideix a Portugal i 10 al *concelho* d'Odemira. Tot i que aquest grup es podia haver deixat obert a homes i dones, s'ha restringit a dones degut a la coincidència d'aquestes dues entrevistades en un perfil molt concret, no havent estat estat entrevistat cap home que s'hi ajustés (amb això no es vol dir que no puguin residir homes amb perfils similars a l'àrea d'estudi).

Es tracta de dues dones que tant pel seu perfil professional, com pel procés i les motivacions migratòries exposades, cal que siguin analitzades de manera diferenciada dels grups anteriors. En primer lloc, es tracta de persones professionalment actives que no es dediquen ni al sector de l'agricultura intensiva, ni al sector turístic vinculat a un turisme de naturalesa. Com una d'elles s'encarrega de remarcar, tampoc pertanyen al perfil de resident estranger que viu de rendes o pensions procedents dels seus països d'origen. En segon lloc, les dues van establir-se a Portugal al voltant de la trentena (33 i 31 anys), i després de residir en altres parts del país, van arribar al *concelho* d'Odemira amb 38 i 36 anys respectivament.

Anant a les motivacions migratòries i d'assentament que exposen a l'entrevista, com s'ha dit, es tracta de dos casos en què es fa referència a una multiplicitat de factors. De tota manera, s'observen diversos punts en comú. A continuació distingim entre els factors que les van atreure a Portugal i els que posteriorment les van atreure al municipi

d'Odemira.

Pel que fa a les motivacions exposades per migrar a Portugal, mentre que una posa en un primer pla una qüestió sentimental i de parella (tot i que en un segon terme hi situa una qüestió d'estudis); l'altre situa en primer pla la seva formació en qüestions d'artesanía a Lisboa, però afegeix que va ser a partir del naixement del seu fill, que va passar a residir d'una manera permanent al país. En les dues entrevistades es pot parlar d'una certa inquietud per veure món, que les va empènyer a migrar a Portugal, fent un pas que en un primer moment no tenia perquè ser definitiu. En les dues explicacions, tot i que en diferent mesura, apareixen les motivacions vinculades a raons sentimentals i de parella, motivacions que, com s'ha exposat al capítol 2, juguen un paper important en els processos migratoris (vegeu referències a l'apartat 2.2.2 a les aportacions de Santacreu *et al.*, 2008; Morén-Alegret, 2011; i Gaspar, 2012).

En relació amb les motivacions per establir-se a l'àrea, els factors també són diversos. Les dues entrevistades fan referència a **similituds amb el lloc on van créixer, al seu bagatge i als avantatges** que té per elles viure en un lloc amb les característiques del *concelho* d'Odemira. D'una banda, la dona d'origen sud-americà posa més èmfasi en als valors naturals-paisatgístics de l'àrea, valors molt destacables també a la regió on va créixer (vegeu Morén-Alegret, 2008); mentre que l'entrevistada *ALit_6_IMM* posa més èmfasi en els avantatges que té pel seu fill créixer en una àrea no urbana, avantatges dels quals va poder gaudir ella mateixa durant la seva infància (vegeu Benson, 2010). També és destacable en les dues entrevistades el paper que van tenir determinades **amistats** en els respectius processos migratoris. Va ser a través d'aquestes amistats, amb llaços o originàries de l'àrea, que les entrevistades van conèixer Odemira. Fins i tot en el cas de l'entrevistada *ALit_6_IMM*, aquesta amistat originària de l'àrea la va empènyer a establir-s'hi juntament amb ella.

El **factor laboral** també va jugar un paper destacat en les dues entrevistades, però en aquest cas amb un signe diferent. En el cas de la dona d'origen sud-americà, en certa mesura hagués pogut ser inclosa dins els migrants atrets com a treballadors qualificats del sector de l'agricultura intensiva. L'oportunitat de trobar feina en aquest sector és vista per ella com un factor important en la seva arribada al municipi, ja que és enginyera agrònoma. Tal com exposa en el següent fragment, és un factor que cal sumar al fet que li agradava la regió, i li agradava principalment pels seus **atractius naturals i paisatgístics**.

“-Entrevistador: ¿Cómo fue que viniste a Odemira?

-A buscar trabajo, cuando terminé los estudios y la región me gustaba. Para mi es importante el lugar donde vivo, en términos geográficos. [...]

-Entrevistador: ¿Que es lo que te gustó de Odemira?

-La geografía... [ríe] De Odemira, la región, la costa. Todo este... , que es un parque natural, es bastante..., hay mucha naturaleza que es lo que hay en mi región también mi país. Y bueno, también encontré trabajo aquí, en esa altura, hace 10 años.

-Entrevistador: ¿Pero primero fue decidir el lugar y luego buscar trabajo o el trabajo...?

-Yo creo que uno va buscando las dos cosas. Le gusta el lugar, y va viendo lo que hay en ese lugar... Creo que fue un poco así”. (ALit_7_IMM, dona d'origen sud-americà, 40-55 anys, resident en una freguesia de la franja central del concelho)

Tot i això, el motiu de pes per no incloure aquesta entrevistada en el grup de tècnics qualificats del **sector de l'agricultura**, és que després de 6 anys treballant per una empresa agrícola al *concelho*, va decidir iniciar el seu propi projecte empresarial fora d'aquest sector. A la pàgina web del negoci afirma literalment que després d'arribar a Portugal durant la dècada de 1990 'fascinada per la bellesa de l'Alentejo, es va establir a la *Costa Sudoeste* l'any 2001' i, en parlar de la ubicació, situa en un destacat primer pla el PNSACV i alguns dels atractius naturals del *concelho* d'Odemira. Subratlla 'la bellesa natural de l'àrea', el fet que les seves platges es troben entre 'algunes les més belles del país', el riu Mira, les 'extensions de terra salvatge' i la biodiversitat d'espècies¹⁶⁴.

D'altra banda, pel que fa a la dona de nacionalitat europea de l'OCDE, la seva **feina** també juga un paper en el seu establiment, ja que es tracta d'una feina que podia dur a terme des de qualsevol lloc on decidís establir el seu taller. Més enllà d'aquest element que li donava una certa llibertat, ja s'ha dit que a part del paper que va jugar una **amistat** seva, posa molt èmfasi en els **efectes positius que podia tenir pel seu fill créixer en un àmbit no urbà**.

*"[Explica que va arribar] Because a friend of mine. She had... I was dreaming a long time of coming to the countryside, because with a child I didn't liked living in the city. And for my work I was independent, I could do [her activity] wherever. I have several places where I sell it. So, a friend of mine, she was planning to try to come here to live for one year. She has family here, in Odemira. So we came here together, but she went back already to Lisbon. [...]
[In Switzerland] I was from Zurich, but grew up in the countryside. So that's probably the reason why I..., with the child I wanted to go to the countryside. Because of my background, living in the countryside, where you can go out to the street wherever you want and whenever you want. And in a city a child can't do that. It's more dependent from the adults."
(ALit_6_IMM, dona amb una nacionalitat europea de l'OCDE de 35-45, resident en un nucli de la franja central del *concelho*)*

Les dues entrevistades resideixen en una de les principals localitats del *concelho* situada en la franja central. Una de les coses que valora aquesta entrevistada té a veure amb el fet que Odemira, tot i estar situada en una àrea eminentment rural i amb importants valors naturals, compta amb **serveis** accessibles a peu com la biblioteca, projeccions periòdiques de cinema, escola, etc. A més, tot i estar molt propers a atractius naturals com poden ser les platges del municipi, estan força **al marge del moviment turístic** dels pobles costaners.

*"-Mmmm..., it's like this, first of all it was the friend. And second, I liked here in Odemira, specially it's a..., there's a wonderful library. It's a place which have the movie. It has some culture environment. It's close to the sea, but it's not a place where the tourists are coming and coming. Because this movement I don't like at all. We have the school here. Because I wanted to live in the countryside but not having to seat everyday in a car to bring my child to the school. My child can go everywhere [...]"
(ALit_6_IMM, dona amb una nacionalitat europea de l'OCDE de 35-45, resident en un nucli de la franja central del *concelho*)*

Relacionat amb aquests avantatges de viure en una localitat amb els serveis d'Odemira Urbana, l'entrevistada fa uns interessants comentaris sobre la **duresa de la vida en el medi rural**, en localitats més aïllades i amb menys serveis que a Odemira urbana. Es tracta de llocs on, especialment en el cas de les persones estrangeres, pot ser difícil d'adaptar-s'hi. Comenta que són significativament nombrosos els **casos**

¹⁶⁴ Fragment traduït per mantenir l'anonimat de l'entrevistada.

d'estrangers que retornen als seus llocs d'origen després de passar una temporada al *concelho* i veure trencades les seves expectatives sobre la vida al medi rural. A la seva arribada al *concelho*, l'entrevistada va residir durant unes setmanes en una localitat de l'interior del municipi, però aviat es va adonar que no era la millor opció per ella i el seu fill. Parlant de l'arribada de residents estrangers, en relativitza la seva importància. Per ella es tracta d'un fenomen destacable, però:

"[...] not that much, I think it's quite a movement of coming and going [...] Portuguese or foreigners, that try to base their lives here, some of them go back, a lot. Few of them stay. Because it's quite difficult to survive. And as well people have the dream that is very nice to have the house, outside, in the green... It's very nice for holidays, but for living it's not... not really the true"

(ALit_6_IMM, dona amb una nacionalitat europea de l'OCDE de 35-45, resident en un nucli de la franja central del *concelho*)

Pel que fa a la relació i el coneixement del **PNSACV**, les dues entrevistades mostren un cert grau de coneixement. Diversos elements permeten afirmar que es tracta de persones amb un important nivell de consciència mediambiental, no només a nivell global, sinó també a nivell local. Així, són crítiques amb algunes qüestions determinades, en certa mesura vinculades al PN. Per exemple amb la permissivitat de la que semblen gaudir les empreses d'agricultura intensiva. També amb la creació d'un càmping presentat sota l'etiqueta de sostenible mediambientalment, però que les seves grans dimensions fan dubtar que realment es tracti d'una bona pràctica en termes mediambientals¹⁶⁵. Tot i que l'entrevistada ALit_6_IMM afirma conèixer poc el conflicte que envolta el PNSACV, a l'entrevista acaba mostrant que n'ha sentit a parlar, que coneix part dels termes del conflicte i que sap que es tracta d'un tema important per bona part de la població local. Per la seva banda, la dona d'origen sud-americà té un coneixement força important de tot el tema del conflicte vinculat al PNSACV i mostra que té una opinió formada al respecte. Explica que *"[me] interesan mucho los temas relacionados con cuestiones mediomambientales y del parque natural"*. Creu que cal conciliar de la millor manera possible *"el espacio natural protegido y el hecho que hay habitantes"* dins d'aquest ENP. Critica la doble vara de mesurar davant la legislació que es té des de les diferents administracions, especialment des del PN. Creu que si es crea un PN cal que l'estat compri les terres a les persones propietàries.

f) Residents (homes i dones) 'alternatius' o amb ideologies i estils de vida relativament allunyats dels estàndards majoritaris de la societat capitalista europea.

Passant al darrer dels grups en relació a l'àrea d'estudi portuguesa, aquest fa referència a la presència a l'àrea d'un tipus de residents dels que ja s'ha tractat anteriorment en la mesura que han estat esmentats per altres informants. Aquests poden ser agrupats sota l'etiqueta 'd'alternatius', o 'amb un estil de vida alternatiu', a partir dels

¹⁶⁵ Es tracta de l'*Eco Camping Resort Zmar*, el qual té diversos segells de qualitat ecològica i de sostenibilitat (vegeu <http://www.zmar.eu>). Durant el treball de camp es va visitar el càmping i es va realitzar una entrevista amb una treballadora del mateix, (vegeu Quadre A.5. Entrevistats de nacionalitat portuguesa. Àrea d'estudi d'Odemira).

estàndards majoritaris de la societat capitalista europea. D'entrada cal dir que es tracta d'un grup complex ja que sota l'etiqueta de residents, 'alternatius' o 'amb un estil de vida alternatiu' s'hi poden incloure (i moltes de les persones entrevistades hi inclouen) residents amb perfils molt diferents, basant-se, en molts casos, en paràmetres força subjectius. És per això que diversos dels entrevistats en certa mesura podrien haver estat inclosos dins d'aquest grup. Tot i això, en tant que també s'ajustaven a altres perfils, cap d'ells hi ha estat inclòs directament (vegeu Taula A.6 de l'annex, pàgina 340). De tota manera és un tipus de resident que no podia ser deixat de banda degut a les següents qüestions: apareix en moltes de les entrevistes fetes en relació a aquesta àrea d'estudi (tant amb residents de nacionalitat portuguesa com de nacionalitat estrangera); es tracta d'un(s) tipus de migrant amb una certa trajectòria històrica a l'àrea (vegeu primer paràgraf del present capítol); i en bona mesura la seva presència té a veure amb l'atractiu que suposen els valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Tot i això, degut a que no és l'objectiu de la investigació focalitzar especialment en aquests grups, no s'aprofundirà massa en la qüestió.

L'etiqueta 'd'alternatius', 'amb un estil de vida alternatiu' o d'altres de similars, és utilitzada per diversos informants, tant de nacionalitat portuguesa com estrangera. Es tractaria de residents en els quals les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea haurien jugat un paper molt destacable en la seva arribada i establiment al *concelho* d'Odemira. Formen part d'un perfil, o grup de perfils, que han estat detectats en estudis similars al present com el de Velez de Castro (2011), centrat en alguns municipis fronterers de la regió de l'Alentejo, en aquest cas Alto Alentejo (Portugal) i de la Comunitat Autònoma d'Extremadura (Espanya)¹⁶⁶.

Amb l'objectiu de simplificar, en un primer moment parlarem de dos perfils diferenciats. En primer lloc trobem grups de residents definits per alguns informants com a '**hippies principalment de nacionalitat alemanya**' que van arribar a l'àrea al voltant de la dècada 1980 amb l'objectiu "de viure a la natura", que "intenten viure amb un estil de vida alternatiu", "una espècie de moviment *hippy*". Segons els mateixos informants, tot i que al llarg de la darrera dècada se n'hauria reduït el nombre, encara tenen presència en zones muntanyoses de l'interior del *concelho*. Tant per la dificultat d'accedir als llocs on resideixen, com pel poc contacte que en general tenen aquests tipus de residents amb la resta de la població, durant els treballs de camp no es va poder entrevistar a persones d'aquest perfil. De tota manera, l'aparició d'aquesta qüestió en nombroses entrevistes ha permès obtenir-ne força informació. Els elements que els informants apunten com a

¹⁶⁶ Aquesta autora els descriu com "imigrantes que praticam estilos de vida alternativos, cuja filosofia de vida se centra na dispensa do acesso a determinadas infraestruturas (por exemplo, electricidade) e na exaltação do contacto com a natureza (por exemplo, com base numa dieta alimentar de produtos biológicos crus, dormindo ao ar livre, etc.), pelo que as actividades laborais desenvolvidas estão relacionadas com a agricultura biológica e o agroturismo" (Velez de Castro, 2011: 390)

factors per l'arribada d'aquests residents, tenen a veure amb l'allunyament de l'àrea del *concelho* d'Odemira respecte d'àrees urbanes més densament poblades, el cert aïllament de les parts muntanyoses del municipi, i de concebre l'àrea com un lloc encara salvatge i en certa mesura al marge de llei. La disponibilitat de finques i parcel·les de terreny en aquestes parts muntanyoses, relativament aïllades i salvatges, juntament amb el baix preu del sòl, el cost de la vida i el fet de cobrar subsidis procedents dels seus països d'origen, són apuntats també com a elements importants. Alguns entrevistats també relacionen l'arribada d'aquests grups amb l'accident nuclear de Chernobyl i la voluntat d'allunyar-se dels possibles efectes d'accidents nuclears¹⁶⁷.

En segon lloc ens trobem amb un altre tipus de grups, també definits per alguns informants com a "alternatius", però principalment amb una **arribada posterior a l'àrea i amb inquietuds espirituals**. La presència d'aquests grups seria força rellevant a l'àrea. Molts dels entrevistats hi fan referència, per exemple a algunes comunitats com les de *Tamera*¹⁶⁸ o *Osho Garden*¹⁶⁹ creades per residents estrangers procedents d'altres països de la UE. Tal i com es pot veure en les seves pàgines web, la relació d'aquests projectes amb el medi ambient i amb l'entorn natural, és un element important de la seva imatge exterior. Tampoc han estat entrevistades persones pertanyents a aquests grups. En el cas més conegut, el de *Tamera*, la comunitat va ser visitada durant un dels treballs de camp, però els seus representants no van accedir a ser entrevistats. A la seva pàgina web es pot llegir que va ser creat l'any 1995 per persones d'origen alemany i que acull una comunitat d'unes 200 persones, tot i que com a resultat de les activitats que realitzen regularment, com la universitat d'estiu, el nombre de residents fluctuants pot ser força més elevat.

Com s'ha dit, són molts els entrevistats que fan referència a aquests grups. Alguns els descriuen com a comunitats de residents semitançades en els quals elements com el clima, el cost de la terra i la baixa densitat demogràfica de l'àrea serien els principals factors d'atracció. Aquests mateixos entrevistats destaquen l'existència d'altres comunitats més petites o petits nuclis de residents amb unes inquietuds similars. Alguns exemples podrien ser *Osho Garden*, o un grup de persones que havien format part de *Tamera* però que es van escindir per fundar la seva pròpia 'comunitat', el grup *Cento e oito*.

Ja s'ha dit que els límits d'aquesta 'etiqueta' de 'residents alternatius' pot ser força

¹⁶⁷ En la secció 2.2.2 del capítol 2, en parlar del tipus de 'contraurbanització internacional de retorn a la terra' descrit per Halfacree (2008), s'ha destacat el repàs que fan autors com Nogué (1988) i Guirado (2011) als orígens històrics del fenomen neorural. Més enllà dels orígens d'aquest fenomen que diversos autors situen en les anomenades 'migracions utòpiques' (tant de caràcter polític com religiós), els antecedents més recents del vessant actual del fenomen cal que siguin buscats als EUA i França a partir de la dècada de 1960. El contingut polític i ideològic i la vida en comunitat serien alguns dels trets característics d'aquests antecedents recents amb els quals, els tipus de migrant als que es fa referència en aquest subapartat i de manera especial el tipus que s'acaba de descriure, hi tindrien notables punts en comú.

¹⁶⁸ <http://www.tamera.org>

¹⁶⁹ <http://oshogarden.wordpress.com/> Val a dir que alguns d'aquests grups com *Osho Garden* podrien presentar algunes característiques que normalment s'atribueixen a grups sectaris. En el llibre *Les sectes a Catalunya*, el sociòleg Roger Pascual (Pascual, 2005), esmenta que 'Osho' és un "líder sectari" originalment anomenat Bhagwan Shree Rajneesh (2005: 142). Tot i això, cal deixar clar que degut al tancament que van mostrar aquests grups, no es disposa de prou elements per entrar en aquesta qüestió que, d'altra banda, pot resultar controvertida.

subjectiva. Per exemple, amb nombrosos punts en comú amb aquest tipus de comunitats s'hi pot situar a un dels matrimonis que han estat agrupats dins el perfil de residents estrangers jubilats professionalment. Es tracta del matrimoni de jubilats de nacionalitat alemanya (*ALit_35_IMM* i *ALit_36_IMM*). En aquest cas són els mateixos entrevistats els que afirmen tenir moltes coses en comú, tant a nivell espiritual com d'estil de vida, amb algunes d'aquestes comunitats.

Finalment es podria parlar d'un tercer subgrup de residents que també poden ser etiquetats com a 'alternatius' o 'amb un estil de vida alternatiu'. Aquest estaria format per residents que durant els darrers 15 anys s'han establert a l'àrea, que no estan vinculats a les comunitats anteriorment esmentades ni mostren inquietuds espirituals d'una manera tant marcada. Al mateix temps, es tracta de persones amb unes **inquietuds socials i mediambientals molt importants, que mostren una voluntat de transformació en aquestes qüestions** i des d'alguns punts de vista, per exemple des d'alguns sectors de la població local, són vistos com a 'alternatius' o 'amb un estil de vida alternatiu'. Les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea també es presenten com un element important d'atracció, en aquest cas juntament amb algunes de les característiques socioculturals de l'àrea com la marcada ruralitat. Els interrogants vénen donats perquè es tracta d'un subgrup molt heterogeni i amb uns paràmetres encara més subjectius que els dels grups anteriors. De tota manera, en aquest cas sí que algunes de les persones entrevistades podrien entrar dins d'aquest perfil.

Dins d'aquest grup, per exemple hi podrien entrar els membres del *Centro de Convergencia*, un 'projecte de desenvolupament territorial i de dinamització del medi rural' impulsat per joves portuguesos majoritàriament d'origen urbà situat a Aldeia das Amoreiras¹⁷⁰. Pel que fa a residents de nacionalitat estrangera, per exemple els entrevistats amb una nacionalitat sud-americana *ALit_39_IMM* i *ALit_40_IMM* agrupats dins el grup de residents jubilats, també podrien d'alguna manera entrar dins d'aquest subgrup. Es tracta de persones amb unes inquietuds socials i mediambientals marcades que mostren una visió alternativa o no majoritària. Aquests entrevistats tenen una visió molt positiva dels processos socials que es donen a la seva localitat i del seu potencial de transformació social, cosa que volen utilitzar per iniciar projectes a nivell comunitari. Altres persones entrevistades establertes al municipi durant els darrers anys, en certa mesura també podrien entrar en aquesta idea d'estil de vida alternatiu. Com s'ha dit, els paràmetres per parlar d'aquest perfil són difusos, però el cert és que existeix un tipus de residents amb inquietuds mediambientals força marcades i que intenten viure amb un estil de vida més o menys allunyat dels estàndards majoritaris de la societat capitalista europea. En aquest grups, els valors naturals són vistos com un atractiu per establir-se a

¹⁷⁰ <http://centrodeconvergencia.wordpress.com/>

l'àrea.

Amb el repàs a aquest grup de residents estrangers es tanca el capítol 5 centrat en l'àrea d'estudi portuguesa. D'aquesta manera es deixa pas al sisè i darrer capítol de la tesi dedicat a presentar les principals conclusions de la mateixa.

CAPÍTOL 6: CONCLUSIONS

Els valors naturals i paisatgístics es troben entre les principals característiques de les dues àrees d'estudi d'aquesta tesi. La presència d'ENP, més enllà del reconeixement que tinguin aquests espais i de les controvèrsies que hagi pogut comportar la seva implantació, pot ser vista com una evidència de l'existència destacada d'aquests valors. D'altra banda, durant les darreres dècades les dues àrees han acollit uns percentatges importants de població de nacionalitat estrangera procedent d'un variat nombre de països, que presenta estatus socioeconòmics diversos i que ha arribat a les localitats estudiades atreta per diferents factors, els quals en alguns casos es troben molt allunyats els uns dels altres (com és el cas dels factors econòmics lligats al mercat laboral respecte dels vinculats al gaudi d'un determinat estil de vida). Tot i aquesta diversitat, com s'ha mostrat al llarg dels capítols anteriors, cap dels grups de població estrangera presents a les àrees d'estudi amb els quals hem contactat, resta aliè a la presència dels valors naturals i paisatgístics de les respectives àrees, fet que pot ser vist com el resultat de la destacada presència d'aquests valors en aquests territoris. Ara bé, l'anàlisi de la relació que tenen els residents estrangers amb els espais naturals (ja sigui pel que fa al paper que tenen en els seus processos migratoris com pel que fa a determinats aspectes de la seva vida quotidiana), mostra que existeix una gran varietat de vincles i relacions. Aquesta gran varietat de vincles i relacions ha volgut ser desgranada a partir de l'anàlisi dels diversos grups de residents estrangers presents a les dues àrees d'estudi.

Dit això, aquest darrer capítol s'organitza a partir dels objectius del projecte de tesi presentats a la secció 3.1. En un primer apartat es revisiten els objectius de contextualització (6.1), mentre que en un segon apartat es revisiten els objectius principals de la recerca (6.2). Aquest ordre queda justificat en tant que els resultats assolits en relació amb els objectius de contextualització, ens serveixen per contextualitzar, matisar i donar major validesa als resultats assolits en relació amb els objectius principals. En un tercer apartat s'aporta una visió de conjunt en relació amb la hipòtesi de partida i a la pregunta principal de la recerca (6.3). I finalment, en un quart apartat s'aborden els objectius secundaris de la investigació juntament amb tot un seguit de possibles futures línies de recerca (6.4)¹⁷¹.

¹⁷¹ Tot i que no ha estat esmentat anteriorment, un dels objectius que formen part de la recerca doctoral és el de publicar articles en revistes especialitzades centrats en els resultats de la mateixa. Es tracta d'un aspecte en el que ja s'ha treballat (vegeu Mas-Palacios *et al.*, 2014), però que serà una de les prioritats un cop defensada la tesi. A més de servir per donar a conèixer els resultats obtinguts, la preparació d'aquests articles pot ser una bona oportunitat analitzar amb major profunditat algunes qüestions concretes tractades en aquestes conclusions.

6.1 REVISITANT ELS OBJECTIUS DE CONTEXTUALITZACIÓ

6.1.1 Sobre la relació del conjunt de la població amb els espais naturals

Al capítol 3 s'anunciava l'objectiu de conèixer, a partir dels discursos exposats pels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa, la **relació de la població local en general, amb els ENP** presents en cadascuna de les àrees d'estudi. En aquest sentit es volien recollir les diverses postures i discursos existents en relació amb aquesta qüestió.

Pel que fa a la comparació interna de l'àrea d'estudi espanyola, tant en el cas de la subàrea d'estudi de l'Albera, com en el cas de la subàrea d'estudi de Roses, s'ha vist que tots els informants 'nadius' (tot i que amb graus diferents, argumentacions diverses i vàries interpretacions possibles) valoren positivament els elements paisatgístics i naturals dels entorns dels seus municipis i de la comarca. En general els informants perceben que, tot i els matisos que hi pugui haver, aquesta valoració positiva està força estesa entre el conjunt de la població de l'àrea. Es tracta d'una qüestió no necessàriament vinculada al valor que es dona als ENP i a les figures de protecció (no sempre tan valorats). Mentre que en el cas de l'Albera s'acostuma a fer referència als espais naturals de la comarca d'una manera més general, en el cas de Roses, el PN del Cap de Creus és l'espai al que es fa referència gairebé de manera exclusiva (a nivell local).

A les entrevistes dutes a terme en relació amb la subàrea de **Garriguella i Rabós**, s'observa que la figura d'EIN-Xarxa Natura 2000, aixeca moltes més controvèrsies que la de PNIN creada anteriorment. Això es pot atribuir principalment a la major diversitat de propietaris i d'usos dels terrenys afectats per la primera figura, però també als diferents processos d'implantació de les dues figures, en els quals es poden identificar algunes mancances (o aspectes a millorar) en termes de comunicació i participació. D'una banda, s'ha vist que existeixen opinions molt diverses en relació a aquestes dues figures. Les postures negatives envers les figures (bàsicament identificades en propietaris i administracions locals), acostumen a tenir a veure amb un fort sentiment de propietat i amb la reacció a una possible limitació d'usos en aquesta propietat. De l'altra, s'ha vist que, en termes generals, existeix un allunyament entre figures de protecció i població que està relacionat, en part, amb factors com un cert desconeixement, una certa indiferència, una falta de comunicació i l'existència de mancances en la transmissió d'aspectes positius de les figures de protecció a la població de l'àrea. A la secció 4.2.1 s'identificaven vies per tal de millorar l'opinió i la relació que té la població local amb les figures del PNIN i l'EIN-XN2000, així com també es parlava de l'existència d'una 'majoria silenciosa' a la qual li semblen bé les figures existents, i de població amb visions positives del PNIN i la XN2000.

Pel que fa a **Roses**, s'han observat en menor mesura les controvèrsies en relació amb les figures de protecció que afecten el municipi. Això cal que sigui vist, en bona part, a causa de la menor presència de sòl d'ús agrícola a la part del municipi inclosa dins el PN del Cap de Creus, però també al fet que no han estat entrevistades persones propietàries de finques dins l'espai protegit en aquest municipi. Les entrevistes indiquen que, d'una banda, una part destacable de la població pensa que malgrat el boom turístic i de la construcció, la localitat i el seu entorn encara conserven valors naturals i paisatgístics destacables. De l'altra, que existeix una divergència d'opinions respecte del valor que es creu que dóna la població als espais naturals. Finalment, apareix com a tema rellevant la importància que caldria donar al patrimoni natural (entre d'altres tipus de patrimoni) per tal de diversificar l'oferta del sector turístic de la localitat (i de la comarca), cosa que porta que des de determinats sectors es faci una crítica a un suposat "proteccionisme excessiu" per part dels ENP. Aquesta darrera visió es contraposa a dos grups més d'opinions, en aquest cas vàlides tant per l'Albera com per Roses: d'una banda la visió aportada per membres d'associacions ecologistes demanant major protecció dels espais naturals; i de l'altra, la visió dels gestors dels ENP destacant la necessitat de més recursos, de més personal i de major regulació de les activitats en els ENP.

Pel que fa a l'àrea d'estudi portuguesa i a la comparació internacional, s'ha observat que, com en el cas espanyol, totes les persones entrevistades de nacionalitat portuguesa valoren positivament les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea; es mostren favorables a la protecció del paisatge i dels elements naturals (independentment de la seva opinió sobre el PNSACV); i en major o menor mesura estan d'acord amb la implantació de figures de protecció amb aquesta finalitat. Per les dues àrees d'estudi no es pot perdre de vista el fet que mostrar-se contrari a la protecció dels valors naturals i paisatgístics, actualment resulta molt políticament incorrecte i, per tant, fins a cert punt és normal que cap entrevistat s'oposi a aquestes idees.

Més enllà d'aquests punts en comú entre les dues àrees d'estudi, totes les persones entrevistades de nacionalitat portuguesa veuen aspectes negatius en la manera com s'ha implantat el PNSACV i en la seva regulació (cosa que només passa amb una part dels informants espanyols). Aquestes crítiques han donat lloc a un conflicte de dimensions considerables a l'entorn del PNSACV (amb diverses administracions implicades en processos judicials). Com en el cas de l'Alt Empordà, les postures més contràries a l'ENP apareixen entre propietaris de finques i representants de l'administració local, amb un rol destacat del sentiment de propietat i la manera de percebre les restriccions envers aquesta propietat. En el cas portuguès, la propietat privada de la gran majoria dels terrenys on es situa el PNSACV i la superposició del *perímetro de rega do Mira* i el PNSACV, apareixen com a dos qüestions cabdals a l'hora d'analitzar el conflicte.

Entre els aspectes negatius en la manera com s'ha implantat el PNSACV i la seva regulació, cal destacar les següents opinions i discursos: el PN i la seva regulació és fruit d'una imposició que prové de fora l'àrea (de la capital de l'Estat); el PN només ha aportat restriccions i prohibicions, però molt pocs (o cap) benefici directe per a la població local (ni mesures compensatòries, ni mesures per augmentar la competitivitat del territori a través de la imatge del PN); existeix una desigualtat davant les normes i restriccions que suposa el PN.

Els dos primers grups d'opinions i discursos coincideixen en bona mesura amb les qüestions observades a la subàrea d'estudi empordanesa de l'Albera. Tot i això, en les opinions negatives del cas portuguès hi tenen un major pes les restriccions a la construcció i a la creació de negocis turístics. El major aïllament, el menor desenvolupament en termes turístics i la pitjor situació en termes d'indicadors socioeconòmics de l'àrea portuguesa, juntament amb la major presència de nuclis de població dins l'ENP, poden ser vistes com algunes de les causes d'aquesta major polarització dels discursos.

Cal remarcar que, a les dues àrees d'estudi, part de les crítiques als ENP provenen d'informants amb opinions favorables a les figures, i que una part d'aquestes crítiques són compartides pels gestors d'aquests espais (aquests gestors destaquen les dificultats de finançament com una qüestió cabdal en parlar de les mancances dels espais). A les dues àrees, alguns dels discursos indiquen, d'una banda, un cert desconeixement de les restriccions reals que suposen els ENP per bona part de la població que es mostra crítica; i de l'altre, la dificultat de fer entendre que els beneficis dels ENP no són immediats. Tampoc disten massa entre les dues àrees les opinions defensades per grups ecologistes, les quals són crítiques amb els ENP i la seva gestió per poc restrictius. En el cas empordanès aquests grups posen un major èmfasi en la pressió que suposa el sector del turisme i la construcció, mentre que en el cas portuguès l'èmfasi es posa sobretot en l'amenaça que suposa el sector de l'agricultura intensiva.

Com s'ha exposat al capítol 2, nombrosos autors han assenyalat la necessitat que la relació entre població local i ENP sigui bona com un element clau per al bon funcionament d'aquests espais (e.g. Corraliza *et al.*, 2002; Higgins-Zogib *et al.*, 2010b; Queirós, 2012). L'anàlisi d'aquesta relació ha permès una **detecció de punts forts i possibles mancances** que vol servir per assolir una **gestió més satisfactòria dels ENP de les dues àrees d'estudi i d'aquest tipus d'espais en general**. L'estudi realitzat mostra que aspectes com una major participació (tant en el procés d'implantació de les figures, com de les seves regulacions) i un augment en l'autonomia dels ENP, són qüestions que podrien facilitar una gestió més satisfactòria d'aquests espais, sempre respectant criteris i pautes comunes que garanteixin el compliment dels objectius atribuïts

als ENP (vegeu seccions 2.3.2 i 2.3.3).

En un altre àmbit de mancances també cal destacar la inexistència de plans rectors (de recursos naturals o d'usos i gestió) en alguns dels ENP de l'àrea catalana. En aquest sentit cal tenir en compte els aspectes millorables en el procés d'aprovació del *Plano de Ordenamento* del PNSACV, principal detonant del conflicte existent a l'àrea portuguesa, ja que l'aparició de conflictes similars pot ser vista com la principal causa per la qual aquests documents no han estat redactats o aprovats en molts ENP de Catalunya. Alguns aspectes millorables especialment visibles en el cas del PNSACV, però útils per les dues àrees, tenen a veure amb el fet que bona part de la població creu que, més enllà de restringir i prohibir, moltes de les accions que els ENP haurien d'impulsar, no es duen a terme. Es tracta d'una qüestió que pot ser relacionada, per exemple, amb: la manca d'un pla estratègic socioeconòmic previ a la implantació de la figura; la inexistència de mesures compensatòries directes o indirectes; la deficiència en les mesures per augmentar la competitivitat del territori a través de la imatge del PN; o la insuficient comunicació dels aspectes positius de la implantació dels ENP.

Tal i com s'exposava al capítol 2, són diverses les veus que han destacat la necessitat que els ENP mostrin al conjunt d'actors implicats que poden aportar un ventall ampli de beneficis i que aquests siguin distribuïts equitativament entre la població (Higgins-Zogib *et al.*, 2010b). D'aquesta manera, i emmarcant-se dins d'un canvi de percepció dels ENP allunyat d'antigues idees segons les quals les àrees protegides sempre eren equivalents a exclusió, nous tipus de governança i de gestió han de ser posats en pràctica. Es tracta de qüestions vinculades a la necessitat d'incorporar a la gestió dels ENP un perfil més 'social' al majoritari perfil més 'naturalista', que no només hagi estat instruït en ecologia i en gestió tradicional, sinó també en aspectes com la detecció i el coneixement de les diverses postures i interessos de residents i usuaris; la comunicació i la negociació amb i entre els diversos actors; o la posada en pràctica de mecanismes de participació. Són qüestions que en definitiva han de permetre assolir un consens social mínim entre les poblacions locals i usuaris pel que fa a la gestió d'aquests espais, consens necessari per garantir el seu futur a mig i llarg termini. També en aquest sentit queda justificat l'interès d'estudis com el present que permetin obtenir informació sobre la imatge social dels ENP en tant que poden ser útils per tal de superar les tensions socials que apareixen cada vegada que en algun país 'desenvolupat' es proposa la declaració d'un territori com a espai protegit.

6.1.2 La percepció dels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa pel que fa a la relació dels residents estrangers amb els espais naturals

Seguint amb el repàs als objectius de contextualització, al capítol 3 s'anunciava que es volia conèixer, d'una banda, la **percepció de la població 'nadiua' sobre els motius que tenen els residents estrangers per establir-se a les àrees d'estudi** parant especial atenció al paper dels valors naturals i paisatgístics i les figures de protecció. De l'altra, la **percepció de la població 'nadiua' sobre la relació que tenen els residents estrangers** amb els espais naturals propers. Aquests objectius han estat assolits principalment a partir de l'anàlisi de les entrevistes amb informants de nacionalitat espanyola i portuguesa respectivament

Pel que fa a la comparació interna de l'àrea d'estudi espanyola, les entrevistes realitzades, tot i que amb algunes variacions, mostren qüestions similars a la subàrea de l'Albera i a la de Roses. La gran majoria d'informants fan una distinció entre residents originaris de països als que generalment s'atribueixen unes motivacions migratòries laborals/econòmiques (principalment marroquins, romanesos i algunes nacionalitats sud-americanes), d'aquells residents originaris de països als quals generalment s'atribueixen unes motivacions migratòries no laborals/econòmiques o vinculades a un estil de vida (principalment UE15, però també incloent en alguns casos residents d'altres països de l'OCDE). Es creu que els primers generalment no coneixen (o coneixen poc) els espais naturals de la comarca i per tant tampoc els valoren massa, i en cap cas es creu que el factor natura-paisatge pugui haver intervingut en la decisió d'aquest tipus de residents per migrar a l'àrea. Als segons se'ls atribueix un major coneixement i una major relació amb aquests espais.

En el cas de **Roses**, els migrants considerats no laborals són associats majoritàriament a un perfil de resident jubilat de nacionalitats UE15 (principalment francesos, alemanys i britànics) en la línia dels estudis realitzats per King *et al.* (2000), tot i que alguns informants destaquen també la presència de residents francesos que han obert negocis al municipi en la línia d'estudis com els de Lardiés (1999 i 2000) o Stone i Stubbs (2007). S'observen aquí dues diferències en relació amb l'Albera. Una pel que fa a estrangers europeus que han obert negocis a les àrees d'estudi (a Garriguella i Rabós només es té constància d'algun cas puntual). L'altra pel que fa als residents jubilats, ja que els entrevistats a Roses donen un pes clarament més destacat a la presència d'aquest perfil. Aquesta diferència està en sintonia amb el major percentatge i sobretot amb el major nombre de residents estrangers amb edats superiors als 60 anys registrats a Roses (vegeu secció 4.1.1). També amb la presència més destacada a Roses d'alguns

dels factors que els entrevistats espanyols vinculen a l'arribada d'aquests residents: el "boom turístic" i de la construcció a partir de la dècada de 1960 i la possibilitat d'haver adquirit una segona residència; l'atracció que suposen el clima i el mar; juntament amb d'altres factors presents a les dues subàrees com el cost de la vida; l'estil de vida; i en el cas dels francesos, la proximitat a la frontera. Aquests factors no es deslliguen de l'atractiu que representen els valors paisatgístics de Roses.

Cal destacar que els informants de nacionalitat espanyola de **l'Albera**, a més del paisatge, el clima i el cost de la vida, feien referència a la cerca de la tranquil·litat com un dels elements que creien que atreïa més els residents estrangers a Garriguella i Rabós, juntament amb 'l'encant del poble' o la situació de les localitats (properes a costa, muntanya i ciutat). En canvi a Roses, aquests darrers elements (tranquil·litat, encant del poble i en menor mesura situació), són molt menys esmentats per part dels informants de nacionalitat espanyola. Es tracta d'una diferència que ve donada per les mateixes característiques de les localitats. Tot i aquestes diferències, vistos en el seu conjunt, els elements assenyalats a les dues àrees són molt propers als destacats per recerques sobre migrants europeus establerts en àrees del sud del continent (e.g. King *et al.*, 2000; Benson, 2010; Lardiés 1999 i 2000; Stone i Stubbs, 2007; O'Reilly, 1995a).

Finalment i per les dues subàrees, els informants de nacionalitat espanyola creuen que els residents estrangers 'no laborals', tot i valorar les figures de protecció, per damunt d'aquestes valoren i han estat atrets pel paisatge i l'entorn natural. Tot i algunes excepcions, en certa mesura es deslliga l'existència dels ENP del manteniment i la conservació dels valors naturals i paisatgístics de la comarca. Es tracta d'una qüestió que es pot vincular amb l'opinió dels informants de nacionalitat espanyola respecte dels ENP.

Pel que fa a l'àrea d'estudi portuguesa i a la comparació internacional, els entrevistats de nacionalitat portuguesa fan una distinció entre residents estrangers ocupats en llocs no qualificats del sector de l'agricultura intensiva (principalment búlgars i tailandesos); i residents procedents en la seva majoria de la UE15 (principalment alemanys, holandesos i britànics). Centrant l'atenció en la comparació internacional cal dir que les diferències entre les percepcions dels informants espanyols i les dels portuguesos, tenen molt a veure amb les diferències entre els perfils dels estrangers residents en cada una de les àrees, els quals seran comparats a la secció 6.2.3. Dit això, les entrevistes indiquen que:

- A les dues àrees es fa una distinció similar entre estrangers als quals s'atribueixen motivacions laborals/econòmiques i estrangers procedents de la UE15-OCDE (els del primer grup es creu que en general coneixen i valoren poc, o menys que dels segon, els espais naturals propers).
- Les motivacions migratòries i la relació amb els ENP que s'atribueixen als migrants

considerats laborals/econòmics coincideix en bona mesura a les dues àrees (es creu que acostumen a desconèixer els espais naturals per una qüestió de necessitats bàsiques i d'escala de prioritats; en cap cas es creu que el factor natura-paisatge pugui haver intervingut en la seva decisió de migrar a l'àrea).

- Les motivacions migratòries i la relació amb els ENP que s'atribueixen als migrants de l'OCDE coincideixen en bona mesura a les dues àrees (clima, paisatge, tranquil·litat, cost de la vida). En el cas portuguès no es fa referència a la situació de les localitats com un motiu d'atracció. Més enllà d'això, les motivacions difereixen entre les dues àrees en el moment en què els informants portuguesos fan referència al perfil d'empresari o tècnic ocupat en el sector de l'agricultura intensiva (pes principal de les motivacions laborals/professionals); i també tot i que en menor mesura, en referir-se als grups de migrants descrits com a '*hippies*' principalment de nacionalitat alemanya arribats al voltant de la dècada de 1980 (àrea vista com a salvatge, aïllada i al marge de la llei).

- Algunes entrevistes indiquen que entre els informants portuguesos estaria més estesa la idea que els residents UE15 donen un valor destacat als ENP (és a dir les figures de protecció). S'atribueix aquesta valoració a la utilitat dels ENP per als negocis en el sector de l'agricultura intensiva, o per la seguretat donen en tant que garantia de conservació del paisatge. La menor urbanització de l'àrea portuguesa i el recent debat sobre la regulació del PNSACV, pot ser vist com una de les causes d'aquesta diferència.

- Tot i això, a les dues àrees d'estudi els informants 'nadius' creuen que bona part dels residents estrangers UE15 valoren i han estat atrets a l'àrea, molt més pels seus atractius naturals i paisatgístics que per les respectives figures de protecció. Això es creu clarament en el cas dels grups de residents amb major temps de residència a les àrees, ja que en aquests casos l'arribada es va produir quan no existien les figures de protecció o aquestes tenien un estatus força inferior (cas dels '*hippies* alemanys' a Odemira i cas de bona part dels jubilats europeus a Roses en el moment d'adquirir segones residències).

6.2- REVISITANT ELS OBJECTIUS PRINCIPALS DE LA RECERCA

A la secció 3.1 es deia que la **hipòtesi de partida de la investigació** era que els espais naturals protegits poden actuar com a pol d'atracció per a l'establiment de població de nacionalitat estrangera en aquests territoris i els seus entorns. En un primer moment es volia **mostrar la plausibilitat d'aquesta hipòtesi de treball a partir de dades estadístiques** en relació amb les dues àrees d'estudi. Val la pena subratllar que no es tractava de confirmar o no la hipòtesi a partir de dades estadístiques, sinó de mostrar la presència significativa de població estrangera en aquestes àrees i, al mateix temps, contextualitzar les dades obtingudes a partir de tècniques d'anàlisi qualitativa. En aquest sentit, amb les dades presentades a les seccions 4.1 i 5.2, s'ha mostrat que:

- o A les dues àrees hi ha percentatges de població estrangera significativament més elevats que els que es troben pels respectius estats en el seu conjunt (Espanya i Portugal), per les seves unitats territorials NUTS II (Catalunya i Alentejo) i, en menor mesura, per les seves respectives unitats territorials NUTS III (província de Girona i Alentejo Litoral).
- o Malgrat l'existència d'algunes diferències entre localitats, a les dues àrees hi conviuen grups als quals, *a priori* i a partir de les seves nacionalitats, generalment s'atribueixen motivacions migratòries relacionades amb preferències de qualitat de vida i/o a millores mediambientals (UE15), amb altres grups de nacionalitats generalment relacionades amb motivacions migratòries vinculades al mercat de treball (no OCDE) .
- o A les dues àrees s'observa que la presència d'immigració estrangera de la UE15 és significativament més elevada que la trobada pel conjunt de Catalunya i pel conjunt de Portugal, respectivament.

Com a resultat de la hipòtesi de treball sorgia la **pregunta principal de la investigació: per quins motius han anat els residents estrangers presents a les àrees d'estudi a viure en aquestes àrees i quin paper han tingut els espais naturals en l'arribada i establiment d'aquests estrangers?** Al mateix temps es volia **conèixer el tipus de relació i el grau de coneixement que tenen aquests estrangers dels espais naturals i dels ENP propers a les seves localitats de residència.** En primer lloc es volia dur a terme una **comparació a nivell intern** dins de cada una de les àrees d'estudi entre els perfils de resident estranger detectats. En segon lloc es volia dur a terme una **comparació entre les dues subàrees d'estudi de la comarca de l'Alt Empordà**. I en tercer lloc es pretenia realitzar la **comparació a nivell internacional entre l'àrea d'estudi espanyola i la portuguesa**. Pel que fa a l'anàlisi interna, aquesta ha estat presentada als capítols 4 i 5. Pel que fa a les dues darreres comparacions, aquestes es presenten a continuació a les seccions 6.2.1 i 6.2.2. Un cop presentats els resultats de les mateixes serà el moment adequat de reflexionar d'una manera general al voltant de la

pregunta principal de la investigació (secció 6.3).

6.2.1 La relació dels estrangers amb els espais naturals. Comparació entre les dues subàrees d'estudi de la comarca de l'Alt Empordà

Al Quadre 12 es presenta una tipologia de les persones de nacionalitat estrangera entrevistades a l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà elaborada a partir dels perfils detectats a les subàrees de l'Albera i de Roses (seccions 4.2.3 i 4.3.3). L'anàlisi dels grups d'aquesta tipologia ens permet dur a terme la comparació entre subàrees.

Quadre 12. Tipologia de les persones entrevistades a l'àrea de l'Alt Empordà

- a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE (Grups 'a' de les dues subàrees d'estudi).
- b) Residents (homes i dones) laboralment actius sense negoci propi. Motivacions migratòries amb un pes molt destacable del factor laboral i certa importància de les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de països de la UE15.
- c) Residents (dones) laboralment actives. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per varis elements, incloses les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea i amb un pes destacable del factor sentimental i de parella. Nacionalitats de l'OCDE-UE25.
- d) Residents (homes i dones) amb negoci a la comarca o amb possibilitat de gestionar negocis des de la comarca. Motivacions migratòries eminentment no laborals. Atrets per una diversitat d'elements entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.
- e) Residents (homes i dones) jubilats. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15.

a) Residents (homes i dones) amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE (Grups 'a' de les dues subàrees d'estudi):

- Situen al capdavant i de manera principal les motivacions laborals i/o econòmiques en parlar de les seves motivacions migratòries i d'assentament. Tot i que ocupen llocs de feina en general poc qualificats, en el cas de Roses s'ha detectat alguna excepció.
- Cap dels entrevistats fa referència a l'element natura-paisatge com a raó per establir-se o com a element d'atracció. Ara bé, es pot observar una certa relació entre les feines de diversos entrevistats i els valors naturals-paisatgístics de les àrees d'estudi. A l'Albera aquesta relació es mostrava en alguns casos de manera més clara (feines en allotjaments de turisme rural, feines en el sector del vi amb presència d'enoturisme i oleoturisme); però també es podia observar en els entrevistats de Roses (llocs de feina relacionats amb el turisme i la construcció).
- A l'àrea de l'Albera la tranquil·litat i les similituds amb les respectives localitats del país d'origen (localitat petita, àmbit rural...), són elements valorats i que han influït

positivament en l'assentament d'alguns entrevistats en la línia del ja apuntat per autors com Morén-Alegret (2008) o Velez de Castro (2011). Es tracta d'aspectes que a Roses no apareixen amb tant de pes a causa de les mateixes característiques de la localitat. En el cas d'alguns residents marroquins de Roses originaris de la regió del Rif, les similituds d'algunes de les característiques de l'Empordà i Roses amb les seves localitats d'origen són valorades molt positivament.

- El coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca d'aquests residents, en termes generals és inferior a la que s'observa en els integrants dels altres grups (nacionalitats OCDE o UE15-UE25). De tota manera, el nivell de coneixement i la valoració que fan d'aquests espais, és superior al nivell que els hi atribueix la majoria d'informants clau de nacionalitat espanyola. Tots els entrevistats tenen coneixement de l'existència d'ENP propers i tots han estat de manera més o menys conscient en algun d'aquests espais.

- S'observa l'existència d'una idea difusa d'espai natural i d'ENP en diversos entrevistats. Entre els espais naturals de la comarca, s'ha observat una major identificació com a ENP del PN dels Aiguamolls de l'Empordà, cosa que té a veure amb les característiques d'aquest espai.

- Destaca el paper que pot tenir el tipus d'activitat que es du a terme als espais naturals en la relació i en el valor que es dóna a aquests espais. Un ús lúdic i potser més deslligat de l'entorn natural-paisatgístic, pot jugar un paper significatiu. Es tracta d'una qüestió que s'observa en major mesura en els entrevistats no procedents de l'OCDE.

- Es constata el paper positiu que poden jugar els fills en el major coneixement dels espais naturals de la comarca per part dels pares (i el paper de l'escola en el coneixement per part dels propis fills).

- S'observa la relació positiva que es dóna en alguns entrevistats entre major temps de residència al municipi, major coneixement i major valoració dels espais. De manera similar, el nivell de relacions personals amb la població local de nacionalitat espanyola, pot influir positivament en el coneixement dels espais naturals de la comarca.

b) Residents (homes i dones) laboralment actius sense negoci propi. Motivacions migratòries amb un pes molt destacable del factor laboral i certa importància de les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de països de la UE15:

- Residents procedents de l'OCDE que situen motivacions econòmiques/laborals al capdavant de les seves motivacions migratòries (només dos casos). Tot i que el factor natura-paisatge no apareix en un primer moment en les motivacions migratòries i d'assentament, acaba apareixent com un element força valorat.

- El coneixement i la relació amb els espais naturals és força superior al detectat en

els entrevistats del grup anterior. En tots els casos coneixen, els entrevistats han visitat i valoren aquests espais naturals. El temps de residència, la integració en la societat d'acollida, la posició socioeconòmica i el bagatge cultural, cal que siguin vistos com a factors determinants d'aquesta qüestió.

c) Residents (dones) laboralment actives. Motivacions migratòries no laborals. Atrètes per varis elements, incloses les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea i amb un pes destacable del factor sentimental i de parella. Nacionalitats de l'OCDE-UE25:

- Exposen una diversitat de motivacions migratòries (no laborals). El factor parella al qual s'ha fet referència a l'apartat 2.2.2 (Santacreu *et al.*, 2008; Morén-Alegret, 2011; i Gaspar, 2012), apareix en les cinc entrevistades.
- Cal destacar la similitud entre quatre entrevistades a l'Albera en tant que van arribar a l'Alt Empordà viatjant o de vacances amb uns 30 anys i van establir relació de parella amb residents de l'àrea.
- S'observa un pes destacat de factors vinculats a la criança dels fills juntament amb la tranquil·litat, la qualitat de vida, les oportunitats d'habitatge i la proximitat a serveis bàsics, factors destacats per autors com Fielding (1992), Solana (2008) o Benson (2010).
- En cap de les cinc entrevistades el factor natura-paisatge apareix de manera explícita en les motivacions migratòries i d'assentament, però per cap d'elles es tracta d'un element irrellevant.
- S'observa un coneixement i una relació amb els espais naturals de la comarca més elevat que en els entrevistats del grup 'a', però no necessàriament que en els del grup 'b'. Existeixen diferències importants entre les elles pel que fa a aquest aspecte: des d'un cert coneixement, existent però no massa elevat; fins al bon coneixement i ús lúdic regular dels espais naturals de la comarca.

d) Residents (homes i dones) amb negocis a la comarca o amb possibilitat de gestionar negocis des de la comarca. Motivacions migratòries eminentment no laborals. Atrètes per una diversitat d'elements entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15:

- El nivell adquisitiu alt s'observa com una de les característiques d'aquest grup d'entrevistats. Presència d'una banda de persones que es poden considerar laboralment actives (activitat laboral regular, més o menys diària i amb un cert horari), les quals es trobarien propers al tipus de migrants empresaris estudiats per Stone i Stubbs (2007) i Lardiés (1999 i 2000). De l'altra, de persones que, tot i que els seus negocis els hi demanen una certa dedicació, en certa mesura es troben propers al grup que es presenta a continuació format per residents jubilats.

- Pel que fa a les motivacions migratòries i d'assentament, presenten explicacions diverses: multiplicitat de factors (vacances de joventut, familiars, negocis); 'coses del destí' (juntament amb negoci propi); cerca de canvi de vida. El factor canvi de vida és present de manera molt clara en alguns dels entrevistats. Aquests s'acosten a la idea d'idil·li rural o al 'corrent principal' de contraurbanització descrit per Halfacree (2008). També en alguns aspectes a la contraurbanització 'de retorn a la terra' (Halfacree, 2008), cosa que mostra la moltes vegades difusa frontera entre aquests corrents.

- La voluntat d'integració en la vida del poble és present en part dels entrevistats.

- Tot i que cap dels entrevistats presenta el factor natura-paisatge com el principal element per establir-se a la comarca de manera clarament destacada sobre la resta, en diversos casos és situat com un element molt important per explicar aquest establiment. D'alguna manera paisatge i entorn natural podrien ser vistos com un element necessari per dur a terme el procés migratori, però potser no suficient per si sol, ja que en diferent mesura va acompanyat d'elements com el clima; la història familiar; la tranquil·litat; l'estil de vida; la situació del poble (proper a la costa, envoltat de natura i amb tots els serveis bàsics); semblança amb el lloc d'origen; l'autenticitat del lloc o també la possibilitat de crear (o gestionar) negocis. En aquest sentit els entrevistats s'acostarien a la idea de *environmental-seekers* o *landscape-seekers* destacada per Velez de Castro (2013).

- En els tres entrevistats de l'Albera els nivells de coneixement i de relació dels espais naturals de la comarca són molt destacables. Tot i que només ha estat inclosa una dona de Roses en aquest grup, es tracta d'una diferència destacable entre les dues subàrees d'estudi.

e) Residents (homes i dones) jubilats. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de la UE15:

- Grup format per residents de Roses. El paisatge, el mar, la qualitat de vida i el clima, són els principals factors d'atracció que apareixen a les entrevistes, en coincidència amb nombroses aportacions fetes per altres autors (e.g. King *et al.*, 2000; O'Reilly, 1995a; Velez de Castro, 2013). En el cas dels residents francesos cal sumar-hi la proximitat a la frontera i en una de les entrevistades apareixen les raons sentimentals i de parella.

- Importància de la relació amb la localitat d'acollida com a resultat de passar-hi períodes de vacances, factor destacat de les migracions de jubilats (e.g. King *et al.*, 2000) i de les migracions per estil de vida en general (e.g. O'Reilly, 2007; Benson, 2010).

- Existeix un cert coneixement i una certa relació amb els espais naturals de la comarca. Els entrevistats que responen a aquest perfil creuen que la majoria dels francesos que resideixen a Roses i que hi tenen una propietat, coneixen i valoren

l'existència dels ENP propers a la localitat. Altres entrevistats propers a residents d'aquest perfil han expressat els seus dubtes respecte aquesta qüestió.

- Residència en urbanitzacions de Roses, algunes de les quals, molt properes als ENP i amb boniques vistes de la badia de Roses, són un bon exemple de l'atracció que suposen els valors paisatgístics i naturals de l'àrea per aquests residents. Al mateix temps es tracta d'urbanitzacions que han tingut uns importants efectes negatius sobre aquests valors, és a dir, són un bon exemple del perill que suposa l'atracció d'aquests residents per la conservació dels mateixos valors que els han atret (veure secció 2.2.2 referències a Kaplan i Austin 2004; Stone i Stubbs 2007).

- La presència molt menys marcada a l'àrea de Albera d'alguns dels elements d'atracció destacats en relació amb aquest perfil (costa, turisme de masses, construcció d'urbanitzacions, possibilitat d'establir xarxa amb altres residents estrangers amb perfil similar, etc.), pot ser vist com l'explicació del menor nombre i el menor percentatge d'estrangers jubilats presents a l'àrea de l'Albera respecte de la de Roses.

A causa dels nombrosos punts en comú, a continuació es fa una anàlisi conjunta dels **residents estrangers de nacionalitats de països europeus pertanyents a l'OCDE (Grups 'b', 'c', 'd' i 'e' de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà):**

Pel que fa a les **motivacions migratòries i d'assentament**, cap dels entrevistats situa la presència d'un determinat entorn natural-paisatgístic com el principal element d'atracció de manera clarament destacada sobre la resta. Ara bé, en tots els casos els entrevistats acaben donant un paper més o menys destacable a aquest element, el qual adquireix en alguns casos un pes important (o molt important). Les diferències en les característiques de les subàrees d'estudi (entre elles les naturals-paisatgístiques), es veuen reflectides en alguns dels factors d'atracció dels entrevistats:

- D'una banda, a l'**Albera** hi destaca la ubicació dels pobles (propers a costa, muntanya i ciutat); la tranquil·litat que ofereixen aquests pobles i els seus entorns; els avantatges pel creixement i l'educació dels fills i haver trobat un habitatge que s'ajusti a aquestes expectatives; gaudir i estar més en contacte amb un entorn 'natural' i antropitzat (o rural) al mateix temps; i en alguns casos poder crear o treballar en un negoci en certa mesura vinculat a algunes d'aquestes característiques (per exemple turisme rural). La mobilitat intracomarcal de diversos residents de l'Albera buscant algunes de les característiques esmentades, representa una diferència respecte dels entrevistats de Roses. És especialment destacable el pas previ per Empuriabrava de diversos entrevistats abans d'establir-se a Garriguella o Rabós.

- De l'altra, a **Roses** hi destaca el gaudi del mar, la costa i el paisatge que ofereix la badia de Roses i el Cap de Creus. Es tracta d'elements que també estan presents en els

entrevistats de l'Albera quan assenyalen els avantatges de la ubicació dels seus pobles de residència, però que a Roses estan molt més a l'abast i, per tant, també més presents en els discursos dels entrevistats. En el cas de Roses, l'existència de les urbanitzacions construïdes a partir de les dècades de 1960 i 1970 als entorns del nucli urbà; l'arribada del turisme de masses (i de residents estacionals) a partir d'aquestes dècades; i en conseqüència el fet d'oferir un ambient més urbà i més internacional (amb l'existència de xarxes entre les diferents comunitats), cal que sigui vist com un factor molt rellevant en l'arribada d'aquest tipus d'estrangers. La possibilitat de crear o treballar en negocis en certa mesura vinculats a algunes d'aquestes característiques (turisme, sector immobiliari o altres tipus de negocis adreçats a residents estrangers) també és un element destacat.

Pel que fa al **coneixement i la relació amb els espais naturals de la comarca**, les diferències entre els residents procedents de països pertanyents i no pertanyents a l'OCDE poden ser interpretades en bona mesura en termes de posició socioeconòmica (i bagatge cultural). Es tracta d'una qüestió que serà represa en la comparació internacional. Més enllà d'aquest fet, no es confirma la percepció dels informants de nacionalitat espanyola segons la qual, aquest tipus de residents estrangers valoren el paisatge i els valors naturals, però no (o no tant) les figures de protecció. En el cas d'alguns dels estrangers sí que es valoren les figures concretes (sobretot el fet que aquestes protegeixen els valors naturals i el paisatge enfront de possibles amenaces). El PN del Cap de Creus i el PN dels Aiguamolls de l'Empordà són els espais més esmentats, cosa que coincideix amb la percepció d'alguns informants de nacionalitat espanyola que situaven la serra de l'Albera en una posició més secundària, posició observada fins i tot en els entrevistats de Garriguella i Rabós.

6.2.2 La relació dels estrangers amb els espais naturals. Comparació internacional entre l'àrea d'estudi espanyola i la portuguesa

Al Quadre 13 es presenta una **tipologia de la migració internacional cap a àrees amb espais naturals** elaborada a partir de les tipologies obtingudes anteriorment per cada una de les àrees d'estudi. Aquesta en cap cas persegueix ordenar les persones per poder-les catalogar i classificar d'una manera definitiva. Tal i com argumenten autors com Miguel S. Valles, en la comparació creuada de casos i contextos, hi ha un esforç analític i interpretatiu per construir tipus descriptius, amb intenció de resumir i analitzar la complexitat de casos reals, inferencials, amb l'objectiu -a més de descriure- d'inferir o generalitzar sobre l'objecte d'estudi (Valles, 1997: 226-227), en el cas que ens ocupa, els estrangers residents en àrees amb espais d'interès natural. Com s'exposava a la secció 3.3.4 en establir un cert paral·lelisme entre els passos que ha seguit aquesta recerca i la metodologia a través de la qual opera la *Grounded Theory*, aquesta tipologia pot ser vista, a més de com un dels resultats de la recerca, com una nova hipòtesi de treball de cara veure si la tipologia s'ajusta a la realitat d'altres àrees d'estudi.

Quadre 13. Tipologia de la migració internacional cap a àrees amb espais naturals

A) Residents amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE.   B) Residents laboralment actius sense negoci propi. Motivacions migratòries amb un pes molt destacable del factor laboral i certa importància de les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de països de la UE15.   C) Residents laboralment actius. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per varis elements, incloses les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea i amb un pes destacable del factor sentimental i de parella. Nacionalitats principalment de països europeus de l'OCDE.   D) Residents propietaris o personal qualificat de negocis establerts o gestionats des de les àrees d'estudi. Nacionalitats de països europeus de l'OCDE.   E) Residents jubilats. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Principalment nacionalitats de la UE15.   F) Residents 'alternatius' o amb ideologies i estils de vida relativament allunyats dels estàndards majoritaris de la societat capitalista europea.

Es vol recordar que un dels objectius de la tesi era **contribuir des d'un context ibèric** a alguns dels debats presentats al capítol 2, concretament als debats vinculats al **concepte de contraurbanització** (e.g. Beale, 1975; Berry, 1976 i 1978; Champion, 1989; Buller i Hoggart, 1994; Halfacree, 1994 i 2008), al **concepte de naturbanització** (e.g. Prados, 2006, 2009 i 2010; Tulla *et al.*, 2007), a les **migracions per motivacions ambientals** (e.g. Ullman, 1954; Svart, 1976; Willimans i Jobes, 1990; McGranahan, 2008; Prados, 2010) i a la, en ocasions difusa, **distinció entre migracions econòmiques-laborals i migracions per qualitat-estil de vida** (e.g. Lardiés, 1999; Stone i Stubbs,

2007; Halfacree, 2008; Benson i O'Reilly, 2009; Benson, 2010). Aquest objectiu es creu que s'ha assolit, amb tot l'anàlisi que s'ha dut a terme en els capítols anteriors al llarg dels quals s'han relacionat les dades obtingudes amb recerques prèvies, però sobretot amb les conclusions de la comparació internacional que es presenten a continuació.

Un cop repassats els aspectes més destacats dels sis grups de la tipologia, s'exposaran un seguit de qüestions referents als entrevistats estrangers procedents de països de l'OCDE en el seu conjunt.

A) Residents amb motivacions migratòries eminentment laborals/econòmiques. Llocs de feina en general poc qualificats. Nacionalitats de països NO pertanyents a l'OCDE.

Els entrevistats exposen **motivacions migratòries** que tenen a veure amb factors eminentment laborals/econòmics, de manera que es tracta d'un tipus de migrants que en bona mesura es correspon amb els descrits per autors com Halfacree (2008) en parlar de la contraurbanització 'per omisió' o Kasimis (2010) (veure secció 2.2.2). Malgrat aquesta coincidència entre les àrees d'estudi, s'observen alguns matisos que tenen a veure amb les **diferents realitats econòmiques** de cada una de les àrees i conseqüentment amb els sectors on estan majoritàriament ocupats aquests residents:

- El pes del sector de l'agricultura intensiva al *concelho* d'Odemira comporta que una part molt important de la migració laboral/econòmica que arriba a aquest municipi hagi migrat amb l'objectiu d'ocupar un lloc de treball en aquest sector en concret.
- A l'Alt Empordà fins a l'any 2008 es podien observar processos similars vinculats al sector de la construcció. També es troben alguns casos similars al sector de l'agricultura (residents contractats en origen o situacions similars). Tot i això, la major diversitat de sectors en els quals estan ocupats aquest tipus de migrants a l'Alt Empordà (turisme-serveis, construcció, agricultura, servei domèstic), fa que bona part d'aquests iniciïn els seus processos migratoris més oberts a diversos tipus de feina.
- Una característica en comú de les dues àrees té a veure amb els llocs de feina en general poc qualificats que ocupen aquests entrevistats. Tot i això s'observen alguns matisos, per exemple en el cas de Roses, amb entrevistats amb llocs de feina semiqualicats, cosa que es pot vincular amb la major diversitat econòmica existent a l'àrea d'estudi espanyola.

Pel que fa a la relació entre l'arribada i l'establiment a les àrees d'estudi i la presència d'espais naturals i ENP, la presència d'aquests espais no figura entre les motivacions dels entrevistats d'una manera directa i aquest element no s'esmenta a les entrevistes com a factor d'atracció. Tot i això, a les dues àrees, en menor o major mesura es pot establir un **vincle entre la presència dels espais naturals** (i les figures de

protecció) i el **dinamisme econòmic** dels sectors on estan ocupats majoritàriament aquest tipus de residents, en la línia d'algunes aportacions prèvies (e.g. McGranahan, 2008; Prados, 2008). En aquest sentit, en diversos casos existeix un vincle entre els **llocs de feina dels entrevistats** i l'existència dels espais naturals i els seus valors:

- Aquest vincle s'ha observat molt més a l'Alt Empordà que a Odemira, cosa que cal que sigui atribuïda a la major importància del sector del turisme a l'àrea catalana. És en aquest sector on la relació es pot veure de manera més clara (llocs de feina en allotjaments de turisme rural; en sectors com el de l'oli, el vi, o la pesca, amb vincles amb el turisme; altres feines relacionades amb el sector turístic i de la construcció o relacionades amb l'administració dels ENP).

- A l'àrea d'estudi portuguesa no han estat entrevistades persones de nacionalitat estrangera amb llocs de feina d'aquest tipus. Tot i això, evidentment poden existir casos (per exemple en un sector com el del turisme rural que ha guanyat molt de pes durant els darrers anys a l'àrea). A més, la menor massificació del sector turístic de l'àrea portuguesa, pot portar a pensar que el turisme d'Odemira està més directament lligat als valors naturals i paisatgístics de l'àrea que bona part del turisme de Roses.

- En parlar de la relació entre els llocs de feina i espais naturals, en el cas portuguès també cal tenir en compte que el PNSACV és vist com un valor important pel sector de l'agricultura intensiva com ho demostren les entrevistes amb empresaris i tècnics d'aquest sector.

- Sense perdre de vista que les oportunitats laborals, juntament amb les xarxes migratòries, són els principals factors d'atracció d'aquests residents, les entrevistes mostren que les **característiques naturals i paisatgístiques**, en alguns casos juguen un **paper positiu en el seu assentament**:

- A les dues àrees s'han subratllat elements com la tranquil·litat i la seguretat (elements destacats en altres investigacions com la de Velez de Castro, 2011); la llibertat i els avantatges educatius que suposa per als fills poder viure en aquestes localitats; o el gaudi d'espais oberts per dur-hi a terme activitats (pesca, platja, àpats...).

- A l'àrea d'estudi espanyola les similituds amb les respectives localitats del país d'origen (localitat petita en un àmbit rural o localitat costanera), han aparegut com a elements valorats i que han influït positivament en l'assentament d'alguns entrevistats, en la línia del ja apuntat prèviament per Morén-Alegret a l'entorn dels conceptes de ruralfília urbofòbia (2008).

Pel que fa al coneixement i el tipus de relació amb els espais naturals, a les dues àrees d'estudi, en termes generals, el coneixement i la relació és notablement inferior a la que s'observa en els integrants dels altres grups (nacionalitats OCDE, UE15, o UE25). De tota manera existeix un cert coneixement i una certa valoració d'aquests

espais, en alguns casos superior a la atribuïda per part dels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa (tots els entrevistats afirmen saber de l'existència d'ENP propers i la gran majoria esmenten indrets que han visitat). Les entrevistes indiquen que el coneixement i el tipus de relació amb els espais naturals és més baix entre els residents de l'àrea d'estudi d'Odemira. Diversos factors, en alguns casos també en certa mesura rellevants per la resta de grups d'entrevistats estrangers, podrien explicar aquest fet:

- Diferències en les característiques dels ENP. En el cas del PNSACV, la gran extensió de l'espai i el fet que les persones entrevistades hi viuen o hi treballen a dins, fa que els sigui més difícil de concebre que han anat a visitar l'espai protegit quan van a una determinada platja o a visitar un cap. En canvi, a l'Alt Empordà, tot i que algunes de les explicacions de les visites a ENP van en una direcció similar (visites a llocs concrets per dur-hi a terme activitats concretes), el fet que es tracti d'ENP més petits i més delimitats i que calgui anar-hi expressament, fa que sigui més fàcil identificar aquests ENP com a tals.

- Diferències en la presència/visibilitat de l'ENP al territori (cartells, plafons informatius, oficines i punts d'informació, guardes, materials disponibles a les oficines d'informació turística, etc.). Tot i les mancances que puguin haver-hi als ENP de l'àrea d'estudi de l'Alt Empordà, aquesta presència és menor al PNSACV. Es tracta d'una qüestió en part també vinculada a les característiques de l'espai portuguès i a la seva gran extensió.

- Diferències en el valor que dóna la població local en general als ENP de les àrees d'estudi. Les dades obtingudes al llarg de la present investigació indiquen que, tot i les polèmiques, les mancances i els matisos detectats a l'Alt Empordà, els ENP d'aquesta àrea són, en general, més valorats pel conjunt de la població (i per la població espanyola 'nadiua' en particular), que a l'àrea d'estudi d'Odemira.

- El temps de residència a l'àrea és, en general, lleugerament superior en el cas dels entrevistats de l'Alt Empordà, especialment en els de Roses, cosa que pot haver influït en un major coneixement dels ENP.

- El major nivell educatiu d'alguns dels entrevistats a l'àrea espanyola podria explicar també en part i en alguns casos la major valoració d'aquest tipus d'espais a les localitats estudiades a l'Empordà.

La comparació amb la resta de grups d'entrevistats, reforça la idea segons la qual **la posició socioeconòmica dels entrevistats cal que sigui vista com un determinant important de la seva relació amb els espais naturals**. El paper del bagatge cultural i el nivell educatiu també s'observa en alguns casos com un element destacat. En aquest sentit, la classe socioeconòmica per damunt de la nacionalitat, apareix com un factor determinant de les motivacions migratòries dels entrevistats i de la seva relació amb els espais naturals. La nacionalitat cal que sigui vista en tot cas, com un determinant de la

classe socioeconòmica dels entrevistats.

Per tancar l'anàlisi d'aquest grup es vol fer la següent reflexió: a les dues àrees, bona part d'aquests treballadors estan ocupats en sectors que han estat (i que poden seguir sent) molt perjudicials per als respectius espais naturals i ENP (agricultura intensiva a l'Alentejo Litoral i turisme-construcció a l'Alt Empordà). Tot i això, amb la crisi econòmica iniciada l'any 2008, la pressió de la construcció s'ha vist suavitzada a l'Alt Empordà (on els efectes de les dècades anteriors es fan ben palesos especialment al llarg de la costa), i també a l'Alentejo Litoral (on aquest sector havia tingut un impacte molt més reduït fins al moment). Més enllà dels efectes d'aquestes activitats econòmiques en els espais naturals, cal tenir en compte que es tracta d'activitats que tenen un component estacional molt important, també en termes d'ocupació, amb els problemes que això pot comportar a nivell social.

B) Residents laboralment actius sense negoci propi. Motivacions migratòries amb un pes molt destacable del factor laboral i certa importància de les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de països de la UE15.

- Grup creat a partir de dues entrevistades a l'Alt Empordà. Posa en dubte la distinció entre migrants econòmics/laborals i migrants per qualitat/estil de vida a partir de la nacionalitat dels migrants en tant que es tracta de migrants UE15 amb motivacions eminentment laborals/econòmiques.
- No han estat entrevistades persones que s'ajustin a aquest perfil a l'Alentejo Litoral (es tracta d'un perfil diferenciat del d'empresari/tècnic qualificat del sector de l'agricultura intensiva a Odemira). El fet de només haver entrevistat persones d'aquest perfil a Roses, pot ser atribuït al dinamisme i a la major diversitat econòmica de l'àrea empordanesa.
- En certa mesura entrarien dins la 'contraurbanització per omissió' descrita per Halfacree (2008) juntament amb els integrants del grup anterior. Tot i això, si tenim en compte la valoració que fan de les característiques del lloc de residència (i de manera destacada de les naturals-paisatgístiques), es pot dir que es trobarien a mig camí de la contraurbanització 'per omissió' i la de 'corrent principal'.

C) Residents laboralment actius. Motivacions migratòries no laborals. Atrets per varis elements, incloses les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea i amb un pes destacable del factor sentimental i de parella. Nacionalitats principalment de països europeus de l'OCDE.

- Exposen com a motivacions migratòries raons eminentment no laborals. Tot i que el grup s'ha deixat obert als dos gèneres ja que s'ha considerat que podien haver estat entrevistats homes que s'ajustessin a aquest perfil, el fet que hagin estat set dones (dues a Odemira i cinc a l'Empordà) les que han donat lloc al grup, cal que sigui tingut en

compte.

- Les entrevistades presenten processos migratoris similars. Tot i la presència de varis factors i motivacions, en tots ells hi apareix el factor parella, factor destacat en aportacions com les de Santacreu *et al.* (2008); Morén-Alegret (2011); i Gaspar (2012) (vegeu apartat 2.2.2). En sis de les set entrevistades el procés migratori s'inicia al voltant de la trentena i és inicialment concebut en major o menor mesura com a temporal (viatges/vacances/formació) o no definitiu, amb un component de certa inquietud per veure món.
- Entre els diversos elements d'atracció s'hi inclouen en major o menor mesura les característiques naturals-paisatgístiques de l'àrea, les quals en alguns casos són presentades com un element cabdal dels respectius processos. Una bona part de les entrevistades mostren un coneixement elevat i una alta valoració dels ENP de les àrees.
- A les dues àrees algunes entrevistades valoren el factor natura-paisatge (juntament amb les oportunitats d'habitatge) com un valor destacat per la criança dels fills i per tant com a element d'atracció.
- Pel que fa a les seves nacionalitats, es tracta de residents amb nacionalitats de la UE15 (dues britàniques), de la UE25 (una estoniana i una txeca), nacionalitats europees de l'OCDE (suïssa), més una dona d'origen sud-americà (no OCDE).
- Algunes de les entrevistades gestionen els seus propis negocis i en aquest sentit podrien entrar en bona mesura al grup que es presenta a continuació.

D) Residents propietaris o personal qualificat de negocis establerts o gestionats des de les àrees d'estudi. Nacionalitats de països europeus de l'OCDE.

Grup integrat per diferents subgrups de residents que presenten diferències força importants entre ells pel que fa a: tipus de negocis i sectors; motivacions migratòries exposades; i relació amb els espais naturals. A continuació s'analitzen per separat.

D1) Residents treballadors qualificats i empresaris (o familiars) del sector primari, principalment de l'agricultura intensiva. Atrats per les oportunitats professionals i de negoci d'aquest sector. Nacionalitats de la UE25.

Aquest subgrup es correspon exclusivament amb el grup 'c' de l'àrea d'estudi portuguesa (secció 4.2.3). Tot i que es podrien donar casos a l'Alt Empordà de residents estrangers de l'OCDE que haguessin estat atrats per les oportunitats del sector primari en aquesta àrea (per exemple empresaris o personal qualificat en els sectors del vi i l'oli), aquests no van ser trobats durant els treballs de camp. Això cal que sigui vist en bona mesura a causa de les característiques del sector de l'agricultura intensiva al *perímetro de rega do Mira*, amb uns nivells d'industrialització, de rendibilitat i de competitivitat

importants dins el mercat internacional.

- Tots els entrevistats deixen clar el paper principal de les oportunitats professionals com a element d'atracció.
- Tots valoren positivament les característiques naturals i paisatgístiques del lloc de residència. Aquest pot ser vist com un factor que en menor o major mesura ha influït en el seu establiment per darrere les oportunitats laborals i/o de negoci.
- Alguns entrevistats esmenten casos de residents amb un perfil similar al seu que han abandonat l'àrea a causa de les característiques de la mateixa (entre elles les 'rurals' i les 'naturals'), en la línia dels conceptes de *ruralphobia-urbophilia* (Morén-Alegret, 2008).
- Es valora el PNSACV, d'una banda en tant que limita, per exemple la implantació d'indústries o macrocomplexos turístics. De l'altra, destacar l'ús que des d'aquest sector es fa (o es vol fer) del PNSACV en termes d'imatge (i de possible segell de qualitat), i que, al mateix temps, es tracta d'un sector que ha estat i pot seguir sent molt perjudicial per alguns dels valors d'aquest ENP.

D2) Residents amb negocis a l'àrea o amb possibilitat de gestionar negocis des de l'àrea. Motivacions migratòries no laborals. Atrèts per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Nacionalitats de l'OCDE.

- Subgrup creat a partir de tres entrevistats de l'àrea espanyola i dues dones de l'àrea portuguesa. Residents en general amb un estatus econòmic relativament elevat que els ha permès iniciar negocis que en alguns casos requerien una certa inversió.
- Aquells entrevistats amb una major dedicació temporal als seus negocis, es troben propers al tipus de migrants europeus que han iniciat negocis al sud del continent Europeu estudiats per Stone i Stubbs (2007) i Lardiés (1999 i 2000). Això és així especialment en els casos de l'àrea espanyola, ja que els processos migratoris i de creació de negocis d'aquests residents estan molt més orientats cap a consumir (un estil de vida, un clima, un paisatge, etc.), que cap a produir (Stone i Stubbs, 2007).
- Els entrevistats amb menor dedicació temporal als seus negocis es troben propers al perfil de residents jubilats amb nacionalitats UE15 o als *early retired migrants* descrits per autors com King *et al.* (2000).
- S'observa una varietat de negocis i de sectors econòmics: perruqueries, negocis immobiliaris, lloguer de negocis al país d'origen (i al país d'acollida); taller i venda de productes d'artesanía, obrador i botiga de productes d'alimentació-pastisseria, etc.
- Pel que fa a les motivacions migratòries, apareixen diferents tipus d'explicacions, i es donen casos amb una marcada multiplicitat de factors (vacances de joventut, familiars, negocis, parella, formació, etc.). En altres apareix la cerca d'un canvi de vida com a

element molt rellevant (viure fora de la ciutat, lloc no massa turístic, contacte amb la vida del poble, etc.), acostant-se a la idea d'idil·li rural, o al 'corrent principal' de contraurbanització descrit per Halfacree (2008).

- Tot i que en cap dels entrevistats el factor natura-paisatge es presenta com el principal element de manera clarament destacada sobre la resta per establir-se a les àrees, en alguns casos es situa com un element molt important per explicar aquest establiment, cosa que acostava aquests residents als *environmental-seekers* o *landscape-seekers* descrits per Velez de Castro (2013).

- En una bona part dels entrevistats els nivells de coneixement i de relació amb els espais naturals de la comarca són molt destacables.

- Es tracta en la seva gran majoria de nacionalitats europees de l'OCDE. De tota manera, la classe socioeconòmica per damunt de la nacionalitat es mostra com un factor determinant de les motivacions migratòries d'aquests entrevistats i de la seva relació amb els espais naturals, com ho posa de manifest d'un entrevistat originari de fora l'OCDE que ha estat inclòs dins d'aquest grup.

D3) Residents empresaris amb un negoci turístic vinculat als valors naturals i paisatgístics de l'àrea. Nacionalitats de països europeus de l'OCDE.

Subgrup creat a partir de dos entrevistats a l'Alentejo Litoral i un a l'Alt Empordà. A causa de l'interès que té per la present investigació, s'ha volgut analitzar de manera específica, tot i que podria haver format part de l'anterior en tant que està integrat per residents que han iniciat un negoci a les àrees d'estudi.

- Pel que fa als motius exposats per establir-se a l'àrea, en els entrevistats a Odemira tenen a veure directament amb la creació dels negocis, mentre que en l'entrevistat a l'Empordà, el projecte de creació de negoci ha estat posterior al seu establiment, d'una manera similar al descrit per autors com Benson (2010).

- Pel que fa als negocis, en el cas empordanès es tracta d'un allotjament de turisme rural i d'un negoci de restauració; mentre que en els casos alentejans es tracta d'un allotjament de turisme rural i d'un negoci d'esports a l'aire lliure. De tota manera, el grup podria haver inclòs altres tipus de negocis amb vinculació directa amb els ENP (per exemple productes elaborats amb matèries primeres procedents de l'ENP, negocis que utilitzen directament l'ENP en la seva promoció, etc.).

- En tots els casos s'observa una molt remarcable relació entre el procés migratori dels entrevistats (i els respectius negocis) i les característiques naturals de les àrees d'estudi, amb un pes destacat de l'existència dels respectius ENP.

- En tots els casos els entrevistats valoren els espais naturals més enllà del paper que aquests espais poden tenir en els seus negocis, cosa que també els acostava a la idea

de *environmental-seekers* o *landscape-seekers* destacada per Velez de Castro (2013).

E) Residents jubilats. Atrets per una diversitat d'elements, entre els quals en major o menor mesura hi figuren les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea. Principalment nacionalitats de la UE15.

○ Grup força homogeni en termes de nacionalitats i edats dels entrevistats format per dos entrevistats a l'Alt Empordà i vuit a l'Alentejo Litoral. Edats a partir dels 60 anys i nacionalitats principalment de la UE15 (amb alguna excepció de residents no OCDE).

○ Els temps de residència dels entrevistats són, en general, superiors a l'Alt Empordà. El boom turístic i la construcció d'urbanitzacions a partir de la dècada de 1960 en aquesta àrea, va força lligat a la presència d'aquests residents.

○ Les característiques naturals i paisatgístiques de les àrees juguen un paper destacat en les motivacions migratòries dels entrevistats dels dos grups. Aquestes es presenten juntament amb altres factors (espais oberts, costa, clima, ritme de vida, preus de les propietats, tranquil·litat, etc.).

○ En els dos grups s'observa que, en general, es valora el paisatge i els valors naturals per damunt de les figures de protecció. Tot i això, s'han trobat alguns casos a l'àrea d'estudi portuguesa de residents d'aquest tipus que donen un gran valor als ENP.

○ En el sentit dels dos darrers punts es tracta d'un tipus de resident que també s'acosta a la idea de *environmental-seekers* o *landscape-seekers* (Velez de Castro, 2013). També s'ajusta en bona mesura als migrants jubilats descrits en estudis previs (e.g. King *et al.*, 2000; Benson, 2010; O'Reilly, 1995a, 1995b, 2007), i que encaixaria dins el tipus de contraurbanització 'de corrent principal' descrita per Halfacree (2008). En el cas portuguès s'han trobat casos que s'acostarien més a la contraurbanització 'de retorn a la terra' (Halfacree, 2008).

○ En el cas de l'àrea d'estudi empordanesa cal destacar que, molts dels residents d'aquest tipus han estat atrets en bona mesura per les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea, però paradoxalment viuen en urbanitzacions que han tingut un impacte negatiu molt important en els espais naturals i en el paisatge de la comarca. Al *concelho* d'Odemira no existeixen urbanitzacions comparables a les de l'àrea d'estudi catalana (tot i que sí que es poden trobar en municipis veïns com el d'Aljezur).

F) Residents 'alternatius' o amb ideologies i estils de vida relativament allunyats dels estàndards majoritaris de la societat capitalista europea.

Aquest grup està basat en el grup 'f' de l'àrea d'estudi portuguesa (secció 5.2.3), que al seu torn estava format per diversos subgrups àmpliament esmentats pels informants estrangers i no estrangers entrevistats a Portugal: els descrits com a *hippies* principalment de nacionalitat alemanya arribats al voltant de la dècada 1980; estrangers

també definits com a alternatius, però amb una arribada posterior a l'àrea i amb inquietuds espirituals; i estrangers que durant els darrers 15 anys s'han establert a l'àrea amb unes inquietuds socials i mediambientals marcades. En el seu conjunt es tracta de residents que han estat detectats per estudis similars al present com el de Velez de Castro (2011) (veure secció 5.2.3), que s'acostarien a la idea de *environmental-seekers* o *landscape-seekers* (Velez de Castro, 2013) i que en bona mesura s'ajusten al tipus de contraurbanització 'de retorn a la terra' descrita per Halfacree (2008).

Cap dels entrevistats a l'Empordà ha portat a crear un grup similar per aquesta àrea d'estudi i les dades obtingudes indiquen que es tracta d'un tipus de resident amb més presència a l'àrea d'estudi de l'Alentejo. Tot i això, en altres localitats de la comarca de l'Alt Empordà i la província de Girona sí que es té constància de la presència de grups similars, tot i que potser aquests no estarien tan integrats per persones de nacionalitat estrangera¹⁷².

A continuació es comenten **algunes qüestions pel que fa al conjunt de residents de països pertanyents a l'OCDE**, (grups 'B', 'C', 'D', 'E' i 'F' que acaben de ser presentats). Com s'ha mostrat al llarg de la tesi, a les dues àrees d'estudi es tracta d'aquells residents en els quals, d'una banda, les característiques naturals i paisatgístiques de les àrees d'estudi han jugat un paper més destacat com a elements d'atracció; i de l'altra, es tracta dels residents que han mostrat una major relació i un major coneixement dels ENP. Tot i que aquests entrevistats són tractats a continuació de manera conjunta com a residents de països pertanyents a l'OCDE, com s'ha pogut veure es tracta de persones en la seva gran majoria de **nacionalitats europees i principalment de la UE15** (amb alguns casos d'entrevistats de països de la UE25, de fora de la UE o de països no europeus). A partir de l'anàlisi de les dades obtingudes a les entrevistes, es poden subratllar les següents qüestions (Mas-Palacios *et al.*, 2014)¹⁷³:

- En les narratives dels estrangers de l'OCDE entrevistats que resideixen a les àrees d'estudi, emergeixen múltiples motivacions migratòries en sintonia amb les *multiple currents* de la migració assenyalades per autors com Halfacree i Boyle (1993) o Findlay i Stockdale (2003).
- Malgrat les diferències existents, tots els residents amb nacionalitats de l'OCDE

¹⁷² Entre d'altres casos, vegeu per exemple:

-Ecovila 'la Base', situada entre els municipis de Masarac i Peralada, molt propers a les localitats estudiades del peu de l'Albera <http://labase2001.blogspot.com/>

-Ecovila 'Kanawen' a la Vall de Biert, a la comarca del Gironès <http://www.kanawen.org/>

-Projecte de creació d'una ecovila a la Torre d'en Mornau, situada dins del PN dels Aiguamolls de l'Empordà, a cavall dels termes de Peralada, Pau i Castelló d'Empúries. Veure notícies de premsa relacionades amb aquest darrer cas "Muscolino no renuncia a crear una ecovila a Torre Mornau" (*Emporda.info*, 4/6/2013) i "Es crea la Col·lectivitat dels Aiguamolls que pretén convertir Torre Mornau en una 'ecovila'" (*324.cat*, 18/5/2013).

¹⁷³ Aquest seguit de qüestions estan basades en bona mesura en les conclusions del següent article preacceptat pendent de revisió: Mas-Palacios, A.; Morén-Alegret, R. i Fonseca, L. (2014) "International Immigration Around Two Iberian Natural Protected Areas". *International Migration*. Special issue on "Lifestyle Migration in Rural Areas".

entrevistats valoren positivament les característiques naturals, paisatgístiques i ambientals de les àrees d'estudi. En tots els entrevistats aquests elements poden ser vistos, en major o menor mesura, com un factor positiu en el seu procés d'assentament.

- Tot i aquesta valoració positiva s'ha observat que les figures de protecció mediambientals presents a les àrees d'estudi (i.e. PN, PNIN, EIN o XN2000), tenen un rol menor en els relats explícits dels entrevistats pel que fa a les seves motivacions migratòries. Algunes excepcions han estat detectades, per exemple quan alguns entrevistats han explicat, com a principal raó per migrar, l'objectiu de crear un negoci relacionat amb els elements naturals de l'àrea (dos casos en l'àrea d'estudi portuguesa), o algun altre cas en el qual es valora la seguretat que dóna la figura de protecció en termes de conservació mediambiental.

- Han estat detectades variacions significatives pel que fa als rols exposats que juguen els elements naturals en aquests processos migratoris i d'assentament. En aquest sentit han aparegut una gran varietat de múltiples factors, però sempre amb l'existència d'un cert espai per a les característiques naturals i paisatgístiques de les àrees, acompanyades d'altres elements com: el clima; oportunitats laborals o de negoci; relacions de parella o d'amistat; arrels familiars o avantpassats; experiències de joventut; la criança dels fills; o altres elements com el cost de vida o les oportunitats immobiliàries.

- Les dades obtingudes permeten posar en dubte la frontera entre motivacions migratòries vinculades a qualitat-estil de vida i motivacions migratòries econòmiques. Deixant de banda que les qüestions econòmiques, laborals i professionals tenen molt a veure amb la qualitat de vida, s'han trobat nombrosos casos de residents estrangers en els quals, tot i la preeminència en els seus discursos d'un dels dos tipus de motivacions, aquestes van acompanyades d'explicacions i factors de l'altre tipus.

- Més enllà de la frontera entre motivacions migratòries en si mateixa, la que sobretot cal que sigui qüestionada és la divisió basada en la nacionalitat dels immigrants. D'una banda, alguns residents de la UE15 han expressat com a principals raons de la seva migració motius que poden ser considerats econòmics o laborals. De l'altra, es poden trobar canvis professionals i de lloc de treball entre els motius donats per alguns residents que, malgrat això, poden ser etiquetats com a migrants per qualitat de vida, cosa que coincideix amb investigacions prèvies com les de Benson (2010), Lardiés (1999 i 2000) o Stone i Stubbs (2007). Els motius migratoris econòmics, laborals o professionals exposats per aquests residents de la UE15 o de l'OCDE, no impedeixen que valorin d'una manera important viure i treballar en un "entorn natural ben preservat".

- També han estat entrevistats residents que situen les característiques naturals i paisatgístiques de l'àrea al capdavant de les seves diverses motivacions migratòries, de manera que aquests poden ser vistos com a *environmental-seekers* o *landscape-seekers*

(Velez de Castro, 2013). Aquests entrevistats no responen, com a grup, a un perfil específic en termes d'edat, sexe, nivell educatiu o nacionalitat. Tot i això, els migrants jubilats procedents de la UE15 poden ser identificats com el col·lectiu més o menys homogeni més rellevant a l'hora de valorar aquestes característiques com un factor d'atracció. Cal tenir en compte que no es tracta de l'únic grup i que existeixen diferències importants entre els seus membres.

- Alguns residents de fora la UE15, però també de fora la UE25 i de fora l'OCDE (en alguns casos nacionalitats que acostumen a ser vinculades a migracions laborals), presenten motivacions migratòries vinculades a les característiques naturals-paisatgístiques de les àrees d'estudi. En aquest sentit han estat entrevistats estrangers de països com l'Argentina, el Brasil, la República Txeca i Estònia. Aquests entrevistats confirmen altra vegada la necessitat de ser curosos a l'hora de classificar els migrants i les motivacions migratòries a partir de les seves nacionalitats. En tots aquests casos la classe socioeconòmica i l'estil de vida apareixen com a elements que acosten aquests entrevistats als estrangers de la UE15. En el cas dels residents de nacionalitat txeca i estoniana, la relativament recent incorporació dels seus països d'origen a la UE és també un factor rellevant.

- Les diferents característiques de les dues àrees d'estudi poden ser situades a la base de les diferències observades pel que fa a les motivacions migratòries i d'assentament dels entrevistats. Per un costat es pot posar a la base d'aquestes diferències la importància de determinats sectors econòmics. Així, el pes del sector del turisme (i de la construcció) a l'Alt Empordà i el pes del sector de l'agricultura en algunes parts del *concelho* d'Odemira, es veuen reflectits en les motivacions migratòries donades per bona part dels entrevistats. Per un altre costat també adquireixen una importància destacada les diferents característiques de les dues àrees, per exemple, en termes de densitat de població, del caràcter rural del lloc o de la situació i l'accessibilitat a àrees més poblades, urbanitzades o turístiques. En el cas espanyol, un nombre important d'entrevistats assenyalen la importància tant del caràcter natural de l'àrea, com de la seva relativa proximitat a àrees urbanes (Figueres, Girona, Barcelona), a platges, a àrees muntanyoses com les del Pirineu oriental, a serveis, a autopistes, a ferrocarrils, a aeroports, a França i, de manera no menys important, a indrets rurals-agrícoles. Per contra, en el cas portuguès, diversos entrevistats assenyalen la rellevància tant del caràcter natural de l'àrea, com de la seva configuració com a àrea en certa mesura remota, relativament aïllada respecte de centres urbans i grans complexos de turisme de masses, i el seu cert caràcter d'àrea 'salvatge'.

6.3 LA RELACIÓ DELS ESTRANGERS AMB ELS ESPAIS NATURALS. UNA VISIÓ DE CONJUNT

Un cop revisitats els objectius principals de la investigació, es vol aportar una visió de conjunt al voltant de la **hipòtesi de partida i la pregunta principal de la recerca**. L'exposició d'aquestes idees de conjunt ha estat dividida en dos parts en funció del grup de residents al qual fan referència.

a) En relació amb els estrangers procedents de països no pertanyents a l'OCDE amb motivacions migratòries eminentment laborals:

- Els discursos dels informants d'aquestes nacionalitats no OCDE (juntament amb els dels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa), indiquen que la hipòtesi perdria força pels casos d'aquest grup d'estrangers, però tot i així hi mantindria una certa rellevància. És a dir, la presència d'uns elements naturals i paisatgístics destacats a l'entorn de les localitats de residència, no és vista per aquests residents com un dels factors d'atracció a aquestes localitats.

- Tot i això l'element natura-paisatge no pot ser vist com un factor irrellevant. D'una banda, en un nombre important de casos existeix un vincle entre els llocs de feina que ocupen aquests residents i la presència dels valors naturals-paisatgístics de les àrees (i les figures que els emparen). De l'altra, tot i que sempre per darrere les oportunitats laborals (juntament amb les xarxes migratòries), l'existència d'aquests elements, en major o menor mesura és valorada positivament en una bona part dels casos i, per tant, la seva presència pot ser vista com un element que facilita que aquestes persones es trobin més a gust a les localitats en qüestió.

- Pel que fa al grau de relació i de coneixement dels ENP per part d'aquest tipus de residents, s'han observat com a influents factors com el temps de residència i el grau d'interacció amb la població 'nadiua'.

- Les diferents característiques dels ENP de les dues àrees també s'ha vist que determinaven en bona mesura el coneixement i la relació d'aquests residents amb els espais, sobretot a l'hora de concebre'ls com a ENP.

- El grau de relació i de coneixement observat és més elevat que el que els hi era atribuït per part dels informants espanyols/portuguesos (especialment en el cas empordanès).

b) En relació amb els estrangers procedents de països pertanyents a l'OCDE:

- Els discursos dels informants d'aquestes nacionalitats (juntament amb els dels informants de nacionalitat espanyola/portuguesa), reforcen la hipòtesi per una bona part dels casos d'aquests residents estrangers. És a dir, la presència d'uns elements naturals i

paisatgístics destacats a les àrees d'estudi, cal que sigui vista com un dels factors d'atracció per aquests residents. És important remarcar que es tracta **d'un** dels factors, ja que tot i que en un nombre important d'entrevistats es tracta d'un element important (o molt important), en una majoria de casos va acompanyat d'altres factors com són el clima, la tranquil·litat, el cost de la vida, l'habitatge, el ritme de vida, la possibilitat de crear o gestionar negocis, etc.

- Tot i que les figures de protecció no són situades en un primer pla per una majoria d'entrevistats com a factor d'atracció, un nombre important valora la garantia que donen els ENP que aquests valors naturals-paisatgístics (que en part són els que els han portat a establir-se a les àrees) seran preservats de cara el futur. La relació amb la figura de protecció es presenta d'una manera més clara (i al mateix temps més instrumental), en els casos en els quals aquestes figures són vistes com un valor necessari o com un valor afegit per als negocis d'aquest tipus de residents. Això no treu que en aquests casos les característiques naturals i els ENP siguin igualment valorats més enllà del paper que poden tenir en els respectius negocis.

- Les entrevistes mostren que el grau de coneixement i sobretot de valoració de les figures de protecció per part d'aquest tipus de residents, és superior al grau que els atribueixen els informants de nacionalitat espanyola/portuguesa, els quals en general creuen que aquests residents valoren els valors naturals-paisatgístics molt més que les figures que emparen aquests valors (i en certa mesura deslliguen una cosa i altra). Les entrevistes indiquen que això passaria més a l'àrea d'estudi espanyola.

- Tot i que el grau de relació i de coneixement dels ENP varia molt en funció dels interessos personals de cada migrant, el conjunt d'entrevistes mostra que aquest és clarament més elevat en els estrangers procedents de països de l'OCDE. Això cal que sigui contemplat com un resultat de la posició socioeconòmica (i el bagatge cultural) dels subjectes i no tant de la seva nacionalitat.

6.4 ALTRES OBJECTIUS DE LA RECERCA I FUTURES LÍNIES D'INVESTIGACIÓ

Al capítol 3 eren presentats un grup d'objectius situats en un segon terme. En no ser contemplats com a objectius amb un pes principal dins la investigació, algunes d'aquestes qüestions han aparegut al llarg de la tesi de manera tangencial. Tot i això, s'ha cregut pertinent tractar-les en aquest darrer punt, d'una banda perquè permeten fer algunes reflexions interessants, i de l'altra, perquè es tracta de qüestions vinculades amb algunes de les possibles futures línies de recerca que deixa obertes aquesta tesi.

A l'apartat 3.1 es deia que amb la present investigació es volia indagar, encara que fos d'una manera aproximativa, en la **possible relació entre el coneixement dels espais naturals i el sentiment de pertinença dels residents estrangers**, així com també en els possibles **efectes d'aquest coneixement en la integració social** dels mateixos residents. Com s'ha vist al capítol 2 (secció 2.3.5), diversos autors han apuntat l'existència d'una relació positiva entre vincle amb el paisatge i sentiment de pertinença (e.g. Nogué i Vicente, 2004; Oliveira *et al.*, 2010), mentre que d'altres han parlat dels efectes també positius que pot tenir en el sentiment de pertinença de la població immigrada la seva relació amb els espais naturals (e.g. Lovelock *et al.*, 2011). Autors com Morén-Alegret (2008) han destacat que els processos d'integració de la població migrant estan relacionats tant amb qüestions econòmiques i socials com amb qüestions mediambientals (Morén-Alegret, 2008).

Es tracta d'una qüestió que ha aparegut al llarg dels capítols 4 i 5, però de la qual no s'ha obtingut prou informació per dedicar-hi un apartat específic en la comparació internacional. Sense oblidar que són molts els factors que poden influir en aquestes relacions, les dades obtingudes indiquen que l'apropament de la població d'origen estranger als espais naturals propers als territoris on resideixen, pot ser una molt bona manera que aquests grups de població enforteixin els seus lligams amb aquest territoris i, per tant, que se'ls facin seus, que se'ls puguin estimar i que se'n vegin com a part integrant, cosa que pot facilitar els seus processos d'integració en les societats d'acollida. En cas que l'apropament a aquests espais es produeixi a través de grups o associacions més o menys organitzades (per exemple a través de centres excursionistes o grups ecologistes), a més d'enfortir-se el lligam amb el territori, pot veure's reforçat el lligam amb aquests grups i els seus integrants. En aquest sentit, cal tenir en compte el gran potencial integrador de les activitats d'oci i, tal i com han apuntat alguns autors, el fet que les organitzacions de la societat civil han tingut i podran seguir tenint un paper destacat en aquests processos (Bruquetas-Callejo *et al.*, 2008). Així doncs, aquesta qüestió es contempla com un camp molt interessant per investigar de cara al futur proper. S'està

pensant en tot el ventall de residents estrangers que han aparegut al llarg de la recerca, però sense limitar-se a persones que viuen en municipis que formen part dels espais naturals. Molt relacionat amb aquest tema, també pot ser interessant indagar en les diferents concepcions d'espai natural i d'ENP existents entre la població, i especialment entre la població de nacionalitat estrangera, intentant determinar quins factors es troben al darrere d'aquestes diferents concepcions i quines implicacions poden tenir.

Seguint amb els altres objectius situats en segon terme, aquests tenien a veure principalment amb els **possibles impactes de l'establiment de nous grups de població en les àrees d'estudi** i en com aquests poden condicionar el futur establiment de més grups de població i la permanència dels grups ja establerts. Per exemple autors com Kaplan i Austin (2004) han fet notar que en algunes àrees atractives pels valors naturals i paisatgístics del seus entorns, el desenvolupament residencial que s'hi ha produït associat a l'establiment de nous residents, sovint ha destruït aquestes qualitats i valors que feien atractives les àrees en qüestió (Stone i Stubbs, 2007, també alerten d'aquest perill). Pot ser un bon exemple d'aquesta qüestió la forta urbanització dels entorns de Roses (i de municipis propers no necessàriament situats a primera línia de la costa). Diversos informants, tant estrangers com de nacionalitat espanyola, fan referència a aquesta 'pèrdua d'atractiu' sobretot en termes paisatgístics, però també socials, de tranquil·litat, etc. En un sentit similar, diversos informants de l'àrea d'estudi portuguesa, tant estrangers com no, comparen el municipi d'Odemira i l'Algarve, utilitzant aquesta darrera regió com a exemple negatiu d'una excessiva urbanització i massificació turística. Alguns entrevistats estrangers situen aquesta qüestió entre les raons per no haver-se establert a l'Algarve, juntament amb el major cost de les propietats i l'elevada presència de residents estrangers.

Aquesta darrera qüestió està relacionada també amb el fet que alguns estrangers busquen un cert grau d'integració o acostament a les comunitats locals, cosa que no sempre és possible (e.g. King *et al*, 2000; O'Reilly, 2007), però que implica evitar les àrees més turístiques o amb major presència de residents estrangers. Es tracta de temes relacionats amb un concepte de **sostenibilitat** contemplat des d'un punt de vista ampli i que inclou les dimensions ambiental, econòmica i social (Paehlke, 1997; Morén, 2006). Aquesta darrera dimensió és la que ens remet a qüestions que tenen a veure amb la **cohesió social**, el **sentiment de pertinença** dels diferents grups de població o els efectes dels possibles processos d'elitització o **gentrificació** com a resultat de l'arribada de població estrangera a les àrees d'estudi. Es tracta de temes de recerca que, tot i que han estat tractats al llarg de la tesi, es deixen oberts per poder aprofundir-hi amb futures investigacions.

Pel que fa als possibles **processos d'elitització o gentrificació**, un dels riscos

associats a l'arribada de residents estrangers amb un cert poder adquisitiu en àrees semiperifèriques com les estudiades en la present investigació, pot ser l'increment del cost de vida, especialment l'increment dels preus immobiliaris. L'anàlisi dels processos de gentrificació, de les seves causes i dels seus efectes, és un tema que requereix atenció per tal que no afecti negativament la població local, especialment quan la despoblació i l'emigració de joves representen problemes importants com en el cas de les àrees estudiades, especialment al municipi d'Odemira i a les localitats interiors de l'àrea empordanesa (Mas-Palacios *et al.*, 2014).

Tot i els perills relacionats amb els esmentats processos de gentrificació, l'arribada de residents estrangers pot ser valorada com un fet positiu en tant que acostuma a representar un **factor de desenvolupament regional** pels territoris d'acollida, especialment si es tracta d'àrees de baixa densitat com bona part de les estudiades en aquesta tesi (e.g. Velez de Castro, 2011). Aquesta qüestió esdevé encara més rellevant en el cas d'aquells immigrants que inverteixen en negocis. Dos qüestions molt importants a l'hora d'avaluar positivament aquests projectes a partir dels efectes potencials que poden tenir en els territoris que els acullen, són: d'una banda, que es tracti de negocis respectuosos i compatibles amb la presència, la bona conservació i la valorització d'espais naturals i d'ENP com els presents a les àrees d'estudi. De l'altra, que aquests negocis reverteixin els seus beneficis en les respectives poblacions locals i que, al mateix temps, es faciliti l'existència d'espais per teixir relacions, en aquest cas econòmiques, entre nous i 'nadius' (Mas-Palacios *et al.*, 2014). Paral·lelament, cal tenir en compte el perill que representa que el major poder adquisitiu d'alguns immigrants faci més fàcil per a ells que per a la població 'nadia' local, invertir en aquest tipus de negocis, cosa que situa a aquests darrers en una situació de desavantatge comparatiu. En aquest sentit, pot ser útil la implementació de polítiques dirigides a facilitar la inversió per part de la població 'nadia' local en negocis vinculats als espais naturals i als ENP.

Lligant amb aquesta darrera idea, cal dir que el pressupost destinat a la gestió d'ENP ha estat reduït d'una manera molt important durant els darrers anys a Espanya i a Portugal, cosa que de manera gairebé inevitable acabarà perjudicant a la conservació dels valors naturals als dos països. En aquest sentit, cal tenir molt en compte que les característiques naturals i paisatgístiques de les àrees estudiades per la present investigació són un dels seus principals valors i cal que siguin vistos com un element clau a mig i llarg termini pel futur d'aquestes àrees. En uns termes similars, la diversitat dels residents de nacionalitat estrangera que s'han establert a Odemira i a l'Alt Empordà (no només pel que fa al seu origen geogràfic, sinó també pel que fa al seu perfil social, al seu bagatge cultural, a les seves motivacions migratòries, etc.) és un fet que necessàriament cal que sigui valorat com un recurs i com una potencialitat per aquests territoris. Tot i això,

com passa amb tots els recursos i potencialitats, per tal que atractius naturals i diversitat poblacional puguin revertir positivament en el conjunt de la societat, cal que aquests siguin gestionats de la millor manera possible (sobretot en temps de crisi com els actuals), cosa que en aquests casos implica posar la mirada més enllà del futur immediat d'aquests territoris i, en ocasions, més enllà de qüestions purament econòmiques.

ANNEX

Figures:

Figura A.1. Mapa del terme municipal de Garriguella	334
Figura A.2. Mapa del terme municipal de Rabós d'Empordà.....	335
Figura A.3. Mapa del terme municipal de Roses.....	336
Figura A.4. Mapa del concelho d'Odemira	337

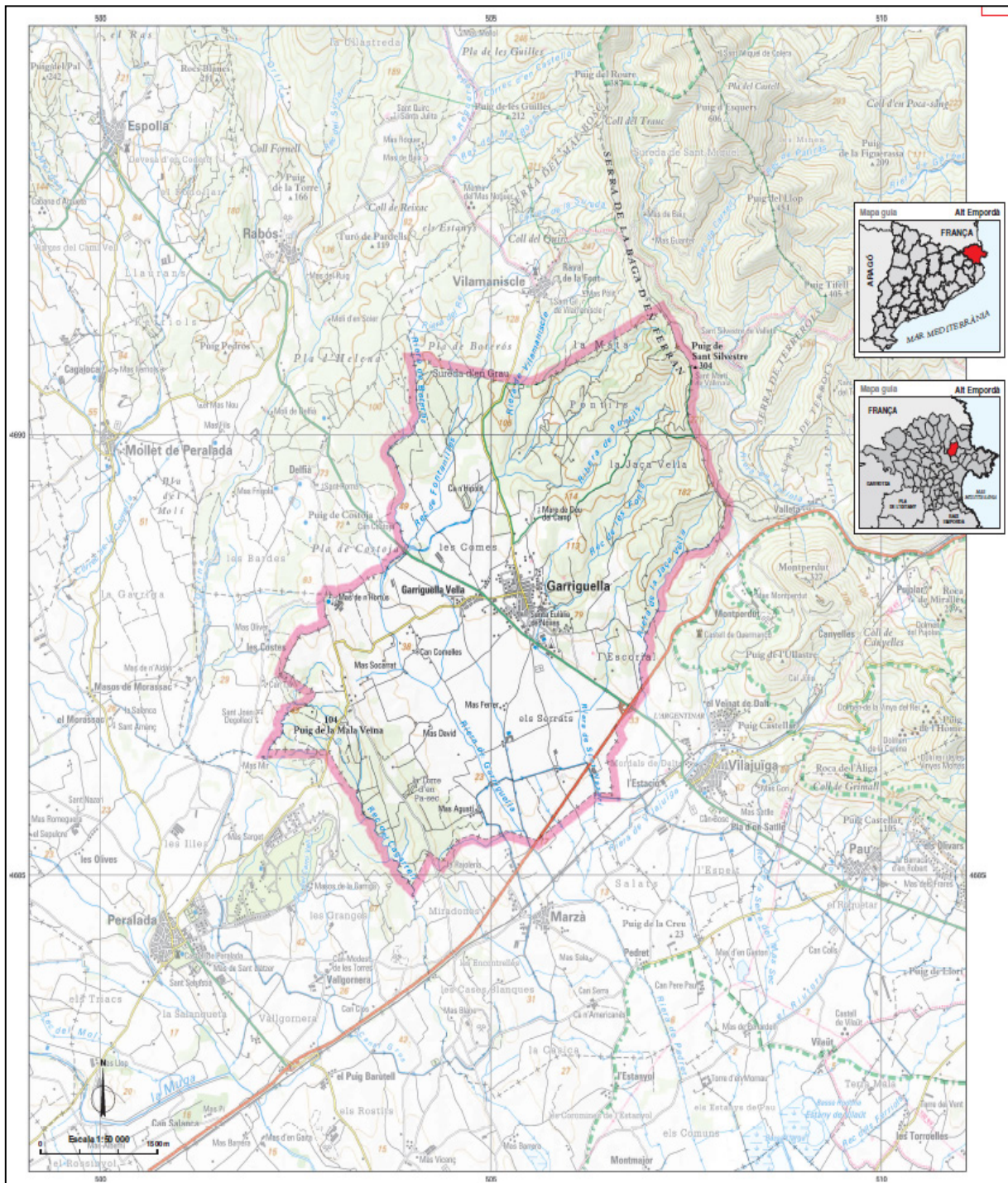
Taules:

Taula A.1. Entrevistats de nacionalitat espanyola. Àrea d'estudi de l'Albera	338
Taula A.2. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a la subàrea d'estudi de l'Albera	338
Taula A.3. Entrevistats de nacionalitat espanyola. Àrea d'estudi de Roses	339
Taula A.4. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a la subàrea d'estudi de Roses	339
Taula A.5. Entrevistats de nacionalitat portuguesa. Àrea d'estudi d'Odemira	340
Taula A.6. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a l'àrea d'estudi d'Odemira	340

Quadres:

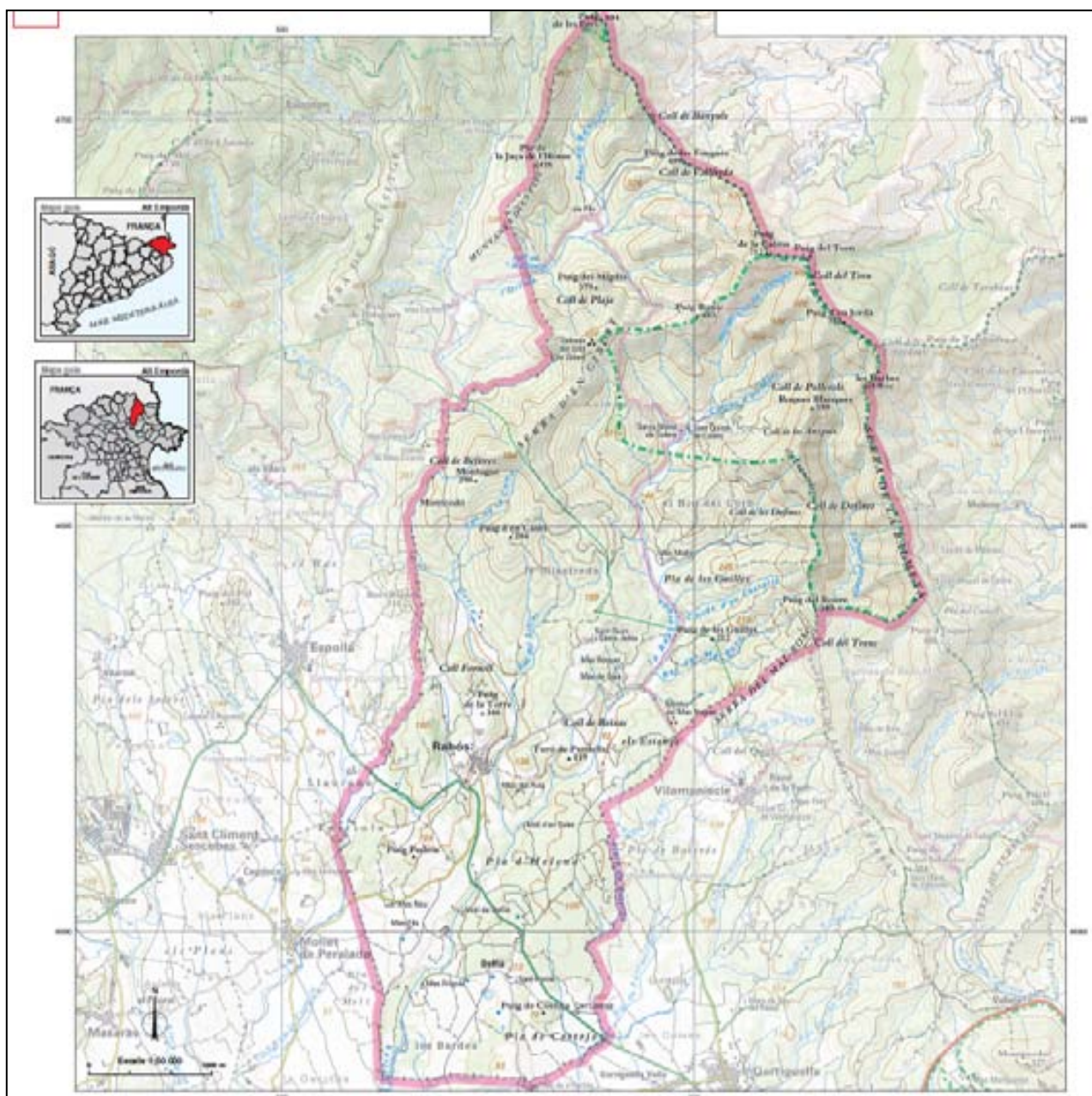
Quadre A.1. Esquema de l'informe dedicat a "Indicadors de sostenibilitat" elaborat per cada una de les àrees d'estudi en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas"	341
Quadre A.2. Esquema de l'informe dedicat a "Imigració" elaborat per cada una de les àrees d'estudi en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas"	342
Quadre A.3. Guió d'entrevista. Elaborat en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas", amb algunes modificacions per adaptar-lo a la recerca doctoral (en cursiva).....	343
Quadre A.4. Model de correu electrònic per concertar cita. Elaborat en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas". Versió en català.....	345
Quadre A.5. Carta de presentació. Elaborada en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas" (versió en català)	346

Figura A.1. Mapa del terme municipal de Garriguella

Mapa extret de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat - [Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya](http://www.gencat.cat)). El mapa forma part del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Generalitat de Catalunya i IEC, 2009) i va ser elaborat per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (www.icc.cat).

Figura A.2. Mapa del terme municipal de Rabós d'Empordà

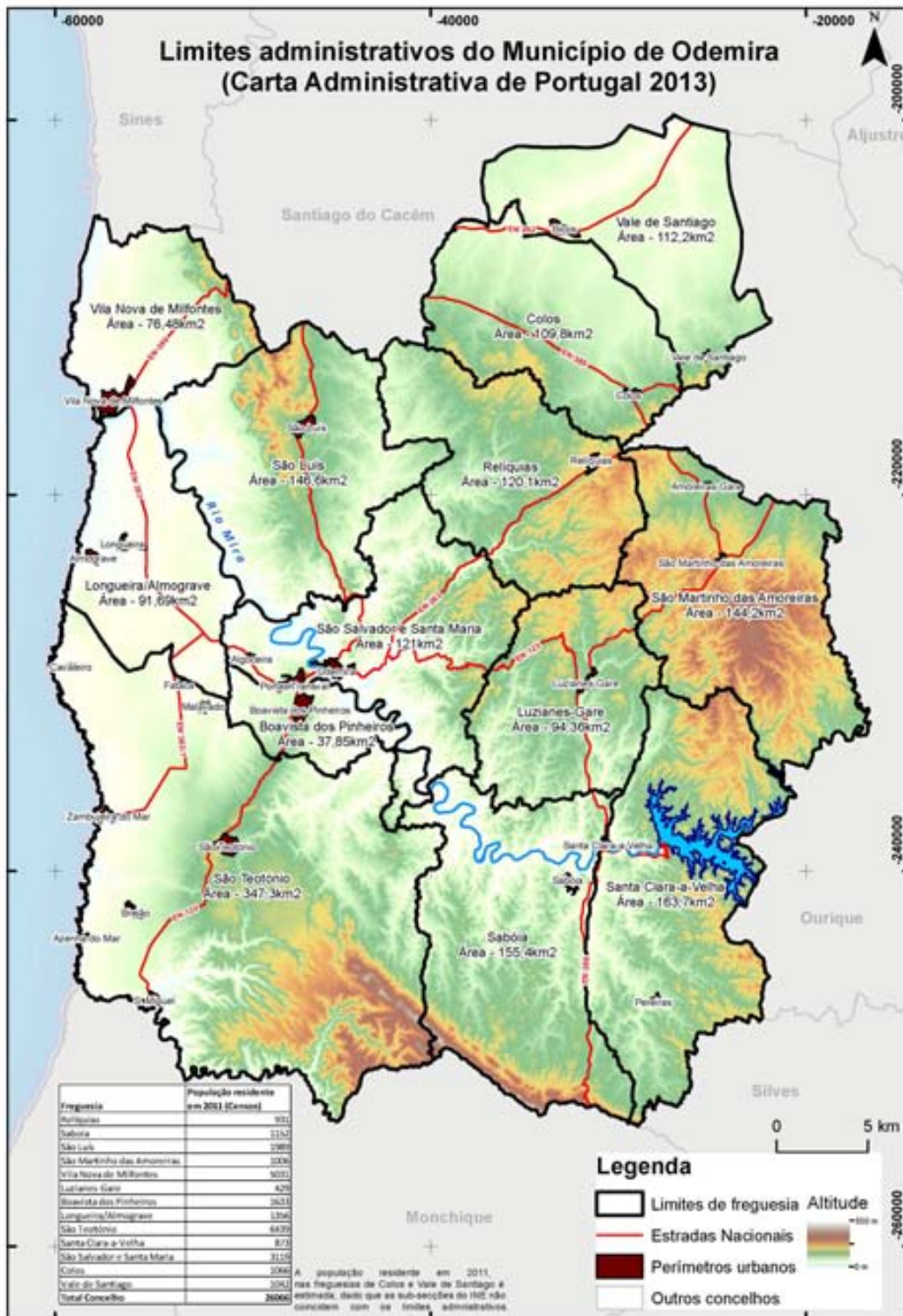
Mapa extret de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat - [Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya](#)). El mapa forma part del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Generalitat de Catalunya i IEC, 2009) i va ser elaborat per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (www.icc.cat).

Figura A.3. Mapa del terme municipal de Roses

Mapa extret de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya (www.gencat.cat - [Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya](http://www.gencat.cat/nomenclator)). El mapa forma part del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Generalitat de Catalunya i IEC, 2009) i va ser elaborat per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (www.icc.cat).

Figura A.4. Mapa del *concelho* d'Odemira

Mapa extret de la pàgina web de la *Câmara Municipal* de Odemira (www.cm-odemira.pt). El mapa forma part de la *Carta Administrativa Oficial de Portugal* (CAOP), 2013 i ha estat elaborat per l'*Instituto Geográfico Português* (www.igeo.pt).

*Algunes de les dades de població que apareixen en la versió extreta de la pàgina web de la *Câmara Municipal* de Odemira, difereixen lleugerament de les disponibles a la pàgina web de l'*Instituto Nacional de Estatística de Portugal* (www.ine.pt).

Taula A.1. Entrevistats de nacionalitat espanyola. Àrea d'estudi de l'Albera

Posició o càrrec	Sexe	Grup edat
Portaveu de l'associació ecologista IAEDEN-Salvem l'Empordà	Femení	40-50
Representant de l'associació Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà	Femení	20-30
Representant de l'associació Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà	Masculí	60-70
Directora del PN del Cap de Creus	Femení	50-60
President Soc. Caçadors Rocs Blancs de Rabós. Propietari de casa turisme rural i terres	Masculí	70-80
Director del PNIN de l'Albera	Masculí	50-60
Director del CEIP Joaquim Guifré (Garriguella)	Masculí	50-60
Alcaldeessa de Rabós	Femení	40-50
Assessor del govern local de l'Ajuntament de Rabós	Masculí	40-50
Regidor del govern de l'Ajuntament de Rabós	Masculí	40-50
Director-gerent del molí-celler Maset Plana (Garriguella)	Masculí	20-30
Membre entre d'altres associacions de Respectem l'Albera i Via Pirena Alt Empordà	Masculí	30-40
Responsable del Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera (Garriguella)	Masculí	45-55
Bibliotecari de la biblioteca de Garriguella	Masculí	60-70
Alcalde de Garriguella	Masculí	35-45
Soci i treballador de la Cooperativa Agrícola de Garriguella. Propietari de terres.	Masculí	35-45
Propietària de casa de turisme rural a Garriguella i terres.	Femení	70-80
Propietària de casa de turisme rural a Garriguella i terres.	Femení	35-45
Ex-membre fundador de Salvem l'Empordà. Propietari de terres.	Masculí	65-75
Membre ass. Amics del PNIN de l'Abera, PN de Serra Verdera, S.Rhodes i Cap de Creus ¹⁷⁴	Masculí	60-70
Membre ass. Amics del PNIN de l'Abera, PN de Serra Verdera, S. Rhodes i Cap de Creus	Masculí	60-70

Taula A.2. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a la subàrea d'estudi de l'Albera

Codi ¹⁷⁵	Sexe	Grup edat	Nacionalitat	Temps de residència a la localitat (i a la comarca)	Grup
AE_45_IMM	Femení	40-50	Romanesa	3 (3, el marit 7)	A
AE_40_IMM	Masculí	20-30	Marroquina	8 (8)	A
AE_53_IMM	Femení	20-30	Hondurenysa	2 (3,5)	A
AE_48_IMM	Femení	30-40	Equatoriana	8	A
AE_55_IMM	Masculí	30-40	Romanesa	5 (7)	A
AE_56_IMM	Femení	30-40	Romanesa	5 (4)	A
AE_54_IMM	Femení	30-40	Estoniana	1,5 (5)	B
AE_58_IMM	Femení	30-40	Txeca	1,5 (6/7)	B
AE_49_IMM	Femení	30-40	Britànica	5 (5)	B
AE_18_IMM	Femení	50-60	Britànica	20 (20)	B
AE_50_IMM	Masculí	40-50	Britànica	5 (7)	C
AE_26_IMM	Masculí	50-60	Austríaca	(30 anys, no permanentment)	C
AE_42_IMM	Masculí	50-60	Francesa	12 (13 permanentment i de petit hi estiujejava)	C

¹⁷⁴ Aquests darrers dos informants van ser entrevistats el setembre del 2009 en el marc del projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009).

¹⁷⁵ Els codis de les persones entrevistades han estat explicats a l'apartat 3.3 dedicat a la 'Metodologia'.

Taula A.3. Entrevistats de nacionalitat espanyola. Àrea d'estudi de Roses

Posició o càrrec	Sexe	Grup edat
Membre Embranzida Jove, Joventuts PSC Alt Empordà, candidatura PSC eleccions municipals 2011	Masculí	15-25
Representant de l'associació Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà	Femení	20-30
Representant de l'associació Amics del PN dels Aiguamolls de l'Empordà	Masculí	60-70
Directora del PN del Cap de Creus	Femení	55-65
Professor de secundària a Roses, membre de l'ass. Desapareguda Urantia	Masculí	55-65
Ex-alcalde i cap de l'oposició a l'Ajuntament de Roses (PSC)	Femení	45-55
Tècnic Medi Ambient i Litoral Aj. Roses (des de l'any 2000), propietari consultoria i soci de Salvem l'Empordà	Masculí	30-40
Primera Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de Roses (CiU)	Femení	45-55
Ex-cònsul honorari de França a Figueres; fundador, president actual i honorari de l'Amical du Français du Haut Ampurdan et Leurs Amis	Masculí	55-65
Membre de la junta de l'Associació Excursionista Cabirols i membre d'APNACC	Masculí	60-70
Dinamitzador ACOR (Associació de Comerciants de Roses)	Masculí	50-60
Treballadora perruqueria (regentada per propietària de nacionalitat francesa)	Femení	40-50
Vicepresidenta de la Xarxa per la Convivència de Roses	Femení	35-45
Gerent Amics del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà	Masculí	60-70
Portaveu alliberada de IAEDEN-Salvem l'Empordà	Femení	35-45
Agent d'acollida de l'Ajuntament de Roses	Masculí	20-30
Membre de l'associació Amics del PNIN de l'Abera, PN de Serra Verdera, Serra de Rhodes i Cap de Creus ¹⁷⁶	Masculí	60-70
Membre de l'associació Amics del PNIN de l'Abera, PN de Serra Verdera, Serra de Rhodes i Cap de Creus	Masculí	60-70

Taula A.4. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a la subàrea d'estudi de Roses

Codi	Sexe	Grup Edat	Nacionalitat	Localitat i temps de residència (i temps de residència a la comarca)	Grup
AE_4_IMM	Masculí	15-25	Marroquina	Roses 15 (15)	A
AE_6_IMM	Masculí	40-50	Marroquina	Roses 16 (16)	A
AE_7_IMM	Masculí	25-35	Marroquina	Roses 8 (8)	A
AE_8_IMM	Masculí	35-45	Marroquina	Roses 5 (5)	A
AE_33_IMM	Femení	40-50	Marroquina	Roses 14 (14)	A
AE_30_IMM	Femení	25-35	Romanesa	Roses 10 (10)	A
AE_35_IMM	Femení	40-50	Romanesa	Roses 7 (7)	A
AE_36_IMM	Femení	40-50	Romanesa	Roses 6 (6)	A
AE_13_IMM	Femení	45-55	Francesa	Roses 28 (28)	B
AE_14_IMM	Femení	45-55	Francesa	Roses 25 (25)	B
AE_24_IMM	Femení	50-60	Francesa	Roses 12 (12)	B
AE_37_IMM	Femení	60-70	Francesa	Roses 12 (12)	B
AE_27_IMM	Femení	65-75	Francesa	Roses 16 (anteriorment hi estíuejava)	C
AE_2009_1_IMM ¹⁷⁷	Femení	85-95	Francesa	Roses 24 (segona residència des de 1962)	C

¹⁷⁶ Aquests darrers dos informants van ser entrevistats el setembre del 2009 en el marc del projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009).

¹⁷⁷ Entrevistada el setembre del 2009 en el marc del projecte R+D "Inmigración extranjera, sentido de lugar e identidad territorial en cinco pequeñas ciudades de España" (2006-2009).

Taula A.5. Entrevistats de nacionalitat portuguesa. Àrea d'estudi d'Odemira

<i>Posició o càrrec</i>	<i>Sexe</i>	<i>Grup edat</i>
<i>Presidente de la Junta de Freguesia de S.Salvador (Partido Socialista)</i>	<i>Home</i>	<i>60-70</i>
<i>Presidente de la Junta de Freguesia de S.Maria (Partido Comunista, coalició CDU)</i>	<i>Home</i>	<i>45-55</i>
<i>Treballadora de l'Eco Camping Resort Zmar</i>	<i>Dona</i>	<i>25-35</i>
<i>Membre Ass. de Defesa do Património e Ambiente GESTO - Grupo de Estudos do Território de Odemira</i>	<i>Home</i>	<i>30-50</i>
<i>Representant de TAIPA - Org. Coop. para o Desenvolvimento Integrado do concelho de Odemira</i>	<i>Dona</i>	<i>30-50</i>
<i>Representant d'una associació esportiva d'Odemira (esports a l'aire lliure)</i>	<i>Home</i>	<i>20-40</i>
<i>Representant del PNSACV</i>	<i>Home</i>	<i>40-60</i>
<i>Vice-presidente i regidor de diverses àrees a la Câmara Municipal de Odemira</i>	<i>Home</i>	<i>40-50</i>
<i>Presidente de la Junta de Freguesia de S.Teotónio (Partit Socialista)</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>
<i>Presidente de la Junta de Freguesia de V.N. De Milfontes (PSD Partido Social Democrata)</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>
<i>Membre de la Liga para a Protecção da Natureza i representant d'aquesta associació a comissió del Plano de Ordenamento do PNSACV</i>	<i>Home</i>	<i>30-50</i>
<i>Animadora sociocultural Casa do Povo d'una freguesia interior del concelho</i>	<i>Dona</i>	<i>25-45</i>
<i>Membre del Centro de Convergencia da Aldeia das Amoreiras i de l'associació ecologista Gaia</i>	<i>Home</i>	<i>30-40</i>
<i>Presidente de la Junta de Freguesia de Zambujeira do Mar (Partido Comunista)</i>	<i>Home</i>	<i>65-75</i>
<i>Dir. Adjunto do DGAC Sul (director adjunt dels ENP del sud de Portugal)</i>	<i>Home</i>	<i>40-60</i>
<i>Membre de l'empresa organitzadora del festival de música SW Festival, 'Musica no coração'</i>	<i>Dona</i>	<i>30-40</i>

Taula A.6. Entrevistats de nacionalitat estrangera residents a l'àrea d'estudi d'Odemira

<i>Codi</i>	<i>Sexe</i>	<i>Grup edat</i>	<i>nacionalitat</i>	<i>lloc i temps de residència (al concelho d'Odemira)</i>	<i>Grup</i>
<i>ALit_16_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>25-35</i>	<i>Búlgara</i>	<i>Freguesia de la franja central, 4</i>	<i>A</i>
<i>ALit_17_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>30-40</i>	<i>Búlgara</i>	<i>Freguesia de la franja central, 5</i>	<i>A</i>
<i>ALit_23_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>35-45</i>	<i>Búlgara</i>	<i>Freguesia de la franja central, 2</i>	<i>A</i>
<i>ALit_22_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>40-50</i>	<i>Búlgara</i>	<i>Freguesia de la franja central, 7</i>	<i>A</i>
<i>ALit_24_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>40-50</i>	<i>Búlgara</i>	<i>Freguesia de la franja central, 10</i>	<i>A</i>
<i>ALit_41_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>40-50</i>	<i>Tailandesa</i>	<i>Freguesia de la franja central, 4 mesos</i>	<i>A</i>
<i>ALit_18_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>40-50</i>	<i>Britànica</i>	<i>Freguesia de la franja central, 21</i>	<i>B</i>
<i>ALit_19_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>40-50</i>	<i>UE25</i>	<i>Freguesia de la franja central, 10</i>	<i>B</i>
<i>ALit_13_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>50-60</i>	<i>Neerlandesa</i>	<i>Freguesia de la franja central 20</i>	<i>B</i>
<i>ALit_3_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>50-60</i>	<i>Neerlandesa</i>	<i>Freguesia de la franja central, 25</i>	<i>B</i>
<i>ALit_1_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>45-55</i>	<i>Belga i portuguesa</i>	<i>Freguesia de la franja litoral, 21</i>	<i>B</i>
<i>ALit_32_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>45-55</i>	<i>Portuguesa (tràmits per recuperar europea OCDE)</i>	<i>Freguesia de la franja central, 14</i>	<i>C</i>
<i>ALit_42_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>35-45</i>	<i>Alemanya</i>	<i>Freguesia de la franja central, 4</i>	<i>C</i>
<i>ALit_5_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>	<i>Neerlandesa</i>	<i>Freguesia de la franja central, 2</i>	<i>D</i>
<i>ALit_34_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>55-65</i>	<i>Britànica</i>	<i>Freguesia de la franja interior, 2</i>	<i>D</i>
<i>ALit_33_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>	<i>Britànica</i>	<i>Freguesia de la franja interior, 2</i>	<i>D</i>
<i>ALit_36_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>55-65</i>	<i>Alemanya</i>	<i>Freguesia de la franja interior, 7</i>	<i>D</i>
<i>ALit_35_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>	<i>Alemanya</i>	<i>Freguesia de la franja interior, 7</i>	<i>D</i>
<i>ALit_40_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>55-65</i>	<i>Una nacionalitat sud-americana</i>	<i>Freguesia de la franja central, 2</i>	<i>D</i>
<i>ALit_39_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>55-65</i>	<i>Una nacionalitat sud-americana</i>	<i>Freguesia de la franja central, 2</i>	<i>D</i>
<i>ALit_31_IMM</i>	<i>Home</i>	<i>60-70</i>	<i>Francesa</i>	<i>Freguesia de la franja central 3</i>	<i>D</i>
<i>ALit_6_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>40-50</i>	<i>Europea OCDE</i>	<i>Freguesia de la franja central, 7</i>	<i>E</i>
<i>ALit_7_IMM</i>	<i>Dona</i>	<i>45-55</i>	<i>Una nacionalitat sud-americana (i portuguesa des de 2010)</i>	<i>Freguesia de la franja central, 5</i>	<i>E</i>

Quadre A.1. Esquema de l'informe dedicat a "Indicadors de sostenibilitat" elaborat per cada una de les àrees d'estudi en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas".

<p>A. I. Economic dimension:</p> <ol style="list-style-type: none">1. GDP2. GDP per capita3. Economic structure per activity sectors
<p>B. II. Social dimension</p> <ol style="list-style-type: none">1. Demographic structure and composition2. Natural population movement3. Migratory dynamics (including immigrant population stock and percentage)4. Percentage of population living and working in the same municipality5. Life expectancy6. Active population rate7. Unemployment rate8. Early school leaving rate9. University research (and distance to university facilities?)
<p>C. III. Environmental-territorial dimension</p> <ol style="list-style-type: none">1. Atmospheric pollution2. Waste water treatment3. Climate change impact on protected natural spaces (PNSS)4. % of surface of PNSS5. Animals and plants habitats protected6. Desertification and erosion7. Territorial planning8. Town planning9. Transport infrastructures10. Modal distribution of domestic passenger transport11. Access to public transport
<p>D. IV. Corporate social responsibility</p> <ol style="list-style-type: none">1. Companies with EMAS Environmental Management Systems2. Responsible social investment3. Eco-labelling
<p>E. V. Cultural dimension</p> <ol style="list-style-type: none">1. Cultural employment2. Public funding of and expenditure on culture3. Cultural tourism4. Cultural habits and practices
<p>F. VI. Governance</p> <ol style="list-style-type: none">1. Degree of transposition of EU legislation2. Availability-access to government/administration via Internet3. Degree of introduction of Local Agendas 214. Degree of compliance with environmental legislation5. Participation in elections6. Sustainability education
<p>G. VII. Global responsibility</p> <ol style="list-style-type: none">1. Official development aid2. Third sector and sustainable development

Quadre A.2. Esquema de l'informe dedicat a "Imigració" elaborat per cada una de les àrees d'estudi en el marc del projecte R+D "Immigrants' integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas".

I. Introduction

Contemporary international immigration trends
International immigration flows in small towns and rural areas

II. Basic Data

Size (municipality and region);
Relative significance of town in region and country;
Cycles of Migration;
Composition of immigrant / ethnic minority populations;
Concentration (residential, economic);
Mobilisation, organisation (key events and associations);
Political, trade union, environmental, cultural, economic and/or religious affiliation of the different immigrant / ethnic minority groups.
Contemporary international

III. Relevant Political structures

Levels of administration, territorial organisation (national, regional, municipal);
Relation between local levels and other levels of government;
Decision-making processes;
Relevant legislation on the legal, social, cultural and political status of immigrants;
General description of immigrant/ethnic minority directed policies of the municipality;
General description of local development policies
General description of sustainability indicators and policies of the municipality
Participatory frameworks for immigrants/ethnic minorities

IV. Case group features (select one immigrant group in each small town)

History of immigrant / ethnic minority group in that town;
Examples of strategy, mobilisation and impact of engaging with 'top-down' participatory frameworks.

V. Relevant research

Existing, relevant studies of importance focused on the town and region, and relevant results.

Quadre A.3. Guió d'entrevista. Elaborat en el marc del projecte R+D “Immigrants’ integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas”, amb algunes modificacions per adaptar-lo a la recerca doctoral (en cursiva).

INTERVIEW SCRIPT LOCAL KEY INFORMANTS/IMMIGRANTS

R+D project on “Immigrants’ Integration and the Role of a Diversity of Organisations in Achieving Sustainable Small Towns and Rural Areas”

General characteristics of interview and interviewer

1. Date and hour of the interview:
2. Town and place of the interview:
3. Duration of the interview (in minutes):
4. Way of contacting the interviewee:
5. Language(s) spoken during the interview:
6. The interviewer was alone with the interviewee: Yes / No. Why?
7. Name, sex and nationality(ies) of the interviewer:
8. Observations about how the interview took place:

General characteristics of the interviewee:

1. Name and surname of the interviewee:
2. Age of the interviewee:
3. Sex of the interviewee:
4. Nationality(ies) of the interviewee:
5. Country where the interviewee was born:
6. Other countries where the interviewee has lived before (and for how long):
7. Years living in the current country of residence:
8. Years living in big cities (more than 100,000 inhabitants), intermediate towns (25,001-100,000 inhabitants), small towns (10,000-25,000 inhabitants) and rural areas (less than 10,000 inhabitants) along life:
9. Current locality of residence of the interviewee and since when s/he lives there:
10. Places where the interviewee has close relatives (i.e. spouse, children, parents, brothers, sisters).
11. Name(s) of the organisation(s) where the interviewee participates:
12. Main post(s) in the organisation(s) and time in the post(s):
13. Postal address, Internet address and phone numbers of the organisation:

-Questions about the organisation.

A. ECONOMIC DIMENSION

-How would you describe/define your locality?

-Rural? Little city?

- A.1. Main economic sectors. Main current economic challenges for this town.
- A.2. a) Proposals for overcoming the current financial and economic crises and/or local economic conflicts; b) Good practices already being implemented in the town.
- A.3. Views about the current: a) diversification; b) seasonality; and c) internationalisation of the local economy.

B. SOCIAL DIMENSION

B.1. Main current social and demographic challenges for the social cohesion and integration of this town.

B.2. a) Proposals for overcoming current social conflicts; b) Good practices already being implemented.

B.3. Views about: a) Migration movements in town (in past, present and future)

Immigration: reasons to come to locality? Different kinds of immigration?

b) Human diversity (or super-diversity) in town; c) Evolution of inter-ethnic and intra-ethnic relations; d) Languages spoken in town.

C. ENVIRONMENTAL-TERRITORIAL DIMENSION

C.1. Main current environmental and territorial planning challenges in this town. Advantages and disadvantages of being a small town if compared both to large cities and small rural villages.

C.2. a) Proposals for overcoming current environmental and territorial conflicts; b) Good practices already being implemented in the town.

-Environmental associations:

Do you know/belong environmental associations? Foreign people within them? Reasons of participation?

Participation in associations and integration? Strategies for increasing participation?

C.3. Views about the: a) Relevance of Protected Natural Areas within the boundaries of the municipality and around it;

Knowledge of the NPAs

Opinion of the residents about the PNA. Potentiality or obstacle for the town? Positive or negative?

Conflicts?

Opinion/relation/knowledge of the foreigners to the PNA.

The presence of PNA can be a reason to immigrate to this town? And the landscape/natural values/cultural values...?

Differences between groups? Migratory motivations influence in the relation of them with PNA?

Rootness/belonging feeling of the foreigners can be affected by the kind of relation with the PNA?

Do you know cases of immigrants?

Main threatens for the NPA in your opinion.

b) Importance given to adaptation to climate change at local level; c) Perceptions about the transport infrastructures in town and region.

D. CORPORATE SOCIAL RESPONSABILITY (CSR)

D1. Good practices already being implemented in this town regarding CSR. Particularly on: a) Eco-labelling; b) Responsible social investment; and c) EMAS Environmental Management Systems.

E. CULTURAL DIMENSION

E.1. Main current cultural and education challenges in this town.

E.2. a) Proposals for overcoming current conflicts regarding culture and education; b) Good practices already being implemented in town.

F. GOVERNANCE

F.1. Main current challenges for democracy and social participation in this town.

F.2. a) Proposals for overcoming current political conflicts at the local level; b) Good practices already being implemented in the town.

F.3. Views about the: a) Implementation of *Local Agendas 21*; b) Availability/access to local government/administration; c) Participation in local associations and in elections.

G. GLOBAL RESPONSABILITY

G.1. Good practices already being implemented in this town regarding: a) Official and Non-Official Development Aid; b) Sustainable Development.

G.2. Do you think that this town is sustainable in the mid and long terms? Why?

Suggesting to improve.

-Main challenges for the future

-Other comments, questions, suggestions....

Quadre A.4. Model de correu electrònic per concertar cita. Elaborat en el marc del projecte R+D “Immigrants’ integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas”. Versió en català

(També es va elaborar una versió en portuguès, anglès i castellà)

Benvolgut/da XXXX,

El meu nom és Albert Mas Palacios i sóc investigador de la Universitat Autònoma de Barcelona on formo part del Grup de Recerca sobre Migracions del Departament de Geografia (<http://geografia.uab.cat/migracions/cat/albert.htm>). Actualment uns quants membres d’aquest grup de recerca estem duent a terme una investigació finançada pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d’Espanya titulada “Immigrants’ integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas”. Aquesta investigació està centrada en 5 àrees d’estudi, una de les quals es troba a l’Alt Empordà.

És per això que ens agradaria poder concertar una entrevista amb vostè per tal de poder fer-li algunes preguntes relacionades amb el nostre projecte de recerca. La setmana vinent tenim previst estar a l’Alt Empordà, de manera que els hi estariem molt agraïts si fos possible poder dur a terme la trobada a llarg d’aquests dies.

A l’espera de la vostra resposta,
Moltes gràcies per avançar.

Albert Mas Palacios
Grup de Recerca sobre Migracions
Departament de Geografia
Edifici B, Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra, Barcelona, Spain
Telf.: 93 586 80 64
E-mail: albert.mas@uab.cat

Quadre A.5. Carta de presentació. Elaborada en el marc del projecte R+D “Immigrants’ integration and the role of a diversity of organisations in achieving sustainable small towns and rural areas” (versió en català)

 Universitat Autònoma de Barcelona	Departament de Geografia	Edifici B · Campus de la UAB · 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès) · Barcelona · Spain Tel. +34 93 581 15 27 · Fax +34 93 581 20 01 d.geografia@uab.cat · www.uab.cat
---	--------------------------	---

13 d'octubre de 2011

A qui pugui interessar:

La present és per certificar que el Sr. Albert Mas Palacios, membre del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM), durant la tardor-hivern del 2011 es troba realitzant treball de camp a la comarca de l'Alt Empordà en relació al projecte de la seva tesi doctoral i al projecte d'investigació *“Immigrants’ Integration and the Role of a Diversity of Organisations in Achieving Sustainable Small Towns and Rural Areas”* finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d'Espanya. Agraïm molt la col·laboració que puguin oferir pel desenvolupament de l'esmentat projecte i quedem a la vostra disposició per aclarir dubtes o atendre preguntes.

Atentament,

Dr. Ricard Morén Alegret
Coordinador del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM).
Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, 08193 Bellaterra.
Telèfon: 935814809. Fax: 935812001. Email: Ricard.Moren@uab.cat

BIBLIOGRAFIA

Albera Viva i APNACC-Amics dels parcs naturals de l'Albera i Cap de Creus (2004) *L'Albera – Les Albères. Guia excursionista transfronterera*. Figueres: Albera Viva.

Aja, E.; Arango, J.; Oliver, J. [eds.] (2012) *Inmigración y crisis: entre la continuidad y el cambio. Anuario de Inmigración en España*. Barcelona: CIDOB Edicions.

Aldomà, I. [Dir.] (2009) *Atles de la nova ruralitat*. Lleida: Fundació Món Rural, Servei de Reproducció d'Imatge de la Universitat de Lleida.

Arango, J. (1985) Las «Leyes de las Migraciones» de E.G. Ravenstein, cien años después. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 32, 7-26.

Arango, J. (2003) La Explicación teórica de las migraciones: Luz y sombra. *Migración y Desarrollo*, 1, 4-22.

Baldwin-Edwards, M. (1991) Immigration after 1991. *Policy and Politics*, 19, 199-211.

Barros Trindade, P. (2010) Editorial: Será este o desenvolvimento possível? *Magazine Fundação Odemira*, 1, 3-4. Disponible a: www.fundacao-odemira.pt/ [visitada el 18/3/2011].

Beale, C. (1975) *The revival of population growth in non-metropolitan America*. Washington D.C.: United States Department of Agriculture, Economic Research Service, ERS 605.

Becker, E.; Jahn, T.; Stiess, I.; Wehling, P. (1997) Sustainability: A Cross-Disciplinary Concept for Social Transformations. *Management of Social Transformations (MOST-UNESCO) Policy Papers*, 6: 1-56.

Benson, M. (2010) The context and trajectory of lifestyle migration: the case of the British residents of Southwest France. *European Societies*, 12(1), 45-64.

Benson, M.; O'Reilly, K. [eds.] (2009) *Lifestyle migration: expectations, aspirations and experiences*. Studies in migration and diaspora. Farnham: Ashgate.

Berry B.J. (1976) *Urbanization and counterurbanization*. New York: Arnold.

Berry B.J. (1978) The counterurbanization process: How general?. A: N. Hansen [ed.] *Human settlement Systems*. Cambridge: Ballinger.

Blázquez Salom, M. (2000) *Els Parcs Naturals i els Temàtics*. Document en línia disponible a <<http://www.mallorcaweb.com/documents/mblazquez-serra/parcsnaturalsitematics.html>> [visitada el 16/11/2012].

Bolton, N.; Chalkley, B. (1989) Counterurbanisation – Disposing of the Myths. A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 238-284.

Borsdorf, A.; Rodrigo, H.; Zunino, H. (2012) Amenity Migration: a comparative Study of the Italian Alps and the Chilean Andes. *Journal of Sustainability Education*, 3, 1-10.

Bruquetas-Callejo, M. *et al.* (2008) Immigration and integration Policymaking in Spain. *IMISCOE Working Paper*, 21. Document en línia disponible a <http://www.imiscoe.org/publications/workingpapers/index.html> [visitada el 24/10/2008].

Buller, H.; Hoggart, K. (1994) *International Counterurbanization British migrants in rural France*. Aldershot: Avebury.

Bunce, M. (1994) *The countryside idyll: Anglo-American images of landscape*. London: Routledge.

Byrne, B. (2004) Qualitative Interviewing. A: C. Seale [ed.] *Researching Society and Culture* (2nd edition). London: Sage, 179-92.

Cabero Diéguez, V. (2001) Espacios naturales protegidos y conservación del medio. A: A. Gil Olcina; J. Gómez Mendoza [coords.] *Geografía de España*. Barcelona: Ariel, 207-221.

Castles, S. (2012) Methodology and methods: Conceptual issues. A: M. Berriane; H. de Haas [eds.] *African Migrations Research: Innovative Methods and Methodologies*. Oxford: University of Oxford and African World Press, 15-36.

Castles, S.; Miller, M. (1993) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Oxford University Press.

Ceballos-Lascuráin, H. (1996) *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development*. Gland, Switzerland, and Cambridge: IUCN.

Champion, T. (1989) *Counterurbanization. The changing peace and nature of population deconcentration*. London: Arnold.

Champion, T.; Hugo, G. [eds.] (2004) *New forms of Urbanization. Beyond the Urban-Rural Dichotomy*. Aldershot: Ashgate.

Chari, S. (2009) Case study. A: D. Gregory *et al.* [eds.] *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell, 72.

CLASO – Conselho Local de Acção Social de Odemira (2005) *Programa da Rede Social. Pré-Diagnóstico do Concelho de Odemira*. Disponible a: <http://www.cm-odemira.pt> [visitada el 25-08-2013].

CLASO – Conselho Local de Acção Social de Odemira (2006) *Programa da Rede Social. Diagnóstico do Concelho de Odemira*. Disponible a: <http://www.cm-odemira.pt> [visitada el 25-08-2013].

Clifford, S.; King, A. [eds.] (1993) *Local distinctiveness: place, particularity, and identity*. London: Common Ground.

Compte Freixanet, A. (1977) Geografia urbana de Castelló d'Empúries. *Ann. Inst. Estud. Empord.* Figueres. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/viewFile/103800/168655> [visitada el 27/02/2011].

Corbera Millán, M. (2006) Políticas públicas, territorio rural y sostenibilidad: una visión desde el norte de España. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 41, 221-242.

Corraliza, J.A.; García, J.; Valero, E. (2002) *Los parques naturales en España: conservación y disfrute*. Madrid: Ediciones Mundi-Prensa i Fundació Alfonso Martín Escudero.

Crang, M. (2005) *Analysing qualitative materials*. A: D. Martin [eds.] *Methods in Human Geography: A guide for students doing a research project*. London: Pearson Educational, 218-232.

Cuadrado, S. (2012) *La metropolitanització a la plana de l'Alt Empordà. Exemple d'un nou model territorial per Catalunya*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

D'Andrea, A. (2007) *Global Nomads: Techno and New Age as Transnational Countercultures in Ibiza and Goa*. London: Routledge.

Darby, W.J. (2000) *Landscape and identity: Geographies of nation and class in England*. New York: Oxford.

Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (2005a) *Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera, Opuscle Informatiu*. Disponible a <http://www.gencat.cat/parcs> [visitada el 15/5/2012].

Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (2005b) *Parc Natural del Cap de Creus, Opuscle Informatiu*. Disponible a <http://www.gencat.cat/parcs> [visitada el 15/5/2012].

Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya (2005c) *Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, Opuscle Informatiu*. Disponible a <http://www.gencat.cat/parcs> [visitada el 15/5/2012].

Devolver, D.; Gil, F.; Forte, P. (2006) Estimación del grado de error en el registro de la población extranjera en España: Un enfoque comparativo. *Papers de demografia*, 309, 1-16.

Dickens, P. (1992) *Society and Nature. Towards a Green Social Theory*. Hemel Hempstead: Harvester-Wheatsheaf.

Domingo, A.; Brancós, I. (2000) Entre el flujo y el stock: El análisis demográfico de las migraciones internacionales y de la población de nacionalidad extranjera en España. *Papers de Demografia*, 172, 1-28.

Dudley, N.; Hockings, M.; Stolton, S.; (2010) *Precious Places: Getting the Argument Right*. A: S. Stolton; N. Dudley [eds.] *Arguments for Protected Areas. Multiple Benefits for Conservation and Use*. London: Earthscan, 253-264.

Elbersen B. S. (2001) *Nature on the doorstep. The relationship between Protected Natural Areas and the residential activity in the European countryside*. Wageningen: Alterra.

Elbersen B. S. (2005) Combining Nature Conservation and Residential Development in The Netherlands, England and Spain. *Journal of Environmental Planning and Management*, 48, 37-63.

Europarc Federation (2009) *Living Parks. 100 Years of National Parks in Europe*. Munich: Europarc Federation.

Eurostat (2010) *Eurostat regional yearbook 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Disponible a: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> [visitada el 15/12/2013].

Fabes, R.; Worsley, L.; Howard, M. (1983) *The myth of the rural idyll*. Leicester: Child Poverty Action Group.

Favell, A. (2008) *Eurostars and Eurocities – Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*. Oxford: Blackwell.

Ferrás, C. (2007) El enigma de la contraurbanización. Fenómeno empírico y concepto caótico. *Revista eure*, XXXIII(98), 5-25.

Fielding, T. (1992a) Migration and culture. A: T. Champion; T. Fielding [eds.] *Migration Processes and Patterns, Vol. 1: Research Progress and Prospects*. London: Belhaven, 201-212.

Fielding, T. (1992b) Migration and social change. A: T. Champion; T. Fielding [eds.], *Migration processes and patterns. Vol. 1: Research progress and prospects*. London: Belhaven, 225-247.

Findlay, A.M.; Stockdale, A. (2003) *The temporal and social embeddedness of migration: a methodological exploration using biographical analysis*. *Geography Research Forum*, 23, 4-29.

Flick, U. (1998) *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

Fonseca, M.L. (2007) Inserção Territorial – urbanismo, desenvolvimento regional e políticas locais de atracção. A: A. Vitorino [coord.] *Imigração: oportunidade ou ameaça?* Lisboa: FCG, Fórum Gulbenkian Imigração, Principia, 105-130.

Fonseca, M. L (2008) New waves: immigration to small towns and rural areas in Portugal. *Population, Space and Place*. 14(6), 525-535.

Fromm, E. (1964) *The heart of man: its genius for good and evil*. New York: Harper and Row.

Garcia Ramon, M.D.; Tulla, A.F.; Valdovinos, N. (1995) *Geografía rural*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.

Gaspar, S. (2012) Patterns of bi-national couples across five EU countries. *Sociologia – Problemas e Práticas*, 70, 71-89.

Generalitat de Catalunya i Institut d'Estudis Catalans (2009) *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Segona edició. Disponible a www.gencat.cat ([Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya](http://www.gencat.cat)).

Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gómez Mendoza, J. (1995) Desarrollo rural y espacios naturales protegidos. A: E. Ramos Leal; J. Cruz Villalón [coords.] *Hacia un nuevo sistema rural*. Madrid: MAPA, Secretaría General Técnica, Serie "Estudios" nº 99; 381-410.

Gude, P.H. *et al.* (2006) Rates and Drivers of Rural Residential Development in the Greater Yellowstone. *Landscape and Urban Planning*, 77(1), 131-151.

Guirado, C (2011) *Tornant a la muntanya. Migració, ruralitat i canvi social al Pirineu Català. El cas del Pallars Sobirà*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Gregory, D. *et al.* [eds.] (2009) *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell.

Grigg, D.B. (1977) E.G. Ravenstein and the "Laws of Migration". A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 105-118.

Gorton, M.; White, J., Chaston, I. (1998) Countourbanisation, fragmentation and the paradox of the rural idyll. A: P. Boyle, K. Halfacree [eds.] (1998) *Migration into rural areas. Theories and issues*. Chichester: Wiley, 215-235.

Häkli, J. (1999) Cultures of demarcation: Territory and national identity. A: A. Finland; G. Herb; D.H. Kaplan [eds.] *Nested i entities. Nationalism, territory and scale* Lanham: Rowman&Littlefield, 123-149.

Halfacree, K. (1994) The importance of 'the rural' in the constitution of the counterurbanization: evidence from England in the 1980s. *Sociologia Ruralis*, 34(2-3),164-189.

Halfacree, K. (1996) Out of place in the countryside: travellers and the 'rural idyll'. *Antipode*, 29, 42-72.

Halfacree, K. (2003) Landscape of rurality. Rural others/other rural. A: I. Robertson; P. Richards [eds.] *Studying cultural landscape*. London: Arnold, 141-164.

Halfacree, K. (2008) To Revitalise Counterurbanisation Research? Recognising an International and Fuller Picture. *Population, Space and Place*, 14(6), 479-495.

Halfacree, K. (2012) Heterolocal Identities? Counter-Urbanisation, Second Homes, and Rural Consumption in the Era of Mobilities. *Population, Space and Place*, 18(2), 209-224.

Halfacree, K. i Boyle, P. (1993) The challenge facing migration research: the case for a biographical approach. *Progress in Human Geography*, 17, 333-358.

Halfacree K.; Boyle, P. [eds.] (1998) *Migration into Rural Areas: Theories and Issues*. Chichester: Wiley.

Hart, G. (2009) Ethnography. A: D. Gregory *et al.* [eds.] *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell, 217-219.

Higgins-Zogib, L.; Dudley, N.; Mansourian, S. (2010a) Safety Net: Protected Areas Contributing to Human Well-being. A: S. Stolton; N. Dudley [eds.] *Arguments for Protected Areas. Multiple Benefits for Conservation and Use*. London: Earthscan, 121-144.

Higgins-Zogib, L.; Dudley, N.; Kothari, A. (2010b) Living Traditions: Protected Areas and Cultural Diversity. A: S. Stolton; N. Dudley [eds.] *Arguments for Protected Areas. Multiple Benefits for Conservation and Use*. London: Earthscan, 165-188.

Hugo, G.; Morén-Alegret, R. (2008) International Migration to Non-Metropolitan Areas of High Income Countries: Editorial Introduction. *Population, Space and Place*, 14(6), 473-477.

ICNB-Instituto da Conservação da Natureza e da Biodiversidade (2010) *Anuário 2009/2010*. Lisboa: ICNB.

INE-Instituto Nacional de Estatística de Portugal (2012) *Anuário Estatístico da Região Alentejo – 2011*. Lisboa: INE.

Kaplan, R.; Austin, M.E. (2004) Out in the Country: Sprawl and the Quest for Nature Nearby. *Landscape and Urban Planning*, 69, 235-243.

Kaplan, R.; Kaplan, S. (1989) *The experience of nature: A psychological perspective*. New York: Cambridge University Press.

Kasimis, C. (2010) Demographic Trends in Rural Europe and International Migration to Rural Areas. *Agriregionieuropa*, 6(21), 71-74.

King, R. (2012) Geography and Migration Studies: Retrospect and Prospect. *Population, Space and Place*, 18 (2), 134-153.

King, R.; Warnes, T.; Williams, A. (2000) *Sunset Lives. British Retirement to the Mediterranean*. Oxford: Berg.

Kritz, M.; Lean Lim, L.; Zlotnik, H. (1992) *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.

Lardiés, R. (1999) Migration and tourism entrepreneurship: North-European immigrants in Catalunya and Languedoc. *International Journal of Population Geography*, 5 (6), 477-491.

Lardiés, R. (2000) Inmigrantes comunitarios y desarrollo de empresas turísticas en las zonas costeras de Catalunya. *Ería*, 53, 271-285.

Law, C.M.; Warnes, A.M. (1982) The Destination Decision in Retirement Decision. A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 238-265.

Lee, E.S. (1966) A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

Lindberg, K. (2001) Tourist “consumption” of biodiversity: Market characteristics and effect on conservation and local development. *World Bank / OECD Workshop on Market Creation for Biodiversity Products and Services*, Paris.

Lluvich, E.; Ortega, M. (2004) *Els Nous rurals del Pallars Sobirà*. Barcelona: Observatori Català de la Joventut, Secretaria General de Joventut, Generalitat de Catalunya.

Lovelock, K. *et al.* (2011). In search of belonging: Immigrant experiences of outdoor nature-based settings in New Zealand. *Leisure Studies*, 30(4), 513-529.

LPN-Liga para a Protecção da Natureza (2010) *Memorando sobre o estado de degradação dos habitats e espécies na área do Perímetro de Rega do Mira*. Lisboa: LPN.

Macnaghten, P.; Urry, J. (1998) *Contested Natures*. London: Sage.

Marsh, G.P. (1864) *Man and Nature*. New York: Scribner's.

Martínez de Pisón, E. (1972) *La destrucción del paisaje natural en España*. Madrid: Edicusa.

Martínez de Pisón, E.; Sanz Herráiz, C. [eds.] (2000) *Estudios sobre el paisaje*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid i Fundació Duques de Soria.

Martins Quaresma, A. (2006) *Odemira Histórica. Estudos e Documentos*. Odemira: Municipio de Odemira.

Mas-Palacios, A. (2009) Immigració estrangera a l'entorn d'espais d'interès natural. Estudi aproximatiu a cinc espais naturals protegits. Treball de Recerca de Màster. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible a <http://geografia.uab.es/migracions/cat/albert.htm>

Mas-Palacios, A. (2011) La protecció d'espais naturals. Orígens i evolució. *Excursionisme*, 364, 4-9. Disponible a: <http://geografia.uab.es/migracions/cat/albert.htm>

Mas-Palacios, A.; Morén-Alegret, R. i Fonseca, L. (2014) [article preacceptat pendent de revisió] International Immigration Around Two Iberian Natural Protected Areas. *International Migration*. Special issue: Lifestyle Migration in Rural Areas.

Massey, D. et al. (1998) *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.

Mata Olmo, R. (2000) Las raíces culturales de la conservación de los paisajes. A: E. Martínez de Pisón; C. Sanz Herráiz [eds.] *Estudios sobre el paisaje*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid i Fundació Duques de Soria.

McGranahan, D. (2008) Landscape influence on recent rural migration in the U.S. *Landscape and Urban Planning*, 85, 228-240.

Mendoza, C.; Morén-Alegret, R. (2013) Exploring methods and techniques for the analysis of senses of place and migration. *Progress in Human Geography*, 37(6), 762-785.

Migay, G.E. [ed] (1994), *The rural idyll*. London: Routledge.

Miguel Luken, V. de; Rodríguez García, D.; Solana Solana, M.; Pascual de Sans, À. [coord.] (2012) *La població immigrada a Catalunya: consideracions sobre les seves condicions d'assentament i integració a partir de les dades de l'ENI 2007*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Moreira, F. (2010) Desenvolvimento ou Conservação. Sudoeste Alentejano: Área suficiente para os dois? Odemira e o Plano de Ordenamento do Parque Natural. *Magazine Fundação Odemira*, 1, 6-15. Disponible a: <http://www.fundacao-odemira.pt/> [visitada el 18/3/2011].

Morén-Alegret, R. (2002) *Integration and Resistance. The Relation of Social Organisations, Global Capital, Governments and International Immigration in Spain and Portugal*. Aldershot: Ashgate.

Morén-Alegret, R. (2005) *Lugar, identidad territorial e inmigración extranjera en áreas rurales y pequeñas ciudades de España. Un estudio cualitativo exploratorio*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración (OPI), Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (Llibre electrònic).

Morén-Alegret, R. (2006) Sustainability and migration. A preliminary approach. A: E. Carrera et al. [eds.] *I International Conference on Sustainability Measurement and*

Modelling ICSMM 06, Terrassa (Barcelona), 2006.

Morén-Alegret, R. (2008) Ruralphilia and Urbophobia versus Urbophilia and Ruralphobia? Lessons from Immigrant Integration Processes in Small Towns and Rural Areas in Spain. *Population, Space and Place*, 14(6), 537-552.

Morén-Alegret, R. (2011) When love comes to town and when it is missing. International migration, marriage, divorce and being single in small towns and rural areas in Spain. A: E.K. Heikkilä, B.S.A. Yeoh [eds.] *International Marriages in the Time of Globalization*. New York: Nova Science Publishers Inc, 104-116.

Morén-Alegret, R.; Solana Solana, M. (2006) La immigració en àrees rurals i petites ciutats d'Espanya. Un estat de la qüestió. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 47, 141-155.

Morén-Alegret, R.; Sow, P.; Mas-Palacios, A. (2009) Foreign immigrants' integration in the United Kingdom and Spain. A comparative approach on participation in traditional cultural organisations. A: *VI Congreso sobre las Migraciones en España (A Coruña, 17-19 de septiembre de 2009)*. A Coruña: Universidade da Coruña, Servizo de Publicacións.

Morén-Alegret, R. [dir.]; Wladyka, D.; Mas, A.; (2011) *Concordia Discors. Understanding conflict and integration outcomes of intergroup relations and integration policies in selected neighbourhoods of five European cities. Barcelona background report*. Disponible a: http://www.concordiadiscors.eu/assets/BR_Bercelona.pdf

Morén-Alegret, R. [dir.]; Mas, A.; Wladyka; D. (2012) *Concordia Discors. Understanding conflict and integration outcomes of intergroup relations and integration policies in selected neighbourhoods of five European cities. Barcelona final report*. Disponible a: <http://www.concordiadiscors.eu/assets/Barcelona-final-report.pdf>

Naeem, S. (2011) Redefining nature. *Nature –The International Weekly Journal of Science*, 477, 29-30.

Nature Editorial (2012) Protect and serve. A 'health check' of protected ecological areas reveals an alarming decline in biodiversity. *Nature –The International Weekly Journal of Science*, 487, 405-406.

Nogué, J. (1988). El fenómeno neorrural. *Agricultura y Sociedad*, 47, 145-175.

Nogué, J. (2005) Paisatge, identitat i globalització. *Espais*, 50, 18-24.

Nogué, J.; Vicente, J. (2004) Landscape and National Identity in Catalonia. *Political Geography*, 23, 113-132.

Oliveira, J.; Roca, Z.; Leitão, N. (2010) Territorial identity and development: From topophilia to terraphilia. *Land Use Policy*, 27, 801-814.

OPC – Observatori del Paisatge de Catalunya (2010) *Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines. Volum II*. Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. Disponible a <http://www.catpaisatge.net> [visitada el 5/5/2012].

O'Reilly, K. (1995a) A new trend in European migration: contemporary British migration to Fuengirola, Costa del Sol. *Geographical Viewpoint*, 23, 25-36.

O'Reilly, K. (1995b) Constructing and managing identities: "residential tourists", or a British expatriate community in Fuengirola, southern Spain. *Essex Graduate Journal of Sociology*,

1, 25-38.

O'Reilly, K. (2007) Intra-European Migration and the mobility-enclosure dialectic. *Sociology*, 41(2), 277-293.

Ortega Cantero, N. (2000) Las raíces culturales de la conservación de los paisajes. A: E. Martínez de Pisón; C. Sanz Herráiz [eds.] *Estudios sobre el paisaje*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid i Fundación Duques de Soria.

Paehlke, R. (1997) Towards Defining, Measuring and Achieving Sustainability: Tools and Strategies for Environmental Valuation. A: E. Becker; Jahn, T. [eds.] *Sustainability and the Social Sciences. A Cross Disciplinary Approach to Integrating Environmental Considerations into Theoretical Reorientation*. London: Zed Books, 243-264.

Paniagua, A. (2002) Counterurbanization and new social class in rural Spain: The environmental and rural dimensions revisited. *Scottish Geographical Journal*, 118 (1), 1-18.

Paniagua, A. (2005) Espacio, medio ambiente y nuevos grupos sociales en áreas rurales despobladas. *Ería*, 66, 45-55.

Parra, F. (1990) La política de espacios naturales: una historia ambigua. *Ciudad y Territorio*, 83, 67-76.

Pascual, R. (2005) *Les sectes a Catalunya*. Barcelona: Columna.

Pascual de Sans, À. (2004) Sense of place and migratory histories: Idiotype and idioptope. *Area*, 36(4), 348-357.

Pascual de Sans, À.; Cardelús, J. (1998) Migracions a Catalunya: Entre la mobilitat i l'assentament. A: S. Giner [dir] *La Societat Catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 189-200.

Perkins, H. (2010) Measuring love and care for nature. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 455-463.

Plaza Gutiérrez, J. (2006) Territorio, geografía rural y políticas públicas. Desarrollo y sustentabilidad en las áreas rurales. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 41, 69-95.

Poli, C. (1994) Le conseguenze politiche della questione ambientale. Introduzione. A: Poli, C. [ed.]. *Etica ambientale: Teoria e pratica*. Milán: Guerini e Ass.

Poli, C. (2006). *Rivoluzione traffico: Meno mobilità più comunicazione*. Roma: Robin

Portes, A. (1999) The hidden abode: sociology as analysis of the unexpected – 1999, Presidential Address to the American Sociological Association, *American Sociological Review*, 65, 1-18.

Prados, M.J. (2006) Los Parques Naturales como factor de atracción de la población. Un estudio exploratorio sobre el fenómeno de la naturbanización en Andalucía. *Cuadernos Geográficos*, 38, 87-110.

Prados, M.J. [ed.] (2009) *Naturbanization. New identities and Processes for Rural-Natural Areas*. London: Taylor and Francis Group.

- Prados, M.J.; Del Valle, C. (2010) Naturbanización y cambios en la población de los espacios naturales de Doñana y Sierra Nevada Perspectivas y acciones. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 56(3), 435-460.
- Pratt, G. (2009) Positionality. A: D. Gregory *et al.* [eds.] *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell, 556-557.
- Pratt, G. (2009) Qualitative methods. A: D. Gregory *et al.* [eds.] *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell, 603-606.
- Puig, S. (2010) Els cellers cooperatius. *Revista Alberes (Dossier El vi)*, 3, 64-67.
- Puig, E; Pujol, D. [coords.] (2010) Dossier El vi. *Revista Alberes*, 3, 36-81.
- Pujol, D. (2012) [coord.] Dossier L'oli. *Revista Alberes*, 3, 38-81.
- Queirós, M. (2002) Os parques naturais e o ordenamento do território em Portugal. *Infogeo*, 16/17, 141-150.
- Queirós, M. (2012) Natural Parks in Portugal: A Way to Become More Ecologically Responsible? *Environment and History*, 18, 585-611.
- Ragin, C.C. (1994) *Constructing social research: the unity and diversity of method*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Ravenstein E.G. (1876) Census of the British Isles, 1871; birthplaces and migration. *Geographical Magazine*, 3, 173-177, 201-206, 229-233.
- Ravenstein, E.G. (1885-1889) The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 48, 167-227 i 52, 241-301.
- Reclus, E. [ed. Colectivo de Geógrafos] (1980) [1905] *La geografía al servicio de la vida (Antología)*. Barcelona: Editorial 77 ½. Escrit original a: Reclus, E. 1905 *L'Homme et la Terre*. Paris: Librarie Universelle.
- Robinson, V. (1996) Introduction: The Geographical Contribution to the Study of Human Migration. A: V. Robinson [ed.] *Geography and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, xiii-xxviii.
- Roma, F. (2010) *E-xcursionismes 2.0. L'excursionisme català a l'inici del segle XXI. Una visió des de l'antropologia*. Tesi doctoral. FPCEEB - Ciències de l'Activitat Física i l'Esport, Universitat Ramon Llull.
- Rose, G. (1997) Situating knowledges: Positionality, reflectivities and other tactics. *Progress in Human Geography*, 21(3), 305-320.
- Ruiz Olabuénaga, J.I. (2003) *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Ruiz Urrestarazu, E. (1999) Adaptación y gestión a las medidas agroambientales y de forestación en el País Vasco. A: M. Corbera Millán [ed.] *Cambios en los espacios rurales cantábricos tras la integración de España en la UE*. Santander: Universidad de Cantabria.
- Sabater, A.; Ajenjo, M. (2005) Una aproximació als empadronaments atípics a Catalunya:

còmput i distribució territorial d'un fenomen generalitzat. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 46, 63-79.

Sampaio, D. (2011) *Migrações pós-reforma em áreas de baixa densidade do Algarve: um olhar da geografia na perspectiva do desenvolvimento local*. Dissertação de Mestrado. Instituto de Geografia e Ordenamento do Território, Universidade de Lisboa.

Santacreu, O.; Baldoni, E.; Albert, M.C. (2009) Deciding to move: migrating projects in an integrating Europe. A: E. Recchi; A. Favell [eds.] *Pioneers of European Integration. Citizenship and Mobility in the EU*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Shrestha, N.R. (1988) A Structural Perspective on Labour Migration in Underdeveloped Countries. *Progress in Human Geography*, 12(2), 179-207.

Silverman, D. (2005) *Doing qualitative research: A practical handbook* (2nd edition) London: Thousand Oaks. New Delhi: Sage. First published 2000.

Silverman, D. (2007) *A Very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*. Los Angeles, London: Sage.

Smith, D.P.; King, R. (2012) Editorial Introduction: Re-Making Migration Theory. *Population, Space and Place*, 18(2), 127-133.

Solana Solana, M. (2006) Nuevas dinámicas migratorias en los espacios rurales: vivienda, cambio social y procesos de elitización. El caso del Empordanet (Gerona). *AGER Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, 5, 57-87.

Solana Solana, M. (2008) El encanto de lo rural, los términos del debate sobre la migración hacia áreas rurales desde la geografía británica y las contribuciones españolas. Un estado de la cuestión. *Biblio 3W Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, 776(13). Document en línia disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-776.htm> [visitada el 14/3/2009].

Solé, A. (2008) *La incidència de la immigració estrangera en la dinàmica de la població de l'Alt Pirineu i Aran*. Treball de Recerca de Màster. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Solé, A. (2013) *Estrangers a la muntanya. El procés migratori i el procés d'assentament de la població estrangera a l'Alt Pirineu i Aran (2000-2012)*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Soper, K. (1995) *What is nature? Culture, politics and the non-human*. Oxford: Blackwell.

Stenbacka, S. (2012) 'The Rural' Intervening In The Lives Of Internal And International Migrants: Migrants, Biographies And Translocal Practices. A: C. Hedberg; R.M. do Carmo; [eds.] *Translocal Ruralism. Mobility and connectivity in European rural space*. London: Springer, 143-162.

Stolton, S. (2010a) Protected Areas: Linking Environment and Well-being. A: S. Stolton; N. Dudley [eds.] *Arguments for Protected Areas. Multiple Benefits for Conservation and Use*. London: Earthscan, 1-12.

Stolton, S. (2010b) Vital Sites: Protected Areas Supporting Health and Recreation. A: S. Stolton; N. Dudley [eds.] *Arguments for Protected Areas. Multiple Benefits for Conservation and Use*. London: Earthscan, 13-38.

Stone, I.; Stubbs, C. (2007) Enterprising expatriates: lifestyle migration and entrepreneurship in rural southern Europe. *Entrepreneurship & Regional Development*, 19, 433-450.

Svart, L.M. (1976) Environmental Preference Migration: A Review. A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 400-416.

Terán, M. De (1966) Una ética de conservación y protección de la Naturaleza. *Homenaje al Excmo. Sr. D. Amando Melón y Ruiz de Gordejuela*, Zaragoza: Instituto Juan Sebastián Elcano/Instituto de Estudios Pirenaicos (CSIC), 69-76.

Tolón, A.; Lastra, X. (2008) Los espacios naturales protegidos. Concepto, evolución y situación actual en España. *M+A. Revista Electrónica de Medioambiente*, 5, 1-25. Document en línia disponible a: <http://www.ucm.es/info/iuca/ART%20A.TOLON%20X.%20LASTRA.pdf> [visitada el 30/7/2009].

Tuan, Y.F. (1974) *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. New York: Columbia University Press.

Tulla, A.F.; Vera, A.; Badia, A.; Pallarès, M. (2007) Actividades económicas y naturbanización en el entorno de los parques naturales del Cadí – Moixeró y del Alt Pirineu (Pirineo catalán). A: *III Coloquio Hispano-Francés de Geografía Rural (Baeza, mayo 2007)*. Baeza: Universidad Internacional de Andalucía, 93-116.

Ullman, E. (1954) Amenities as a Factor in Regional Growth. *Geographical Review*, 44(1), 119-132.

UNEP (2011) *Keeping Track of Our Changing Environment - From Rio to Rio +20 (1992-2012)*. United Nations Environment Programme. Disponible a: <http://www.unep.org/> [visitada el 19/02/2013].

United Nations Statistics Division (1998) Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. *Statistical Papers Series M*, 58, Rev. 1. New York: United Nations. Document en línia disponible a: <http://unstats.un.org/> [visitada el 30/9/2009].

Valles, M. (1997) *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis.

Valles, Miguel S. (2002) *Entrevistas cualitativas*. Madrid: CIS.

Velez de Castro, F. (2011) *Imigração e Desenvolvimento em Regiões de Baixas Densidades. Territórios de Fronteira no Alentejo (Portugal) e na Extremadura (Espanha)*. Dissertação de Doutoramento em Geografia. Faculdade de Letras, Universidade de Coimbra.

Velez de Castro, F. (2013) Environmental-seekers e landscape-seekers: a importância da qualidade ambiental e da paisagem para o desenvolvimento regional. A: L. Lourenço; M. Mateus [coord.] *Riscos: naturais, antrópicos e mistos. Livro de homenagem ao Professor Doutor Fernando Rebelo*. Coimbra: Departamento de Geografia, Universidade de Coimbra.

Vining, D.; Kontuly, T. (1978) Population Dispersal From Major Metropolitan Regions: An International Comparison. A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration. The International Library of Studies on Migration*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 77-

101.

Whatmore, S. (2009) Nature. A: D. Gregory *et al.* [eds.] *The Dictionary of Human Geography* (fifth edition). Oxford: Wiley-Blackwell, 492-494.

Williams, A.S.; Jobs, P.C. (1990) Economic and Quality-of-Life Considerations in Urban-Rural Migration. *Journal of Rural Studies*, 6(2), 87-194.

Williams, C.H. (1999) The communal defence of threatened environments and identities. *Geografski Vestnik*, 71, 105-120.

Wilson, E. O. (1984) *Biophilia*. Cambridge: Harvard University Press.

Wladyka, D. (2013) *Inter-Ethnic Experiences of Polish Immigrants in South-Western European Neighborhoods. Comparing Sagrada Família, Barcelona, and Empuriabrava, Castelló d'Empúries*. Tesi doctoral. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Wolpert, J. (1965) Behavioral Aspects of the Decision to Migrate. A: V. Robinson [ed.] (1996) *Geography and Migration. The International Library of Studies on Migration*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 417-427.

Zlotnik, H. (1992) Empirical identification of international migration systems. A: M. Kritz; L. Lean Lim; H. Zlotnik (1992) *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.

